

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

В І С Н И К

Випуск № 3 (13)

Київ
Видавництво КІБіТ
2010

*Висловлюємо подяку президенту Київського інституту бізнесу
та технологій Ірині Іванівні Яковлевій за підтримку видання*

Наукові статті викладачів та студентів присвячені актуальним проблемам економіки, управління, інформаційних технологій, економічного аналізу сучасного стану України. У статтях викладено результати наукових досліджень та матеріали науково-практичної конференції Інституту “Студент-Дослідник-Фахівець”.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ПАСТУХОВА В.В., д-р екон. наук – голова редколегії
ЯКОВЛЄВА О.В., канд. філос. наук, ректор КІБІТ
ЯЗИНІНА Р.О., д-р географ. наук – відповідальний секретар
ВЕТЧИНОВ І.А., д-р екон. наук
ГЕРАСИМОВИЧ А.М., д-р екон. наук
МИХАЙЛОВ В.С., д-р екон. наук
ШИНКАРУК Л.В., д-р екон. наук
КОНЧИН В.І., канд. екон. наук
КОРОСТЕЛЬОВ В.А., канд. екон. наук
СВЕРДАН М.М., канд. екон. наук
ЄНА О.В., канд. екон. наук

Відповідальний за випуск – **ЯЗИНІНА Р. О.**, д-р географ. наук

Вісник Київського інституту бізнесу та технологій
№ 3 (13) 2010

Видається з 2004 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
в Держкомітеті телебачення та радіомовлення
серія КВ № 880 від 01.06.2004 р.

Засновник: ПВНЗ “КІБІТ” ТОВ

Затверджено до друку Вченою Радою
Київського інституту Бізнесу та технологій
Протокол №4 від 24 листопада 2010 року

Тираж 500 прим.

Адреса редакції:
04078, м. Київ, вул. Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64

Видавець – ПВНЗ “Київський інститут бізнесу
та технологій” ТОВ
04078, м. Київ, вул. Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64
e-mail: kibit@kibit.edu.ua

За достовірність інформації в публікаціях
відповідальність несуть автори статей,
студенти та їх наукові керівники

РОЗВИТОК БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА І БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

УДК 330.831

ГОРОДЕЦЬКА М.О., к.е.н.
м. Ніжин

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Функціонування ринкової економіки, як і будь-якої економічної системи, не є рівномірним і безперервним. Економічне зростання час від часу чергується з процесами застою та спаду обсягів виробництва, тобто зниженням усієї економічної (ділової) активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку. Циклічність – це об'єктивна форма розвитку національної економіки і світового господарства як єдиного цілого, закономірний рух від однієї макроекономічної рівноваги в масштабах економіки в цілому до іншої.

Оскільки економіка будь-якої країни відчуває на собі вплив екзогенних факторів, то наслідком такого впливу восени 2008 р. став спад економіки України, який хронологічно збігся із початком економічної рецесії в США та ЄС. Однак фінансово-економічна криза в Україні є наслідком впливу не лише екзогенних факторів. Останні, здебільше, відіграли роль каталізатора тих внутрішніх проблем, які назрівали в економіці України з часу проголошення нею незалежності.

В Україні до початку світової рецесії спостерігався майже весь можливий спектр її передумов, причому не лише в економічній площині. Особливу увагу привертає деіндустріалізація вітчизняної економіки. У той час як увесь світ бореться за право виробництва і реалізації більш технологічної продукції, пов'язаної з додатковими доходами, Україна майже два десятиріччя рухається у зворотному напрямку. Протягом 1999 – 2008 р.р. частка машинобудування в структурі її промислового виробництва знизилася вдвічі – із 31 до 14 %, а чорної металургії, навпаки, зросла і майже в такому самому співвідношенні – з 11 до майже 27%. При цьому спостерігається явне згасання інноваційної діяльності. Так, пов'язане з нею освоєння промислової продукції скоротилося в 2003 – 2008 р.р. утричі. Такі ж тенденції, на жаль, спостерігаються і в мікроелектроніці, і в автомобілебудуванні, і в авіабудуванні, і в ракетно-космічній галузі. У той час як провідні країни пов'язують своє майбутнє з нанотехнологіями, в Україні воно знову залежить від кам'яновугільних і залізничних пластів Донбасу і Криворіжжя. І якщо сто років тому їхня потужність відображала нові обрії вітчизняної економіки, то сьогодні – її “постіндустріальне” минуле. Напередодні кризи частка сировинної

продукції в структурі вітчизняної промисловості становила 70% проти 14,6% товарів інноваційного призначення [1, с.7]. Аналогічні співвідношення спостерігаються і в структурі товарного експорту. Якщо на початку 90-х мало хто говорив про ризик сировинного перепрофілювання України, то сьогодні це вже не ризик і не загроза, а доконаний факт. Вітчизняна економіка цілком адаптувалася до нового статусу сировинної периферії. Зазначені диспропорції спричинили стійке відтворення багатьох вітчизняних проблем: технологічної деградації підприємств, недоліків товарної пропозиції, її надмірної витратності, підвищеного рівня інфляції, браку робочих місць.

Таким чином, структура української економіки застаріла, вона неконкурентоспроможна, надмірно енерго- і експортозалежна. Саме тому одним з головних завдань сучасної антикризової стратегії є глибока модернізація економіки, яку необхідно здійснювати шляхом всебічного стимулювання приватної ініціативи та державної підтримки пріоритетних напрямів розвитку.

З огляду на ці та інші проблеми у сфері державних фінансів, банківській системі, на фондовому ринку, у судовій системі, у соціальній сфері новообраний уряд пропонує таку програму реанімації вітчизняної економіки:

- у короткостроковій перспективі: ухвалення реалістичного, збалансованого бюджету на 2010 р.; наведення порядку у публічних фінансах; відновлення економічно ефективного кредитування реального сектору економіки; розвиток платоспроможного внутрішнього ринку; переорієнтування експортних виробництв на внутрішній ринок; забезпечення додатного сальдо зовнішньоторговельного балансу; стабілізація національної валюти; стабілізація банківського сектору; повернення довіри до банків; реалізація великих інфраструктурних проектів; впровадження антикорупційних стандартів і процедур;

- у середньостроковій перспективі: значне зниження ставок податків (податку на прибуток – із 25 до 20%, податку на додану вартість – із 20 до 16%, податкові канікули для малого і середнього бізнесу, звільнення від оподаткування передових технологій і устаткування), що стимулюватиме зростання виробництва, модернізацію та капіталізацію національних корпорацій;

впровадження енергозберігаючих технологій; модернізація житлово-комунального господарства; відновлення великотоварного виробництва в агропромисловому комплексі; пріоритетне фінансування проривних науково-технічних розробок; здійснення податкових, бюджетних, судових, освітніх реформ;

– у довгостроковій перспективі: заміщення застарілих виробничих потужностей (металургія, хімія, гірничодобувна промисловість) високотехнологічними виробництвами і виробництвом послуг; забезпечення щорічних темпів економічного зростання щонайменше 10%; тверде конвертування гривні; наближення стандартів і якості життя до європейського; закріплен-

ня позицій на ринках ЄС і євразійського співтовариства [2, с.7].

Кризові явища в українській економіці набули такого системного характеру, що для їхнього подолання потрібні скоординовані, комплексні, а не точкові рішення. Для реалізації таких планів в Україні є необхідні ресурси, які відповідають поставленим завданням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кораблін С. Україна постіндустріальна. – "Дзеркало тижня", №4 (784) 5 лютого 2010. – с.7.
2. Азаров М. Насамперед – реанімувати вітчизняну економіку. – "Дзеркало тижня", №5 (785) 13 лютого 2010. – с.7.

УДК 332.146:338.436.33

ГОНЧАРУК А.М., аспірант

РОЗВИТОК ІНВЕСТИВАННЯ В АПК УКРАЇНИ

Розвиток АПК, як і інших галузей народного господарства, потребує інвестицій. Конкурентоспроможність української продукції на продовольчих ринках, особливо в умовах приєднання України до СОТ, може бути забезпечена за умови якісного переоснащення підприємств галузі, що потребує значних інвестиційних ресурсів. Інноваційний розвиток АПК також пов'язаний зі значними видатками на НДДКР, фінансування яких в нинішніх умовах перебуває в Україні на низькому рівні. Одним з джерел формування ресурсів розвитку АПК є фінансові інвестиції. Низький рівень розвитку фінансового інвестування в сектор АПК обумовлює актуальність дослідження цього питання.

Дослідженню питань розвитку інвестиційного процесу в АПК присвячено праці В.М. Гончарова, А.П. Гайдучього, Ф.О. Ярошенко, С.О. Гуткевича, М.В. Щурик та ін. Фінансове інвестування підприємств АПК не повною мірою отримало розвиток в наукових дослідженнях. Визначення передумов розвитку фінансового інвестування підприємств АПК є важливим з погляду на подальші дослідження інвестиційних процесів в АПК.

Перехід від планової до ринкової економіки в Україні змінив умови формування, розподілу та перерозподілу інвестиційних ресурсів. Державне планування, формування та розподіл інвестиційних ресурсів було замінено на ринкові механізми, в основу яких було покладено приватизацію, принципи самоокупності та самофінансування підприємств. Ринкові реформи стосувалися всіх галузей народного господарства, в тому числі і АПК. В умовах планової системи господарювання усі аграрні підприємства працювали на досягнення певних показників, що планувалися у відповідності до розрахунку державних продовольчих потреб і наявних ресурсів для їхнього задоволення. Розподіл цих ресурсів також здійснювався централізовано у відповідності до встановлених у планах пріоритетів та завдань.

Зміна умов господарювання суттєво змінила фінансові відносини в АПК. Децентралізація відносин в аграрному виробництві позбавила підприємства джерел фінансових ресурсів взагалі та інвестиційних, зокрема. Як результат, впродовж останніх років інвестиції у аграрному секторі скоротилися на 60%, а рівень аграрного виробництва на 50% [3, 143]. На зміну державному фінансуванню прийшло банківське кредитування, державні податкові пільги, державні дотації та відшкодування відсотків по кредитах. В нинішніх умовах, за оцінками експертів, банківське кредитування на 90% використовується на фінансування обігових фондів аграрних підприємств. Державні дотації, податкові пільги та відшкодування відсотків по кредитах є також засобом впливу на покращення стану обігових фондів підприємств АПК та вони не мають капітальної спрямованості. Слід також зазначити, що в умовах дефіциту бюджетних коштів, державна фінансова підтримка залишається малоефективною. Якщо взяти до уваги те, що більшість підприємств АПК мають брак обігових коштів, а деякі з них є збитковими, то в сучасних умовах аграрне виробництво майже позбавлене джерел формування довгострокових інвестиційних ресурсів на розвиток АПК.

Загальна класифікація інвестицій передбачає їхній поділ на дві категорії: прямі та фінансові. Прямі інвестиції передбачають вкладання коштів в певний об'єкт за умови отримання контролю над ним (або суттєвого впливу на прийняття управлінських рішень). Цей різновид інвестиційних відносин характеризується наявністю взаємодії двох суб'єктів: інвестора та реципієнта інвестицій. Виникнення та реалізація цих відносин є процесом вольовим та суб'єктивним за своєю сутністю. Державний вплив на ці відносини можливий, але їхня загальна сукупність складається з великої кількості різних інвестиційних процесів, опосередкованих

відносинами керівників господарюючих суб'єктів. Прямі інвестиції – вкрай важливе джерело ресурсів, але вони не мають системного, галузевого характеру та не можуть бути об'єктом повноцінного (тільки часткового), цілеспрямованого (тільки опосередкованого) державного впливу (регулювання).

Фінансові інвестиції у загальному виді передбачають вкладення коштів в цінні папери. Перевагою фінансових інвестицій є можливість нагромадження великих за обсягом фінансових ресурсів, що розподіляються під впливом ринкових механізмів. Фінансові інвестиції мають можливість поновити інвестиційний процес в АПК в масштабі, що мав місце в радянські часи та навіть збільшити його (за умови залучення іноземного капіталу). Цього можна досягти завдяки відродженню системи фінансування відтворювальних процесів в аграрному виробництві шляхом мобілізації коштів на розвиток АПК.

Умовою розвитку АПК є наявність механізму формування, розподілу та перерозподілу інвестиційних ресурсів, відсутність якого призвела до кризових явищ в аграрному виробництві. Цією системою є фінансовий ринок та його основні складові: фондовий ринок, банківський сектор, ринок страхових та фінансових послуг. Основною умовою виникнення ринкових відносин є наявність їхніх суб'єктів та об'єктів. З одного боку, в Україні та за її межами сформувалися або перебувають на стадії формування суб'єкти, готові інвестувати кошти в українське АПК. Але, з іншого боку, відсутність інвестиційних відносин у потрібному об'ємі надає можливість стверджувати, що українські підприємства АПК не здатні вступити до цих відносин та залучити інвестиційні кошти.

У виробничій сфері інвестиційний процес повинен бути направлений передусім на розвиток виробничої інфраструктури. В цілях повного забезпечення потреб господарств в об'єктах ремонту і зберігання техніки, зберігання продукції, а також на будівництво доріг внутрішньогосподарчого призначення потрібні значні розміри капітальних вкладень.

На процес зниження інвестиційної активності в сільському господарстві в умовах переходу до ринкових відносин зробили вплив наступні причини:

1. Загальна нестабільність економічної і політичної ситуації, невпевненість в доцільності довгострокових вкладень;

2. Знецінення інвестиційних накопичень, у тому числі знецінення амортизаційних накопичень підприємств;

3. Скорочення загального об'єму кредитних ресурсів в економіці країни;

4. Висока потреба в короткострокових позиках у підприємств, що виявилися у важкому положенні в ринкових умовах;

5. Відсутність стимулів і механізмів для інвестування в створенні виробництва в агропромисловому комплексі.

Одним з пріоритетних напрямів використання капітальних вкладень є перш за все подальше нарощу-

вання потужностей по переробці сільськогосподарської продукції безпосередньо в місцях її виробництва. Структурна перебудова сільського господарства перед'являє вимоги до інвестиційної політики в області створення фермерських господарств, житлового будівництва і у зв'язку з цим розвитку невикористаної інфраструктури на селі.

В агропромисловому комплексі необхідно створити таку систему стимулів і пільг, яка забезпечувала б привабливість інвестицій, як безпосередньо в сільське господарство, так і в інші сфери АПК.

Для активізації інвестиційної діяльності потрібно ширше використовувати такі важелі, як:

1. Стимулююче оподаткування;
2. Безвідплатні дотації на створення крупних об'єктів інфраструктури і природоохорони;
3. Фінансові стимули;
4. Безпроцентні позики, що надаються інвестором;
5. Пільгові режими виплати боргів і позик в банках;
6. Випуск облігацій для створення фінансових ресурсів по найважливіших напрямках інвестицій.

При цьому повинні здійснюватися принципи:

1-й принцип – послідовна децентралізація інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності;

2-й принцип – підвищення частки внутрішніх (власних) джерел накопичень підприємств для фінансування інвестиційних проектів;

3-й принцип – державна підтримка підприємств за рахунок централізованих інвестицій при зміні безповоротного бюджетного фінансування на конкурсне кредитування на зворотній і платній основі;

4-й принцип – розширення гарантії сумісного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів;

5-й принцип – збереження бюджетного фінансування переважно для соціально значущих об'єктів, що мають некомерційний (неприбутковий) характер із власними джерелами фінансування;

6-й принцип – розміщення обмежених централізованих капітальних вкладень і державне фінансування інвестиційних проектів виробничого призначення суворо відповідно до державних цільових програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучкий А. П. Міжкраїнова оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектору України / А. П. Гайдучкий // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 12. – С. 100 – 107.
2. А. Гуткевич // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6. – С. 100–108.
3. Гуткевич С. О. Інвестиційна пріоритетність галузей агропромислового комплексу / С. О. Гуткевич // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 143 – 148.
4. Гончаров В. Н. Инвестиционное обеспечение устойчивых конкурентных позиций предприятия / В.Н. Гончаров // Теоретические проблемы становления конкурентоспособного производства: материалы междунар. науч.-практ. конф. “Организационные и экономические проблемы становления конкурентоспособного производства”, (г. Воронеж). – Воронеж: МАН и ПОП, 2008. – С. 27–29.

УДК 336(477)

DMYTRO ZHERYBOR

Research Papers Competition

student, Kyiv Institute of

Business and Technologies

GAS PRICE INCREASE FOR POPULATION AND FACTUAL GAS PRICE DIVIDENDS FOR TRADITIONAL INDUSTRIES: WHAT IS THE FUTURE OF UKRAINIAN ECONOMY?

Facts of the gas price matter for Ukraine

International Monetary Fund (IMF) is ready to resume loan cooperation with Ukraine in the performance of authorities of the country a number of conditions, including – increasing domestic gas prices and pension reform, said the Ministry of Finance of Ukraine.

“As conditions that the IMF puts to resume lending programs are maintenance of the national deficit at a certain level, pricing and tariffs for gas, tax and pension reforms”, – stated the Ministry of Finance of Ukraine.

According to reports, after talks between the Ukrainian government and the IMF the final wording of the draft letter of intent, memorandum of economic and financial policy, technical memorandum are practically agreed.

“This (agreement documents – Ed.) is a precondition for approval of stand-by program and continued cooperation with the IMF within this program. Meeting of the IMF was expected in late July of this year”, – said in a statement.

The Ministry of Finance of Ukraine also noted that the total amount of a new credit program with the IMF plan to reach SDR10 billion (\$ 14.9 billion at the current rate SDR / \$ 1). Deadline for receipt of funds – 29 months in tranches after the views of the program (subject to performance criteria and structural beacons). Expectancy rate for the loan funds will be floating (plus margin Fund).

“IMF funds can be directed to the National Bank of Ukraine to maintain the proper level of reserves or Treasury bills, which must comply with the conditions for their use only for settlement of external debt of the government”, – added in Ministry of Finance of Ukraine.

Recall that an IMF mission that worked in Kiev from 21 June to 3 July, *the Board of Directors decided to invite* the IMF to loan Ukraine \$ 14.9 billion on the program stand-by: The Fund expects the legislative changes relating to the budget and the financial sector. Thus the IMF insists on limiting the consolidated budget deficit at 5.5% of GDP in 2010 and 3.5% of GDP in 2011.

Also under the agreement committed to the International Monetary Fund (IMF) to raise retail prices for natural gas for households and enterprises of communal heat for another 50% from April 1, 2011. This is stated in the memorandum between the Cabinet of Ukraine and the IMF, which is available on the official Site IMF representative in Ukraine.

According to the document, the change of gas price should occur every six months, while the cost of gas for all categories can be compared to the price of imports.

Also, the government of Ukraine in 2011 to start a procedure to increase the retirement age for women to 60 years. Each year, the retirement age for women has increased by six months. In Ukraine in 2011 should also be increased to 10 years qualifying period for full pension.

Note National Electricity Regulatory Commission (NERC), Ukraine in August increased level of price for natural gas for industry and consumers as well as for budgetary organizations to 9,8%. The decision laid down by the regulator on July 30.

Recall that the July 14 NERC approved a new retail natural gas prices for households, which became effective from 1 August, 2010. Specifically, retail prices for natural gas used by population, the International Children Center Artek and Ukrainian Children's Center “Young Guard” are set at: provided that the volume of gas consumption does not exceed 2500 cubic. m per year: in the presence of meters – 72.54 kopeks. 1 cu. m (was 48.36 kopeks. 1 cubic meters, according to NERC's ruling of 19 March 2009 № 315), in the absence of meters – 79.80 kopeks. 1 cubic meters (was 53.16).

Assuming that the volume of gas consumption does not exceed 6000 cubic meters. m per year: in the presence of meters – 109.80 cop. 1 cubic meters (73.20) in the absence of meters – 120.78 cop. 1 cubic meters (80.52).

Assuming that the volume of gas consumption does not exceed 12000 cm. per year: in the presence of meters – 224.82 cop. 1 cubic meters (149.88) in the absence of meters – 247.32 cop. 1 cubic meters (164.82).

Assuming that the volume of natural gas more than 12000 cubic meters. per year: in the presence of meters – 268.56 cop. 1 cubic meters (179.04) in the absence of meters – 295.41 cop. 1 cubic meters (196.86). NERC also increased the maximum price of natural gas for thermal power utilities by 50% from 1 August, 2010.

It should be noted that on 30 July, 2010 Prime Minister of Ukraine Nikolay Azarov said that the reduction of tariffs for gas and utilities for industry to economic levels driven by the need for modernization of the economy. But he stressed that the government carefully refers to the validity of the rates would achieve and that was the only method of calculation in the entire state. It should be noted that the Ukrainian government will gradually drive the price of gas for Ukraine's population and industrial facilities. But many in our country, dissatisfied with such policy of our Government in particular Federation of Trade Unions of Ukraine. Federation of Trade Unions of Ukraine requires of the National Electricity Regulatory

Commission (NERC) cancel the decision to raise gas prices for households, reports *Interfax-Ukraine*.

“Federation of Trade Unions of Ukraine requires of the National Electricity Regulatory Commission to cancel the illegal decision on the increase from August 1, 2010 natural gas prices for households and avoid making further such decisions without the consent of trade unions”, – said in a statement FPU, circulated on Thursday.

The paper stresses that the decision to raise gas prices for households were made “blatant violations of laws of Ukraine and the principles of social dialogue”. In particular, according to FPU, NERC ignored the government decision of February 24, 2010 № 184 on saving the same price for gas for the population during the year, violated the agreement under the General Agreement on trade unions as the coordination of such decisions.

“No conciliation’s intention to raise gas prices for households was carried out”, – stressed in a statement.

On Wednesday, the National Forum of Trade Unions of Ukraine announced its intention to challenge in court *the price of natural gas* for the population. “The government plans to raise gas prices violate the constitutional principle of prohibition decisions that worsen the social situation of citizens, taking into account this NFPU intends to file a lawsuit against the National Electricity Regulation Commission of Ukraine”, – said the organization. These actions we also dissatisfied with the majority population of Ukraine.

Gas price matter for population and industries: prospects and proposals

The aim of my work is to raise a question of the set gas price and its implications for population and industry of Ukraine and consider possible mechanisms of government’s pricing policy and industrial restructuring on the basis of higher efficiency of gas consumption and application the alternative energy sources.

Gas prices for households in Ukraine are a question not likely economic plane, but mainly political matter. Nobody wanted longer time to anger the voters in the country of permanent elections. Then it came to economic disparity, people paid in the last years only twenty percent of the cost of gas. Instead, Naftogaz, without the money, was permanently driven to the verge of bankruptcy, and drew to the financial swamp the whole country. More than sixty percent of Ukrainian consume less than 2 and a half thousand cubic meters, and hence the lowest price for them from August 1, 2010 is 0,7254 UAH, if the households set a gas meter and 0,798 UAH without it. The government commented the higher prices for the population as “a means of the last hope” to take new loan by government and central bank to rescue the banking system, prevent the budget deficit and also maintain the exchange rate of the country. But the increase of gas price for population will not solve the problems of gas payment insolvency of Ukrainian economy and particularly of the gas sector as it works on the principles of the USSR, and has no legal basis for reformation.

Moreover, the main consumers of natural gas in Ukraine are metallurgy and chemical industries – the dinosaurs of the former inefficient socialist planned economic system. These gas-intensive and low-technological industries obtained again gas dividends from new Ukrainian government thanks to signed Charkiv agreements with Kremlin. The desired factual reduction of gas cost for production of homogenous metallurgic and chemical goods means that Ukrainian economy will be further dependent on a high gas consumption due to slowdown the technological reforms in these industries and therefore sensitive on conditions of Gazprom contracts. The dominance of these industries in export structure will deepen in the perspective the periphery character of Ukrainian economy in the global economy in the face of improving terms of trade for metallurgic and chemical homogenous goods owing to cheaper gas rates (See table 1).

Price control is one of the most important instruments of economic regulation of the state. Research results and practice have shown that the achieving high efficiency operations of fuel-energy sector is possible by means of liberalizing energy markets, introducing market prices of major energy resources, creating a competitive environment, reducing the degree of state regulation of these markets, etc. At the same time, in the real market economy the state has to regulate not gas prices themselves but pricing and taxation conditions, that is provide predicted, understandable and stable for a relatively long time pricing policies. The report of the World Energy Council (WEC) “World Energy Future – Time to Act” states that namely energy prices for final consumers are the main driving force of fuel consumption. If it does not reflect all costs, including in the costs of preventing external factors such as environmental protection, they would distort individual behavior in the market, affect the objectivity of GDP calculation and under these conditions would suffer the whole economy.

One of the most common types of regulation of natural monopolies (gas supply is mostly a natural monopoly) is a price regulation. In general terms, one can define the following price regulation:

- Pricing the marginal costs (pricing on the goods of monopoly on the optimal level for the whole economy);
- Average cost pricing (getting permission by monopoly for fair rate of return);
- Price discrimination (setting different prices for consumers, depending on their solvency, though production costs and supply are the same);
- Peak pricing (price increases during periods of peak demand and decrease during periods of low demand);
- Incentive regulation (ability to increase prices every year within a certain period in accordance with the index of retail prices minus factor variable X).

According to the study of the World Bank that was already done in 2005, the impact of price increases on Ukraine’s economy has been moderated traditionally by three factors, namely:

- Availability of essential petroleum stocks in Russia, which increased demand of Russia for Ukrainian exports;

Table 1.

International trade specialization of Ukraine and its revealed comparative advantage.

SITC-code	Commodity group	Export, \$	Import,\$	Trade Turnover,\$	RCA-index	% of total export of Ukraine
673	Flat- rolled products of iron or non-alloysteel, notclad, plated or coated	6094,8	627,5	6722,3	46,9	10,45
676	Iron and steel bars, rods, angles, shapes and sections (including sheet piling)	4531,1	511,4	5042,5	34,6	7,77
679	Tubes, pipes and hollow profiles, and tube or pipe fittings, of iron or steel	2693,7	275,5	2969,2	20,7	4,62
791	Railway vehicles (including hover trains) and associated equipment	2640,2	629,3	3269,5	18,3	4,53
671	Pig-iron, spiegeleisen, sponge iron, iron or steel granules and powders and ferroalloys	2405,7	654,7	3060,4	16,2	4,12
281	Iron ore and concentrates	1989,7	262,4	2252,1	15,0	3,41
562	Fertilizers	1985,9	600,3	2586,2	13,0	3,40
421	Fixed vegetable fats and oils, "soft", crude, refined or fractionated	1677,5	8,4	1685,9	13,8	2,88
041	Wheat (including spelt) and meslin, unmilled	1605,3	1,7	1606,9	13,3	2,75
043	Barley, unmilled	1405,3	1,7	1407,0	11,6	2,41
222	Oil-seed and oleaginous fruits of a kind used for the extraction of "soft" fixed vegetable oils (excluding flours and meals)	1381,5	161,8	1543,4	10,5	2,37
522	Inorganic chemical elements, oxides and halogen salts	899,5	228,0	1127,5	6,1	1,54
773	Equipment for distributing electricity, N.E.S.	688,8	562,8	1251,6	2,5	1,18
771	Electric power machinery (other than rotating electric plant of group 716) and parts thereof	682,3	164,5	846,6	4,7	1,17
044	Maize (not including sweet corn), unmilled	670,2	103,7	773,8	5,0	1,15
675	Flat-rolled products of alloy steel	612,6	372,3	984,9	3,0	1,05
764	Telecommunications equipment, N.E.S., and parts, N.E.S., and accessories of apparatus falling within division 76	572,8	708,7	1281,5	0,7	0,98
073	Chocolate and other food preparations containing cocoa, N.E.S.	488,7	141,2	629,8	3,2	0,84
351	Electric current	468,9	72,5	541,4	3,5	0,80
285	Aluminum ores and concentrates (including alumina)	452,2	180,2	632,4	2,7	0,78
112	Alcoholic beverages	420,0	256,9	677,0	2,0	0,72
684	Aluminium	402,8	332,6	735,4	1,4	0,69
	Total (22 commodity groups with high RCA-index					60,00

Calculated by author (data of UN Committee of Trade for 2008).

Fuel imports (especially natural gas) at prices much lower than prices for Europe;

- Trends of constant increase in prices for key commodities of Ukrainian exports (primarily metal and chemical products).

Now we have to admit that each of these three factors is not valid: a substantial fall in world oil prices and some other reasons, including political and those, which are connected with the global financial crisis, significantly reduced the traditionally high Ukrainian export to Russia; natural gas prices in Ukraine, which have not yet responded to falling world oil prices, almost reached prices for Europe (20% reduction of gas prices from base price of Russian natural gas \$ 450 per thousand m³ somewhat balanced by a significant absolute increase of \$ 179.5 thousand m³ (2008) to \$ 360 per thousand m³ (1 quarter 2009) and reduced adaptation period of transition

to European prices for natural gas from 3-5 years to 1 year). The global financial crisis significantly changed the existing trend to higher prices of traditional Ukrainian exports (steel and chemical products).

At the same time, and it was also highlighted in the above study of World Bank, the same factors contributed to the high fuel intensity of Ukrainian GDP (which is almost 2.6 times higher than a global one). Given the considerable export-oriented nature of Ukrainian economy that reflects the excessive intermediate consumption of imported from Russia natural gas, it is to state that Ukraine's economy is highly vulnerable to rising fuel prices (oil and natural gas). The increase of gas prices for Ukrainian traditional industries will disaster them. These industries would not able to sell their products, primarily we speak about chemical and steel production. When a gas price was under \$ 95 per thousand m³ nobody invested heavily in modernization of enterprises

but in 2009 the price was over 360 \$ and all began to think about reduction of gas price (extensive way of technological change) or start to update their enterprises that were to be modernized a lot of years ago (intensive technological change). The reduction of gas price to 252\$ per thousand m3 owing to Charkiv agreements is a way to extensive economic development, dependence on Kremlin and slowdown of change in international production and trade specialization position of Ukraine.

In my opinion, Ukraine must pass to world fuel prices for industry and citizens and it can be realized with minimal losses if Ukrainian society will begin to solve a number of problems, including:

1. Formation of the general principles of market pricing and tariffs, based on clarity, transparency, predictability and acceptability for the population, extractive and processing industry and for suppliers of fuel products, including:

- Refund of all reasonable expenses and costs in fuel value and gradual pass to incentive fuel pricing;
- Gradual reduction of cross-subsidies in providing availability of fuel for the most vulnerable population groups;
- Use of long-term pricing principles and acceptable conditions for regional investment and opportunities to realize investment projects;
- Fix of legislative status of regulatory bodies (from state to municipal level);

2. Recognition of energy efficient processes (not only formally but also in practice) and clear marketable tariff setting order as the main mechanisms for pricing acceptability and an effective means to increase a global competitiveness of Ukrainian economy towards sustainable development. The basic points of this should be:

- Formation of competitive conditions for energy use (including diversification of fuel resources);
- Providing investment attractiveness and economic interest in energy saving and energy efficiency (including tariff regulation methods);
- Creation of state monitoring and control system of the effective use of fuel resources (the state energy audit system);

- Formation of positive perception in the society concerning efficient use of energy resources, energy saving, just-in-time payment for consumed energy, etc.;

3. Promoting investment attractiveness of the economy, maintenance and promotion of intensive technological change in all industries and spheres, including significant investment opportunities related to selling emission reduction credits to another countries under the Kyoto Protocol (the obtained financial resources have to be focused on investment in energy saving systems and increase of fuel efficiency, but not for consumption objectives in the framework of state budgets);

4. Fulfillment of obligations and creation of positive image of predictable and reliable partner in international relations.

REFERENCES

1. The Executive Board of the International Monetary Fund (IMF) today approved a 29-month SDR 10 billion (about US\$ 15.15 billion) Stand-By Arrangement (SBA) for Ukraine in support of the authorities' economic adjustment and reform program. // <http://www.imf.org/>
2. NERC Decree of 13.07.2010 № 812<<On approval of the retail price of natural gas used for the needs of the population, the International Children Center Artek and Ukrainian Children's Center "Young Guard">> // <http://www.nerc.gov.ua/>
3. NERC Decree of 30.07.2010 № 1009<< On approval of a ceiling price of natural gas for industrial consumers entities>> // <http://www.nerc.gov.ua/>
4. Contract Yanukovich and Medvedev Navy base until 2042 << The paper reported that May 28, 2017 rent payment consists of a hundred million dollars a year plus extra money for gas discounts>> // <http://www.pravda.com.ua/>
5. International Energy Outlook 2010-/International Energy Agency 2010 May.
6. International Energy Outlook 2010-/International Energy Agency 2010 July.
7. Fuel and energy complex of Ukraine on the eve of the third millennium / AK Shidlovsky, MP Kovalko. – Kyiv: Ukrainian encyclopedic knowledge, 2001.
8. The strategy of energy saving in Ukraine / d. VA Jaundice-sky, M.M.Kulik, B.S .Stogniya. – Kyiv.: Academperiodicals, 2006.
9. Shidlovski AK., Vihoryev YO, VA Hinaylo et al. "Energy resources and flows. / Ed Shidlovski AK – Kyiv: Ukrainian encyclopedic knowledge, 2003.
10. Shidlovski A., Stogniy BS, Kulik MM et al. Fuel and energy complex of Ukraine the global energy transformation / Kyiv: Ukrainian encyclopedic knowledge, 2004.

УДК 657

ІЛЬЧЕНКО Л.Б., к.е.н.,
м. Вінниця

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює постійні зміни як в структурі та формах власності підприємств, так і в організації та управлінні їх виробництвом, що в свою чергу вимагає вдосконалення системи обліково-аналітичної інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень.

Своєчасні та виважені управлінські рішення, які є наслідком ефективного функціонування системи управління виробництвом, забезпечують зростання прибутковості підприємств. В системі управління виробництвом чільне місце посідає управлінський облік.

Управлінський облік відіграє важливу роль в створенні конкурентоспроможності бізнесу. Існування та постійний розвиток управлінського обліку пов'язані з необхідністю впливу на механізм управління підприємством, який повинен перебувати в стані постійного удосконалення.

Закон № 996 визначив бухгалтерський облік як процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Саме з прийняттям цього Закону відбулося розмежування фінансового й управлінського обліку в Україні [1].

За визначенням, яке наводиться у вищезгаданому Законі, під внутрішньогосподарським (управлінським) обліком розуміється система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Це означає, що управлінський облік застосовується насамперед при внутрішніх господарських операціях підприємства, і головною його метою є забезпечення інформацією керівників різних рівнів управління підприємством, які несуть відповідальність за досягнення статутної мети підприємства. Тобто управлінський облік є інструментом оперативного управління підприємством, функцією якого є обрахування витрат на виробництво і собівартість будь-якого виробу, будь-якого підрозділу і підприємства в цілому на різних стадіях виробництва і збуту та підсумовування результатів та прибутків з виробів, підрозділів та підприємства в цілому.

В процесі реформування бухгалтерського обліку передбачалося вирішення конкретних завдань. Поряд зі створенням системи національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку і звітності передбачалося забезпечити зв'язок реформування бухгалтерського обліку з основними тенденціями гармонізації стандартів на міжнародному рівні та станом економічно-правового середовища і ринкових відносин в Україні.

Кваліфікаційні вимоги до фахівця з управлінського обліку згідно з Державним класифікатором ДК 003 – 95 наводяться у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників у Розділі 1 "Професії керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців, які є загальними для всіх видів економічної діяльності" [2].

Сьогодні суб'єктам господарювання надані можливості визначати самим межі та форми внутрішньовиробничого (управлінського) обліку. Тому саме ця підсистема бухгалтерського обліку викликає до себе певний інтерес. Необхідність побудови системи управлінського обліку на підприємствах – це ще й вимога часу, оскільки збільшується кількість підприємств, які переходять до сучасних засобів управління виробництвом.

Завданням менеджерів є виявлення резервів економії в діапазоні релевантних витрат, мобілізація пра-

цівників і залучення їх до процесу зниження витрат ще до початку нового виробничого циклу. Такі методи калькулювання як "абзорпшен-костинг", "стандарт-костинг", "директ-костинг" на сьогоднішній день не можуть забезпечити виконання функцій превентивного контролю і регулювання витрат на передвиробничій стадії, не враховують важливість витрат з погляду споживачів. Тому нами досліджено можливості застосування на підприємствах іншого, поки що мало відомого в Україні, методу калькулювання за цільовою собівартістю – "таргет-костинг". Цей метод передбачає розрахунок собівартості виробу, виходячи з попередньо визначеної ціни реалізації. У свою чергу, ціна визначається за допомогою маркетингових досліджень, тобто фактично є очікуваною ринковою ціною готової продукції.

Для визначення цільової собівартості виробу, величина прибутку, яку бажає отримати підприємство, вираховується з очікуваної ринкової ціни. Далі всі учасники виробничого процесу – від менеджера до звичайного робітника – працюють над тим, як спроектувати і виготовити продукт, що відповідатиме цільовій собівартості. Розрахунок величини цільового скорочення витрат здійснюється у чотири етапи:

1. Визначення можливої ціни реалізації за одиницю (елемент) продукції.
2. Визначення цільової собівартості продукції (на одиницю і в цілому).
3. Порівняння цільової і розрахункової (кошторисної) собівартості продукції для визначення величини необхідного скорочення витрат.
4. Перепроєктування продукту з одночасним удосконаленням виробничого процесу для досягнення цільового скорочення витрат.

Таким чином, за умови використання методу "таргет-костинг" уся виробнича діяльність підприємства координується і контролюється відповідно до важливих стратегічних орієнтирів – цільової ціни і цільової собівартості. При цьому зростає роль маркетингу, який в ринкових умовах повинен оперативно визначати особливості попиту на продукцію підприємства. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік при цьому інтегрується з маркетинговою діяльністю у тій частині, яка стосується прогнозованих витрат і доходів.

Управлінський вплив в ієрархічній структурі підприємства у кожному конкретному випадку повинен бути адресним, тобто спрямовуватися саме на ту людину, яка відповідає за певний процес і від якої залежить ефективність цього процесу. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік повинен фіксувати дані про досягнення конкретних цілей менеджерами і працівниками підприємства, індивідуальні і загальні результати діяльності, спожиті і зекономлені ресурси тощо. Дані обліку повинні бути підставою для винагороди і мотивації співробітників, які повинні відчувати відповідальність і бути впевненими, що їхні досягнення не залишаться непоміченими керівництвом. Роль

внутрішньогосподарського (управлінського) обліку як засобу мотивації і психологічної підтримки менеджерів і працівників є надзвичайно великою. Особливого значення при цьому набуває концепція обліку за центрами відповідальності, яка стимулює людей до кращих результатів через використання як економічних, так і психологічних важелів впливу.

На підставі критичного аналізу зарубіжної і вітчизняної економічної літератури, нами виділено п'ять видів центрів відповідальності, до яких належать: центри витрат, центри частково регульованих витрат, центри доходів, центри прибутків, центри інвестицій. Організація внутрішньогосподарського (управлінського) обліку за центрами відповідальності є доцільною для підприємств із виробництва, ієрархічна структура яких дозволяє виділити всі перераховані вище центри, що дозволяє забезпечити розподіл відповідальності і персоналізований контроль за досягнутими результатами та витраченими ресурсами.

У більшості галузей промисловості однією з головних стратегічних проблем є мінімізація витрат. Високі витрати не дозволяють підприємствам проводити правильну маркетингову і цінову політику, розширювати виробництво, оновлювати матеріально-технічну базу і забезпечувати відповідний рівень рентабельності. При розробці заходів щодо зниження рівня витрат система управління потребує інформацію не тільки про витратомісткість власної продукції, але й про рівень витрат на одиницю аналогічної продукції у конкурентів. Отже, для прийняття рішень про стратегію зниження витрат необхідно проводити порівняльний аналіз, де базою порівняння мають виступати головні конкуренти.

Проте отримати інформацію про діяльність конкурентів за розгорнутим переліком показників, необхідних для повноцінного порівняльного аналізу, вітчизняні

підприємства на сьогоднішній день не можуть. Тому на даному етапі у внутрішньогосподарському (управлінському) обліку надзвичайно важливу роль повинні відігравати економетричні дослідження, спрямовані на виявлення залежностей між ключовими показниками (обсяги продажу, витрати, рівень запасів і залишків незавершеного виробництва та інші) і побудову на цій основі моделей прогнозування результатів господарської та фінансової діяльності підприємств.

Разом з тим, хоч отримані прогнози обсягів виробництва і дозволяють побачити, скільки продукції буде вироблено, але для визначення доцільності виробництва потрібно знати, чи забезпечить прогнозований обсяг виробництва необхідний прибуток. З цієї метою проводять аналіз беззбитковості (розраховують точку беззбитковості), а також визначають вплив операційного лівериджу на фінансовий результат.

Серед ключових завдань, які необхідно вирішувати виробничим підприємствам в умовах перехідної економіки, особливе місце посідає організація ефективної системи планування та контролю витрат і доходів. Поєднання функцій планування і контролю найбільш помітно простежується у такому понятті як бюджет, який в науковій літературі визначається як поточний план діяльності підприємства, складений на основі кількісних показників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон № 996 – Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. за № 996-XIV.
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1 “Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності”. Розділ 1 “Професії керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців, які є загальними для всіх видів економічної діяльності”. – Краматорськ: Центр продуктивності, 2001, 262 с.

УДК 005(0755.8)

КРИВИЙ В.В.

Наук. керівник: СЕЛЕЗНЬОВА Р.В., к.т.н.

м. Вінниця

МОДЕЛІ І ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Практичне розв'язання проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення існування підприємства не тільки сьогодні, а й у перспективі, залежить від ступеня освоєння методології і методів стратегічного управління.

Стратегічне планування має включати:

- прогнозування (передбачення результатів розвитку), що здійснюється з урахуванням існуючих факторів;
- головну лінію поведінки фірми (місію) і мету менеджменту;
- перспективне планування;
- контроль;

- координацію і регулювання, за допомогою яких усувається відхилення від поставленої мети. [2]

Процес стратегічного планування посідає центральне місце в системі стратегічного управління. Більшість західних і східних фірм використовують стратегічне планування для того, щоб змінити себе, вийти з безнадійних ситуацій, які сформувались зовні та в середині підприємства. Основні передумови переходу до стратегічного планування такі:

- необхідність реакції на зміни умов функціонування підприємств;

- потреба в об'єднанні різних напрямків діяльності підприємства в умовах розвитку процесів децентралізації та диверсифікації (насамперед конгломератної);
- наявність яскравого виражених конкурентних переваг і необхідність їхньої підтримки або створення їх; посилення конкуренції;
- інтернаціоналізація бізнесу, розвиток зв'язків з підприємствами, які використовують систему стратегічного планування;
- наявність висококваліфікованих менеджерів, здатних вирішувати складні питання, застосовуючи систему стратегічного управління;
- розвиток теорії та практики стратегічного планування, які допомагають перейти від методу "проб і помилок" до наукових методів передбачення й підготовки майбутнього та до майбутнього;
- наявність доступної інформації (глобальних інформаційних мереж) для вивчення сильних і слабких сторін підприємства, зовнішнього середовища та умов конкуренції;
- посилення інноваційних процесів, генерація та швидке освоєння підприємствами нових ідей;
- необхідність впровадження високої культури управління, орієнтованої на запобігання опору змінам та стимулювання розвитку підприємства.

Крім того, існують мікропроцеси, які стимулюють розвиток стратегічного планування. Понад 40 країн розвивають свою економіку за допомогою системи п'ятирічних планів. Наприклад, у Японії планувалося 10 п'ятирічок, у Франції п'ятирічні плани застосовуються з 1947 року. Наявність таких планів орієнтує підприємства на певні напрямки та спонукає їх планувати свою діяльність. [3]

Стратегічне планування – це систематизовані та більш – менш формалізовані зусилля всього підприємства, спрямовані на розробку та організацію виконання стратегічних планів, проектів та програм. У свою чергу, розробка планів як специфічний вид діяльності – це послідовний ітераційний процес, що складається з кількох взаємопов'язаних етапів:

- встановлення цілей;
- визначення стратегій (стратегічного набору) та заходів щодо їхньої реалізації;
- передбачення послідовності дій у межах досить тривалого часу та закріплення її у планах, проектах і програмах різного типу, що є інструментом досягнення цілей та реалізації стратегій;
- організація виконання планових завдань;
- облік, контроль та аналіз їхнього виконання.

Останні два етапи є переходом до впровадження цілісної системи стратегічного управління, оскільки зумовлюють необхідність організаційно – аналітичної та контрольно-координаційної діяльності не лише в органах стратегічного планування, а й у ланках, де виконуються дії, визначені стратегічними планами та програмами [5].

Мета стратегічного планування – встановити певний порядок дій для підготовки ефективного функціонування конкурентоспроможного підприємства.

Необхідність визначення періоду стратегічного планування, коригування або перегляду стратегій залежить від конкретних умов; вони визначають також ступінь деталізації стратегічних планів. [4]

Головними перевагами стратегічного планування є:

- зв'язок поточних рішень з майбутніми результатами, організоване осмислення рішень (усупереч спонтанному прийняттю) з прогнозуванням їхніх наслідків;
- орієнтація на пошук альтернативних варіантів досягнення цілей, тобто допустимих цілей у межах визначених цілей та наявних обмежень;
- визначення можливостей і загроз, сильних і слабких сторін діяльності підприємства, врахування їх при встановленні цілей і формулюванні стратегій для забезпечення впливу на ці аспекти вже сьогодні; свідома підготовка майбутнього і до майбутнього;
- розподіл відповідальності не лише між напрямками діяльності, а й між поточною і майбутньою діяльністю.

Переваги стратегічного планування не реалізуються самі по собі. Як кожне явище, стратегічне планування має характеристики, які в разі їх невдалого використання можуть зашкодити розробці та впровадженню стратегічних планів. [2]

"Пастками" стратегічного планування є:

- підміна змісту стратегічної діяльності формою, бюрократизованість процедур розробки стратегій і планів;
- над витрати часу для розробки стратегічних планів, що проявляється в запізненні реакцій на зміни в середовищі;
- розрив між стратегічною та поточною діяльністю, сподівання, що наявність стратегії вже забезпечує її здійснення;
- завищення очікувань, розробка нереалістичних планів, які не враховують специфіки об'єкта планування та можливостей (в тому числі – швидкості) здійснення змін;
- сподівання на знаходження "панацеї" від негараздів і спрямування на неї всіх сил і ресурсів, а не застосування системного підходу для реалізації стратегічної діяльності. [1]

Навіть якщо підприємство обійшло всі "пастки", воно може не досягти очікуваних результатів, що пояснюється помилками в організації планової діяльності.

Головні недоліки практичного застосування системи стратегічного планування:

- відсутність необхідної інформації для прийняття стратегічних рішень та розробки стратегічних планів; як наслідок, спостерігається низький рівень обгрунтованості планових документів;
- відсутність альтернативних планів;
- недостатнє використання науково – методичного арсеналу планування: сценаріїв і методів ситуаційного планування (застосування моделі типу "Що буде, якщо...") тощо;

- слабо розвинена система поточного аналізу, контролю та коригування стратегічних планів;
- догматична гіперболізація значення цифрових показників;
- недосконала система стимулювання працівників, які беруть участь у розробці та виконанні стратегічних заходів;
- недостатній рівень організаційного, соціально – психологічного та фінансового забезпечення стратегічного планування.

Дослідження переваг і недоліків стратегічного планування є основою для подальшого його вдосконалення. Останніми роками цей процес було спрямовано на виявлення так званих “бар’єрів” стратегічного

планування та формулювання найпоширеніших заходів щодо їх усунення

ЛІТЕРАТУРА

1. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов./ Пер. с англ. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1999.
2. Фатхудинов Р.А. Стратегический менеджмент: Учебник. – 4 – е изд., перераб. и доп. М.: Дело, 2001. – 448 с.
3. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент: целевое управление персоналом организаций. Учебное пособие. 2 – е изд., испр. – К.: МАУП, 2002. – 192с.
4. Макарова В.Д., Кузнецов С.А. Стратегический менеджмент. Курс лекций. – М: ИНФРА – М; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. 228 с.

УДК 336(100)

МАРИНЧЕНКО М.

Наук. керівник: ХОМЕНКО Т.В., ст.викладач

GLOBALIZATION AS THE GREATEST LOCOMOTIVE OF HUMAN ENERGY POTENTIAL (ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК НАЙБІЛЬША РУШІЙНА СИЛА ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДСЬКОЇ ЕНЕРГІЇ)

In the most basic terms globalization is the homogenization of world culture, politics, and economics. I view this homogenization as having both positive and negative consequences. Although globalization is a dynamic process encompassing all aspects of our life it can be broken down into four basic dimensions: economic, political, ecological, and cultural. Since it is near impossible to study globalization from a holistic perspective I will define each dimension individually in terms of the specific discipline.

Economic globalization is probably the most popular and widely debated aspect of globalization. Economic globalization is spread and integration of markets, corporations and trade into foreign areas. Globalization is an increase in the rate and level of transnational expansion of finance capital, economic concentration, corporate concentration, and trade.

As Andrew Warner and Jeffrey Sachs have demonstrated “The fastest growing developing countries in the past two decades have been those who succeed in generating new export growth “...furthermore “economies that tried to go it alone by protecting their economies from imports, through high trade barriers grew much less rapidly than more open export-oriented economies.” This economic growth has been facilitated by the cost of transportation dropping. As a result of globalization not only can emerging countries export domestic goods at reasonable prices but they can easily transport (import/export) unfinished goods enabling them to enter into the corporate marketplace of multinational division of labor.

Over the years there have been various debates over the effects of globalization. From an economic perspective

I believe globalization as a whole is positive. In order to assess this process (globalization) accurately one must ask themselves what are the globalization implications. Jeffrey Sachs raises two important questions that must be answered in order to assess effects and value of globalization.

The final aspect I will discuss is political dimension of globalization. Political globalization is the unifying of state governments and creation of world governments due to the changing structure of the global economy. Economic globalization, passing ideas from culture to culture can be more than the catalyst it is intended to be. The general concept has merit; wanting to share advancements with others and bring them up to a higher economic level is a noble idea, yet help is not always appreciated as we assume it would be. In fact, more attention should be given to the thoughts and opinions of those receiving the “help,” for it may make us look twice at what we have been impressing upon others.

Economic globalization, in theory, is a magnificent work of art. In practice it is a raging tyrant taking over all inferior economies. The belief that economic globalization helps those which it is supposed to is known to be untrue, but in order to continue with their practices corporations deny the fact that their interference is unwanted. Until they come to terms with the fact that not all countries want to be like the rest, they will continue to intrude upon and disrupt smaller economies and cultures until they have forced themselves upon the entire world.

The upraise of the global market had led to the division of the world into three divisions: the first world country, developed, the second world country,

communist, and the third world country, developing. Now this division has been changed to the first and the third dimensions only. A new phenomenon called globalization conquers the crossroads of the new world. Globalization works hand in hand to transform the world and to create new barriers and challenges for the future. Every institution that fell into the form of globalization has been changed. Globalization is simply a tool that enables the actions of governments to be monitored by other countries and world organizations. The idea of the world becoming a small interactive village is what many would consider the effect of globalization. Boundaries are no longer a limit and can be crossed over with an easy click on the mouse.

Globalization can affect nations in a variety of ways. Although globalization has created a monoculture for the world but indeed it has affected the developing countries in a negative way, particularly affecting its economy. While developed countries sounds are promising, the current form of free trade, global markets, and global media exchange market. There is no doubt that globalization is easier said than done. I agree that globalization is a fact and it is not just a passing trend. I do not agree with the suggestion that all countries must go to globalization because many parts of the world are still suffering from wars, starvation, and corruption. It is not easy to come and ask those countries to go to globalization. Why? Because they have other issues that are much important, like struggling to make a living and improving their abilities to compete the global market rather than flourishing it. In the recent time the developed countries are our masters and we as slaves obey them in everything, it is true that we want to develop and improve our life but not on the expense of our country. If things continue like this, globalization will take a new form to the world, it will be the New World of Huxley where people are totally conditioned in the way the ten controllers, masters, want them to be. Government restriction is the best way in facing the huge corporations of the developed countries stopping their dominance on us.

Every day you hear it on the news, you read it in the papers, you overhear people talking about it... and in every single situation the word globalization seems to have a different meaning. The word "globalization" is continually abused and presents a problem because its definition is multidimensional. So what is globalization? Globalization can be defined as the gradual reduction of regional contrasts at the world scale, resulting from increasing international culture, economic, and political exchanges (Blij G-5). The term globalization usually refers to economic matter, however there is a wave of effects that makes the impact of globalization broader culturally and socially. Cultures, ideas and customs soon follow shortly after the exchange of goods cross-national borders (Kluver). For example, international trade has caused the spread of most religions, such as Christianity, to Central Asia, Eastern Europe, and America. Cultural

globalization does not only affect people in remote places of the world, it is also occurring on our homeland.

Thomas Freidman wrote: "[Globalization] can be incredibly empowering and incredibly coercive. It can democratize panic. It makes the whales bigger and the minnows stronger. It leaves you behind faster and fast, and it catches up to you faster and faster. While it is a homogenizing culture, it is also enabling people to share their unique individuality farther and wider." This quote means that globalization is extremely powerful, but it is also able to demobilize terror and frenzy across the world. Freidman makes a reference to the whales getting bigger and the minnows stronger, by the whales he means the wealthy people and the large corporations and the minnows, which get stronger, are the people who live in poverty and small companies. He continues to say how globalization is making the cultures around the world turn into one, and by this happening is allowing people around the world to learn and share their culture. Globalization has great benefit to our society as long as it does not control us, we have to have the upper hand and take control over it.

Globalization causes cultural change. According to Christopher Chase- Dunn in the Journal of World-Systems Research, people around the world are more connected than ever before. Information and money flow move faster than ever before. Goods and services made in one part of the world are now increasingly available in all parts of the world. International travel is occurring frequently. International communication is a commonplace. There is a mixing of culture across national boundaries.

Globalization is working in a compacting way, causing homogenization along Western lines. In other words, a new culture is in the making that rises above the old political and geographic walls.

Globalization will always have supporters that cannot see the damage cultural globalization can cause. According to Joel Krieger, globalization will always have strict opponents that are not able to see the way globalization gives some people their initial opportunity to fulfill basic dreams and desires. As for the majority of people on our society they will see globalization as something to mold and shape for the improvement of societies around the world. Globalization has dangers and a threatening dark side. But it can also bring about a lot of opportunities and benefits to our society. For example, capitalism requires multiple governing systems to keep it from demolishing societies, and globalization requires the same watchfulness and rule of law. Anti-trust laws, labor unions, the Securities and Exchange Commission, charities, the Federal Trade Commission, and countless other organizations and agencies keep American capitalism in check. Similar measures are needed to make sure globalization is a positive force in our societies, and throughout the world.

Аннотация. Глобализация представляет собой динамический процесс, охватывающий все сферы нашей

жизни, она может быть разбита на три основных аспекта: экономический, политический и культурный. Экономическая глобализация это распространение интеграции рынков, транснациональных корпораций и внешней торговли. Политическая глобализация является объединяющим органы государственной власти для создания мирового правительства в связи с изменением структуры глобальной экономики. Глобализация является передовой идеей на пути от культуры к культуре, ее катализатором. Общая концепция имеет свои плюсы: желание поделиться достижениями с другими странами и довести их до более высокого экономического, политического и культурного уровня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Sachs, Jeffrey (2008). *Common Wealth: Economics for a Crowded Planet*. Penguin Press HC ISBN 978-1594201271.
2. [http://www.pacificdiscovery.org/credit/SEAreadings/Globilization %20and %20Culture%20-%20 Tomlinson, % 20 John. pdf](http://www.pacificdiscovery.org/credit/SEAreadings/Globilization%20and%20Culture%20-%20Tomlinson,%20John.pdf)

3. <http://globalpolicy.org/globalization/globalization-of-the-economy-2-1/general-analysis-on-globalization-of-the-economy.html>
4. <http://www.unesco.org/most/dsp52.htm>
5. <http://globalization.icaap.org/content/v4.1/leigh.html>
6. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdsien/documents/miscellanea2.pdf
7. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/BestPractice5E.pdf>
8. Pieterse J.N. Globalisation as hybridization // *Intern. sociology.* – L., 1994. – Vol. 9, N 2. – P. 161-184.
9. *Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Reconstruction of the Social Sciences*, Stanford: Stanford Univ. Press, 1996, 48, 88.
10. <http://ocw.mit.edu/NR/rdonlyres/Political-Science/17-199JFall-2005/A10E02D6-77CE-4C62-B4A1-C53BC38FAB0A/0/GlobalizationPaper.pdf>
11. http://www.wto.org/english/news_e/spmm_e/spmm57_e.htm
12. <http://www.acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm>
13. <http://www.iie.com/fischer/pdf/Fischer011903.pdf>

УДК 631.338

МОШКО В.В.

м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасній українській практиці спостерігається структурна розбалансованість на всіх рівнях державного управління, викликані створеними кризовими ситуаціями в стратегічних галузях національної економіки. Прийняті закони переведення галузей на ринкові умови призвели, зокрема, до небаченого послаблення фундаментальних основ селянства, зменшення чисельності сільського населення, суцільного безробіття, відсутності бачення перспектив розвитку сільського господарства – основного постачальника продуктів харчування [2].

Реалізація державної та регіональної стратегії розвитку сільського господарства неможлива без створення стратегій антикризового розвитку на рівні суб'єктів господарювання. Нині більшість сільгоспідприємств працюють без стратегічних перспективних планів, не займаються стратегією антикризового управління [5].

В нашій державі склалася структура АПК, характерна для країн з відносно низьким рівнем господарського розвитку. Основна частина капіталу і робочої сили зайняті в галузях I і II сфери, тобто в самому сільському господарстві й виробництві засобів виробництва; у переробній (III) сфері задіяно непропорційно мало ресурсів (включаючи оптову і роздрібну торгівлю). Недостатньо також розвинута виробнича і соціальна інфраструктура (IV) сфера. Усе це зумовлює низьку загальну ефективність АПК, значні втрати продукції на шляху до споживача. Підраховано, що якби

всю продукцію, вироблену в сільському господарстві України, було збережено і своєчасно перероблено, то приріст обсягу виробництва і продовольства становив би не менше як 25%, а за деякими видами 35–40%. У країнах з розвинутою ринковою економікою структура АПК значно відрізняється за рахунок більш питомої ваги III сфери (насамперед харчової промисловості, системи торгівлі, громадського харчування).

Агропромисловий комплекс є одним з найважливіших секторів народного господарства України. За оцінками експертів, Україна належить до числа країн із найвищим рейтингом щодо потенційних можливостей АПК. Основними складовими цього потенціалу є концентрація найродючіших у світі чорноземів (понад 65% ґрунтового покриття країни), достатньо висока кваліфікація і відома у всьому світі працелюбність українських селян. За умов інтенсивного розвитку Україна має цілком реальні можливості приєднатись до групи країн – основних виробників сільськогосподарської продукції та продовольства для населення [1].

Аграрний сектор, займаючи важливе місце в національній економіці перебуває на етапі глибокої трансформації. Зокрема основні результати проведеної в Україні земельної реформи зводяться до того, що понад 6 млн. громадян одержали сертифікати на право на земельну частку (пай). Вийшли із сільськогосподарських підприємств і одержали земельні ділянки в натурі у розмірі паю з видачею державного акту 283,9 тис. громадян, у тому числі увійшли до складу

нових агроформувань або створили їх 52,1 тис. громадян, здали в оренду земельні ділянки – 65,3 тис. громадян. Сформовано землі запасу на частині яких організовано понад 38,8 тис. фермерських господарств загальною площею 1178,4 тис. га сільськогосподарських угідь. Сьогодні у власності та користуванні 22 млн. громадян зосереджено 7,4 млн. га сільськогосподарських угідь, на яких виробляється основна маса сільськогосподарської продукції [4]. Однак неможливо не зрозуміти, що фермери, дрібні виробники, які становлять більшість серед сільськогосподарських виробників сьогодні, не в змозі задовільнити потребу як переробних підприємств в сільськогосподарській продукції які її використовують як сировину, так і потреби населення в сільськогосподарській продукції на різних стадіях її готовності.

В реальному результаті ми маємо:

- 4 млн. безробітних із 5 млн., які працювали в сільському господарстві до реформи;
- втрати аграрного потенціалу – приміщень, техніки тощо – становлять понад 800 млрд.грн. у сьогоднішніх цінах;
- втрачено зарубіжні ринки збуту через нестабільність виробництва та низьку якість, для підвищення якої немає капіталовкладень;
- реалізація (з розрахунку на 1 га ріллі) сільськогосподарської продукції та продукції її переробки майже у 20 разів є меншою (внутрішнє продовольче споживання + експорт), ніж у країнах ЄС, результатом чого є 15 млн.га ріллі, зарослої чагарником і бур'янами;
- дрібні господарства об'єктивно не можуть бути товарними (за незначним винятком, наприклад, ті, що спеціалізуються на вирощуванні деяких овочів, фруктів, ягід), тому селяни здали землю в оренду (до 92% розпайованих земель) бізнесовим структурам, які прийшли в АПК із інших сфер діяльності;
- зосередження виробництва сільськогосподарської продукції в руках індивідуальних власників господарств населення (в окремих регіонах понад 70 % призвело до 100-разового зростання в ґрунті та воді вмісту отрутохімікатів, що можна вже вважати екологічною та соціальною (з огляду на раціон і якість продуктів харчування) катастрофою[3].

Досвід розвинутих країн, система агробізнесу яких тривалий час формувалась під впливом держави, переконливо засвідчує, що в умовах ринкової економіки життєдіяльність сільськогосподарських підприємств, ефективність аграрного виробництва і відносна стабільність соціальної сфери в сільській місцевості значно зумовлені державним регулюванням.

Головним завданням державного регулювання в країнах з розвинутою ринковою економікою в аграрній сфері є:

підвищення прибутковості сільського господарства і розширення експорту основних видів продовольчих товарів; підтримка доходів сільськогосподарських виробників; попередження перевиробництва окремих

видів сільськогосподарської продукції; обмеження монополізму в суміжних із сільським господарством галузях промисловості.

Потребу й особливості державного регулювання агропромислового комплексу в Україні визначають низка об'єктивних чинників:

- нестабільність цін і доходів в агропромисловому виробництві;
- розбалансованість у відносинах власності на землю;
- невизначеність у виборі форм господарювання в сільському господарстві;
- конкурентне середовище в сільському господарстві і високий ступінь монополізації в ресурсних та переробних сферах;
- низька привабливість інвестування аграрного виробництва;
- різноманітність природно-кліматичних умов;
- потреба екологізації сільського господарства, проведення наукових досліджень;
- страхування сільськогосподарської діяльності;
- особливості формування соціальної інфраструктури села.

Політика держави відносно аграрного сектору не може бути раз і назавжди сталою. Для кожної конкретної країни у певний період її історичного розвитку складатиметься одна з трьох типових ситуацій:

- коли існує дефіцит сільськогосподарської продукції;
- коли попит на сільськогосподарську продукцію та її пропозиція відносно збалансовані;
- коли пропозиція сільськогосподарської продукції перевищує попит на неї.

Зрозуміло, що в усіх цих випадках політика держави щодо аграрного сектору і його агентів не може залишатися однаковою. Вона залежатиме від рівня економічного і соціального розвитку держави, збалансованості попиту і пропозиції на аграрних ринках [1].

Наприклад, з метою підтримки доходів сільськогосподарських виробників в аграрній політиці США включають прямі виплати, протидиклічні виплати, програми допомоги у разі природних катастроф, позики маркетингової допомоги та позикові компенсації, субсидування виробництва сільськогосподарських культур і страхування доходів, оскільки вони зменшують ризик і збільшують очікувані чисті доходи через страхування.

В Україні слід враховувати посилення негативного впливу таких факторів, як неефективне управління на всіх рівнях господарювання в кризовий період, високі процентні ставки по банківських кредитах, невідповідність якості продукції, що виробляється сучасним вимогам і рівню цін, випереджуюче зростання цін на послуги природних монополій.

Найважливішим напрямком подолання впливу вказаних кризових факторів в підвищення ефективності господарюючих суб'єктів і являється їх реформування на основі реструктуризації, направленої на виведення існуючих підприємств всіх форм господарю-

вання в сільському господарстві на рівень беззбитковості, а далі – орієнтований на прибуткову діяльність. Звичайно, подібна процедура повинна бути не разовим міроприємством або черговою компанією, а представляти перманентний процес. При цьому, так як функціонування сільськогосподарських підприємств проходить в умовах нестабільності, постійних змінах зовнішнього середовища, то необхідна розробка стратегії реформування, але з врахуванням трьох рівнів – державного, суб'єкта держави і окремо сільськогосподарських підприємств. (Далі буде).

УДК 331.019

НІКІТИНА О.

Наук.керівник: НЕЖИВЕНКО А.П., ст. викладач
м. Вінниця

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ СТОСУНКІВ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ

Інтеграція України у світову спільноту вимагає кардинально нового погляду на роль малого бізнесу у розв'язанні проблем підвищення добробуту людей. Малий бізнес сприяє розвитку конкурентоспроможності продукції національної економіки на світових ринках, забезпечує зростання валового продукту, приводить до насичення внутрішнього товарного ринку і наповнення державного бюджету, розширює сферу зайнятості населення.

Однак, незважаючи на всі позитивні зрушення, малий бізнес стикається з великою кількістю перешкод. Його розвиток відбувається нерівномірно, хаотично та суперечливо, йому не приділяють належної уваги державні органи: програми підтримки є декларативними, відсутня узгодженість у діях центральної та місцевої виконавчої влади, слабка фінансова допомога тощо. Тому сьогодні зростає актуальність дослідження проблем становлення, розвитку і підтримки малого бізнесу.

Спроби знайти спільний якісний критерій для характеристики малого бізнесу неодноразово робилися ученими-економістами. Слід зазначити, що до теперішнього часу як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці і практиці не досягнуто єдиної думки не лише з проблеми вибору критеріїв визначення малих підприємств, але й з питання розкриття поняття розміру підприємства.

В Україні гарантується право підприємця без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, не заборонену законом.

Малий бізнес – це провідний сектор економіки. Він складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного росту, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидко окупність

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базидевич В.Д. Економічна теорія.: Політекономія: Підручник – К.: Знання Прес, 2006. – 615с.
2. Панасик Р. Безвихідь на селі – загроза для держави // Урядовий кур'єр № 104 від 14.06.2007.
3. Саблук П. Розвиток земельних відносин в Україні.-К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки".- 2006.- с.396.
4. Саблук Р.,Пасюта А. Історичні етапи становлення власності на землю // Агроінком.-2007.- №1-2.-с.109-113.
5. Сіренко Н.М. Стратегічне планування антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств. // Економіка АПК №2.- 2006 ст.50-53.

витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників, основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції. Основною економічною властивістю малого бізнесу можна вважати властиву йому гнучкість і динамізм. Це дозволяє цьому сектору економіки оперативно реагувати на зміни в економічній ситуації в умовах швидкої диференціації і індивідуалізації споживчого попиту, створюючи широкий спектр товарів і послуг. Діяльність суб'єктів малого бізнесу призводить до збільшення обсягів виробництва продукції і надання послуг, підвищення рівня попиту і пропозиції, стимулює інвестиційну діяльність, зміцнює експортний потенціал [5]. При цьому зростають обсяги податкових платежів до бюджету, що позитивно впливає на розвиток соціальної сфери.

На нашу думку, виявлені позитивні властивості, а також масовість дозволяють малому бізнесу виконувати особливі функції, що визначають його об'єктивно значиму роль в житті сучасного суспільства.

Таким чином, малий бізнес є невід'ємною рисою будь-якої ринкової господарської системи, без чого така економіка і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але навіть й існувати. Великий капітал, безумовно, визначає рівень науково-технічного і виробничого потенціалу, але основою розвитку країн з ринковою системою господарювання є мале підприємництво як найбільш масова, динамічна та гнучка форма ділового життя. Одна з причин успішного розвитку малого підприємництва в країнах з розвиненою економікою полягає у тому, що велике виробництво не протиставляється малому, а взаємодоповнюють один одного.

Мале підприємництво виконує фундаментальну роль в соціально-економічному та політичному житті розвинутих країн світу.

Малий бізнес має не лише економіко-виробничі та соціально-економічні переваги, а саме: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливостей технології, здатність оперативно створювати та упроваджувати нову техніку та технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки. Але малий бізнес має також і значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення [1].

Малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого не існує на великих фірмах. Властивий для невеликих підприємств дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих людських відносинах та специфічному соціально-психологічному кліматі. Малий бізнес здатен залучати до роботи на своїх підприємствах таких спеціалістів, які працюють на свій страх та ризик і навіть за меншу винагороду. Причина такої зацікавленості полягає у тяжінні до самостійності та реалізації своїх потенційних творчих можливостей, що значно важче зробити на великих підприємствах. Подальший динамічний розвиток малого бізнесу значно сприяє загально-економічному зростанню. Однак його активність стримується фінансовими бар'єрами. Основним джерелом інвестицій поки що залишаються власні фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу та сімейні позики. Банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та відсутність гарантій для банків.

Неймовірно важкий тягар оподаткування, обмеженість або повна відсутність матеріально-фінансових та кредитних ресурсів спонукає багатьох суб'єктів малого підприємництва збачити у тіньову економіку. На нашу думку, суб'єкти малого підприємництва умовно можна поділити на дві групи: ті, що зайняті у формальному державному та недержавному секторі, а також – у неформальному секторі.

До першої групи слід відносити діючі суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють офіційно зареєстровані види діяльності; сплачують відповідні податки; звітують в органах статистики.

До неформального сектора або тіньової економіки слід відносити суб'єкти малого підприємництва, які зареєстровані, але не сплачують податки і не звітують в органах державної статистики; не пройшли відповідну державну реєстрацію; здійснюють незареєстровану та заборонену чинним законодавством економічну діяльність, або ведуть її без спеціального дозволу (ліцензії) на відповідні види діяльності.

Головною причиною зростання неформального сектора економіки є можливість швидкого збагачення у сфері товарного та фінансового обігу, – з одного боку, та дуже великі труднощі для малого підприємництва у сфері виробництва – з іншого. Як наслідок, формування нового прошарку власників-підприємців відбувається на основі перерозподілу доходів та власності (передусім державної), а не збільшення суспільного продукту в результаті підприємницької діяльності. Проблему неформального сектора економіки не можна вважати як таку, що сама вирішиться у процесі економічних реформ. Без дієвого державного впливу (відповідної державної політики) на ці процеси, механізм відтворення цього сектора економіки не буде подолано. Поступова легалізація неформального сектора – важливий шлях його інтеграції у суспільне виробництво. Малий бізнес повинен бути органічним структурним елементом ринкової економіки. Його роль та значення полягає у тому, що він формується на засадах дрібнотоварного виробництва, і на сучасному етапі розвитку стає більш провідним сектором регіональної економіки. водночас він є найважливішим дійовим чинником економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання [3].

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження суті малого бізнесу, вважаємо за можливе розглядати малий бізнес як:

1) економічну категорію, що відображає систему економічних стосунків, що виникають в процесі особливих форми економічної діяльності між суб'єктами малого бізнесу, між малим і великим бізнесом, між державою і суб'єктами малого бізнесу;

2) типологічну форму підприємницької активності, заснованої на інноваційному підході до вибору і комбінації ресурсів в процесі виробництва продукції, економічній самостійності і свободі у виборі напрямів і методів діяльності, особистій майновій відповідальності в умовах постійного ризику, що має систематичний характер і направленою на здобуття підприємницького доходу і задоволення потреби в самореалізації громадян, яка має якісні особливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коротенко Н.П. Порівняльна характеристика державного регулювання підприємництва в Україні та країнах ЄС // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 4-13.
2. Кредисов В.І. Підприємництво – вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою. – К.: Знання України, 2008. – 327 с.
3. Мазур О.Є. Напрями фінансової підтримки малого бізнесу // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 51-55.
4. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності: Посібник / С.В.Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Чеботар. – К.: Академія, 2005. – 280 с.
5. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / Львів. ун-т ім. Франка. – Л., 2008. – 192.

УДК 631.338

ПАХОМОВА Т.М., к.е.н.

М. Ніжин

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІША УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Інститут антикризового управління в економіці України перебуває на початковій стадії свого розвитку. Ця обставина дає можливість пояснити багато труднощів, конфліктних ситуацій навколо того який менеджмент, які технології повинні застосовуватися по відношенню до кризових підприємств.

Для запобігання кризи велике значення має своєчасне виявлення ознак майбутньої кризової ситуації.

Господарському керівнику, менеджеру необхідно вміти передбачати причини і джерела виникнення проблемних ситуацій і мати про запас заздалегідь спроектований механізм їхнього розв'язання для того, щоб наявними ресурсами і можливостями можна було, якщо і не досягати поставленої мети, то хоча б не мати збитків [3].

Розвиток механізму антикризового управління являється найважливі-

шою умовою ефективності реформування і сталого розвитку підприємств в теперішній час і на найближчу перспективу.

Результати соціально-економічного розвитку периферійних країн підтверджують залежність добробуту держави, економічного, соціального, екологічного добробуту населення від рівня стійкого і безпечного розвитку, і частково, інтенсивності новацій у сфері антикризового управління. Ефективність впливу процесу антикризового управління в умовах структурних перетворень на соціально-економічний добробут як окремої особистості, так і населення в цілому залежить від розвитку ряду доповнюючих одна одну складових процесу антикризового управління:

- досягнення в сфері антикризового управління, при умові створення нових знань і технологій, основою яких являються фундаментальні дослідження і розробки в галузі управління;
- нововведення (інновації), в тому випадку, коли накопичені апробовані вітчизняні і світові знання і технології передаються (впроваджуються) в процесі антикризового управління заново створюваних соціально-економічних комплексів;
- діяльності антикризового характеру, яка здійснюється певними організаційно-правовими структурами і направлена на реалізацію накоплених досягнень (знань, технологій, устаткування), з метою структурних перетворень для одержання нових товарів (послуг) з новими покращеними якість.

На сьогодні процес активізації антикризового управління, цільове підвищення ресурсного потенціалу суб'єктів економіки повинні здійснюватися в умовах виходу із економічної кризи і подальшої стабілізації з

врахуванням національних і історичних особливостей, а також відсутності в перехідному режимі економіки збалансованої ринкової системи.

Характерною особливістю розвитку практики антикризового управління повинна стати першочерговість зростання соціально-економічного добробуту населення. Тому в сучасних умовах, на особливу (основну) увагу в розвитку методів антикризового управління заслуговує необхідність активізації заходів, пов'язаних з розробкою і створенням вітчизняної ринкової інфраструктури і ефективного механізму управління процесом структурних перетворень.

При цьому процес створення і розвитку ринкової інфраструктури визначає темпи (швидкість) розвитку економіки і зростання добробуту населення. В першу чергу необхідно забезпечити розвиток ринкової інфраструктури таким чином, щоб вони випереджали розвиток країн з розвинутою економікою, тому що тільки це дасть можливість Україні забезпечити темпи (швидкість) росту добробуту населення.

Необхідно визначити основний (стратегічний) напрям розвитку практики антикризового управління, у відповідності до якого слід модернізувати і удосконалювати ринкову інфраструктуру, розвивати ресурсний потенціал. Поряд з цим в якості основного (стратегічного) напрямку слід рахувати гармонійний соціально-економічний розвиток суспільства, який враховує соціально-економічний, екологічний розвиток суспільства.

До головних інфраструктурних складових повинні входити розвинуті всіма видами ресурсів такі складові як:

- кадрова, представлена професійно-підготовленим з досвідом практичної антикризової діяльності керівниками, а саме професіоналами-організаторами, які зможуть забезпечувати організацію і відповідальне керівництво реалізацією антикризових міроприємств ;
- інформаційна складова, представлена обслуговуючими керівників соціально-технічними апаратно-програмними комплексами, що забезпечать керівників оперативною і достовірною базою даних, необхідних для якісної реалізації комплексу заходів антикризового управління;
- інструментальна складова, представлена обслуговуючими керівників техніко-програмними комплексами, які автоматизують (комп'ютеризують) працю керівників, тобто автоматизацію (прискорення і підвищення якості) процесу реалізації антикризових заходів, пов'язаних із структурними перетвореннями в будь-якій сфері економіки (комп'ютеризація проведення робіт по анти-

кризовому циклу маркетинг, техніко-економічне обґрунтування, організація тимчасового колективу, розробка створюваного об'єкту – нової системи, комплектне постачання устаткування, підготовка персоналу, здавання об'єкту, сертифікація, сервісне обслуговування).

Водночас керівники і підсистеми, які їх обслуговують інформаційні бази даних і інструментальних засобів практики антикризового управління, повинні скласти основу розгалуженої по всіх регіонах України ринкової інфраструктури. Це дасть можливість стан ресурсного потенціалу визначати станом (ресурсами, якістю, досвідом) створюваної розгалуженої ринкової інфраструктури.

Слід зауважити, що Україна, як і республіки бывшего Радянського Союзу значно уступає по ресурсному потенціалу і загальноновизнаному потенціалу ЄСРП і рівню передових країн світу. Саме і це пояснює те, що найбільш ефективні інвестиційні проекти в ряді

регіонів України (порти, аеропорти, розробка і освоєння природних ресурсів) керуються і реалізуються зарубіжними інвестиційними (інжиниринговими) компаніями, що призводить до подальшої деградації ресурсного потенціалу регіонів і в результаті не сприяє створенню нових робочих місць. (Далі буде).

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтманн Г.Х. Звездные часы лидерства: лучшие стратегии управления в мировой истории. – М.: ДИС, 2000.
2. Андреева Е.В. Прогнозирование социально-экономического развития региона на основе сценарно-аналитического подхода. – СПб.: Изд-во СПГУЭФ, 1999.
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2003.
4. Салига О.Я., Ляшенко Є.І., Даций Н.В., Корецька С.О., Несторенко Н.В., Салига К.С. Антикризове фінансове управління підприємством: Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2005.– 208с.

УДК 538.28:620.9 (477)

РУДА Є.А.

Наук. керівник: КУЧЕРЕНКО С.М., к.е.н.

м. Умань

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Енергетика – основа розвитку економіки держави. Нині в Україні дуже гостро постають питання складання енергетичної програми та її практичної реалізації. Впровадження новітніх технологій базується на розвитку енергетики в Україні. Нині в розвинутих країнах середня потужність споживання енергії становить майже 10 кВт для кожної людини. В Україні теплову і електричну енергію одержують головним чином при спалюванні вуглеводневого палива. Витрати його дуже великі. Усереднені витрати енергії на душу населення в Україні при середній потужності 2 кВт становлять 17.10 кВт годин на рік. Це еквівалентно спалюванню 2 т вугілля або 12 т нафти. Легкодоступні родовища палива вичерпуються і виснажуються (прогнозується їх використання не більше 200–250 років) [2, с.118].

Енергетика – основний фактор розвитку всіх галузей промисловості. Основою електроенергетики є теплові електростанції (ТЕС). На них виробляється 70% загального обсягу електроенергії. В майбутньому ця частка буде поступово зменшуватись за рахунок атомних і гідроелектростанцій, але тенденція зростання абсолютних показників ТЕС збережеться. На частку гідроелектростанцій припадає 13% від загального виробництва електроенергії.

У такій ситуації важливе значення мають енергозберігаючі технології, а також пошуки нових джерел енергії.

За останні роки частка споживання електроенергії в промисловості, сільському господарстві

в Україні середньому в 1,6 рази більша, ніж у США. Практично абсолютне значення енергозабезпечення промисловості не відрізняється. Виробництво електроенергії в Україні проходить в основному за рахунок ТЕС.

Припускається, що у зв'язку з розвитком міжнародного співтовариства і допомогою країн ЄС, в Україні відсоток введення потужностей і вироблення електроенергії на ТЕС буде знижуватися за рахунок АЕС. Сучасний етап розвитку атомної енергетики у країнах СНД характеризується координацією дій кожної країни і розподілом виготовлення елементів, устаткування між ними. Частка участі ГЕС у виробництві зменшується. Враховується залежність роботи ТЕС від природних умов, використання менших потужностей, менша кількість робочих годин станції. Це є причиною зменшення питомої ваги гідроенергетики.

Основні шляхи розвитку електроенергетики:

- 1) будівництво та експлуатація ТЕС на газоподібному паливі;
- 2) розвиток атомної енергетики (незважаючи на аварію на Чорнобильській АЕС);
- 3) розвиток альтернативних і використання нових видів енергії.

Як стверджує Г.М.Дубровська та А.П.Ткаченко теплові електростанції працюють у наш час на природному газі і кам'яному вугіллі [2, с.120]. При роботі на цьому органічному паливі після котла продукти згорання викидаються в атмосферу у зв'язку з їх

малою теплоцінністю, тобто паливо, що надходить у котел, не потребує створення замкнутого паливного циклу. Показником ефективності роботи ТЕС є питома витрата палива. Паливна складова визначається за витратою використовуваного палива.

Перша АЕС у США була запущена у 1957р., у Великобританії – у 1956 р., у колишньому СРСР – у 1958 р. Сумарна потужність працюючих АЕС світу у 1958 р. була 195 МВт, а у 1964 р. – 5000 МВт. У 1970 р. АЕС мали 14 країн, і вартість електроенергії ТЕС дорівнювала вартості електроенергії АЕС. Нині 26 країн світу мають атомну енергетику загальною потужністю 270 ГВт. [1. с.168].

Ядерне (уранове) паливо – основний компонент у реакторі АЕС у комплексі тепловидільних елементів (ТВЕЛ), що завантажуються, і тепловидільних систем (ТВС). Паливні таблетки роблять з діоксиду урану, їх вміщують в оболонку з цирконієвого сплаву, що пропускає нейтрони. Цирконій захищає паливо від прямого контакту з теплоносієм.

У реакторах на теплових нейтронах з водним теплоносієм використовувати збіднений уран неможливо. Його можна використовувати, так як і природний уран, у реакторах на швидких нейтронах.

Стан атомної енергетики світу та її розвиток свідчать про те, що атомній енергетиці немає альтернативи. В умовах нормальної експлуатації АЕС забезпечується висока частота повітряного басейну, і радіаційний фон у районі розташування АЕС менший, ніж той, що створюється ТЕС та іншими промисловими підприємствами.

У 31 країні світу працює нині 440 АЕС. За оцінками МАГАТЕ, впродовж найближчих 15 років буде побудовано ще близько півсотні нових ядерних установок. Енергетичною стратегією України до 2030 року також передбачено введення в експлуатацію двох десятків нових енергоблоків на АЕС.

Проте здійснити грандіозні плани розвитку ядерної енергетики без упровадження низки найбільших наукових досягнень, які істотно збільшать її безпеку та рентабельність, – неможливо. Для об'єднання зусиль європейських країн у цьому напрямі було створено кілька міжнародних організацій. Зокрема Європейську мережу NULIFE і Мережу дослідження аварій SARNET.

Відродження ядерної енергетики вимагає і нових підходів до ядерної освіти. З цією метою в 2003 році було створено Асоціацію ENEN -Європейської мережі ядерної освіти. В ENEN сьогодні більш як 50 членів із європейських країн, Південної Африки, Росії та Японії. На основі взаємного визнання курсів уже розроблено навчальний план магістерської спеціальності “ядер-

но-енергетичні технології”. Виходячи з цього досвіду, у найближчому буде розроблено плани магістратури з інших актуальних ядерних спеціальностей: “захист від іонізуючого випромінювання” та “переміщення і захоронення ядерних відходів”. Україна, як країна, поки що не входить до цієї організації, однак Харківський національний університет ім. В. Каразіна (ХНУ) як виняток отримав запрошення ввійти в ENET на правах асоційованого члена.

З'ясовується, що навіть перед найбільшими світовими компаніями – AREVA, General Electric – постає проблема нестачі кадрів. Кваліфіковані кадри для ядерно-енергетичного комплексу готують у Київському, Одеському політехнічних інститутах, Київському університеті ім. Т. Шевченка і Харківському національному університеті.

Проте цього мало. Випуск фахівців потрібно збільшувати. Вже сьогодні роботодавці стоять у черзі за випускниками нинішніх років. На жаль, в Україні досі немає системи моніторингу потреби у випускниках вишів. Випускники фізико-математичного профілю легко знаходять собі роботу не тільки в Україні, а й за її межами. Колишні студенти нині успішно працюють на великих організаціях світу.

Висновки. В світі споживання енергії до 2030 року має збільшитись на 50%. Де взяти енергію, “кров цивілізації”, якщо, за розрахунками, запаси нафти та газу вичерпуються? Альтернативні види енергетики – вітрова, геотермальна, сонячна, навіть разом із біопаливом, не можуть задовольнити всіх потреб економіки. Далекий від завершення і грандіозний проект міжнародного термоядерного реактора ІТЕР, який обіцяє з надлишком вирішити енергетичні та екологічні проблеми людства. Спеціалісти бачать вихід у збільшенні виробництва електроенергії на атомних електростанціях, довіра до яких була підірвана аварією на Чорнобилі.

Ми вважаємо, що основними шляхами розвитку енергетики на майбутнє є:

- 1) будівництво та експлуатація ТЕС на газоподібному паливі;
- 2) розвиток атомної енергетики (незважаючи на аварію на Чорнобильській АЕС);
- 3) розвиток альтернативних і використання нових видів енергії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атомная энергетика сегодня и завтра/под ред. Т. Х. Маргуловой. -М.:Высшая школа, 1989. – с. 168.
2. Дубровська Г. М., Ткаченко А. П. Системи сучасних технологій – К.: Центр навчальної літератури. 2004. – с. 118-130
3. Кладова А. Ядерна енергетика – назад у майбутнє // Дзеркало тижня. — №10, 2010.

УДК 657.47

СЛЮСАРЧУК Л. І., к.е.н.

м. Київ

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

I. Вступ. Аудит реалізації продукції в різних облікових підсистемах (фінансовій та управлінській) має особливості методології та організації. Керуючись такими позиціями, ми робимо висновок, що суб'єктами аудиту реалізації продукції є зовнішні і внутрішні аудитори. Об'єктом аудиту реалізації продукції – операції продажу і їх відображення у фінансовій звітності: окремі статті Балансу і Звіту про фінансові результати. Нашу думку поділяють інші українські науковці, які вважають об'єктами аудиту операцій з доходів... від реалізації продукції (робіт, послуг) регістри та фінансову звітність [4, с. 294–295].

Предметом аудиту реалізації готової продукції є методологія і організація процесу перевірки відображення господарських операцій пов'язаних з продажем промислової продукції.

Аудит реалізації продукції – це процес перевірки операцій з продажу готової продукції, відображених у фінансовій звітності, тобто показників, що формуються у фінансовій обліковій підсистемі: доходи від продажу продукції, сума податку на додану вартість та вирахування з доходів (надання знижки або повернено реалізованої продукції).

II. Постановка завдання. Мета аудиту реалізації промислової продукції – це перевірка правильності відображення господарських операцій пов'язаних з продажем продукції, відповідність відображення таких операцій у первинних документах. Для зовнішнього аудиту важливе підтвердження відображення операцій продажу продукції в статті фінансової звітності у вигляді доходів. Для внутрішнього аудиту важливе значення має своєчасне відображення продажу продукції в первинних документах для уникнення шахрайства і привласнення готівкових коштів за відвантажену продукцію. В цьому випадку внутрішній аудит виконує функції внутрішнього контролю для системи управління підприємства.

Завданням операційного аудиту в сфері збутового процесу є контроль за станом розрахунків з покупцями та наявності прострочених платежів. Розподіл професійних обов'язків між відповідальними особами за обліком грошових коштів, відвантаженням продукції і обліком на складі готової продукції лежить в основі контролюючої функції. Саме в цій сфері найбільшою проблемою є можливість розкрадань. Вони можуть статись або до того, як буде оприбутковано виручку, або після того. Найбільш суттєвим моментом при роботі з обліковими даними є те, що всі отримані кошти повинні відображатися в журналі отримання грошей і в аналітичній відомості дебіторської заборгованості. Для цього необхідно

створити такі умови контролю, які б не давали можливості працівникам не реєструвати виручку. Отже, **метою** написання цієї статті є удосконалення методики та організації операційного аудиту. Операційний аудит є суб'єктом аудиту реалізації промислової продукції в системі управління. Головна мета суб'єктів аудиту реалізації продукції – надання допомоги керівництву в ефективному управлінні підприємством.

III. Результати. Аудиторський процес реалізації продукції зовнішні аудитори починають з оцінки підпорядкованості внутрішнього аудиту. У випадку недостатньої довіри до внутрішнього аудиту застосовується метод суцільної перевірки до доходів від продажу продукції. Якщо зовнішній аудитор довіряє внутрішньому аудиту – застосовується вибіркового метод.

Зазвичай доходи від продажу продукції і формування собівартості реалізації продукції перевіряються різними аудиторами. Дані перевірки аналізуються. Основним організаційним моментом роботи зовнішніх аудиторів є наявність робочих документів в яких фіксуються всі відхилення. В кінці перевірки кожен зовнішній аудитор пише аудиторський звіт, який формується керівником аудиторської групи і надається замовнику. На основі звітів надаються аудиторські висновки щодо відповідності фінансової звітності.

Автори підручника "Аудит" вважають, що аудит доцільно починати з інвентаризації і перевірки виконання угод постачальників і покупців [2, 3, с. 161]. Такий підхід свідчить про те, що науковці не поділяють аудит на внутрішній і зовнішній. Методологія зовнішнього аудиту відмінна від внутрішнього. Наведена думка властива методології внутрішнього аудиту.

Усач Б. Ф. вважає, що перевірку стану розрахунків з покупцями і замовниками доцільно починати з аналізу інвентаризації фактичних залишків сум по рахунках... аудит розрахункових операцій починати з аналізу правильності оплати за відвантажені матеріальні цінності, а також повноти списання відвантажених цінностей [5, с. 113] Таким чином, не виділяється який саме аудит: внутрішній чи зовнішній повинен здійснювати аудит за такою схемою. Крім того, не виділяються функціональні обов'язки перевіряючих: одночасно перевіряти повноту списання відвантажених цінностей з отриманими доходами одному аудиторові не можливо. Ці два етапи не пов'язані між собою і на практиці перевіряються різними аудиторами.

Давидов Г. М. розробив програму операційного аудиту реалізації готової продукції, назвавши її етапами

перевірки і програмою одночасно. За Давидовим етапами перевірки є: 1) загальне ознайомлення із специфікою виробництва продукції на підприємстві та вивчення її впливу на побудову системи обліку; 2) оцінка стану документообороту по готовій продукції; 3) перевірка порядку відображення в обліку реалізації готової продукції; 4) перевірка правильності визначення собівартості реалізованої продукції” [4, с. 206–207]. Помилкою Давидова є те, що ним не визначено суть операційного аудиту та суб’єктів. Аренсом Е. А. і Лоббеком Дж. К. [1, с. 430] операційний аудит визначено як аудит окремих господарських операцій, що здійснює внутрішній аудит на підприємстві. Тому, ми можемо заперечити наукову цінність цієї програми. Внутрішньому аудиту не потрібно ознайомлюватися зі специфікою виробничого процесу на підприємстві, оцінювати документообіг, який розроблений саме внутрішнім аудитом та перевіряти бухгалтерські проведення, що були запроваджені на підприємстві головним бухгалтером спільно з відділом внутрішнього аудиту.

Нами розроблено модель аудиту реалізації продукції, виходячи з його об’єктів: витрат на збут та доходів від продажу.

Аудит виробництва і продажу готової продукції, який здійснює незалежна аудиторська фірма, необхідно починати з вивчення показника виручки від реалізації, системи надання знижок, організації збутового процесу. Аудит реалізації продукції повинен співпадати з порядком відображення цього процесу у фінансовій звітності.

Аудит реалізації продукції можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Загальна мета аудиту реалізації продукції полягає в оцінці того, чи достатньо і об’єктивно представлені залишки по рахунках, які мають відношення до процесу продажу, та чи правильно обчислено доходи підприємства і податки. Процес реалізації продукції відображається в системі рахунків. Організацію аудиторського процесу реалізації продукції можна представити за етапами у вигляді схеми. Кожен етап це блок первинних документів, що відображають господарські операції на підприємстві за бухгалтерськими рахунками (рис. 2).

Представлена модель розкриває поділ функціональних обов’язків зовнішніх аудиторів при перевірці Звіту про фінансові результати. Зазвичай цей блок перевіряє один аудитор або один старший і декілька помічників аудитора.

Інформація, що стосується реалізації продукції відображається ще в Балансі: дебіторська заборгованість, резерв сумнівних боргів, чиста реалі-

заційна вартість. Організаційна модель функціональних обов’язків аудиторів для перевірки показників Балансу буде мати вигляд (рис. 3).

Представлені організаційні моделі дозволяють розподіляти функціональні обов’язки між зовнішніми аудиторами, ефективно організувати звітність аудиторської групи, уникати подвійної уваги по відношенню однієї і тієї ж господарської операції.

Найчастіше етап аудиту продажу і отримання виручки проводиться незалежно від інших етапів. Його результати порівнюють з результатами інших етапів. Аудитори повинні пам’ятати, що увага про суттєвість вимагає від них приймати до уваги комбінації помилок на всіх етапах аудиту до прийняття кінцевого рішення відносно ступеня об’єктивності фінансової звітності. Наприклад, можна чекати збільшення дебіторської заборгованості в тому ж напрямку, в якому змінюється обсяг продажу, однак розмір цих змін може сильно коливатись. Звідси випливає, що відношення суми дебіторської заборгованості до суми отриманих грошових коштів з низькою часткою впевненості можна використовувати в якості суттєвого свідчення в підтвердженні залишків по рахунку дебіторів. Припустимо, що аудитор займається питанням неоплачених рахунків дебіторів, і тому, планує оцінити тенденцію обороту цих рахунків (така аналітична процедура призначена для встановлення адекватності знижки по сумнівних рахунках). Якщо обсяг продажу за готівку займає більшу частку в загальному обсягу продажу, то сума продажу з відстрочкою платежу повинна бути визначена точно.

Для здійснення перевірки процесу реалізації промислової продукції необхідно звернути увагу на замовлення клієнтів. Це документи в яких відображено розмір замовлення на продукцію, приведена інша інформація про клієнта. Цей документ часто використовують для підтвердження факту, що на відвантаження є дозвіл. Документ може складатися в довільній формі або бути затверджений керівництвом підприємства. Транспортні документи готуються в момент відвантаження. В них вказано найменування товарів, їх кількість, назва і адреса замовника. Оригінал такого документу дається покупцеві, другий примірник –

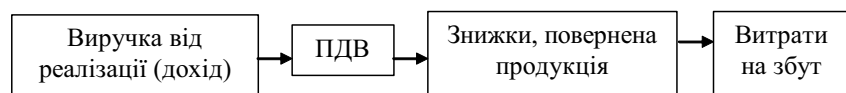

Рис. 1. Організаційна модель аудиту реалізації продукції в фінансовій обліковій підсистемі

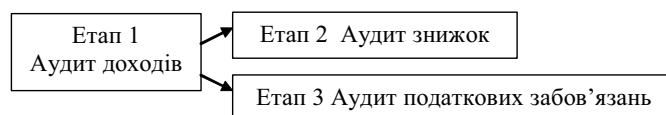

Рис. 2. Організаційна модель аудиту доходів підприємства

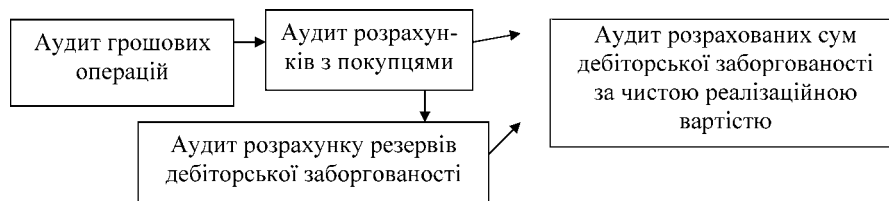

Рис. 3. Організаційна модель функціональних обов'язків зовнішніх аудиторів

водієві, для підтвердження транспортної послуги, третій дублікат лишається на складі. Цей документ використовується в якості відфактуреного документу. Для експортних операцій використовується специфікація до вантажної митної декларації. В цьому документі зазначено артикул продукції, назву, кількість і суму по об'єкту і загальну суму поставки в іноземній валюті. Вантажна митна декларація слугує підтвердженням того, що відвантажена продукція перетнула кордон.

Для аудитора має важливе значення рахунок-фактура. Згідно цього документу здійснюється оплата проданої продукції. В рахунку-фактурі приводяться дані про кількість проданого товару, його вартість (включаючи фрахт, страховку, інші умови продажу). За допомогою такого документу клієнта інформують про обсяги реалізації та дату оплати. Оригінал відсилають клієнту, а дублікат лишають в постачальника. Рахунок-фактура перевіряється на наявність у хронологічному порядку за номерами і датами.

Синтетичним регістром, в якому обліковуються обсяги реалізації по видах продукції і по покупцях, є відомість № 3.1 "Відомість аналітичного обліку розрахунків." В цій відомості відображаються отримані суми на поточний рахунок. Інформація відображена у відомості підсумовується за день або певний період, в залежності від обсягів реалізації.

У випадку повернення товарів на підприємстві ведеться журнал реєстрації по цих операціях. Дані цього документу мають важливе значення для аудитора. Аудитор вивчає дозволи на знижки і слідкує за правильністю їх відображення в журналі повернень і знижок. При наявності повернень і знижок оформляють коригувальні документи (додаткові угоди або акти). Аудитор звертає увагу на санкціонованість цих процедур.

Для того, щоб правильно здійснити перевірку продажу продукції необхідно ознайомитись з документооборотом продажу на підприємстві. Проаналізуємо наступні функції аудиту процесу реалізації продукції і отримання коштів:

- обробка запиту клієнтів;
- відвантаження продукції;
- відфактурення поставок клієнтам і облік продажу;
- обробка та облік оплати;

– обробка та облік повернених товарів і знижок реалізації;

На рисунку 4 відображені методи: аналітичні процедури, які використовуються для системи контролю і перевірок господарських операцій, пов'язаних з продажем готової продукції.

Необхідно звернути увагу, що тестування контрольних моментів має безпосередній зв'язок з внутрішнім аудитом. Для кожного контрольного моменту повинен існувати хоча б один тест. Незалежно від обставин при прийнятті рішень відносно перевірок господарських операцій на суттєвість в кожному аудиті використовуються певні процедури. Використання інших процедур залежить від адекватності контролю і результатів тестування перевірок. На застосування аудиторських процедур впливають системні сторони внутрішнього контролю, які відносяться до мети.

Виявляючи обсяги безтоварних поставок, аудитор може прослідкувати вибрані ним записи в журналі реєстрації відвантаженої продукції, щоб переконатись, чи є до цих записів дублікати рахунків-фактур і інших первинних документів. Якщо аудитора турбує можливість наявних фіктивних транспортних документів, то перевіряється наявність записів в оборотно-сальдовій відомості по матеріальних рахунках. Ще один ефективний спосіб перевірки фіктивних операцій, полягає в порівнянні записів про дебіторську заборгованість в аналітичному обліку з даними первинних документів.

Для перевірки повноти відображення операцій з реалізації продукції, аудитор перевіряє виконання договірних умов поставки готової продукції, виявляються відхилення і причини, які впливають на недопостачання. У випадках, коли підприємство сплатило штрафні санкції за недопостачання, аудитор звертає увагу на причини і винуватців, причини мають суб'єктивний чи об'єктивний характер, чи правильно

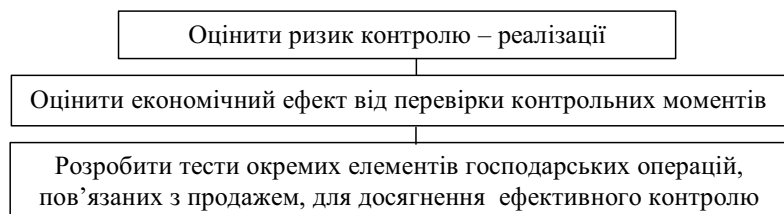

Рис. 4. Методи конструювання перевірок господарських операцій, пов'язаних з реалізацією готової продукції

утримано з винуватців відшкодування штрафів. Для спрощення контрольних процедур будемо вважати, що для реалізації продукції за готівку і з відстрочкою платежу існує одна і та ж система внутрішнього контролю, а саме: отримання грошей контролюється головним бухгалтером або аудитором на якого покладено функції контролю розрахунків з дебіторами.

Визначення правильності сум продажу має відношення до перевезення замовленої кількості товарів, правильності відфактурення і правильному відображенню відфактурених товарів в бухгалтерському обліку. Перевірка по суті виконується в межах кожної поставки і направлена на виявлення того, чи витримана сума по кожному з цих елементів. Найчастіше всього, в цих випадках починають із записів в журналах реалізації або відомостей і порівнюють загальний підсумок деяких вибраних операцій з даними аналітичного обліку дебіторської заборгованості і дублікатів рахунків – фактур з продажу. Ціни з дублікатів рахунків порівнюють з прейскурантом цін. Накопичені дані і підсумки повторно розраховують, а окремі елементи, перераховані в рахунках-фактурах порівнюють із записами в транспортних документах. Часто з цією метою використовують замовлення клієнтів.

В залежності від ступеня суттєвості аудитор може звертати увагу на повернення продукції та надані знижки, а може і не приймати до уваги. Якщо акцентується увага на меті перевірки, то приділяється значення аналізу того, чи справді були такі операції, чи за ними криються крадіжки, оскільки це спосіб покриття крадіжок готівкових операцій. Якщо виявлено розбіжності в розмірі до 2% в порівнянні до суми виручки, то таке відхилення не буде суттєвим. Якщо від 2% до 10% – відхилення суттєве.

Найскладніше аудитору виявити зловживання, пов'язані з отриманням готівкових коштів, яке сталося до того моменту, коли отримана виручка була оприбуткована в касовій книзі або інших реєстрах. Наприклад, якщо продавець бере готівку і навмисно не реєструє її через касовий апарат, то виявити крадіжку, майже, неможливо. Якщо аудитора цікавить цей момент, то необхідно використовувати ефективний підхід, який об'єднує певну частину перевірок отримання готівки з аудитом господарських операцій з продажу і аудитом списання запасів зі складу в реалізацію. Коли аудитор прослідкує господарську операцію з продажу по дебету рахунків відповідно аналітичної відомості по клієнтах, він може прослідкувати і кредит рахунку, який зменшує суму дебіторської заборгованості. По кредиту рахунку відображають отримані кошти, повернення продукції,

надані знижки, суми, які списуються як безнадійна заборгованість. Всі господарські операції з продажу, не занесені в кредит рахунку, є частинами дебіторської заборгованості і перевіряються в якості елементу підтвердження, вибраного для перевірки дебіторської заборгованості, яка підлягає отриманню. При використанні цього методу аудитор виявляє наявність дозволів на проведення операцій з відстрочкою платежу. За відсутністю цього дозволу можуть ховатись зловживання або крадіжки готівкових коштів.

До функцій внутрішнього аудиту реалізації продукції відноситься організація контролю за виконанням договорів – замовлень. Контроль може здійснюватися, як під час їх виконання, так і після. Бюджет замовлення розраховується щонайменше за місяць до початку фінансового року. Обсяги продажу формуються в залежності від кількості замовлень. Збутові витрати формуються одночасно з виробничими бюджетами. Запропоновані контрольні функції дозволяють вчасно отримувати інформацію про витрати збуту за видами продукції, формувати збутові бюджети, приймати управлінські рішення.

IV. Висновки. Автор рекомендує два підходи, які можна застосовувати на практиці при аудиті показників фінансової звітності в частині отримання доходів від реалізації продукції: випадок коли відмінність між показниками фінансової звітності і показниками розрахованими аудитором перевищує оголошену суму на прийнятну суму (несуттєва відмінність); і випадок, коли відмінність перевищує величину, яку аудитор вважає неприйнятною (суттєва відмінність). У цьому випадку досліджується причина цієї розбіжності. Для встановлення розміру розбіжностей приймається відсоток, який виражає суттєвість похибки для фінансової звітності.

Розроблені організаційні моделі аудиту реалізації продукції поділяють аудиторський процес на два етапи: перевірка показників Звіту про фінансові результати та Балансу. Запропоновані організаційні моделі аудиту дозволяють удосконалити організацію аудиту реалізації продукції, ефективно розподілити функціональні обов'язки аудиторів на перевіряємому об'єкті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аренс Э. А., Дж. К. Лоббек Аудит. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 560с. (5)
2. Аудит / Под ред. Кузьминского А. Н. – К.: Учетинформ, 1996 – 254 с.(6)
3. Аудит: Учебник для вузов / В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др.; / Под ред. проф. Подольского В. И. – 2-е изд. переработанное и дополненное; М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000 – 655с.(7)

H.UCHTO

Panstwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
w Gorzowie Wielkopolskim

KRESOVIANA W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM JAKO ELEMENT KOLORYTU LOKALNEGO REGIONU

The present paper is an attempt to describe cultural activity of the city of Gorzów Wielkopolski, especially the work of the associations of Polish former south east territories, focused on the presenting and developing culture of ethnic minorities. Most attention is devoted to the activities of the Society of Lvov and Polish Former South-Eastern Territories Admirers – the Lubuskie Branch in Gorzów Wielkopolski, which is the organizer of the Regional Song Survey of Polish former south-eastern territories "Kresoviana". A substantial part of the article is devoted to the last edition of this cultural event.

Gorzów Wielkopolski¹ to miasto parków i ogrodów, miasto zieleni. To miasto rozśpiewane i roztańczone. Działają tu różnego rodzaju zespoły dziecięce, młodzieżowe, a także składające się tylko z osób dorosłych. Odbývają się przeglądy piosenek oraz festiwale muzyczne o zasięgu międzynarodowym i ogólnopolskim:

- Ogólnopolski Festiwal Zespołów Tanecznych Dzieci i Młodzieży²;
- Ogólnopolski Festiwal Taneczno-Wokalny Dzieci i Młodzieży Romskiej "Muzyka łągodzi obyczaje";
- Międzynarodowy Festiwal Muzyczny "Serenada nad Wartą";
- "Reggae nad Wartą" (festiwal prezentuje polską i europejską scenę reggae oraz muzykę nawiązującą do tego stylu);
- Przegląd Kapel Rockowych – Rock Festiwal;
- Międzynarodowe Spotkania Orkiestr Dętych "Alte Kameraden";
- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich "Romane Dyvesa" (Cygańskie Dni);
- Jesień Jazzowa – Klucz do Kariery (konkurs młodych wykonawców jazzu, koncerty gwiazd);
- Gorzowskie Spotkania Teatralne (przeгляд spektakli na najwyższym poziomie prezentowanych przez najbardziej znane teatry z całej Polski);
- Regionalne Spotkania Wykonawców Piosenki Kresowej "Kresoviana".

Przy gorzowskim klubie "Pod Filarami", którego szefem jest Bogusław Dziekański, działa Mała Akademia Jazzu – szczególna "uczelnia" dla piątoklasistów i szóstoklasistów ze szkół podstawowych.

To bardzo piękne, kolorowe imprezy, cieszące się ogromnym zainteresowaniem. W czasie ich trwania sale koncertowe wypełnione są po brzegi. Mieszkańcy regionu gorzowskiego wywodzą się z różnych stron Polski, a także z zagranicy, toteż w naszym regionie stworzył się niezwykle "tygiel kulturalny". Wymieszało się wiele tradycji i ukształtowała się jednorodna społeczność otwarta na świat, gotowa zdobywać nowe umiejętności, dynamiczna, pełna energii. Tylko w samym Gorzowie Wielkopolskim działa wiele stowarzyszeń kultywujących tradycje mniejszości etnicznych i narodowych. Są to:

- Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich;
- Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, które organizuje między innymi Święto Wileńszczyzny "Kaziuki" (święto prezentujące folklor ziemi wileńskiej – stroje, pieśni, tańce);
- Stowarzyszenie "Wspólnota Polska" Oddział Lubuski w Gorzowie Wielkopolskim (prezes Zdzisław Czubakowski) to współorganizator "Kresoviany" i Święta Niepodległości;
- Towarzystwo Miłośników Polesia. Zarząd Krajowy w Gorzowie Wielkopolskim (prezes Kazimierz Suproniuk);
- Związek Ukraińców w Polsce. Zarząd Koła w Gorzowie Wielkopolskim przeprowadza Ogólnopolski Konkurs Pisanek im. Michała Kowalskiego;

¹ *Ilustrowany atlas Polski. Nasza Ojczyzna. Mapy, informacje, krajobrazy*. Reader's Digest, Warszawa 2002.

W. Piworun, Z. Linkowski, *Gorzów Wielkopolski miasto parków i ogrodów*. Zarząd Miasta Gorzowa Wlkp., Gorzów Wlkp. 1998.

W 1257 r. założono miasto według prawa magdeburskiego. Od XIII do XVI wieku był ważnym ośrodkiem handlowym. W drugiej połowie XVIII wieku rozwinął się tu przemysł sukienniczy, a w XIX – maszynowy i spożywczy. W 1945 roku powrócił w granice Polski jako miasto powiatowe. Po reformie administracyjnej kraju w 1999 r. jest siedzibą wojewody i jedną ze stolic województwa lubuskiego.

Gorzów Wielkopolski (ok. 130 tys. mieszkańców) leży nad Wartą i jej dopływem Kłodawką na pograniczu Kotliny Gorzowskiej i Równiny Gorzowskiej. Miasto współpracuje z wieloma miastami europejskimi podejmując szereg działań na rzecz integracji europejskiej.

² W 2009 r. (26-29 VI) na festiwal zgłosiło się łącznie 34 zespoły, w tym zespół taneczny "Gracja" z Ukrainy.

- Zjednoczenie Łemków. Koło w Gorzowie Wielkopolskim organizuje Łemkowskie Dni Dziedzictwa (przewodnicząca Lidia Świątkowska);
- Związek Sybiraków. Oddział w Gorzowie Wielkopolskim (prezes Jadwiga Ostrowska);
- Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Bronisławy Wajs – Papuszy, które organizuje Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich “Romane Dywesa” (Cygańskie Dni).

Niezwyczajnym wydarzeniem była impreza pod nazwą “Wigilia Narodów”³, którą pierwszy raz w 2008 roku zorganizowało Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej. Była to już druga edycja i przebiegała pod hasłem “Polska wigilia na Kresach Rzeczypospolitej”. Poszczególne narody pokazywały świąteczne zwyczaje, potrawy wigilijne, prezentowano wigilijne przyspiewki i kolędy. Zaprezentowano “niezwykle ciekawy spektakl wigilijny w wykonaniu kilkunastu nacji narodowych, których ojcowie i dziadowie kultywowali niegdyś i dzisiaj – tradycje Wilniuków, Poleszuków, Lwowiaków, Hucułów, górali czadeckich, Ukraińców, Łemków, Żydów, Cyganów, Mołdawian i innych nacji zamieszkujących obecnie tereny Polski zachodniej”⁴.

Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich⁵ od 20 lat wpisuje się w życie społeczno-kulturalne miasta i regionu⁶. Oddział został zarejestrowany w Urzędzie Wojewódzkim w Gorzowie Wielkopolskim w kwietniu 1989⁷ i aktualnie skupia 80 osób. Pierwszym prezesem zarządu Towarzystwa był Jerzy Dorota, który pełnił tę funkcję do 27 listopada 2002. Jego następcą został Piotr Franków⁸, piastujący tę funkcję do chwili obecnej.

Na początku działalności Towarzystwa powołano komisje programowe⁹, które później przekształcono w następujące kluby: Lwowski, Stanisławowski, Tarnopolski i Wołyński. Jednym z ważnych zadań Towarzystwa jest pielegnowanie dorobku historycznego Lwowa i Kresów Wschodnich jako integralnej części kultury oraz tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej poprzez następujące działania:

- audycje radiowe (przedstawiano w nich Lwów na przestrzeni wieków jako miasto wielu narodowości, w którym obok siebie mieszkali: Żydzi, Ukraińcy, Ormianie, Niemcy, Austriacy, Włosi, Węgrzy, Czesi, Anglicy i Szkoci),
- spotkania z wybitnymi Polakami z kresowym rodowodem (byli wśród nich: lekarz, historycy, piosenkarz, aktor, reżyser filmowy, żołnierz Września, profesorowie, poetka, autorzy książek),
- publikowanie artykułów w czasopiśmie: “Goniec Polonijny” (1994-1997), “Semper Fidelis”, “Gazeta Lwowska”, “Na Rubieży” i innych. Opisywano w nich historię takich miast, jak: Lwów, Drohobycz, Sambor, Borysław, Truskawie, Tarnopol, Równe oraz Grodno,
- opracowanie i wydanie przy współpracy Poczty Polskiej zestawu kart pocztowych na temat miast kresowych krótką o nich notatką i herbami.
- Do chwili obecnej wydano 71 kart miast następujących województw II RP: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego¹⁰.

Towarzystwo w ciągu roku organizuje dwie imprezy dla miasta. I tak od siedemnastu lat w maju odbywają się Regionalne Spotkania Wykonawców Piosenki Kresowej “Kresoviana”¹¹. Drugą imprezą jest obchodzona 11 listopada rocznica walk Orląt Lwowskich¹². Na akademiach z okazji Święta Niepodległości

³ J. Pieluszcak, *Wigilia Narodów w Gorzowie Wlkp.*, w: “Semper Fidelis” nr 2(109), marzec – kwiecień 2009.

⁴ J. Pieluszcak, op.cit.

⁵ Do 1992 r. towarzystwo nosiło nazwę “Towarzystwo Miłośników Lwowa”.

⁶ A. Zalewska, *Lwowiaci obchodzili jubileusz*, w: “Gorzowskie Wiadomości Samorządowe”. Bezpłatny Miejski Miesięcznik Samorządowy, nr 6/130, czerwiec 2009.

⁷ P. Franków, *Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w latach 1989-2007*. Artykuł przygotowany do druku w czasopiśmie pt. “Semper Fidelis”. Zarząd Główny Towarzystwa mieści się we Wrocławiu. Tam Towarzystwo Miłośników Lwowa rozpoczęło swoją działalność 22 IX 1988 r.

⁸ dr Piotr Franków, historyk, pochodzi z Ziemi Drohobyckiej. Najpierw mieszkał w Cybince. Z Gorzowem Wielkopolskim związany od 1956 roku. Tu ukończył Studium Nauczycielskie, a następnie studiował historię na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Był dyrektorem szkoły, a później wicedyrektorem oraz organizatorem i dyrektorem Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim. Jest autorem licznych artykułów nt. Drohobycza, Lwowa, Równego i Grodna. Od dwudziestu lat pracuje w Gorzowskim Towarzystwie Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich. Aktualnie pełni funkcje prezesa.

⁹ Komisje programowe działały w latach 1989-1990 (pierwsze dwa lata działalności Oddziału).

¹⁰ P. Franków, *Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich*.

¹¹ Spotkania wspierane finansowo przez Wspólnotę Polską i licznych fundatorów nagród.

¹² P. Franków, *11 Listopada w Gorzowie Wielkopolskim*, w: “Semper Fidelis”. Pismo Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, marzec-kwiecień 2(109) 2009.

i rocznic walk Orląt Lwowskich o zachowanie polskości Lwowa występowały gościnnie w Gorzowie zespoły z różnych miast byłych kresów wschodnich¹³. Towarzystwo współpracuje z młodzieżą szkolną. W dwóch gorzowskich szkołach powstały kluby młodzieżowe – w Zespole Szkół nr 21¹⁴ i Zespole Szkół Technicznych i Ogólnokształcących. Do tych szkół przekazano ponad 200 książek o tematyce kresowej, a także czasopisma: "Semper Fidelis", "Gazeta Lwowska", "Na Rubieży". Z inicjatywy Towarzystwa powstały w Gorzowie takie miejsca pamięci narodowej, jak:

- pomnik z pamiątkową płytą ku czci Orląt Lwowskich przy ulicy ich imienia (1993);
- tablice upamiętniające rocznice ważnych wydarzeń dla Polski (2002, 2003, 2004);
- rzeźby orła z orlętami na cokole pomnika-obelisku (2003);
- dwa granitowe nagrobki z herbem Lwowa i napisem "Obrońca Lwowa 1918-1920" poświęcone Obrończyniom Lwowa – Władysławie Horównie i Marii Jastrzębiec-Wierzbickiej¹⁵.

Dzięki staraniom Towarzystwa pozyskano z księgarń w Gorzowie Wielkopolskim i Pile oraz innych instytucji podręczniki, literaturę piękną, opracowania metodyczne dla nauczycieli oraz rozmaite środki dydaktyczne i przekazano je do polskich szkół we Lwowie, Drohobyczu, Iwano-Frankowsku (Stanisławowie), Równem, Stołpcach, Nowogródku.

W latach 1993-1994 organizowano w Szkolnym Schronisku Młodzieżowym w Gorzowie Wielkopolskim, a w 2003 r. nad Morzem Bałtyckim w Łukęcinie kolonie letnie dla dzieci i młodzieży z polskich rodzin mieszkających na Ukrainie. Współorganizatorem kolonii była "Wspólnota Polska" w Gorzowie Wielkopolskim. Poniżej wykaz kolonii letnich:

Lp.	Rok	Liczba dzieci	Miejscowość, z której przyjechali koloniści
1.	1993	30	Lwów, Średnia Szkoła nr 10
2.	1994	35	Iwano-Frankowsk, Kołomyja, Nadwórna
3.	2003	80 (dwa turnusy)	Dolina, Kałusz, Bolechów (I turnus) Iwano-Frankowsk, Kołomyja, Nadwórna (II turnus)

Towarzystwo zorganizowało cztery sentymentalne wycieczki do Lwowa i na Kresy Południowo-Wschodnie. Wzięło w nich udział 160 osób. Organizowano także wycieczki do miast w Polsce: Wrocławia, Częstochowy, Przemyśla, Zielonej Góry, Rogów i Przelaz.

Przy Klubie Stanisławowian działa od 1993 roku chór pod nazwą "Ta Jój"¹⁶.

O działalności Towarzystwa chętnie rozpisuje się także prasa lokalna: "Ziemia Gorzowska", "Gazeta Lubuska", "Tylko Gorzów", dodatek regionalny "Gazety Wyborczej" oraz "Gorzowskie Wiadomości Samorządowe".

KRESOVIANA

W maju 2009 roku odbyły się już XVII Regionalne Spotkania Wykonawców Piosenki Kresowej "Kresoviana 2009"¹⁷. Według regulaminu¹⁸ celem tej imprezy jest prezentacja piosenek związanych z Kresami Wschodnimi

¹³ Informacje pozyskane z prywatnych zbiorów P. Frankowa – prezesa Stowarzyszenia Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich.

Zespoły z różnych miast Ukrainy: Soleczniki k/Wilna – Zespół Pieśni i Tańca "Soleczanka" (7-11 XI 1996); Lwów – Chór "Echo" (7-11 XI 1997 i 7-12 XI 2003), Kapela "Wesoły Lwów" (9-12 XI 2000), Kapela "Lwowska Fala" (9-12 XI 2002); Mościska – Chór dziecięcy "Mościskie Słowiki" (7-11 XI 1998) ora chór "Czerwone Maki" (10-11 XI 1999); Szczuczyn – Chór "Promień" 9-11 XI 2001; Równe – Chór "Sursum Corda" (9-13 XI 2004 i 10-12 XI 2006) oraz Chór "Sursum Corda" i 4-osobowy zespół taneczny (8-11 XI 2008, a także chór "Serafin" i duet bandurzystek (9-12 XI 2007; Łuck – Zespół wokalny "Retro" (9-12 XI 2005); Kałusz – Chór "Noemi" (9-12 XI 2007).

¹⁴ Zespół Szkół nr 21 przy ul. Taczaka nosi imię Orląt Lwowskich.

¹⁵ P. Franków, *Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich*.

¹⁶ M. Maćkała, *Gorzowski Internetowy Informator Kulturalny Grodzkiego Domu Kultury*. Oprac. na podstawie materiałów udostępnionych przez Wydział Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp.

¹⁷ Miejskie Centrum Kultury w Gorzowie Wielkopolskim.

¹⁸ W regulaminie "Kresoviana 2008" umieszczono informacje dotyczące zbiorów, które zawierają ciekawy repertuar piosenek kresowych. Są to:

- Jerzy Habela, Zofia Kurzowa, *Lwowskie piosenki uliczne, kabaretowe i okolicznościowe do 1939 roku*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1989;
- *Antologia piosenki lwowskiej ulicy*, ułożona przez Janusza Wasyłkowskiego, Warszawa 1987;
- *Nie ma jak Lwów. Śpiewnik lwowski do 1939 roku*, wybór i opracowanie J. Wasyłkowski, Wydawnictwo Muzyczne "Fuga", Warszawa 1990;
- *Nowe piosenki lwowskie*, zebrał i wstępem opatrzył Jerzy Masior, "Semper Fidelis", nr 6a (65)/2001;
- *Piosenki lwowskie i kresowe*, zebrał Emil Hlib, VIDER Radwanice.

Rzeczypospolitej. Mimo upływu czasu popularność piosenek nie maleje, a ich kresowy koloryt budzi nostalgię i sentyment, jest częstką kultury narodowej. Po II wojnie światowej śpiewano je głównie na imprezach rodzinnych i koleżeńskich w środowiskach kresowian. Twórcami piosenek byli znani w Polsce autorzy¹⁹. Uczestnikami "Kresoviany" są soliści, zespoły wokalo-instrumentalne oraz chóry w następujących grupach wiekowych:

- uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów,
- uczniowie szkół ponadgimnazjalnych,
- dorośli.

Zgodnie z regulaminem wykonawcy przedstawiają dwa utwory (czas trwania wystąpienia do 7 minut) w języku polskim o tematyce wyłącznie kresowej. Piosenki winny być dostosowane do wieku i możliwości wykonawcy. Profesjonalne jury ocenia umiejętności wokalne (wykonanie piosenki), dobór repertuaru (walory muzyczne i stopień trudności) oraz ogólny wyraz artystyczny. Reżyserem festiwalu była w bieżącym roku Władysław Staryszak. Funkcję konferansjerów pełnili uczniowie Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących z Gorzowa Wielkopolskiego. "Kresoviana 2009" rozpoczęła się występem chóru "Ta Joj", który pracuje pod kierunkiem Zbigniewa Raminiaka. Łącznie wysłuchano 40 zespołów i chórów oraz troje solistów (w sumie wystąpiło ok. 600 wykonawców). Laureatów nagrodzono i wyróżniono w następujących kategoriach:

- w kategorii solistów i małych form wokalo-muzycznych nagrodzono: solistę Marka Pudełko z Gorzowa Wielkopolskiego, zespół wokalny "Klaster" z Młodzieżowego Domu Kultury z Gorzowa Wielkopolskiego (instruktor Zbigniew Bocian) i kapelę "Moryniacy" z Miejskiego Ośrodka Kultury w Moryniu (woj. zachodniopomorskie);
- w kategorii chórów nagrodzono: "Cantare" z Miejskiego Centrum Kultury w Gorzowie Wielkopolskim, "Łączanie" z Osna Lubuskiego, "Retro" z Barlinka (woj. zachodniopomorskie), "Biały Orzeł" z Sulęcina oraz "Chór Uniwersytetu III Wieku" z Gorzowa Wielkopolskiego;
- w kategorii zespołów śpiewaczych nagrodzono dwa zespoły – regionalny zespół śpiewaczy "Kresowianka" z Letnina, pow. Pyrzyce, oraz zespół śpiewaczy "Drzewiczanie" z Kostrzyna nad Odrą.

Patronat honorowy nad festiwalem sprawowała pani Helena Hatka – Wojewoda Lubuski – a patronat medialny tygodnik regionalny "Ziemia Gorzowska".

Gościem specjalnym "Kresoviany 2009" był zespół taneczno-wokalny "Wołyńskie Słowiki"²⁰ z Łucka, w którym występuje 25 dzieci, uczniów szkoły polskiej. Zespół działa od 1997 roku, a w jego repertuarze są polskie pieśni religijne, patriotyczne, harcerskie i współczesne młodzieżowe²¹. Zespół został utworzony przy Towarzystwie Kultury Polskiej im. Tadeusza Kościuszki. Kierownikiem artystycznym zespołu jest Antonina Antonowa. Zespół koncertował zarówno na Ukrainie, jak i w Polsce, np. w Chełmie, Sosnowcu, Olsztynie, Zielonej. Uczestniczył w Festiwalu "Nadbużańskie Spotkania Artystyczne" w Hrubieszowie oraz w II Zjeździe Chórów Słowiańskich w Katowicach. Na Międzynarodowym Festiwalu Kolęd i Pastorałek w Będzinie w 2001 roku uznano go za najlepszy zespół dziecięcy²².

Na festiwal "Kresoviana" przyjeżdżają zespoły polskie z kresów, z różnych miejscowości.

Do chwili obecnej gościliśmy²³:

¹⁹ Informacje pozyskane ze strony internetowej Miejskiego Centrum Kultury w Gorzowie Wielkopolskim.

Znani autorzy piosenek o tematyce kresowej: Emanuel Schlechter, Henryk Wars, Marian Hemar, Wiktor Budzyński, Zbigniew Lipczyński, Józef Bielawski, Juliusz Gabl, Józef Polt, Anna Fischerówna. Po II wojnie światowej piosenki o kolorycie kresowym na emigracji tworzyli: Feliks Konarski, Marian Hemar, Wiktor Budzyński, Kazimierz Abratowski, Czesław Halski, Alfred Schütz, Tadeusz Seredyński i inni.

Do najbardziej lubianych wykonawców tamtych lat należeli: Zofia Terne, Włada Majewska, Renata Bogdańska, Mira Grelichowska, Stefania Zielińska, Luba Miszkiewiczówna oraz Szczepko i Tońko, znani z programów radiowych pn. "Na Wesolej Lwowskiej Fali". Pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. nastąpił wzrost zainteresowania Polaków piosenką i muzyką Kresów Wschodnich. Do grona wykonawców w tym okresie należy zaliczyć: Zbigniew Kurtycza, Barbarę Dunin, Jerzego Michotka oraz liczne kapele, chóry i kapele wokalo-instrumentalne.

²⁰ Z. Kupsik, *Trele "Wołyńskich Słowików"*, w: "Tarnowa Kultura". Informator Gminnego Ośrodka Kultury w Tarnowie Podgórnym, nr 9(33), wrzesień 2008.

²¹ D. Barański, *Zbiórka książek dla rodaków na wschodzie*. Gazeta. pl. Gorzów Wlkp.

²² Informacje pochodzą ze strony internetowej Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Łucku.

²³ Informacje pozyskane z prywatnych zbiorów P. Frankowa.

Miejscowość	Nazwa zespołu	Data pobytu w Gorzowie
Czerniowce	Dziecięcy Zespół Folklorystyczny "Kwiaty Bukowiny" Dział przy Szkole Niedzielnej w Czerniowcach kierownik Lucja Uszakowa	4-7 V 2006
Drohobycz	Chór Cantus Animae "Śpiew Duszy" dyrektor Lilia Świdarska i dziecięcy zespół mandolinistów "Leśne Kwiaty" kierownik Lucyna Nielipa	19-20 V 2001
	Chór Cantus Animae "Śpiew Duszy" dyrektor Lilia Świdarska	13-16 V 2004
Krzemieniec	Zespół Pieśni i Tańca "Krzemieńskie Barwinki" Patronat Towarzystwo Odrodzenie Kultury Polskiej im. J. Słowackiego w Krzemieńcu kierownik Andrzej Medeki	8-10 V 1998
Lwów	Kapela "Wesoły Lwów" kierownik Zbigniew Jarmilko	8-10 V 1998 20-22 V 2000
	Polski Zespół Pieśni i Tańca "Lwowiacy" kierownik Edward Sosulski	20-25 V 2000 5-8 V 2005
	Chór "Echo" dyrygent Edward Kuc	10-11 V 2003 17-20 V 2007
	Kapela – Kabaret "Lwowska Fala" kierownik Edward Sosulski	5-8 V 2005 9-12 V 2008
Łuck	Zespół Pieśni i Tańca "Wołyńskie Słowiki"	8-10 V 2009
Sambor	Zespół Wokalny "Żarna"	20-23 V 1999
	Zespół Wokalny "Żarna" oraz zespół rodziny Melnarowiczów	8-12 V 2002
Troki	Zespół wokально-instrumentalny rodziny Staszenko	20-23 V 1999

Jak widać z powyższej tabeli niektóre zespoły wracają do Gorzowa powtórnie. To wspaniały klimat imprezy przyciąga je do nas nawet z Ukrainy. Trudno sobie wyobrazić życie w Gorzowie Wielkopolskim bez Regionalnych Spotkań Wykonawców Piosenki Kresowej "Kresoviana". To barwne wydarzenie już na stałe wpisano w kalendarz majowych imprez kulturalnych. Jest ono znaczącym elementem kolorytu lokalnego naszego regionu. Daje wiele radości i wzruszeń mieszkającym tu kresowianom, przypomina im lata młodości i ubarwia kulturę miasta, a Polacy – szczególnie młode pokolenie – poznają te piękne rejony i ich kulturę, bo Ukraina, choć przecież bliska, często wydaje się odległą i mało znaną.

Przegląd Piosenki Kresowej "Kresoviana" organizowany przez Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w Gorzowie Wielkopolskim wpisał się na stałe do kalendarza kulturalnego naszego miasta.

Kresoviana 2009

Lista zgłoszonych prezentacji

Lp.	Nazwa chóru/zespołu Nazwisko i imię solisty	Instytucja/Miejscowość
1.	Chór Kresowy "Ta Jój"	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Pogodna Jesień" w Gorzowie Wielkopolskim
2.	Dudziński Zdzisław – solista	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Pogodna Jesień" w Gorzowie Wielkopolskim
3.	Chór dziewczęcy "Mozaika"	Gimnazjum nr 13 w Gorzowie Wielkopolskim
4.	Chór "Górkowianki"	Górki Noteckie, gm. Zwierzyn pow. strzelecko-drezdenecki
5.	Chór "Wrzosa"	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Jedynka" w Gorzowie Wielkopolskim

Lp.	Nazwa chóru/zespołu Nazwisko i imię solisty	Instytucja/Miejscowość
6.	Regionalny Zespół Śpiewaczy "Kresowianka" instruktor Ryszard Głogowski	Pyrzycki Dom Kultury Letnin, woj. zachodniopomorskie
7.	Malinowska Magda – solistka	Klub Piosenki Grodzkiego Domu Kultury w Gorzowie Wielkopolskim
8.	Chór "Jedynka"	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Jedynka" w Gorzowie Wielkopolskim
9.	Zespół śpiewaczy "Nowinianki" Instruktor Jan Piśko	Nowiny Wielkie k/Gorzowa
10.	Zespół wokalny "Kominiek"	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Pogodna Jesień" w Gorzowie Wielkopolskim
11.	Chór "Wrzosey" Dyrygent Alfred Rakiej	Miejski Dom Kultury Rzepin, pow. słubicki
12.	Chór "Dominanta" z solistką Dorotą Winczaruk	Publiczne Gimnazjum nr 1 w Żaganiu im. Doroty Księżnej Żagańskiej
13.	Chór "Górzyczanie"	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Górzycy
14.	Pudelko Marek – solista	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Pogodna Jesień" w Gorzowie Wielkopolskim
15.	Chór "Cantare"	Miejskie Centrum Kultury w Gorzowie Wielkopolskim
16.	Zespół wokalny "Klaster" instruktor Zbigniew Bocian	Młodzieżowy Dom Kultury w Gorzowie Wielkopolskim
17.	Zespół śpiewaczy "Rudniczanka" kierownik Barbara Badurko	Rudnica, gm. Krzeszyce, pow. Sulęciński Opieka Gminnego Ośrodka Kultury w Krzeszycach
18.	Zespół wokalny "Mała Tęcza" z solistką i duetem	Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Olbrachtownie, pow. Żary
19.	Zespół wokalny "Niespodzianka" (Danuta Panek, Bogumiła Biała, Krystyna Mendyk)	Mieszkowice, pow. gryfiński woj. zachodniopomorskie
20.	Zespół śpiewaczy "Złoty Kłos" instruktor Danuta Dudziak	Koło Gospodyń Wiejskich Marszów, gm. Żary
21.	Chór "Kalina"	Klub Kultury Grodzkiego Domu Kultury "Zodiak" w Gorzowie Wielkopolskim
22.	Zespół śpiewaczy "Drzewiczanie" Instruktor Jan Piśko	Kostrzyńskie Centrum Kultury Kostrzyn n/Odrą
23.	Chór "Łęczenie" kierownik Danuta Major-Senyszyn	Miejski Dom Kultury Ośno Lubuskie
24.	Zespół śpiewaczy "Canto" Instruktor Mirosław Wąsowicz	Miejski Dom Kultury w Witnicy Kamień Wielki, gm. Witnica
25.	Chór Uniwersytetu III Wieku	Gorzów Wielkopolski
26.	Kapela Lubuszanie solista Stanisław Jaroszyński	Lubiszyn, gm. Baczyna
27.	Zespół śpiewaczy "Lubczyńianki"	Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły Podstawowej Lubczyno, gm. Bogdaniec
28.	Zespół śpiewaczy "Kryniczeńka" Założyciel ks. Zbigniew Dmitruk	Białków, gm. Cybinka
29.	Chór "Uniwers" Instruktor Iwona Lasota-Ganowska	Kostrzyńskie Centrum Kultury Kostrzyn nad Odrą
30.	Zespół wokalny "Odrzanki" Instruktor Katarzyna Penkala	Górzycy, pow. Słubice
31.	Zespół wokально-instrumentalny "Kresowe Nuty», kierownik Roman Garbacik	Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo- Wschodnich w Zielonej Górze
32.	Zespół wokalny "Stokrotki"	Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Lubczynie
33.	Zespół śpiewaczy "Taka Gmina" instruktor Jan Piśko	Bogdaniec k/Gorzowa
34.	Zespół śpiewaczy "Platerówki" Instruktor Tadeusz Pencak	Gminny Ośrodek Kultury w Boleszkowicach pow. myśliborski, woj. zachodniopomorskie
35.	Zespół śpiewaczy "Konsonans" instruktor Swietłana Doniec	Miejski Ośrodek Kultury w Słubicach
36.	Chór "Pohulanka" kierownik Roman Garbacik	Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo- Wschodnich w Zielonej Górze
37.	Górzycka Kapela Ludowa	Gminny Ośrodek Kultury Górzycy koło Słubic
38.	Zespół Śpiewaczy "Retro" instruktor Ryszard Bernacki	Barlinek, woj. zachodniopomorskie
39.	Chór "Dnia Jednego" Dyrygent Izabela Grochowska-Gajos	Prochowski Ośrodek Kultury i Sportu Prochowice, woj. dolnośląskie

Lp.	Nazwa chóru/zespołu Nazwisko i imię solisty	Instytucja/Miejscowość
40.	Zespół śpiewaczy "Wianki"	Gminny Ośrodek Kultury Boguszyce, woj. dolnośląskie
41.	Chór "Biały Orzeł" Kierownik Stanisław Czak	Stowarzyszenie Kresowian im. Jana Pawła IV Sulęcín, woj. lubuskie
42.	Kapela "Moryniacy" (Zygfryd Ferdynus, Jan Ogonowski, Sławomir Młynarczyk, Zbigniew Ciszek)	Miejski Ośrodek Kultury w Moryniu pow. gryfiński, woj. zachodniopomorskie

Literature:

1. Barański D. Zbiórka książek dla rodaków na wschodzie. – Gazeta. pl. Gorzów Wlkp.
2. Franków P., Gorzowski Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w latach 1989-2007. Artykuł przygotowany do druku w czasopiśmie "Semper Fidelis".
3. Franków P., 11 Listopada w Gorzowie Wielkopolskim, w: "Semper Fidelis". Pismo Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, marzec-kwiecień 2(109) 2009.
4. Ilustrowany atlas Polski. Nasza Ojczyzna. Mapy, informacje, krajoznictwo. Wydawnictwo Reader's Digest, Warszawa 2002.
5. Informacje pochodzące ze strony internetowej Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Łucku.
6. Informacje pozyskane ze strony internetowej Miejskiego Centrum Kultury w Gorzowie Wielkopolskim.
7. Informacje pozyskane z prywatnych zbiorów P. Frankowa – prezesa Stowarzyszenia Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich.
8. Kupsik Z., Trele "Wołyńskich Słowików", w: Tarnowa Kultura". Informator Gminnego Ośrodka Kultury w Tarnowie Podgórnym, nr 9(33), wrzesień 2008.
9. Maćkała M., "Gorzowski Internetowy Informator Kulturalny" Grodzkiego Domu Kultury. Oprac. na podstawie materiałów udostępnionych przez Wydział Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Gorzowa Wlkp.
10. Pieluszcak J., Wigilia Narodów w Gorzowie Wlkp., w: "Semper Fidelis" nr 2(109), marzec – kwiecień 2009.
11. Piworun W., Linkowski Z., Gorzów Wielkopolski miasto parków i ogrodów. Zarząd Miasta Gorzowa Wlkp., Gorzów Wlkp. 1998.
12. Zalewska A., Lwowiacy obchodzili jubileusz, w: "Gorzowskie Wiadomości Samorządowe". Bezpłatny Miejski Miesięcznik Samorządowy, nr 6/130, czerwiec 2009.

УДК 338.984

ОВЧАРЕНКО Є.І., к.е.н.

м. Луганськ

УМОВИ ВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ В ДИНАМІЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Найбільш важливою функцією управління підприємством є планування його діяльності, тому повинні розглядатися умови реалізації функцій планування в управлінні підприємством. Сучасні умови діяльності підприємства характеризуються високою динамічністю зовнішнього і внутрішнього середовища. В зв'язку з цим, потрібно методичне поєднання методів і процедур планування з постулатами теорії динамічного розвитку підприємства. Результатом використання цього поєднання повинно стати забезпечення рівноваги між вимогами динамічного зовнішнього середовища і, у відповідь, можливостями внутрішнього середовища.

Поняття динамічної рівноваги введено в економічну теорію Дж. Хіксом [2], де, зокрема, наголошується, що "перетворення фактора в продукт жадає, щоб дотримувалася певна умова – убування граничної норми перетворення або убування граничного продукту. Щоб здійснилося заміщення одного продукту іншим, необхідним є дотримання умови "зростання граничної норми заміщення", інакше кажучи, зростання граничних витрат, виражених у витратах виробництва іншого продукту (граничних витрат альтернативних можливостей); щоб здійснилося заміщення

одного фактора іншим, необхідне "убування граничної норми заміщення". Гранична норма заміщення продуктів зростає, оскільки сукупна вартість продуктів, що випускаються, має бути максимізована; гранична норма заміщення чинників убуває, оскільки сукупна вартість чинників повинна бути мінімізована".

Для підприємства проблема планування в статичній системі полягає у визначенні деякого набору виробничих факторів і продуктів; проблема ж динамічного планування – складання деякого виробничого плану на підставі наявних можливостей, що є взаємовиключними. Обмеження підприємницького вибору пов'язане зі сферою виробництва. Існує певне число альтернативних планів виробництва, виконання яких технічно можливо. Якщо заданий об'єм всіх ресурсів, які щодня вводяться у виробництво, і вся кількість продукції, що випускається щодня, дане обмеження визначає максимально можливу кількість продукції, яка буде випущена за день, що залишився. Якщо ж задані кількості продукції, що випускається в кожен день, і кількості факторів, що вводяться, планування визначить мінімально необхідну кількість ресурсів, необхідних для виробництва в день, що залишився. І знов необхідна узгодженість між заданою кількістю ресурсів

і об'ємом продукції, що випускається. Інакше шуканий випуск не виражатиметься позитивною величиною або навіть виявиться рівним нулю, а об'єм шуканих ресурсів виявиться невизначеним. Діючи в умовах, коли існує подібне обмеження, виробник може замінити один виробничий план іншим за допомогою: заміни деякої кількості одного продукту деякою кількістю іншого; заміною одного ресурсу іншим; короткочасного збільшення або зменшення в кількості одного продукту і одного ресурсу. Всі зміни у виробничому плані обов'язково зводяться до того або іншого з цих "простих варіантів" чи до тієї або іншої їх комбінації. Динамічні умови обумовлюють те, що виробник може чекати отримання не одноразового прибутку, а потоку прибутків, що продовжується від періоду до періоду. За умови, що щодня величина прибутку, створюючого один потік, більше відповідної величини для іншого потоку, не може бути і питання про те, який потік більший. Якщо ж ця умова не виконується, нам необхідний який-небудь критерій, що дозволяє судити про те, чи можна визнати, що один потік більше іншого.

Найгрунтовніший підхід до встановлення даного критерію – виразити його за допомогою капіталізованої вартості потоку прибутку – Дж. Хікс [2] називав її "капіталізованою вартістю виробничого плану". Якщо ми допускаємо, що виробник може вільно займати гроші і давати у борг при заданій ринковій ставці відсотка і, що бізнесом він зайнятий лише постільки, оскільки прагне отримувати дохід, то переважним повинен бути такий план, для якого дискontована капіталізована вартість має найбільше значення. Формально проблема, звана Дж. Хіксом [2] "максимізацією дискontованої вартості самого плану", ідентична проблемі максимізації надлишку надходжень в порівнянні з витратами. Кількість випущеної в різні дні продукції слід розглядати як різні кількості; кількість ресурсів, що вводяться в різні дні у виробництво – як різні кількості.

У динамічній системі зберігають справедливість ті ж умови рівноваги, що і в статичній. Таких умов три, відповідно до трьох "простих" видів змін: гранична норма заміщення між кількостями випущеної в різні періоди продукції повинна дорівнювати відношенню відповідних дискontованих цін; гранична норма заміщення між кількостями ресурсів, що вводяться у виробництво в різні періоди, повинна дорівнювати відношенню відповідних дискontованих цін; гранична норма трансформації якого-небудь виду ресурсів в якого-небудь виду продукцію повинна дорівнювати відношенню відповідних дискontованих цін.

Положення Дж. М. Кейнса [1] про те, що "впродовж коротких проміжків часу ціна пропозиції виявляється рівній сумі граничних факторіальних витрат і граничних витрат використання", є з'єднанням першої і третьої умов. Дж. М. Кейнс припускає, що розширення поточного випуску продукції можливе тільки

за рахунок збільшення вживаних ресурсів (факторіальні витрати) і заміщення поточним випуском майбутнього (витрати використання) в певній фіксованій пропорції.

Вельми часто можуть існувати набори продукції, що випускається, і набори вживаних ресурсів, в рамках яких замінюваність взагалі неможлива; спостерігаються також поєднання "ресурси – продукція", які характеризуються відсутністю внутрішнього зв'язку (в тому сенсі, що, скажімо, невелике збільшення об'єму вживаних ресурсів в перший день не стимулюватиме будь-яке розширення випуску в другий день, тоді як незначне зменшення кількості вживаних ресурсів в перший день обов'язково позначиться на випуску будь-якого дня, навіть якщо випуску в другий день взагалі немає). Оскільки об'єднані таким чином ресурси і продукція характеризуються відсутністю граничних норм заміщення і трансформації, їх існування не забезпечує формування умов рівноваги – потрібна комбінація подібних поєднань.

Три названі умови рівноваги повинні виконуватися для системи, що припускає такі відносини граничної замінюваності і трансформації, які тільки можливі технічно, якщо складений виробничий план забезпечує найбільший прибуток. Це – необхідні умови, інакше кажучи, щоб дискontована вартість плану дійсно виявилася максимальною, умови стабільності повинні також дотримуватися. З формальної точки зору, умови стабільності носять такий же характер, який був виявлений при аналізі статичної рівноваги підприємства. Може спостерігатися: зростання граничної норми заміщення між кількостями продукції, що випускається; убавання граничної норми заміщення між кількостями ресурсів, що вводяться у виробництво; убавання граничної норми трансформації ресурсів в продукцію. Далі, відповідно до вірної для статичного стану умови, по якій прибуток повинен виражатися позитивною величиною, для стану динаміки ми отримуємо умову, згідно якій дискontована вартість потоку прибутку повинна бути позитивною.

На закінчення можна згадати ще про одну характеристику виробничого плану, яку слід виділити розглядаючи умови стабільності. Не просто дискontована вартість плану повинна бути позитивною – виробник повинен, крім того, чекати, що в майбутньому протягом періоду, який охоплюється планом, капіталізована вартість його частини виявиться позитивною. Ясно, що виробникові не вигідно виконувати свій план після того, як його капіталізована вартість стане негативною, і можна припустити, що він здатний передбачати подібні зміни.

Планування діяльності підприємства в динамічних умовах здійснюється за допомогою різних методів. Вибираючи ці методи, необхідно виходити з певних вимог до них. Методи планування мають: по-перше, бути адекватними зовнішнім умовам господарювання, особливостям різних етапів процесу становлення і розвитку

ринкових відносин; по-друге, якомога повніше враховувати профіль діяльності об'єкту планування і різноманітні засоби досягнення основної підприємницької мети – збільшення прибутку; по-третє, відповідати видовим ознакам плану, що розробляється.

Ресурсний метод планування, виділений за ознакою “вихідна позиція для розробки плану”, з урахуванням ринкових умов господарювання і наявних ресурсів може застосовуватися при монопольному положенні підприємства або при слабкій конкуренції. Завдання того або іншого плану встановлюються залежно від наявних ресурсів підприємства, тобто виходячи з його можливостей. З посиленням конкуренції вихідною позицією, початковим моментом планування стають потреби ринку, попит на продукцію (послуги). Підприємство самостійне, визначає свої цілі і для їх досягнення формує відповідні плани.

Принципово протилежним ресурсному є інтерполятивний метод, відповідно до якого підприємство встановлює мету для досягнення її в майбутньому і на цій основі визначає тривалість планового періоду і проміжні планові показники. Таким чином, на противагу поступальній ході при екстраполяції інтерполятивний

метод передбачає зворотний рух – від встановленої мети і відповідного кінцевого значення планового показника до обчислення проміжних його значень.

У сучасних умовах господарювання на підприємствах бажано розробити не один, а декілька варіантів плану. Показники окремих розділів (найбільш важливих) повинні бути оптимізовані за допомогою економіко-математичного методу моделювання.

Гіпотеза про відмінності вживаних методів і процедур виробничого планування в умовах динамічної організаційної системи від методів і процедур в умовній статичній системі розвивається впродовж тривалого часу і на сьогоднішній день кількість спірних питань велика. Проте використання цієї гіпотези при постановці виробничого планування на підприємстві має істотне значення, оскільки визначає всю ідеологію реалізації функції планування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Ассоциация российских вузов / Н.Н. Любимов (пер. с англ.). – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352с.
2. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал – М.: Прогресс, 1988. – 470 с.

УДК 67.08

СОБОЛЄВ В.
м. Луганськ

ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

В усьому світі під відходами виробництва розуміють продукти, які не планують для подальшого використання у виробництві, що утворювалися в результаті функціонування основних промислових областей – видобутку й збагачення корисних копалин, енергетики, металургії, хімії й коксохімії, машинобудування й металообробки, деревообробки й целюлозно-паперового виробництва, легкої промисловості, будівельної індустрії й т.п. На цю групу доводиться біля 90% обсягу твердих відходів. Інші 10% становлять відходи споживання, по іншій класифікації, що називаються твердими побутовими відходами (ТПВ) [4].

Підраховано, що кожній тоні побутових відходів відповідає п'ять тонн промислових відходів на стадії виготовлення продукції й двадцять тонн – на стадії одержання первинних ресурсів з надр. Таким чином, збільшення побутових відходів є першопричиною нагромадження промислових відходів, отже – і увагу треба зосередити насамперед на них [2, 3].

Маса світового потоку побутових відходів становить щорічно близько 400 мільйонів тонн, з яких 80% знищується шляхом поховання під землею. Така кількість, без перебільшення, досягає геологічних масштабів: зі сміттям у біосферу попадає близько 85 млн. тонн органічного вуглецю. Для порівняння: природний вступ цього елемента в ґрунтові шари планети становить 40 млн. тонн у рік.

Перед країнами відповідних категорій виникають різні завдання щодо утилізації побутових відходів. Якщо в слаборозвинених країнах з ними пов'язана насамперед санітарно-гігієнічна проблема (більша маса невикористаної органіки сприяє поширенню небезпечних хвороб), то перед розвиненими виникають більш складні питання: втрата природних ресурсів, хімічне забруднення та ін. У так званих перехідних державах (до яких, відповідно із цією класифікацією, відносяться східноєвропейські країни й держави колишнього СРСР, у тому числі й Україна, а також ряд південноамериканських і східноазійських країн) можна розглядати проблему ТПВ як об'єднання обох проблем. Для узгодження численних питань, викликаних утворенням величезних обсягів відходів споживання, у розвинених країнах створена ціла господарська галузь, що одержала назву “waste management” (управління відходами). Її діяльність полягає в санітарному очищенні населених пунктів, організованому зборі вторинної сировини, придатної для використання, і знешкодженні непридатного для використання сміття. На початку 90-х років у цій області в розвинених країнах тільки на переробних підприємствах було залучено більш ніж 300 тисяч працівників, які щорічно переробляють 300 млн. тонн промислових і побутових відходів, повертаючи в економічний обіг 200 млн. тонн, що надає понад 30 млрд. доларів доходу [1].

Незалежно від особливостей галузі в різних державах головне завдання системи управління відходами – зменшення кількості й обсягу ТПВ. В умовах виснаження світових сировинних ресурсів українерационально, як з економічної, так і з екологічної точок зору, закопувати в землю готову сировину, придатну для використання. Головною ж проблемою використання цієї сировини стає її відділення від сміттевої маси, оскільки в суміші вона практично непридатна для переробки. Враховуючи неможливість повноцінного технічного сортування побутових відходів, у системі управління ними пріоритетним є роздільний збір відходів на етапі їх утворення. Для цього використовуються економічні стимули, юридичні заходи, агітація й пропаганда серед населення.

Тут слід розвіяти міф, що панує у свідомості українського мешканця, – про повне вирішення проблеми сміття “на Заході”. Далеко не всі західні країни однаково управляються навіть із проблемою сортування відходів. Наприклад, у США система роздільного сортування практично не розвинена. Усе сміття з домашніх господарств збирається в поліетиленові мішки й вивозиться на полігони, яких у країні налічується понад 6 тисяч. Уже безпосередньо на полігонах чорнороби, практично вручну, відокремлюють сміття від пляшок, металевих предметів, небезпечних речей. Велика територія й доступ до світових ресурсів дозволяють США поки що не турбуватися про рециклінг (поверненні в господарський обіг) відходів, тому справа ця там розвивається, швидше за все, завдяки зусиллям зелених активістів, ніж через економічну потребу. За різними даними, супердержави утилізує від 13 до 17% власних відходів.

У Європейському союзі ситуація з управлінням відходами набагато краще, хоча й неоднакова в різних країнах. Наприклад, в Італії з 24 млн. тонн сміття, що утворюється щорічно, 8 млн. тонн взагалі на загал не збирається й не утилізується. Лідери ж у переробці й вторинному використанні відходів – Німеччина, недалеко від неї відстають Австрія й Нідерланди.

Питання “спалювати або поховати відходи” різні країни вирішують неоднаково, хоча більшість держав залишаються прихильниками поховання відходів у землі. Незважаючи на постійний ріст цін на землю під розміщення смітників, поховання відходів коштує

дешевше, ніж спалювання: наприклад, у Німеччині на поховання тони відходів витрачається 60 дол., у той час як на спалювання – 130 дол., у Великобританії – відповідно 25 і 60, у США – 40 і 60.

І все-таки сміттєспалювальних заводів (ССЗ) у розвинених країнах побудовано чимало. У Німеччині на початку 90-х їх було 47, і спалюють вони 35% сміття, відповідно у Нідерландах – 12 і 40%, у США – 168 (але малопотужних) і 16%, у Японії – 1900 (!) і 75%. Більші надії на ці підприємства поклали в 80-х роках. Однак на початку 90-х у Європі на сміттєспалювальні заводи значно підсилила тиск “зелена” громадськість. На думку експертів, ССЗ – головне джерело викидів у повітря діоксинів – сверхстійких органічних забруднювачів. Діоксини руйнують гормональну систему людини, приводять до імунодефіциту й ослабленню захисних сил організму, сприяють розвитку жіночих хвороб, росту кількості викиднів і дітей-інвалідів. Боротьба проти діоксинів призвела до прийняття нових, дуже суворих норм по ССЗ, внаслідок чого більшість заводів зараз очікує закриття або реконструкції. Після впровадження нових норм Європейського союзу тільки в Голландії було закрито чотири із дванадцяти ССЗ, а на переустаткування інших витрачено понад 1 млрд. доларів [4, 5].

У США різкий ріст кількості ССЗ почався нещодавно – з початку 1980-х років по 1993-й побудовано 142 заводи, або 85% їх загальної кількості. За цей час у країні показник спалювання ТПВ зріс із практично нульового до 16%, що при різниці цін на поховання й спалення на користь першого процесу видається незрозумілим.

В таблиці 1 наведено інформацію про кількість ССЗ у різних країнах світу [4, 5].

Власне бачення розв’язання проблеми ТПВ регулярно пред’являє Державний комітет будівництва, архітектури й житлової політики України. Проте і його остання, 1999 року, “Концепція обігу з побутовими відходами в Україні”, як і попередні не відмовляється від ідеї розгортання в країні сміттєспалювальних заводів. А досвід, як закордонний, так і власний, свідчить: спалювання сміття – шлях помилковий, екологічно небезпечний і економічно не вигідний.

Однак слід розуміти, що головна увага в будь-якій програмі обігу з побутовими відходами повинна

Таблиця 1

Обсяги побутових відходів у різних країнах світу тис. тонн

№ п/п	Країна	Площа, кв. км	Кількість мешканців, тис. чол.	Кількість відходів на 1 мешканця на день	Кількість сміттєперероблюючих заводів
1	США	9518900	307,960	2	552
2	Японія	377915	127,08	1.3	1994
3	Німеччина	357000	82,40	1.2	47
4	Австрія	414,87	1,684	1.1	
5	Росія	175075400	142,04	0,7	Данні відсутні
6	Україна	603700	45,91	0,8	4

приділятися роботі з населенням. Саме його активна позиція – застава успішної діяльності в одних західних країнах, тоді як байдужість зводить нанівець зусилля в інших. Робота з населенням, як це не дивно, вимагає й великих витрат. Досвід впровадження системи роздільного збору відходів у п'яти нових федеральних землях ФРН засвідчив, що на виховання населення (у тому числі й на навчальну роботу в дитячих садках, школах, професійних і вищих навчальних закладах і пропаганду необхідності роздільного збору відходів у засобах масової інформації) було витрачено 70% коштів, на створення системи (чіткої структури, здатної ефективно поводитися з відходами) – 20%, на вирішення технічних проблем (впровадження ефективної технології переробки відходів) – 10%.

Українським ентузіастам впровадження ефективної системи роздільного збору й переробки відходів

не варто недооцінювати потенціал власної країни. Адже, з одного боку, навіть у Європі не всі держави вже налагодили функціонування таких систем. З іншого боку – програма, добре прийнята населенням, працює незважаючи на первісний скепсис.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эндрес Альфред, Пахомова Н.В., Рихтер Кнут. Учебник для вузов. 1-е издание, 2003 год, 544 стр., ISBN 5-94723-494-7.
2. Коротков Э.М. Концепция экологического менеджмента // Менеджмент в России и за рубежом – 1997. – март-апрель. – с. 12-23.
3. Масленникова И.С. Экологический менеджмент на транспортных коммуникациях: учебное пособие. – СПб.: Недра: СПбгерб.фил. – 1997.
4. <http://andeg-w.com.ua/site/page1129.html>
5. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Мycop>

УДК 339.7

МАРИНЧЕНКО М. В.

Наук. керівник: КОНЧИН В. І.

м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МВФ ТА СБ У 2010 р.: ВИГОДИ ТА ВТРАТИ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ

Загальна мета всіх міжнародних фінансових організацій – це розвиток співробітництва, забезпечення цілісності і стабільності кредитно-фінансових відносин.

Кожна з сучасних фінансових організацій має свій статут, власну організаційну структуру. Для кожної характерні певні умови надання кредитів, певні особливості членства та кожна з них в свій час створювалася з певною метою. Основними з них є наступні: Міжнародний валютний фонд (МВФ) і група Світового банку (СБ).

Після набуття державності перед Україною постало завдання налагодження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, що зумовлено потребами участі країни у міжнародному поділі праці та потребами у забезпеченні доступу країни до міжнародних ринків товарів, послуг, нових технологій тощо. Членом МВФ та організації СБ наша країна стала 3 вересня 1992 року. Незважаючи на різноманітність форм співробітництва, Україну у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями передусім цікавило залучення дешевих фінансових ресурсів.

6 грудня 2007 року Рада виконавчих директорів СБ затвердила нову Стратегію партнерства з Україною на період 2008–2011 років. Стратегія визначає пріоритети діяльності Групи СБ в Україні, включаючи кредитування та інвестиції, надання аналітичних і консультативних послуг і технічної допомоги.

Нова Стратегія базується на результатах аналізу ключових проблем розвитку України. Як зазначається у Стратегії, аби підтримати сталий розвиток у майбутньому, Україні потрібно: 1) поліпшити свою кон-

курентоспроможність на міжнародному рівні; 2) реформувати свою систему державних фінансів та державний сектор для покращення якості державних послуг і забезпечення підвищення добробуту всіх громадян України; 3) усунути вади у галузі управління у державному і приватному секторах [1].

Сучасний етап розвитку України характеризується значними економічними і політичними труднощами. Після періоду експериментів у перші роки незалежності в країні розпочалися спроби ринкових реформ. Ці ініціативи були підтримані МВФ та СБ.

У результаті спільних зусиль України і міжнародних фінансових організацій до весни 1996 року була істотно зменшена інфляція і досягнута стабілізація обмінного курсу, у другій половині 1997 року падіння ВВП, що тривало протягом семи років, призупинилося, намітилися очевидні тенденції до його зростання. Проте міжнародні фінансові кризи 1997–1998 та 2008 років стали реальною загрозою стабільності у країні, знову поставивши на порядок денний питання запобігання боргової кризи і чергового витка спаду. З огляду на виявлення причин вразливості України до зовнішніх фінансових струсів особливу актуальність набуває проблема аналізу економічних програм реформ як спільного з міжнародними організаціями продукту.

У зв'язку з хиткістю фінансової стабільності, різким наростанням зовнішнього боргу, що загрожує національній безпеці, та стагнацією економіки, що продовжується, співробітництво країни з міжнародними фінансовими організаціями ускладнюється неоднозначними

оцінками як у суспільній думці, так і в науковій економічній літературі. Отже, досвід участі України в МВФ та інших міжнародних фінансових організаціях потребує об'єктивного узагальнення. Підведення проміжних результатів п'ятирічної трансформації економіки відповідно до стандартних програм МВФ і СБ дозволяє, з одного боку, виправити допущені помилки і прорахунки, а з іншого боку – скорегувати програми співробітництва з урахуванням нових реалій і міжнародного досвіду.

Зростання ролі використання кредитних ресурсів МВФ та СБ як чинника, інструмента проведення структурної трансформації національної економіки в контексті посилення тенденцій до глобалізації та інтернаціоналізації потоків капіталу об'єктивно спричинили інтерес дослідників до цієї галузі міжнародної співпраці.

З суто теоретичної точки зору, необхідність використання кредитів МВФ та СБ обумовлена відсутністю прогресу у досягненні стабільного економічного зростання в Україні, а також тим, що залежність національної економіки від допомоги організацій-донорів на тлі неефективного використання ресурсів загрожує національній безпеці.

Протиріччя між статутом діяльності МВФ та нормативно-правовими актами України спричинили глибокий конфлікт між законодавчою та виконавчою владою в Україні. Фактично виконання зобов'язань спільного з МВФ Меморандуму беруть на себе уряд та Національний банк, тоді як Верховна Рада мала б автоматично надавати законодавче забезпечення цим зобов'язанням. Натомість, більшість з політичних сили, представлених у Верховній Раді, вносять лише все більше демагогії та дисонансу в співпрацю з МВФ. Але зважаючи як на "збитковість" ізоляції, так і на перспективну безальтернативність проведення ефективних економічних реформ владним інституціям не варто припиняти участь у міжнародних фінансово-кредитних організаціях.

Нові контури політики вже окреслено експертами МВФ та СБ. Діяльність цих організацій повинна зосереджуватися не стільки на стримуванні криз в окремих країнах і регіонах, скільки на зміцненні міжнародної фінансової системи з тим, щоб ліквідувати причини виникнення фінансових криз у майбутньому і створити можливості для їхнього швидкого подолання. За керівництвом фонду формально закріплено право лише пропонувати конкретні заходи урядові тієї країни, що потребує термінових запозичень для вирішення проблем платіжного балансу, обговорити доцільність звернення до фонду за допомогою та узгодження відповідних програм попередження платіжних криз у майбутньому. Натомість реальна процедура прийняття та виконання спільної програми національного уряду та експертів МВФ практично не залишає національним урядам можливостей для самостійного прийняття рішень щодо монетарної та структурної політики.

У західній економічній думці є поширеною теза про те, що фінансові кризи в країнах, подібних Україні, можливо, є єдиним засобом демонтувати корумповані

(через монополізацію ринків) структури влади. Як наслідок, в умовах відсутності політичного консенсусу і корумпованості влади, фінансові кризи компенсують нерішучість по проведенню реструктуризації економіки. Співпраця з МВФ переобтяжений великою кількістю порад про те, що потрібно робити, але дуже мало про те, як саме досягти ефективних результатів. Значною мірою це сталося через ігнорування того факту, що ідеї економічної політики не можуть започатковуватися та впроваджуватися у політичному вакуумі, без підтримки суспільства.

Щодо діяльності СБ в Україні, то стандартні процедури оцінок фінансових проектів повинні бути критично переосмислені, оскільки формальне дотримання умов кредитування входить у протиріччя із загальним економічним кліматом в Україні. СБ критично ставиться до практики нарошування державних боргів для підтримки стабільності курсу національної валюти і низької інфляції в умовах припинення структурних реформ. Якщо оцінювати питому вагу кредитів СБ серед інших стимулів для структурної перебудови української економіки, то практично всі реформи (інституціональні і галузеві) супроводжувалися технічною або фінансовою допомогою СБ. Якщо ж оцінювати результативність фінансової підтримки структурних перетворень, то сучасна модель української економіки, як і п'ять років тому, потребує негайних структурних реформ. З цих причин, а також з огляду на зростаючу корумпованість влади, не виключено, що міжнародні донори можуть припинити співпрацю з українським урядом.

Природно, що умови, які висувалися експертами МВФ, базувалися на стандартних економічних теоріях, прихильниками яких вони є. Як правило, домінуючою тут була ортодоксальна монетаристська концепція, згідно з якою встановлюється взаємозалежність між обсягом грошової маси в країні, деякими іншими агрегатами і обсягом сукупного попиту – з одного боку, та станом платіжного балансу – з другого. У повній відповідності до цієї концепції експерти фонду визначали головну причину невірноваженості балансу міжнародних розрахунків як похідну від надмірного платоспроможного попиту в країні, спричиненого дефіцитом державного бюджету та надмірним розширенням грошової маси. Отже, до параметрів боргової стратегії, що підлягали постійному моніторингу, відносилися, зокрема, розмір державного дефіциту, цінова політика (в її зв'язку із бюджетним субсидуванням), динаміка надання кредитів та облікових ставок, валютний курс, адміністрування податків. [4]

Бюджетний дефіцит залишається ключовою проблемою економіки України не тільки на початку періоду ринкової трансформації, а і у наступні роки. Крім того, країні не вдалося вирішити й інші проблеми, що обумовлюють незадовільний стан державних фінансів та неефективне використання міжнародної допомоги. Причини повільних темпів бюджетних реформ не можуть бути пояснені винятково відсутністю політичної волі для їхнього проведення. Деякі дослідники спра-

ведливо вказують на дві ключові помилки стратегії податково-бюджетної реформи, що їх було допущено за сприяння донорів цих реформ. Перша – це орієнтація на завищені обсяги бюджетних прибутків від податків. Друга, похідна від першої, – планування нерéalних завдань по витратах, що завершується процедурою секвестру. Іншими словами, змістовна сторона бюджетної реформи залишилася за межами тих вимог, виконання яких було потрібно від уряду для продовження кредитних програм МВФ та СБ.

“Україна посилює роботу з міжнародними фінансовими організаціями. Ми переглянули портфель Україна–СБ у першій половині 2007 року, сформували нові якісні підходи до співпраці з СБ. Якщо раніше 9 із 10 доларів США, залучених до України по лінії СБ, використовувалися на підтримку платіжного балансу, то зараз практично всі кошти спрямовуються на інвестиційні та інфраструктурні проекти. Визначено пріоритети роботи зі СБ на найближче майбутнє. Серед них – енергетична безпека, енергозбереження, розвиток транспортної інфраструктури, аграрний сектор, соціальна інфраструктура.

Це одним важливим напрямом діяльності є реалізація програми вдосконалення менеджменту щодо підготовки та реалізації проектів Україна–СБ. Це передбачає постійний моніторинг за реалізацією проектів, спрощення процедур ратифікації угод зі СБ, заходи з ефективнішого використання фінансових ресурсів. Ці кроки дають свої позитивні результати. В умовах 2007 року сумарні обсяги проектів становлять 954 млн доларів США. На наступний рік планується співпраця в межах близько 1,8 млрд доларів США. Більш того, готується нова стратегія співпраці України зі СБ на чотири роки, що передбачає фінансування до 4 млрд доларів.” – Анатолій Кінах в інтерв'ю Наталії Буквич – УКРІНФОРМ. [2]

Вплив кризи на відносини України з МВФ та СБ щодо руху грошових потоків дещо оживив діяльність фінустанов. МВФ надав Україні стабілізаційний кредит, що в декілька разів перевищує надані раніше. Це свідчить про довіру цієї організації до нашої країни. СБ також не залишив Україну в скрутні для неї часи. Це проявляється в наданні з його боку фінансової допомоги на підтримку вітчизняної економіки Україні. Також слід відмітити, що фінансування економіки країни в 2008–2009 роках збільшилося зі сторони СБ.

Шляхами покращення відносин України та МВФ та СБ є такі: виконання вимог МВФ, необхідних для

надання позики; контроль за ефективним використанням коштів МВФ та СБ; проведення ефективної пенсійної реформи; прийняття відповідних законодавчих актів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях, що підвищило б ефективність використання коштів кредиту; необхідно здійснювати контроль, щоб кошти, які виділяються міжнародними фінансовими організаціями, прямували на рішення соціально-економічних проблем і пом'якшення наслідків кризових явищ; необхідно досягти стабільності в політичних колах, об'єднати політичні сили, що значно підвищить співпрацю і допоможе країні вийти з кризи.

“СБ хоче розширити співпрацю з Україною,” – Про це сказано в повідомленні прес-служби віце-прем'єр-міністра з питань євроінтеграції Григорія Немирі.

Немиря в межах офіційного візиту в США провів зустріч із керуючим директором СБ Нгозі Оконджо-Івелою.

Віце-прем'єр проінформував Оконджо-Івелю про домовленості, досягнуті під час перебування місії МВФ у Києві, і висловив надію, що вже найближчим часом Україна отримає другий транш кредиту stand-by фонду.[3]

Україна мала отримати черговий транш на 4 млрд. від МВФ ще в листопаді 2009 року, але через невиконання обов'язкових умов цього не сталося. Натомість після проведення чергових президентських виборів та стабілізації політичної ситуації можна очікувати транш на 6 млрд. вже в II кварталі 2010 року наголосив Тігіпко. Новий уряд посилив співпрацю з МВФ, що свідчить про нові перспективи для інвесторів, але насамперед для вітчизняних підприємців внаслідок реальної можливості дешевих запозичень для бізнесу, що в свою чергу при успішному управлінні посилить конкуренцію внутрішню та конкурентоспроможність зовнішню, внаслідок чого підніметься рівень життя в Україні. Негативним моментом все ще залишається катастрофічна залежність держави від закордонних запозичень, що ставить під сумнів не тільки власне інвестиційну привабливість, але й економічну незалежність України.

ЛІТЕРАТУРА

1. МЗС України – Публікації <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>
2. УКРІНФОРМ <http://photo.ukrinform.com/ukr/rubrics/photo.php?id=133771>
3. НОВИНАР <http://novynar.com.ua/business/65084>
4. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / І.В. Клименко; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2000. – 18 с. – укр.

УДК 330.101.541(477)

ФІЛІПОВ В.В.

м. Луганськ

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Можливості держави впливати на економічну та соціальну діяльність у період ринкової трансформації

зменшуються в силу лібералізації, приватизації та інших процесів, що відбуваються в суспільстві, а потреба

в макроекономічному регулюванні зберігається і навіть зростає у зв'язку з кризовим станом економіки.

Часто проблему економічної ролі держави при переході до ринкової економіки спробують вирішувати за аналогією з економічною роллю держави в ринковій економіці, що вже склалася і досить розвинена. При цьому не враховується, що перш ніж стати регулятором суто ринкової економіки, держава повинна стати регулятором процесу переходу до ринкової економіки, регулятором процесу її формування. Для цього необхідно враховувати наступні особливості:

- у перехідному періоді довготривалий час існують елементи попередньої і нової економічної системи з притаманними їм методами господарювання та їх взаємодій;

- якщо в ринковій економіці, що вже склалася і є розвинутою, міри стабілізації виступають центральними і переважними, то при переході до ринкової економіки центральними і переважними стають міри перебудови системи при обов'язковій їх відповідності мірами стабілізації. При цьому міри стабілізації набувають не вузького фінансово-кредитного змісту, а найбільш широкого загальноекономічного змісту.

- при переході до ринкової економіки виникає інше, ніж при економіці, що вже склалася і розвинена, сполучення централізованого приватнопідприємницького саморегулювання, зміна їх характеру і співвідношення по мірі розв'язування завдань як стабілізації, так і перебудови. Критерієм співвідношення зазначених методів регулювання виступає, успішне розв'язання цих завдань на кожному конкретному етапі розвитку. Оскільки в нашому дослідженні акцентується увага на питанні державного регулювання економічної та соціальної діяльності, то вивчення пов'язаних з цим проблем дозволило сформулювати свій підхід до даного явища.

У якості основних напрямів макроекономічного регулювання ми виділяємо такі:

- правове та законодавче регулювання;
- бюджетно-кредитне регулювання;
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- соціальну політику.

Ведучим напрямом у проведенні державної політики на даному етапі належить правовому регулюванню економічної діяльності. Економічні відношення в Україні поки що переважно існують поза межами правового регулювання. Необхідно завершити розробку і прийняти правову базу, покликану регулювати такі важливі питання, як права на результати інтелектуальної діяльності, спадкового права, міжнародного приватного права. Існує велика потреба також в прийнятті Податкового кодексу.

Існуюча правова система України не може забезпечити прав та інтересів як наймитів, так і підприємців, що в значній мірі стримує економічний ріст. Офіційне право опинилося практично відірваним від реальних процесів, що відбуваються в соціально-економічному житті України. Виходом із ситуації, що скла-

лася, могла би стати кодифікація законодавства. Вона вносить у правове регулювання системний початок, одночасно ліквідуючи існуючі прогалини й протиріччя. Кодифікація важлива не тільки з точки зору забезпечення системності й повноти регулювання, вона тягне за собою і значне скорочення та упорядкування відомчої нормотворчості.

Оскільки кодифікація уявляє собою якісний перегляд правової бази, то треба досягнути ясності й визначеності в концепції розвитку відповідних економічних відношень. Якщо ж така концепція ще не розроблена або не підтримується суспільством, то поспішне прийняття, наприклад, Податкового кодексу крім розладу і боротьби нічого не дасть.

Для успішного рішення завдань у галузі фінансової та економічної стабілізації необхідне проведення розумного бюджетно-кредитного регулювання у тому числі перебудови формування бюджету, проведення збалансованої податкової політики, удосконалення системи кредитування, страхування тощо.

Бюджетно-кредитна система України, як і вся економіка в цілому, сьогодні перебуває у стані кризи, що виявляється в бюджетному дефіциті, посиленні інфляційних процесів, громадному рості кредиторської та дебіторської заборгованості, різкому падінні національної грошової одиниці, значній зовнішньої і внутрішньої заборгованості країни. Тому сьогодні в Україні головним завданням є забезпечення структурної перебудови народного господарства, досягнення фінансової стабілізації шляхом бюджетно-кредитної системи.

Характер побудови бюджетної системи визначається двома принципами – єдності й самостійності. Під єдністю розуміється існування єдиного рахунку доходів і витрат. Даний принцип виходить з єдиної правової бази, єдиної бюджетної класифікації, єдиної бюджетної документації, єдиної грошової системи, єдиної соціально-грошової політики, отримання необхідної статистичної інформації.

Єдність бюджетної системи означає, що сукупність усіх видів бюджетів на кожному рівні складає єдине ціле. Наприклад, бюджет області об'єднує обласний бюджет і бюджети районів і міста обласного підпорядкування. Однак такий зведений бюджет ніким не затверджується для аналізу державного регулювання економічного й соціального розвитку. Тобто реальної єдності бюджетної системи не існує.

Стабілізація економічного становища в Україні потребує створення надійної системи надходжень до Державного бюджету України за останні роки свідчать, що без внесення змін у систему оподаткування, вжиття радикальних заходів щодо відродження вітчизняного виробництва, упорядкування державних видатків змінити ситуацію на краще в поточному році – нереально.

Незважаючи на проведення бюджетної реформи, багато проблем функціонування бюджетної системи залишаються нерозв'язаними. Необхідне запровадження нових механізмів міжбюджетних відносин, які

повинні передбачати поступове вирівнювання забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць бюджетними коштами при одночасному створенні стимулів для місцевих органів влади і самоврядування до раціоналізації показників місцевих бюджетів та нарошування їх доходної бази. Проте сьогодні саме в цій ланці місцевих бюджетів існує найбільше питань, які потребують свого вирішення. Насамперед, це питання закріплення за ними постійних джерел доходів, а також питання вдосконалення взаємовідносин як з державним бюджетом, так і з обласними бюджетами.

Негативний вплив на стан економічного розвитку та процеси регулювання грошово-кредитного ринку справляє практика накопичення бюджетних коштів на рахунках банківської системи. Такі дії призводять до недофінансування запланованих видатків як в цілому. За період із січня до листопада 2007 року залишки бюджетних коштів, за їх дефіциту загалом, зросли в Національному банку України в 3,7 разу, в Укрсоцбанку – в 3,6 разу, в банку "Райффайзен Банк Аваль" – у 5,1 разу [1]. Треба зауважити, що впродовж останніх років існувала тенденція до нагромадження бюджетних коштів на депозитах Уряду і в комерційних банках, і в Національному банку України. Водночас спостерігалось недовиконання видаткової частини зведеного бюджету (порівняно з плановим розписом), зокрема таких статей, як видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення (разом становлять 36–42% загальної суми видатків) [2].

До основних напрямів державного регулювання належить зовнішньоекономічна діяльність.

Сьогодні зовнішньоекономічна політика української держави уявляє собою епізодичну торгівлю, навколо якої сконцентровані зусилля по її лібералізації (питання ліцензування, квотування, ціноутворення та ін.). Але зовнішньоекономічна політика це не тільки торгівля, інвестиційне чи науково технічне співробіт-

ництво, утворення договірних простору та забезпечення національної безпеки. Увесь комплекс проблем повинен бути спрямований на інтеграцію національної економіки в систему світового господарства з метою максимізації своєї частини світового доходу.

Одним з напрямів державного регулювання, яке в кінцевому підсумку грає вирішальне значення, є проведення активної соціальної політики, у тому числі розробка соціальної інфраструктури (зокрема медичного страхування, системи освіти, культури). Особливості соціальної політики держави у перехідний період полягає в тому, що вона формується в умовах перманентної економічної кризи, загострення якої спостерігається останнім часом.

У центрі державної соціальної політики має бути реальна інституціоналізація невиробничих галузей, яка здатна адекватно відбити новий зміст соціально-трудо-вих відносин. Виходячи з цього, визначені інституційні форми соціального забезпечення населення:

- державні і місцеві бюджети, що формуються за рахунок податків;
- фонди обов'язкового державного соціального страхування, бюджет яких складається з внесків роботодавців і громадян;
- професійні або корпоративні соціальні системи, витрати яких покриваються з прибутку підприємств;
- добровільне страхування громадян за власні кошти.

Вважаємо, що держава, використовуючи запропоновані напрямки регулювання, зможе більш ефективно впливати на розвиток економічних та соціальних процесів трансформаційної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алієва В. Аналіз казначейської системи виконання державного бюджету: переваги і недоліки// Економіст. – 2007. – №12. – С. 51–54.
2. Юнаків Р.А. Підсумки виконання державного бюджету України// Всеукраїнське видання "Казна". – 2008. – №4-5(79). – С. 5.

УДК 33

MARIANNA GRETA

м. Лодзь

AKTYWIZACJA GOSPODARCZA POLSKO-UKRAICKIEGO POGRANICZA PRZEZ EUROREGION KARPACKI

Euroregiony na trwałe "zrosły się" z Unią Europejską, której towarzyszą od samego początku powołania Wspólnot Europejskich powołanych Traktatem Paryskim i Traktatami Rzymskimi. Rozbudzone zainteresowanie nimi w Polsce nastąpiło przez informowanie niemieckie o roli tej formy współpracy. Toteż jako pierwsze, euroregiony pojawiły się na naszym zachodnim pograniczu we współpracy z Niemcami (początek lat dziewięćdziesiątych). Pomoc funduszu unijna, która za pośrednictwem partnera niemieckiego trafia na pogranicze polskie oraz pierwsze jej pozytywne

efekty spowodowały zainteresowanie ideą euroregionów na innych polskich pograniczach (południowym i wschodnim). Obecnie na polskich pograniczach funkcjonuje osiemnaście euroregionów, a w wielu z nich (na wschodnim pograniczu) przejąłmy funkcję promotora i nauczyciela w tym względzie, tak jak kiedyś Niemcy dla nas.

Podjęmy więc tematykę euroregionalną należy zająć się sprawą z jej doniosłości i rozległości zagadnień, których nie sposób streścić. Toteż w niniejszym opracowaniu ograniczono się do wyboru niektórych.

Celem opracowania będzie przedstawienie doniosłości Euroregionu Karpackiego dla inicjowania i realizacji przedsięwzięć aktywizujących pogranicze wschodnie Polski ze szczególnym uwzględnieniem siedziby ukraińskiego. Rozważania te poprzedzone zostaną wprowadzeniem do problematyki euroregionalnej oraz przedstawieniem krytycznej historii Euroregionu Karpackiego.

1. Kilka uwag o euroregionach i istocie euroregionalizacji

Euroregion jest szczególnym regionem, który ma swoje pojęcie geograficzne na granicy co najmniej dwóch organizmów państwowych, a ponadto reprezentuje najwyższą formę współpracy transgranicznej, która jest porozumieniem dobrosąsiedzkim. Ta „wyższość” euroregionu nad współpracą transgraniczną wyraża się w instytucjonalizacji, a co za tym idzie skonkretyzowaniu określonych celów rzeczywiście realizowanych w działaniach praktycznych. Bliższe informacje na temat definicji euroregionów oraz „powierzonych” im celów zawiera poniższa tabela.

Tabelaryczne ujęcie definicji i celów euroregionu potwierdza iż euroregion jest zorganizowaną strukturą ponadgraniczną, która przełamuje dzielący charakter granic w istocie, który realizowany jest w rozwijaniu wielu problemów peryferyjnych i lokalnych. Tak więc euroregion powstał po to, aby przełamywać wzajemne uprzedzenia, które

narodziły się w historycznych dziejach, zbliżyć do integracji europejskiej i aktywizować pogranicze. Ta aktywizacja ma więc inny charakter, ale rzecz jasna, i dla obszarów silnie rozwiniętych liczy się głównie jej gospodarczy wymiar. Z kolei poparcie Niemiec i Unii Europejskiej (UE) dla euroregionów otwiera dla tych obszarów uprzywilejowane możliwości wsparciowe z europejskich funduszy strukturalnych.

2. Geneza Euroregionu Karpackiego oraz wybrane przedsięwzięcia aktywizacji pogranicza

Powstanie Euroregionu Karpackiego i należy się z datą 14 lutego 1993 roku, kiedy to przedstawiciele władz regionalnych czterech przygranicznych państw (Polska, Ukraina, Słowacja, Węgry) podpisali w Debreczynie porozumienie euroregionalne do którego w 1997 roku dołączyła Rumunia. W chwili gdy Polska stała się członkiem UE, to nasza wschodnia granica stała się jej zewnętrzną a Polska – pomostem dla krajów pozostałych poza strukturami zjednoczeniowymi. Obszary należące do struktury euroregionalnej prezentuje poniższa tabela.

Euroregion Karpacki w chwili powstania (1993 rok) był pierwszym euroregionem składającym się wyłącznie z krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz bez członków UE. Do dziś pozostaje największym obszarem i ludnościowo najbardziej struktur tego typu.¹ Rywnie pod

Tabela 1.

Definicja i cele euroregionów – rozważania teoretyczne

Definicja euroregionów	Cele euroregionów
- zinstytucjonalizowany związek formalny, zawarty pomiędzy organizacjami państwowymi, samorządowymi, lub nieformalny, który został utworzony przez stowarzyszenia zawodowe bądź naukowe dla współpracy obszarów przygranicznych; - sformalizowana struktura współpracy transgranicznej między regionalnymi lub lokalnymi podmiotami władzy, ewentualnie z udziałem partnerów gospodarczych jak i społecznych; - porozumienie sąsiadujących regionów przygranicznych dotyczącej współpracy transgranicznej; - lokalna instytucjonalizacja współpracy, z pełnym uznaniem granic państwowych oraz praw obowiązujących w krajach uczestniczących w tworzeniu danego euroregionu; - ponadgraniczna struktura zrzeszająca stowarzyszenia związków administracyjnych obszarów wchodzących w jego skład, w celu wzajemnej współpracy; - organizacja ponadgraniczna, której ramy są wyznaczone przez podobne problemy i spłaty stosunków, także gotowość do kooperacji poszczególnych jednostek i instytucji lokalnych.	1. zmiany charakteru granic i przewidywanie uregulować państwowych dotyczących nieprzenikalności granic; 2. poprawa warunków gospodarczych i społeczno-kulturowych; 3. przekształcanie zdecentralizowanych regionów w silne napędzone współpracy ponadgranicznej; 4. uproszczenie realizacji europejskiej polityki zagospodarowania przestrzennego; 5. niwelowanie przeszkód i nierówności ekonomicznych i infrastrukturalnych; 6. rozwiązywanie problemów, przejawów niedorozwoju i możliwości charakterystycznych głównie dla obszarów peryferyjnych; 7. formułowanie podstaw budowy wzajemnego zaufania oraz współpracy między instytucjami i europejskimi, a także ich efektywności; 8. budowanie i utrwalanie wzajemnych więzi dobrosąsiedzkich w różnych obszarach aktywności szczególnie społecznej i kulturowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Greta, Transborder Cooperation Euroregion and UE Regional Policy in the Context of Lisbon Strategy (Selected Examples of Polish Euroregions), Technical University of Lodz, Lodz 2008, s. 29-37

¹Powierzchnia Euroregionu Karpackiego to około 160 tysięcy km² zamieszkiwanej przez 16 mln mieszkańców.

wieloma innymi względami jest specyficzny, odróżniający się od przyjętych standardów w tym względzie. Euroregion Karpacki jest mikroświatem nowej Europy, mozaiką mniejszości narodowych (Ukraińcy i Węgrzy na Słowacji, Polacy na Ukrainie, Węgrzy w Rumunii i Romowie na całym obszarze) i łączy trzy główne obrębki chrześcijańskie (rzymskokatolicki, grekokatolicki i prawosławny), a także stanowi pokojową niż współpracy przeciw wszelkim napięciom i obawom.

Ma typową strukturę organizacyjną z radą prezydium, sekretariatem i tematycznymi grupami roboczymi, których wielkość świadczy o szerokim wachlarzu problemów do rozwiązania i dziedzin do współpracy.

Wydawany od samego początku "Biuletyn Euroregionu Karpackiego" informował o nastrojach, które towarzyszyły euroregionowi, a były one zrynicowane i skomplikowane począwszy od mieszanym w Polsce aż po bardzo niechętnie w Rumunii determinowane głównie uwarunkowaniami historycznymi.* Nie wynikał z szczegółów i dyskusje powyższych zagadnień, dzień po siedemnastu latach jego funkcjonowania odnotować należy wiele pozytywnych zmian związanych z aktywizacją pogranicza, która nie istniałaby tu z pewnością gdyby nie euroregionalizacja, gdyż to euroregion był siłą sprawczą przyciągania unijnych funduszy pomocowych. Obejmują one swym zasięgiem wszystkie

obszary pograniczne, w tym również Ukrainy nie będącej członkiem UE. Przy pomocy interwencji strukturalnych realizowane są tu wprowadzenie ogólnych celów euroregionalnych (o czym była mowa w punkcie pierwszym opracowania), ale ze szczególnym ukierunkowaniem na te, które wynikają ze specyfiki historycznej, społecznej, kulturowej i gospodarczej powiązanych euroregionem obszarów.

W opracowaniu tym zostaną przytoczone tylko niektóre wybrane projekty realizowane na pograniczu polsko-ukraińskim w latach 2004–2006 i 2007–2013 z funduszy pomocowych UE, a świadczyć o pobudzaniu szeroko pojętej przedsiębiorczości aktywizującej te obszary, w tym głównie gospodarczo.

W latach 2004–2006 przyjęto do realizacji m. in. Program Ścisłej Współpracy Polska – Ukraina – Białoruś, w którym Polska jako kraj członkowski UE otrzymała INTERREG z pomocą tej Inicjatywy Wspólnotowej unijne środki finansowe TACIS dla Białorusi i Ukrainy. Priorytety i działania realizowane w ramach powyższego programu opisuje niżej zamieszczona tabela.

Realizacji wniosków składanych do powyższego programu towarzyszyły różne problemy, opóźnienia i bariery, jednak cały szereg przedsięwzięć zostało zrealizowanych (szczególnie tych tematów wykraczających poza ograniczone ramy opracowania, aczkolwiek stanowi ciekawy temat do przemyślenia).

Tabela 2.

Zasięg obszarowy Euroregionu Karpackiego

Kraj euroregionalny	Obszary transgraniczne i euroregionalne
Polska	Samorządy terytorialne Województwa Podkarpackiego i Stowarzyszenia Euroregion Karpacki POLSKA
Ukraina	Obszary Obwodów: Lwowskiego, Zakarpackiego, Iwanofrankowskiego i Czerniowieckiego
Słowacja	Obszary krajów: Preszowskiego i Koszyckiego oraz obszary samorządów członkowskich Stowarzyszenia „Region Karpaty”
Węgry	Obszary Kantonów: Borsad – Abauj – Zemplén, Hajdu – Bihar, Heves, Jász-Nagykanizsa – Szolnok, Szabolcs – Szatmár – Bereg oraz obszary miast: Nyíregyháza, Miskolc, Debrecen, Eger
Rumunia	Obszar Departamentów: Szatmár, Maramures, Bihar, Suceava, Szilágyi, Botosani, Harghita

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.karpacki.pl> (25.02.2009 rok)

Tabela 3.

Priorytety i działania w ramach Programu Ścisłej Współpracy Polska – Ukraina – Białoruś (2004–2006)

Priorytet	Działania w ramach priorytetu
Priorytet 1 – Wzrost konkurencyjności regionów przygranicznych poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury transgranicznej	Działanie 1.1 – Modernizacja i rozbudowa istniejącej sieci powiązań transportowych w celu zwiększenia dostępności komunikacyjnej regionów przygranicznych; Działanie 1.2 – Rozwój transgranicznego systemu ochrony środowiska naturalnego; Działanie 1.3 – Rozwój infrastruktury ekonomicznej i turystyki;
Priorytet 2 – Rozwój kapitału ludzkiego i instytucjonalnych form współpracy transgranicznej oraz poprawa bezpieczeństwa na granicach Unii Europejskiej	Działanie 2.1 – Wzmocnienie instytucjonalnej współpracy transgranicznej i podkreślenie jakości kapitału ludzkiego; Działanie 2.2 – Wsparcie inicjatyw społeczności lokalnych (Fundusz Mikro Projektów)
Priorytet 3 – Pomoc techniczna	Działanie 3.1 – Zarządzanie, wdrażanie oraz kontrola; Działanie 3.2 – Ewaluacja i promocja programu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.psz.pl>, Europejska Polityka Ścisłej Współpracy, materiały Komisji Europejskiej, Luksemburg 2006 dostępne za pośrednictwem <http://ec.europa.eu>

Perspektywa finansowa UE na lata 2007–2013 wzmocniła znaczenie działań transgranicznych, co znalazło wyraz w trzecim celu przyjętej polityki regionalnej, a także w Europejskim Instrumencie Ścisłego Partnerstwa (EISP), który stanowi inicjatywę Komisji Europejskiej w celu rozwoju współpracy pomiędzy UE a państwami partnerskimi spoza UE. Zakres terytorialny i tematyczny EISP jest rozległy i zróżnicowany, obiektem nim Ukraina oraz problemy tak społeczne, kulturowe, edukacyjne i gospodarcze. W ramach EISP interesujący nas obszar dotyczy Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 200–2013. Szczegółowy obraz priorytetów i działań powyższego programu zawiera prezentowana tu tabela.

Wzmiankowane tu działania stanowią zaledwie pewien fragment realizowanych w układzie dwustronnym tj. polsko-ukraińskim w ramach euroregionu. Działania

Polsko-ukraińska współpraca w euroregionie to także stosunkowo szeroko rozwinięte kontakty handlowo-gospodarcze. Pod egidą Euroregionu Karpackiego systematycznie od wielu lat odbywają się imprezy targowe, które mają na celu prezentację potencjału gospodarczego regionu oraz ułatwiają firmom z obszaru euroregionu znajdowanie kontaktów na zewnątrz. Dużym zainteresowaniem cieszą się m. in. Kryniewskie Targi Euroregionalne “Kontakt”, głównie obejmujące branżę budowlaną i rolno-spożywczą, a także Międzynarodowe Targi “Brama Przemysła”. Ponadto, organizacje podmiotów gospodarczych nawiązują bezpośrednio kontakty dwustronne, np. Podkarpacka Izba Gospodarcza w Kryniew współpracuje z Izłą Gospodarczą z Łwowa.

Mimo tych pozytywnych efektów, wiele jednak pozostaje do zrobienia na polu aktywizacji euroregionu

Tabela 4.

Priorytety i działania Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina (2006–2013)

Priorytet	Działania w ramach priorytetu
Priorytet 1 – Wzrost konkurencyjności obszarów przygranicznych	Działanie 1.1 -Rozwój przedsiębiorczości; Działanie 1.2 – Rozwój turystyki; Działanie 1.3- Poprawa dostępności obszarów;
Priorytet 2 – Poprawa jakości życia	Działanie 2.1 – Ochrona środowiska w obszarze przygranicznym; Działanie 2.2 – Bezpieczne i sprawne funkcjonujące granice
Priorytet 3 – Współpraca sieciowa i inicjatywy społeczności lokalnych	Działanie 3.1 -Budowanie potencjału współpracy na poziomie regionalnym i lokalnym; Działanie 3.2 – Inicjatywy społeczności lokalnych
Priorytet 4 – Pomoc techniczna	Pomoc techniczna przy opracowywaniu i realizacji projektów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.bbn.gov.pl>; <http://ec.europa.eu>

obejmują wiele projektów, które są w ich tematyce kontraktowane, a wiele z nich dochodzi do skutku i finalizacji, a przecież nie zaistniałyby tu nigdy nie powstała struktura euroregionalna.

Zakończenie

Siedemnastoletni stał euroregionalny, a więc z ekonomicznego punktu widzenia raczej krytyki zaowocował wieloma przedsięwzięciami aktywizującymi peryferyjne obszary graniczne. Najbardziej widoczne rezultaty dotyczą wzrostu międzykulturowych i popularyzacji samej idei euroregionalizacji, a czynnikiem ożywiającym te relacje jest niewątpliwie współpraca kulturalna. Pod patronatem Euroregionu Karpackiego corocznie realizowane są festiwale, w tym wielokulturowe, chronione jest dziedzictwo kulturowe, podejmowane są zróżnicowane przedsięwzięcia turystyczne, a także związane z rozwojem infrastruktury granicznej i gospodarczej.

dla rozwoju współpracy, w celu osiągnięcia znaczących efektów mierzalnych. Duże możliwości rozwojowe tkwią głównie w turystyce i pobudzaniu przez nią efektów gospodarczych tj. głównie dochodowych i popytowych.

LITERATURA:

1. Greta M., Transborder Cooperation Euroregion and UE Regional Policy in the Context of Lisbon Strategy (Selected Examples of Polish Euroregions), Technical University of Lodz, Łódź 2008.
2. <http://www.karpacki.pl> (25.02.2009 rok).
3. Greta M., Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jydzkiego, Jydy 2003.
4. <http://www.psz.pl>.
5. Europejska Polityka Ścisłego Partnerstwa, materiały Komisji Europejskiej, Luksemburg 2006 dostępne za pośrednictwem <http://ec.europa.eu>.
6. <http://www.bbn.gov.pl>.

УДК 332.1 (477)

ЧЕРНЮК О.В., к.е.н.

м. Київ

ВИДІЛЕННЯ ОДНОРІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ДЛЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ ЇХ РОЗВИТКУ

Основною формою реалізації державної політики регіонального розвитку стають національні програми

вирішення комплексних проблем великих територій, а саме макрорегіоналізація (макрорайонування) країни.

Макрорегіоналізація здійснюється з урахуванням особливостей історичного розвитку країни, політико-адміністративного устрою, природних умов, природно-ресурсного потенціалу, демографічної ситуації, рівня розвитку і структури господарства на її території.

Поділ території України на макрорегіони, які характеризуються соціальною і господарською своєрідністю, відмінностями у внутрішньорегіональних та міжрегіональних зв'язках, дає можливість диференційовано управляти процесами планування і прогнозування розвитку господарства. Регіоналізація сприяє раціональному розвитку кожного регіону, раціональному розміщенню продуктивних сил території, і, в кінцевому підсумку, прискореному регіональному розвитку всієї країни.

В останнє десятиріччя багато вчених (Ф.Д. Заставний, В.А. Поповкін, Б.Я. Панасюк та ін.) зробили спроби розробити варіанти схем поділу України на економічні регіони. Вони суттєво відрізняються за чисельністю, межами та назвами регіонів.

Однією з найбільш вдалих спроб соціально-економічної регіоналізації є схема, запропонована О.І. Шаблієм. Він виділяє в Україні шість соціально-економічних регіонів. Їхні ядра – найбільші міські агломерації. Проте розробники альтернативної схеми вважають, що вона має певні вади: невдалі назви окремих регіонів, недоцільність віднесення Хмельницької області до Західного регіону.

Група вчених Національної академії наук (М. Долишній, М. Паламарчук, О. Паламарчук) на основі дослідження природи, населення і господарства України, вивчення спроб соціально-економічної регіоналізації інших авторів прийшли до висновку, що макрорегіонів на території України можна виділити шість: Центральний, Донецький, Західний, Придніпровський, Причорноморський, Харківський [6].

Автори цієї схеми назву макрорегіону пов'язували з характерними особливостями географічного положення його території (Західний, Донецький, Придніпровський, Причорноморський); в інших випадках для чіткості уявлення про географічне положення макрорегіону йому давалася назва за найменуванням його центру (ядра) – найбільшого міста (Донецьк, Харків).

Деякі вчені не виключають можливість у перспективі перетворення макрорегіонів на одиниці адміністративно-територіального устрою України. Але управління розміщенням і регіональним розвитком продуктивних сил України потребує визначення ефективних шляхів формування міжрегіональної спеціалізації та товарообміну. Не зовсім чітко науково обгрунтовані ефективні напрями спеціалізації і комплексного розвитку макрорегіонів, недопрацьовані механізми управління цими процесами. Потрібні поглиблені дослідження.

Автор пропонує свою схему соціально-економічного районування України, застосувавши методи кластерного аналізу.

Кластерний аналіз призначений для формування відносно далеких одна від одної груп об'єктів, з урахуванням усіх групувальних ознак одночасно. Усі групувальні ознаки одночасно беруть участь в угрупованні, тобто вони враховуються усі відразу при віднесенні спостереження в ту чи іншу групу. При цьому, як правило, не зазначені чіткі кордони кожної групи, а також не відомо заздалегідь, скільки ж груп доцільно виділити в досліджуваній сукупності [1].

Зауважимо, що необхідність розвитку методів кластерного аналізу і їхнього використання продиктована насамперед тим, що вони допомагають побудувати науково обгрунтовані класифікації, виявити внутрішні зв'язки між одиницями сукупності, що спостерігається.

При проведенні класифікації областей України за демографічними, соціальними та економічними характеристиками в 2009 році, у кожен кластер потрапили об'єкти, що мають подібні характеристики за наступними ознаками:

1. Економічними:
 - ВВП на одну особу (грн.);
 - індекс продукції промисловості;
 - індекс ВВП в сільському господарстві;
 - прямі іноземні інвестиції на одну особу (грн.);
 - частка регіону на загальні капітальні витрати;
 - частка надходжень у регіоні до місцевого бюджету;
 - інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.);
2. Соціальними:
 - середньомісячна заробітна плата (грн.);
 - навантаження на одне робоче місце;
 - рівень безробіття;
 - кількість міст;
 - кількість районів;
 - кількість пенсіонерів на 1000 проживаючих в регіоні осіб;
 - кількість осіб, що є носіями ВІЛ;
 - кількість осіб хворих на туберкульоз (на 100000 осіб);
 - травматизм (на 1000 працюючих);
 - кількість інвалідів (на 1000 осіб);
 - заборгованість по заробітній платі (млн. грн.);
 - кількість правопорушень;
3. Демографічними:
 - частка міського населення;
 - щільність населення;
 - кількість населення в регіоні (тис. чол.);
 - коефіцієнт народжуваності;
 - коефіцієнт смертності;
 - сальдо міждержавної міграції (на 1000 осіб);
 - сальдо міжрегіональної міграції (на 1000 осіб).

Аналіз вибраних показників, які характеризують загальний стан регіонів бере свій початок з характеристики згрупованих по ним регіональних сукупностей, їх внутрішнім закономірностям: ступеню однорідності і особливостям структури (таблиця 1.)

Таблиця 1

*Статистичні характеристики центрів розподілу показників,
які характеризують регіони України в 2009 році*

	Хсер	Медіана	Мода	Мінімум	Максимум	Q1	a	Va
ВВП на одну особу (грн.)	3034,4	2774,0	Multiple	1896,0	4905,0	971,0	637013,8	798,1
індекс ВВП в сільському господарстві	60,4	59,0	69,00000	41,0	85,0	13,0	93,3	9,7
Індекс продукції промисловості	64,8	61,0	Multiple	45,0	112,0	15,0	336,6	18,3
Прямі іноземні інвестиції на одну особу (грн.)	60,8	46,0	Multiple	14,0	225,5	50,5	2358,9	48,6
частка регіону на загальні капітальні витрати	3,3	2,6	1,600000	0,9	10,1	2,9	5,9	2,4
Частка надходжень у регіоні до місцевого бюджету	52,4	52,5	58,10000	26,0	72,4	15,5	135,5	11,6
Середньомісячна заробітна плата (грн.);	270,4	258,8	Multiple	189,7	383,1	80,8	3231,8	56,8
навантаження на одне робоче місце	15,3	14,0	8,000000	3,0	33,0	12,0	62,9	7,9
рівень безробіття	11,1	11,7	Multiple	5,6	16,2	3,7	6,9	2,6
частка міського населення	59,9	58,9	Multiple	37,0	90,2	15,7	205,9	14,3
щільність населення	76,7	69,0	66,00000	38,0	180,0	40,0	1018,0	31,9
інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.);	313,7	298,6	Multiple	142,0	554,6	164,8	13010,8	114,1
кількість населення в регіоні (тис. чол.);	1800,1	1403,7	Multiple	918,5	4774,4	793,2	817425,9	904,1
кількість міст	18,0	15,0	15,00000	9,0	51,0	7,0	112,2	10,6
кількість районів	19,6	20,0	Multiple	11,0	27,0	5,0	19,1	4,4
кількість пенсіонерів на 1000 проживаючих в регіоні осіб	302,1	303,0	322,0000	232,0	357,0	38,0	742,9	27,3
коефіцієнт народжуваності	8,4	8,0	Multiple	6,5	11,5	1,8	2,0	1,4
коефіцієнт смертності	15,8	16,1	Multiple	11,9	20,0	2,7	4,0	2,0
сальдо міждержавної міграції (на 1000 осіб);	-0,7	-0,6	-1,00000	-1,8	0,2	0,6	0,2	0,5
сальдо міжрегіональної міграції (на 1000 осіб).	-0,6	-0,6	-,400000	-3,3	1,9	0,9	1,1	1,1
кількість осіб, що є носіями ВІЛ	282,4	125,0	Multiple	6,0	1359,0	219,0	129099,3	359,3
кількість осіб хворих на туберкульоз (на 100000 осіб);	75,8	74,3	Multiple	51,6	154,6	27,1	502,9	22,4
травматизм (на 1000 працюючих);	1,7	1,3	1,200000	0,6	7,2	0,6	2,7	1,7
кількість інвалідів (на 1000 осіб)	56,6	56,0	66,00000	42,0	80,0	13,0	70,8	8,4
заборгованість по заробітній платі (млн. грн.);	96,8	57,7	Multiple	12,4	672,3	47,1	18160,9	134,8
кількість правопорушень	16,5	11,8	Multiple	4,6	50,8	13,8	155,0	12,5

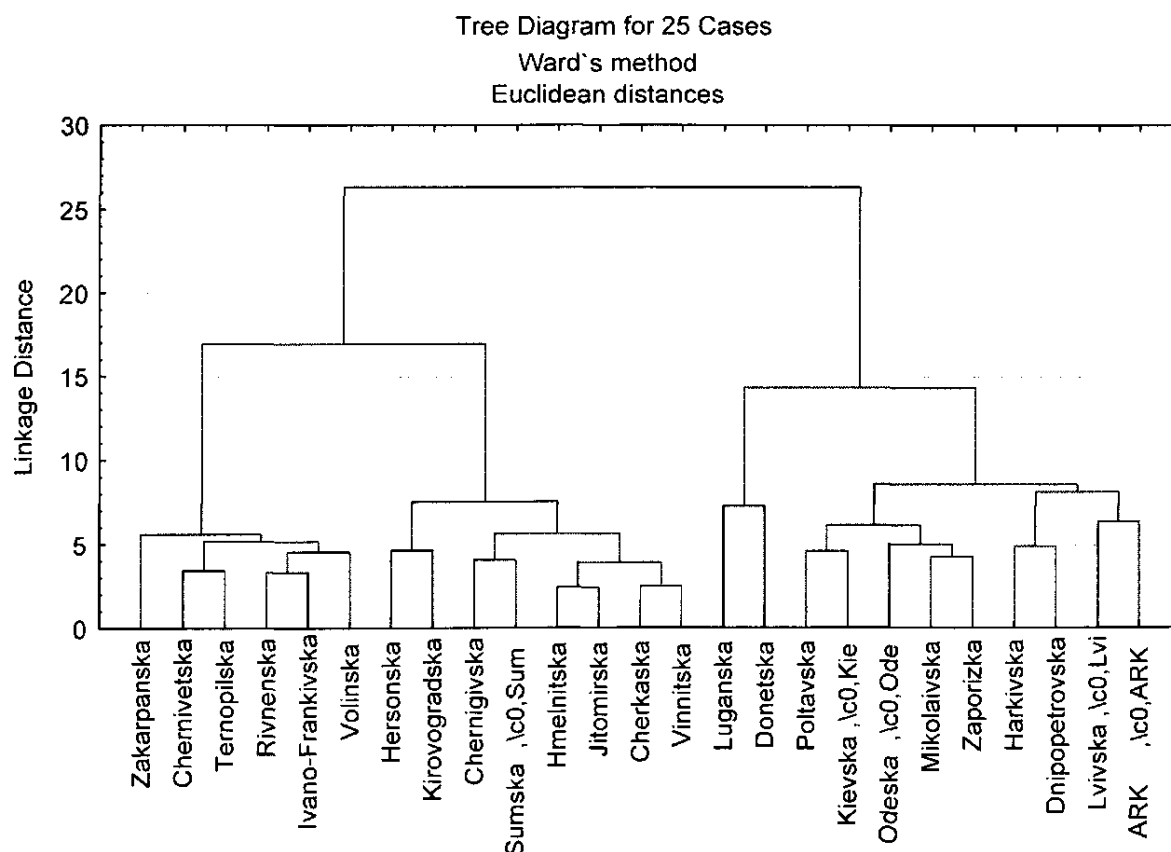

Рис. 1. Дендограма класифікації областей України за демографічними, соціальними та економічними характеристиками

При виділенні груп регіонів по демографічним, соціальним та економічним характеристикам, виникає проблема неспівставності одиниць вимірювання і, як наслідок, неможливість обґрунтованого вираження значень різних показників в одному масштабі – величина проміжків між точками, які відображають положення об'єктів у просторі їх властивостей, починають залежати від довільно вибраного масштабу. Для того, щоб знижити неоднорідність вимірювання первинних даних, проведемо стандартизацію, тобто нормуємо їх за допомогою вираження через відношення цих показників до деяких величин, яка відображають певні властивості даних показників [2].

Результати стандартизації первинних даних, яку було проведено в статистичному пакеті Statistica, за допомогою модулю *Data Management/MFM*.

На основі стандартизованих даних було побудовано вертикальну дендограму класифікації областей України за (рис. 1). Ознакова множина класифікації включає ВВП на одну особу (грн.), індекс продукції промисловості, індекс ВВП в сільському господарстві, прямі іноземні інвестиції на одну особу (грн.), частка регіону на загальні капітальні витрати, частка надходжень у регіоні до місцевого бюджету, інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.), середньомісячна заробітна плата (грн.), навантаження на одне робоче місце, рівень безробіття, кількість міст, кількість райо-

нів, кількість пенсіонерів на 1000 проживаючих в регіоні осіб, кількість осіб, що є носіями ВІЛ, кількість осіб хворих на туберкульоз (на 100000 осіб), травматизм (на 1000 працюючих), кількість інвалідів (на 1000 осіб), заборгованість по заробітній платі (млн. грн.), кількість правопорушень, частка міського населення, щільність населення, кількість населення в регіоні (тис. чол.), коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, сальдо міждержавної міграції (на 1000 осіб), сальдо міжрегіональної міграції (на 1000 осіб).

З дендограми видно, що в Україні існує чотири кластери.

В перший кластер ввійшли 6 областей, в другий – 8 областей, в третій – 2 області, а в 4 кластер – 8 областей і Автономна республіка Крим.

Таким чином, в результаті застосування алгоритму кластер-процедури маємо чотири регіональні кластери (табл.2).

Також, регіональна класифікація областей України представлена на рис. 2.

Запропоновані автором нова схема соціально-економічного районування України, методи дослідження, виявлення якісно однорідних адміністративних зон необхідні для реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема для розробки моделі державної регіональної політики по вдосконаленню системи адміністративно-територіального устрою.

Таблиця 2

Основні характеристики у виокремлених якісно однорідних регіональних зонах в Україні в 2009 році

Регіони:	1 КЛАСТЕР	2 КЛАСТЕР	3 КЛАСТЕР	4 КЛАСТЕР	Вцілому по Україні
	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька	Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська	Луганська, Донецька	АРК, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська	
VBI на одну особу (грн.)	3218,7	2726,9	3682,5	3218,7	3034,4
індекс VBI в сільському господарстві	58,5	56,3	58,0	58,5	60,4
індекс продукції промисловості	64,5	54,4	61,0	64,5	64,8
прямі іноземні інвестиції на одну особу (грн.)	70,5	38,3	42,1	70,5	60,8
частка регіону на загальні капітальні витрати	3,5	1,7	6,9	3,5	3,3
частка надходжень у регіоні до місцевого бюджету	49,8	48,7	53,1	49,8	52,4
середньомісячна заробітня плата (грн.);	276,8	229,0	351,6	276,8	270,4
навантаження на одне робоче місце	13,4	16,0	4,5	13,4	15,3
рівень безробіття	10,5	11,8	10,7	10,5	11,1
частка міського населення	62,4	56,5	88,2	62,4	59,9
щільність населення	67,1	53,1	137,0	67,1	76,7
інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.);	334,9	228,0	328,0	334,9	313,7
кількість населення в регіоні (тис. чел.);	1811,1	1338,9	3640,9	1811,1	1800,1
кількість міст	16,9	13,5	44,0	16,9	18,0
кількість районів	21,6	21,1	18,0	21,6	19,6
кількість пенсіонерів на 1000 проживаючих в регіоні осіб	310,1	324,0	322,5	310,1	302,1
коefficient народжуваності	7,9	8,0	6,6	7,9	8,4
коefficient смертності	16,6	17,4	17,2	16,6	15,8
сальдо міжрегіональної міграції (на 1000 осіб);	-0,5	-0,6	-1,7	-0,5	-0,7
сальдо міжрегіональної міграції (на 1000 осіб)	-0,7	-1,5	-1,0	-0,7	-0,6
кількість осіб, що є носіями ВІЛ	301,8	152,1	822,5	301,8	282,4
кількість осіб хворих на туберкульоз (на 100000 осіб);	79,0	78,0	91,2	79,0	75,8
травматизм (на 1000 працюючих);	1,4	1,4	7,1	1,4	1,7
кількість інвалідів (на 1000 осіб)	58,9	63,1	52,0	58,9	56,6
заборгованість по заробітній платі (млн. грн.);	73,8	58,1	490,6	73,8	96,8
кількість правопорушень	17,6	10,7	38,4	17,6	16,6

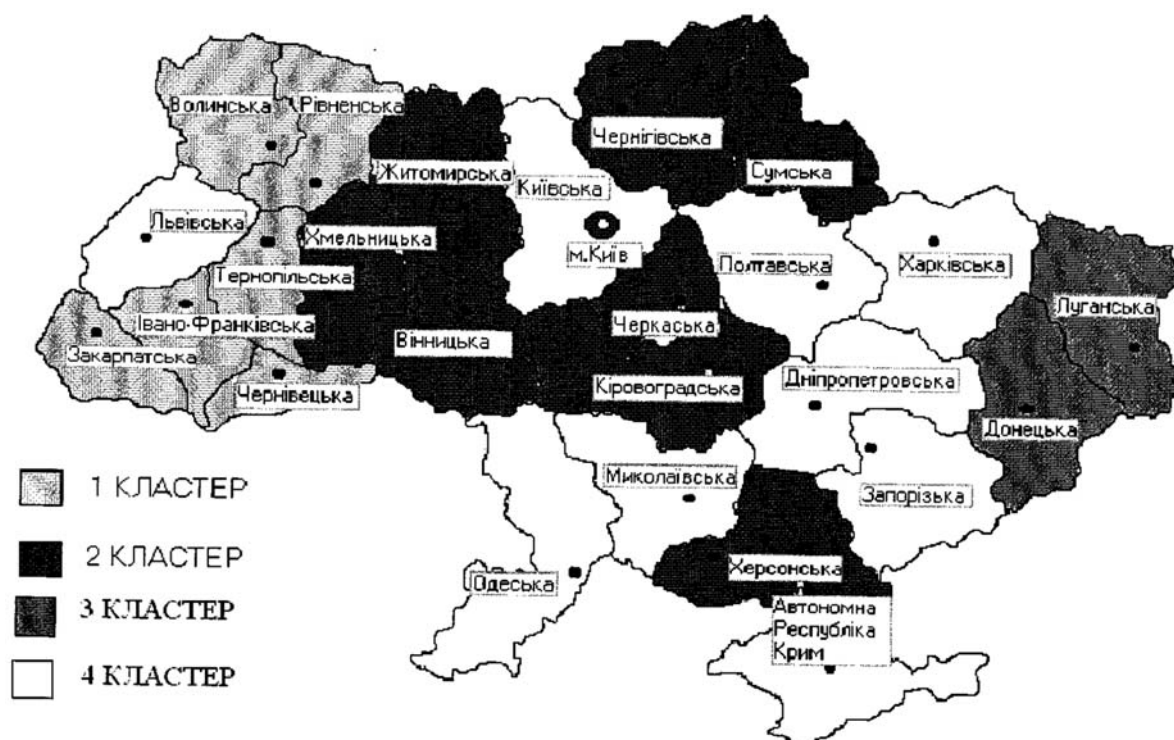

Рис. 2. Виокремлення регіональних зон в Україні

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараник З.П., Хмелюк А.В. Статистичне вивчення впливу структурних факторів на рівень безробіття // Матеріали 3-ей міжнародної науково-практичної конференції "Інвестування та оптимізація економічних процесів "Оптимум-2001". – Харків: ХГПУ. – 2001. – С. 41-42.
2. Горбулін В. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2002.-№3.-С.12-19.
3. Горбунов Н.М. Государственное регулирование экономики. – Хабаровск, Из-во ДВАГС, 2001. /0 152 с.
4. Горячек І. Стратегічне планування як функція менеджменту // Економіка Фінанси Право. – 2000,- №2. – С. 16-20.

5. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України, 2001. – 716 с.
6. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І. Історичні аспекти формування адміністративно-територіального устрою України: Навч. Посібник. К.: "Знання", 2001р. – 368с.
7. Делія Ю. Делеговані повноваження: немає підконтрольності без відповідальності // Право України, №4, 2003 р. – С. 45-46
8. Державне регулювання економіки: Підруч. для студ. екон. спец.вузів. За ред. І.Р.Михасюка. – К.: Атіка: Ельга-Н, 2000. – 592с.
9. Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України. – К., 2002. – 112с.
10. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація / Н.Р.Нижник. – К.: УАДУ. 2006.

УДК 368.9.06

ШЕВЧЕНКО В.Л., ШЕВЧЕНКО А.В., к.т.н.

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті висвітлюються основні проблеми фінансування галузі охорони здоров'я, необхідність та шляхи впровадження обов'язкового та добровільного медичного страхування в Україні.

The article is deals with the problems of industry of health protection, financing, necessity and the ways of the compulsory health insurance in Ukraine.

В статье отображены основные проблемы финансирования сферы здравоохранения, необходимость и пути внедрения обязательного и добровольного медицинского страхования в Украине.

Ключові слова: медичне страхування; обов'язкове державне медичне страхування, добровільне медичне страхування, суб'єкти медичного страхування, соціальний захист, страхова медицина.

Keywords: medical insurance, universal compulsory state medical insurance, voluntary medical insurance, subjects of medical insurance, social protection, insurance basics.

Ключевые слова: медицинское страхование, общеобязательное государственное медицинское страхование, добровольное медицинское страхование,

субъекты медицинского страхования, социальная защита, страховая медицина.

Постановка проблеми. Вирішення проблем введення галузі охорони здоров'я на страхові засади потребує подальшого дослідження сутності і ролі медичного страхування в умовах трансформаційної економіки; визначення його місця в системі соціального захисту; поглиблення обґрунтування основних принципів його побудови і функціонування; опрацювання методичних та організаційних засад медичного страхування, які б відповідали новим економічним реаліям.

Аналіз останніх досліджень. В Україні основні проблеми теорії та практики страхування (у т.ч. медичного страхування) в умовах ринкової економіки досліджували вчені Т. Артюх, К. Воблий, В. Базилевич, К. Базилевич, О. Гаманкова, М. Мних, С. Горянська, О. Губар, В. Єрмілов, О. Залетов, С. Осадець, Т. Ротова, В. Рудень, С. Срібний, Р. Смоленюк, Я. Шумелда, В. Нонко, Н. Нагайчук, С. Юрій та інші. Серед зарубіжних науковців необхідно назвати Н. Адамчука, А. Аткінсона, Е. Берковіца, О. Гвозденка, Е. Кагаловську, К. Блека, Р. Болла, В. Глейзера, П. Коха, В. Крістофоліні, Е. Коломіна, А. Миронова, Л. Рейтмана, Т. Федорову, С. Ханта, В. Шахова та інших фахівців. Вони наголошують на необхідності негайного впровадження медичного страхування. Вчені акцентують увагу на наявності проблем, які можуть бути пов'язані з запровадженням цього виду страхування й пропонують свої варіанти їхнього розв'язання. Також дана проблематика неодноразово розглядалася і у публікаціях директорів та менеджерів страхових компаній, що працюють на ринку добровільного медичного страхування України: В. Згоняйко, А. Гузек, І. Сірахова, В. Дольника, О. Дробязко та інші.

Мета статті. Виокремлення основних проблем упровадження медичного страхування та визначення можливих шляхів їх розв'язання.

Актуальність проблеми. Запровадження медичного страхування в Україні вкрай важливе і належить до першочергових завдань, які потребують негайного вирішення, оскільки питання сучасного становища охорони здоров'я одне з найгостріших у нашій країні. Ситуація, що склалася в такій важливій галузі, не влаштовує ані пересічних громадян, ані медиків. Ситуація, що склалася в Україні у сфері охорони здоров'я громадян, потребує вжиття невідкладних заходів для підвищення рівня медичного обслуговування. Велике значення у зв'язку з цим має впровадження системи обов'язкового медичного страхування, що забезпечило б право кожного громадянина отримувати гарантовану й якісну медичну допомогу, а також подальший розвиток добровільного медичного страхування, яке частково може поліпшити ситуацію, насамперед для працездатного населення.

Результати роботи. Кожна країна модернізує систему охорони здоров'я та систему фінансування в залежності від ряду вихідних параметрів: розміру бюджету країни, можливих видатків на охорону здоров'я,

наявності інфраструктури (медичні заклади та їх технічне забезпечення, кваліфіковані кадри, технології), стану захворюваності населення, загальної системи соціального захисту населення, історичних передумов.

Існуюча в Україні система охорони здоров'я, побудована переважно на бюджетних засадах, продемонструвала свою неефективність. Дефіцит фінансових ресурсів наклав суттєві обмеження на розвиток інфраструктури медичної галузі, рівень та якість медичної допомоги. Не зважаючи на те, що бюджетне фінансування збільшилось у 7,5 разів в період з 2000 року до 2009 року, воно є недостатнім через неефективне його використання та негативну демографічну ситуацію в країні. За даними Комітету Верховної Ради з питань охорони здоров'я, частка витрат на медицину по відношенню до ВВП в 2007 році становила 3,4%, в 2008 – 3,3%, в 2009-му – 2,9%, в 2010 – 3,2%. У часи СРСР цей показник складав 6–6,5% від ВВП, у США – від 11 до 14%, у Німеччині – 10-11%.

Сьогодні кількісні показники свідчать про те, що в медичній галузі України задіяна велика, порівняно з Європою, кількість людей, майже 48 спеціалістів на 100 тисяч населення. Щодо параметру-значення "ліжка-місце", то в Україні він досить високий і в півтора–два рази перевищує аналогічний показник у розвинених країнах Європи. У первинних медичних закладах нашої держави задіяно 14 медичних спеціалістів на 100 тисяч осіб, для порівняння: 31 і 105 у країнах Європейського співтовариства. А показник кількості лікарень зворотній – 6 в Україні, та від 3 до 4 у країнах Європи. Наведена вище характеристика свідчить про низьку ефективність дії української галузі охорони здоров'я, що побудована на основі системи Семашко [1].

В Україні безкоштовної медицини практично немає. 70-80 %, а в багатьох випадках усі 100 % медикamentозного забезпечення, проведення обстежень пацієнтів, тощо в стаціонарах і поліклініках України – проблема самих пацієнтів і їхніх родин.

Право людини на охорону здоров'я, згідно зі ст. 11 Європейської соціальної хартії, зобов'язує Україну, як і інші держави, створити відповідні умови для його реалізації. Це стає можливим лише на основі перебудови системи охорони здоров'я та пошуку нових джерел її фінансування. Досвід розвинених країн світу доводить, що досягнення цієї мети можливе шляхом запровадження страхової медицини, яка повинна стати гарантом здорової нації в майбутньому. Нажаль, зі збільшенням відсотку захворюваності населення України гостро постає питання про захист здоров'я людей. Коштів, які державний бюджет передбачає для фінансування медицини, не вистачає на ефективне медичне обслуговування. Тому зараз активно досліджується питання про введення обов'язкового та добровільного медичного страхування. За допомогою страхової медицини вирішуються питання гарантованості і доступності медичних послуг для широких верств населення, залучення додаткових ресурсів у сферу охорони здоров'я. Стра-

хова медицина охоплює фінансування наукових досліджень, підготовку медичних кадрів, витрати на розвиток матеріально-технічної бази лікувальних закладів, надання медичної допомоги населенню.

Медичне страхування є формою захисту інтересів громадян у разі втрати ними здоров'я з будь-якої причини. Воно пов'язане з компенсацією витрат, зумовлених оплатою медичної допомоги та інших витрат, пов'язаних із підтримкою здоров'я, а саме з відвідуванням лікарів та амбулаторним лікуванням, придбанням медикаментів, лікуванням у стаціонарі, отриманням стоматологічних послуг, проведенням профілактичних та оздоровчих заходів.

Відповідно до українського страхового законодавства медичне страхування охоплює три ліцензовані види страхування: безперервне страхування здоров'я, страхування здоров'я на випадок хвороби та страхування медичних витрат осіб, що виїждять за кордон. Вибір форми медичного страхування в кожній країні залежить від конкретних економічних і культурно-історичних умов, від особливостей демографічних і соціальних показників, рівня захворюваності та інших факторів, які характеризують загальний стан здоров'я і рівень медичного обслуговування.

Для фінансування галузі охорони здоров'я використовують чотири основних джерела: оподаткування; внески в систему соціального страхування; внески на добровільне медичне страхування; прямі платежі населення. Джерела фінансування можна поділити на дві групи. Перша – заснована на обов'язкових, обумовлених законодавством, джерелах фінансування: соціальне медичне страхування і оподаткування. Друга – заснована на добровільних засадах, які передбачають як добровільне страхування, так і прямі платежі. У Центральній та Східній Європі визначають п'ять категорій держав за ознакою переважного виду законодавчо встановленого механізму фінансування галузі охорони здоров'я:

1. Системи охорони здоров'я, засновані на моделі Бісмарка, в основі яких – принцип медичного страхування, зі сформованою системою фінансування галузі.
2. Системи охорони здоров'я, засновані на моделі Бісмарка, які перебувають у перехідному періоді.
3. Системи охорони здоров'я, засновані на моделі Беверіджа, в основі фінансування яких – надходження коштів з державного бюджету в умовах сформованої системи фінансування.
4. Системи охорони здоров'я, які перебувають у перехідному періоді, обумовленому перетворенням зі страхових систем у бюджетні.
5. Системи охорони здоров'я, історично створені на моделі Семашка, які нещодавно перетворили свої системи державного фінансування в переважно страхові системи або планують перехід від централізованого контролю до страхової системи [2].

Принцип обов'язкового медичного страхування діє, наприклад у Франції, Канаді, Німеччині, Нідерландах.

В Ізраїлі і Швейцарії переважає добровільне страхування здоров'я, а обов'язкове існує лише щодо осіб окремих професій.

У той час, коли в Україні виникло питання щодо запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, була розпочата докорінна перебудова всієї системи відносин у галузі надання медичної допомоги. Саме в системі медичного страхування учасники процесу надання медичної допомоги стали розглядатися з ринкових позицій: визначені виробники, продавці та покупці специфічного товару – медичної послуги. Через систему медичного страхування у сфері медичного обслуговування реалізуються ринкові механізми регулювання: заміна централізованого бюджетно-кошторисного фінансування медичних закладів оплатою виконаної роботи на основі договорів; формування конкурентного середовища, "боротьби за пацієнта" як між медичними установами, так і між страховими організаціями. Водночас практика формування і функціонування системи медичного страхування в Україні показує необхідність істотних змін законодавчої бази [3].

Сьогодні в Україні сформувалась певна структура ринку добровільного медичного страхування. Даний ринок можна розглядати як багаторівневу структуру зі складним механізмом взаємозалежних зв'язків між усіма його суб'єктами. Саме на страховому ринку відбувається суспільне визнання якості та встановлення ціни страхової послуги, саме тут взаємодіють продавець та покупець, урівноважуються, збалансовуються попит і пропозиція.

Слід зазначити, що розвиток добровільного медичного страхування, як і розвиток страхового ринку в цілому, відбувається в Україні нерівномірно. Хоча динаміка його розвитку є дещо суперечливою, проте частка добровільного медичного страхування в загальній структурі страхових премій характеризується стабільністю.

У добровільному медичному страхуванні безумовно, дуже багато нюансів і особливостей. Фахівцям вони добре відомі. Але давайте будемо оптимістами. Досить значна частина населення країни реально платить гроші за медичну допомогу при настанні страхового випадку, займаючись фактично самострахуванням.

До негативних тенденцій, з якими стикаються страхові компанії, котрі здійснюють добровільне медичне страхування, належать: несприятлива економічна ситуація, жорстка конкуренція, високий рівень безробіття, низький рівень платоспроможності населення, недосконалі законодавчі акти, неузгодженість економічних інтересів суб'єктів страхового ринку, захоплення компаніями значної частки ринку, яка не відповідає рівню платоспроможності та фахової компетентності, низький професіоналізм кадрів тощо.

Виявлено, що розвиток добровільного медичного страхування значною мірою обумовлюється показниками розвитку окремих видів медичного страхуван-

ня. В українському законодавстві відсутнє тлумачення змісту кожного з цих видів страхування та розбіжностей між ними і порядку здійснення. Тому в страхових компаній склалась своя практика їх проведення. Конкуренція на страховому ринку є основним фактором його модернізації за такими напрямками як тісне прив'язування страхових продуктів до безпосередніх потреб клієнтів, включення до складу програм супутніх послуг (наприклад, відвідування тренажерного залу, басейну), розширення переліку хвороб, що покриваються страховим захистом (лікування туберкульозу, цукрового діабету) тощо.

Дослідження показують, що послуги з добровільного медичного страхування є достатньо вартісними при показниках рівня виплат за цим страхуванням, які набагато перевищують показники рівня виплат у цілому по ринку та мають сталу тенденцію до зростання.

Пріоритетним напрямом зниження цін на ці послуги і стабілізації тенденцій щодо рівня виплат є фінансування страховими компаніями профілактичних заходів, спрямованих на зменшення страхових випадків.

Сьогодні людей, які не мають медстраховки більше 95%! Тобто перспективи розвитку системи медичного страхування в Україні великі, оскільки потенційних споживачів страхових послуг багато. Але всі намагання будуть марними без належної підтримки держави. Розроблені закони в галузі медичного страхування мають бути ретельно перевірені вітчизняними та зарубіжними спеціалістами, які мають певний досвід в практичному медичному страхуванні. При добровільному медстрахуванні споживачами послуг є лише 4,5 % населення. Медичне страхування населення призведе до зростання сильної та здорової нації, а як наслідок-сильної та ефективної економіки [4,45].

На даному етапі системи охорони здоров'я необхідні радикальні зміни в підготовці та забезпеченні кадрами страхових компаній. Збільшення розміру страхових платежів потребує додаткового залучення в страхову індустрію висококваліфікованих спеціалістів (менеджерів, фінансистів, юристів, програмістів, експертів, брокерів, актуаріїв), які добре знають теорію та передові технології страхування. Реформація системи медичного обслуговування в Україні з подальшим переходом до обов'язкового страхування громадян – шлях, який зможе розв'язати більшість проблем медичної галузі держави.

З метою сприяння розвитку відкритого та доступного ринку медичного страхування в Україні в березні 1999 р. було створено Асоціацію "Українське медичне страхове бюро". Членами цієї Асоціації є 28 страхових компаній України та інші юридичні особи, які представляють 12 областей України, АР Крим та м. Київ [5, 83].

За даними опитувань, що проводяться в Україні, доля громадян, застрахованих в системі добровільного медичного страхування, серед дорослого населен-

ня (16 років і старше) склала 4,5% в жовтні 2008 року і 4,7% в листопаді 2009 року. Для багатьох застрахованих страховальниками виступають працевластувачі. Доля індивідуальних клієнтів за власною ініціативою, по оцінках більшості страхових компаній, поки незначна. На ринку медичного страхування зростає концентрація страхових платежів в руках найбільших страхових компаній. Основними клієнтами по даному виду страхування залишаються корпорації, для них це інструмент мотивації співробітників [6].

Головна роль у розв'язанні вище перелічених проблем відводиться державі. Важливим питанням залишається узгодження політики, направленої на розробку єдиної стратегії щодо впровадження медичного страхування. Держава повинна подбати про наявність відповідного законодавства, яке б захищало інтереси всіх суб'єктів ринку медстрахування. Держава має розробити систему підготовки відповідних фахівців, запланувати у бюджеті витрати на підвищення зарплати медпрацівникам. Страхові компанії в свою чергу можуть докласти зусиль у інформуванні населення про медичне страхування. Разом з усіма проблемами Україна має багато можливостей та перспектив щодо розвитку системи медичного страхування. Це територіальне розміщення, яке дозволяє обмінятися досвідом з європейськими країнами та з країнами колишнього СРСР, кількість населення, яка потребує якісного медичного обслуговування, наявність кваліфікованого медперсоналу та фахівців у галузі фармацевтики, мікробіології, та багато інших можливостей.

Отже, підсумовуючі все вищесказане, можна зробити висновок, що страхова медицина виступає реальною альтернативою бюджетному фінансуванню, яке вже не спроможне забезпечити конституційне право громадян на отримання безоплатного медичного обслуговування. Розвиток медичного страхування є об'єктивною потребою, яка продиктована необхідністю забезпечити надходження коштів до галузі охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришан Ю.П. Необхідність реформування галузі охорони здоров'я: впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні. – К.: СТ Іллічівське, 2010.
2. Салман Р. Б., Фигейрас Дж. Реформи системи здравоохранения в Европе.- М.: Гэотар Медицина, 2000.
3. www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/.../DU310_26.pdf
4. Рудень В.В. Першочергові завдання медицини/В.В. Рудень// Інформаційний бюлетень Львівської обласної організації професійної спілки працівників охорони здоров'я України "За медичні права".-2007.-№8(42).-С. 45-57.
5. Богуславський Є.І. Медичне страхування в Україні: проблеми та перспективи / Є.І. Богуславський, Ю.С. Шибалкіна // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №4. – С. 83-86
6. Кісельов Є.М. Актуальні проблеми розвитку медичного страхування в Україні / Є.М. Кісельов, С.В. Бурласко, І.Г. Кірпи // Фінансові послуги. – 2009. – №1. – С.24-27.

ФІНАНСОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА СТАБІЛІЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

УДК 330

В.І. КОНЧИН, к.е.н

РОЛЬ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОНОМІЧНОГО ДОБРОБУТУ У ПОМ'ЯКШЕННІ НЕРІВНОСТІ ДОХОДІВ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Світова фінансово-економічна криза у 2008 році внесла у глобальну економічну систему ознаки рецесії, яка для одних країн виразилась зниженням темпів економічного росту, а для інших взагалі глибоким спадом (показові країни в світі за спадом ВВП у 2009 р. порівняно з 2008 р.: Латвія -17,2%, Україна – 14,3%, Литва – 14,0%, Вірменія -13,4%, Естонія – 13,1%, Росія – 7,1%). Для Латвії та Литви цей спад пояснюється, передусім, значним відтоком фінансового капіталу з їхніх економічних систем. Довгострокові процентні ставки в результаті цього кардинально зросли у Латвії з 6,6% у 2008 р. до 13,27% у 2009 р. і в Литві відповідно з 5,45% до 14,5%. Виявилось, що вирівнювання відносних факторних цін (рівнів заробітних плат до рівнів процентних ставок) в цих країнах з розвинутими країнами ЄС в процесі економічної інтеграції проходило здебільшого не у площині виробничо-торговельних відносин в реальному секторі (теорія вирівнювання Гекшера-Оліна-Самюельсона), а постійно стимулювалось капіталом у сфері банківсько-фінансового посередництва, сфері нерухомості та сфері розкрученого туризму в Латвії. Фактичне повернення Латвії та Литви у часи прояву порівняльної переваги (comparative advantage) у міжнародних виробничо-торговельних відносинах внаслідок втрати рівності з загальним масивом ЄС у відносній забезпеченості факторами виробництва і відповідно у відносних цінах на фактори виробництва, а отже, й у рівнях товарних цін перекреслює ілюзію добробуту і означає необхідність перегляду у сторону зниження соціальних стандартів. Однак проблемою для цих країн і спільного ринку ЄС в цілому є те, що в Європейському економічному союзі діють інституційні умови, які відповідають за гармонійне функціонування вирівняних економік. Конфлікт інституцій і виробничо-торговельних характеристик на спільному ринку ЄС внаслідок ситуації, що склалась, вимагає вже сьогодні перегляду бізнесом і публічним сектором рівня заробітних плат, а отже, соціальних стандартів в Литві та Латвії і відповідної трансформації інститутів ЄС. Звичайно, буде спроба уможливити функціонування інститутів в існуючому форматі, проте ЄС тоді має субсидувати ілюзійний економічний добробут країн слабкої ланки і це, швидше за все, здатне проявитися зменшенням

середнього по ЄС добробуту та зростанням нерівності доходів на спільному ринку ЄС. Вже сьогодні до групи економік, які стоять в черзі на субсидії добробуту, відносяться також Греція та Португалія, які не встигли провести структурні зрушення у виробничій спеціалізації і через це не дотягують до соціальних стандартів в середньому по ЄС, однак протягом минулих років всіяко намагались штучно забезпечувати відносно високий для їхнього економічного розвитку рівень добробуту, нехтуючи фіскальними критеріями номінальної конвергенції, зокрема, критичними значеннями дефіциту бюджету та/чи державного боргу. Все це вимагає сьогодні від таких країн виправлення ситуації шляхом проведення як конструктивних реформ у реальному секторі шляхом входження у глобальні виробничі мережі (global manufacturing networks), так і в короткотерміновому періоді шляхом проведення макроекономічної стабілізації. Структурні та функціональні зрушення у реальному секторі мають здійснюватись через переорієнтацію інвестицій та міжнародних торговельних потоків слабких країн ЄС в системі європейських інноваційних науково-технічних кластерів на країни з динамічним розвитком та великим споживчим ринком, зокрема Китай, Мексику, Індію, Бразилію, Індонезію. Якщо говорити про макроекономічну стабільність, то для запобігання кризовим процесам, які ведуть до макроекономічних перекосів або спричинені цими перекосами, країни ЄС мають зосередитись на Маастрихтських критеріях і *проводити поки ще не пізно рестрикційну фіскальну політику*. Країни ЄС, які не є членами зони євро і які зберігають частково свою автономію у проведенні грошово-кредитної та валютно-курсової політики, мають у своєму арсеналі не лише фіскальні, але й монетарні інструменти рестрикційної дії. Однак, для Литви, Естонії та Латвії, які практикували до моменту вступу у ЄС фіксовані і прив'язані валютні курси, а тепер за критеріями прискореного вступу в Європейський валютний союз використовують відповідно з 2004 р. та з 2005 р. європейський валютний механізм ERM II з допуском відхилення національної валюти до євро від центрального валютного паритету $\pm 15\%$, площа монетарних маневрів критично обмежена. Виходячи з вищевказаного, слід зауважити, що рестрикційні фіскальні заходи урядів стануть обов'язко-

вими і передбачається, що в середньотерміновій перспективі це вестиме як до зростання нерівності доходів слабших країн ЄС в порівнянні з іншими країнами ЄС, так і до зростання нерівності поміж певних соціальних груп та груп працівників в середині слабших країн ЄС і на спільному ринку ЄС загалом.

Для Естонії рецесія 2009 р. пояснюється скороченням експорту до країн Західної Європи під час розгортання глобальної кризи у 2008 р. (експортоорієнтованість Естонії була на момент кризи досить висока і оцінюється від 70 до 80 відсотків експорту від ВВП) та небажанням кредиторів платити по дефіциту поточного рахунку, який відобразився у платіжному балансі. Результатом стало зростання від'ємного сальдо балансу поточних операцій при недостатніх надходженнях прямих і фінансових інвестицій, а також при скороченні міжнародного кредитування. Від'ємне сальдо платіжного балансу в Естонії різко підірвало стабільність естонської крони. Для відновлення платіжного балансу і стабільності естонської валюти в умовах практики використання центральним банком Естонії ERM II, естонським урядом було розпочато проведення рестрикційної фіскальної політики. Такі заходи вже сьогодні стабілізують систему, однак поглиблюють нерівність доходів всередині суспільства.

Постраждали від кризи економіки Вірменії та України значно скоротили у 2009 р. експорт товарів та послуг до Росії. В свою чергу, скоротився імпорт товарів і послуг України з ЄС.

Економіка Росії переживає складні часи з огляду на зниження світових цін на паливні ресурси. Країна стоїть на порозі прояву голландської хвороби. Це означає, що добробут населення, який підтримувався з 2001 р. високою світовою кон'юнктурою на ринках нафти і газу, знаходиться під загрозою. Росія зіштовхується сьогодні зі скороченням обсягів поставок паливних ресурсів з огляду на економічну рецесію на ринках Європи, зокрема в Україні, а також на припинення практики деякими країнами ЄС (зокрема Польщі в контексті розвідування сланцевого газу) укладати довгострокові газові контракти з Газпромом. Макроекономічна стабільність, зокрема стабільність валютного курсу, та добробут населення Росії сьогодні підтримується значною мірою валютними резервами, нагромадженими в попередні періоди газового процвітання. Кризові процеси в російській економіці значно змінюють тактику розподілу доходів на рівні бізнесу і держави в умовах скорочення експортної виручки та розпорошування валютних резервів і це означатиме в недалекому майбутньому при всіх інших рівних незмінних умовах посилення нерівності доходів.

Кризові явища в Україні мають іншу природу, однак проявляються практично так само, як і в слабких країнах ЄС: роздутий дефіцит бюджету, перевищення темпів зростання заробітних плат над темпами приросту продуктивності праці, що постійно провокує інфляцію, спад валового внутрішнього продукту внаслідок

лідок скорочення товарного експорту, відносно більший відтік капіталу в іноземній валюті з країни, ніж надходження з огляду на погашення значних сум за поточними зобов'язаннями перед міжнародними кредиторами, неплатоспроможність суб'єктів економіки (передусім бізнесу та домашніх господарств) за наданими кредитами, що спричинило стагнацію фінансово-банківського сектору і сектору нерухомості, зростання довгострокових кредитних ставок в умовах дефіциту капіталу, постійна загроза від'ємного сальдо платіжного балансу і продаж валютних резервів під його вирівнювання. Тільки протягом 2009 р. НБУ випустив 38 млрд. грн. з метою проводити активні валютні інтервенції. Економіка України підійшла у 2008 році до свого піку за існуючої технології виробництва та існуючих обсягів капіталу, який переважно протягом років незалежності був нагромаджений в країні вітчизняним капіталістом. Широкомасштабне міжнародне кредитування бізнесу третинного сектору замість прямих іноземних інвестицій у промислове виробництво визначало економічне зростання та піднесення добробуту в країні протягом останніх п'яти років. Сьогодні в посткризовій глобальній економіці, де уряди і бізнес проводять структурні реформи і вимушено зменшують добробут суспільств своїх країн, соціальні стандарти в Україні виглядають досить строкато і абсолютно не відповідають рівню розвитку продуктивних сил, рівню капіталу в країні та існуючій технології виробництва і ведення бізнесу: вони є немисливо завищеними. За нашими підрахунками 2/3 доходів пересічного українця мають кредитну природу, тобто доходи забезпечені позиковими ресурсами іноземних корпоративних структур та міжнародних фінансово-кредитних організацій. Важливо говорити про значну переоцінку української гривни до ключових валют: її вартість в глобальній економіці не може бути настільки високою і існує нагальна потреба у девальвації гривни в випадку, якщо українському суспільству ззовні не запропонують вічне життя у борг. Однак останні заяви на форумах G-20 свідчать про необхідність перегляду багатьма країнами паритетів своїх валют до ключових і приведення їх у відповідність до дійсного рівня розвитку економік.

Слід зазначити, що за таких умов для збереження на деякий час відносної стабільності існуючої системи український уряд стоїть на порозі проведення фіскальної рестрикції – посилення податкового тиску та скорочення державних видатків на соціальні програми. Подальше економічне зростання в Україні при небажанні транснаціоналізувати українську економіку вбачається можливим за рахунок проведення цільової широкомасштабної грошової емісії, яка має стати рушієм розвитку реального сектору економіки на основі внутрішніх приватних/державних інвестицій і активної державної політики. Однак при цьому слід очікувати знецінення доходів українського населення на міжнародному та національному рівні (внаслідок

девальвації національної валюти та інфляції) і водночас поглиблення нерівності у доходах українців.

Звичайно, для України існує альтернатива: той хід подій, який вже неможливий для балтійських країн, а саме процес інтенсифікації економічної інтеграції в рамках розвинутого спільного ринку ЄС. В процесі європейської інтеграції України зростання торговельних потоків диференційованою промисловою продукцією та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС, які віддзеркалюють еволюційно розвинутий капітал, що інспірує новітні технології, може дати значний поштовх до економічного росту, збільшення ВВП на душу населення і не допускати в інтеграційний період значного зростання нерівності доходів як українського суспільства, так і громадян спільного ринку ЄС. Для цього необхідно на перших етапах інтеграції українському уряду, НБУ, адміністрації Президента України, місцевій владі, спілкам промисловців та підприємців негайно звернути увагу на розширення економічної свободи за всіма напрямками (див. Economic Freedom Index), що може дати перспективи Україні як країні з великим демографічним розміром і ще існуючим потенціалом глобальної конкурентоспроможності (див. Global Competitiveness Index) доповнити групу країн Великої двадцятки (G-20) і сконцентрувати на собі значну частину міжнародних торговельних і інвестиційних потоків.

З метою обґрунтування цих пропозицій нами було проведено для 110 країн світу кореляційний аналіз зв'язку коефіцієнта Gini, що вимірює ступінь однорідності доходів в суспільстві, з ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (як показник добробуту), експортом товарів на душу населення, імпортом товарів на душу населення, зовнішньоторговельним оборотом товарів на душу населення, прямими іноземними інвестиціями на душу населення (ППІ на д.н.), індексом економічної свободи (Economic Freedom Index – EFI) та індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index – GCI), а також регресійний аналіз впливу вищезазначених факторів на Gini-коефіцієнт. Сформований масив даних був прологарифмований і приведений в статистично належний вигляд. Для аналізу було взято дані CIA World Factbook

2010, Human Development Report 2010, World Bank, UN Comtrade.

Слід зауважити, що чим нижче коефіцієнт Gini, тим менша розбіжність у суспільствах в системі розподілу доходів. Результати кореляції свідчать, що показники глобального економічного середовища та економічний добробут в світі, який пояснюється ВВП на душу населення, мають обернений значущий зв'язок з Gini коефіцієнтом. Отже, інтенсифікація глобальних економічних процесів і на цій основі отриманий економічний добробут країнами світу позитивно впливають на процес пом'якшення їхньої нерівності у доходах (див. таблиці 1 та 2).

На основі результатів побудованих однофакторних регресійних моделей (див. таблицю 3) можна говорити, що найбільший позитивний вплив на пом'якшення нерівності (вирівнювання) доходів в світовій економіці при всіх інших рівних незмінних умовах має зростання імпорту товарів та послуг і підвищення ВВП на душу населення. Міжфакторне тестування зв'язків вказує на те, що зростання ВВП на душу населення, в свою чергу, має схильність відбуватись при практикуванні країнами як імпортоорієнтованої моделі розвитку, так і експортоорієнтованої моделі розвитку на основі інтенсифікації прямих іноземних інвестицій, поглиблення глобальної позиції в світі та досягненні вищого ступеню економічної свободи бізнесу (див. таблицю 4).

Спроби побудови альтернативних багатофакторних регресійних моделей для Gini-коефіцієнта дали можливість встановити і підтвердити, що найадекватніші (найвищі значення F-критерія) та найефективніші моделі (відносно інтенсивніший позитивний вплив на досягнення вирівнювання доходів в межах країн світу) досягається сьогодні на основі імпортоорієнтованих стратегій розвитку, при цьому визначником вирівнювання стає саме інтенсифікація обсягів товарного імпорту в середовищі прямих іноземних інвестицій (або без них) при високій економічній свободі та покращенні позицій глобальної конкурентоспроможності країн (див. таблицю 5). Йде мова, швидше за все, про вирівнювання доходів в світовій економіці за рахунок використання імпортоорієнтованих стратегій розвитку

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок коефіцієнта Gini з факторами міжнародного економічного середовища та економічного добробуту

		Експорт товарів на душу населення	Імпорт товарів на душу населення	Зовнішньоторговельний оборот товарів	ВВП на душу населення	Прямі іноземні інвестиції на душу населення	Індекс економічної свободи	Індекс глобальної конкурентоспроможності
Gini коефіцієнт	Pearson Correlation	-.298(**)	-.303(**)	-.304(**)	-.460(**)	-.213(*)	-.242(*)	-.391(**)
	Sig. (2-tailed)	.002	.001	.001	.000	.025	.011	.000

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Розраховано автором

Таблиця 2

Кореляційна матриця зв'язків показників глобального економічного середовища та економічного добробуту

		Експорт товарів на душу населення	Імпорт товарів на душу населення	Зовнішньоторговельний оборот товарів	ВВП на душу населення	Прямі іноземні інвестиції на душу населення	Індекс економічної свободи	Індекс глобальної конкурентоспроможності	Gini коефіцієнт
Експорт товарів на душу населення	Pearson Correlation	1	,954(**)	,989(**)	,765(**)	,733(**)	,595(**)	,647(**)	-,298(**)
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,002
Імпорт товарів на душу населення	Pearson Correlation	,954(**)	1	,988(**)	,790(**)	,820(**)	,597(**)	,633(**)	-,303(**)
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,001
Зовнішньоторговельний оборот товарів	Pearson Correlation	,989(**)	,988(**)	1	,786(**)	,785(**)	,603(**)	,648(**)	-,304(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,001
ВВП на душу населення	Pearson Correlation	,765(**)	,790(**)	,786(**)	1	,709(**)	,694(**)	,819(**)	-,460(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
Прямі іноземні інвестиції на душу населення	Pearson Correlation	,733(**)	,820(**)	,785(**)	,709(**)	1	,458(**)	,460(**)	-,213(*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,025
Індекс економічної свободи	Pearson Correlation	,595(**)	,597(**)	,603(**)	,694(**)	,458(**)	1	,731(**)	-,242(*)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,011
Індекс глобальної конкурентоспроможності	Pearson Correlation	,647(**)	,633(**)	,648(**)	,819(**)	,460(**)	,731(**)	1	-,391(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
Gini коефіцієнт	Pearson Correlation	-,298(**)	-,303(**)	-,304(**)	-,460(**)	-,213(*)	-,242(*)	-,391(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,002	,001	,001	,000	,025	,011	,000	

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Розраховано автором

Таблиця 3

Результати однофакторних регресійних моделей впливу факторів на Gini коефіцієнт з рангуванням факторів за ступенем впливу

Ступінь впливу факторів на Gini	R ² *100	B	t-критерій	Sig.
Імпорт товарів на душу населення	19,6	-0,066	-5,125	0,000
Зовнішньоторговельний оборот на душу населення	19,0	-0,062	-5,026	0,000
ВВП на душу населення	17,7	-0,079	-4,812	0,000
експорт товарів на душу населення	17,5	-0,052	-4,791	0,000
Індекс глобальної конкурентоспроможності	16,3	-0,639	-4,579	0,000
Прямі іноземні інвестиції на душу населення	13,8	-0,043	-4,151	0,000
Індекс економічної свободи	6,4	-0,324	-2,721	0,000

Розраховано автором

Таблиця 4

Результати регресійних моделей економічного розвитку та впливу факторів на ВВП на душу населення

Модель	B	t-критерій	Sig.
Імпорт	0,386	4,671	0,000
Імпорт на д.н.:			
ПП на д.н.:	0,117	1,993	0,049
GCI:	2,069	4,378	0,000
IEF:	0,671	2,282	0,024
ВВП на д.н. = -0,468+0,386*Імпорт на д.н.+0,117*ПП на д.н.+2,069*GCI+0,671*IEF			
R ² *100 = 90,2			
F = 242,326 > F табл.			
Дарбін-Уотсон = 2,157			
Експорт	0,278	5,147	0,000
Експорт на д.н.:			
ПП на д.н.:	0,178	3,958	0,000
GCI:	1,498	2,950	0,004
IEF:	1,038	3,500	0,001
ВВП на д.н. = -0,714+0,278*Експорт на д.н.+0,178*ПП на д.н.+1,498*GCI+1,038*IEF			
R ² *100 = 90,6			
F = 252,214 > F табл.			
Дарбін-Уотсон = 1,972			

Розраховано автором

Таблиця 5

Результати регресійного моделювання впливу факторів глобального середовища та економічного добробуту на Gini-коефіцієнт

Модель $Gini = 4,085 - 0,118 * \text{Імпорт на д.н.} + 0,053 * \text{ППІ на д.н.} - 0,281 * GCI + 0,109 * IEF$		B	t-критерій	Sig.
Імпорторієнтована модель розвитку на основі інтенсифікації прямих іноземних інвестицій та при поглибленні глобальної позиції в світі і досягненні вищого ступеню економічної свободи бізнесу $R^2 * 100 = 22,8$ $F = 7,768 > F \text{ табл.}$ Дарбін-Уотсон = 1,628	Імпорт на д.н.:	-0,118	-2,697	0,008
	ППІ на д.н.:	0,053	1,695	0,093
	GCI:	-0,281	-1,126	0,263
	IEF:	0,109	0,704	0,483

країнами, що розвиваються, які виступають в якості реципієнтів диференційованих товарів та інвестицій. Зрештою за рахунок цих країн пом'якшується нерівність у доходах як в них самих, так і в розвинутих країнах-експортерах товарів та капіталу. Водночас найінтенсивніший позитивний вплив на вирівнювання доходів при нижчому рівні адекватності моделей мають стратегії вдосконалення внутрішнього ринкового середовища завдяки прямим іноземним інвестиціям, розширенню економічної свободи та покращенню позицій країн в системі глобальних конкурентних відносин.

Проаналізувавши зв'язки зміни ВВП на душу населення 2009 р до 2008 р. з Gini-коефіцієнтом та з залученими в попередніх моделях факторними ознаками, ми можемо констатувати, що ці зв'язки є абсолютно незначущими, а отже, результати не дають підстав робити однозначні висновки щодо впливу характеристик глобального економічного середовища та рівня існуючого добробуту на характер розподілу доходів в суспільствах в кризовий період. Кризове збурення

глобальної економічної системи фактично примусило бізнес, уряди та центральні банки часто приймати нетрадиційні ірраціональні рішення з приводу розподілу доходів та підтримання або погіршення добробуту в суспільствах в світлі економічної та фінансової невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Felton A., C. Reinhalt. The First Global Financial Crisis of the 21st Century. – Centre for Economic Policy Research, June 2008. – 204 p.
2. World Economic Outlook. April 2009. Crisis and Recovery. – International Monetary Fund 2009.
3. CIA World Factbook 2010.
4. Human Development Report 2010.
5. UN Comtrade.
6. The Global Competitiveness Report 2009–2010. - edited by C.Schwab. World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2009.
7. 2009 Index of Economic Freedom. - edited by Miller T., Kim R. Holmes, Anthony B. Kim, D. Markheim, James M Roberts, and Caroline Walsh.-Heritage Foundation and Dow Jones & Company, 2009.
8. <http://www.photius.com/rankings/economy>.

УДК 336.711

ОБВИНЦЕВ М.

Науковий керівник – КОНЧИН В.І., к.е.н.

м.Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. У статті розкривається ситуація, яка склалася в в кризовий та посткризовий період у світі в банківському секторі і в економіці в цілому, висвітлюються заходи які повинні будуть здійснені в майбутньому задля врятування банків, а також, що чекає глобальну банківську систему. Розкриваються причини кризи української банківської системи, і які її наслідки. Показано, що Україна вже зробила задля врятування банківського сектору і що ще має зробити за рецептами міжнародних фінансово-кредитних організацій. Розглядаються перспективи української банківської системи на найближчий період.

Метою статті є розгляд перспектив розвитку глобальної і української банківської системи, а саме: чи буде друга хвиля світової фінансово-економічної

кризи, чи почнеться відновлення глобального банківського сектору і глобальної економіки в цілому та як це вплине на український банківський сектор.

Постановка проблеми. Ринкова економіка вимагає особливої уваги до налагодження в країні ефективної та потужної фінансової системи та адекватного цій системі законодавчого регулювання.

У рамках фінансової системи відбувається первісне нагромадження капіталу, продукування національного доходу, здійснюється розподіл та перерозподіл капіталу заради задоволення індивідуальних, приватних та суспільних проблем.

Інноваційний розвиток суспільства можливий лише за наявності потужної фінансової системи.

В Україні фінансова система поки що не вирішує складних господарських, соціальних завдань. Саме тому створення ефективної фінансової системи потребує нових наукових досліджень, глибокого аналізу причин і наслідків створення та використання фондів фінансових ресурсів.

Ступінь розробленості теми дослідження. В умовах світової фінансово-економічної кризи та посткризової економічної рецесії, посилення інтеграційних процесів і взаємозв'язку національних економік постає необхідність визначення комплексу заходів щодо виходу банківського сектору на якісно новий рівень розвитку з високим рівнем конкурентоспроможності.

Загальнотеоретичні і методологічні положення стосовно фінансів, фінансової системи, а також положення стосовно причин розгортання фінансово-економічних, зокрема банківських криз висвітлені в працях відомих іноземних учених М.Хазіна, Н.Рубіні, П.Кругмана, Х.Мінські та інш., а також вітчизняних науковців М. Савлука, С. Юрія, Є.Савельєва, Ю. Пахомова, Б. Данилишина, С. Шумської, В. Федоренко, О. Дзюблюка, В.Кончина та ін. Значимість, багатогранність проблеми вимагає нових наукових досліджень.

1. Перспективи розвитку глобальної банківської системи в умовах фінансової невизначеності

На нещодавньому самміті країн Великої Двадцятки (G-20) міністрами фінансів провідних економік світу було заявлено, що світова економіка почала виходити з кризи навіть швидше, ніж вони прогнозували. "Відновлення глобальної економіки йде швидше, ніж передбачалося раніше, в значній мірі завдяки безпрецедентним і узгодженим політичним зусиллям країн Великої Двадцятки", – йдеться в комюніке фінансової групи. В той же час міністри підкреслюють, що цей процес в кожному регіоні йде з різною інтенсивністю. Але дивлячись на економіку Греції, борги якої вже досягли 300 млн. євро, виникає сумнів, що все так добре, як заявляє Велика Двадцятка. Особливо це стосується банківського сектору Греції, який знаходиться навіть в гіршому стані, ніж в Україні.

Однак слід відмітити, що заходи, які були прийняті "Великою двадцяткою" на попередніх двох саммітах, дали свій позитивний результат. Вони допомогли спинити спад економіки, що дало змогу в подальшому багатьом країнам покращити свою фінансову стійкість, особливо в банківському секторі, і зрештою, показати невеликий ріст економіки.

Незначне економічне зростання разом з різким ростом боргів урядів під час кризи, які і до того були великими, як заявляє МВФ, створюють нові загрози для фінансової системи певних країн, зокрема зростання суверенного ризику.

Ці аргументи вказують на те, що приватний фінансовий сектор повністю не видужав. Більше того, на

думку фінансового радника і директора департаменту з валютних ринків та ринків капіталу МВФ Жозе Віналза (Jose Vinals) відновлення у фінансовому секторі залишається "крихким".

Баланси деяких банків й досі містять отруєнні активи ("toxic assets"), споживачі і бізнес й досі залишаються неплатоспроможними і на повернення ними кредитів потрібен час. Крім того, деяким банкам в тій чи іншій мірі залишається покладатися на екстренні заходи свого уряду, які були запроваджені ще два роки тому, а саме викуп урядом отруєнних активів і впливання реального капіталу в проблемні установи.

"Незважаючи на нещодавні позитивні зрушення і їх очікуваний вплив в перспективі на оздоровлення світової фінансової системи, в стабільності ми ще не впевнені", сказав Жозе Віналз на прес-конференції 20 квітня 2010 р. "Якщо спадщина нинішньої кризи і нові суверенні ризики не будуть братись до уваги, то ми зіткнемося з досить реальною загрозою підризу відновлення фінансової системи і почнеться розгортання нової хвилі фінансової кризи"[6].

Вже починає рости впевненість в тому, що глобальна економіка пройшла поворот і найгірше вже пройдено. Ризики зменшуються в умовах покращення фінансової стабільності. Тим не менш погіршення стану економіки однієї з країн, що на зовнішньому ринку виступає абсолютно великим дебітором, внаслідок швидкого накопичення нею боргів, знову може призвести до погіршення світової економіки. Зараз така ситуація з Грецією. На рис. 1 видно, що з кожним місяцем йде погіршення ситуації з євро як наслідок експансіоністської соціальноорієнтованої фіскальної політики уряду Греції, який довів країну до переддефолтного стану.

Відтягнення з реального сектору спільного ринку ЄС фінансових ресурсів для того, щоб розрахуватись за віртуальні результати Греції може стати сигналом

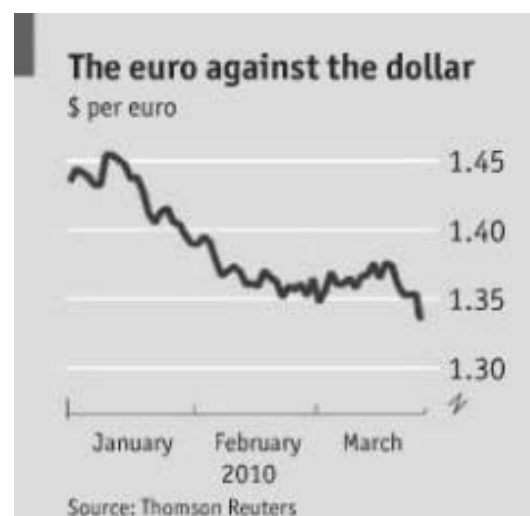

Рис. 1. Динаміка зміни долара США по відношенню до євро.[15]

до нової хвилі світової фінансово-економічної кризи. Виділення фінансової антикризової допомоги Греції з боку ЄЦБ та МВФ погіршує ситуацію в єврозоні і тягне за собою вниз всю економіку Євросоюзу.

Стан світової банківської системи, як правило, покращується разом з економічним підйомом, який супроводжується зменшенням боргів і покращенням ситуації на товарних і фінансових ринках. За висновками МВФ "хоча й потреби в банківському капіталі зменшились все ж в деяких країнах існує недостатність капіталу в основному в результаті збитків, пов'язаних з нерухомістю. Банки все ще зіштовхуються зі значними проблемами: у цьому і наступному році буде необхідно рефінансувати великий обсяг короткострокового фінансування; швидше за все, буде потрібно більший обсяг капіталу більш високої якості, з тим щоб задовольнити інвесторів, які чекають введення жорсткіших нормативів; до теперішнього часу не всі збитки були списані. Крім цих труднощів, нові нормативні положення також вимагатимуть від банків переосмислення своїх ділових стратегій. Всі ці фактори, ймовірно, будуть приводити до зниження їхньої рентабельності."

Комерційним банкам розвинених індустріальних країн вдалось частково поліпшити економічну ситуацію та фінансовий стан на основі очищення від отруєних активів своїх балансових звітів. МВФ різко знизив оцінки щодо списання активів і щодо втрат по позиках, які банки повинні будуть взяти (чи взяли) до уваги для поганих кредитів і цінних паперів у їхніх фінансових звітах. Поліпшення якості банківських активів означає, що банки будуть ймовірно потребувати менші обсяги капіталу, ніж раніше передбачалося, щоб покрити втрати. Але банки все ще зіштовхуються з труднощами фінансування на наступні кілька років, оскільки для них наближається термін погашення облігацій і спеціальних програм допомоги уряду.

Кредитне відновлення буде неймовірно повільним, малим за обсягами і нерівномірним, оскільки позики від уряду вбирають готівку, але при цьому банки продовжують своє небажання надавати кредити, щоб відновити свої балансові звіти.

Як вказувалось вище, значною проблемою залишаються суверенні борги урядів. Уряди країн мають звернутися до багатьох питань економічної політики, щоб результати від неї в перспективі уможливили ефективний процес управління кредитами і витратами, щоб звести до мінімуму суверенний ризик. МВФ попередив уряди країн, що збільшення їхнього суверенного боргу може призвести до поганих наслідків у банківській системі і реальній економіці, яка виробляє товари, послуги і надає робочі місця.

Крім того, інвестори стурбовані з приводу довгострокової платоспроможності урядів і зниженням цін на суверенні облігації в країнах з розвинутою економікою. Відновлення банків, які є великими інвесторами в державні боргові зобов'язання країн, можуть

зіткнутися з новими ударами щодо низької вартості активів у своїх балансах. А підвищення процентних ставок за державним боргом також можуть проходити через приватний сектор, підвищуючи вартість за позичень для підприємств, споживачів і банків. Цей потенціал підкреслює крихкість відновлення в банківському секторі.

Хоча активи балансів банків поліпшується, відповідальність сторін може потрапити під наростаючий тиск у найближчі місяці. Зрозуміло, що банки поліпшили свої позиції капіталу в значній мірі за рахунок приватних інвесторів і збільшили прибутки. І покращення активів означає менший тиск на підвищення резервних запасів капіталу для покриття потенційних кредитів та втрат.

Але держави ймовірно змінять вимоги до банківського капіталу і до ліквідності задля підвищення безпеки фінансової системи. Банки повинні рефінансувати близько \$ 5 трильйонів доларів у борг, який підлягатиме погашенню в найближчі три роки. Це буде співпадати з випуском урядових облігацій.

Попит приватного сектору на кредити залишається скромним – домашні господарства і підприємства будуть скорочувати свої рівні зовнішньої заборгованості – суверенні запозичення загрожують зруйнувати її, потенційно піднімаючи процентні ставки, що змушує приватний попит скоротитися.

На думку МВФ, щоб зберегти світову фінансову систему і продовжити шлях до її одужання та ефективного управління ризиками, з якими вона стикається, директивні органи країн Великої Двадцятки та МВФ повинні розглянути широке коло проблем, які включатимуть:

- Ретельне управління з боку урядів дефіцитом бюджету, щоб вони могли зберегти свою фінансову політику в середньостроковій перспективі і уникнути розгортання нових хвиль кризи.

- Забезпечення процесу скорочення питомої ваги позикових коштів у капіталі банків, що є гарантією надійної фінансової системи, яка має правильний розмір і здатна забезпечити достатній приплив кредитів у приватний сектор.

- Використання широкого спектру інструментів, в тому числі макроекономічної політики і розсудливих заходів для усунення ризиків від сильного припливу портфельних інвестицій

- Продовження розробки економічної політики та нормативної бази з метою ліквідації буферів дефіциту ліквідності, ефективнішого управління ризиками, щоб знизити витрати на санацію банків в перспективі і не допускати настання банкрутства банків.

Слід зазначити, що на самміті Великої Двадцятки у Вашингтоні була затверджена пропозиція створити глобальний податок на банки і збирати його за те, що держава в майбутньому рятуватиме банки при необхідності. Банки проти цього протестують, але МВФ, міністри фінансів G-20 запевняють, що це необхідний

захід, аби в подальшому запобігати різкому обвалу банківського сектору.

В перспективі банки деяких країн вже не потребують державної допомоги, але все ж є ймовірність погіршення їхнього фінансового стану, а отже уряду слід бути готовим до цього. В інших країнах можна вже повільно припиняти підтримку банків, але це слід робити обережно, щоб не зробити помилку, яка все зруйнує.

В більш далекій перспективі урядам треба робити реформи, які будуть не лише усувати, а попереджати виникнення кризових ситуацій не тільки в банківському секторі, але й в усій економіці. Особливу увагу слід приділити реформам, які будуть направлені на визначення якості капіталу банків і на врахування лише якісного капіталу в системі нормативів ліквідності. Такі реформи вкрай необхідні Україні, оскільки в багатьох банках в балансах присутні “toxic assets”, які погіршують фінансовий стан, а при їхній великій кількості є значна ймовірність виникнення банкрутства банків.

Перспективи розвитку української банківської системи в умовах фінансової невизначеності

Каталізатором світової кризи було масове неповернення кредитів в США. В Україні ситуація в банківській системі діаметрально протилежна – позичальники повертають кредити, але вкладники забирають свої депозити, знижуючи таким чином ліквідність банківської системи в цілому. Відплив грошових ресурсів з України задля порятунку “материнських” установ псевдоукраїнських банків призвів до зростання відсоткових ставок при кредитуванні та їх перегляду за вже виданими кредитами. Результатом такої неконтрольованої процентної політики йде швидке подорожчання кредитів та, як наслідок, при перевищенні ними певного рівня, позичальники масово можуть повернути кредити, почався бум неповернення, який призводить до ситуації, аналогічній тій, що мала місце в США.

Причини економічної кризи за словами президента Асоціації банків України Олександра Сугоняка:

“За 9 місяців влада не зробила нічого, аби врятувати нас від кризи, – каже він. – Коли мене у жовтні запитували, скільки витримають наші банки, я казав – 4–5 місяців. Вони вистояли 9 місяців. Однак лише завдяки своїм кадрам.”

В Україні криза розвивається не так, як у світі, і причини у неї – інші, каже Олександр Сугоняко. Насамперед у наших негараздах, на його думку, винна влада. І за роки незалежності, ще й за Союзу, вона не вибудувала розумну стратегію розвитку держави.

“За кордоном через падіння власних активів банки припинили кредитування, це і спричинило кризу міжбанківської довіри, потім – довіри між суб’єктами економіки і банками, – пояснює він. – У результаті – інвестиційні та кредитні потоки спинилися.”

Натомість в Україні кризу, як наголошує експерт, спричинило від’ємне сальдо імпорту-експорту. Тобто ми імпортували більше, ніж експортували. Відтак

виник дефіцит валюти. Ситуацію “підіграла” світова криза, а також діяльність іноземців, котрі спекулювали на нашому валютному ринку, а при появі негараздів утекли. Окрім того, на думку pana Сугоняко, значно погіршило становище те, що зовнішні інвестори забрали свої кошти з України. Не останню роль зіграла й паніка, що змусила людей масово скуповувати валюту і забирати депозити з банків.

“Нестача валюти відразу стала помітною, – пояснює Олександр Сугоняко. – Це “зірвало” курс... Нинішня стабілізація дуже нестійка, адже наша економіка залежна від світових цін.”[9]

В умовах зростання грошової маси, з метою стабілізації національної валюти, Національний банк у березні продовжував проводити операції щодо зв’язування зайвої ліквідності шляхом мобілізації коштів банківських установ. Обсяг розміщення депозитних сертифікатів виріс на 44% і склав 23,4 млрд. грн. На тлі активних мобілізаційних операцій регулятора, ліквідність фінансового ринку збільшилася і перебувала на достатньому рівні. Відповідно, обсяг операцій з рефінансування банківських установ був скорочений до 0,5 млрд. грн. Разом з тим, раніше регулятором була пролонгована значна частина наданих банкам кредитів, що дозволить відстрочити банківському сектору виконання зобов’язань перед НБУ.

Як і раніше кредитна активність банківського сегменту залишається слабкою. Банківський сектор досить обережно ставився до відновлення кредитування економіки, з огляду на постійне погіршення платоспроможності вітчизняного позичальника. Також варто відзначити, що ресурсна база банківського сектора більшою мірою сформована короткостроковими ресурсами і не відповідає потребам реального сектора економіки із залучення ресурсів на довгостроковій основі. Обсяг залишків за кредитними вкладеннями банків у березні скоротився на 9 млрд. грн. Скорочення насамперед відбувалося за кредитами в іноземній валюті, що обумовлено як переоцінкою кредитних портфелів у зв’язку зі зміцненням гривні, так і погашенням заборгованості юридичних і фізичних осіб. У березні у зв’язку з погіршенням платоспроможності позичальників обсяг простроченої заборгованості зріс на 1,6 млрд. грн. до 9,9%.

В порівнянні з попереднім місяцем, березень показав позитивні результати щодо активності банків на ринку зовнішніх запозичень в цілому. Так, чистий обсяг залучень за зовнішніми кредитами та облігаціями склав 86 млн. дол. США. Покращився показник rollover з 92% у лютому до 103% у березні. Це може бути наслідком посилення інтересів нерезидентів (у тому числі іноземних материнських структур ряду банків) до облігацій внутрішньої держпозики, так як саме ці банки з іноземним капіталом в аналізованому періоді займали лідируючі позиції за кількістю угод з ОВДП [11].

За результатами першого кварталу поточного року загальний збиток банківської системи склав 4,4 млрд. грн,

хоча деякі банки вже почали показувати невеликий прибуток у порівнянні з попереднім періодом. Збиткова діяльність банківської системи багато в чому обумовлена зростанням відрахувань в резерви під активні операції банків, а також під норми резервів НБУ які він постійно збільшує.

Як не дивно, але все ж іноземні корпорації купують наші банки, так нещодавно нідерландська компанія Glen-Fruin Pensioen B.V. викупила більше 50% акцій "Банку 3/4", цей банк був зареєстрований в 2008 році і якщо вірити звітності НБУ, то він не починав здійснювати операційну діяльність, а отже, нідерландська компанія купила так сказати тільки ліцензію для здійснення банківської діяльності і не більше, це їй дає багато можливостей для початку своєї діяльності в Україні. Також слід відмітити, що ще одна нідерландська компанія Hertensteegh B.V. придбала більше 50% акцій "СоцКомБанку". Також ця компанія є найбільшим акціонером ЗАО "Аурум". Компанією Hertensteegh B.V. управляє інвестиційний фонд Fortis Intertrust, який входить в міжнародну банківську групу Fortis.

Існує ймовірність того, що деякі іноземні банки покинуть український ринок у зв'язку з великими збитками і великою кількістю простроченої кредитної заборгованості.

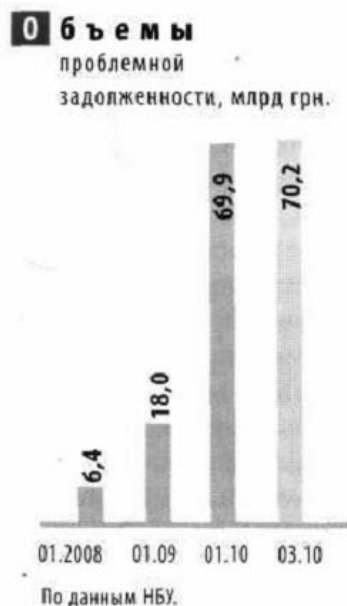

Рис. 2. Об'єми проблемної заборгованості [17]

Станом на 30.04.2010 НБУ ліквідує 18 банків, а саме:

1. АТ "Градобанк"
2. ТОВ "Київський універсальний банк"
3. КАБ "Слов'янський"
4. ВАТ "Європейський банк розвитку та заощаджень"
5. ВАТ КБ "Причорномор'я"
6. ВАТ АКБ "Одеса-Банк"
7. АКБ "Європейський"
8. ВАТ КБ "Національний стандарт"

9. ЗАК "Лісбанк"

10. АК "Банк регіонального розвитку"

11. АКБ "Східно-Європейський банк"

12. КБ "Українська фінансова група"

13. ТОВ "Український промисловий банк"

14. ТОВ Комерційний банк "АРМА"

15. ВАТ Банк "БІГ Енергія"

16. АКБ "Трансбанк"

17. ВАТ "Селянський комерційний банк "Дністер"

18. ВАТ КБ "Іпобанк"

Цей вчинок можна пояснити тим, що МВФ з останньої зустрічі з українською робочою групою вимагав ліквідацію проблемних банків як таких, які немає сенсу рятувати. На цій зустрічі МВФ також вимагав підвищення від НБУ облікової ставки, збільшення ставки за кредитами overnight, збільшення доходності власних депозитних сертифікатів, а також зменшення рефінансування банків НБУ.

Також МВФ вимагає провести реформи Національного банку України.

Зокрема, пропонує внести зміни до закону про НБУ, за яким цінова стабільність стане основною ціллю НБУ, а фінансова стабільність – другорядною.

Крім того, Раду НБУ пропонується "реформувати" у наглядовий орган, до складу якого входитимуть люди, "які відповідають суворим та однаковим критеріям, унеможливаючи конфлікт інтересів".

Також пропонується скоротити правління НБУ, зробити його роботу прозорою, і заборонити входити до правління чи ради НБУ "особам з політичними та відповідними бізнес-зв'язками".

Також МВФ хоче обмежити НБУ з видачею довгих стабілізаційних позик та рефінансування. Пропонується робити це "лише у виключних випадках і тільки системним, платоспроможним і життєздатним банкам на певний термін (як варіант – на три місяці) без можливості продовження".

МВФ також пропонує нарешті розв'язати питання банку "Надра". Так, Фонд погоджується на входження нових акціонерів до "Надр" за трьох умов.

Перше – досягнення домовленості зі "слухним інвестором" у травні. Друге – надання ним повного обсягу рекапіталізації до визначеного періоду – у версії МВФ, це має статися до кінця червня. І третє – порятунок банку не потребуватиме фінансової підтримки з боку держави чи НБУ, включаючи не-подовження реабілітаційних позик.

Якщо цього не буде зроблено, то МВФ вимагатиме "негайно ліквідувати" банк "Надра".

Також МВФ пропонує провести аудит Ощадбанку і Укресімбанку. Щодо трьох банків, рекапіталізованих за участі держави – Родовід, Київ і Укргазбанк – МВФ пропонує Україні звернутися до фінансового радника оцінити їх потенціал і виробити рекомендацію: "чи реструктуризувати їх, чи підготувати на продаж, чи провести їх впорядковане закриття" [14].

А поки що Український уряд майже нічого з цього не зробив, окрім заходів щодо управління.

Рис. 3. ТОП – 10 банків по скороченню своєї зовнішньої заборгованості.[16]

Зовнішня заборгованість українських банків за 2009 рік зменшилася на 25% (до \$30,8 млрд.). Так найбільше всього зовнішніх боргів виплатив Райффайзен Банк Аваль \$1,4 млрд.

Рис.4 Объемы зовнішньої заборгованості українських банків [16]

Це все свідчить про покращення стану банківської системи України, а отже можна очікувати що до кінця року заборгованість ще зменшиться приблизно на 5 млрд.\$.

Як видно на рис. 5 обсяги депозитів зростають, хоча й не в усіх банках. В деяких навпаки йде зменшення обсягів депозитів. У тих банках, де йде збільшення

депозитів, відбувається покращення фінансового стану і відновлення у населення до нього довіри, а отже, в майбутньому в нього вже не буде проблем при виникненні кризових процесів в країні. У банків, де йде зменшення депозитів все навпаки: при виникненні щонайменших проблем в країні обсяги депозитів у них швидше за все зменшуватимуться дуже швидкими темпами, що може призвести до погіршення фінансового стану і в подальшому змусить ці банки застосовувати такий запобіжний захід, як заборона зняття депозитів.

Депозити фізичних осіб зростають, чого не можна сказати про депозити юридичних осіб. Як видно на рис.6 майже в усіх банках йде їхнє зменшення, лише в деяких спостерігається невелике збільшення. Зменшення можна пояснити тим, що ще й досі є багато підприємств, які знаходяться на стадії банкрутства, або ті, які як тільки можуть намагаються розрахуватися з кредиторами, а тим самим це веде або до зменшення депозитного рахунку, або до його повного закриття.

Слід зауважити, що більшість банків не поновили кредитування. Як видно на рис. 7 тільки в двох банках є невеликі пробіски поновлення кредитування, а саме в ПриватБанку та Укрексімбанку, в інших йде тенденція до зменшення їхніх кредитних портфелів. Також не слід забувати про велику кількість проблемних кредитів, які є в усіх банках, що теж спонукає їх бути дуже обережними з видачою нових кредитів, але в даний час для них це не головне. На даний момент і на найближчий час їм потрібно як найшвидше зменшити кількість проблемних кредитів і покращити свою ліквідність, що вони намагаються зробити, починаючи вже з минулого року. Однак банки це роблять не зовсім успішно.

Більшість великих українських банків у 2009-му показали збитки. Значні втрати у системних фінустановах – Райффайзен Банку Аваль (2019 млн грн збитку), УкрСиббанку (1,243 млрд грн), Надра Банку (1,3 млрд грн), Форуму (664500000 грн). Причина негативних фінрезультатів – формування банками резервів під проблемні кредити. Втім, деякі банки, навпаки, показали значний прибуток – ПриватБанк, Укрсоцбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Каліон Банк, Брокбізнесбанк. Експерти стверджують, що в багатьох випадках позитивний фінансовий результат банків пов'язаний з формуванням резервів під проблемні активи не в повному обсязі.

“Укрсоцбанк, наприклад, сформував резерви під проблемні кредити в розмірі 11% кредитного портфеля. Разом з тим у порівнянню за показниками і розмірами Райффайзен Банку Аваль сформовано 20% резервів від усіх кредитів. Навряд чи у Укрсоцбанку значно відрізняються обсяги токсичної заборгованості: найімовірніше, він просто не сформував резерви в повному обсязі”, – говорить старший аналітик ІК“Трійка Діалог-Україна” Євген Гребенюк.

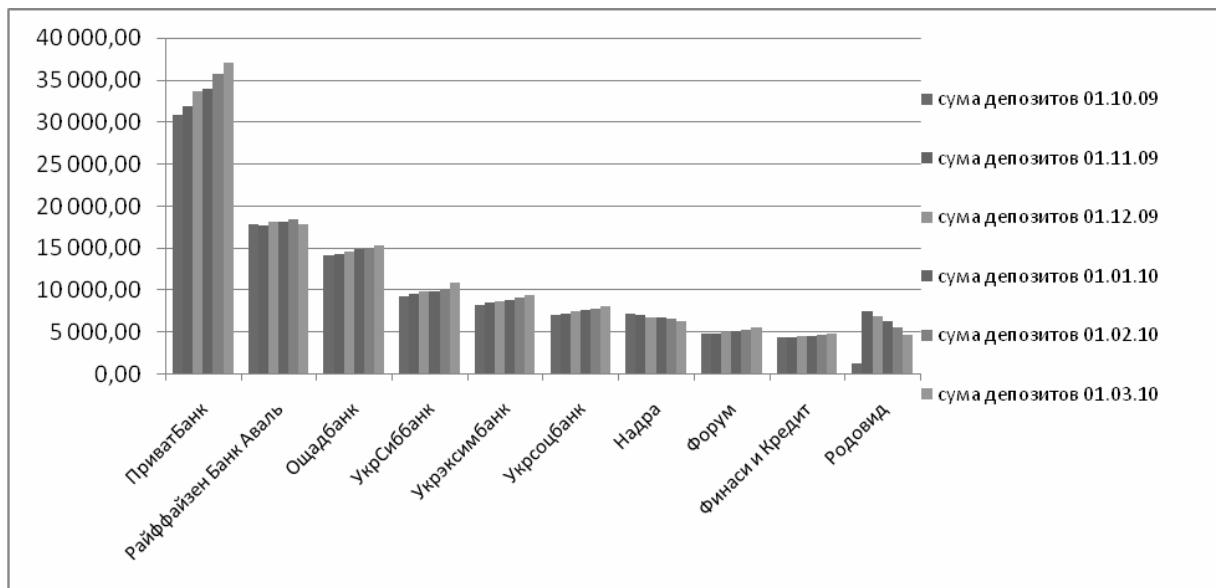

Рис. 5. Депозити фізичних осіб.[Зроблено на основі 7]

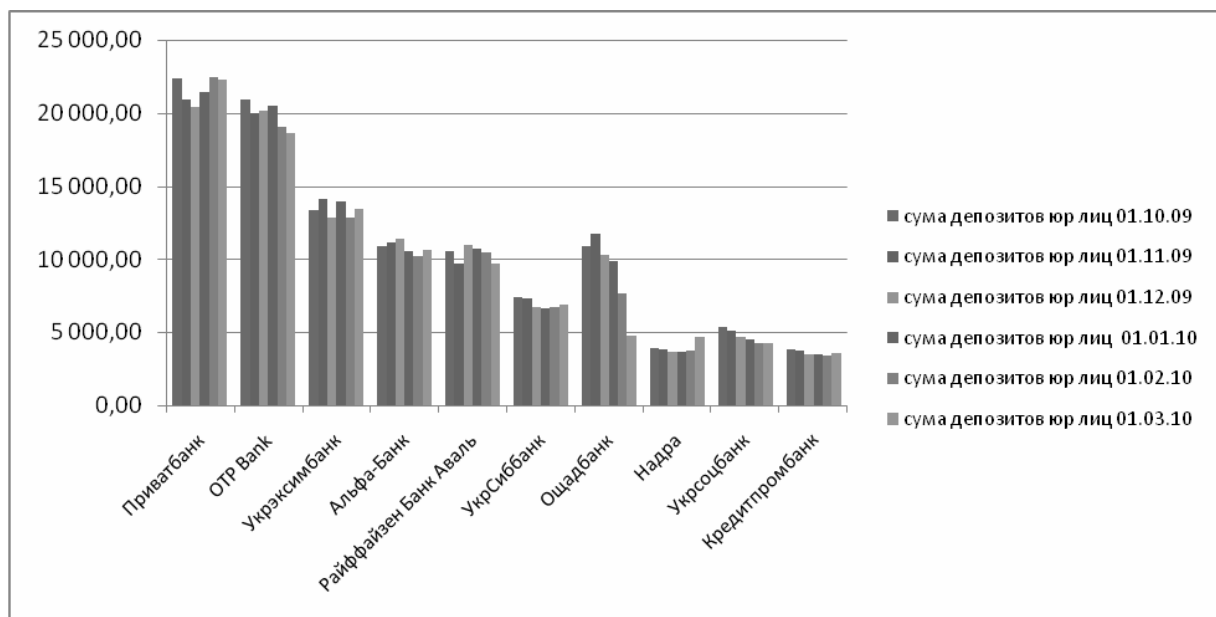

Рис. 6 Депозити юридичних осіб [Зроблено на основі 7]

Банки можуть занижувати показники токсичних кредитів, благо методика їх розрахунку, що прийнята в Україні, це дозволяє. “У Укргазбанку в II кварталі 2009-го було резервів тільки на 6% активів, однак відразу після отримання державної допомоги фінустанова різко наростило резерви до 21%: на це з’явилися гроші. Тобто одні й ті ж кредити в банку класифікувалися спочатку як “стандартні” (непроблемними), а потім усього за кілька днів перейшли в розряд сумнівних і безнадійних”, – пояснює Євген Гребенюк. Втім, банки отримали прибуток не тільки тому, що приховують токсичну заборгованість від регулятора. Той же Укрсоцбанк в 2009 році радикально знизив свої витрати. Зокрема, за даними ІК “Трійка Діалог-Україна” показник витрат до доходу банку

складає всього 29% при стандартному в нинішніх умовах індикаторі 40–50%.

Левову частку резервів банки вже сформували. За оцінками Євгена Гребенюка, банків загалом необхідно зарезервувати приблизно 15–16% від активів, при цьому 12–13% у середньому по банківській системі вже сформовані. За розрахунками аналітика ІК BG Capital Віталія Вавришука, 80% великих українських банків вже в 2010 році стануть прибутковими. Втім, ті банки, які показали прибуток в 2009 році, ще можуть стати збитковими за рахунок формування резервів. Виняток у цьому випадку можуть скласти ПриватБанк, а також державні Ощадбанк і Укрксімбанк. На думку Віталія Вавришука, ПриватБанк практично сформував достатні

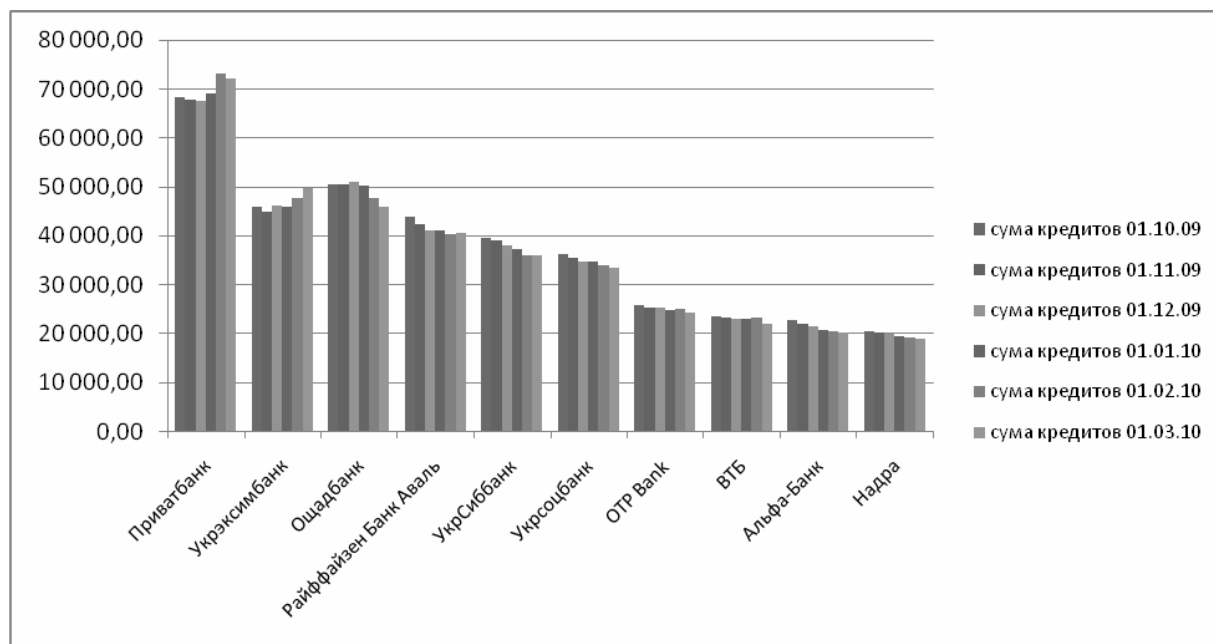

Рис. 7. Кредитні портфелі банків [Зроблено на основі 7]

резерви ще в 2008 році, коли багато інших тільки починали процес резервування в IV кварталі 2008 року.

А державні банки навряд чи стануть збитковими в найближчий рік, оскільки вони зараз неформально виконують роль розрахункових кас Кабміну і в кінці 2008 – початку 2009-го були капіталізовані за держрахунок. Наприклад, Ощадбанк у минулому році активно видавав кредити державним підприємствам, у тому числі НАК “Нафтогаз України”. Державі показувати проблемні активи і формувати резерви під них немає ніякого сенсу.

Вихід із кризи в банківському секторі почнеться з 4 кв. 2010 р. Про це на круглому столі “Хто буде інвестувати в українські компанії в 2010 р.”, заявив перший заступник голови правління “Промінвестбанку” В’ячеслав Юткін.

“Ми можемо говорити про якийсь вихід з кризи в банківській системі з 4 кварталу 2010 р. і весь 2011. Це буде найбільш сприятливий період з урахуванням політичної стабілізації і того, що якісь зміни будуть. ... Раніше 4 кварталу сподіватися на успішне розміщення – а це все, що нижче 9% річних – не доводиться”, – заявив банкір.

Він також відзначив, що найбільш ймовірними і дешевими в 2010 р. будуть залучення коштів на зовнішніх ринках під державні гарантії.

“Приватним компаніям, будь-якому банку недержавному, я думаю, на ставку нижче 11% сьогодні розраховувати дуже складно. Тим більше, що такі фактори, як наприклад, боргове навантаження компанії і її прибутковість – є визначальними після країнового ризику. Сьогодні ризик-бенчмарк для України – все-таки вище 10%. Об’єктивно. Тому не доводиться розраховувати, що можна залучити нормальне валютне фінансування на Заході для приватної акціонерної компанії під ставку нижче 11%. Особливо для банківсько-

го сектора, який продовжує перебувати в глибокій кризі”, – пояснив В. Юткін.

Тим не менше, банкір не виключив, що ряд комерційних банків зроблять успішні спроби залучити кошти в 2010 р. на зовнішніх ринках. “Думаю, що для 2-3 банків це може бути успішним в якихось обсягах, але ціна за це розміщення, щоб воно було успішним, буде досить високою”, – упевнений В. Юткін. [8]

Хотілося би сказати, що банківська система вже досягла дна кризи, але все ще є ймовірність продовжити падіння. Значна частка знецінених кредитів є серйозною проблемою банківського сектора України; це один з факторів, який стримує стабільне функціонування банківської системи в цілому, обмежує її участь у фінансуванні економіки. Для вирішення даної проблеми і відновлення активності банки потребують значного додаткового капіталу, який дозволить їм компенсувати втрати за кредитами і створити платформу для відновлення кредитування. За оцінкою агентства Fitch Ratings, банкам буде потрібно, як мінімум, у два рази більше коштів у порівнянні з обсягами, отриманими для поповнення капіталу протягом 12 місяців, починаючи з 4-го кварталу 2008 року. Якщо рішення даної проблеми буде відкладене, то фінансування економіки продовжить скорочуватися, а для деяких банків подальше існування незабаром стане практично неможливим. [12]

В 2010-му і в 2011-му в Україні впаде ще не один банк, і все це будуть фінустанови з українським капіталом: у кризовому 2009-му банкрутували тільки такі банки.

Нові банкрутства навряд чи сильно похитнуть банківську систему, до того ж історій, аналогічних Укрпромбанку або Надра Банку, вже не передбачається. З великих фінзакладів тільки Кредитпромбанк до

недавніх пір мав фінансові труднощі (він не міг вчасно погасити свої зовнішні борги). Але нещодавно банк нарешті домовився з іноземними кредиторами і конвертував частину зовнішніх боргів в акції.

Колишні проблемні, а нині державні банки планують повністю відновити свою діяльність до кінця цього року. У найближчі декілька років життя банкірів буде затьмарювати ліквідація проблемних банків. Зараз ліквідованих фінансових установ займаються інвентаризацією активів і приймають заявки кредиторів на виплату боргів перед ними. Ця процедура займе як мінімум найближчий квартал. Далі банки почнуть розпродаж майна, що може затягнутися на роки, а це означає, що їхні клієнти отримають свої гроші нескоро. Затяжні ліквідаційні процедури, а також нові банкрутства не додадуть довіри клієнтів до банків. Враховуючи, що в 2010 р. більшість з них продовжить активно залучати гроші населення, істотного зниження депозитних, а так само і кредитних ставок не передбачається.

Висновки

В світі йде санація банківської системи, і не без допомоги урядів і міжнародних фінансово-кредитних організацій. Великий вклад з весни 2009 р. зробили країни G-20, без якого навряд би ми зараз спостерігали ріст, невеликий, але такий ріст глобального банківського сектору і глобальної економіки в цілому. У деяких країнах цей ріст йде швидше ніж передбачалося. З одного боку це добре, але з іншого якщо його жорстко не контролювати, то це може погано закінчитись. G-20 і МВФ було розроблено і запропоновано запобіжні заходи, які повинні допомогти в майбутньому перешкодити виникненню таких кризових заходів в банківському секторі. Одна з головних пропозицій – це податок з усіх банків на міжнародному рівні, за його допомогою держави рятуватимуть ті банки, у яких будуть виникати фінансові проблеми або тих, яким буде потрібне рефінансування. Слід відмітити, що держави дуже швидко почали нарощувати свої зовнішні борги, що створює суверенний ризик, який є досить суттєвою загрозою для фінансової системи. Не зважаючи, що поки все йде добре, банкам в наступні кілька років прийдеться дуже тяжко, оскільки їм потрібно буде рекапіталізувати 5 трильйонів доларів своїх боргів, але це не найгірше що могло статися.

Хотілося би сказати, що в українській банківській системі теж не все так добре, як у світовій, але все ж невеликими темпами і дуже повільно вона демонструє позитивні тенденції. Одною з головних проблем для українських банків була і залишається якість капіталу і велика кількість проблемної заборгованості. Ці проблеми банки будуть намагатися вирішити якнайшвидше в найближчому часі, адже без їх вирішення банкам не довго залишиться працювати. Слід відмітити, що деякі банки вже почали потрохи віддавати свої корпоративні борги, але не в тому обсязі, в якому вимагають кредитори. Також банки починають відновлювати довіру у споживчів, що допомагає їм нарощувати обсяги коштів для виконання операцій і здійснен-

ня кредитування, хоча останнє навряд чи відновиться до кінця цього року, адже поки що споживач не є кредитоспроможним, і банки все таки трохи навчилися на кризі і зараз дуже обережні з видачею кредитів. До кінця року можна очікувати ще кілька банкрутств банків окрім тих 18, що вже на стадії ліквідації. Якщо банки зможуть вирішити всі свої проблеми до кінця цього року, то в наступному нарешті почнеться зростання української банківської системи, а поки нам слід сподіватися, що все це збудеться.

ЛІТЕРАТУРА

1. http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/04/100424_g20_economy_hopes.shtml
2. <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/gfsr/2010/01/pdf/sumr.pdf>
3. http://www.bank.gov.ua/Publication/pres_service/2010/pro_banki_v_stani_likvidacii_050510.pdf
4. <http://www.stockmarket.gov.ua>
5. banker.ua/
6. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/RES042010A.htm>
7. aub.org.ua/
8. <http://www.rbc.ua/rus/finance/show/vygod-iz-krizisa-v-bankovskom-sektore-nachnetsya-s-4-kv-2010-13052010133800>
9. <http://20minut.ua/news/153643>
10. <http://www.domik.net/mod/main/news/life/news86347.html>
11. <http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12646/>
12. <http://kontrakty.ua/2009-10-22-11-46-57/15770-dmitrij-surkov-fitch-ratings-lmnogie-banki-otkazavshiesya-v-proshlom-godu-ot-nashix-rejtingov-byli-blizki-k-defoltur>
13. <http://kontrakty.ua/2009-10-22-11-46-57/13574-need-povod-dlya-radosti-chem-obuslovljena-pribylnost-nekotoryx-bankov-v-krizisnyj-god>
14. <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/04/14/4935703/>
15. The world this week Business// The economist.- 2010.- Vol.397(8675). - iP.10
16. Гриньков Д. Внешне привлекательные: Внешняя задолженность отечественных банков в 2009 г. уменьшилась почти на 25%- до \$30,8 млрд. Несмотря на отдельные случаи дефолтов, финучреждения уже готовы осуществлять новые заимствования за рубежом// БИЗНЕС. – 2010. – № 16(899). – С.31–32
17. Гриньков Д. Европой в окно: Крупные западные банки могут уйти с украинского рынка из-за невозвратов по кредитам, выданным их местными подразделениями // БИЗНЕС. – 2010. – № 14(897).-С.41-42
18. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України// Дзеркало тижня. – № 38 (717) 2008. -<http://www.dt.ua/1000/1550/64350/>
19. Кончин В. "Глобальна фінансова криза" та економічна криза в Україні: пошук взаємозв'язку та шляхи подолання внутрішніх і зовнішніх шоків для української економіки // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 2(9). – 2008. – 3-12.
20. Трансформація системи глобального фінансово-кредитного управління: Вашингтонська та Лондонська резолюції Великої двадцятки та що чекає Україну// Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 1(10). – 2009.
21. Юрій С., Є.Савельєв. Ordnung, чи новий світовий економічний порядок // Дзеркало тижня. – № 3 (782) 2010. – www.dt.ua/3000/3300/68340/

УДК 336.761(477)

СЛЮСАРЧУК Я. Д.

Наук. керівник: ЯЗИНІНА Р. О., д.геог.н.

м. Київ

ГРОШОВА СИСТЕМА – ОСНОВА СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Охарактеризовано сутність грошової системи України та проблем її функціонування в умовах кризи.

Ключові слова: металева і паперова грошові системи, макроекономічна стабілізація.

I. Вступ. Сучасний стан економіки України характеризується зниженням обсягів виробництва, що привело до зміни структури підприємництва. Насамперед ці зміни торкнулися маркетингової і виробничої структури. Виробнича структура змінилась в кількісному співвідношенні і розмірах підприємств. Частину свого капіталу власники підприємств перевели до посередницької діяльності. Основою капіталу посередницької діяльності є гроші.

II. Постановка завдання. Проблемам структурних змін і економічної політики підприємств приділяється багато уваги такими сучасними вітчизняними економістами, як Бойчик М. І., Покропивний С. Ф., Примак Т. О., Шегда А. В. та інші. Питання грошової системи вивчають М. М. Александрова, С. О. Маслова, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук, Щетинін А. І. та інші. Метою нашого дослідження є розкриття проблем теорії і практики грошової системи України та її впливу на стабілізацію економіки.

III. Результати. Грошові системи в різних країнах мають певні загальні риси. В їх становленні й розвитку знаходять своє відображення певні об'єктивні закони й тенденції. Проте у кожній країні свої особливості формування і функціонування грошової системи. Створення гнучкої грошової системи забезпечує держава, що закріплюється відповідними законами. На думку Щетиніна А. І. **грошова система** – це конкретна форма організації грошового обігу, визначена відповідним законодавством країни. [12, с. 144] Вчені Тернопільського державного економічного університету вважають, що **“Грошова система** – це встановлена державою форма організації грошового обороту в країні”. [2, с. 114]. Вчені Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана **грошову систему** визначають, як форму організації грошового обороту в країні, встановлена загальнодержавними законами. [4, с. 150] Александрова і Маслова вважають, що **грошова система** – це законодавчо встановлена форма організації грошового обороту в країні. [1, с. 61]

З цих тверджень видно, що всі вчені визначають грошову систему як форму організації грошового обігу. Отже, удосконалюючи поняття грошової системи робимо висновок. **Грошова система** – це економічні відносини, які обслуговують функціонування сфери виробництва й обігу, їх організація регу-

люється відповідним чинним законодавством окремої країни.

Грошові системи підлягають класифікації залежно від тієї форми грошей, яку вони мають у даному суспільстві. Якщо гроші функціонують у вигляді металевих монет, то ця грошова система називається металевою. Металева грошова система – це така система, основу якої складають повноцінні металеві гроші, тобто ті, які мають свою вартість і вагу. З розвитком економічних відносин, у такій системі згодом з'являються паперові гроші, які можна поміняти на золото і срібло, але визначальним елементом залишались благородні метали. Коли ж повноцінні гроші виходять з обігу і повністю замінюються паперовими, починає діяти паперова грошова система. Металеву грошову систему обслуговує економічна наукова теорія “металістична теорія грошей”. Ця теорія виникла на межі XVI–XVII ст. Суть цієї теорії полягає в тому, що гроші – це благородні метали: золото і срібло. Основоположниками цієї теорії були меркантилісти (Томас Мен, К. Кніс, В. Лексіс та ін.). Паперову грошову систему обслуговує економічна “номіналістична” наукова теорія. Суть цієї теорії полягає в передбаченні, що гроші не мають товарної природи, а являють собою умовний знак, вартість якого визначається найменуванням і встановлюється державою. Набула розвитку у XVIII ст. Засновниками цієї теорії були Берклі, Джеймс Стюард, Г. Кнапп. Подальшого розвитку набула в працях Дж. Кейнс, М. Фрідмен, П. Самуельсон.

Металева грошова система включає повноцінні гроші. **Повноцінні гроші** – це гроші, що мають свою вартість, і саме цю вартість покладено в основу виконання ними ролі загального еквівалента [12, с. 145]. Це місце зайняли благородні метали – золото й срібло, а з переходом країн до монометалізму повноцінними грошима стало золото.

В ринкових умовах, коли товарне виробництво набуває загального характеру, повноцінні гроші поступово втрачають своє значення у грошовому обігу і в XX сторіччі практично виходять з обігу. Відбувається важлива трансформація грошових систем, головною ознакою якої стає їх перетворення в паперово-грошові системи.

Центральний елемент цього типу грошової системи – паперові гроші. **Паперові гроші** – це номінальні знаки вартості, що заміщують в обігу повноцінні гроші і випускаються державою для покриття своїх витрат. [12, с. 153]

У метаморфозі Т–Г–Т гроші є засобом обігу. Саме з цієї функцією грошей і пов'язана поява паперових

грошей. Об'єктивно вона полягає, з одного боку, у цільовій функції грошей, покликаних забезпечити обмін різних споживних вартостей, а з іншого боку пов'язано з фактом обміну. Це останнє дуже чітко підкреслює К. Маркс. Пояснюючи природу паперових грошей і аналізуючи метаморфозу Т–Г–Т, він пише, що тут "функціональне буття грошей поглинає їх матеріальне буття" [6, с. 140].

На сьогодні набуває розвитку форма грошей, що зберігаються на поточних рахунках в банку. Деякі теоретики їх називають "електронними грошима". [3] На нашу думку, це гроші, що мають особливості обігу, використовуються в тій сфері економіки, де широко застосовується електронна форма зв'язків грошової системи.

Грошова система України складається з таких елементів: паперові гроші, золото-валютний резервний запас, еквіваленти грошей, кредитування, податкова і цінова політика. Кожен з цих елементів має свій особливий вплив на стабільне функціонування економіки України. Від кількості паперових грошей певною мірою залежать ціни на товари. Тому кількість грошей, що перебувають в обігу підлягають регулюванню. Таке регулювання здійснюється Національним банком України, шляхом випуску грошей на грошовий ринок. Функція золото-валютного резервного запасу полягає в підтриманні пропорцій на товарному, кредитному і валютному ринку України. Еквіваленти грошей – цінні папери, що можуть в будь-який момент перетворитися на гроші (дорожні чеки, поштові марки, тощо). Вони відіграють стабілізаційну функцію в частині нагромадження грошей.

Для подолання нестабільності економіки в Україні уряд проводить відповідну стабілізаційну політику, під якою розуміють заходи держави, спрямовані на зміну обсягу національного виробництва, доходів, рівня зайнятості, інфляції та інших параметрів національної економіки за допомогою різних макроекономічних інструментів, таких як податки, державні видатки, кількість грошей в обігу, квоти та інше. Вплив грошової системи на стабілізацію економіки можна розглянути через призму кредитно-грошового регулювання, податкової і цінової політики.

У країнах з розвинутою ринковою економікою основним економічним методом регулювання ринку виступає кредитно-грошове регулювання. Інструментом державного грошово-кредитного регулювання є Національний банк України, який покликаний виконувати функції загальнодержавної резервної системи. Головне завдання Національного банку України – створення стабільного, не інфляційного, розвитку економіки держави.

Основними методами кредитно-грошового регулювання є: 1) регулювання розмірів банківських резервів; 2) маніпулювання обліковими ставками; 3) операції на відкритому ринку (купівля-продаж центральним банком деяких видів цінних паперів).

Для підтримання розмірів валютних банківських резервів в 2008 році НБУ не стримувало різкий ріст курсів іноземної валюти, що привело до зниження попиту на валюту і девальвацію гривні. Комерційні банки України за таких умов недоотримали погашення кредитних позик в іноземній валюті, що привело до кризи в банківській системі України і краху 10 комерційних банків. А на кредити видані в національній валюті було підвищено кредитну ставку, що зробило в декілька разів дорожчим кредит. Наслідком таких дій стало непогашення кредитів, порушення умов депозитних договорів і недовіри населення до банківської системи. НБУ усунувся від своїх регулюючих функцій, що вплинуло на подальший розвиток кризових явищ. З метою стабілізації економіки уряд України прийняв ряд мір: надав фінансову допомогу деяким банкам для покращення платоспроможності, деякі банки націоналізував.

Ринковий механізм в Україні набуває подальшого розвитку, але грошово-кредитні відносини в ньому не набули потрібного рівня, а економіка регулюється переважно за допомогою фінансово-бюджетних методів, що реалізуються за допомогою бюджетно-податкової політики.

Сутність фінансово-бюджетних методів регулювання полягає у встановленні жорстких норм оподаткування і державних витрат з таким розрахунком, щоб вони гасили коливання економічного циклу, обмежували інфляцію або пом'якшували дефляцію. До фінансово-бюджетних методів відносять: 1) маніпулювання ставками податків; 2) державними витратами.

Фіскальна або бюджетно-податкова політика – це заходи уряду, спрямовані на зниження безробіття чи інфляції та досягнення природного обсягу виробництва через зміну державних видатків, рівня оподаткування або через одночасне поєднання обох цих заходів. Податки й державні видатки – це основні знаряддя фіскальної політики. Якщо в економічній системі спостерігається активізація попиту і розвиток інфляції, уряд підвищує податки на доходи підприємців, населення і водночас обмежує державні витрати. Навпаки, якщо в економічній системі з'являються ознаки депресії, ставки податків знижуються, бюджетні витрати зростають. Держава, використовуючи бюджет, здійснює фінансову участь і фінансову допомогу у розвитку окремих галузей і сфер діяльності через дотації, субсидії, субвенції. Так, на сьогодні держава виділяє субсидії таким галузям як паливно-енергетична, вугільна, авіаційна, транспортного і комунального господарства.

Перехід до ринкової економіки пов'язаний із запровадженням цілісної податкової системи, яка у світовій практиці державного регулювання економікою знаходиться в одному ряду з бюджетним фінансуванням пріоритетних напрямів і діє через процентну політику та грошовий обіг. Позиція невтручання держави в економіку привела Україну до найжорсто-

кішої кризи: розвалу промисловості, різкому і тривалому спади промислового виробництва, зниженню обсягів випуску сільськогосподарської продукції, росту внутрішнього і зовнішнього боргу, інфляції, нестабільності національної валюти, кризі неплатежів, не-виплати заробітної плати і пенсій, корупції у всіх ешелонах влади, значному тіньовому обороті капіталу, росту злочинності і безробіття.

Грошова система України впливає на реалізацію цінової політики, що здійснюється через політику доходів. Політика доходів – контроль цін і заробітної плати. Політика доходів здійснюється за такими напрямками: а) прямий контроль зарплати й цін (“заморожування” рівня заробітної плати і підвищення цін на послуги, що регулюються державою, такі як, громадський транспорт, комунальні послуги, ціни на хліб, тощо); б) добровільні орієнтири для підвищення цін та заробітної плати (уряд просить фірми та трудові спілки у своїх вимогах і діях щодо підвищення цін і зарплати не виходити за рекомендовані ним межі). Цей метод спрацьовує за умов високої економічної культури населення. Державна політика цінового регулювання, безперечно, справляє певний тиск на виробників і продавців продукції. За таких умов вони змушені дотримуватися встановлених цін і відповідно зазнавати навіть суттєвих втрат. Для компенсації збитків держава часто супроводжує обмеження цін наданням підприємствам фінансової допомоги, не допускаючи їхнього банкрутства на регульованих ринках. Це втручання здійснюється за допомогою різноманітних методів державного регулювання цін, які можна об’єднати у 2 групи: прямі і непрямі. До прямих методів належать: встановлення фіксованих цін на найважливіші товари та послуги, застосування граничних цін або граничних коефіцієнтів їх підвищення, декларування зміни цін, заморожування цін на певний строк, введення граничних рівнів посередницько-збутових націнок та торговельних надбавок, датування виробників деяких товарів, укладання договорів про ціни між підприємствами і державою. Непряме регулювання переважає на етапі зрілого ринку та за нормальних умов розвитку економіки, коли регулюючий потенціал ринкового механізму реалізується на повну силу. За допомогою цих методів держава регулює поведінку суб’єктів, які беруть участь у процесі ціноутворення, але не диктує порядок чи способи визначення цін та їх рівень. Для вирішення цієї проблеми застосовується політика низьких цін на товари першої необхідності, яка реалізується в Україні через дотації і повне звільнення деяких секторів від податків.

Процес вільного ціноутворення в неконкурентному середовищі є головною причиною нестримного зростання цін і появи галопуючої інфляції. Єдиним виходом з такої ситуації є запровадження державного регулювання цін і тарифів передусім підприємств-монополістів, до складу яких входять як природні монополії, так і підприємства, що займають монополіне

становище на ринку. Безпосередньо в Україні державне регулювання цін на продукцію монополістів здійснюється Міністерством економіки, а на регіональних ринках – місцевими органами влади. Ці установи спільно з Антимонопольним комітетом визначають перелік регульованої продукції, до якої на загальнодержавному рівні входять найважливіші види товарів народного господарського значення.

Організація зв’язків грошової системи також впливає на стабілізацію економіки. В Україні організація грошової системи поділяється за такими напрямками: організація емісії грошей і їх еквівалентів, встановлення масштабу цін, встановлення і підтримка курсу національної валюти, організація готівкового і безготівкового грошового обігу.

Організація емісії грошей здійснюється у відповідності чинного законодавства. Друкувати гроші має право лише одна паперова фабрика в Україні, що знаходиться в м. Малині Житомирської області. Емісія гривні не здійснюється хаотично, а проводиться в плановому порядку на основі рішення уряду. Емісія – це один з інструментів антиінфляційної політики уряду і повинна здійснюватися при зростанні об’ємів виробництва. В кризових умовах в Україні виплата заробітної плати здійснюється через збільшення емісії грошової маси, що впливає на погіршення економіки України.

Такий елемент сучасних грошових систем як установлення й підтримка курсу національної валюти є досить цікавим. Валюта деяких країн знаходиться у вільному плаванні стосовно до валют інших країн. Курс такої валюти змінюється, головним чином, під впливом ринкового попиту і пропозиції даної валюти. Деякі країни “прив’язують” курс своєї валюти до валюти інших, як правило, провідних держав (США, ЄВС, т. ін.) або до колективних валют, наприклад до євро.

В Україні на курс національної валюти впливає ряд чинників: розмір валового внутрішнього продукту, купівельна спроможність населення, політична ситуація. Валовий внутрішній продукт України становив в 2009 р. 914720 тис. грн. В 2008 р. – 948056 тис. грн., в 2007 р. – 720731 тис. грн. При цьому індекс споживчих цін в 2008 р. збільшився на 22,3%. Отже, в перерахунку на індекс цін ВВП за 2008 р. становив 736639 тис. грн. Якщо перерахувати цей ВВП на індекс цін, що був в 2009 р., а це 12,3%, то ВВП за 2009 р. буде становити 646032 тис. грн. Таким чином ВВП за 3 роки низився на 12,7%. У зв’язку з підвищенням цін на основні продукти споживання купівельна спроможність населення різко впала. Це видно з скорочення обсягів продажу продукції легкої промисловості, перехід населення на більш дешевші продукти, скорочення автомобільного ринку і згортання ринку житла. За таких умов курс гривні низився і вона девальвувала.

Організація готівкового і безготівкового грошового обігу здійснюється через низку законодавчих актів. Такі положення як “Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій

у банківській системі в особливий період" затверджене Постановою НБУ N 46 від 12.02.2004р. і "Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні" затверджене Постановою НБУ N 637 від 15.12.2004 р. регулюють основні правила емісії і обігу готівкових коштів в Україні. Положення № 46 регулює порядок емісії грошей в Україні, в ньому чітко поділено функції НБУ і комерційних банків, визначено умови емісії грошей. Інструкцією про безготівковий обіг регулюється порядок руху грошей в безготівковій формі. Таким чином, через чинне законодавство здійснюється регулююча і контролююча функція обігу грошей.

IV. Висновки. Отже, грошово-кредитну систему України необхідно регулювати через її елементи. Основними напрямками регулювання є встановлення облікової ставки, валютного курсу, тарифи на товари і послуги, що надаються підприємствами державної форми власності, фінансово-бюджетні методи тощо. Сутність фінансово-бюджетних методів полягає у встановленні ефективної системи оподаткування підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова М. М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник. -2-е видання, перероблене і доповнене. – К.: ЦУЛ, 2002. – 336с.

2. Гроші, банки та кредит у схемах і коментарях: Навчальний посібник / За ред. Б. Л. Луціва, -2-е видання, перер.: Тернопіль: Карт-бланш, 2000.-225с.

3. Гроші та кредит – К.: Дакор.,К.: Виро-Р., 2003-528с

4. Гроші та кредит: Підручник 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За аг. Ред.. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002, – 598с.

5. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С. М. Чистов, Л. Г. Никифоров, Т. Ф. Суценкотан.–К.: КНЕУ, 2005. – 316 с.

6. Маркс К. Капитал т.1. – М.: Политиздат, 1975 – 986с.

7. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Відп. ред. Г. Н. Климко.К.: Знання -Прес, 2004, – 615 с.

8. Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період" // Постанова НБУ N 46 від 12.02.2004р. / <http://www.rada.gov.ua>

9. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні // Постанова НБУ N 637 від 15.12.2004р. / <http://www.rada.gov.ua>

10. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2005. – 176 с.

11. Червова Л. Г., Попов А. Г. Проблемы планового регулирования экономики в новых условиях // Проблемы управления государственным сектором экономики: Сб. науч. тр. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2006. – С. 41–50.

12. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник: Видання 3-тє, перероблене та доповнене. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432с.

УДК 336.14

ВОЙТЮК М.

Наук. керівник: ЗАХАРЧУК С.С.

м. Житомир

АКТУАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Важливе місце в системі регулювання економіки країни, створення сприятливого фінансового середовища для поліпшення розвитку ринкових відносин, забезпечення макроекономічної рівноваги належить бюджету. Він є необхідною частиною ринкових відносин і водночас – важливим інструментом реалізації державної економічної політики.

Бюджет як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі відносини, відтворює відносини розподілу і перерозподілу, опосередковує рух грошової маси.

Бюджету належить важлива роль у фінансовій системі держави. За його допомогою перерозподіляється частина фінансових ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями України з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню.

Бюджет є складною економічною категорією, оскільки являє собою систему економічних відносин, які складаються в суспільстві у процесі формування, розподілу та використання централізованого грошово-

вого фонду країни, призначеного для задоволення суспільних потреб.

На сьогодні існує багато актуальних питань реформування бюджетного процесу і розроблення принципової схеми їх реалізації, обґрунтування заходів щодо удосконалення.

Організація бюджетного процесу потребує вибору раціональних схем взаємодії його учасників, удосконалення методів складання та виконання бюджету і здійснення бюджетного контролю.

Мета роботи: показати вплив реформування та удосконалення бюджетної системи України на рівень життя народу.

Об'єкт роботи: бюджетна система України.

Предмет роботи: удосконалення та реформування бюджетної системи України.

Вивченню бюджету, який є основою фінансового забезпечення функцій держави та інструментом її впливу на соціально-економічний розвиток, приділяли увагу у своїх працях Ш. Бланкарт, Б. Болдирєв, Дж. Б'юкенен, А. Вільдавські, Є. Гловінський, Р. Зоді,

Дж.М. Кейнс, У. Нордхауз, І. Озеров, П. Самуельсон, Дж. Стігліц та інші. Вагомий внесок до сучасної теорії бюджетного процесу зробили такі вчені як В. Андрущенко, С. Буковинський, О. Васирик, П. Вахрін, Г. Волощук, Л. Дробозіна, І. Луніна, Ю. Ляшенко, С. Льовочкін, Ц. Огонь, С. Огороднік, В. Опарін, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій та інші.

Реформування бюджетної системи в Україні передбачає не тільки зміну ролі і місця бюджету у фінансовій системі, структурні зміни в доходах і видатках, нові підходи до бюджетного дефіциту і джерел його фінансування, а й удосконалення організаційної вертикальної побудови бюджету за рівнями влади. У сучасній державі бюджетна система охоплює сукупність фінансово досить сильних і незалежних бюджетів на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу. Водночас побудова бюджетної системи й організація міжбюджетних відносин здійснюються у такий спосіб, щоб забезпечувати проведення єдиної бюджетної політики в країні. Як і ж трансформаційні процеси відбулися і відбуваються в цьому напрямі в Україні?

Незважаючи на проведення бюджетної реформи, багато проблем функціонування бюджетної системи залишаються нерозв'язаними. Необхідність внесення змін до нормативно-правових актів у бюджетній сфері, насамперед, зумовлена потребою розширення фінансової основи місцевого самоврядування як важливої складової механізму підвищення добробуту населення й економічного розвитку громад, удосконалення міжбюджетних відносин із метою забезпечення справедливого й неупередженого розподілу бюджетних ресурсів та дотримання визначених законодавством принципів збалансованості й самостійності бюджетів, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, створення стимулів розширення й мобілізації належних бюджету доходів.

Повноваження органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері визначено Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, це стосується соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень, утримання й розвитку соціально-культурних установ тощо. Виконання цих завдань залежить переважно від наявності фінансових ресурсів. Проте в сучасних умовах розподілу загальнодержавних податків і неподаткових платежів між державним і місцевими бюджетами понад 70 % загальної суми видатків місцевих бюджетів не забезпечується власними й закріпленими дохідними джерелами [1, с. 46-55].

Щодо визначення поняття “місцеві бюджети”, то в економічній літературі немає єдиної точки зору. У перші роки організації бюджетної системи місцеві бюджети розглядалися як сукупність завдань, доручених місцевим органам, і сукупність коштів, котрими вони володіють для їх задоволення.

Н. Ширкевич так визначає сутність місцевих бюджетів: “Це частина основного річного фінансового

плану країни – державного бюджету, крім того, місцеві бюджети утворюють централізований фонд грошових коштів місцевих рад, котрим вони розпоряджаються з метою здійснення заходів, які щорічно передбачаються планом економічного і соціального розвитку” [2, с. 123].

Інші вчені за основу визначення місцевих бюджетів приймають територіальний принцип, розкладаючи їх як бюджети окремих адміністративно-територіальних одиниць. Багато економістів характеризують місцеві бюджети як економічні відносини. Наприклад, І. Ходорович характеризує місцеві бюджети як “сукупність економічних відносин, що забезпечують фінансову базу місцевих Рад щодо розвитку і утримання головним чином галузей господарства, які безпосередньо спеціалізуються на підвищенні добробуту населення” [2, с. 118]. У свою чергу, Н. Васильєва визначає місцеві бюджети як “обумовлену адміністративно-територіальним поділом і бюджетним устроєм частину економічних відносин у суспільстві, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів, призначених для задоволення суспільних потреб” [3, с. 16].

З метою забезпечення фінансовими ресурсами місцевих органів влади для здійснення їх повноважень необхідно розширити перелік власних доходів місцевих бюджетів. Оскільки встановлення розміру ставок плати за торговий патент, фіксованого податку на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності та єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб – згідно із законодавством покладено на органи місцевого самоврядування й вони мають можливості впливати на надходження цих платежів до бюджету як податків малого бізнесу, на нашу думку, їх треба включити до доходів місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні трансфертів.

У більшості країн світу податки з малого бізнесу надходять до місцевих бюджетів і, мабуть, найкраще задовольняють вимоги, що висуваються до місцевих податків, а саме: не мають значних регіональних відмінностей, не надто чутливі до кон'юнктурних коливань, дія податків обмежена відповідною територією. А для того, щоб не зростало навантаження на державний бюджет, зміни у структурі доходів місцевих бюджетів можна відрегулювати міжбюджетними трансфертами, тобто шляхом збільшення обсягу дотації вирівнювання і зменшення субвенції з державного бюджету на житлово-комунальне господарство. Перехід багатьох функцій регулювання соціально-економічних процесів від державного рівня до регіонального не тільки призводить до зростання ефективності надання суспільних послуг, але й породжує різні витрати. В цих умовах основним інструментом, який дозволяє використовувати позитивні моменти від децентралізації і мінімізувати негативні ефекти від децентралізованого використання деяких повноважень, як вже зазначалося, є державна фінансова допомога бюджетам

нижчого рівня, тобто міжбюджетні трансферти [4, с. 86–97].

Таким чином, раціональними кроками в напрямку покращання ефективності перерозподілу і використання коштів місцевих бюджетів буде впровадження правильної системи збалансування місцевих бюджетів, яка забезпечить право вільного використання власних фінансових ресурсів на місцях, обміркована політика в законотворчих процесах, направлена на забезпечення інтересів громад, а саме: необхідно чітко розподілити компетенції між центральними органами влади та органами регіонального та місцевого самоврядування і поетапно здійснювати перехід до децентралізації державних фінансів. Також потрібно вдосконалити механізм міжтериторіального фінансового вирівнювання, що значно збільшило б автономність регіонів на фінансову та соціальному рівні.

В цілому бюджетна система України, хоч і має деякі позитивні зрушення, та все одно ще потребує глобального реформування, яке повинно вирішити наступні завдання: по-перше, збільшення фінансової само-

стійності регіонів, по-друге, перегляд групи надходжень, що закріплюються за місцевими бюджетами, і не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, по-третє, строго визначити норми відрахувань до бюджетів вищих рівнів, по-четверте, змінити перелік податків і зборів, які залишаються в місцевих бюджетах, на користь непрямих податків. Дані завдання можливо виконати лише шляхом ухвалення нового Бюджетного кодексу, але на жаль через політичні протистояння прийняття даного документу гальмується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демків О. І. Напрями поглиблення бюджетної реформи в Україні // *Фінанси України*. – 2009. – №3. – С. 46–55.
2. Васильєва М. В. Местные бюджеты в современных условиях / М. В. Васильева. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 128 с.
3. Финансы. Денежное обращение. Кредит / под. ред. Л.А. Дробозиной. – М. : Финансы, ЮНИТИ. – 2007. – 479 с.
4. Юшко С. В. Організація міжбюджетних відносин в Україні: стан, проблеми і перспективи // *Фінанси України*. – 2009. – №1. – С. 86–97.

УДК 336.62

ВОРОНЬКО І.Л.

м. Луганськ

ФІНАНСОВЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Однією з проблем, що постала в останні роки перед банківською системою України, є фінансове оздоровлення комерційних банків. Вказана проблема ускладнюється обставиною законодавчої неврегульованості в Україні банкрутства кредитних організацій та відсутності механізмів державної підтримки банків, в яких виникли фінансові ускладнення.

Банківська мережа України продовжує складатися переважно з дрібних і середніх банків. За станом на 01.11. 2005 р. із 163 банків які мають ліцензію Національного Банку /НБУ/, частка кредитних установ зі сплаченим статутним капіталом від 3 до 5 млн. євро становила 25% загального числа банків, тоді як число більш крупних банків, що мають статутний фонд у розмірі від 5 до 10 млн. євро, не досягає 15%. Загальна сума капіталу /балансова/ по банківській системі становила 22927 млн. грн. або 4540 млн. дол. США [1, с. 148–149]. Це дорівнює показникам двох або трьох західних банків.

У структурі сучасної моделі банківського регулювання, яка є характерною для більшості розвинутих країн світу, виділяють такі головні напрями:

- Регулюючі заходи для підтримки ліквідності у банківській системі;
- Система страхування депозитних вкладень;
- Страхування ймовірних банківських банкрутств.

Перший напрям характеризується системою регулювання діяльності банків для забезпечення належного рівня ліквідності з метою недопущення явищ паніки серед кредиторів та вкладників. Сюди ж відносять практику надання ломбардних та стабілізаційних кредитів комерційним банкам.

Державне регулювання діяльності банків в Україні здійснюється Національним банком України у таких формах:

- I. Адміністративне регулювання:
 - 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
 - 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
 - 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
 - 4) нагляд за діяльністю банків;
 - 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.
- II. Індикативне регулювання:
 - 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
 - 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
 - 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
 - 4) визначення процентної політики;
 - 5) рефінансування банків;
 - 6) кореспондентських відносин;

7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;

8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;

9) імпорту та експорту капіталу. / Стаття 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 5 червня 2003 року N 914-IV/.

Другий напрям – страхування депозитів, здійснюється на основі урядових гарантій та страхування на солідарній основі самими кредитними установами.

Третій напрям – корпоративне страхування банків на випадок ймовірного банкрутства у найближчій мірі відображає соціальні підходи у визначенні ролі та функцій банків при трансформуванні ресурсів та ризиків. Вказані підходи є характерними для країн Західної Європи.

Для забезпечення додаткових заходів з метою управління ризиками банки створюють постійно діючі комітети, зокрема:

1) кредитний комітет, який щомісячно оцінює якість активів банку та готує пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення;

2) комітет з питань управління активами та пасивами, який щомісячно розглядає собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі, розглядає питання відповідності строків активів та пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають;

3) тарифний комітет, який щомісячно аналізує співвідношення собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів, відповідає за політику банку з питань операційних доходів.

Банки самостійно вирішують і створюють органи управління фінансовими ризиками з метою забезпечення сприятливих фінансових умов захисту інтересів вкладників та інших кредиторів.

Зміни останніх років на фінансових ринках, зменшення довіри клієнтів та населення до банків – все це зумовило посилення вимог НБУ до мінімального розміру статутних фондів банків та посиленню режиму банківського нагляду за діяльністю комерційних банків.

Результатом стало офіційне визнання наявності проблемних банків, що спричинило створення системи органів НБУ по організації санування /фінансового оздоровлення/ комерційних банків. Кількість банків, у яких зупинено або припинено здійснення окремих банківських операцій було у 2000 р. – 70; у 2001 р. – 24; у 2002 р. – 23; у 2003 р. – 55; у 2004 р. – 41 /це 25% від загальної кількості банків/[2, С. 142].

З одного боку, це пояснюється тим, що комерційні банки, спостерігаючи погіршення платоспроможності підприємств, утримуються від надання їм кредитів, з другого боку, підприємства, опинившись в тяжкому фінансовому стані, не в змозі виконувати свої зобов'язання перед банками.

Незадовільний фінансовий стан комерційних банків є також наслідком допущених порушень чинного законодавства й нормативних актів НБУ, порядку формування статутного фонду, недотримання встановлених економічних нормативів, обов'язкових резервних вимог.

Зберігається тенденція в розвитку української банківської системи, як вкрай нерівномірний розподіл мережі кредитних установ по території країни. При відсутності достатньо надійного зв'язку ця обставина надзвичайно позначається на поширенні адекватного банківського сервісу. Більшість комерційних банків, у тому числі найбільш крупних за нашими масштабами, зосереджений в Києві. На 01. 11. 2005 р. їх було 94, тобто більше 50% загальної кількості діючих кредитних установ.

Київським банкам належить більш ніж половина сумарного капіталу всіх українських банків, а частка банківських послуг, що надається, – вище, оскільки вони діють і через свої філії, що знаходяться в інших регіонах.

Реструктуризація балансу /санація/ передбачає пряме чи непряме збільшення капіталу. У країнах Скандинавії значну роль відіграє держава, надаючи кошти у формі прямих інвестицій чи гарантій. Німеччина та Швейцарія практикують заходи так званого “морального впливу” на акціонерів з метою залучення додаткового капіталу.

В обставинах, які склалися, необхідні жорсткі інструменти мобілізації в інвестиції реального сектору значної частини збережень і резервів, накопичених у фінансовій сфері. У якості таких інструментів можуть виступати банки розвитку /інвестиційні банки/. Головною формою діяльності банків розвитку повинен стати довготривалий кредит, якому поступово слід надавати портфельну /облігаційну/ форму. Банкам розвитку може належати роль посередника при емісії цінних паперів.

У якості можливого джерела коштів, на розміщення яких в облігаціях інвестиційних банків розрахувати, мали б бути частково використані валютні резерви НБУ. Кредити НБУ органам загальнодержавного управління /уряду/ продовжують щороку зростати і на кінець 2005 р. вони досягли 9,3 млрд. грн.

НБУ і Уряд повинні опрацювати ефективні механізми, які стимулювали б довгострокове кредитування комерційних банків через цільове рефінансування; диференціацію норми резервування їхніх депозитів; участь банківського капіталу у створенні промислово-фінансових груп; конвертування відстрочених до погашення облігацій внутрішньої позики в акції державних підприємств, що приватизуються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2005. – № 12. – С. 148–149.
2. Бюлетень Національного банку України. – 2005. – № 12. – С. 142.

УДК 336.2.026

ДОВГАНЬ О.В.

Наук. керівник: БОРОВИК П.М. к.е.н.

м. Умань

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОРЕЧНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Податок на додану вартість нині в Україні є одним з бюджетоутворюючих податків. В той же час, практика його справляння в Україні зумовила виникнення цілого ряду проблем, що заважають подальшому розвитку цієї складової системи оподаткування, насамперед пов'язаних з його впливом на рівень цін на товари, роботи та послуги та фактичний рівень доходів громадян, за рахунок доходів яких даний податок і сплачується до бюджету внаслідок процесів перекладання ПДВ. Крім того, слід зазначити, що в умовах відсутності розвинутих ринкових відносин, системи автоматизованого контролю, переваги цієї форми оподаткування, які полягають у відносній простоті механізму його справляння, не проявляються.

Зазначені проблемні аспекти в адмініструванні ПДВ зумовлюють актуальність дискусій щодо необхідності відміни даної податкової форми. Зокрема, протягом останніх 10–15 років у вітчизняній науковій періодиці бачимо цілу низку публікацій, присвячених аналізу недоліків механізму справляння ПДВ та на прямим вдосконалення цієї податкової форми. Вони належать відомим авторам, серед яких Мельник В.М. [1], Солдатенко О.В. [2], Филук Г.М. [3], та багато інших відомих вчених. Проте, зважаючи на той факт, що податок на додану вартість в сучасному його форматі не задовольняє ні платників цього платежу, ні державу, до цього часу актуальною залишилась проблема необхідності вдосконалення механізму його справляння, що зумовлює як необхідність подальших наукових пошуків в цій галузі економічних досліджень, так і написання даної статті.

Податок на додану вартість – це, по суті, податок на кінцевого споживача, що сплачується за рахунок громадян – покупців товарів. За досить високої ставки та фінансової нестабільності в державі ПДВ перетворюється на один із факторів, що стримують розвиток виробництва, та стимулюють інфляційні процеси.

В той же час, податок на додану вартість має високу ефективність із фіскальної точки зору. Широка база оподаткування забезпечує надійність та стабільність бюджетних надходжень від цього платежу. Поряд з цим, універсальні ставки ПДВ, порівняно з іншими платежами, спрощують порядок визначення суми податку для його платників, полегшують виконання контрольних функцій податковими органами стосовно правильності і своєчасності сплати ПДВ. Наслідком справляння ПДВ на всіх етапах руху товарів, робіт, послуг є рівномірний розподіл податкового тягаря між суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, оподаткування доданої вартості, а не обсягу реалізації,

та сплата податку пропорційно новоствореній вартості наближають ПДВ за його функціональними характеристиками до прямих податків.

Слід зазначити, що протягом останніх трьох років податкові надходження становлять близько половини доходів державного бюджету, частка податку на додану вартість в яких – майже 50 %, тобто частка ПДВ у доходах бюджету складає приблизно 1/4 [4]. Тому своєчасна і в повному обсязі сплата податку на додану вартість значною мірою впливає як взагалі на доходи бюджету, так і на розміри соціальних послуг, що надаються громадянам за рахунок бюджетних асигнувань.

Поряд з цим, податок на додану вартість малоефективний в тих країнах, рівень розвитку ринкових відносин в яких не є достатнім, що не дозволяє забезпечити високу фіскальну дисципліну та не зумовлює належний рівень податкової свідомості і податкової культури. Окрім того, високі ставки податку не стимулюють, а навпаки стримують економічну активність або спричиняють тінізацію економіки. Тому, хоча чинна ставка ПДВ робить цей платіж одним з основних джерел наповнення бюджету, але видимість його бездефіцитності дуже оманлива. Зважаючи на викладене, ми підтримуємо позицію окремих вчених, що оптимальна ставка ПДВ відповідає рівню 15–18 % [4].

Хочеться зазначити, що збільшення розмірів доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок зростання податкового навантаження на платників, а шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, приватного підприємництва, скорочення нелегального тіньового обігу.

Враховуючи необхідність вирішення безлічі проблем та недоліків системи оподаткування в Україні, на нашу думку настав час для проведення радикальної податкової реформи. Метою цієї реформи має бути реалізація таких завдань:

- відчутне послаблення податкового тиску;
- спрощення процедур податкового адміністрування;
- надійний захист прав платників податків тощо.

В зв'язку з цим, слід зазначити, що в листопаді поточного року Комітет Верховної Ради з питань бюджету підготував законопроект "Про антикризові заходи в системі оподаткування" [5].

Цим проектом пропонується призупинити дію Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" та Закону України "Про податок на додану вартість", а також п'яти інших податків та зборів. Замість цього передбачається ввести єдиний податок

з продажу, що дасть можливість залучити до бюджету країни 10 млрд. гривень додаткових надходжень.

Поряд з цим, на нашу думку, такі дії з боку держави не є достатньо виваженими, адже вони можуть спричинити суттєвий бюджетний дефіцит.

Тому, на наше переконання, слід приділити увагу вдосконаленню механізму справляння окремих податкових платежів, а не заміні їх на якийсь єдиний податок, що пропонує зазначений законопроект [5].

Виходячи з вищесказаного бачимо, що ПДВ має цілий ряд суттєвих переваг та недоліків. Податок на додану вартість є ефективним у фіскальному аспекті, оскільки він є податком на споживання. Поряд з цим, розміри та вартість споживчого кошика у різних верств населення суттєво відрізняється, в результаті чого, може скластись хибна думка, що оподатковувати податком на додану вартість необхідно лише операції з реалізації тих товарів, які не відносять до товарів першої необхідності. Проте, оподаткування виключно продажу товарів не першої необхідності суттєво звужує сферу непрямого оподаткування і скорочує обсяги надходжень бюджету. І навпаки, навіть невисокі ставки непрямих податків з операцій щодо реалізації товарів повсякденного попиту забезпечує державі сталі й значні за обсягами доходи.

В той же час, нинішній складний період економічного розвитку України потребує внесення вагомих змін у систему оподаткування. Реформа податкової системи, зокрема зменшення розміру ставок ПДВ має відіграти важливу роль в процесі економічних реформ, завданнями яких має бути як розвиток економіки України, так і підвищення рівня соціального захисту її громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник В.М. Генеза теорій податків. / В.М. Мельник // *Фінанси України*. – 2004. – №8. – С. 42–53.
2. Солдатенко О.В. Податок на додану вартість у податковій системі. / О.В. Солдатенко // *Фінанси України*. – 2006. – №9. – С. 85.
3. Филлюк Г.М. Вплив бюджетно – податкової політики на трансформацію ринкових структур в Україні. / Г.М. Филлюк // *Фінанси України*. – 2009. – №5. – С. 57.
4. Жукевич О.М. Актуальні проблеми застосування ПДВ в Україні. / О.М. Жукевич // *Економічний простір*. – 2009. – №22/2. – С. 259.
5. Законопроект “Про антикризові заходи в системі оподаткування”. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=81823&cat_id=80372.
6. Закон України “Про податок на додану вартість” від 03.04.97 №168/97 – ВР. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/Zak_basa/z168/

УДК 65.2/4 – 65.9

КРИНИЧНА О.

Наук. керівник: НЕЖИВЕНКО А.П., ст. викладач
м. Вінниця

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми. Ефективна діяльність підприємств у довгостроковій перспективі, забезпечення високих темпів їхнього розвитку і підвищення конкурентноздатності в умовах переходу до ринкової економіки в значній мірі визначаються рівнем їхнього фінансового потенціалу і якістю керування їхньою фінансовою діяльністю. Комплекс питань, зв'язаних зі здійсненням фінансової діяльності підприємства, вимагає досить глибоких знань теорії і практичних навичок в області обґрунтування фінансової стратегії, вибору ефективних форм розвитку його активів і капіталу, розробки цілеспрямованої програми реального інвестування і формування збалансованого портфеля фінансових інвестицій, керування грошовими потоками, забезпечення фінансової безпеки підприємства в процесі його розвитку. Цей комплекс питань містить у собі фінансовий менеджмент [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи останні наукові дослідження та публікації можна відзначити зацікавленість до вивчення та встановлення нових способів і підходів до управління економічними процесами.

У нашій країні практика ефективного фінансового менеджменту знаходиться поки лише на стадії становлення, що пояснюється об'єктивними економічними труднощами, недосконалістю нормативно-правової бази, недостатнім рівнем підготовки фахівців до роботи в кризових економічних умовах. Подальше просування країни по шляху ринкових реформ і подолання кризових економічних тенденцій дозволить повною мірою використовувати теоретичні результати і практичний досвід фінансового менеджменту.

Мета статті. Головною метою статті є розкриття сутності та методів фінансового менеджменту.

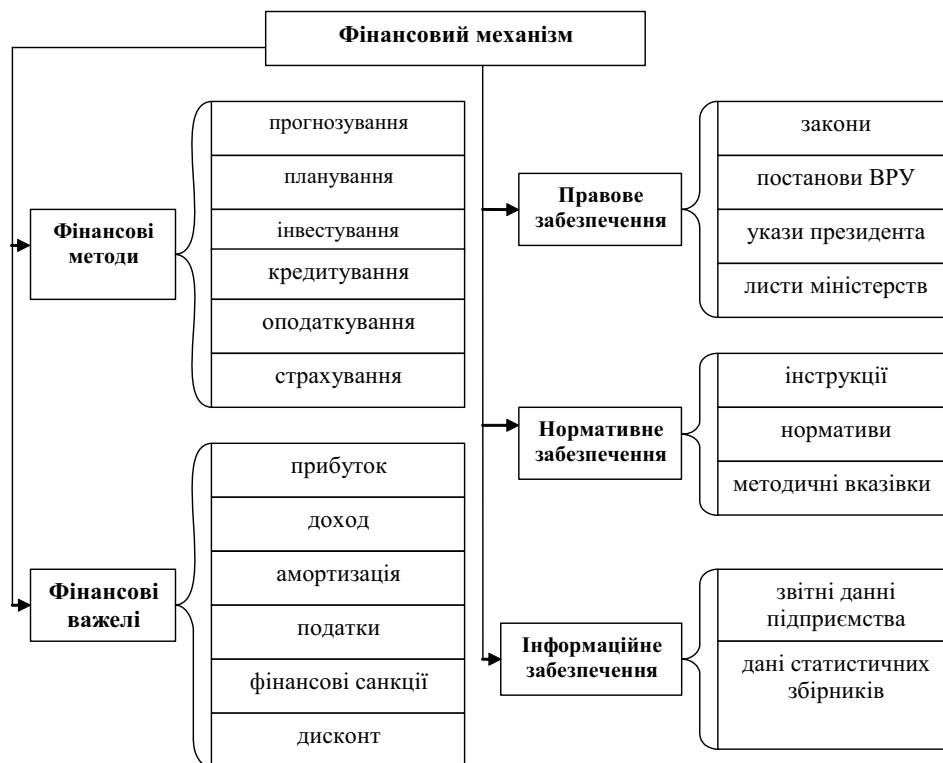
Виклад основного матеріалу. Фінансовий менеджмент, базуючись на досягненнях управлінських наук, усіх прогресивних перетворень у практиці господарювання зарубіжних і вітчизняних підприємств, спроможний змінювати систему цінностей, пріоритети і тенденції розвитку економічних суб'єктів. Із ним пов'язують упровадження принципово нових форм і методів фінансової роботи, використання сучасних механізмів фінансового ринку [2].

Процес управління фінансами базується на використанні механізмів фінансового менеджменту,

складовою яких є правове і нормативне забезпечення управлінських рішень. Через розробку системи законів та інших нормативних актів держава проводить відповідну фінансову політику і здійснює регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств економічними методами (дод. 1).

Правові основи фінансів суб'єктів господарювання перш за все базуються на конституційних нормах.

Фінансова інформація представляє собою набір даних (в систематизованій певним чином формі) про стан: господарських ресурсів, зобов'язань і фінансових джерел фірми; рівня прибутку і витрат, що дозволяють судити про очікувані доходи і пов'язані з ними ризики; оборотів фірми і якості її активів; обсягу і якості потоків грошових коштів.

Дод. 1 Механізм фінансового менеджменту

Конституцією України регламентується право громадян на здійснення будь-якого виду підприємницької діяльності, не забороненої законом.

У систематизованому вигляді правове забезпечення фінансового менеджменту вітчизняних підприємств представлено в дод. 2.

Процес систематизації законодавства про підприємництво має здійснюватись на основі глибокого пізнання соціально-економічної сутності та закономірностей розвитку підприємництва, а також на засадах єдиного розуміння стратегії державної політики розвитку підприємництва в Україні й ринкового формування господарського механізму. Саме такий підхід до формування законодавчої бази підприємницької діяльності сприятиме підвищенню ролі фінансових менеджерів в управлінні фінансовими процесами суб'єктів господарювання [4].

Професійний рівень фінансового менеджера визначається його знаннями в сфері фінансів і кредиту, банківської, біржової і фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, вмінням аналізувати фінансову звітність підприємства. Фінансовому менеджеру

необхідно орієнтуватись у валютному законодавстві, вміти працювати на фінансовому ринку.

Функції фінансового менеджера: розробка фінансового плану; здійснення оперативної фінансової роботи (складання платіжного календаря, розробка касового плану, розрахунок потреби в короткостроковому кредиті); управління фінансовими активами і пасивами; фінансовий аналіз і контроль; управління фінансовими ризиками; удосконалення фінансової роботи на підприємстві.

Ефективність управління фінансовою діяльністю підприємства значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення. Вичерпна, достовірна, своєчасна і зрозуміла інформація є запорукою прийняття оптимальних фінансових рішень, спрямованих на зменшення витрат фінансових ресурсів, зростання прибутку і ринкової вартості підприємства.

Все розмаїття відносин, в яке підприємство вступає з суб'єктами зовнішнього середовища, базується на фінансовій інформації про це підприємство, що дозволяє оцінити можливість практичної реалізації своїх економічних інтересів у взаємовідносинах з ним.

Додаток 2.

Правове забезпечення фінансового менеджменту вітчизняних підприємств

Основні напрямки державного регулювання фінансової діяльності підприємств	Основні законодавчі акти
Регулювання фінансових аспектів створення підприємства різних організаційно-правових форм	Господарський кодекс України; Цивільний кодекс України; Закон України «Про власність»; Закон України «Про господарські товариства»
Регулювання порядку формування інформаційної бази управління фінансової діяльності підприємства	Закон України «Про державну статистику»; Закон України «Про аудиторську діяльність»
Податкове регулювання	Закон України «Про систему оподаткування»; Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва»; Закон України «Про ПДВ»;
Регулювання порядку та норм амортизації основних засобів і нематеріальних активів	Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»; П(С)БО 7 «Основні засоби»; П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»
Регулювання кредитних операцій	Закон України «Про банки і банківську діяльність»; Положення НБУ «Про кредитування»
Регулювання інвестиційних операцій	Закон України «Про інвестиційну діяльність»; Закон України «Про режим іноземного інвестування»;
Регулювання операцій страхування	Закон України «Про страхування»
Регулювання грошового обігу та форм розрахунків	Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами»; Інструкція НБУ «Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті»; Інструкція НБУ «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»
Валютне регулювання	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»
Регулювання ринку цінних паперів	Закон України «Про цінні папери і фондову біржу»; Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»; Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу паперів в Україні»; Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
Регулювання порядку та форм санації, процедур банкрутства і ліквідації п/п	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

Кожне підприємство розпоряджається трьома потоками фінансової інформації: нормативною, плановою і фактичною. Однак, зовнішньому користувачу доступні лише фактичні дані про фінансовий стан підприємства. Ця обставина ускладнює задачу користувача з розрахунку рівня ризиків, оскільки найбільш надійний спосіб оцінки рівня ризику, ніж дистанції між плановими і фактичними даними, зовнішньому користувачу недоступний.

В умовах ринкової економіки попит на фінансову інформацію дуже високий.

Щоб задовольнити такі різноманітні інформаційні потреби всіх зацікавлених сторін, сучасне підприємство мусить конструювати упорядковані потоки своєї фінансової інформації, її систематизоване подання в залежності від змісту запиту відповідної групи споживачів з точки зору її корисності [1].

Інформаційне забезпечення процесу управління фінансами – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для

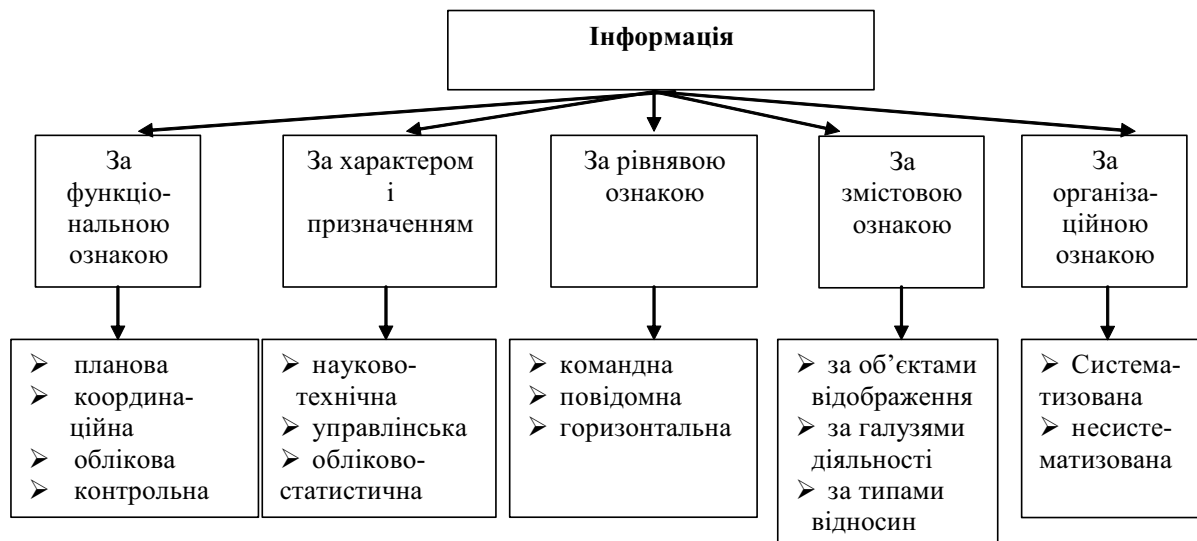
реалізації аналітичних процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності підприємства.

За аналітичними можливостями джерела інформації поділяють на 2 групи: джерела, які характеризують майновий та фінансовий стан підприємства та джерела, які характеризують зовнішнє середовище, передусім, ринок цінних паперів.

Основу першої групи складає бухгалтерська звітність, основу другої – статистична та фінансова інформація.

За характером, сферами виникнення, призначенням та формами закріплення (фіксації) інформація, що використовується в управлінні, поділяють на три великих класи (дод. 3).

До першого відносять науково-технічну інформацію. Джерелом її виникнення є результати наукових досліджень вчених та фахівців у різноманітних галузях діяльності. Ці відомості містяться в науково-технічній літературі, патентах, проектно-конструкторській та технологічній документації.

До другого класу належить власне управлінська інформація, що виникає безпосередньо в процесі управління. Це планова, нормативна та інша інформація, необхідна для організації управління підприємством чи організацією. Така інформація міститься в господарських договорах, заявках та замовленнях, різноманітних розпорядчих документах.

Третій клас містить обліково-статистичну інформацію. Її джерело – результати діяльності адміністративно-господарських одиниць. Вона створюється як узагальнення даних про факти та явища, що сталися, відбуваються або можуть відбутися. Фіксується ця інформація у спеціально створених документах (формах), має періодичний характер.

Серед інших класифікаційних ознак інформації можна виділити змістовну, організаційну, функціональну, рівневу.

Відповідно до змістовної ознаки інформацію класифікують за об'єктами відображення (трудові, матеріальні ресурси, засоби виробництва, фінанси), галузями діяльності (торгівля, громадське харчування) та за типами відносин (економічні, соціальні, технічні).

За організаційною ознакою інформацію поділяють на систематизовану, тобто регламентовану за складом показників, адресами, періодичністю, строками передавання, формами подання, та несистематизовану.

Відповідно до функціональної ознаки розрізняють інформацію планову, координаційну, облікову, контрольну та ін.

Рівнева ознака дає змогу виділити спрямованість інформації: командна, що надходить від суб'єкта до об'єкта управління, та повідомна, яка надходить навпаки, а також горизонтальна, яка забезпечує інформаційний обмін між партнерами одного рангу.

Вважаємо, що поряд з обліково-статистичною слід було б виділити фінансову інформацію як один з найважливіших видів інформації.

Щодо організаційного блоку інформаційного забезпечення, то він може бути побудований в залежності від фінансових, технічних та інших можливостей господарюючого суб'єкта. Він може або використовувати власну інформаційну базу, або поєднувати інформаційні можливості сторонніх підприємств та організацій з власними, або шукати інші варіанти.

Удосконаленню інформаційного забезпечення системи управління фінансами сприяють досягнення в області комп'ютеризації. Комп'ютерна техніка широко застосовується в інформаційних процесах як на самому підприємстві, так і між підприємством та зовнішнім середовищем. Комп'ютери значно підвищили обсяг інформації, скоротили час на її передачу і підвищили її якість. Сьогодні інформація перетворилась на один з основних ресурсів зростання продуктивності праці [5].

Висновки. Ефективне управління діяльністю підприємства значною мірою визначається рівнем розвитку та забезпечення фінансового менеджменту. Це питання є особливо актуальним сьогодні, коли відбуваються докорінні зміни в області фінансових відносин, ускладнення ринкової ситуації, постійної зміни зовнішніх і внутрішніх чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крайник О. П., Клепова З. В. Фінансовий менеджмент. Навч. посібник. – Львів: Державний університет "Львівська політехніка" (Інформаційно-видавничий центр "Інтелект+" Інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів). К.: "Дакор", 2000. – 209с.
2. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент як фактор економічного зростання // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 32-40
3. Ремньова Л. М., Фінансовий менеджмент. Навч. посібник, 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ "Знання", 2005. – 368с.
4. Мурашко М. І., Менеджмент персоналу: Навч. – практ. посіб. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 311 с
5. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник: / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002 – 496 с.

УДК 336.761 (477)

МЕЛЬОХІНА М.В.

Наук. керівник: ЧЕРНЮК О.В., к.е.н.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією з центральних проблем, з якою стикається будь-яка економічна система, є створення умов, що забезпечують їй поступальний розвиток. У іншому разі неможливо вирішити основне економічне протиріччя – протиріччя між зростаючими потребами й обмеженими ресурсами. Специфіка ситуації, що склалася в економіці України, полягає в тому, що для переходу від однієї системи економіки до іншої традиційні чинники, моделі і критерії економічного росту виявляються або непридатними, або істотно відхиляються від траєкторій розвитку, характерних для стійкого положення. Особливості й аномалії визначаються, по-перше, тим, що перехідні процеси супроводжуються, як правило, кризовими явищами в економіці, що висуває і робить гострою проблему їхнього подолання. По-друге, необхідно враховувати характер самої перехідності: чи йдеться про зміну типу економічного росту в рамках однієї господарської системи, чи про перехід від одного типу економічної системи до іншого. Важливо враховувати, чи має місце прямий чи інверсійний варіант трансформації, а крім того особливості системи, що реформується і тієї, до якої здійснюється перехід. Трансформаційні процеси в економіці України носять безумовно системоперетворюючий характер [3].

Йдеться не про коригування, нехай і радикальне, механізму функціонування сформованої системи, а про принциповий зміст типу економічного розвитку. Централізовано кероване пристосування ресурсів до суспільних потреб міняється системою ринкової координації економічної діяльності, орієнтованої на ціни, гроші, відсоток та інші регулятори товарного виробництва. Однією з найбільш істотних ознак такого переходу є зміна моделі економічного зростання. У централізованому керованому господарстві економічне зростання забезпечувалося, насамперед, за рахунок непомірної концентрації ресурсів, мобілізованих державою, і спрямовування безперешкодно їх на потреби нагромадження. Відключення ринкових механізмів знімає обмеження, що обумовлюють розміри норми нагромадження ефективним використанням ресурсів. Єдиною проблемою стають пошуки джерел мобілізації ресурсів. Спочатку проблема вирішується шляхом перерозподілу ресурсів із традиційного, насамперед, аграрного, сектора в промислову сферу, що здійснює прискорену індустріалізацію, а потім, у міру вичерпання можливостей, переносом центра ваги на галузі, що забезпечують експорт мінеральної сировини й енергоносіїв [4].

Додержування даної моделі сформувало відповідну структуру національної економіки, основними рисами якої стали: по-перше, висока ресурсоемність промислової продукції і, як наслідок, її низька конкурентоспроможність на світовому ринку; по-друге, розрив між промисловим виробництвом, що розвивається ви-

сокими темпами, і хронічно стагнуючим сільським господарством, що поступово перетворюється з донора в одержувача дотаційних засобів; по-третє, гіпертрофований розвиток енергодобуваючих галузей, що несуть подвійне навантаження: забезпечення внутрішніх потреб енергоємних виробництв і формування валютних ресурсів для імпорту продовольства і технологій. Підтримка в стабільному стані такої структури можлива лише за умови всезростаючих капіталовкладень у паливно-енергетичний комплекс, єдиним джерелом яких стає експорт його ж продукції.

Така модель росту вкрай хитлива, оскільки цілком залежить від наявності багатих родовищ і сприятливої кон'юнктури світового ринку енергоносіїв. Вичерпання можливостей таких факторів веде неминуче до кризи стратегії зростання, за якою впливає криза і крах усієї централізовано керованої системи. Вихід із кризової ситуації можливий лише при переході до ринкової моделі економічного росту, включенні ринкових регуляторів балансування ресурсів і потреб. Першими кроками ринкових реформ стає лібералізація цін, відкриття економіки, тобто зняття протекціоністських обмежень із внутрішнього ринку, заходи щодо введення конвертованої національної валюти. Реакцією економіки на "шокові" дії стали інфляційний вибух і різке падіння обсягів виробництва, що настали за ним.

Глибина кризових потрясінь, а також незвичайні для централізовано керованих економік форми їхнього прояву (гіперінфляція, найглибший спад виробництва, неповне використання ресурсів), висунули на передній край проблему стабілізації як попередньої умови переходу до економічного росту і подолання кризи. Стабілізація припускала заходи для приборкання інфляції і припинення падіння обсягів виробництва. Хоча стабілізаційні програми в більшості країн передбачали комплекс заходів, практично вони звелися до антиінфляційної політики маніпулювання відсотковою ставкою і грошовою масою. Через низку причин у перехідних економіках реакція економічних суб'єктів на поступове підвищення центральним банком відсоткової ставки виявляється не настільки швидкою й ефективною як у розвинених ринкових системах, оскільки доводиться, по-перше, рівень відсотка піднімати до непомірно високих значень, що зрештою цілком блокує інвестиційну діяльність, а по-друге, робити основну ставку на пряме урізування грошової маси, що також породжує проблеми недостачі оборотних коштів у підприємств, взаємних неплатежів, не виплати зарплат і т.ін. [3].

Фінансова стабілізація може виявитися успішною лише за умови одночасних погоджених дій, орієнтованих на реалізацію цілей, щодо яких досягнута суспільна згода. На їхню реалізацію повинні направлятися всі найважливіші елементи економічної політики. Насамперед,

це стосується динаміки зростання заробітної плати як найважливішого компонента витрат. При незмінній продуктивності зростання зарплати не повинне перевищувати темпів зростання індексу цін. Кожне підприємство повинне мати чіткі цільові настанови щодо розвитку фонду заробітної плати, зменшуючи його у випадку скорочення виробництва і збільшуючи пропорційно зростанню продуктивності [5].

На етапі стабілізації підприємства також не повинні підвищувати ціни вище оголошеного рівня інфляції. Такі заходи необхідні в умовах високомонополізованих структур ринку в Україні. Поки не виникає сильне конкурентне середовище, контроль над цінами уявляється неминучим, що не означає, однак, твердої фіксації цін [4].

Фінансова стабілізація припускає також заходи центрального банку щодо регулювання відсоткової ставки й обмінного курсу національної валюти. Обидва показники повинні встановлюватися і коригуватися з урахуванням наміченого рівня інфляції для того, щоб реальні значення були по можливості постійними. Це необхідно, зокрема, і для підтримки довіри до стабілізаційних заходів і погашення інфляційних чекань. Держава повинна відмовитися від різкого підвищення податків і цін, здатного підштовхнути інфляцію.

В умовах переходу України до ринкової системи дуже важливо налагодити в першу чергу економічну систему країни. Загальновідомо, що кожна держава для забезпечення виконання своїх функцій зобов'язана мати відповідні кошти, які концентруються в бюджеті. Через прибутки та видатки Центрального уряду і місцевої влади, тобто через бюджетну систему здійснюється пряме державне регулювання економіки [1].

Важливість питання побудови ефективної бюджетної системи полягає у тому, що через бюджетну систему, зокрема, через її ланки перерозподіляється частина національного доходу, що обумовлено необхідністю створення централізованого фонду грошових коштів для забезпечення суспільних потреб та повного виконання державою своїх функцій. Актуальність теми посилюється тим, що бюджетна система нашої країни на сьогоднішній день є фактичною копією бюджетної системи колишнього СРСР. На пострадянському і постсоціалістичному європейському просторі вже усі держави, крім України та Білорусії, реформували або розпочали реформувати свої бюджетні системи. І це стало дієвим фактором суттєвих економічних зрушень в цих державах, виходу із стадії соціально-економічної кризи [2].

Одним із основних завдань має стати досягнення більшої прозорості бюджетного процесу (тобто відкритості перед громадськістю щодо реалізації бюджетної політики). Це необхідно з метою: підвищення розуміння бюджету та довіри з боку громадськості до діяльності державних органів влади, що в кінцевому підсумку сприятиме більшій підтримці нею найбільш раціональних заходів щодо бюджетної політики; збільшення можливостей проведення порівнянності та аналогій з практикою вирішення бюджетних питань в інших країнах, і таким чином максимально можливого використання їх позитивного досвіду для України.

Основними завданнями української держави в галузі економіки є:

- реформування енергетичного сектора;
- надання людям економічної свободи;
- зміцнення інституційних структур національної економіки;
- стабілізація національної валюти;
- створення умов для подолання кризи виробництва і для підвищення його конкурентоспроможності;
- розвиток аграрного сектора економіки, перетворення землі в товар і набуття нею реальної вартості;
- утвердження відкритого типу економіки, забезпечення прозорості економічних процесів;
- входження України у світовий економічний простір;
- захист вітчизняного товаровиробника шляхом створення фінансового, кредитного та податкового механізмів, які стимулюють виробництво;
- створення української економіки як самодостатньої системи;
- перехід відносин між суб'єктами господарювання з бартерних принципів на грошовий (товарно-грошовий);
- легалізація "тіньових" капіталів і виробництв, "тіньової" економіки і відносин;
- інтенсифікація процесів приватизації, особливо в аграрному секторі;
- посилення боротьби з економічною злочинністю, корупцією;
- переведення економіки у ліберальне русло.

Реалізація економічної політики в Україні передбачає використання таких методів впливу держави на економіку, як:

- регулювання і планування пропорцій;
- державні замовлення;
- цільові програми;
- політика доходів;
- вирівнювання економічних потенціалів і життєвих умов різних регіонів.

Модель економічного розвитку України передбачає поетапне здійснення цілеспрямованої, науково обґрунтованої програми виходу з кризи шляхом поєднання економіку і запровадження ринкових відносин. Ключовим чинником у регулюючого впливу державних органів на створенні економічної сфери, сприятливої для підприємницької діяльності, є держава, яка, не втручаючись у діяльність приватних підприємств, управляє ринком і підтримує його, стримує негативні тенденції через відповідні юридичні важелі – програми оподаткування, монетарну політику. Держава покликана дбати про поєднання приватних і суспільних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія. – К.: Знання-Прес, 2007. – 718с.
2. Карпінський Б.А., Герасименко О.В. Основи збалансованості фінансової системи держави // Фінанси України. – 2003. – №1. – С. 77-79
3. Крупка М.І., Скаско О.І. Вплив оперативної банківської інформації на розвиток фінансової системи України // Фінанси України. – 2002. – №11. – С. 107-110
4. Шкарпова О. Час платити// Український діловий тижневик "Контракти". – 2009. – №6.

УДК 336.02(477)

САРАФАННІКОВА Т.

Наук. керівник: ЧЕРНЮК О.В., к.е.н.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінанси – це сукупність економічних відносин, що пов'язані з утворенням, розподілом і використанням грошових коштів у народному господарстві. Фінанси це економічна категорія, що відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів грошових коштів. Фінанси є неминучим атрибутом, як організації підприємницької діяльності, так і держави. Суб'єктами фінансових відносин є держава, підприємство, його структурні підрозділи, державні органи різних рівнів управління, громадські організації, члени суспільства [1].

Економіка, складовими частинами якої є трудовою, науковий і техніко-виробничий і природно-ресурсний потенціал, формується як єдиний господарський механізм здебільшого фінансовою системою.

Без постійного фінансового живлення складових частин економічної системи настає їх невідповідність з відповідними негативними наслідками. Тому фінансова система виступає чинником інтеграції всіх чинників економічної системи їх високоефективного функціонування і акумулятором грошових ресурсів для здійснення повторного циклу виробництва на цьому ж або вищому рівні. Для здійснення своїх функцій інтегрування економічної системи фінансова система повинна задовольняти інтереси всіх суб'єктів виробництва, підтримуючи на належному рівні дієздатності всі свої структурні і динамічні параметри.

Кожна ланка національної фінансової системи має свої специфічні завдання і свою сферу функціонування. Матеріальною основою фінансів є національне виробництво. Основою загальнодержавних фінансів є бюджет, тобто виражений в грошових сумах розклад майбутніх прибутків і витрат держави, який складають щорічно. Соціально-економічну природу бюджету держави, його роль в економічному і політичному житті країни структуру прибутків і витрат визначає характер державного суспільного устрій [2].

Таким чином, фінансову систему України утворюють:

- 1) фінанси підприємств усіх форм власності, відрахування до бюджету та різних фондів;
- 2) державний і місцевий бюджети, або консолідований бюджет;
- 3) централізовані державні та інші фонди;
- 4) фондовий ринок.

В умовах переходу до ринкової економіки активно вживається у фінансову систему фінансовий ринок [3].

Ми вважаємо, що в нашій фінансовій системі існує не одна, а декілька важливих проблем, а саме дефіцит бюджету та зовнішній борг. На даний момент Державний бюджет України на 2009 рік, що був затверджений 26 грудня 2008 року, є дефіцитним: надходження складають 238,96 млрд. гривень (у тому числі доходи загаль-

ного фонду Державного бюджету України – 183,69 млрд. грн., доходи спеціального фонду Державного бюджету України – 55,23 млрд. грн.). Видатки – 267,36 млрд. гривень (у тому числі загального фонду Державного бюджету – 193,33 млрд. грн., видатки спеціального фонду Державного бюджету – 74,035 млрд. грн.). Отже, дефіцит становить приблизно 31,15 млрд. гривень.

Розрахунки проведено, виходячи з приросту ВВП на рівні 0,4%. Прогнозований ВВП дорівнює 1062 млрд. грн., прогнозований рівень інфляції – 9,5%.

Сам факт існування дефіциту в Державному бюджеті є типовим для сьогочасних умов. Адже в умовах фінансової кризи потреба у видатках значно зростає у зв'язку з необхідністю стимулювання попиту населення, підтримки вітчизняних підприємств, малого та середнього бізнесу, тобто підтримки життєдіяльності економічної системи всієї країни загалом. Перевищення видатків над доходами у період кризи є загальноприйнятою світовою практикою, але така регуляторна політика є ефективною та економічно обгрунтованою лише за умови нагромадження коштів в попередні роки економічного піднесення. Однак, Україна знаходиться в парадоксальній ситуації.

Це означає, що вся фінансова система загалом працювала на споживання, а не на нагромадження. І це також зважаючи на те, що для України є характерним явище прихованого бюджетного дефіциту, яке проявляється у неповному або невчасному фінансуванні бюджетної сфери економіки. Наявність дефіцитного бюджету протягом багатьох років, що є характерним для України, має далекосяжні негативні наслідки. Так, для покриття дефіциту та забезпечення виконання бюджету, враховуючи явну нестачу коштів для цих цілей, можливим є перегляд податкової політики держави у бік збільшення податкового навантаження, незважаючи на той факт, що за умови фінансової кризи податкове навантаження повинно зменшуватися, що загалом є характерним для більшості розвинених країн світу.

В цілому державний і гарантований державою борг України на 1 лютого 2009 року становив 185,932 млрд. грн. або 24,147 млрд. дол., в тому числі внутрішній державний борг – 6,084 млрд. дол. Згідно даних Міністерства фінансів України, у 2008 році у гривневому еквіваленті державний борг виріс на 210% або на 100,633 млрд. грн.. Тенденція очевидна. Україна збільшує свої боргові зобов'язання стрімкими темпами, і тому розмір боргу в 2009 році неодмінно зросте. Для цього є багато передумов: всеохоплюючий пріоритет отримання другого траншу кредиту від МВФ у розмірі 1,6 млрд. дол., що вже в багатьох аспектах визначає фінансову політику держави, великою залишається імовірність отримання позики від Світового

Банку у розмірі 750 млн. дол. для рекапіталізації українських банків і близько 1 млрд. дол. – на інвестиції в інфраструктуру. В додаток до цього не можна виключати можливості позик від інших країн, хоча такий варіант залишається все ж таки малоімовірним. Отже, досить високі темпи зростання боргових зобов'язань є характерною особливістю фінансової політики України, яка негативно впливає на стійкість фінансової системи. Інтенсивність впливу даного чинника на стійкість фінансової системи країни визначається також тим, наскільки реальною є можливість погашення цих зобов'язань, адже бездумне нарощування боргів може призвести до дефолту, імовірність якого в умовах світової фінансової кризи та молоді фінансової системи України значно зростає. Настання дефолту для вітчизняної фінансової системи означатиме її крах. Так, міжнародні аналітики, зокрема експерти з ООН, прогнозують Україні найвищу ймовірність настання дефолту з усіх країн світу (за версією ООН, дані *World Economic Situation and Perspectives 2009*). Витрати на погашення зовнішнього боргу складають 12,9 млрд. грн., а приріст номінального ВВП дорівнює 4,248 млрд. грн., отже, можна зробити висновок, реальна ставка відсотка за борг перевищує темп приросту ВВП, тобто борговий тягар для держави є значним, оскільки весь приріст ВВП має використовуватися для погашення боргів. Таким чином, розмір зовнішнього боргу вже є критичним, а його подальше зростання небажаним, оскільки це може підірвати добробут усієї держави [4].

Слід зауважити, що критичним для фінансової системи України є також рівень корпоративного зовнішнього боргу та динаміка його росту. Про це свідчать наступні показники, розраховані Національним банком України.

Темпи нарощування зовнішнього корпоративного боргу є набагато значнішими за темпи зростання державного боргу. Так, зовнішній борг українських банків у відносно спокійний докризовий період (з початку 2006 року до жовтня 2008 року) зріс майже у 7 разів, зовнішній борг інших секторів підвищився у 2,3 рази. Можна припустити, що зростання добробуту певних верств українського населення у цей період головним чином базувалося на основі вливань коштів із-за кордону, які використовувалися для нарощування споживчого кредитування. Отже, разом із лавиноподібним зростанням зовнішнього боргу вітчизняна економіка пішла шляхом споживацько-боргової моделі розвитку, адже запозичені кошти використовувалися для стимулювання споживчого попиту, в той час як надходження для інвестування реального сектора економіки залишалися порівняно незначними. Така фінансова побудова взагалі є недоречною, а в період світової фінансової кризи вона може навіть виявитися критичною для фінансової системи. Ми вважаємо, що на сьогоднішній день дефолти суб'єктів корпоративного сектору (вітчизняних компаній, банків) мають

високу ймовірність, особливо у банківському секторі, де обсяги боргових зобов'язань у докризовий період нарощувалися просто-таки астрономічними темпами. А розраховуватися зі своїми боргами українським банкам у період фінансової кризи є надзвичайно важкою справою, враховуючи той факт, що рівень кредитування є незначним, а довіра вкладників до вітчизняних банків підірвана девальвацією гривні та введенням мораторію на дострокове зняття депозитних вкладів [5].

Отже, на розвиток фінансової системи впливає чимало факторів, які потрібно вирішувати, щоб не допустити застою і кризових явищ. По-перше – налагодити функціонування грошової, кредитної, банківської систем. По-друге – всі сфери фінансів і їх ланок, діяльність органів та інститутів, які функціонують в сфері фінансів необхідно вдосконалити. Стратегія і тактика реформування фінансів має полягати у поступовій реструктуризації, яка передбачатиме подальшу трансформацію. Слід звернути більше уваги на проблеми економічного розвитку та зростання, розробці законодавчо-нормативної бази. Єдиним способом збалансування фінансової системи є застосування системи міжбюджетних розрахунків, хоча в деяких випадках він неефективний. Першочерговим завданням розвитку фінансової системи в Україні є нарощування фінансового потенціалу банківської системи, створити групу потужних банків, зменшити податковий тиск, упорядкувати фінансові потоки, розпочати структурно-інституційні перетворення банківської системи, ефективну реорганізацію підприємств. На це повинні бути спрямовані всі зусилля органів законодавчої та виконавчої влади. Глобалізація – явище, що має потужний ефект для усіх сторін життєдіяльності суспільства.

Україна поступово інтегрується до міжнародних фінансових ринків і наслідки глобалізаційних процесів стають дедалі відчутними для української фінансової системи, тому потрібно запобігти негативним наслідкам цього процесу. Підбиваючи підсумок, можна сказати що фінансова система України досить розвинута, але існує чимало проблем, які потребують вирішення в короткостроковому періоді і найближчим часом необхідно провести бюджетну реформу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України".
2. Карпінський Б.А., Герасименко О.В. Основи збалансованості фінансової системи держави // *Фінанси України*. – 2003. – №1. – С. 77-79.
3. Крупка М.І., Скаско О.І. Вплив оперативної банківської інформації на розвиток фінансової системи України // *Фінанси України*. – 2002. – №11. – С. 107-110.
4. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України // *Фінанси України*. – 2005. – №5. – С. 29-35.
5. О., Дружерученко К. Час платити// *Український діловий тижневик "Контракти"*. – 2009. – №6.

НАУКОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

УДК 338.48(477)

В.С.ВЕЛИКОЧИЙ
м Івано-Франківськ

ВИБІР УПРАВЛІНСЬКОЇ МОДЕЛІ ТУРИЗМОМ В УКРАЇНІ: ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР

Світ ХХІ століття в епоху глобалізації, новітніх інформаційних технологій, високошвидкісних засобів пересування, не дивлячись на свої масштаби є доволі пізнаваним і доступним. Різноманітний за етнічним і національним складом, історико-культурною спадщиною, соціально-економічним становищем, державно-політичним устроєм, природно-кліматичними умовами та ін., він водночас розвивається за значною мірою подібними тенденціями. Сам розвиток, вважаємо, можна охарактеризувати, використовуючи уніфіковані підходи й конкретні критерії.

Так, одним з характерних для різних регіонів світу напрямків розвитку є туризм. Він є однією з важливих і значних галузей економіки, що динамічно розвиваються. На сферу туризму доводиться близько 6 % світового валового продукту, 7 % світових інвестицій, кожне 16 робоче місце, 11 % світових споживчих витрат, 7,9 % експорту товарів і послуг. Беручи до уваги континентальні особливості та державно-політичну приналежність територій, можна стверджувати про існування різних управлінських моделей туризму.

Їх висвітленню у вітчизняній туризмографії приділялася, на нашу думку, опосередкована увага. Це стосується, зокрема, праць визнаних вчених Л. Агафонової, В. Безносюка, А. Виноградської, В. Євдокименко, В. Кравціва, М. Крачила, В. Мацоли, В. Федорченка, в яких аналізуються окремі аспекти розвитку міжнародного туризму, його регулювання в Україні й за кордоном. Належним чином не приділялося уваги у вітчизняній науковій літературі, зокрема, й питанню функціонування північноамериканської моделі управління туризмом.

Метою статті є висвітлення основних складових управлінської моделі функціонування галузі туризму та її регулювання у Сполучених Штатах Америки, визначення тих із них, які на нашу думку, були б найбільш прийнятними для застосування в Україні.

Наукова новизна проблеми викликана тим, що доробок вітчизняних вчених в галузі вивчення управління й організації галузі, позначений відсутністю спеціальних наукових розробок такого характеру. Невеликі фрагменти, вміщені у монографіях чи підручниках з країнознавства, а також окремих статтях [1] присвячені, як правило, загальній характеристиці розвитку туризму в різних країнах світу, характеризуються описовістю.

Слід, насамперед, обумовити, що описуючи північноамериканську модель розвитку й управління туризмом, ми маємо на увазі власне ту, яка застосовується в Сполучених Штатах Америки. Її сегменти, як галузі економіки, фактично не відрізняються від аналогічних в інших регіонах світу. Мова йде, зокрема, про природнокліматичні умови, рекреаційно-туристичний потенціал окремих регіонів, заклади розміщення й харчування, торгівлі, атракційні, оздоровчі, освітні складові, транспортне сполучення, засоби зв'язку, туристичні фірми, бюро, агенції, підприємства дрібного і середнього бізнесу, залучені до цієї сфери тощо. Близько 95 % підприємств, що працюють в цій індустрії, відносяться до сфери малого підприємництва – це невеликі турагенства, сімейні мотелі, фірми з оренди автомобілів, сувенірні крамниці, місцеві туроператори. Всього кількість таких підприємств перевищує один млн.

У США існує чітке розуміння, а головне – ставлення до туризму не як до сфери діяльності, а як до галузі економіки. Маємо на увазі, що власне в країні вже давно відмовилися від потрактування туризму лише як сфери відпочинку чи оздоровлення, функціонування якої здійснюється на самодіяльних засадах. Таке розуміння домінує на всіх рівнях влади, більше того, воно міцно, на нашу думку, вкоренилося в суспільстві. В цьому нам вдалося переконатися, беручи участь у програмі Державного департаменту США з лідерства за проектом “Від Карпат до Аппалачів” у листопаді 2009 р.

В підвалинах управлінської моделі туризму в США, на нашу думку, чітко простежується пряма залежність від особливостей організації державно-політичної системи в цій країні. Маємо на увазі федеральний устрій, який органічно поєднує в собі можливості центральної влади з відповідальністю і повнотою повноважень влади на рівні окремого штату, громади міста, містечка чи села. Національний мінімум у законодавстві країни є обов'язковим до виконання у будь-якому її куточку. Регіональна влада, яка обрана населенням конкретного штату і відповідальна перед ним, має право приймати власні нормативно-правові акти на своєму рівні. Вони не повинні суперечити національному (федеральному) мінімуму, хоч можуть поглиблювати і розширювати його, однак, знову ж таки наголосимо – не відміняти чи ігнорувати.

Такий підхід визначає і наступне: федеральний уряд як і загалом федеральна влада не мають права у директивному порядку не те що втілювати у життя, а навіть планувати загальнодержавні програми, якщо вони не відповідають інтересам конкретних штатів. В такому випадку вступає в дію принцип відповідальності влади перед платником податків. Останній має право і може спитати з влади будь-якого рівня про використання сплачених ним коштів: федеральну владу – чому використала так, а не інакше, а регіональну – чому не відстояла інтереси конкретного платника, якщо, на його думку, кошти були використані нераціонально.

Ще однією особливістю взаємовідносин центральної і регіональної влади в умовах реального федералізму, з точки зору суспільства країни постеоціалістичного простору, є наступна. Ставлячи перед собою завдання здійснення якихось загальнодержавних заходів, федеральна влада зобов'язана вести діалог з регіональною на ринкових засадах. До прикладу, якщо необхідно збудувати автомагістраль загальнодержавного значення, то землю під неї центральний уряд змушений викупити у конкретного власника: чи то штату, чи громади, чи приватної особи, а не просто законодавчим чи нормативно-правовим актом вилучити з-під їх юрисдикції.

Така деталізація особливостей організації державно-політичної системи США, здавалося б, не зовсім відповідає задекларованій темі статті. Однак без її розуміння неможливо, на наш погляд, досягнути й засад та специфіки управлінської моделі туризмом у цій країні. Перше, що кидається у вічі, – відсутність центрального органу влади на федеральному чи національному рівні, який "відповідав" би за розвиток туризму. І це, на наш погляд, цілком логічно, адже про централізаторські директивні функції з боку федеральної структури в такій системі координат говорити, як мінімум, безпідставно. Можливо, саме це й стало однією з причин ліквідації у 1997 р. національного органу, який планував і регулював процеси в галузі розвитку туризму в країні – U.S. Travel and Tourism Administration (USTTA) [2]. Іншого органу загальнонаціонального характеру, на який поклалися б такі функції, в країні не створено. Федеральна влада в кращому випадку підтримує ініціативи штатів з розвитку туристичної інфраструктури грантовим способом, а також не перешкоджає регіональній владі використовувати кошти платників податків на втілення конкретних місцевих програм з підтримки малого і середнього бізнесу, в тому числі і в галузі туризму.

Ставлення до такої системи організації управління в галузі туризму в країні неоднозначне. Так, на адресу федеральної влади часто лунає критика за неналежну увагу розвитку туризму. В провину їй ставлять те, що чиновники обходять туризм при прийнятті бюджету, виділяючи на його розвиток вкрай малі кошти. Як аргумент наводять той факт, що за об'ємами коштів, вит-

рачених на стимулювання туризму, США поступаються Бермудським островам, Коста Ріці, Малайзії і Тунісу. Як відзначають Г.Харріс і К.Кац, туризм зазвичай сприймається як належне, тому в програмах державного фінансування він або відсутній, або до нього відносяться не так серйозно, як, наприклад, до індустрії високих технологій. Хоча сприяння туризму повинне входити в обов'язки федерального уряду, як і підтримка будь-якої іншої економічної діяльності [3, с. 54].

З іншого боку, застосування саме таких механізмів управління туризмом, важелі якого головним чином зосереджені на рівні місцевого самоврядування, сприяє, на наше переконання, наближенню розвитку різних видів туризму, як і туристичної інфраструктури та супровідних галузей (народних промислів, природоохоронних заходів, екологічних виробництв, торгівлі тощо) до потреб населення самого регіону, туристів, які його відвідують. Тому в цьому плані пріоритетність регіональних потреб як і пошук можливостей їх реалізації всередині самої громади слід вважати радше перевагою, ніж вадою, швидше стимулом до прогресу і розвитку, ніж критерієм необхідності надання дотаційної допомоги.

Типовим прикладом ефективного застосування такого підходу до розвитку туристичного потенціалу регіону може служити, на нашу думку, ініціатива "Crooked Road" ("Крива (Покручена) дорога"). Як ідея, вона виникла в січні 2003 р. в середовищі громадськості міста Абінгдон, штат Вірджинія. Основною метою ініціативи стало збереження музичної спадщини, пропаганда туризму і економічного розвитку в регіоні Аппалачів в південно-західній частині штату. Місцеві громади, музиканти, музичні заклади та туристичні організації позитивно і негайно відгукнулися на цю ініціативу. Наслідком такої активності громадськості, ефективної маркетингової діяльності та менеджменту ця ініціатива зараз охоплює десять округів, три міста, десять селищ міського типу, п'ять районів регіонального планування, чотири державні відомства (в тому числі й федерального рівня), дві туристичні організації і велику кількість музичних закладів. В основі проекту – організація впродовж календарного року низки музичних фестивалів (на цей час – вісім) в містах і містечках регіону, які певним чином пов'язані зі стилем "кантрі". Їх з'єднує автомобільна дорога протяжністю понад 250 миль, яка прокладена в Аппалачах, що надає їй вигляду "покрученої" [4].

На долю державного федерального уряду саме й лягло завдання допомоги в організації транспортного сполучення в південно-західній частині Аппалачів, зокрема прокладання сучасної автомагістралі, вздовж якої періодично розміщено спеціально обладнані оглядові майданчики з мінімальними зручностями для автотуристів. Основний тягар у фінансуванні заходів проекту лежить на Регіональній комісії Аппалачів, яка здійснює його грантовим способом. Як наслідок, лише місто Брістоль, через яке проходить кордон штатів

Теннессі й Вірджинія третьої суботи вересня кожного року відвідує понад 30 тис. туристів, які проводять тут три дні, користуючись послугами гостинності, купуючи сувенірну продукцію, залучаючи сюди щораз більше своїх друзів і знайомих. На думку організаторів музичного фестивалю під назвою “Місце, де народилася музика в стилі “кантрі” в цьому місті, за кількістю відвідувачів захід наближається до своєї верхньої критичної межі.

Хоча ця ініціатива зосереджена на унікальності та живучості музичної спадщини регіону Аппалачів, вона також включає культурні заходи під відкритим небом, музеї, ремесла та навчальні програми (особливо для дітей і молоді) з вивчення історії і культури. Організатори проекту працюють над створенням туристичного довідника, веб-сайту та компакт-диску для туристів, продукують компакт-диски із записами місцевих музикантів, обладнують зупинки на маршрутах “Crooked Road” з радіостанціями і додатковою друкованою продукцією.

Громадська ініціатива у розвитку регіону з використанням можливостей туризму стає однією з форм подолання стану економічної депресії в вугільному басейні штату Кентуккі. У південній його частині видобування вугілля здійснюється відкритим способом, що, безумовно, має негативний техногенний вплив на навколишнє природне середовище. Однак до недавнього часу саме такий вид діяльності був чи не єдиним способом заробітку для місцевого населення, матеріальне становище якого напряму залежало від розвитку цієї індустрії в регіоні. Скорочення видобування вугілля негативно вплинуло не лише на становище компаній-розробників, а щонайгірше – на майновий та соціальний стан жителів міст, містечок і сіл штату. Розуміючи безперспективність очікування дотацій з боку федеральної влади, місцеві громади змушені були шукати порятунку у власних силах і ресурсах. З цією метою ними була створена “Гірська асоціація за економічний розвиток спільноти” (МАСЕД), яка займається пошуком і впровадженням економічних альтернатив для поліпшення життя людей у східній частині штату Кентуккі та центральній частині Аппалачів.

Асоціація здійснює свою діяльність у трьох головних напрямках:

- надання фінансових інвестицій і технічної допомоги місцевим жителям;
- проведення досліджень з метою надання підтримки державній політиці, яка відповідала б інтересам всіх мешканців краю;
- створення ефективних інструментів для поступального розвитку, забезпечення позитивного майбутнього для спільнот в Аппалачах, які дозволили б водночас зберегти навколишнє природне середовище, як неопціненне багатство, що поступово втрачається.

У своїй діяльності МАСЕД активно спирається на громадськість і її підтримку, здійснює ефективну про-

світницьку й профорієнтаційну роботу як серед молоді, так і серед дорослого населення з метою його професійної перепідготовки, здобуття ним додаткових професій, які дозволили б знайти свою нову нішу на місцевому ринку праці, відповідали б традиціям краю. Останнє, в свою чергу, стає також підставою для відновлення традиційного господарства й побуту, надає неповторності й приваблює туристів.

Цікавою в цьому плані є досвід співпраці різних громадських організацій. Так, МАСЕД має тісні контакти й координує свою діяльність з Центром Аппалачів коледжу Береа. Останній був створений влітку 1970 р. з метою:

- забезпечення лідерства коледжу в регіоні Аппалачів;
- стимулювання інтересу науковців та студентів до соціально-економічного розвитку краю;
- зосередження в єдиному центрі ініціатив зі створення й надання нових послуг населенню й туристам;
- діяльності коледжу як джерела інформації про Аппалачі.

Значною мірою за підтримки цих двох громадських організацій вдається долати наслідки постіндустріальної депресії в невеликому містечку Хіндман, яке налічує близько 800 жителів і знаходиться у вугільному басейні Аппалачів. Зокрема, ними підтримано ініціативу місцевої влади і надано допомогу в оформленні проекту зі створення центру підготовки і перепідготовки ремісників в цьому населеному пункті. Вигравши грант у федерального уряду в розмірі близько 10 млн USD, місцева влада зуміла переобладнати одне з історичних приміщень під школу ремесла, оснастити її необхідним сучасним устаткуванням не лише навчального, а й виробничого характеру. Не дивлячись на те, що на сьогодні в школі навчається лише 15 студентів, вважаємо такий крок вагомим інвестицією у майбутнє як самого містечка, так і жителів південних Аппалачів загалом [5].

Прикладів подібного характеру можна було б наводити чимало. Однак і запропонованих, вважаємо, достатньо для того, щоб проілюструвати взаємодію федеральної і місцевої влад з розвитку регіону, використовуючи його рекреаційно-туристичний потенціал.

Разом з тим, слід наголосити, що федеральна влада не залишається осторонь, або лише побічно сприяє розвитку туризму в окремих регіонах країни. Прикладом ефективної загальнодержавної програми в галузі розвитку туристичних можливостей, на нашу думку, є створення і підтримка функціонування Американського центру народної творчості (FLC). Сам центр був започаткований Конгресом США у 1976 році з метою збереження, показу й популяризації американської народної спадщини. В основі своєї – це етнологічно-етнографічний центр загальнодержавного рівня і значення. Однак його прикметною особливістю, яка вигідно вирізняє цю організацію з-поміж подібних у світі, є прагматичний підхід до використання

зібраних експонатів, результатів польових досліджень, наукових узагальнень та теоретичних викладок. Центром створено розгалужену мережу філій по всій країні, які ведуть відповідну пошукову й науково-пізнавальну роботу, організовуючи мобільні виставки, фестивалі, інші масові заходи. Цим самим вдається зберегти й сконцентрувати народні звичаї, обряди, ритуали тощо, притаманні різним етнічним і національним групам, що складають американську націю [6].

В центрі функціонує Архів народної культури, який був створений при Бібліотеці Конгресу США в 1928 р. Зараз це одна з найбільших колекцій етнографічних матеріалів про США в усьому світі. Вона налічує понад 4 тис. збірок – світлини, звукозаписи, задокументовані розповіді, чисельні документи, які відображають традиційне життя країни та культурне життя громад з багатьох регіонів світу. Одним з практичних наслідків роботи центру є допомога у створення відкритого у 2004 р. музею індіанців США у Вашингтоні [7].

Належне місце серед цього розмаїття фольклору займають і експонати з історії українства. Так центром зібрано перші аудіо записи українських народних пісень, творів бандуристів тощо, зафіксовані на найкращих на той час носіях – воскових циліндрах. Вони були зроблені на початку XX ст. в США та Канаді й доповнені тими, що продукувалися в Україні. Останні, зокрема, були спеціально привезені до США з метою їх копіювання та повернуті нашої країні у реконструйованому вигляді. Американським центром народної творчості та бібліотекою Конгресу США у листопаді-грудні 2009 р. проводиться спільна виставка українських писанок [8], традиція виконання яких, як і використання у побуті, набувають все більшого поширення в цій країні, і не лише в місцях компактного проживання етнічних українців.

Цікавим і корисним для практичного використання, на нашу думку, є досвід Національного географічного товариства США (National Geographic Society), яким втілюється в життя на загальнодержавному рівні проект "За сталі туристичні місця в регіоні Аппалачів" [9]. Безпосередньо займається цим проектом спеціально створений при товаристві Центр за сталі туристичні місця (CSD). Ідеологією самого центру є "геотуризм".

Під ним мається на увазі туризм, який призводить до сталого розвитку чи покращення географічних характеристик конкретного регіону, його рекреаційного потенціалу, культури, історико-етнографічної спадщини, включаючи і добробут місцевого населення. Працюючи з багатьма спорідненими організаціями на глобальному й місцевому рівнях, CSD допомагає розробляти та поширювати інформацію для сприйняття концепції геотуризму туристичними спільнотами, фахівцями, які працюють в цій сфері та самими туристами.

Таким чином, управлінська модель туризмом в США є доволі своєрідною, навіть унікальною. Її сильною стороною, на нашу думку, є врахування федеральною владою можливостей і потреб регіонів у сталому розвитку, в тому числі й засобами туризму, як галузі економіки. Взаємовідносини центральних і місцевих органів влади, побудовані на здоровому прагматизмі й активності громад, дозволяють сконцентрувати ресурси для задоволення потреб власне регіону й туриста, який його відвідує. Саме ці елементи моделі, вважаємо, доцільно було б використати при виробленні ідеології і формуванні програми розвитку туризму в Україні на найближчу перспективу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козловський С.В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні / С.В.Козловський. – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-1/texts/KOZLOVSKIY.htm>.
2. Там само.
3. Харрис Г., Кац К. Стимулирование международного туризма в XXI веке / Г.Харрис, К.Кац. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 286 с.
4. A guide to the Crooked Road : Virginia's heritage music trail / by Joe Wilson. – Winston-Salem : John F. Blair publisher, 2006. – 225 p.
5. Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.berea.edu/bcspotlight>.
6. The American Folklife Centr. – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.loc.gov/folklife/index.html/>.
7. Natinal Museum of the American Indian. – Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.nmai.si.edu/>.
8. The Library of Congress/ – Електронний ресурс: Режим доступу : <http://www.loc.gov>.
9. Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.national-geographic.com/travel/sustainable>

УДК 331.101.3

БИХАНОВА Ю.

Наук. керівник: ЛОПАТЕНКО Л.О., доц.
м. Київ

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ – ШЛЯХ ДО УСПІХУ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективний менеджмент ґрунтується на поєднанні реальних цілей, життєвих цінностей і установок, очікувань і потреб працівника з цілями організації. Людина, яка поділяє цілі й усвідомлює цінності своєї органі-

зації, здатна визначити собі завдання, знаходити шляхи їх вирішення, здійснювати самоконтроль, тобто переходити від зовнішнього мотивування до самомотивування. Воно можливо за певних об'єктивних умов,

серед яких важливу роль відіграють задоволення первинних потреб працівника, висока культура виробництва, реальне самоуправління. Менеджер може забезпечити розвиток позитивних мотивів у співробітників, створивши ситуаційне поле, яке спонукатиме кожного робити те, що від нього очікують [1].

Для цього керівник повинен з'ясувати внутрішній мотиваційний спектр своїх підлеглих. Знаючи причини виникнення внутрішніх мотивів у підлеглих, керівник має змогу так сформулювати мету, поставити завдання, щоб ці мотиви спрацювали на загальну користь. Крім того, він повинен володіти системою стимулів зовнішнього впливу, які зумовлюють виникнення у співробітників позитивних мотивів до праці.

Серед різноманітних стимулів, що спонукають працівника добре працювати, немає універсальних. Люди по-різному реагують на різні стимули і навіть в однієї людини реакція на однакові стимули не завжди однозначна. Людина звикає до них і перестає реагувати, тому менеджер повинен володіти арсеналом мотиваційних засобів і постійно його оновлювати, тобто створювати мотиваційне поле для співробітників [3].

В сучасних умовах на рівні підприємств належно від форм власності застосовуються такі методи мотивації праці:

1. Економічні грошові, які передбачають безпосередню виплату чи доплату грошей працівника (премії за раціоналізацію, відрядна оплата, почасова оплата, участь у прибутках, оплата навчання та відпочинку, пільгове харчування, доплата за стаж, пільгове користування житлом, транспорт та ін.)

2. Економічні негрошові (збагачення змісту праці, гнучкі робочі графіки, охорона праці, програми підвищення якості трудового життя,

просування по службі, участь у прийнятті рішень на вищому рівні тощо). Система мотивації на рівні підприємства має базуватися на певних вимогах. Основні з них:

- надання рівних можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результатів праці;
- узгодження рівня оплати праці з її результатами та визначення особливого внеску працівника в загальний успіх. Це передбачає справедливий розподіл доходів від підвищення продуктивності;
- гарантія зайнятості для тих працівників, що беруть участь у реалізації конкретних схем підвищення продуктивності праці;
- створення відповідних умов щодо захисту здоров'я, безпеки праці та благополуччя всіх працівників;

забезпечення можливостей для зростання майстерності, реалізації здібностей працівників, передбачення програм навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації;

– підтримання в колективі атмосфери довіри, зацікавленості у реалізації

загальної мети, можливості двосторонньої комунікації між керівниками та працівниками тощо.

Дотримання менеджерами підприємств вимог системи мотивації до праці, спонукає працівників до активної діяльності для досягнення поставленої мети. У процесі мотивування слід брати до уваги об'єктивні й суб'єктивні фактори, що впливають на поведінку людей [4]

На підприємстві слід розробити систему мотивації, спрямовану на задоволення потреб відповідно як до того, що вони вважають важливими і цим створити сприятливі умови для досягнення цілей організації. Так, для молодих працівників важливими

є кар'єра, життєвий успіх. У працівників передпенсійного віку сильними мотивами підвищення продуктивності праці є визнання їх авторитету, цінності, незамінності для організації. Для працівників, чиє фінансове становище є відносно благополучним, моральні мотиви можуть бути значно вагомішими, ніж матеріальні. Такі працівники надають великого значення і змісту роботи, отримують задоволення від самого процесу роботи, і від досягнутого результату. Скрутне фінансове становище зумовлює переважання матеріальних мотивів над моральними, що часто штовхає людину на протиправні дії, особливо за недостатнього контролю. Тому під час формування мотиваційного механізму важливо підкріпити мотиви стимулами. У такому разі трудова діяльність людини відбувається одночасно під впливом мотивів і стимулів, що показано на рис. 1.

Якщо здійснена робота дала результат, необхідний для організації, то працівник має отримати винагороду,

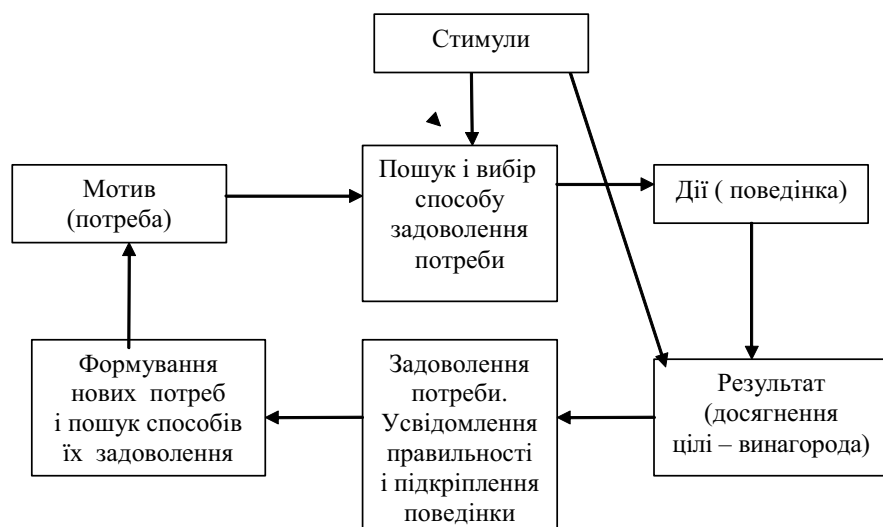

Рис. 1. Схема мотиваційного процесу з урахуванням дії стимулів

яка задовольнить його потреби. На цьому етапі з'ясується, наскільки фактична винагорода відповідає очікуванням людини. Залежно від цього відбувається послаблення, збереження або посилення мотивації. Якщо винагорода буде неадекватна досягнутим результатам, мотивація ослабне.

Досягнувши поставленої мети, працівник сприйме свої дії як правильні й надалі виконуватиме роботу так само. Залежно від рівня задоволення потреби працівник або припиняє діяльність до виникнення нової потреби, або продовжує шукати способи задоволення існуючої потреби. Якщо він вважатиме, що потреба цілком задоволена, то, формуючи нові потреби, намагатиметься вибирати способи їх задоволення з огляду на минулий досвід, який мав позитивну підтримку через систему стимулів. Крім винагород, до стимулів належать і застережні заходи, націлені на попередження такої поведінки працівника, яка могла б зашкодити організації. Це – штрафні санкції у разі неякісного виконання роботи, зниження соціального статусу, зневага з боку трудового колективу, звільнення з роботи. Таких антистимулів працівник намагається уникати. З огляду на це мотивація повинна ґрунтуватися на тому, що будь – які дії працівника в організації матимуть для нього позитивні, негативні або нейтральні наслідки залежно від якості виконаної роботи. Намагаючись заслужити винагороду або уникати негативних наслідків, він зберігає стабільну поведінку або змінює її в потрібний бік. Однак, як свідчить досвід, переважання стимулів зі знаком "мінус" (стимулів – застережень) є для організації небезпечним, оскільки перешкоджає підвищенню трудового потенціалу працівників. Водночас це властиво й позитивним стимулам, бо вони сприятимуть лише спроектованому менеджером типу поведінки, залишаючи поза увагою нестандартні рішення, що можуть бути запропоновані працівником із власної ініціативи [1].

мотивацією і кінцевим результатом діяльності людини немає однозначного зв'язку (це зумовлено впли-

вом випадкових або суб'єктивних факторів – здібності, емоційний стан, вплив третіх осіб тощо), ефективність менеджменту значною мірою залежить від того, наскільки адекватні стимулюючі заходи. Тому менеджер повинен своєчасно вносити відповідні зміни у мотиваційний процес, зважаючи на зміну структури потреб працівників. [2]

Система мотивування має бути побудована так, щоб співробітник був упевнений у перспективі подальшого задоволення потреб. Створення мотиваційного середовища на підприємстві, насамперед, через забезпечення залежності винагородження працівника від досягнутих ним результатів і кваліфікації, максимальне зацікавлення людей у реалізації свого фізичного або інтелектуального потенціалу – головне завдання керівників підприємств. Мотивація праці персоналу є органічною складовою забезпечення стійкого функціонування підприємства. Сприяти впровадженню мотиваційного механізму діяльності працівників на підприємстві можна через:

- проведення внутрішньої діагностики ефективності діяльності персоналу;
- розробку мотиваційного механізму управління персоналом на підприємстві;
- перепідготовку, підвищення кваліфікації персоналу.

Використовуючи сучасні системи мотивації праці кожен керівник може знайти шлях оптимізації процесу управління підприємством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабєць С.К., Максимчук А. Г., Стасюк В.П., Чернов А.П., Основи менеджменту: Навч. посібник. – К.: "ВП" Професіонал: 2007. – 496с.
2. Гриківська О. В. Соловйова Ж.В. Проблеми мотивації праці управлінського персоналу. Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 86–91.
3. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент. Навч. посібник. – К.: центр учбової літератури. 2007 – 476с.
4. Пьюселик Ф. "Что определяет термин мотивация" // Управление персоналом. – 2007. – №7. – С. 28–29

УДК 378:338.48

A. Wołoszyn¹, J. Kuriańska-Wołoszyn²

UWARUNKOWANIA WYKORZYSTANIA TERENÓW GÓRSKICH W NAUCZANIU STUDENTÓW SPECJALNOŚCI TURYSTYCZNO – REKREACYJNYCH NA PRZYKŁADZIE DOŚWIADCZEŃ PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W GORZOWIE WLKP

The present standards of education in the speciality tourism and recreation do not provide for the necessity of exploitation of the various terrain forms in the process of students' education. The objective for this paper was to prove the necessity to use the mountain terrains in education of staff for the organization and service of the tourism and recreation (industry) on one hand, and on the other hand, to show specific forms of such education. The authors made an attempt to present the arguments supporting the exploitation of various terrain forms in the professional education in the mountain environment through the description of the most important assets of the mountains as well as the most frequent problems occurring in the organisation of the tourist and recreational events in the mountains. The paper also described the forms of hiking in the mountains and the forms of teaching

of the downhill and cross-country skiing at the basic and instructor level, used during studies at the State School of Higher Vocational Education in Gorzow Wlkp.

Wprowadzenie

Warunki jakie muszą spełniać uczelnie w Polsce aby prowadzić określone studia reguluje rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 roku (Dz. U. nr 144, poz. 1048). Jednym z takich warunków jest sprostanie wymogom standaryzacji kształcenia na poszczególnych kierunkach i poziomach kształcenia. Szczegółowe wymogi są podane w osobnym rozporządzeniu Ministra z dnia 12 lipca 2007 roku (Dz. U. nr 164, poz. 1166). *Załącznik 108* tego rozporządzenia zawiera standardy kształcenia dla kierunku studiów *Turystyka i rekreacja* na obu poziomach kształcenia. Spośród wielu cech absolwenta wymienionych w tym załączniku czytamy, że powinien być przygotowany do prowadzenia działalności w zakresie turystyki i rekreacji, posiadać umiejętności organizowania pracy oraz podejmowania przedsięwzięć w tej sferze. Dalej czytamy, że powinien także być przygotowany do prowadzenia własnej działalności gospodarczej i do pracy w różnych instytucjach oraz firmach z branży turystyczno – rekreacyjnej¹.

Analiza tych dokumentów wskazuje, że w swoich założeniach zarówno twórcy dokumentów jak i ustawodawcy dążą do wykształcenia osób posiadających praktyczne przygotowanie zawodowe, w tym również umiejętności organizacji pracy terenowej. Potwierdzenie takiej tezy znajdujemy punkcie nazwanym *Ramowe treści kształcenia*, zawartym we wspomnianym *Załączniku 108*, gdzie określone są nazwy, zagadnienia oraz efekty kształcenia dla poszczególnych przedmiotów. W gestii władz wydziałowych lub instytutowych poszczególnych uczelni pozostaje dobór sposobów realizacji przedstawionych założeń programowych, bowiem w omawianym *Załączniku 108* pozostaje bez odpowiedzi pytanie: jak to osiągnąć?

Z powyższej analizy oraz z doświadczeń zawodowych autorów wynika, że wybór przedmiotów i treści programowych oraz formy przeprowadzania zajęć określają nauczyciele akademicki za przyzwoleniem władz uczelni. Często zatem często od ich doświadczeń, umiejętności i kwalifikacji uzależniony jest zakres wiedzy specjalnościowej, w tym umiejętności praktycznych, «wyniesionych» z macierzystych szkół wyższych. Z dotychczasowych przemyśleń nie wynika jednoznacznie, że w programie studiów, na omawianym kierunku, powinny być stosowane zajęcia terenowe w formie wędrówek górskich, rajdów, obozów, wycieczek, rejsów, spływów itd. Ustawodawca bowiem nie narzuca ich organizacji, określa natomiast wymagane efekty kształcenia, bez podania sposobów osiągania tej efektywności. Taka sytuacja nie daje pewności, że po studiach, przeprowadzonych zgodnie ze standardami (normami prawnymi), absolwent będzie miał praktyczne umiejętności, a tym bardziej doświadczenie w realizacji projektów turystyczno – rekreacyjnych w środowisku przyrodniczo – geograficznym. Funkcjonując zaś w obecnej rzeczywistości rynkowej będzie musiał sprostać wyzwaniom niezwykle złożonym i często niebezpiecznym².

Czy zatem należy łączyć praktyczną drogę nauczania, jakimi są formy terenowe, z określonymi wyżej kompetencjami i umiejętnościami absolwentów studiów turystyczno – rekreacyjnych? Czy jest ona potrzebna w dobie powszechnego dostępu do mediów, Internetu, stosowania wizualizacji komputerowych itd.? Czy wysokie koszty, ryzyko organizacyjne zajęć terenowych ponoszone przez uczelnie jest adekwatne do efektów kształcenia, osiągania własnej marki oraz auto-promocji na rynku korporacyjnym akademicko – gospodarczym?

Autorzy tego tekstu, zmotywowani własnymi doświadczeniami zawodowymi wynikającymi z prowadzenia branżowej działalności gospodarczej oraz kilkunastoletniej pracy ze studentami, podjęli próbę obronienia tezy, że ciągle warto stosować zajęcia terenowe w akademickim nauczaniu kadr turystyczno – rekreacyjnych. W oparciu o analizę wybranych, polskich podręczników z zakresu omawianego kierunku studiów oraz analizę programów przedmiotów terenowych realizowanych przez 10 lat istnienia Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (PWSZ) w Gorzowie Wlkp., autorzy zamierzają przekonać czytelnika o wartościach płynących ze stosowania wybranych form pracy ze studentami właśnie na terenach górskich (co wiąże się z tematyką konferencji) oraz ich potencjalnym wpływie na poziom edukacji absolwentów kierunku turystyka i rekreacja. Przypomnienie informacji podstawowych o specyfice gór oraz wynikających stąd uwarunkowaniach organizacji ruchu turystycznego powinny dostarczyć argumentów dodatkowo przemawiających za utrzymaniem terenowych form nauczaniu na omawianym kierunku studiów. Za przykład środowiska górskiego posłużyły Sudety, ponieważ głównie tam organizowane były zajęcia dla słuchaczy PWSZ.

Celem pracy było więc wykazanie potrzeby wykorzystywania terenów górskich w kształceniu kadr dla organizacji i obsługi turystyki i rekreacji z jednej strony, a z drugiej wskazanie uwarunkowań tych zajęć oraz

¹ Akty prawne i normatywne dotyczące szkolnictwa wyższego zaczerpnięto ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w dniu 22 sierpnia 2009 r. /www.bip.nauka.gov.pl/

² Niepokojące zjawisko powierzchownego przekazywania wiedzy turystyczno – rekreacyjnej na uczelniach państwowych i niepaństwowych w Polsce zostało zaobserwowane przez innych autorów, patrz: Golebski G. (red. naukowy), *Nowe trendy rozwoju turystyki*. Sulechów, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie, 2008.

konkretnych form tego kształcenia. Autorzy przedstawili, wykorzystywane w ramach zajęć w PWSZ, formy wędrówek pieszych po górach, formy nauczania narciarstwa zjazdowego i biegowego na poziomie podstawowym i instruktorskim.

Specyfika gór, Sudety – informacje podstawowe

Na obszarze Polski znajdują się dwa masywy górskie oddzielone od siebie Bramą Morawską. Starszy masyw Sudetów znajduje się w części zachodniej, a znacznie młodsze Karpaty w części wschodniej kraju [4]. Turystyczna strefa górską w Polsce jest stosunkowo niewielka i zajmuje obszar 20,1 tys. km kw., co stanowi 6,5% powierzchni kraju. Ciągnie się ona wzdłuż południowej granicy na długości 1300km, a jej szerokość waha się od 25 do 50km. Cechą charakterystyczną jej krajobrazu jest zróżnicowana rzeźba terenu. Taki krajobraz, nazywany dynamicznym, jest atrakcyjny turystycznie ze względu na duże różnice wysokości względnych, występowanie grzbietów, szczytów, urwisk, kotlin górskich oraz przełomów rzek, wodospadów itd.[9]. Dominujące formy turystyki wiążą się głównie z różnorodnymi sposobami mierzenia się z górami, ich potęgą, surowością oraz różnicami wzniesień. Uprawia się tu wspinaczkę, wędrówkę pieszą i konną, jazdę na nartach, rowerze lub spacer, przeplatany chwilami podziwu dla otoczenia. Uprawiane formy turystyki wiążą się także z potrzebą wykorzystania walorów prozdrowotnych gór. Dlatego, oprócz niezwykle atrakcyjnych krajobrazów, do walorów turystycznych zaliczamy ich unikatowe ekosystemy przyrodnicze, występowanie wód źródłanych, mineralnych oraz termicznych, które mają właściwości lecznicze, a także specyficzny mikroklimat, który gwarantuje czyste powietrze i zaleganie przez długi okres dużych ilości śniegu [1].

Na znaczne zróżnicowanie przestrzenne stosunków klimatycznych obszarów górskich wpływ wywiera wysokość nad poziomem morza, ekspozycja zboczy oraz sieć dolin górskich. W górach obserwujemy zatem dużą różnorodność zachmurzenia, a wiele szczytów znajduje się powyżej górnej granicy chmur. Na szczytach wilgotność względna wynosi bardzo często 100%, a jej nadmiar tworzy powłokę chmur. Średnie roczne zachmurzenie (występuje także jako zamglenie) osiąga około 80% pokrycia nieba przez chmury (mgły). Najmniejsze zachmurzenie występuje późnym latem i wczesną jesienią, a średnia liczba dni pogodnych w ciągu roku jest niewielka (przykładowo na Śnieżce wynosi 28 dni). Szczyty górskie są często usłonecznione zimą, a latem na szczytach narażeni jesteśmy na występowanie bezpośredniego promieniowania nadfioletowego. W górach występuje niższe ciśnienie, bowiem równolegle ze wzrostem wysokości obniża się wartość ciśnienia. Podobnie temperatura powietrza spada wraz ze wzrostem wysokości według zasady: około 1 stopień Celsjusza na każde 100m wzniesienia. Ta zależność jest powodem występowania tzw. pięter klimatycznych oraz wydłużania zimy termicznej, bowiem powyżej 800m n.p.m. okres z ujemnymi dobowymi temperaturami sięga 6 miesięcy. Ze wzrostem wysokości wiąże się także wzrost liczby dni z opadami, których jest trzykrotnie więcej na szczytach niż na nizinach. W przebiegu rocznym maksimum opadów przypada na okres letni, jednak według średnich z 230 dni z opadami, aż 165 to dni z opadami śniegu. W górach oprócz opadów występują także osady atmosferyczne takie jak gołoledź, szadź czy szreń. Do charakterystycznych, górskich zjawisk atmosferycznych należą częste, bardzo gwałtowne burze oraz bardzo silne wiatry, z których najbardziej znany jest wiatr fenowy – w Polsce nazywany halnym [13].

Topografia terenu sprawia, że w górach dominuje osadnictwo w konfiguracji gniazdowej – rozproszonej charakteryzującej się występowaniem licznych, małych miejscowości o zwartej zabudowie, połączonych siecią krętych dróg. Mimo dużych trudności technicznych i kosztów w tworzeniu oraz utrzymaniu bazy turystycznej strefa górską jest atrakcyjna dla inwestorów, bowiem ruch turystyczny trwa tu cały rok i jest intensywny. W górach oprócz typowej zabudowy, uwarunkowanej klimatem i tradycją regionalną, spotykamy specyficzne, górskie szlaki turystyczne, nartostrady, tory saneczkowe, skocznie, półka narciarskie oraz rzadko spotykane w innych regionach geograficznych środki transportu i urządzenia do obsługi turystów, takie jak: kolejki linowe, wyciągi narciarskie, ratraki, skutery śnieżne, sanie, oczywiście narty i inne [10].

Studenci PWSZ większość zajęć z omawianych niżej przedmiotów realizowali w Sudetach ze względu na walory tych gór, ale głównie z powodu stosunkowo niedużej odległości od macierzystej uczelni. Sudety to stare góry zrębowe o łącznej długości 300km i szerokości 50km. Na grzbietach wytyczone są granice południowo – zachodniej Polski, północnych Czech oraz skrawek zachodnich granic Niemiec. Najwyższym masywem górskim Sudetów są Karkonosze (35km długości), a najwyższym szczytem jest Śnieżka, która wznosi się na 1602m n.p.m. Zróżnicowana budowa geologiczna sprawia, że możemy w Sudetach podziwiać długie i łagodne grzbiety, kopulaste szczyty, kotliny śródgórskie, przełomowe doliny rzek oraz urwiska, kotły, jeziora i inne ślady istnienia lodowców górskich. Można również oglądać poszczególne piętra roślinności na stosunkowo niskich wysokościach nad poziomem morza: pogórze do 400 m, regiel dolny od 400 do 1000 m, regiel górny od 1000 do 1250 m, piętro kosodrzewiny (subalpejskie) od 1250 do 1450 m, a nawet piętro alpejskie od 1450 m n.p.m. Zlokalizowane są tu dwa parki narodowe: Karkonoski i Gór Stołowych. W pierwszym, powołanym w 1959 r., znajdują się torfowiska wysokie na Równi pod Śnieżką oraz kotły i jeziora polodowcowe, granitowe skałki wietrzeniowe itd. Drugi powstał w 1993 r. i obejmuje ochroną jedyne w Polsce góry o charakterze stołowym, czyli formy wietrzeniowe powstałe w skałach osadowych ułożonych na przemian piaskowców, margli i łupków.

W Sudetach znajdują się także liczne uzdrowiska oparte na wodach mineralnych, a do tych najslawniejszych zaliczyć można: Świeradów Zdrój, Duszniki Zdrój, Cieplice Śląskie, Łądek Zdrój itd. [8]. Bogatą historię regionu tworzyło wiele pokoleń społeczeństw o różnych narodowościach, od włoskiej i czeskiej, poprzez łużycką i austriacką, po niemiecką i polską. Obszar był zawsze mocno wykorzystywany gospodarczo, znajdowały się tu bowiem liczne kopalnie, tartaki, huty szkła, zakłady papiernicze itd. Od połowy XIX wieku zaobserwować można preorientację działalności mieszkańców na świadczenie usług turystyczno – uzdrowiskowych. Rozbudowana została infrastruktura dla potrzeby turystów i kuracjuszy: uruchomiono kolej pasażerską, rozbudowano sieć dróg, powstały pensjonaty, domy zdrojowe, schroniska, szlaki turystyczne itd. Spośród wielu walorów antropogenicznych, do najslawniejszych atrakcji turystycznych należą ruiny zamku na Chojniku oraz kościółek Wang w Karpaczu [14]. Obecnie region także stawia na rozwój turystyki i rekreacji co obrazują, czynione na niespotykaną dotąd skalę, inwestycje w bazę noclegowo – żywieniową oraz w urządzenia terenowe, takie jak: letnie tory saneczkowe, koleжки linowe, trasy i wyciągi narciarskie itd. Do najbardziej atrakcyjnych miejscowości funkcjonujących turystycznie latem i zimą zaliczyć można Szklarską Porębę, Karpacz i Kudowę, a najbardziej znaną imprezą o zasięgu międzynarodowym jest Bieg Piastów w Jakuszcach, który ma już swoją trzydziestoletnią tradycję [15].

Uwarunkowania organizacji turystyki i rekreacji na terenach górskich w aspekcie nauczania kierunkowego studentów

Uwarunkowania formalne, ale także marketingowe, w tym dbałość o własną markę, narzucają na organizatora (usługodawcę) tworzenie oferty (produktu turystycznego) pod potrzeby klienta. Z punktu widzenia turysty – klienta, usługodawca powinien zawsze sprecyzować informacje podstawowe dotyczące imprezy turystyczno – rekreacyjnej takie jak: jej nazwa, cel – założenia, czas i miejsce, koszty itd. Przed imprezą powinien być znany sposób załatwienia wszelkich czynności organizacyjno – prawnych, zwłaszcza przy wyjazdach zorganizowanych, zagranicznych lub wybitnie specjalistycznych. Powinien być określony zakres usług transportowych, noclegowych i żywieniowych z uwzględnieniem wymogów i specyfiki imprezy. Należy także szczegółowo określić sposób poznania lub wykorzystania walorów (atrakcji) turystycznych, w tym zakres usług pilotażowych, przewodnickich, instruktorskich itd. Poprzez określenie sposobów ochrony życia, zdrowia i mienia powinno się klientowi stwarzać poczucie bezpieczeństwa. Organizator powinien zatem wykazać się w swojej ofercie dążeniem do uzyskania odpowiednich warunków do wypoczynku, a w konsekwencji do wywołania u klienta odczucia satysfakcji z dobrze wydawanych pieniędzy [5].

Organizacja turystyki i rekreacji jest jednak działalnością wielowymiarową i wymaga obecnie ciągłej penetracji różnych obszarów funkcjonowania człowieka, w tym społecznych (kulturowych, psychologicznych), ekonomicznych i środowiskowych. Nowoczesny produkt turystyczny jest wtedy dobrze zbilansowany, kiedy z jednej strony odpowiada nabywcy, głównie poprzez udostępnienie mu pożądanej atrakcji, a z drugiej nie narusza turystycznej wartości tegoż waloru i jednocześnie satysfakcjonuje usługodawcę. Konkurencyjność rynku dodatkowo wymusza na organizatorach obniżanie kosztów swojej działalności oraz zwiększanie jej efektywności i skuteczności dla zaspokojenia potrzeb klienta. Rynkowe uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji są szczególnie kłopotliwe w trakcie organizacji oraz przy obsłudze pakietów usługowych realizowanych bezpośrednio w środowisku przyrodniczo – geograficznym. To środowisko – unikatowe i wrażliwe, bywa niekiedy mało przychylne i często nieprzewidywalne dla turysty chcącego docenić jego walory [12].

Opisana sytuacja wskazuje na potrzebę wyjątkowo drobiazgowego przygotowania oraz nadania właściwej struktury organizacyjno – prawnej terenowemu produktowi turystyczno – rekreacyjnemu w początkowej fazie jego tworzenia. Potwierdzają tę tezę teoretycy i metodocy organizacji i obsługi form turystyki krajoznawczej [1], kwalifikowanej [2], turystyki wypoczynkowo – uzdrowiskowej [7] oraz form rekreacyjnych [3].

Wagę fazy koncepcyjno – programowej imprez wykazują także w swych poradnikach specjaliści od letniego [11] i zimowego [16] wypoczynku górskiego. Środowisko górskie, jak już wykazano, charakteryzuje się specyficzną topografią i mikroklimatem, co jest główną atrakcją i równolegle największym problemem organizacyjnym. Opracowana koncepcja przedsięwzięcia musi być zatem poparta wnikliwą analizą osobową i środowiskową, tak aby góry swoją odmiennością cieszyły, a nie męczyły uczestników. Muszą być określone wymagania wstępne, o których organizator powinien odpowiednio wcześniej powiadomić zainteresowanych, aby mogli oni dostosować się do niezbędnych norm kondycyjno – zdrowotnych, a także w zakresie wyposażenia indywidualnego. Baza pobytowa powinna być dobrana tak, aby zagwarantować dostęp do docelowych atrakcji turystyczno – rekreacyjnych. Należy więc uwzględnić wzajemne odległości, występujące różnice wzniesień oraz możliwe do zastosowania środki transportu. Dynamiczny krajobraz oraz występująca w górach ciasna zabudowa gniazdowa są zmartwieniem transportowców, a liczne podjazdy i zjazdy, szczególnie zimą, paraliżują ruch turystyczny, bowiem nie można ich pokonać bez odpowiedniego sprzętu i wprawy. W planowaniu należy zatem zabezpieczyć się przed trudnościami w nieniesieniu pomocy medycznej, opóźnieniami w dowożeniu czasowiczów, dostawie produktów żywieniowych, parkowaniu autobusów itd. Przy określaniu ram czasowych imprezy należy uwzględnić częstotliwość występowania zjawisk atmosferycznych, głównie niskich temperatur, wiatru i opadów śniegu – tak ważnych dla narciarzy, a niepożądanych przez wędrowców pieszych. Zmienność pogody narzuca obowiązek

wielotorowego programowania imprez na warianty optymistyczne przewidziane do wykonania przy właściwej pogodzie oraz te alternatywne dla nieprzychylnych warunków pogodowych. Alternatywność programowania wymuszona jest także wysiłkiem fizycznym, któremu poddawane są osoby wypoczywające aktywnie w górach. W zależności od predyspozycji podopiecznych powinno się planować różne długości i ekspozycję tras dla wędrowców i narciarzy oraz zróżnicowanie intensywności i czasu trwania zajęć programowych. Należy również uwzględnić korzystanie z usług instruktorów, przewodników, pilotów itd., którzy legitymują się stosownymi kwalifikacjami oraz referencjami lokalnych instytucji turystyczno – rekreacyjnych. Takie podejście wychodzi naprzeciw ogólnym wymogom formalnym oraz miejscowym przepisom ochrony dóbr turystyczno – poznawczych, a jednocześnie gwarantuje sprostanie potrzebom programowym, poprzez właściwe poznanie oferowanych atrakcji, często niebezpiecznych i nieosiągalnych bez profesjonalnej pomocy. Istotnym elementem programowania jest zabezpieczenie wyżywienia o właściwym składzie jakościowym i kalorycznym oraz podawanego w określony sposób i o czasie odpowiadającym normom przyjętej formuły pobytowej. Ważnym zabezpieczeniem przed kosztami perturbacji wykonawczych jest wybór i wykupienie polisy ubezpieczeniowej uwzględniającej specyfikę imprezy oraz uwarunkowania społeczno – środowiskowe regionu górskiego. Pewnym antidotum na ewentualne problemy jest również wcześniejsze zaznajomienie się z topografią terenu oraz ofertami regionalnych firm usługowych, z których pomocy można korzystać w trakcie wykonywania projektu.

Realizacja projektu, czyli druga faza imprezy turystyczno – rekreacyjnej, sprowadza się do skrupulatnego wykonania planowanych czynności programowych ze szczególnym zachowaniem zasad bezpieczeństwa i praktyki branżowej. Specyfika gór wymusza na wykonawcach projektów czujność w zakresie obserwacji prognoz pogody, antycypowania problemów oraz wyborze rozwiązań dostosowanych do miejscowej topografii. Sukces tej fazy zależy od wielowariantowości przyjętego programu, od szybkości reagowania na ewentualne problemy oraz wyborze kompromisowych sposobów realizacji nałożonych celów imprezy. Wymaga to jednak od osób obsługujących rzetelnego informowania uczestników o zmieniających się warunkach zewnętrznych, bieżącego konsultowania się z kadrą pomocniczą (przewodnikami, hotelarzami itd.) i podejmowania decyzji w oparciu o sprawdzone informacje oraz wiedzę i umiejętności wypracowane w górach. W sytuacjach awaryjnych, zwłaszcza w czasie wypadków z narażeniem zdrowia i życia, operator imprezy powinien zastosować adekwatne do warunków górskich sposoby wzywania pomocy, zabezpieczania miejsc wypadkowych oraz udzielania pomocy przed-medycznej. W dokumencie jakim jestteczka imprezy powinny znaleźć się opisy sytuacji wypadkowych, czynności ratunkowych oraz zaświadczenia z opieki medycznej. Osoby poszkodowane w górach należy otoczyć opieką w trakcie leczenia szpitalnego i poszpitalnego, a także wesprzeć w zakresie zbierania dokumentacji dla pozyskania odszkodowania ubezpieczeniowego³.

Ostatnia faza imprezy turystyczno – rekreacyjnej, niezależnie gdzie impreza się odbywała, sprowadza się do rozliczenia końcowego kwestii formalnych, finansowych i merytoryczno – programowych, czyli skompletowania teczki imprezy. W zakresie merytoryczno – programowym zespół obsługujący powinien skompletować własną ocenę wykonanej pracy oraz ocenę swoich usług dokonaną przez jej odbiorców. Dla pełniejszej oceny należy w sprawozdaniu zamieścić informacje dotyczące zastanych warunków pogodowych, terenowych i materialnych [6].

Formy kształcenia studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp. na terenach górskich

W PWSZ w Gorzowie Wlkp. kształcą się studentów specjalności turystyczno – rekreacyjnej od 10 lat. Jednak po ostatniej reformie szkolnictwa z dnia 27 lipca 2007 roku (Dz. U. nr 164) specjalność ta została podporządkowana pod minima nauczania kierunku Zarządzanie. W strukturach uczelnią opiekę merytoryczną nad specjalnością sprawuje Zakład, dawniej Organizacji i Obsługi Rekreacji i Turystyki, a obecnie Organizacji i Zarządzania Turystyką funkcjonującego w Instytucie Zarządzania. Od momentu uruchomienia specjalności pracownicy Zakładu prowadzili w cyklu nauczania przedmioty, które odbywały się w różnych warunkach środowiska geograficznego. Wśród nich wystąpiły zatem formy rekreacji i turystyki żeglarskiej, kajakowej, rowerowej, jeździeckiej, turystyki autokarowej, turystyki osób niepełnosprawnych itd. Nieprzerwanie w programie znajdowały się także przedmioty realizowane w górach, były to: *Turystyka kwalifikowana*, *Turystyka narciarska*, *Organizacja imprez turystycznych*, *Kursy na stopień państwowy instruktora rekreacji ruchowej* oraz *Kursy doskonalenia jazdy na nartach*⁴.

³ Zakres czynności i obowiązków obsługujących imprezy turystyczno – rekreacyjnych jest ściśle określony przez ustawodawcę oraz przez stowarzyszenia branżowe, o czym czytamy w: Kruczek Z. (red.), *Pilotaż i przewodnictwo – nowe wyzwania – Materiały z II forum Pilotażu i Przewodnictwa*. Kraków; Proksenia, 2005.

⁴ Współautor opracowania A. Wołoszyn jest pracownikiem dzisiejszego Zakładu Organizacji i Zarządzania Turystyką od 2001 roku. Do jego obowiązków należało, między innymi, programowanie, przygotowywanie i przeprowadzanie przedmiotów terenowych, także w środowisku górskim. Analizowane programy są zatem autorstwa lub współautorstwa A. Wołoszyna i znajdują się w jego archiwum.

W semestrach letnich najczęściej wykorzystywaną formą przedmiotów przeprowadzanych w górach była wędrówka piesza. Wykonywana była jednorazowo w czasie trzyletnich studiów pod koniec pierwszego lub drugiego roku studiów, w miesiącach od maja do lipca. Był to zatem kilkudniowy wyjazd w polskie góry (najczęściej 5 dni zgrupowania w Sudetach), w czasie którego realizowano od 36 do 60 godzin dydaktycznych, w zależności od sytemu studiów (występował bowiem podział na studia niestacjonarne i stacjonarne). Zgrupowanie poprzedzone było zajęciami wprowadzającymi (dwa lub trzy spotkania na terenie Uczelni), w czasie których podawano założenia programowe, warunki zaliczenia oraz dzielono grupę studentów na podgrupy robocze. Każdorazowo celem wyjazdu było opanowanie umiejętności planowania, programowania, uczestniczenia i obsługiwanie kilkudniowej, górskiej imprezy turystyczno – rekreacyjnej w oparciu o obowiązujące w tym zakresie zasady i metody pracy oraz zdobycie możliwie wysokich kwalifikacji turystycznych.

Poszczególne podgrupy robocze, w zależności od obowiązków określonych w nazwie, przygotowywały i wykonywały projekt wyjazdu na różne sposoby. Grupa koncepcyjno – programowa określała zadania oraz planowała imprezę. W trakcie realizacji czuwała, aby postawione cele były osiągnięte, a w sytuacjach awaryjnych dokonywała koniecznych korekt programu. Grupa noclegowo – żywieniowa zajmowała się znalezieniem odpowiedniej bazy pobytowej oraz dbała o dostosowanie usług do potrzeb uczestników i wymogów programowych. Grupa ubezpieczeniowo – sanitarna dokonywała rozeznania wśród ofert ubezpieczycieli, a następnie wykupywała odpowiednią polisę. W trakcie wyjazdu opiekowała się osobami poszkodowanymi, zabezpieczając miejsce wypadku, udzielając niezbędnej pomocy lub wzywając pomoc z zewnątrz. Do obowiązków grupy należało także nadzorowanie procesu powypadkowego w zależności od sytuacji i zgodnie z wymogami wykupionej polisy. W zakresie zadań grupy transportowej było rozeznanie w zakresie logistycznym, następnie dopasowanie do tych potrzeb środków transportu. Grupa zajmowała się także współpracą z osobami świadczącymi usługi pilotażowe i przewodnickie. Opiekę nad środkami płatniczymi sprawowała grupa finansowa. Grupa dbała, aby zbiórka funduszy oraz poczynione wydatki były zgodne z potrzebami programowymi i zasadami rachunkowości. Dodatkowym zadaniem tej grupy było wykupywanie biletów wstępu do obiektów, parków itd. oraz wynajmowanie dodatkowego sprzętu turystyczno – rekreacyjnego, typu: kaski, latarki, raki, kijki spacerowe itd. Kolejną grupą roboczą była grupa animatorów czasu wolnego, która w oparciu o oferty regionalne oraz własną pomysłowość opracowywała i przeprowadzała program rozrywkowo – kulturalny. Celem tych zajęć było również uzupełnianie i utrwalanie wiedzy krajoznawczej nabywanej w czasie wędrówek terenowych. Powoływano także grupę sprawozdawczo – sondażową, która kompletowała teczkę imprezy oraz badała, za pomocą własnego kwestionariusza ankiety, opinie uczestników na temat przygotowania i realizacji projektu przez poszczególne grupy robocze. Całością prac koordynował, wybrany wśród studentów, kierownik grupy, który pozostawał w stałym kontakcie z prowadzącym przedmiot nauczycielem.

Program przedmiotu zawierał treści z zakresu teoretycznych podstaw organizacji i uprawiania turystyki w górach. Do tej części zajęć studenci przygotowywali się indywidualnie, a ich wiedza była weryfikowana na seminariach, które zajmowały wybrane popołudnia górskiego zgrupowania. W trakcie seminariów, oprócz zagadnień dotyczących bezpieczeństwa, ratownictwa, topografii terenu, podstaw prawnych, fizjologii wysiłku, wyposażenia turysty górskiego itd., omawiano przebieg i planowano kolejne etapy wędrówek. Podczas wędrówek, które zaczynały się rano, a kończyły popołudniu, studenci przedstawiali zwiedzane miejsca oraz elementy mijanego ekosystemu sprawdzając się w roli przewodników grupy. Musieli zatem wykazać się umiejętnością organizowania szyku marszowego i przodowania grupie poruszającej się w środowisku zurbanizowanym i przyrodniczym z zachowaniem bezpieczeństwa i wykorzystaniem zasad metodyki. Pokonując coraz ciekawsze i trudniejsze fragmenty szlaków uczestnicy kompletowali jednocześnie punkty niezbędne do zdobycia Górskiej Odznaki Turystycznej stopnia popularnego lub brązowego⁵.

Efekty tak prowadzonego kształcenia były oceniane na poszczególnych etapach zajęć oraz w trakcie praktycznego i teoretycznego zaliczenia końcowego, które odbywało się ostatniego dnia zgrupowania. Zaliczenie praktyczne polegało więc na przodowaniu grupie poruszającej się po narzuconym fragmencie szlaku oraz na przedstawieniu zasięgu własnych prac wykonanych w ramach grupy roboczej. Druga część zaliczenia była sprawdzianem wiedzy z teoretycznych podstaw organizacji i obsługi turystyki górskiej oraz nabytej wiedzy krajoznawczej. Efektem końcowym był również dokument w postaci teczki imprezy.

W semestrach zimowych przedmiotem najczęściej przeprowadzanym w górach była Turystyka narciarska, która również występowała jednorazowo w trakcie trzyletnich studiów. Zajęcia z tego przedmiotu, podobnie jak omawianej wędrówki letniej, były realizowane w formie kilkudniowego zgrupowania w Sudetach (5–6 dni), oczywiście w miesiącach zimowych (od stycznia do marca). Podobieństw między letnim i zimowym zgrupowaniem występowało znacznie więcej, bowiem zarówno liczba godzin, organizacja zajęć

⁵ Regulamin Górskiej Odznaki Turystycznej znajduje się na stronie Polskiego Towarzystwa Turystyczno Krajoznawczego – www.pttk.pl

wprowadzających, przyjęty podział na grupy robocze, a nawet przebieg imprezy były niemal takie same. Różnica w założeniach programowych wynikała ze specyfiki zimy, pory roku wymuszającej działania zapobiegające małej odporności organizmu ludzkiego na zimno oraz braku naturalnych umiejętności poruszania się po śniegu. W programie znalazły się więc elementy nauki podstaw poruszania się na nartach biegowych i zjazdowych oraz nauki wykorzystania zimowych środków transportu. Omawiano charakterystykę aury zimowej, terenów i infrastruktury narciarskiej oraz zasady bezpiecznego przebywania w górach zimą. W trakcie zajęć praktycznych studenci penetrowali tereny narciarskiej, jeżdżąc po trasach biegowych i nartostradach w szybach marszowych lub ustawieniach ćwiczebnych. Różnica w zaliczeniu końcowym polegała zaś na wykorzystaniu nart w trakcie symulacji świadczenia usługi przewodnickiej grupie turystów (pozostałym członkom grupy), którzy także poruszali się na nartach. Po tych zajęciach studenci składali dokument końcowy w postaci teczek imprezy.

Nieobligatoryjną formą wykorzystywania gór w nauczaniu studentów były przeprowadzane przez pracowników Zakładu Organizacji i Obsługi Turystyki i Rekreacji kursy narciarskie. W okresie od 2003 do 2007 r. były prowadzone kursy na stopnie zawodowe instruktora rekreacji ruchowej ze specjalnościami narciarstwa biegowego i narciarstwa zjazdowego. Oprócz umożliwienia zdobycia kwalifikacji, szkolenia miały na celu unifikację umiejętności praktycznych i wiedzy teoretycznej słuchaczy z zakresu narciarstwa do poziomu niezbędnego w pracy instruktorskiej. Kursy odbywały się późną zimą w kompleksie narciarskim jaki tworzą miejscowości Szklarska Poręba i Jakuszcze. W trakcie dwutygodniowego zgrupowania realizowano program godzinowy narzucony przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu rozporządzeniem w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej z dnia 20 grudnia 2002 r. Program składał się zatem z zajęć teoretycznych dotyczących podstaw rekreacji ruchowej oraz zajęć z narciarstwa określonych programem Polskiego Związku Narciarskiego⁶. Zajęcia praktyczne w górach, które rozpoczynały się rano, a trwały do późnych godzin popołudniowych, polegały na doskonaleniu jazdy technicznej na różnych poziomach nauczania i w zróżnicowanych warunkach śnieżnych, poznawaniu sposobów i metodyki nauczania narciarstwa, hospitowaniu oraz samodzielnym prowadzeniu zajęć nauki jazdy na nartach. Wieczorami odbywały się wykłady z teorii narciarstwa i rekreacji ruchowej, prezentowano i analizowano filmy metodyczne oraz materiały filmowe nagrywane w trakcie zajęć terenowych. Kursy kończyły się egzaminami praktycznymi z jazdy technicznej i z nauczania jazdy na nartach oraz egzaminami teoretycznymi z podstaw rekreacji ruchowej i teorii narciarstwa. Osoby, które zdały stosowne egzaminy mogły otrzymać dwie legitymacje instruktora rekreacji ruchowej, jedną ze specjalnością narciarstwa zjazdowego, a drugą narciarstwa biegowego. Mimo dużej intensywności i wysokich wymagań kursy miały swoją renomę oraz cieszyły się popularnością zwłaszcza wśród osób pochodzących z terenów górskich.

W latach 2004–2006 pracownicy Zakładu organizowali i prowadzili kursy doskonalenia jazdy na nartach zjazdowych. Kursy, które powstawały z myślą o środowisku uczelnianym, znajdowały swoich zwolenników wśród Gorzowian i mieszkańców okolicznych miejscowości. Celem kursów było stworzenie możliwości do aktywnego odpoczynku połączonego z podnoszeniem umiejętności jazdy na nartach. W trakcie zajęć uczestnicy poznawali prawidłowe sposoby wykonywania ewolucji narciarskich oraz mogli, pod okiem specjalistów, doskonalic własne umiejętności. Wieczorami odbywały się prelekcje dotyczące technik jazdy, konserwacji nart, wyposażenia, terenów narciarskich itd. W celu zobrazowania postępów analizowano materiały filmowe nagrywane w trakcie zajęć oraz przedstawiano filmy metodyczne. Na zakończenie uczestnicy otrzymywali zaświadczenie potwierdzające udział w kursie doskonalenia jazdy na nartach.

Podsumowanie

Głównym celem pracy było przedstawienie argumentów przemawiających za wykorzystaniem terenów górskich w kształceniu studentów kierunków turystyczno – rekreacyjnych. Wybór takiej problematyki warunkowany był, wykazywanym we wprowadzeniu, brakiem wskazań w normatywach programowych na formy terenowe jako te istotne dla procesu nauczania studentów turystyki i rekreacji. Praktyka dydaktyczna zaś wskazuje na wyjątkowe korzyści stosowania form terenowych w procesie nauczania. Dobrym przykładem tych zależności są właśnie zajęcia organizowane w górach. Pokazują one, że atrakcyjność turystyczna terenów górskich jest studentom znana niemal powszechnie, ale już niekoniecznie znana jest codzienność życia na obszarach z dynamicznym krajobrazem i klimatem. Dużo większą trudność sprawia studentom wyobrażenie sobie problemów działalności zawodowej związanej z turystyką i rekreacją w górach. Dopiero udział w zajęciach przeprowadzonych w takich miejscach, w których, jak zauważają studenci, «ciągle jest pod górę», a «wiatr nawiewa śnieg w oczy» uświadamia rolę i odpowiedzialność jaka ciąży na organizatorach wypoczynku, zwłaszcza tego aktywnego i górskiego. Przyjęta strategia argumentacji, za wykorzystywaniem terenów górskich, polegała zatem na przedstawieniu walorów turystycznych gór oraz trudności, które napotykamy na tych terenach przy organizacji turystyki i rekreacji. Wskazano jednocześnie możliwości pokonywania tych trudności przez

⁶ Problematyka szkolenia instruktorów narciarstwa jest szerzej prezentowana na stronach Stowarzyszenia Instruktorów i Trenerów Narciarstwa Polskiego Związku Narciarskiego (www.pol.ski.instr.pl)

studentów formami wypróbowanymi w działalności dydaktycznej PWSZ w Gorzowie Wlkp. Zobrazowano również zakres wymogów stawianych studiującym oraz grę pozyskiwanych przez nich umiejętności. Środowisko górskie bezwzględnie podnosi poprzeczkę trudności organizacyjnych, a sprostanie im wymaga specjalnego zmysłu obserwacji, przewidywania i interpretacji zdarzeń, umiejętności wyboru rozwiązań kompromisowych itd.

Autorzy mają nadzieję, że przekonali czytelnika o wyższości kompetencji absolwenta, który praktykował w środowisku górskim nad tym, który zna takie warunki z przekazów wirtualnych. Przedstawienie wypracowanych i praktykowanych własnych form pracy w górach oraz związanej z tym promocji Uczelni w środowisku lokalnym i wśród mieszkańców Sudetów powinno być dodatkowym argumentem broniącym tezy, że warto ponosić ryzyko i koszty organizacji zajęć terenowych w nauczaniu kadr dla potrzeb turystyki i rekreacji.

LITERATURE:

1. Bięńczyk G. Krajoznawstwo i jego związki z turystyką / G.Bięńczyk. – Warszawa : Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2003. – S. 67–70, 167–172.
2. Kompendium wiedzy o turystyce. – Warszawa : PWN, 2005.
3. Kielbasiewicz-Drozdowska I. Teoria i metodyka rekreacji (zagadnienia podstawowe) / I.Kielbasiewicz-Drozdowska, W.Siwiński. – Poznań : Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, 2001. – S. 225–284.
4. Kondracki J., Geografia regionalna Polski / J.Kondracki. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. – S. 19–20.
5. Kornak S. Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie / S.Kornak, A.Rapacz. – Wrocław : Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, 2001. – S. 13–22.
6. Kruczek Z. Kompendium wiedzy pilota wycieczek / Z.Kruczek. – Kraków : Proksenia, 2003.
7. Łobożewicz T. Podstawy turystyki / T.Łobożewicz, G.Bięńczyk. – Warszawa : Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2001. – S. 118–122.
8. Mazurski K. Geografia turystyczna Sudetów / K.Mazurski. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK Sudety, 2003.
9. Naumowicz K. Wybrane zagadnienia geografii turystycznej Polski : Materiały do wykładów / K.Naumowicz. – Gorzów Wlkp. : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2006. – S. 31–32.
10. Płocka J. Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego / J.Płocka. – Toruń : Centrum Kształcenia Ustawicznego w Toruniu, 2006. – Część II. – S. 23–26.
11. Skibicki Z. Szkoła turystyki górskiej / Z.Skibicki. – Pelplin : Wydawnictwo Skibicki, 2004.
12. Podstawy rekreacji i turystyki / [red. S.Toczek-Werner]. – Wrocław, Akademia Wychowania Fizycznego, 2008. – S. 125–162.
13. Woś A. Klimat Polski / A.Woś. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – S. 212–214.
14. Wyrzykowski J. Atrakcje turystyczne Wrocławia i Dolnego Śląska / J.Wyrzykowski. – Wrocław : Mada Press, 1996.
15. Narciarski atlas Polski, Czech i Słowacji 2008 / [red. P.Zielonacki. – Kraków : Wydawnictwo Family Cup Sp. z o.o., 2007. – S. 4–41.
16. Żemojtel M. Wędruj na nartach. Narciarstwo tourowe, śladowe i biegowe : Poradnik / M.Żemojtel. – Kraków : Wydawnictwo Bezdroża, 2006.

УДК 338.24

ГОЛОВИНА А.

Научн. руководитель: КОРОСТЕЛЕВ В.А., к.э.н.

г. Киев

АКИО МОРИТА – БУНТАРЬ В СФЕРЕ БИЗНЕСА И МЕНЕДЖМЕНТА

Акио Морита родился в январе 1921 года в пригороде Нагоя в семье, которая на протяжении 15 поколений занималась производством сакэ. Его первым бунтарским поступком можно считать тот факт, когда Морита, наперекор воле отца, пренебрег семейным бизнесом и отправился поступать в Императорский университет Осаки, который окончил в 1944 году с дипломом физика.

Будучи физиком по специальности, Морита служил офицером в японском флоте в ходе *Второй мировой войны*. В военном исследовательском комитете он встретил *Масару Ибука*, искавшего в то время молодых и талантливых инженеров для собственной компании; 7 мая 1946 они основали *Токио Цусин Когё* – предшественницу компании *Sony* с менее чем двадцатью сотрудниками и первоначальным капиталом в 500 долларов. В то время Ибуке было 38 лет, а Морите – 25.

За свои 78 лет жизни А.Морита успел сделать немало. Например, – в чём он без ложной скромности признаётся в автобиографии, – заставить мир уважать

товары с клеймом *Made in Japan* (до второй мировой знак “сделано в Японии” ассоциировался у потребителей лишь с плохим качеством). Создать с нуля крупнейшую корпорацию. Изобрести ряд неизвестных до того товаров. Сблизить рынки Японии и Америки.

Назовем лишь наиболее революционные его идеи и новшества. Так, в 1949 г. компания разработала магнитную записываемую пленку и в 1950 г. продала свой первый магнитофон в Японии. Интересный факт. Долгое время Морита не мог продать ни одного экземпляра изделия. “Игрушка” весом 35 кг стоила 170 тыс. иен. Средняя зарплата в Японии в то время была в 17 раз меньше. После длительных безуспешных попыток найти хотя бы одного частного покупателя Морита сумел сбыть новый товар Верховному суду Японии, которому остро не хватало стенографисток. Представители фирмы убедили чиновников, что магнитофон сможет заменить стенографиста. На вопрос “А что будет, если пленка помнется?” Морита не моргнув глазом ответил: “Ее нужно

просто распрямить и разгладить”. Вопрос о покупке 20 магнитофонов был решен положительно.

В 1957 г. компания выпустила карманное радио. Почему карманное? Как и во многих других случаях, идею сформулировал Акио Морита: речь шла о миниатюрном радиоприемнике, способном обеспечить хорошее качество звука и при этом помещаться в нагрудном кармане мужской рубашки. В 1953 у американской компании Western Electric был куплен за \$25 тыс. патент на устройство под названием транзистор. Хозяева патента были очень рады, поскольку не представляли себе, где можно применять этот самый транзистор, и предлагали устанавливать его в слуховые аппараты. Именно в своих еще не разработанных карманных радиоприемниках Морита и Ибука решили ставить транзистор. Позднее, с коммерческим успехом маленького радио, слово “транзистор” закрепилось за самим приемником.

Интересная история связана с происхождением самого названия компании. После долгого изучения словарей Акио Морита обнаружил латинское слово “сонус” – “звук”. Одновременно оно напоминало английское сленговое sonny (паренек, сынок). Вот только на родном японском “сон-ни” означало “потерять деньги”, а потому для названия никак не годилось. Выкинув одно “n”, Морита получил “сони” (sony). Слово звучало красиво, ничего не значило и так и осталось в названии фирмы.

В список товаров, впервые выпущенных именно компанией Sony, можно включить также первый транзисторный телевизор (1959), первый телевизор на жидких кристаллах (1962), первый бытовой видеоманитон (1964) и первый компакт-диск (разработан совместно с Philips).

В 1961 Sony Corporation of America стала первой японской компанией, числящейся в списках Нью-Йоркской биржи. В 1989 Sony купила Columbia Pictures сегодня капитал Sony оценивается в 416 млрд. иен, в компании работают 21 тыс. человек.

Человек недюжинной энергии, Морита умудрялся совмещать работу на руководящей должности в одном из флагманов японской индустрии с активной жизнью. В 40 лет он начал заниматься гольфом, в 50 – теннисом, в 60 – водными лыжами, а в возрасте 69 лет совершил свое первое погружение с аквалангом. Своим вниманием он не обошел и политику. В соавторстве с губер-

натором Токио Синтаро Исихарой Морита написал книгу “Япония, могущая сказать “нет”, которая стала поводом для крупного скандала между официальными Токио и Вашингтоном. В этой книге Морита назвал американскую корпоративную культуру конца 80-х “склонной к расслабленности и злоупотреблениям”.

В Японии Морита считался бунтарем. Он, как и Соичиро Хонда, нарушал устоявшиеся веками традиции. Но тем не менее Морита – яркий пример именно восточного бизнесмена. Японцы очень терпеливо относятся к потерям в начале деятельности фирмы ради последующей долгосрочной выгоды. Одна из аксиом Мориты гласила: “Доля рынка важнее, чем немедленная прибыль... Несмотря на некоторые отрицательные аспекты, конкуренция является ключевым фактором развития промышленности и технологии”.

25 ноября 1994 Морита заявил об уходе с поста главы Sony, после того как получил кровоизлияние в мозг в ходе игры в теннис. Его преемник, Норио Ога, стал сотрудником компании после того, как послал Морите письмо, в котором жаловался на плохое качество магнитофонов, производимых компанией.

Морита также написал книгу “Ничего не значащие школьные достижения”, в которой заявлялось, что школьные достижения не важны в чём-либо успехе или способности ведения бизнеса. Он также был Вице-президентом Кэйданрэн (японской федерации экономических организаций) и членом Группы экономических отношений Японии и США (также известной как “Группа мудрецов”). Он был награжден Медалью Альберта Британским Королевским Обществом Искусств в 1982; он был первым японцем, получившим это звание. Двумя годами позже, Морита получил престижный Национальный Орден Почетного легиона, а в 1991 году он был награжден Орденом Святого Сокровища Первой Степени от императора Японии.

Акио Морита умер от пневмонии в возрасте 78 лет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексей Алексеев, Игорь Пичугин, еженедельник “Коммерсантъ-ДЕНЬГИ” N 40, 1999;
2. Сергей Филимонов, еженедельник “Компания” N 36, 1999
3. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Морита>.
4. <http://www.historyofday.com/event/akio-morita/>
5. <http://ikonnikov.wordpress.com/2010/03/09/книги-акио-морита-sony-сделно-в-японии/>

УДК 338.85(234.86)

ГОПКАЛО А.

Науч. руководитель: НОВИКОВА Н.А., к.п.н.

г. Киев

ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ИМИДЖА КРЫМА

Крым имеет значительные потенциальные возможности динамического развития туристической индуст-

рии и соответствующей интеграции в мировое туристическое пространство. Уже сегодня Крымский регион

входит в число регионов с высоким уровнем развития туризма. Как отмечают туроператоры, спрос на комфортное размещение в Крыму стабильно растет. Туристов особо не пугает то, что ежегодное подорожание крымского отдыха составляет 10–20%(3). При конкуренции с Болгарией и Турцией полуострову, конечно же нужно удерживать интерес к себе со стороны туристов. Крым – это волшебное место, где горы встречаются с морем. Юго-восточное побережье Крыма отличается от западного. На юго-востоке шикарная растительность, песчаные и галечные пляжи. Отдых в Крыму очень разнообразен. Вы можете лежать на пляже, наслаждаясь тропической природой и чистым морем, либо отправится в поход в горы, исследовать пещеры Крыма, купаться в водопадах. В этом сезоне, к примеру, заказав яхту, можно отправиться в чартерное путешествие из Севастополя на черноморское побережье Турции. Минимальная цена аренды судна, рассчитанного на команду из 10 человек, – 3 тыс. евро. В Феодосии строится аквапарк, Ялта продвигает спра-туризм, в 40 км от Севастополя, у горы Мангул, открылась единственная в СНГ ослиная ферма, неподалеку от поселка Черноморское открывается первый на полуострове подводно-археологический музей, где будут экспонироваться оружие и корабли, затонувшие в Черном море. Вклад в активный отдых – это и джип-сафари, путешествия на мотовездеходах, квадрациклах, дюльфер (вертикальный спуск со скалы с высоты 100 м). Любой турист без подготовки может совершить погружение и экскурсию на первой туристической подводной лодке “Омар” (4, С. 46–47).

Крым был представлен на крупнейшей международной туристической выставке ITB-2010, которая проходила в Берлине (Германия) с 10 по 14 марта. Об этом, на пресс-конференции в Акмесджите (Симферополь) сообщила председатель правления союза Slow Food Crimea Наталья Гордецкая. В туристической экспозиции приняло участие 11127 компаний из 187 стран мира (4, С. 24).

Одним из важнейших факторов туристического развития Крыма является сектор гостиничной индустрии. По официальным данным, в Крыму в нынешний сезон будут функционировать около 600 учреждений отдыха на 150 тыс. койко-мест максимального развертывания. Впервые в Крыму курортные отели “1001 ночь” и “Сосновая роща” работают по системе “все включено”. Четырехзвездочная гостиница “Крымская Ривьера” стала первым отелем, вошедшим в международную гостиничную сеть Radisson. К курортному сезону на Ялтинской набережной открыт новый отель “Вилла Елена”. После долгого перерыва открылся отреставрированный Ялтинский театр им. Чехова. Новинками сезона для туристов стали агро-туристический комплекс “Денисовская страусиная ферма” и программа “5 океан” центра планерского спорта “Коктебель”. В Крыму зарегистрированы 193 туроператора и 222 турагента. Разрешение на турист-

ское сопровождение получили 783 экскурсовода автономии. Нет такого региона на Крымском полуострове, где вообще нечего посмотреть, тем более что в последние годы возникло немало частных музеев. Из года в год неизменной остается тройка лидеров самых посещаемых музеев автономии: Воронцовский дворец в Алушке, Национальная картинная галерея в Феодосии и Бахчисарайский историко-культурный заповедник (13).

Основными туристическими центрами Крыма, принимающими наибольшее количество туристов являются: Ялта, Евпатория, Феодосия, Керчь и конечно же ЮБК. Каждый из них имеет обширную структуру расположения отдыхающих. Так в Феодосии, наиболее комфортабельными и популярными у туристов являются “Sunrise” – мотель расположен на песчаном берегу Черного моря в районе Золотого пляжа. “Алые паруса” – отель, расположенный в историческом и культурном центре города, в непосредственной близости от моря, на территории живописной парковой зоны, не имеет аналогов в Юго-Восточном регионе Крыма; Fort-Nox, Атлантис, Бригантина, Лидия, Пансионат Здоровье, Хелена. Аннушка, Ассоль, Вилла Ангел и др. В Евпатории такие как: Dolce Vita – частная гостиница европейского класса расположена в самом центре курортной зоны Евпатории (150 м до линии моря). В Керчи, а точнее, на его приморских окраинах, находится несколько десятков баз отдыха. Всего в Керчи 16 отелей. Еще недавно, чтобы попасть на ЮБК летом, нужно было позаботиться о путевке еще зимой. Но возможности Крыма по приему и размещению туристов растут с каждым годом и сегодня об этом можно уже не волноваться. Строятся новые гостиницы, благоустраиваются старые советские санатории, развивается частный сектор. И теперь даже в пик сезона здесь легко найти жилье на любой вкус, например коттедж со всеми удобствами, в сотне метров от берега! На территории Южного побережья расположены Большая Ялта и Большая Алушта. Ежегодно на территории Большой Ялты отдыхают порядка 1 млн. человек. Это уникальная зона крымского полуострова, самой природой созданная для отдыха. Самый популярный из крымских курортов это Ялта которую по праву называют столицей Южного берега Крыма. Входящая в российско-украинскую Energy Standart Group компания “Глобус Эссет Менеджмент” инвестирует более порядка 300 млн. долларов в строительство в Ялте закрытого курорта “Золотой пляж”. Курорт будет состоять из 220 апартаментов класса de luxe и SPA-отеля категории “5 звезд” на 70 номеров. Новые объекты будут возводиться на месте бывшего санатория “Золотой пляж” на земельном участке площадью 15 га. В отеле разместятся рестораны, бары, конференц-холлы, бутики, спортивные залы и 4 бассейна (10).

Возле Большой Ялты, в Гурзуфе будет построен гольф-клуб “Делос”. Курорт будет представлять собой

18-луночное поле для гольфа и тренировочное поле, которые занимают примерно 65 га площади, курортно-рекреационный комплекс с 5-звездочной гостиницей, СПА-комплексом, ресторанами, магазинами, вертолетной площадкой. Комплекс рассчитан на одновременный отдых 2000 человек. Общая площадь застройки составляет приблизительно 60 000 кв.м. В Большой Ялте сосредоточено около 170 санаторно-курортных и лечебно-оздоровительных учреждений. В городе имеется множество гостиниц, среди которых выделяются четырехзвездочные отели “Ореанда” и “Ялта-Интурист”, санаториев, пансионатов, турбаз и домов отдыха. Практически всегда, даже в самые загруженные летние месяцы, можно снять комнату или квартиру в частном секторе. Всего в Ялте расположено 63 отеля, из них 4 – четырехзвездочных: “Вилла Елена” – старинный доходный дом, построенный в начале двадцатого века по проекту архитектора Л.Н. Шاپовалова рядом с главной улицей курорта – набережной Ялты. Роскошная вилла за свою столетнюю историю пережила периоды расцвета и упадка, побывав не только элитным гостиничным комплексом, но и санаторием и курортной поликлиникой. Сегодня эта жемчужина старинной архитектуры, претерпев масштабную реконструкцию, вновь получила статус самого фешенебельного отеля Крыма. Курортный отель “Пальмира Палас” расположен на Южном берегу Крыма, в живописном парке неподалеку от дворца “Кичкине”, в имении Великого Князя Дмитрия, сына Константина Николаевича Романова, владельца “Ореанды”. Комплекс рассчитан на 170 комфортабельных номеров. Отель располагает автономным газовым теплоснабжением, горячим водоснабжением, централизованной системой кондиционирования и вентиляции, системой охраны и пожарной безопасности. А еще отели “Чайная горка”, “Лето”, “Ялта-Интурист”, которые активно готовятся к курортному сезону (11).

Не секрет, что Украина сегодня стоит на пути успешного проведения Евро-2012. В рамках этого Крымским парламентом была утверждена Республиканская целевая программа его подготовки и проведения. Согласно этому документу предусматривается привести объекты, которые используются для подготовки к чемпионату, в соответствие с требованиями УЕФА; подготовить специалистов по организации международных соревнований самого высокого уровня; создать для болельщиков атмосферу футбольного праздника путем установки больших проекционных экранов для трансляции матчей во всех крупных городах и курортных центрах автономии. Финансирование будет осуществляться за счет средств Государственного бюджета Украины, местных бюджетов и внебюджетных средств. Крымские парламентарии планируют, что программа подготовки к Евро-2012 поможет реконструировать стадионы автономии для их использования в качестве тренировочных баз команд-

участниц евро-чемпионата. Кроме того, ожидается что мероприятия программы улучшат транспортную инфраструктуру Крыма, в частности, симферопольский аэропорт и железнодорожный вокзал, а также автомобильные дороги. Предполагается также качественно улучшить состояние рекреационного комплекса Крыма, что будет способствовать привлечению инвестиций и формированию позитивного имиджа автономии в Украине и за рубежом (3, С.57).

До 2011 года власти Автономной Республики Крым планируют направить 10 млн. грн. На реконструкцию спортивного комбината Локомотив в Симферополе, а также на строительство гостиницы. Об этом говорится в Программе социально-экономического развития Крыма на 2008–2012 годы. В программе отмечается, что указанные работы будут осуществляться в рамках республиканской целевой программы подготовки и проведения в Украине финальной части чемпионата Европы 2012 года по футболу. Авторы документа рассчитывают увеличить количество посадочных мест стадиона Локомотив с 19 979 до 30 тыс. (3, С. 21–22).

Украинские законодатели намерены принять закон, по которому казино можно будет открыть в любой гостинице Крыма чтобы собрать деньги на Евро-2012. При этом инициаторы документа говорят, что оставлять деньги в казино города будут в первую очередь россияне. Открытие казино во всех гостиницах, с любыми звездочками, по всему Крыму даст возможность тому, кто хочет играть... поехать в Крым, сыграть, потратить деньги. И планируется в ближайшее время принять закон, который в первую очередь сделает Крым межсезонным курортом. В будущем игорную зону ждет значительное развитие. Кроме нескольких казино с ресторанами российский аналог Лас-Вегаса обзаведется гостиницами и залами игровых автоматов. Строительные работы рассчитаны на период до 2017 года (9, С.11).

Под Керчью идет возведение своеобразного отеля по проекту швейцарского архитектора Петера Ветша, который известен тем, что строит “земляные дома”, органично вписывающиеся в природный ландшафт. Строительство “земляного” отеля в бухте Радостная на Генеральских пляжах планируется завершить до 2012 года. Своеобразная гостиница рассчитана на 300 посетителей, которые смогут воспользоваться услугами СПА и веллнес-центра, целебными грязями озера Чокрак. Данный отель является первым творением такого типа на территории СНГ. При строительстве “земляных” домов Петер Ветш использует “торкреативирование”, то есть механическое нанесение бетона. Таким образом слой бетона толщиной всего несколько сантиметров обладает большой механической прочностью, морозостойкостью и водонепроницаемостью.

Турецкие предприниматели готовы строить в Украине высокочастотные гостиницы для приема участников и гостей европейского футбольного чемпионата

2012 года. Турецкие чиновники выдвинули идею проведения встречи мэров курортных городов обеих стран, а также тех украинских городов, где пройдут матчи Евро-2012 (это Киев, Львов, Донецк и Днепропетровск; Одесса и Харьков – в резерве). Крым займет достойное место в рамках мероприятий по футболу Евро-2012. Ялтинцы и гости полуострова получат возможность следить за прямой трансляцией матчей на огромных экранах, которые расположат в городке. Опыт Австрии показал, как популярны на больших площадках огромные экраны с трибунами для зрителей и местами для комментаторов и спортивных звезд (9, С.12).

ЛИТЕРАТУРА

1. М.П. Мальська В.В.Худо “Готельна індустрія” .-К.,2007-С. 85-87

2. Новости Крыма//Новости турбизнеса.-№11-12.-2008.-С. 21-22,47
3. Новости Крыма//Новости турбизнеса.-№3-4.-2009.-С. 8,27,57
4. Новости Крыма//Новости турбизнеса.-№11-12.-2009.-С. 24,46-47
5. Отраслевые новости//Индустрия гостеприимства.-№5.-2008.-С. 6-7
6. Отраслевые новости//Индустрия гостеприимства.-№6.-2008.-С. 4
7. Отраслевые новости//Индустрия гостеприимства.-№8.-2008.-С. 4-6
8. Отели//Украинский туризм.-№4.-2008.-С. 78-79
9. Новости//Гостиничный и ресторанный бизнес.-№4.-2009.-С. 11-12
10. www.servicetec.ru
11. www.otpusk.com
12. www.socmat.ua
13. www.hotel-job.com.ua

УДК 336.6(477)

ГОРБАТЮК В.А.

Научн. руководитель: КОРОСТЕЛЕВ В.А.

г. Киев

ИГОРЬ АНСОФФ – ОСНОВАТЕЛЬ СТРАТЕГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Основные этапы биографии.

Игорь Ансофф родился 12 декабря 1918 года в городе Владивосток (Россия). Когда ему было 17 лет, его семья эмигрировала в США. Он с отличием закончил Стивенсоновский технологический институт в штате Нью-Джерси, в то время один из лучших вузов США и получил дипломы инженера-механика и магистра естественных наук. Затем И. Ансофф получил степень доктора естественных наук в Университете Брауна, штат Род-Айленд.

Занимал руководящие должности в RAND Corporation, Калифорния (1948–1956) и Lockheed Aircraft Corporation (1956–1963). В период с 1963 по 1968 г. работал в университете Вандербильта, штат Теннесси, а в 1968–1976 г. в университете Меллона Карнеги, штат Пенсильвания. Кроме американских, И. Ансофф работал и в Европейском институте передовых исследований в области управления в Брюсселе, а также в Стокгольмской школе экономики (1976–1983). Во время работы в Брюсселе и Стокгольме он организовал объединение исследователей проблем стратегического управления. Почетный профессор кафедры стратегического управления в Международного университета США в штате Калифорния (1983). И. Ансофф оказывал консультационные услуги многим ведущим компаниям, включая такие как Philips, General Electric, IBM, Gulf Oil, General Foods, Westinghouse, FN Herstal, Sterling Europa и KBB (Нидерланды).

Вклад И. Ансоффа в развитие стратегического менеджмента

И. Ансоффа часто называли “отцом стратегического менеджмента” в знак признания его вклада в тео-

рию и практику оптимизации долгосрочной прибыльности обслуживающих внешнюю среду организаций. К таким организациям ученый относит компании, которые, уделяя главное внимание основным видам своей бизнес-деятельности, все же содействуют развитию социально-экономического окружения. Напротив, те фирмы, которые обслуживают только самих себя, быстро утрачивают перспективы развития и погибают.

Первой новаторской печатной работой И. Ансоффа была его книга *Corporate Strategy* (1965), в которой он изложил алгоритм процесса определения стратегического поведения фирмы. Вторая книга И. Ансоффа *Strategic Management* (1979) подняла стратегическое планирование до уровня многофакторного процесса.

В качестве основных заслуг И. Ансоффа в этой сфере можно назвать следующие его достижения.

1. Он создал “всеобъемлющую многофакторную теорию управления стратегическим поведением” организаций, обслуживающих внешнюю среду.
2. В рамках этой теории была разработана “теоретическая парадигма возможного стратегического успеха”, в которой выдвигаются различные гипотезы успешного поведения фирм при разных уровнях внешней турбулентности.
3. Провел широкомасштабные эмпирические исследования парадигмы успеха в структуре различных отраслей в разных странах мира (1983–1990), в которых подтвердил правильность своих парадигм (Ansoff et al., 1993);
4. Создал понятие “зонтика парадигм”, которое уточняет области обоснованности применения фор-

мул стратегического успеха, предложенных другими исследователями.

5. Используя эту парадигму в качестве краеугольного камня теоретических построений, ученый создал и проверил метод всеобъемлющего стратегического управления (“стратегический менеджмент в реальном времени”), который может использоваться для оптимизации будущего потенциала прибыльности бизнес-предприятий и других обслуживающих внешнюю среду организаций (Ansoff and McDonnell, 1984).

Основные произведения:

- “Стратегический менеджмент” (Strategic Management, 1979);
- “Новая корпоративная стратегия” (The New Corporate Strategy, 1988).

Основной вклад.

Наиболее важными для формирования теории стратегического менеджмента научными достижениями И. Ансоффа являются создание концепции внешней турбулентности, определение парадигмы возможного стратегического успеха и разработка метода стратегического управления в реальном времени.

Внешняя турбулентность

И. Ансофф создал модель внешней среды, имеющей пять уровней турбулентности — от самого слабого и легко прогнозируемого до наиболее изменчивого и непредсказуемого. По мнению ученого для каждого из этих уровней может быть разработана оптимизирующая прибыльность модель поведения фирмы (Ansoff, 1979). Для того, чтобы фирма смогла сбалансировать свои стратегические и операционные возможности, она должна принимать во внимание внешнюю и внутреннюю обстановку и корректировать свою позицию с целью достижения желаемых результатов. Такой подход ведет к пониманию того, что анализ и интерпретация внешней среды фирмы являются ключевым условием ее стратегического успеха. И. Ансофф разработал пятибалльную шкалу “уровней турбулентности”, которые описываются различными сочетаниями показателей изменчивости

и предсказуемости внешних событий. Внешнее окружение служит, таким образом, ключевым индикатором стратегической позиции фирмы.

Стратегическая парадигма возможного успеха.

Для получения своего второго важного результата И. Ансофф использовал модель предполагаемой турбулентности для построения стратегической парадигмы возможного успеха, основанной на трех переменных: уровне турбулентности внешнего окружения фирмы, степени агрессивности стратегического поведения фирмы во внешней среде, реактивности руководства фирмы (то есть его способности быстро реагировать на внешние изменения). Данная парадигма устанавливает, что финансовая деятельность фирмы оптимизируется, когда агрессивность и реактивность фирмы соответствует турбулентности ее внешней среды (Ansoff, 1979).

Стратегическая парадигма возможного успеха получила эмпирическое подтверждение почти в 1000 стратегических бизнес-единицах, в 12 промышленных секторах и в 8 странах разных континентов (Ansoff et al. 1993) и получила различные варианты практического применения. Руководители фирм могут использовать разработанный на основе данной парадигмы специальный диагностический метод (получивший название “диагноза стратегической готовности”) применяемый для оценки готовности их фирм для ведения операций во внешних условиях с определенным уровнем турбулентности. Он помогает фирмам идентифицировать существование расхождений между ее будущей внешней средой, ее текущей стратегией и будущей реактивностью.

Стратегическое управление в реальном времени.

Третий важный полученный И. Ансоффом результат заключается в разработке практического процесса управления, получившего название “стратегического менеджмента в реальном времени”. Данный процесс основан на использовании стратегической парадигмы возможного успеха и ориентирован на оказание помощи менеджерам, действующим в условиях турбулентной и непредсказуемой внешней среды.

УДК 338.24+339.138

ГОРЕВАЯ Н.С.
г. Запорожье

АКТИВНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ – ПУТЬ К ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Менеджмент берет свое начало из далекого прошлого и имеет тесную, неразрывную связь с общественным разделением труда, формированием групп людей по деятельности, и, как результат – потребностью в управлении.

XXI век – наивысшая ступень эволюции человечества. С ней связана системная реформация всех сфер

деятельности, а именно – динамика научно-технического прогресса, активизация внешнеэкономических связей, а так же быстрый процесс интеграции Украины в Европейский союз. Эти факторы обусловлены необходимостью грамотной управленческой политики.

Термин “менеджмент” (management) заимствован из английского языка. В оксфордском словаре ему

дается следующее толкование: 1) способ обращения с людьми; 2) механизм осуществления власти и искусства управления; 3) особого рода умелость и навыки выполнения административных работ.

Активный менеджмент – это не только искусство выбора оптимальных решений в области управления, основанного на системном подходе и анализе, ориентированного на максимальную гибкость и адаптацию к изменению социально-экономических и политических условий, а и активное вмешательство во внешнюю и внутреннюю сферу деятельности. Внешняя, как активный поиск использования финансирования, то есть, эффективное вложение финансовых средств, энергичный поиск клиентов и поставщиков. Сущность внутреннего вмешательства состоит в улучшении использования основных фондов и оборотных средств, роста рентабельности предприятия, а так же активной инвестиционной и инновационной политики.

Деньги являются всеобщим эквивалентом, становясь воплощением общественного богатства. Поэтому у людей возникает желание к их накоплению и увеличению. Однако простое сбережение валюты не принесет владельцу дополнительного дохода. Некоторые люди извлекают деньги из акта покупки – продажи и накапливают их в виде золотых слитков (тезаврируя золота). Цель такого сбережения – обеспечить себя от обесценивания денежной массы. Но в мире бизнеса приходится рисковать, порой ставя на карту многое. Для увеличения эффективности деятельности (увеличение прибыли) предприятия исключительно важно максимальное использование основных фондов и рациональное – оборотных средств. В первом случае – сокращение сроков физического и морального износа оборудования, сокращение его простоя, а так же повышенная степень загрузки оборудования в единицу времени, во втором – изучение потребностей и желаний потребителя и производить только то, что пользуется спросом сегодня. Хотя изучение спроса – отраслевое направление маркетинга, этот процесс неразрывно связан маркетингом. Так как, именно знание нужд общественного рынка дает возможность руководителям предприятий осуществлять главные функции оборотных средств – функцию производства и реализации продукции. В противном случае (залежи товаров на складе) – это архиубыточная деятельность.

Внедрение инноваций в производство способствует повышению эффективности работы предприятия, улучшает его экономические показатели. Новшества содействуют улучшению качества продукции и увеличению ее объема (расширение производства). За счет выпуска таких изделий предприятие обеспечивает быструю амортизацию капитала и сохраняет лидерство в определенных секторах рынка.

Маркетинг – активная позиция формирования стратегии и тактики деятельности предприятия. Маркетинг включает в себя определенные бизнес-миссии,

а именно: 1) активное изучение спроса; 2) формирование грамотной ценовой политики; 3) интенсивное продвижение товара на рынке.

Уместно детальней коснуться вопроса о спросе на рынке. При изучении спроса используются следующие критерии: что покупают потребители, где, почему, когда и как они это делают. Так же необходимо учитывать и ряд других факторов: 1) размер партии, т.е., показывает, какое количество одного и того же продукта может приобрести покупатель за один раз; 2) время ожидания: это среднее время, в течении которого покупателям приходится ждать товар; 3) удобство расположения подразумевает собой облегчение совершения покупки; 4) разнообразие продуктов: имеется ввиду широта товарного ассортимента. Покупатели отдают предпочтение большому ассортименту, так как, когда у них есть из чего выбрать, шансы сделать удачную покупку выше; 5) вспомогательные услуги, т.е., доставка, установка, ремонт. Смысл изучения спроса состоит в добыче знаний о востребованных товарах на рынке, что поможет производить такую продукцию, которая не будет простаивать на складах и даст возможность предприятию нормально функционировать.

Продвижение товара на рынке – главная задача маркетинга как отрасли. Для исполнения своей бизнес-миссии, маркетологи используют следующие критерии: 1) грамотную ценовую политику; 2) торговую марку; 3) и умение идти в ногу со временем, т.е., сетевой маркетинг, который является одним из немаловажных элементов интенсивного продвижения товара на рынке.

Ценообразование и ценовая конкуренция – проблема номер один в маркетинге. За определением Ф. Котлера цена – “единственный элемент маркетинга, который приносит доход” [4:560]. Прежде всего, компания должна решить – чего именно она хочет добиться, предлагая конкретный товар. Чем яснее поставленная задача, тем легче установить цену. Обычно предприятия преследуют следующие цели: выживание, максимальная текущая прибыль, максимальный рост объема продаж, максимальный охват рынка или лидерство по показателям “цена-качество”. Упираясь на вышеуказанные факторы, фирма сможет определять стоимость производимого ею товара.

На объем реализации продукции влияет реклама, которая создает имидж производителя, т.е., это торговая марка – имя, которое стоит миллионы. “Торговые марки – искусство и краеугольный камень маркетинга” [4:517]. Это – гарант, который предлагает покупателю определенный набор качеств, ценностей и услуг. От этой основы зависят дальнейшие перспективы развития компании, т.е., наличие “собственных” клиентов. В связи с этим, экономисты часто пользуются законом Парсона – “20/80”, который говорит о том, что лучше иметь 20% устойчивых, стабильных клиентов (которые и будут составлять основную прибыль предприятия), чем 80% непостоянных.

Двадцять перший век: мережовий маркетинг. Мережовий (онлайн) маркетинговий канал працює при наявності комп'ютера та модема. Модем з'єднує комп'ютер з телефонною лінією, щоб користувач міг працювати з різними інформаційними службами. Онлайн продажі набули популярності з наступних причин: 1) зручність – споживачі можуть замовляти товари 24 години в добу незалежно від того, де вони знаходяться; 2) інформації, т.б., покупці можуть знайти велику кількість порівняльних даних про компанії, товари та конкурентів, не покидаючи при цьому свого дому чи офісу; 3) менше переживань – споживач не піддається впливу переконувальних та емоційних факторів продавця; 4) менше витрат – при торгівлі через мережову мережу не потрібно нести витрати на створення магазину чи платити оренду плати, страхування та ін.; 5) інші.

Менеджмент та маркетинг органічно пов'язані між собою: перший виробляє продукцію, другим –

реалізує її. Існування одного процесу неможливо без іншого. Тому, грамотне використання менеджерами управлінської політики, а маркетингових – ринкової стратегії, призведе до підвищення ефективності діяльності фірми, т.б., до оптимізації управління підприємством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герчикова І.Н. Менеджмент: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2007. – 480 с.;
2. Ильяшенко С.М. Маркетинг инноваций и инновации в маркетинге – Сумы: Университетская книга. – 2008. – 502 с.;
3. Киндрацкая Т.И. Стратегический менеджмент: Науч. пособие. – К. знания, 2006. – 567 с.;
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент – СПб: Питер Ком, 2006. – 896 с.: ил. (Серия "Теория и практика менеджмента");
5. Лукьянец Т.И. Теория маркетинга. – СПб: Минск: Питер, 2006. – 375 с.4
6. Палеха Ю.И. Менеджмент для начинающих: науч. Пособие. – К.: Издательство Европ. Ун-та, 2005. – 187 с.;
7. Сливотский А., Моррисон Д. Маркетинг со скоростью мысли. – м: Эксмо-пресс, 2005. – 429 с..

УДК 323.23

ДЕНИСЮК С.Г., к. політ. н.
м. Вінниця

ЗОВНІШНЯ РЕКЛАМА ЯК КОМУНІКАТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2010 РОКУ

Комунікація між елітою і виборцями стає найактивнішою, як правило, в період виборчих кампаній. Коротко політичну комунікацію можна визначити, як процес обміну інформацією в межах певної політичної системи, а також обміну між певною системою і суспільством. З одного боку, в процесі комунікації політики намагаються сформулювати сприятливу для себе громадську думку за допомогою різних засобів. З іншого – громадяни, відчуваючи значний інформаційний тиск, не мають змоги проаналізувати її самостійно і піддаються під вплив різних політичних технологій.

В цій роботі нас цікавить питання: чи була зовнішня реклама, як комунікативна технологія, оптимально побудованою під час президентських виборів 2010? Зокрема, які білборди кандидатів у президенти були вдалими, а які мали суттєві недоліки з огляду на їх сприйняття виборцями?

Почнемо з того, що проблеми політичної комунікації та її засобів розглядали як закордонні, так і вітчизняні науковці. Варто згадати таких фахівців, як В. Бибик, М. Вершинін, М. Головатий, М. Грачов, О. Зернецька, Г. Почепцов та інші. Цікавими є роботи Г. Алмонда, Н. Вінера, К. Дойча, Д. Істона, Ж.-М. Коттре, П. Лазарсфельда, Г. Лассуелла, М. Маклюєна, Т. Парсонса, Ю. Хабермаса, П. Шарана, Р.-Ж. Шварценберга та інших.

Проте проблеми особливостей політичної комунікації, її технологічності в українському суспільстві

залишаються не розв'язаними. Поява різноманітних технологій актуалізує їх вивчення з огляду на проблему та особливості їх сприйняття громадянами.

Президентська виборча кампанія 2010 р. в Україні проходила досить м'яко, але вона дозволяє виокремити показові моменти, пов'язані із застосуванням політико-комунікативних технологій. Комунікація між елітою і населенням носила, на наш погляд, технологічний характер, тобто опосередковувалася технологіями. Говорячи про політичні технології, ми маємо на увазі й конкретні прийоми формування суспільної думки, й певні стратегічні підходи і принципи.

Так, ми можемо визначити політичну технологію як набір стратегічних принципів, прийомів (технік, кроків) або підходів, пов'язаних з організацією, отриманням, використанням або утриманням політичної влади.

Сьогодні варто говорити про низку підходів і класифікацій політичних технологій на основі різних ознак. Найбільш розповсюджена – це умовний поділ на "білі", "сірі" та "чорні" технології, які з'явилися приблизно в 90-х роках вже минулого століття. Зрозуміло, що серед значної кількості технологічних прийомів є оптимальні і помилкові. Досить часто політтехнологи підводять своїх замовників, пропонуючи їм дорогі, але малоефективні методи реклами. Наприклад, практика показала, що намети – це вчорашній день. Малоефективними є й персональні візити агітаторів до виборців.

Тому зупинимося на зовнішній рекламі, яка сьогодні є досить результативною. Розглянемо найбільш наочний її вид, а саме, білборди з кандидатами в президенти.

З 2004 р. значення зовнішньої реклами, в тому числі білбордів, дуже зросло. Вона привертає суспільну увагу і примушує обговорювати кандидатів. Проте особливість білбордів в тому, що інформація на них має бути зрозумілою для виборця. Рекламні щити розташовуються у великих населених пунктах, уздовж великих автомагістралей, тому вони розраховані на швидку асоціацію. А на рекламі в пресі увага людини фіксується довше, тому тут припустима певна загадка.

Досить вдалими білборди були у В. Януковича в 2006 році: “Покращимо життя вже сьогодні”; якісна реклама була у Ю. Тимошенко в 2006 році: “Вибори народного прем’єра. Весна переможе”; відмінні щити були у В.Ющенка в 2004 році: “Ющенко, так!”. У виборчій кампанії 2010 р. варто звернути увагу на білборди С. Тигипки, які зроблені якісно, з сенсом. Потрібно відзначити й цікавий рекламний хід штабу Ю. Тимошенко. Реклама “Вона...” звертає на себе увагу нестандартністю. Вона спочатку була знеособлена, потім, коли всі зрозуміли, про кого йдеться, – поступила розшифровка: “вона – це Україна”. Це яскравий приклад, так званих, “психотехнологій”, складовими яких є НЛП, а також використання різних кольорів в кампанії, які активно, але не завжди вдало застосовували кандидати.

Для зовнішньої агітації кандидати в президенти обрали чорний, синій, білий, червоний, жовтий кольори і хакі. Всі вони не випадкові, з їх допомогою політики намагалися завоювати прихильність виборців на підсвідомому рівні.

Поруч із якісним продуктом на білбордах є зразки того, як не треба було робити рекламу. Курс лекцій на цю тему видала команда А.Яценюка, ознайомивши всю країну з тим, як могли б виглядати розмальовки на військову тематику. Мілітаристські мотиви відлякали виборців, що й позначилося на падінні рейтингу кандидата.

Однак іміджмейкери й інших кандидатів надавали рекламу, яка більше підходила для лякання, а не зваблювання виборців. Піар-команда В.Литвина іще з часів парламентської передвиборчої кампанії 2006 р. активно використовує техніку НЛП. Тоді вона видала дійсно цікавий рекламний продукт, що стартував із загадкових плакатів з надписом “Ми” в овальній рамці. Тут задіявалися два прийоми НЛП: рамка “ми”, за допомогою якої у спільний простір планувалося втягнути більше людей, і поєднання цього простору із конкретною партією-кандидатом. Однак, людям потрібна простіша, прямолінійна маніпуляція (наприклад, гасло “Так!”).

Ті вибори Народний Блок Литвина програв, але стиль зовнішньої реклами запам’ятався. Тому, коли наприкінці минулої осені українські пейзажі збагатилися жовтими білбордами з повідомленням “Тільки

він...” і червоною стрілочкою, впізнати таємничого незнайомця було не складно. Однак, невизначене “він”, одразу ж видалося програвшим, тому що нішу особових займенників вже успішно зайняла Ю. Тимошенко.

Президент В. Ющенко також традиційно використовував для агітації відтінки жовтого кольору, але фактично помаранчеву символіку, ще з Майдану, зараз ніхто не хоче використовувати. Загалом символіка була вдала, вона добре працювала, активно сприймалася в суспільстві. “Помаранчевий” кандидат – радісний і енергійний. Цей колір налаштовує на оптимістичний лад, заряджає життєрадісністю. Проте завдяки власній авантюристичності, він ненадовго завойовує симпатії. Тому у Ющенка зараз в рекламних плакатах з’явилися вкраплення білого, в поєднанні з помаранчевим – це зниження напруги.

Найпопулярнішим кольором президентських виборів 2004 і 2010 рр. став синій. Лідер Партії регіонів В. Янукович “чув кожного” на біло-синьому фоні.

С. Тигипко “обіцяв сильного президента” в синьому костюмі на синьо-червоних плакатах. Психологи стверджують, що для політика, який обрав основним синій тон, характерна самодостатність і філософське відношення до життя. Плакати кольору ультрамарин підсвідомо підштовхують погодитися з його гаслами, оскільки синій викликає відчуття командної гри. Але, з іншого боку, смішно виглядає, коли в поле виходить чоловік невеликого росту, худенький і розповідає, що він – за сильну владу.

Синій – ще й колір вірності. Можливо, саме цим пояснюється стабільність електорату Партії регіонів. Проте, на думку фахівців, поєднання синього з білим – не найвдаліший варіант для політичної реклами. Білий розслабляє, а синій заспокоює. Одягнені в таку гамму плакати Януковича наводять на роздуми, а політична реклама повинна вселяти виборцям бажання діяти. До того ж, надлишок синього здатний ввести в стан апатії і меланхолії не лише самого кандидата, але і його виборців. Проте синій і червоний – оптимальний варіант, вони примушують як довіряти, так й приймати рішення.

Жовто-синя гамма плакатів Тягнибока свідчила, що лідер Всеукраїнського об’єднання “Свобода” хотів бути визнаним в суспільстві і сподівався здобути народну любов. Проте його білборди не читалися.

Судячи із зовнішньої реклами А. Гриценка, його піарщики теж підходили до вирішення завдання непрофесійно – гасло “Перший непрохідний” свідчить про це дуже красномовно. Заздалегідь визнавати себе “непрохідним”, було дивною стратегією. Гриценко ніби визнавав те, що і так було очевидним, але це створювало певну довіру до нього.

Суттєво помилилась й команда І. Богословської. Перша серія плакатів зводилася до негативного чорно-білого фону з депресивною картинкою і запитанням “Хочете ще 5 років такого життя?” Можна було

здогадатися, що автори цієї реклами поняття не мали про один із основних принципів зваблення людської підсвідомості – створення у виборця сильнішого "так-сигналу".

В цілому, слогани зустрічаються на билбордах, по телевізору, в інтернеті. Але спочатку виборець сприймає зображення, зовнішні прояви, і тільки потім усвідомлює сенс закliku. Тому спочатку важливим є візуальний ряд, а потім текстовий. Найпотужнішим за енергетикою був слоган В.Ющенка "Разом нас багато" в 2004 році, у Ю.Тимошенко був цікавий заклик "Справедливість є. За неї варто боротись". З нинішньої виборчої кампанії добре запам'яталося гасло: "Вона – працює. Вона – це Україна". Все інше – сіре і не цікаве.

Отже, політична комунікація сьогодні зводиться здебільшого до використання певних технологій. Кількість

і якість актуальних політико-комунікативних технологій постійно змінюються, тому їх застосування є проблемою морального вибору політика, його штабу і фахівців, що їх обслуговують. Одночасно знання політичних технологій, методики, способів їх конструювання і використання допомагає досягненню передбаченого результату, визначає здатність прогнозувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шовкун І.В. Політична реклама та безпосередні форми комунікації з виборцями / І.В. Шовкун // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. – 2004. – Вип. 66. – С. 9–13.
2. Денисюк С.Г. Математичне моделювання та побудова проведення майбутніх президентських виборів в Україні / С.Г. Денисюк // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Вип. 78. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – С. 107–115.

УДК 338.482.2

КОВАЛЬЧУК А.

Науч. руководитель: НОВИКОВА Н.А., к.п.н.

г. Киев

ХОСТЕЛЫ, КАК ОПТИМАЛЬНЫЙ СПОСОБ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИЗМА ДЛЯ МОЛОДЕЖИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Хостел (Hostel) – в переводе с английского – (общежитие), молодежная гостиница или база отдыха. Для молодежи разных стран хостелы являются самым популярным и дешевым вариантом проживания за рубежом. Главное отличие Хостелов от обычных гостиниц состоит как в экономичности проживания, так и в особой душевной и демократической атмосфере, царящей в них.

История возникновения хостелов началась с 1909 г., когда немецкий учитель Ричард Ширман вывозил детей из необеспеченных семей на загородные прогулки. Ночевать они останавливались в школах, где спали на матрасах из сена. Эти пристанища стали прообразом будущего хостела. Отсюда следует принцип подобных гостиниц – они основаны для того, что бы не очень обеспеченная молодежь могла путешествовать и останавливаться в них, независимо от расы, национальной принадлежности и материальной обеспеченности.

Международная молодежная федерация хостелов, действующая под протекцией ЮНЕСКО, объединяет более 400 хостелов, разбросанных по всему миру. Эта неправительственная и некоммерческая организация разрабатывает и утверждает стандарты, общие для всех хостелов, устанавливает критерии получения аккредитации, а также проводит проверки уровня качества услуг, предоставляемых хостелами. Стандарты по молодежным гостиницам были разработаны около 20 лет назад. Каждый отель, желающий войти в Hostelling International, должен им соответствовать. Требования эти изложены на 30 страницах мелким шрифтом.

В них описано все: максимально допустимое количество людей в комнате, сколько нужно квадратных метров на одного человека, количество санузлов на определенное количество постояльцев, состояние подъездных путей и многое-многое другое.

В Украине же с 10 декабря 2003-го активно действует Всеукраинская молодежная хостел-ассоциация, которая, в свою очередь, входит в международную сеть Hostelling International.

Основные направления деятельности ассоциации:

- создание сети хостелов в Украине;
- создание сетевого бюро молодежного туризма;
- содействие созданию и развитию инфраструктур в сфере молодежного туризма;
- содействие развитию внутреннего и въездного молодежного туризма;
- обеспечение туристов общежитиями и другими помещениями, в которых не должно существовать различий, связанных с расой, национальностью, цветом кожи, религией, статутом, классом или политическими мотивами;
- предоставление молодежи возможностей зарубежных поездок для знакомства с культурой других стран и установление личных контактов;
- организация молодежного туризма в "хостел-стиле";
- укрепление взаимоотношений между молодыми путешественниками в "хостел-стиле";
- участие молодежи в культурных и спортивных международных мероприятиях;

- расширение культурных и общественных связей молодежи, проживающей в различных регионах Украины и за рубежом;
- организация обменов специалистами по работе с детьми, подростками и молодежью;
- создание возможностей для волонтерской работы зарубежной и украинской молодежи на Украине;
- введение системы льгот для организаций, предоставляющих социальные информационные услуги молодежи;
- создание благоприятного имиджа Украины для жителей других стран;
- развитие молодежных контактов, культурных и гуманитарных связей между молодежью всех стран.

Но открывать молодежные гостиницы не так уж просто. Во-первых, ассоциация сотрудничает с частными инвесторами, поскольку сама не является инвестиционной. Во-вторых, чтобы перестроить какое-то здание под хостел, нужно преодолеть существенные бюрократические барьеры. В-третьих, отелю, дабы войти в сеть хостел-ассоциации, необходимо соответствовать очень строгим международным и украинским стандартам. Часто даже дорогие гостиницы не соответствуют хостел-стандартам. Украина пока значительно отстает от своих западных соседей по уровню развития хостел-движения. Например, у немецкой ассоциации насчитывается 595 молодежных отелей. В Австралии – около 1000. Некоторые отели в нашей стране уже изъявили желание стать хостелом. Но проблема в том, что, во-первых, работники на ресепшене должны быть не старше 28 лет и обязаны знать хотя бы один европейский язык. Во-вторых, обслуживающий персонал должен излучать доброжелательность, быть общительным, а не консервативно-замкнутым, как это бывает в большинстве наших гостиниц, которые еще не готовы к переходу на такой стиль общения с клиентами.

За 6 лет работы, в Украине работает более 20 хостелов:

Сейчас ведутся переговоры об открытии хостелов в Феодосии, Евпатории, Алуште.

Проживание в хостеле предусматривает определенные правила. В нем могут находиться только члены ассоциации. Для этого в любой молодежной гостинице нужно приобрести Hi-Card. Она дает возможность селиться в хостелах по всему миру. Существует два вида цен на такие карты: членская и не членская. Если вы проведете в хостеле только одну ночь и вас не интересуют никакие льготы, то вам выгоднее купить дешевую не членскую карту. Если же время вашего пребывания больше суток, рекомендуется заплатить членский взнос. Такая карточка даст возможность получить льготные цены на проживание и многие услуги: в ресторанах, при аренде автомобилей, на дискотеках и т.д. В Украине Hi-Card пока предоставляет скидки только на проживание, которое составляет от 18 до 110 гривен с человека в сутки. В скором времени Всеукраинская молодежная хостел-ассоциация обещает запустить и украинскую Hi-Card. Она вместо 10 евро будет стоить 25 гривен, но действовать только на территории Украины.

В планах организации – создать хостелы на базе мини-гостиницы, базы отдыха, частные пансионаты. В Украине же огромное пространство для этой деятельности. К тому же это большой плюс в развитии внутреннего туризма. Особенно когда приближается Евро 2012, сейчас в стране возникают проблемы с гостиницами, открытие же хостелов улучшило бы ситуацию и привлекло бы намного больше туристов.

Вообще молодежные отели делают везде, даже в поездах. В Канаде, например, превратили в хостел казарму. Заведение пользуется безумной популярностью. Есть даже гостиница, расположившаяся в бывшей тюрьме. За возможность провести ночь в камере смертников люди готовы платить 50 долл. и номер всегда занят.

Киев
1. Международный хостел "Ярослав" >>>> (Центр. Подол. 10 мест. Цена от 100 грн.)
2. Международный хостел "Киев" >>>> (Центр, Лукьяновка. ул. Артема. 100 мест. Цена от 125 грн.)
3. Международный хостел "Олимпик" >>>>. (Возле ст. метро "Лесная", 30 мест)
4. Хостел "На Татарке" >>>> (Центр. Подол. 50 мест. Цена от 80 грн.)
5. Хостел только для групп "Выдубичи" >>>> (возле станции метро "Выдубичи". 100 мест. Цена от 80 грн. для групп от 20 чел.)
Львов
1. Международный ретро-хостел "Шевченко" >>>> (Центр, 60 мест. Цена от 40 грн.)
2. Международный хостел "Leo City" >>>> (Центр, 20 мест. Цена от 95 грн.)
Одесса
1. Международный хостел "Ришелье" >>>> (Центр, ул. Ришельевская, 32 места. Цена от 95 грн.)
2. Международный хостел "Лузановка" >>>> (Возле моря, 24 места. Цена от 100 грн.)
Харьков
1. Хостел "Старый Харьков" >>>> (Центр. район ж/д вокзала. 20 мест. Цена от 70 грн.)

Донець
Каменец-Подольський
1. Хостел "TIU ZOOM">>> (Центр. 10 мест. Цена от 80 грн.)
Черновцы
1. Хостел "TIU Chernivtsi Backpackers">>> (Центр. 20 мест. Цена от 80 грн.)
2. Хостел "Lodge 53">>> (Центр. 8 мест. Цена от 80 грн.)
Крым
1. Севастополь. Балаклава. Международный хостел "Балаклава" >>> (20 мин. от моря пешком, 50 мест. Цена от 35 грн.)
2. Керчь. Международный хостел "Керчь">>> (Центр. 20 мест. Цена от 60 грн.)
3. Коктебель. Международный хостел "Алтарис">>> (Центр города. 14 мест. Цена от 55 грн.)
Другие средства размещения в Крыму
Хостел "Алупка">>>. (Хостел для групп)
Ялта. Размещение для детей и взрослых >>>
Мини-пансионат. Коктебель>>>
Ужгород
1. Международный этно-хостел "Унгарський">>>. (Центр. 70 мест. Цена от 80 грн.)
Хостелы только для групп
Киев. Конча-Заспа
1. Хостел для групп "КАРАВАН" . Только для групп от 10 чел. (45 мин. от центра Киева. 40 мест. Цена от 60 грн.)

ЛИТЕРАТУРА

1. Основные положения Международной Федерации Молодежных хостелов (IYHF) “По работе хостелов”.
2. Любичева О.О. Туристический рынок Украины: современное состояние, тенденции, перспективы развития.

3. www.ukrstat.gov.ua – сайт Государственного комитета статистики Украины
4. www.tourism.gov.ua – сайт Государственной службы туризма и курортов.
5. www.tyrust.com – информационно-познавательный портал.

УДК 379.85

КОВАЛЬЧУК А.

Наук. керівник: НОВИКОВА Н.О., к.п.н.

м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ

Для виявлення проблем українського туризму буде доцільно розглянути стан цієї галузі на світовому ринку і порівняти його з ситуацією в Україні. Саме таким шляхом, але враховуючи особливості та специфічні риси нашої країни, можна розкрити всю глибинність провідних проблем галузі.

Характерною рисою кінця ХХ століття став бурхливий розвиток туризму – найбільш демократичної та інтернаціональної сфери суспільної діяльності. Потужним імпульсом до цього було дано на Першій всесвітній конференції “Туризм, як впливова сила збереження миру” (1988 р. Ванкувер), де вперше пролунав заклик до поширення та пропаганди туризму, як гаранта миру та безпеки, який впливає на громадян різних країн, їх економіку, культурну спадщину, традиції, релігію та ремесла.

Водночас туризм є однією з найприбутковіших галузей світової економіки і по своїй віддачі вийшов на її провідні позиції: на нього припадає близько 11% виробленого в світі валового продукту та близько 30% світової торгівлі послугами. Також ним за акумульовано близько 7% світових капіталовкладень. Кількість міжнародних туристичних мандрівок постійно зростає (з 25 млн. у 1950 р. до 675 млн. у 2003р. Кількість міжнародних туристів у 2007 році становила 903 млн. осіб, приріст становив 6,6 %.), відповідно доходи від готельно-туристичних послуг також підвищуватимуться прискореними темпами і можуть зростати, ЮНВТО прогнозує, що у 2010 році кількість міжнародних туристів перевищить 1 мільярд, при цьому прибутки сягнуть 1550 мільярдів дол. США, а у 2020

році – кількість міжнародних туристів досягне 1,6 мільярдів. Примітним є те, що більш ніж в 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень національного бюджету, а в 70 – однією з трьох статей.

На фоні бурхливого розвитку світового туризму закономірно постає питання про роль України на світовому ринку туристичних послуг. Слід зазначити, що об'єктивно вона має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Більш детально про її можливості йтиметься нижче. Але, на жаль, не все є таким безхмарним. На фоні світового туризму, який набирає потужностей фантастично швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. На сьогодні українські громадяни є своєрідними інвесторами зарубіжних країн, що є одним з найболючіших питань всієї туристичної галузі. Адже туризм, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків міг би щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол.

Безумовно, що причини такого становища треба шукати в складній соціально-економічній ситуації в державі, в невідрегульованості механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутності ефективної стратегії розвитку цієї галузі, як національному, так і регіональному рівнях. Але проблема на мою думку є значно ширшою. Питання стосується, мабуть не лише туристичної галузі України, а взагалі шляхів залучення країн з перехідною економікою (до яких належить і Україна) до могутніх процесів та конкурентоздатності таких економік на світовому ринку. На сучасному етапі розвиток системи управління туристичною галуззю повинен охоплювати також такі питання, як удосконалення структури управління, реалізації державної політики у цій галузі шляхом координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та суб'єктів підприємництва. Важливе значення має вдосконалення державної статистики з питань туризму з урахуванням міжнародних стандартів та досвіду інших країн.

Так перевіркою туристичної індустрії в нашій країні стало виверження вулкана в Ісландії яке показало, що українське туристичне законодавство не підготовлене до того, щоб вирішувати конфліктні ситуації між туристами, авіакомпаніями і тур фірмами у разі форс-мажорних ситуацій. На думку експертів, таке становище у вітчизняному законодавстві не тільки гальмує розвиток туристичної галузі, але також є надто небажаним напередодні Євро-2012, адже для зарубіжних туристів, які відвідають Україну, питання, пов'язані з дотриманням їх прав і безпекою дуже важливі. Старший партнер юридичної фірми “ILF” Олена Кібенко повідомила, що вітчизняне законодавство про туризм не містить механізмів адекватного реагування у випадках, коли відносини між туристами і туркомпаніями ускладнюються форс-мажорними ситуаціями. “Сьогодні український турист не розуміє, які правові

механізми захисту своїх інтересів він може використати, до кого саме повинен пред'являти свої претензії – турагента, туроператора, перевізника, отеля, страхової компанії, до суду якої держави повинен звернутися для захисту своїх прав. Однак і туркомпанії потребують захисту – тому що у разі виникнення форс-мажору і вони можуть серйозно постраждати від дій перевізника або готелю, які часто відмовляються повертати отримані суми передоплат”, – підкреслила експерт. За її словами, вирішувати конфліктні ситуації між туристами і турфірмами можна було б значно легше, якби законодавці затвердили форму типового договору на надання туристичних послуг. Відсутність такого документа призводить сьогодні до того, що більшість туристів вимушені підписувати договори на умовах, що максимально захищають туркомпанії від можливих претензій туристів. Як повідомила в.о. президента Асоціації лідерів тур бізнесу України (АЛТУ), директор компанії “Пан Укрейн” Олена Шаповалова, проект типового договору розроблений і вже направлений Асоціацією лідерів турбізнесу України до Кабінету Міністрів на розгляд і затвердження. Також АЛТУ направила до Кабміну офіційний лист з проханням вжити заходів, які б мінімізували наслідки закриття повітряного простору Європи для громадян України. “У цьому листі ми запропонували створити робочу групу при Кабінеті Міністрів, в яку б входили представники зацікавлених центральних органів виконавчої влади, Міністерства іноземних справ, Міністерства культури і туризму, Торогово-промислової палати, а також професійні об'єднання учасників ринку туристичних послуг. Завданнями цього органу мають стати розробка алгоритму оперативного реагування на форс-мажорні ситуації, визначення зон відповідальності учасників ринку, а також створення компенсаційного механізму. Нашу ініціативу вже підтримало МЗС, і ми сподіваємося на позитивне розв'язання цього питання”, – зазначила Олена Шаповалова. Асоціація лідерів турбізнесу України (АЛТУ) – перше професійне об'єднання суб'єктів туристичної діяльності. Створене в 2007 році провідними туроператорами України. АЛТУ реалізовує проекти, направлені на сприяння розвитку всіх видів туризму в Україні, гармонізацію взаємовідносин між державними органами і суб'єктами туристичної діяльності.

Так можна стверджувати, що подальший розвиток туризму гальмується:

- відсутністю цілісної системи державного управління туризмом у регіонах;
- підпорядкованістю закладів розміщення туристів, санаторно-курортних, оздоровчих та рекреаційних закладів, які надають туристичні послуги, різними міністерствами, іншим центральним органам виконавчої влади;
- нечітким визначенням у законодавстві незалежності підприємств готельного господарства до підприємств, які надають туристичні послуги;

- недосконалістю нормативно правової бази;
- недостатністю методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави;
- повільними темпами зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму;
- невідповідності переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам;
- незадовільним станом туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг та міжнародних транспортних коридорів;
- незбалансованістю соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження;
- недосконалістю статистики з питань туризму;
- відсутністю комплексного підходу до рекламування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг.

Як свідчить статистика, минулого року нашу країну відвідало майже на 20% менше іноземців, ніж роком раніше. Якщо у 2008 в Україні побувало майже 25,5 млн. чоловік, то в минулому році – на 5 млн. менше. З діловою метою в 2009 році в Україні побувало 741, 9 тис. іноземців, у той час як у 2008 таких було більше мільйона чоловік (1,04 млн.). Стало менше і туристів – якщо в 2008 році з туристичною метою в Україну приїхало 1,7 млн. чоловік, то в минулому році на такий вояж зважилося 1,3 млн. Проте найістотніше падіння відбулося в кількості іноземців-іммігрантів, які приїжджають в країну на ПМП. Якщо в 2008 році нову батьківщину в Україні готові були знайти 27,8 тис. осіб, то в 2009 році таких було всього 8,6 тис., тобто в три рази менше.

Ситуація, що склалася в туристичній сфері останнім часом, вимагає активного пошуку засобів подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва туристичного продукту, із забезпеченням необхідної його якості. Слід пам'ятати, що виробнича база галузі формувалася, в основному, за радянських часів з орієнтацією переважно на невибагливого туриста, тому серед об'єктів інфраструктури переважають великі (порівняно з аналогічними закордонними) комплекси, із значною концентрацією місць та низьким рівнем комфортності. На щастя, усвідомлення цього, як важливої проблеми галузі вже існує у державі. Із отриманням прав на проведення "Євро-2012" в Україні планується кардинальна зміна цієї ситуації. У зв'язку з проведенням зазначеного заходу, державою визначено цілу низку проблем щодо формування сучасної туристичної інфраструктури в цілому та окремих регіонів і міст, які прийматимуть Чемпіонат. Водночас стислі терміни їх розв'язання потребують концентрації зусиль і ресурсів, високого рівня міжвідомчої співпраці, а також необхідним є застосування програмного методу на основі розроблення і реалізації галузевої програми із залученням фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів, коштів

вітчизняних та іноземних інвесторів, за умови чіткої координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, налагодження міжгалузевих, міжрегіональних зв'язків. Для успішного проведення Чемпіонату необхідно забезпечити виконання завдань і заходів, передбачених Державною програмою розвитку туризму на 2002–2010 роки та Програмою розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2004–2010 роках.

Хотілось би перерахувати, на мою думку, основні пропозиції щодо розв'язання проблеми національного ринку туризму:

1. Підвищення рівня розвинутості мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам.

2. Підвищення ефективності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, створення позитивного образу України, як туристичної держави та активізація просування національного туристичного продукту, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку туристичних послуг. Тому спрямування переважної частини коштів на рекламу України по всьому світі та її широкі туристичні можливості, на мою думку, буде правильним рішенням.

3. Становлення і розвиток інноваційної діяльності, наукове забезпечення туризму та технологічний розвиток галузі. Це сприятиме створенню нових оригінальних туристичних продуктів, комплексному використанню та збереженню навколишнього природного середовища та культурної спадщини, пропаганді здорового способу життя, патріотичному вихованню, зміцненню міжнародного авторитету України, як туристичної держави.

4. Підвищення рівня обслуговування, зумовлене загальною кваліфікацією працівників галузі.

5. Наздоганяння масштабів (навіть порівняно з середніми показниками по СНД) нормативно-правового та організаційного забезпечення туристичної діяльності.

6. А також споконвічно фундаментальна проблема – Ефективне та раціональне використання природних ресурсів та об'єктів культурної спадщини з одночасним їх збереженням і відновленням, профілактика та мінімізація негативного впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище. Крім того, необхідно здійснити заходи щодо визначення рекреаційного потенціалу всіх регіонів країни та визначення особливостей рекреаційних регіонів з метою створення колоритного національного туристичного продукту.

Саме ці пропозиції щодо виходу галузі з кризового становища та країни в цілому, можуть слугувати вказівниками подальших напрямків її розвитку, адже туристична індустрія потребує значних капіталів та експортного підходу, але за умови грамотного планування та ефективної реалізації проектів, туристичний бізнес є надзвичайно прибутковим. Саме від того, яким шляхом піде зараз розвиток галузі, залежить все її май-

бутнє зокрема, та майбутнє економіки, а отже, і процвітання України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ президента України №973/99 від 1999 р. "Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року".
2. Богущ О.О. Особливості і можливості туристичного бізнесу. Стаття.

3. Любіцева О.О. Туристичний ринок України: сучасний стан, тенденції, перспективи. Стаття.
4. www.ukrstat.gov.ua – сайт Государственного комитета статистики Украины
5. www.tytrust.com – інформаційно-пізнавальний портал.
6. www.tourism.gov.ua – сайт Державної служби туризму і курортів.
7. www.world-tourism.org – сайт Всесвітньої туристичної організації.

УДК 37.013:378.6

ЛОПАТЕНКО Л.О., ст. викладач
м. Київ

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З МЕНЕДЖМЕНТУ

Трансформація економічної системи зумовлює складність вибору оптимальної стратегії виробничого підприємства в нових умовах. Успішність його діяльності визначається багатьма факторами: економічною ситуацією в державі, нормативно-правовою базою, наявністю висококваліфікованого управлінського персоналу, станом технічної бази виробництва, фінансовими ресурсами, ринками збуту, динамічністю організаційної структури управління. При визначенні шляхів розвитку, підприємство може обрати одну з відомих стратегій.

Однією з таких стратегій є інвестиційна, яка передбачає пошук та залучення інвестиційних ресурсів для розвитку та модернізації виробництва. При формуванні раціональної структури джерел інвестицій звичайно виходять із загальної установки – знайти таке співвідношення між власними та залученими коштами, коли віддача вкладеного капіталу буде максимальною, так, для акціонерних товариств критерієм є максимізація вартості акцій. Практичний досвід показує, що використання підприємством позикових коштів є доцільним за умови, що сума кредиту буде не більшою від тієї, якою підприємство може ефективно управляти. Є поширеною думка, що частка власного капіталу повинна бути достатньо великою – не меншою 60%. Багато аналітиків також вважають, що відношення позикових коштів до власного капіталу має бути меншим або рівним одиниці. Таке лімітування умовне: наприклад, високорентабельне підприємство чи підприємство, яке має високу оборотність обігових засобів, може дозволити собі відносно високий рівень залучення капіталу.

Організаційно-управлінська стратегія полягає у зміні організаційної структури виробництва, створенні нових підрозділів, наданні їм інших функцій або у встановленні нових функціональних зв'язків між існуючими структурними підрозділами. Для створення чітко функціонуючого підприємства, необхідно вирішити такі задачі:

– визначити раціональні вихідні дані – мету та предмет діяльності, потенційні обсяги робіт і продукції, основні функції підприємства;

– обґрунтувати структуру підприємства – кількість дочірніх підприємств, виробничих підрозділів, їх спеціалізацію та розміщення, обсяги робіт;

– розробити структуру управлінського органу, спроможного забезпечити чітке функціонування підприємства;

– розробити механізм розподілу відповідальності управлінського персоналу, визначити права, обов'язки та повноваження працівників;

– визначити систему взаємовідносин персоналу управління та виробничих підрозділів;

– розробити систему оцінки діяльності всіх підрозділів підприємства.

Важливим моментом при створенні нових організаційних форм управління є залучення до цього процесу працівників підприємства з метою набуття ними знань з економічних методів управління.

Кадрова стратегія передбачає зміни складу управлінського персоналу підприємства, підвищення його кваліфікації, зростання вимог до якісного та професійного складу, підготовки працівників, навчання персоналу новим функціям та обов'язкам. Загальною вимогою до керівників усіх рівнів у сучасних умовах є введення в практику управління економічних методів: укладання договорів та угод, які передбачають економічну відповідальність за їх виконання; впровадження системи контрактів; укладання трудових угод з працівниками; оцінку ефективності виробничої діяльності на основі прибутку.

Диверсифікаційна стратегія, полягає в освоєнні нових сфер і видів діяльності з урахуванням специфіки виробництва та виходячи з потреб споживача. За рівнями диверсифікаційні процеси можуть бути: локально-виробничими, галузевими (груповими), міжгалузевими, державними, міждержавними. За напрямком одно та багатопрофільними. Прикладом багатопрофільної диверсифікації може слугувати диверсифікація підприємств-виробників будівельних матеріалів в Україні, а саме, заводів з виготовлення збірних залізобетонних конструкцій і виробів. Ця стратегія передбачає створення холдінгових компаній та інших багатопрофільних будівельно-комерційних

об'єднань, що мають ознаки нетрадиційного холдингу, в якому головне підприємство виконує тільки функції управління та контролю за діяльністю дочірніх структур. Функції ж останніх значно розширені за рахунок освоєння нових видів діяльності: виробництва напівфабрикатів та виробів для будівництва, ремонту та реконструкції будинків і споруд, надання послуг з проектування, консультування клієнтів, створення торгових підприємств та ін. Переваги багатопрофільної диверсифікації:

- успішна економічна стратегія проникнення дозволяє багатопрофільним об'єднанням виступати в процесі впровадження інвестиційних проектів не тільки, але й інвестором з метою одержання додаткових доходів від експлуатації створених або модернізованих основних фондів;

- диверсифікована виробничо-фінансова програма дозволяє зменшити ступінь ризику при реалізації проектів у випадках неплатежів, інфляції та в інших несприятливих умовах;

- створення в структурі багатопрофільних об'єднань торговельних та посередницьких дочірніх підприємств дозволяє збільшити оборотні засоби та використати їх із максимальною ефективністю.

Технологічна стратегія пов'язана з покращенням використання виробничих фондів, завантаження обладнання, використання потужностей та площ, оновлення техніки, ефективним її використанням, підвищенням продуктивності праці. Зниження рівня простоювання обладнання та підвищення його екстенсивного завантаження є важливим резервом покращення використання виробничих потужностей підприємства. Підвищення коефіцієнту змінності можна досягти за рахунок використання внутрішньовиробничих резервів: механізації робіт, удосконалення організації допоміжних робіт та підвищення рівня їх механізації, вірної кадрової політики.

Підвищення продуктивності праці та збільшення обсягів випуску продукції на діючому обладнанні досягається за рахунок упровадження нових технологічних процесів, модернізації обладнання, методів організації праці. Продуктивність праці – один з головних факторів, що забезпечує підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції. Крім того, від підвищення продуктивності праці залежить зростання заробітної плати та утримання її на рівні, який дозволяє зберегти висококваліфікованих працівників. Крім суб'єктивних, існує ряд об'єктивних факторів підвищення продуктивності праці, а саме:

- наявність достатніх обсягів прогресивних, високоякісних основних засобів;

- наявність високоякісних матеріалів, комплектуючих виробів в достатніх обсягах;

- упровадження прогресивних, ресурсозберігаючих технологій;

- якість праці – визначальний фактор, який, в свою чергу, залежить від таких факторів, як здоров'я працівників, освіта, професійна підготовка, дисциплінованість, ставлення до праці та ін.;

- управління працею – найбільш перспективний в оперативному плані фактор;

- зовнішні фактори: рівень розвитку економіки держави та макроекономічна ситуація, чинне законодавство, зручність та якість життя, що створюються місцевою владою, та ін.

Важливими складовими підвищення продуктивності праці на підприємстві є:

- послідовність прийняття рішень та дій – кожній дії передусє чітко прийняте рішення;

- авторитарний спосіб прийняття рішень – процес підготовки прийняття рішень може містити досить широке та вільне обговорення проблеми, але рішення приймається першим керівником, який відповідає за свої дії в повному обсязі;

- приведення чисельності персоналу до оптимального рівня;

- підтримання основних фондів у робочому стані, їх реконструкція та модернізація;

- планування продуктивності праці;

- безумовна матеріальна відповідальність за невиконання плану продуктивності праці;

- матеріальне заохочення до підвищення продуктивності праці, що призводить до зниження собівартості продукції підприємства;

- організація дуже жорсткої вертикалі управління, що дозволить одержати заплановані результати;

- досягнення згоди між керівництвом і працівниками підприємства;

- організація та впровадження управлінського обліку; він може бути організованим лише завдяки високоефективній АСУВ, суворій виконавській дисципліні, жорсткій вертикалі управління;

- забезпечення оптимальної кількості благ, наданих працівникам (цей фактор в стабільній економіці відіграє важливу роль).

Інноваційна стратегія полягає в розробці та впровадженні нових видів товарів, інноваційних розробок, ноу-хау. Вона може бути реалізованою в такій формі:

- розробка нового продукту – містить усі стадії інноваційного процесу від етапу НДДКР до збуту нової продукції;

- випуск товарів на основі запозичення нових технологій, придбання патентів, ліцензій – від стадії виробництва до етапу збуту;

- випуск вже освоєних іншими виробниками відносно нових товарів, що користуються достатнім попитом на ринку, на основі їх модернізації та вдосконалення, при цьому обмежуються стадіями маркетингу та збуту товарів.

Перший варіант є можливим для підприємств, які мають власну базу для проведення дослідно-експериментальних і науково-технічних досліджень, відповід-

ний кадровий потенціал, а також значні фінансові ресурси, це – високотехнологічні підприємства. Другий шлях простіший, доступніший для виробника, потребує значно менших витрат в цьому випадку підприємство можна класифікувати як таке, що має високий рівень освоєння інновацій. Третій варіант інноваційної стратегії реалізується на підприємствах зі стабільним положенням; такі підприємства можна назвати підприємствами з елементами новаторського підходу, вони займаються доопрацюванням вже відомих товарів, змінюючи їх з урахуванням вимог споживачів та попиту ринку.

Матеріально-технічна стратегія пов'язана із забезпеченням виробництва необхідною сировиною та матеріалами, формуванням сталих зв'язків з постачальниками, поповненням оборотних засобів підприємства. При вирішенні цих задач працівники підприємства повинні вивчати та враховувати попит і пропозицію на всі матеріальні ресурси, які споживає підприємство, рівень та зміни цін на них та на послуги посередницьких організацій, вибирати найбільш економічну форму руху товарів, оптимізувати запаси, скорочувати транспортно-заготівельні та складські витрати. В умовах ринку у підприємства з'являється право вибору постачальника, а звідси, і можливість отримання матеріальних ресурсів, що найбільш повно відповідають потребам підприємства. Це спонукає персонал уважно вивчати якісні характеристики продукції, яку виготовляють різні постачальники. Критеріями вибору постачальника можуть бути надійність постачання, можливість вибору способу доставки, час на виконання замовлення, можливість надання кредиту, рівень сервісу та ін. При цьому співвідношення значущості окремих критеріїв із часом може змінюватись.

Маркетингова стратегія полягає в освоєнні нових сегментів ринку, покращенні збуту продукції, вивченні попиту та споживання, покращенні характеристик виробів, що випускаються. Існує три орієнтації підприємства: на виробництво, на товар, на ринок.

Перебудова підприємства під ринкові умови – це не тільки створення професійного маркетингу, а й системна трансформація його предметних сфер у відповідності до стандартів підприємства, орієнтованого на ринок. При цьому необхідно виділити центри витрат, прибутку, відповідальності; розробити програми зменшення витрат, організувати інноваційну діяльність; створити відповідний імідж, організувати канали взаємовідносин із громадськістю; створити управлінський облік, бюджет; внести зміни в кадрову політику, змінити корпоративну культуру; перебудувати інформаційну систему; перебудувати організацію оплати праці, поставивши її в залежність від обсягів реалізації продукції підприємства; створити

нову систему показників оцінки ефективності роботи підприємства.

Фінансова стратегія передбачає забезпечення стабільності фінансової діяльності підприємства, зниження витрат на виробництво, скорочення втрат від браку, зростання прибутку, привабливості акцій підприємства. В сучасних умовах підприємства всіх форм власності можуть забезпечити перспективу свого існування лише на основі стратегічного управління, одним із найважливіших компонентів якого є процеси формування та реалізації фінансової стратегії розвитку підприємства. Механізм формування та реалізації фінансової стратегії підприємства може містити такі складові:

- механізм внутрішнього регулювання окремих аспектів формування та реалізації фінансової стратегії підприємства;
- ринковий механізм регулювання діяльності з розробки та реалізації фінансової стратегії;
- механізм державного правового та нормативного регулювання фінансової діяльності підприємства;
- інформаційне забезпечення процесів стратегічного планування та управління фінансовою діяльністю;
- методи фінансового управління підприємством, які використовуються в процесах розробки та реалізації фінансових стратегій;
- сукупність фінансових важелів, що забезпечують можливість реалізації фінансової стратегії.

Жодна з наведених стратегій не використовується підприємством в чистому вигляді, завжди реалізується набір стратегій, тому що вони взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Найбільш доцільним є вибір одного, пріоритетного, напрямку стратегії розвитку та цілеспрямована його реалізація. В залежності від конкретної ситуації та потенційних можливостей підприємство може обрати найбільш прийнятну для себе стратегію розвитку. Кожна стратегія сприяє руху підприємства шляхом підйому та стабілізації виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бонк И.А. Стратегия и тактика управления финансами. – К. 1996.
2. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: Учебное пособие. – К.: МАУП, 2000. – 208 С.
3. Голобоков С. Переориентация предприятия на рынок как стратегическая задача // БИЗНЕСИНФОРМ.-1999.-№ 5-6. С. 95-97.
4. Довбня И., Божко Т. Источники финансирования инвестиционных проектов // БИЗНЕСИНФОРМ.-1999.-№ 1-2. С. 50-53.
5. Дубинин С. Производительность труда на предприятии // БИЗНЕСИНФОРМ.-1999, № 5-6. С. 97-100.
6. Матросова Л. Проблемы выбора стратегии развития предприятий // БИЗНЕСИНФОРМ.-1999.-№ 1-2. С. 85-86.
7. Путятин Ю. Механизмы финансовой стратегии предприятия // БИЗНЕСИНФОРМ.-1999.-№ 5-6. С. 86-89.

УДК 378:338.48 (477)

МАРТИНОВА Н.С., ст. викладач
м. Київ

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ В КІБІТ

Сучасна вітчизняна індустрія туризму – це складний міжгалузевий комплекс, який динамічно розвивається, має міцні зв'язки в світовому туристичному просторі. Про це свідчать наступні тенденції:

– Україна, разом з іншими країнами, відчуває вплив глобалізації, яка в сфері туризму проявляється як свобода пересування людей по всьому світу;

– пересування по світу з туристичними цілями стало частиною життя значного числа українців (за підсумками 2008 р., в докризовий період, близько 1,3 млн. наших співвітчизників відправилися на відпочинок за рубіж) [1];

– сучасна Україна – це відкритий туристичний простір (кількість іноземних туристів, що відвідали нашу країну в 2008 р., за даними Держслужби туризму та курортів – близько 400 тис. осіб) [1];

– розширюється спектр цілей туристичних поїздок: від власно відпочинку і споглядання навколишнього світу до подорожей з лікувально-оздоровчими, діловими, релігійними та багатьма іншими цілями; від масових туристичних поїздок до індивідуальних подорожей. Цьому сприяють унікальні туристичні ресурси, якими володіє Україна, а також інфраструктура туризму, яка інтенсивно розвивається;

– туристичний ринок України є достатньо розвиненим; суб'єкти вітчизняного туристичного бізнесу інтегровані в систему світових господарських зв'язків (за даними Держслужби туризму та курортів на початок 2009 р. в Україні налічувалося більше 6 тис. підприємств, які мають ліцензію на надання туристичної діяльності; на території нашої держави відкриті і функціонують представництва більше 40 іноземних держав) [2];

Проте, вітчизняна індустрія туризму в достатній мірі не забезпечує високий рівень прибутковості держави (так, за дослідженнями, частка туризму в створенні ВВП України складає близько 8%, Росії – 9%, Греції – близько 15%, Туреччині – 57%). Отже, Україні як незалежній державі, необхідний дієвий стратегічний план інтеграції в міжнародний туристичний бізнес та ефективні ресурси, в тому числі й кадрові, для його реалізації.

На даний час існують суперечності між інтенсивним розвитком індустрії туризму на Україні і екстенсивним формуванням системи підготовки профільних фахівців. Це приводить до необхідності загальнодержавної програми забезпечення вітчизняної індустрії туризму професіоналами, а також вдосконалення системи їх підготовки, особливо управлінців всіх рівнів.

Сучасний туристичний ринок вимагає від майбутніх фахівців:

– готовності бути "універсальним менеджером" (готовність до розширення переліку професійних обов'язків);

– постійного підвищення рівня кваліфікації; прагнення вдосконалити професійний рівень (конференції, професійні тренінги, рекламні тури, самонавчання тощо);

– вміння передбачати зміни, професійну мобільність, гнучкість до змін;

– бути витривалим, здоровим, вміти чинити опір стресам.

Ми вважаємо, що фахівець майбутнього в сфері туризму (фахівець-універсаліст) – це так званий "сімейний" або "корпоративний" менеджер, який на протязі тривалого часу супроводжує туриста, членів його сім'ї або обслуговує великі корпорації.

Але існують деякі проблеми в професійній освіті майбутніх менеджерів туризму (практична складова). Це насамперед:

– зміщення акценту на теоретичну складову підготовки, недосконалість навчальних планів;

– недостатній рівень усвідомленості про існуючі професійні проблеми, що потребують практичних рішень;

– складнощі при пошуку виробничого майданчику для відпрацювання набутих студентами навичок, недостатній рівень зв'язків з підприємствами;

– труднощі в забезпеченні підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін;

– труднощі в адаптації студентів-майбутніх фахівців до професійної діяльності та інше.

Отже, завдання професійної освіти в галузі – наближення до реальних потреб туристичного бізнесу. Ми пропонуємо один з шляхів такого зближення – пошук варіантів інтеграції суб'єктів туристичного бізнесу та професійних навчальних закладів

На наш погляд, ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців в сфері послуг і туризму, також повинні брати активну участь в пошуку оптимальних форм і методів формування кадрового потенціалу галузі.

Так, в Київському інституті бізнесу і технологій (КІБІТ) розроблена та апробується "Програма підготовки фахівців з напрямку "Менеджмент туристичної індустрії" (далі – Програма).

Мета Програми – підготовка фахівців, готових до здійснення професійної діяльності в сфері управління туризмом:

– для роботи в реальних умовах ринку;

– компетентних в рішенні практичних професійних завдань;

– здатних самостійно та успішно організовувати підприємницьку діяльність в сфері туризму.

Концепція Програми – набуття професійного досвіду в управлінні в сфері туризму ще в період навчання в умовах створеного навчально-виробничого середовища, головними складовими якого є:

– реалізація стратегії соціального партнерства з підприємствами сфери туризму;

– впровадження сучасних технологій навчання, включаючи ті, які використовуються в системі неформальної туристичної освіти;

– активізація пізнавальної діяльності студентів, залучення їх до вирішення типових і нестандартних професійних проблем для реальних туристичних підприємств.

Реалізація програми здійснюється наступними етапами:

Етап 1. Розробка та використання комплексу практикоорієнтованих ігрових технологій навчання в процесі підготовки бакалаврів і спеціалістів за фахом “Менеджмент організацій”, спеціалізації “Менеджмент туристичної індустрії”.

УДК 349.761(477)

МИХАЙЛОВСЬКА Н.

Наук. керівник: ПЕРШКО І.О., к.б.н.

м. Житомир

ЕКОБЕЗПЕКА ТА ЕКОСТРАТЕГІЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Характерною рисою для існуючих типів стратегій є відсутність у них довгострокового бачення екологічного розвитку, чітких, вимірних екологічних цілей, обґрунтованих напрямів екологічної діяльності. Усуненню цих недоліків сприяє, у першу чергу, формування екологічної стратегії як складової частини економічної стратегії розвитку підприємства, спрямованої на створення його економічної зацікавленості й екологічної відповідальності.

В усьому світі сьогодні досить широко постає питання екологічної безпеки підприємств. В наш час проблема охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування розв’язується за двома основними напрямками:

– в рамках окремих країн шляхом удосконалення відповідного національного законодавства;

– укріплення всього механізму управління сферою природокористування, а також через систему міжнародного співробітництва.

Розв’язання глобальних екологічних проблем, збереження навколишнього середовища залежить від спільних зусиль. Тому дане питання на сьогодні вирішується в межах міжнародної співпраці.

Для розвитку економіки будь-якої країни важливі три основні фактори:

– трудові ресурси;

Етап 2. Розробка та освоєння стратегії соціального партнерства (побудова навчального процесу на основі тісної співпраці “ВНЗ – профільне об’єднання суб’єктів турбізнесу – профільна навчально-тренувальна фірма (або навчальний підрозділ суб’єктів туризму) – представник неформальної освіти); створення спеціального навчально-виробничого середовища.

Етап 3. Створення центру практичної підготовки на базі ВНЗ (на основі співпраці з одним з провідних (і/або групою) вітчизняних підприємств індустрії гостинності), який стане власним виробничим майданчиком для придбання студентами практичного досвіду в майбутній професійній діяльності.

Таким чином, підготовка фахівців-універсалів, яким надана можливість набути професійного досвіду період навчання, є ключовою особливістю програми підготовки майбутніх менеджерів туризму в КІБІТ. Основним засобом для реалізації програми ми вважаємо тісну співпрацю ВНЗ та суб’єктів професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.tourism.gov.ua/doc.aspx?id=538>
2. <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2095>

– засоби виробництва;

– природні ресурси.

Ці фактори завжди використовуються комплексно. Одним із принципових моментів при вирішенні мети діяльності підприємств – є необхідність застосування інтегрованого підходу до збереження і раціонального використання природних ресурсів. Неефективне їх використання знижує показники економічної ефективності підприємств за рахунок перевитрат сировини та наносить шкоду навколишньому середовищу за рахунок великої кількості відходів. Тому на сьогодні є важливим в процесі економічної оцінки діяльності підприємств врахування їх екологічного стану та впливу на навколишнє середовище. Проте в Україні прослідковується частіше збільшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Поряд з цим відмічається вплив держави на стан забруднення. Держава підвищує розміри екологічних зборів за забруднення підприємствами навколишнього середовища. Так, розміри екологічних зборів пред’явлених підприємствам, організаціям та установам за забруднення навколишнього природного середовища збільшилися у 2008 році у 3,8 рази і становили близько 863,5 млн. грн.

В даний час значущість екологічної складової для всестороннього комплексного забезпечення безпеки

підприємства є досить високою. Сьогодні стало очевидним, що основними об'єктами законодавчого регулювання в області забезпечення екологічної безпеки країни повинні стати підприємства та промислові корпорації як одне з найголовніших джерел забруднення довкілля через забруднені відходи виробництва, невідповідну екологічним стандартам діяльність цих підприємств, а також безрозсудне використання природних ресурсів.

Проблема забезпечення екологічної безпеки суспільства відносно підприємств, що є товаровиробниками, не могла і не може бути вирішена інакше, окрім як шляхом розробки систем мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин у відходах підприємств, а також екологічних параметрів продукції, що випускається. Обов'язкова інтернаціоналізація норм мінімального вмісту шкідливих речовин пояснюється тим, що іноді уряд під впливом певних промислових лобі або через незрілість власних державних систем може піти на недопустиме послаблення контролю за дотриманням екологічних норм шкідливих викидів і чистоти продукції, випускається національними виробниками продукції. Практика використання екологічного законодавства показала, що виробники продукції самі добровільно не бажають вводити на своїх підприємствах міри по забезпеченню екологічного контролю за виробничими процесами і продукцією, що ними випускається.

Чинник усвідомлення менеджментом підприємств необхідності збереження довкілля далеко не завжди переважає над комерційними інтересами підприємства, тому для забезпечення дотримання підприємствами норм екологічної безпеки в більшості країн світової спільноти застосовуються системи штрафів, що накладаються державними організаціями на виробників, які не дотримують національне екологічне законодавство.

В Україні питаннями управління охороною природного середовища займаються державні законодавчі, виконавчі і судові гілки влади. З метою контролю за виконанням природоохоронного законодавства виділяють наступні його методи: екологічний аудит, екологічне інспектування та екологічна експертиза. Ці методи є досить дієвими та забезпечують постійний контроль за екологічною безпекою підприємств, що є запорукою покращення екологічного стану.

Широке впровадження екологічного менеджменту і екологічного аудиту обумовлено такими основними причинами:

- екологічні показники стають усе більш вагомим фактором конкурентної боротьби;
- підсилюються економічні та адміністративні санкції за порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища і екологічних стандартів.

Основна сутність екологічної складової загальної безпеки з погляду підприємства складається в прагненні оптимізувати свої фінансові витрати таким чином, щоб при мінімальних витратах на забезпечення дотримання

екологічних норм за технологічними процесами на підприємстві і продукції, мінімізувати свої втрати від адміністративних санкцій за забруднення навколишнього середовища і втрати ринків країн з більш твердими нормами екологічного законодавства, ніж ті, котрим відповідає продукція, що випускається даним підприємством.

Тобто, екологічна складова полягає в дотриманні діючих екологічних норм, мінімізації втрат від забруднення навколишнього середовища. Індикаторами екологічної складової економічної безпеки є, з одного боку, нормативи гранично допустимої концентрації шкідливих речовин, встановлені національним законодавством, а з іншого – аналіз ефективності заходів для забезпечення такої екологічної складової.

Основою довгострокового виживання підприємства на ринку є екологічна стратегія. Екологічна стратегія являє собою комплексний план здійснення місії й філософії підприємства та досягнення його господарсько-економічних цілей; вона покликана вирішити конфлікт (протиріччя) між його економічними й екологічними інтересами. Ця стратегія спрямована на досягнення конкурентних переваг підприємства і його продукту при максимально можливому зниженні або попередженні негативних впливів на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу продукції.

Екологічна стратегія містить у собі наступні етапи:

- 1) розробка екологічної політики;
- 2) визначення екологічних цілей і завдань;
- 3) розробка програми екологічного менеджменту;
- 4) впровадження екологічного маркетингу;
- 5) розробка системи показників для оцінки екологічних результатів діяльності (екологічний аудит).

Розробка екологічної стратегії припускає детальний аналіз зовнішнього середовища, результати якого зіставляються із внутрішнім потенціалом підприємства з метою з'ясування його можливостей і зовнішніх погроз. Як визначальні фактори розглядаються:

- законодавчі та інші екологічні вимоги, дотримання яких є обов'язковим для підприємства (включаючи й податкове законодавство);
- державна політика відносно навколишнього середовища (програми сприяння дослідженням, цільові субсидії й т.д.);
- міжнародні екологічні тенденції (ініціативи), особливо на важливих для підприємства ринках;
- власне екологічні ініціативи підприємств;
- опозиція суспільних екологічних організацій, у тому числі громадські ініціативи;
- поведінка ділових партнерів, споживачів, а також конкурентів;
- науково-технічні дослідження й розробки (зовнішнє технологічне середовище): розробка нової, а також нове застосування традиційних техніки й технологій, у тому числі в суміжних областях.

Дотепер серед підприємств широко поширене упередження, що екологічно відповідальне поведіння пов'язане з підвищеними витратами. Це в значній мірі

обумовлено домінуванням так званих технологій “на кінці труби”, коли охорона навколишнього середовища зводиться до установки різного роду фільтрів, очисних споруджень і т.д.

Сучасний інтегрований підхід до цих проблем характеризується тим, що екологічно спрямовані зміни виробничого процесу, як правило, здійснюються шляхом зниження споживання матеріалів й енергії на одиницю продукції й супроводжуються економією на витратах. Поліпшення екологічних характеристик продукту призводить до сегментації виробництва, позиціонування товару на екологічно чутливих ринках, підвищує його конкурентоздатність і забезпечує стійкий розвиток галузі. Додаткові витрати несуть споживачі, а вигоди розподіляються на користь суспільства.

Розвиток української економіки, її інтеграція у систему міжнародних відносин вимагають постановки жорстких вимог до екологічної безпеки виробництва багатьох підприємств України і його впливу на навколишнє природне середовище. Дотепер відсутній реальний механізм управління природоохоронною діяльністю на макрорівні, впровадження якого не вимагало б величезних трудових і фінансових затрат. У зв'язку з цим необхідно сформулювати концепцію управління екологічною стратегією підприємства, що забезпечить підвищення екологічної ефективності підприємства. Основою для формування механізму управління екологічною стратегією є екологічна політика підприємства, яка розкриває його наміри і принципи і є підставою для встановлення екологічних цілей і завдань.

УДК 338.48(100)

НОВІКОВА Н.О., к.п.н.
м. Київ

СВІТОВИЙ РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Індустрія туризму являється, мабуть, самою важливою у світі. Сьогодні туризм визначають як “феномен ХХІ ст.”, що став невід’ємною складовою життя більшості людей світу і одним з провідних напрямів соціально-економічної діяльності. Про глобальність туризму та пріоритетність у світовій економіці свідчать як динаміка світових туристичних потоків (4–5% зростання на рік) протягом останніх років, так і доходи від туризму, що складають 6,5% світового експорту і 18% міжнародної торгівлі послугами (1).

Ця важлива складова світової та національних економік забезпечує зайнятість населення, бюджетні надходження, активізацію платіжного балансу через потік іноземної валюти та інвестицій, сприяє розвитку структури господарського використання територій за рахунок експлуатації місцевих ресурсів. У загальному обсязі світового валового продукту частка туризму складає на сьогодні 11%, в його сфері працевлаштований кожен

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що основна суть екологічної складової загальної безпеки з точки зору підприємства полягає в прагненні оптимізувати свої фінансові витрати, щоб при мінімальних витратах на забезпечення дотримання екологічних норм по технологічних процесах на підприємстві і продукції, що випускається ним, мінімізувати свої втрати від адміністративних санкцій на забруднення довкілля і втрати ринків країн з жорсткішими нормами екологічного законодавства, ніж ті, яким відповідає та продукція, що випускається даним підприємством.

Тому сьогоднішня ситуація на ринку змушує підприємців займатися екологічною безпекою своїх підприємств і застосовувати екологічні стратегії, що дозволяє попередити широкомасштабну імітацію й фальсифікацію діяльності в області екологічної політики. Сучасні екологічно відповідальні підприємці зацікавлені в екологічних аспектах діяльності своїх підприємств і приділяють увагу питанням екологічної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туболець І.І. Вироблення стратегічних рішень на основі концепції управління конкурентоспроможністю та екологізацією технологічних інновацій // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 3. – С. 333-339.
2. Хилько М.І. Про узгодженість економічної та екологічної парадигм розвитку в Україні // Екологічний вісник. – 2008. – № 11. – С. 22-24
3. Чала Ю.В. Формування системи екологічного менеджменту на великих підприємствах // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 4. – С. 245-250.

15-й житель планети, а щорічне зростання інвестицій в світову туристичну індустрію становить 30% (8).

Багатогранність, динамічність, соціально-економічні наслідки такого явища як туризм є тим об’єктивним підґрунтям, на якому сформувалось соціальне замовлення на дослідження світового ринку туристичних послуг. Кон’юнктура ринку, асортимент туристичних послуг, міжнародний розподіл та динаміка туристичних потоків світу – ось неповний перелік аспектів, що є предметом уваги теоретиків та практиків багатьох наук.

Не претендуючи на вичерпність матеріалу, розглянемо деякі особливості та перспективи розвитку ринку туристичних послуг. Вчені-економісти визначають туризм як галузь економіки нематеріальної сфери, як сегмент світового ринку, на якому взаємодіють підприємства традиційних галузей господарства (транспорт, громадське харчування, готельне господарство, культура, торгівля та ін.) з метою пропозиції

своїї продукції та послуг тур операторам – підприємствам, які формують, просувають та реалізують туристичний продукт.(6). Таким чином, туризм як економічна система функціонує як сфера туристичного ринку, тобто спеціалізованого ринку туристичних товарів і послуг. Механізм функціонування туристичного ринку складний і являє собою цілу систему різних елементів і зв'язків, що відображають суть економічних відносин між секторами ринку. Вирішальними чинниками формування ринкового механізму в туризмі є капітал, гроші, інвестиції. Саме співвідношення цих чинників і створює фінансові потоки, стимулює розвиток туристичної пропозиції та формування попиту, тобто, розвиток ринку туристичних послуг.

Отже, спеціалізований туристичний ринок може розглядатися як сукупність секторів, між якими відбувається взаємодія фінансових потоків, задіяних у процесах формування та реалізації туристичних послуг. Ці сектори можна об'єднати у такі групи:

1. Сектор покупців (туристів) у якому формується туристський попит. Туристи це люди, які відчувують певні фізичні та психологічні потреби, природа яких визначає напрямки, види та долю їх участі у господарській взаємодії на туристичному ринку. Попит – це платіжеспроможна потреба у туристських товарах та послугах, яка задовольняється через оплату цих товарів і послуг. Грошові потоки з сектору покупців – це гарантія подальшого розвитку туризму.

2. Сектор продавців, у якому через вироблення товарів і послуг формується туристична пропозиція. Це організації, що надають туристам товари та послуги, вбачають у туризмі можливість отримувати прибуток з урахуванням попиту на туристичному ринку. В рамках цього сектору здійснюється придбання виробничих ресурсів (робочої сили, землі, капіталу), комбінування їх в процесі виробництва туристичних продуктів і послуг, отримання доходів від продаж. Особливістю цього сектору є те, що створені товари та послуги приносять багаторазовий прибуток, тобто, можуть продаватися знову і знову на базі створеного виробничого ресурсу. Наприклад, розроблений тур, відреставрований туристичний об'єкт, благоустрій рекреаційних територій, будівництво курортних комплексів.

3. Сектор виробничих ресурсів, у якому відбувається акумуляція капіталовкладень для збільшення обсягів виробництва. Учасниками цього сектору є держава, приватні структури (національні та зарубіжні), міжнародні організації тощо. Держава розглядає туризм як фактор економіки, пов'язаний з доходами, які населення може отримувати від цього бізнесу у вигляді податків в державний та місцеві бюджети. Інвестори вважають туризм як сферу вигідних капіталовкладень, переслідують у кредитуванні туризму вигідні матеріальні інтереси, і, виходячи на зарубіжні туристичні ринки, стають експортерами капіталів.

В рамках цих секторів відбувається тісний взаємозв'язок фінансових потоків, що і являється показником

економічної діяльності на туристичному ринку. Туристський попит є основним показником прибутковості туризму, що відображається у такій закономірності: зростання туристського попиту спричиняє розширення реального обсягу виробництва, що потребує збільшення капіталовкладень. І навпаки, – інвестиції у розширення виробництва та розвиток пропозиції можуть формувати туристський попит, стимулювати його зростання. Наприклад, інвестиції у створення туристичних центрів на непривабливих природно-рекреаційних ресурсах (Лас-Вегас, Діснейленд тощо), приводять до активізації економічної діяльності тих регіонів. В рамках цього ланцюга відбуваються процеси взаємодії туризму з іншими галузями економіки, туризм "провокує" їх розвиток: інвестиційну діяльність, створення нових робочих місць, розширення товарообігу і, як результат, збільшення доходів – заробітної плати, ренти, прибутку. Частина цих доходів у вигляді податків є джерелом збільшення бюджету, з якого знову можуть фінансуватися туристичні проекти, в тому числі і матеріальна допомога на організацію відпочинку соціально незахищених груп населення.

Світовий туристичний ринок характеризують процеси впливу на платіжні баланси країн. В'їзні туристичні потоки через оплату послуг забезпечують надходження валюти в бюджет приймаючої країни, тим самим активізуючи її платіжний баланс, (так званий активний туризм), виїзні потоки пов'язані з відтоком національної грошової одиниці з країни (пасивний туризм). Міжнародні платежі по туристських операціях фіксуються в пасиві чи активі платіжного балансу країни. Тому, в основу дослідження рівня розвитку світового туристичного ринку покладено перш за все аналіз двох основних форм туризму, які відрізняються за напрямом туристичного потоку по відношенню до країни переміщення – внутрішнього та міжнародного туризму. Такий аналіз дає можливість визначити особливості та закономірності світового ринку туристичних послуг, прослідкувати цілий ряд тенденцій його розвитку, а також сформулювати висновки щодо потенціалу туризму як каталізатора соціально-економічного розвитку.

На сьогоднішній день теоретичний аналіз практичного досвіду розвитку світового туристичного ринку представлений такими загальними висновками.

1. Найбільший вклад у міжнародну торгівлю послугами вносить туризм, про що свідчить посилення сервісизації світової економіки та збільшення частки ринку послуг по задоволенню потреб сучасної людини в різноманітних видах відпочинку. За даними Міжнародного валютного фонду доля туризму в структурі ринку послуг становить більше 30% та має постійну динаміку зростання (13).

2. Світовий туристичний ринок характеризують наступні властивості: якісна організація екскурсійного обслуговування, ефективне розміщення санаторно-курортних комплексів світу, високе сервісне обслуговування, якісний рівень комунікацій зв'язку, економічна ефективність складової індустрії туризму.

3. Світовий ринок туристичних послуг розвивається в умовах конкурентної боротьби між туристичними регіонами світу та країнами. На структуру та спрямованість туристичних послуг окремих країн впливає коливання рівня їх конкурентоздатності на світовому ринку.

4. На світовому ринку туристичних послуг сформувались країни-монополісти: на долю США, Франції, Іспанії, Італії припадає майже 40% всіх міжнародних потоків.

За даними Всесвітньої ради подорожей та туризму та ВТО 2009 рік продовжив довгострокову тенденцію збільшення міжнародних туристичних потоків і приніс міжнародній індустрії туризму більше 7 трлн. дол. Це, безумовно, можна вважати за позитивний сигнал для міжнародного туристичного бізнесу, який полягає в тому, що не дивлячись на скорочення темпів росту кількості подорожуючих через світову економічну кризу у 2009 році, довгострокова тенденція дає підстави для оптимізму.

В рамках цієї тенденції визначились країни – основні поставщики туристів на міжнародний туристичний ринок. Це Німеччина, США, Великобританія, Франція, Японія, Італія, Китай, Нідерланди, Канада, Російська Федерація.

Однією з причин збільшення попиту на закордонні подорожі є пом'якшення контролю за переміщенням громадян за межі своєї країни. Важливе місце в цій ситуації посідає Китай, який займає сьоме місце в світі за рівнем витрат, пов'язаних з подорожами за кордон. Цим зумовлений і оптимістичний прогноз ВТО на подальше збільшення перспектив міжнародного туризму. Серед усіх народів планети перевагу міжнародному туризму надають європейці, північно-американці та, особливо, японці, стимулом попиту яких останнім часом дедалі більше стає підвищення життєвого рівня та бажання якісного відпочинку. Сьогодні Японія посідає четверте місце серед держав – поставщиків туристів (7).

Останнім часом світовий туристичний ринок характеризує тенденція змін його географічної карти. Збільшується кількість міжнародних туристів з країн тихоокеанського регіону, так званих “економічних тигрів”, особливо з Тайваню, Республіки Кореї, Таїланду, Сінгапуру та Малайзії. Натомість зростає популярність східно-європейського напрямку туризму. Центрами міжнародного туризму стають Угорщина, Польща, Росія, а безвізовий режим зробив привабливими для туристів країни Балтики: Естонію, Латвію, Литву.

Виходячи з цього можна дійти висновку, що світовий туристичний ринок – це сфера, яка демонструє дивовижну життєздатність і має цілком об'єктивні оптимістичні прогнози. Найбільш популярними країнами серед туристів на міжнародному туристичному ринку (за даними про кількість в'їздних туристів) залишаються Франція, Іспанія, Італія, США, Китай, Великобританія, Австрія, Мексика, Німеччина, Канада (10).

Для України, яка стоїть на шляху формування демократичного суспільства та ринкової економіки, туризм сьогодні є важливим чинником соціально-еко-

номічного розвитку як усередині держави, так і в зовнішньоекономічній діяльності. Національний туристичний ринок функціонує в контексті макрорегіональних особливостей регіонів, які суттєво впливають на його розвиток. За загальними показниками туристичної галузі найбільш розвиненими є Крим, Київ і Київська область, Карпати, доля яких на туристичному ринку складає 67%(13).

Туристична політика України спрямована на зайняття активної позиції на світовому туристичному ринку та визначення стратегії розвитку туризму. Метою цієї стратегії повинно стати формування конкурентоспроможного асортименту туристичної пропозиції на основі таких її характеристик як якість та ціна на туристичні послуги.

Серед багатьох програм розвитку туристичної галузі в Україні слід виділити такі, що є найбільш актуальними. *По-перше*, це соціально-економічне регулювання процесів формування та збереження туристичних ресурсів, бо саме вони є свого роду “туристською маркою” України, що забезпечує мотивацію туристичних потоків. За даними Департаменту державного туризму і курортів динаміку туристичного ринку в Україні за останні роки характеризує активізація цих потоків. Якщо у 1996 р. країну відвідало 814 тис. іноземних туристів, то у 2009 р. їх кількість збільшилась до 20,7 млн. чоловік. Середній щорічний приріст іноземних туристів складає 14%(9). Характерною особливістю в'їзного потоку у порівнянні з попередніми роками є його збільшення з країн Європи та інших країн далекого зарубіжжя, що у 1,5 разів перевищує потік з країн СНД(7). Звісно, це свідчить про перспективи для в'їзного туризму. Пріоритетним для України напрямом стає внутрішній туризм. Помірно збільшуються і обсяги внутрішнього туризму, в середньому на 1,5%. Згідно змін до Закону “Про туризм”, що вступили в дію у 2004 р. туристична галузь спрямовується на активізацію в'їзного активного молодіжного, внутрішнього, сільського, зеленого та дитячого туризму.

Саме в'їзний та внутрішній туристичні потоки виступають чинниками розвитку туристичних ресурсів, забезпечуючи репрезентацію культурної та історичної спадщини, зміцнення рекреаційно-туристичного потенціалу регіонів. Альтернативою є збереження навколишнього середовища, історико-культурних пам'яток, реорганізація, реставрація та формування нових туристичних об'єктів. Україна в цьому напрямі вже робить перші кроки. Так, розроблені законопроекти “Про сільський та сільський зелений туризм”, “Про землі оздоровчого і рекреаційного призначення”, “Про прибережну смугу морів” визначають не тільки умови туристичної діяльності суб'єктів, а й встановлюють засади збереження і раціонального використання природних територій як курортних зон державного значення, в тому числі туристичних ресурсів сільських територій (6).

По друге, необхідно зазначити спрямованість організації національного туристичного комплексу на розвиток регіонального туризму. Саме регіональний туристичний бізнес сприяє створенню спеціальних малих і середніх підприємств, активізує багато галузей народного господарства: будівництво, торгівлю, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, транспорт і зв'язок, а також формує сучасну кадрову політику в регіоні. За даними прикордонних служб, у туристсько-рекреаційні регіони України щорічно приїждять до 8 млн. туристів, загальний обсяг надходження валюти складає 791 млн. доларів США. Відповідно до прогнозів Державного комітету України з туризму цілком реальним може стати прибуток від цієї галузі рівний 1,6 млрд. доларів США(13).

Для економіки України актуалізується значення міжнародного туризму, яке полягає в тому, що, по-перше, це сфера швидкого обігу капіталу, при відносно невеликих капіталовкладеннях; по-друге, це ефективний засіб модернізації інфраструктури і, по-третє, можливість створення нових робочих місць як у державній, так і в регіональній економіці. Розвиток міжнародного туризму в рекреаційно-туристичному комплексі кожного регіону припускає, по-перше, формування вільних економічних зон туристсько-рекреаційного підприємництва, де можуть бути встановлені особливі економіко-правові, фінансові й митні умови, що дасть імпульс розвитку соціальної туристичної інфраструктури і забезпечить приток іноземної валюти до регіональної економіки, і по-друге, необхідність і можливість створення регіональних туристичних корпорацій і спільних

підприємств за участю іноземного капіталу, що також буде сприяти процесу інтеграції регіону у загальнонаціональну та світову систему туристичних послуг. За рівнем прибутків міжнародний туризм може вийти на перше місце у світовому експорті, випередивши за вартісними показниками постачання енергоносіїв і автомобілів. Прибутки галузі, на думку експертів, до 2011 року значно перевищать початковий прогноз і складуть 1,5 трлн. доларів США(7).

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанов И., Балабанов А. Экономика туризма: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика. 2006. – 173 с.
2. Данилюк В. Мировой рынок услуг турбизнеса. – Донецк, 2005. – 144 с.
3. Гресева І. Класифікація готелів за кордоном і в Україні / Туристично-краєзнавчі дослідження. – Вип.1 – К., 2006. – Ч.1. – С.180-190.
4. Луцишин П. Типізація країн світу //Міжнародні відносини. – № 1.-2009. -С.19-34.
5. Мальська М., Худо В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. посібник. – К: Центр учбової літератури, 2007.- 424 с.
6. Мальська М., Антонюк Н., Ганич Н. Міжнародний туризм і сфера послуг.-К.: Знання, 2008.-661 с.
7. Проблеми міжнародного туризму: Збірник наукових статей. – К.: тов. ЧАС ПИК, 2009. – 263 с.
8. Халыпова Е. Проблемы глобализации в индустрии туризма. – Вип. 1. – К.: Км-Трейддинг, 2004. – 207 с.
9. www.profi.tury.ru
10. www.world-tourism.org
11. www.travel-net.ru
12. www.columb.ru
13. www.turizm.ru

УДК 81:338.48

E.SKORUPSKA-RACZYCSKA

Łódź

INTERNACJONALIZACJA TERMINOLOGII TURYSTYCZNEJ (PRYBA BADAWCZA)

Tourism – having its justification in human desire to see the world, and at the same time in meeting the need to rest – in contemporary world is a common phenomenon. What makes it difficult to carry out tourist plans is language differences soothed by international vocabulary, that is common (regarding etymology, form and function) for three languages from three different language families. The present research attempt reveals the tendencies of the process of tourist vocabulary becoming international on

Turystyka (rozumianą obiegowo jako ‘zorganizowane zbiorowe lub indywidualne wyjazdy poza miejsce stałego zamieszkania, w którym po obcym terenie, mające cele krajoznawcze lub błądzące formy czynnego wypoczynku’¹) uznaje się za zjawisko powszechne. Wyjeżdżamy bliżej bądź dalej, indywidualnie lub grupowo, korzystając z usług organizatorów wypoczynku, a także pośrednictwa biur podróży albo kierując się własną intuicją, potrzebą i mniejszym lub większym doświadczeniem.

Wyraz turystyka pojawił się w polszczyźnie stosunkowo niedawno, bo w początkach XX wieku. W wydany na przełomie XIX i XX wieku *Siowniku warszawskim* odnajdujemy w t. VII (1919 r.) po raz pierwszy zarejestrowany w zbiorach polskiej leksykografii termin **turystyka** ‘podróżowanie w charakterze turysty’ oraz wyrazy pokrewne: **turysta** ‘ten, co odbywa większe wycieczki dla przyjemności’; **turystka** ‘forma żeńska od turysta’; **turystowski** ‘przymiotnik od turysta’; **turystyczny** ‘rzeczownik od turystyczny’; **turystyczny**

¹ Uniwersalny siownik języka polskiego, pod red. S. Dubisza, t. I-V, Warszawa 2003 (dalej USJP), tu: t. IV, s. 161.

‘przymiotnik od turystyka’; **turyzm** ‘in. turystyczny’². Mając na uwadze zamiarowanie autoryw *Siownika warszawskiego* do porządku leksykalnego w języku polskim, można przyjąć, że członki z wymienionych wyrazów polszczyzna obiegowa nie używała. Potwierdza to założenie zawarte w słownikach wydanych w bliskiej *Warszawskiemu* ćzurze czasowej, np. *Siownika ilustrowanego języka polskiego*, w którym odnajdujemy z wyżej wymienionych jedynie wyraz **turysta** ‘człowiek odbywający większe wycieczki, podryśnik’ (kwalifikowany jako zapożycz. nie z języka angielskiego)³, czy też podobnie słownikach wyrazów obcych. Dla przykładu: w wydany w Warszawie (1907 r.) *Siowniku wyrazów obcych* M. Arcta, jak i wypuszczony nakładem lwowskiej księgarni dra M. Bodeka (1926 r.) *Siowniku wyrazów obcych z podaniem wymowy* zarejestrowano termin **turysta** jako zapożyczenie francuskie o znaczeniu ‘odbywający większe wycieczki, podryśnik’ (w pierwszym) i ‘człowiek odbywający piesze wycieczki szczególnie w górach’ (w drugim)⁴. Niemniej już w *Encyklopedycznym siowniku wyrazów obcych* (z 1939 r.) odnajdujemy hasła: **turysta** ‘człowiek podrywający dla przyjemności’, **turystyczny** ‘odnoszący się do turystyki’ oraz **turystyka**, **turyzm** ‘sport wycieczkowy, podrywanie dla przyjemności; ogólnie kwestie związane z organizacją podróży’ – wszystkie urydowo identyfikowane jako francuskie⁵, co nie do końca jest zbite z informacjami w słownikach polszczyzny najnowszej, gdzie wskazuje się dla wyrazu **turystyka** urydio niemieckie (np. w *Uniwersalnym siowniku języka polskiego*) bñdu motywację rodzimą (np. w *Siowniku wsypieczesnego języka polskiego*)⁶.

Potrzeba poznawania bliższego i dalszego, a tym samym mniej lub bardziej egzotycznego świata, nie jest pomysłem wsypieczesnym. Jak czytamy w *Encyklopedii staropolskiej*: „Od XVI w. nikt tyle po Europie nie podryśował co Polacy, nikt mniej niż oni o tym nie pisał, nikomu innemu nie wychodził podróże tak na zewnątrz. Przed XVI w. był Polak domatorem jak Rej, mili za granicą nie wyglądał i w kraju nie na dyszlu mieszkał”⁷. Wyjazdom na południe i zachód Europy sprzyjała początkowo rosnąca zamożność ziemian, później rozwój techniki, a także swoisty snobizm i fascynacja tym, co obce. Wędrownicy, pielgrzymki i podróże po Europie uatwiała powszechny w niej język łaciński i bilingwizm

Polaków⁸. Ta popularność łaciny w społeczeństwie wyryniała nas wśród narodów starego kontynentu: „Fenomen łacińskojęzyczności mieszkańców Rzeczypospolitej zdumiewał obcych. Uryk Werdum wspomina w swym pamiętniku z podróży do Polski (1670 r.), że we Lwowie jakaś mieszczka, rozpoznawszy w nim cudzoziemca, odezwała się do niego klasycznym łacinną. Znana też była anegdota o cesarzu Ferdynandzie II, który po łacinie rozmawiał z wównicą arcybiskupa gnieźnieńskiego. W Europie tworzyła się legenda kraju, w którym każdy, począwszy od krowy, a skończywszy na ślicznym pacholcu, posługuje się językiem Cicerona”⁹. Uatwiała również – jako jeden europejski język powszechnej komunikacji – poznawanie świata, inaczej anieli wsypieczenie przy znacznej odrębności słownikowej poszczególnych grup etnicznych. Mimo to, dziś turystyka jest sferą bliską każdemu aktywnemu zawodowo i społecznie człowiekowi, pokonującemu sprawnie granice nie tylko geograficzne, ale i kulturowe.

Wsypieczenie leksyki turystycznej – jako słownictwo nie tylko czynnie korzystających z wypoczynku, ale zbierających terminy w profesjonalnej organizatorzy turystyki – jest objaśniana w słownikach bilingwalnych przydatnych w obsłudze bogatego rynku usług turystycznych i ich konsumpcji¹⁰. Potrzeba pokonywania barier komunikacyjnych wymusza proces upowszechniania słownictwa, które jest zrozumiałe dla uczestników komunikatu – jego nadawcy i odbiorcy. Rodzi się w tej sytuacji pytanie o zjawisko i poziom interakcjonalizacji słownictwa przyporządkowanego turystyce i organizacji wypoczynku.

Termin językoznawczy interakcjonalizm obiegowy jest tłumaczony jako ‘wyraz pochodzący z jednego pnia, np. z greki, i występujący w wielu językach w tym samym znaczeniu, dostosowany pod względem fonetycznym, ortograficznym i morfologicznym do systemu każdego z tych języków’¹¹, co daje objaśnienie

² *Siownik języka polskiego*, pod red. J. Kariowicza, A. A. Kryckiego, W. Nieduwiedzkiego, t. I-VIII, Warszawa 1900-1927 (zwany *Siownikiem warszawskim*), tu: t. VII, s. 172.

³ M. Arcta, *Siownik ilustrowany języka polskiego*, t. I-II, Warszawa 1925, tu: t. II, s. 947.

⁴ Zob. M. Arcta, *Siownik wyrazów obcych*. 22 000 wyrazów, wyrażec, zwrotów i przysłów cudzoziemskich używanych w mowie potocznej i prasie periodycznej polskiej, Warszawa 1907; Z. Zatorski, *Siownik wyrazów obcych zawierający około 14 000 wyrazów obcych, zwrotów i przysłów, używanych w języku potocznym, literackim, handlowym i korespondencji*, Lwów 1928.

⁵ Trzaski, Everta i Michalskiego, *Encyklopedyczny siownik wyrazów obcych*, Warszawa 1939, s. kol. 2270.

⁶ Por. USJP IV, s. 161; *Siownik wsypieczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa 1996, s. 1159.

⁷ Trzaski, Everta i Michalskiego, *Encyklopedia staropolska*, opr. A. Bruckner, t. I-IV, Warszawa 1939, t. IV, s. 747.

⁸ W wpiwach kultury łacińskiej i języka łacińskiego w Rzeczypospolitej zob. np.: A. W. Mikołajczak, *Jacina w kulturze polskiej*, Wrocław 1998; H. Rybicka-Nowacka, *Rzeczowniki zapożyczone z łaciny w języku polskim XVII wieku. Na materiale literatury pamiętnikarskiej*, Wrocław 1973; E. Skorupska-Raczyska, *Progresywne zapożyczenia pochodzenia łacińskiego w polszczyźnie XIX wieku*, Gorzów Wielkopolski 2000; M. Witaszek-Samborska, *Zapożyczenia z ryńskich języków we wsypieczesnej polszczyźnie (na podstawie słowników frekwencyjnych)*, Poznań 1993.

⁹ A. W. Mikołajczak, op. cit., s. 176.

¹⁰ Np. M. Jedlicska, D. Obodyski, *Siownik turystyki i hotelarstwa polsko-niemiecki, niemiecko-polski*, Warszawa 2001.

pojkcia nie do kocca jasne, podobnie jak zamieszczone w popularnych encyklopediach z zakresu lingwistyki¹¹. Opinie zajmujące się internacjonalizmami badaczy dotyczące kryteriów wyrazu międzynarodowego są różne, toteż na potrzeby tego artykułu przyjmuję za J. Mackiewicz, że internacjonalizmem jest wyraz, który powtarza się „przynajmniej w trzech językach należących do różnych rodzin językowych”¹².

Przedmiotem dokonanej próby analizy słownictwa turystycznego pod kątem jego międzynarodowości jest zbiór rzeczowników (błędów słowotwórczych w funkcji nominatywnej) – wyrazów przyporządkowanych turystyce, wybranych z pięciu poświęconych jej artykułów zamieszczonych w popularnych czasopiśmie polskojęzycznych¹³. Wyekscerpowany materiał liczący 154 jednostki leksykalne¹⁴ został – ze względu na etymon, podobieństwo formy, treści i funkcji komunikacyjnej – skonfrontowany z zasobami słowników rejestrujących: polszczyznę najnowszą i leksyk rosyjski (z rodziny języków słowiańskich), włoski i francuski (z romańskich), niemiecki i angielski (z germańskich)¹⁶.

Analiza zebranego materiału (154 jednostki) pozwala na wyodrębnienie grupy 59 wyrazów (38,3%), które odnalezione w kilku językach funkcjonują tam w identycznej błędnie podobnej formie i są przyporządkowane funkcjonalnie i semantycznie temu samemu zakresowi komunikacyjnemu, jak np.: **apartament** ‘mieszkanie o luksusowym wnętrzu’ – ros. апартамент, wł. appartamento, fr. appartement, nm. Appartement, ang. apartment; **komfort** ‘ogóły warunków zapewniających wygody, luksus’ – ros. КОМ(ф)орт, wł. comfort, fr. confort, nm. Komfort, ang. comfort; **firma** ‘przedsiębiorstwo’ – ros. ц)Hприя, wł. firma, fr. firme, nm. Firma, ang. firm; **parking** ‘miejsce wyznaczone na postój samochodu’ – ros. парК, wł. parcheggio, fr. parking, nm. Parkplatz, ang. parking; **wagon** ‘pojazd poruszający się po szynach, linie, doczepiony do lokomotywy lub liny’ – ros. Вагон, wł. wagone, fr. wagon, nm. Waggon i inne. Zdarza się, że wyraz w jednym z cytowanych leksyków odbiega swym postacią od pozostałych, toteż czynnikiem z analizowanych internacjonalizmów występuje w jednym z reprezentujących rodzin języków. Na przykład nazwę publicznego lokalu, w którym podaje się kawę, herbatę, ciasta i napoje jest w języku polskim **kawiarnia**, a w pozostałych wyrazy o podobnym etymonie, ale innej niż ww. formie: Ка(ф)е (ros.), Cafe (nm.), caffè (wł., ang.).

Analizowane tu internacjonalizmy w zdecydowanej większości substancjalnie osadzone są w iacinie, która była materiałem leksykalnym wielu nowożytnych języków, w tym przywołanych w niniejszej próbie. Dla przykładu urydowo iaciskie są: **animacja** [ic. animation] ‘aktywizacja, organizowanie’, **bazylika** [ic. basilica] ‘kościół chrześcijański’, **instruktor** [ic. instructor] ‘osoba ucząca kogoś prawideł np. gry, zabawy sportowej’, **kontrakt** [ic. contractus] ‘układ, umowa’, **kryształ** [ic. crystallus] ‘minerał gęsty’, **kultura** [ic. cultura] ‘całościowy materialny i duchowy dorobek człowieka’, **mapa** [ic. mappa] ‘obraz jakiegoś terenu’, **obiekt** [ic. obiectus] ‘przedmiot’, **organizator** [ic. organizator] ‘osoba organizująca coś’, **sport** [skrycone disport, od pic. disportare ‘roznosić’] ‘zawody i gry ruchowe mające na celu rozwój fizyczny i charakterologiczny człowieka’, **stacja** [ic. statio] ‘miejsce postoju pociągu, kolejki itp.’, **wakacje** [ic. vacatio] ‘czas wolny od zajęć’ i inne. Uzupełniają je wyrazy etymologicznie przypisane innym urydom, jak greka, z których wiemy się np.: **panorama** [gr. pan + hyrama] ‘rozległy widok’, **muzeum** [gr. museion] ‘instytucja zajmująca się gromadzeniem, konserwacją i przechowywaniem zabytków’, **jod** [gr. ioeides] ‘niemetale występujące w przyrodzie’ i inne; błędnie język angielski, z którego wywodzi się m.in. nazwa **szorty** [ang. shorts] ‘krótkie spodnie o sportowym kroju’. Sporadycznie błędnie jednostkowo są wyrazy wywodzące się z innych języków, jak arabski, gdzie zrodził się leksem **kawa** [ar. kahwa] ‘napój z nasion kawowca’; francuski, któremu przypisujemy np. nazwę **salon kosmetyczny** [fr. salon cosmétique] ‘duży elegancki zakład kosmetyki’;

¹¹ Por. *Encyklopedia języka polskiego*, pod red. S. Urbaczyska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1994, s. 127; *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod red. K. Polańskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993, s. 229.

¹² J. Mackiewicz, *O potrzebie słownika internacjonalizmów*, „Poradnik Językowy” 1986, z. 9-10, s. 647.

¹³ T. Gęski, *Brugia - piękna pani*, „Angora” 2009, nr 25(992); A. Kaczorowski, *Supermarket Luwr*, „Newsweek Polska” 2009, nr 32; A. Niewicka, P. Kowalczyk, *Czas na wakacje w kraju*, „Rzeczpospolita” 2009, nr 186; J. Paweł, *Tropiki made in Germany*, „Polska” 2009, nr 152; P. Wrabec, *Produkt wakacjopodobny*, „Polityka” 2009, nr 33 (2718).

¹⁴ Są to (w porządku alfabetycznym): all inclusive, animacja, apartament, arcydzieło, artykuł, basen, bazylika, bilet, biuro podróży, biznesmen, budowla (sakralna), branża, bungee, cena, centrum miasta, ciepłe kraje, czekoladki, daktylowiec, dworzec, dziedzictwo kultury, dzieło, egzotyka, eskapada, euro, festiwal, firma, folder, fotografowanie, grobowiec, grotta solna, hotel, hotelarz, ignorancja, instruktor, inwestycja, jacht, jarmark, jezioro, język obcy, jod, kaj, kamienica, karylion, karnet, kawa, kawiarnia, kelner, kemping, klient, komfort, konduktor, koniunktura, kontrakt, kościół, kraina, kryształ, kuchnia, kultura, kurort, kwatery (agroturystyczna), las, iowienie, iowisko (komercyjne), mapa, miejscowości (nadmorska), morze, muzeum, narciarstwo alpejskie, narciarstwo wodne, narciarz wodny, narty, obiad, obiekt, oferta (wyjazdu), okaz, organizator, paintball, palma, panorama, parking, piwo, plac zabaw, plaża, piyanie, pobyt, pociąg, podróże, pogoda, pole golfowe, ponton, portal (wakacyjny), posąg, powietrze (morskie), przewoźnik, przelot, przyczepa (kempingowa), ratusz, rejs, relaks, relikwie, restauracja, rower, ruch (turystyczny), rynek (wypoczynkowo-rozrywkowy), rzeka, safari, salon (kosmetyczny), sanatorium, show- biznes, siedlisko, skałki, skok (ze spadochronem), snowboarding, spływ, sport, sporty ekstremalne, sporty zimowe

holenderski, skąd wywodzi się m.in. termin **jacht** [hol. jacht] ‘lekki statek żaglowy’; czy też suahili, jako urydio terminu **safari** ‘wyprowadzenie karawanowe na polowanie w Afryce Wschodniej’. Znacząca liczebność wyrazów związanych substancjalnie z iaciniem świadczy o dominującym wpływie tego języka na leksyki europejskie, w tym również ich siownictwo wspólne, o charakterze międzynarodowym.

Obok wyrazów międzynarodowych w analizowanym materiale znajdują się leksemy niebędące internacjonalizmami – iście 95 jednostek (61,7 %), w tym: 68 terminów polskojęzycznych, których odpowiedniki odnajdujemy w konfrontowanych leksykach (44,2 %), 7 zapożyczeń cytatowych (4,5 %) oraz 20 wyrazów ograniczonych funkcjonalnie do języka polskiego (13,0 %). Do ostatniej grupy zaliczymy m.in. hybrydki siownictwa arcydzieło [ic. arcy + dzieło] ‘dzieło wybitne, znakomite’, daktylowiec [od daktyl] ‘palma daktylowa’, fotografowanie [od fotografować] ‘wykonywanie zdjęć’, zorbing [od Zorba ?] ‘staczanie się z wysokiej góry wewnątrz wielkiej, dmuchanej plastikowej kuli’.

Do analizowanych polskojęzycznych terminów turystycznych bez kompletnych znamion międzynarodowości (68 jednostek), należą wyrazy, których odpowiedniki żywo funkcjonują w innych językach. Oto przykłady: **bilet** ‘dokument uprawniający posiadacza lub nabywcę do określonej usługi’ – ros. билет, wł. biglietto, fr. billet, nm. Fahrkarte, ang. ticket; **biuro podróży** ‘instytucja zajmująca się organizowaniem wyjazdów turystycznych’ – ros. бюро, nyTemecTBHH, wł. agenzia di viaggi, ang. office;

sprzeczka, stacja (kolejowa), stadnina, standard, statystyka, survival, szorty, sztuka (sakralna, nowoczesna), sztuka (sztuczna), świadczenie (wiadczy), touroperator, turystyka (przygraniczna), uliczka, ulotka, upust, wagon, wakacje, wczasy, weekend, wdkarstwo, wdkarz, witryna, wojaka (wakacyjne, zagraniczne), wspinaczka, wyspiarskie, wycieczka, wycieczka (autokarowa), wyjazd (zagraniczny), wypadek (letni), wypocinek (letni), zagranica, zakątek, zbiory, zbocze (skaliste), znak towarowy, zorbing, zwiedzanie.

¹⁶ Do konfrontacji wykorzystano jako urydio popularne siowniki wymienionych języków oraz przydatne w komunikacji i translatoryce przyporządkowane im siowniki bilingwalne.

kellner ‘pracownik obsługi gości w restauracji itp.’ – ros. официант, wł. cameriere, fr. garçon, nm. Kellner. W tej grupie odnajdujemy również wyrazy, które objęte są procesem internacjonalizacji, czego przykładem może być wyraz **businessmen** (‘przedsiębiorca, właściciel firmy, tu: korzystający ze specjalnej oferty turystycznej’), funkcjonujący w konfrontowanych zasobach leksykalnych w postaci: businessman (ang.), Geschäftsmann (nm.), homme d'affaires (fr.), w tym ostatnim równoległe obok progresywnego wyrazu **businessman**.

Zjawisku internacjonalizacji terminologii bliskie są również cytaty leksykalne, czyli wyrazy (tu terminy) o minimalnym stopniu przyswojenia w języku polskim, ale jednoznacznej semantyce. Mogą one w wyniku procesu komunikacyjnego rozpowszechnić w wielu językach europejskich, umożliwiając ich identyfikację z desygнатem nawet osobom, które nie znają danego leksykonu obcego języka. Z dużym prawdopodobieństwem terminy cytatowe, np.: **all inclusive** ‘iście’, **bungee** ‘długa elastyczna lina do skoków’, **paintball** ‘strzelanina z karabinków na kulki z farby’, **snowboarding** ‘uprawianie jazdy na desce z góry pośniegu’, **touroperator** ‘duże biuro podróży’, wchodzi do zasobu języka polskiego, równoległe przenikają do innych języków europejskich, a tym samym współtworzą obecnie warstwę międzynarodowej terminologii turystycznej.

Reasumując. Turystyka – mając swoje uzasadnienie w ludzkim pragnieniu poznawania świata, a także zaspokajania potrzeby wypoczynku – we współczesnym świecie jest zjawiskiem powszechnym. Realizację planów turystycznych utrudniają różnice językowe, które zagodzi siownictwo międzynarodowe, czyli wspólne (pod względem etymonu, formy i funkcji) dla przynajmniej trzech języków z trzech rodzin językowych.

Analiza przybnie zebranego siownictwa turystycznego (154 jednostki), wyekscerpowanego z losowo wybranych tekstów poświęconych szeroko pojętej tematyce turystycznej pozwoliła na sformułowanie kilku wniosków.

Wśród 154 wyrazów/terminów turystycznych odnajdujemy 59 internacjonalizmów (38,3 %) przyporządkowanych funkcjonalnie różnym sferom turystyki oraz 7 cytatów leksykalnych (4,5 %), które z dużym prawdopodobieństwem upowszechnią się w wielu językach, docierając do warstwy siownictwa międzynarodowego. Uzupełniają je wyrazy tłumaczone ekwiwalentnie (68; 44,2 %), również formami dubletowymi, przybliżającymi daną jednostkę do grupy siownictwa międzynarodowego. Pozostałe 20 jednostek (13 %) stanowią wyrazy ograniczone funkcjonalnie do języka polskiego. Przewaga internacjonalizmów oraz wyrazów tłumaczonych dubletowo świadczy o potrzebie ujednolicenia terminologii przyporządkowanej funkcjonalnie sferze turystyki bliskiej każdemu człowiekowi bez względu na jego wykształcenie, przygotowanie językowe i status społeczny.

LITERATURE:

1. Encyklopedia języka polskiego, pod red. S. Urbaczyska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1994, s. 127.
2. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, pod red. K. Polackiego, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993, s. 229.
3. Mackiewicz J., O potrzebie siownika internacjonalizmów, ‘Poradnik Językowy’ 1986, z. 9-10, s. 647.
4. Mikołajczak A. W., Język w kulturze polskiej, Wrocław 1998.
5. Rybicka-Nowacka H., Rzeczowniki zapożyczone z łaciny w języku polskim XVII wieku. Na materiale literatury pamiętnikarskiej, Wrocław 1973.
6. Skorupska-Raczyska E., Progresywne zapożyczenia pochodzenia łacinskiego w polszczyźnie XIX wieku, Gorzów Wielkopolski 2000.
7. Witaszek-Samborska M., Zapożyczenia z różnych języków we współczesnej polszczyźnie (na podstawie siowników frekwencyjnych), Poznań 1993.

УДК 379.851

СТРУК Ю.

Наук. керівник: МАРТИНОВА Н.С., ст. викладач

м. Київ,

АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНИХ ДІЙ В ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ НОВОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Сучасна індустрія туризму на Україні – складний комплекс галузей (сфери виробництва, послуг, культури, освіти), а також туристичних підприємств, головна мета яких забезпечити прийом, обслуговування і перевезення туристів.

Найбільш активна рушійна частина підприємств туризму – це туроператори – суб'єкти туристичної діяльності, які створюють і пропонують різноманітні туристичні продукти.

Ринок пропозиції вітчизняних турпродуктів швидко насичується новими, цікавими турами і маршрутами, тому одне з головних завдань туроператорів – грамотно сформувати і вдало продати свій унікальний тур.

Метою нашого дослідження є аналіз професійних дій туроператора в процесі створення нового туристичного продукту в умовах високої конкуренції.

Завданнями дослідження ми визначили:

- охарактеризувати етапи створення нових туристичних продуктів;
- проаналізувати ключові професійні дії, які здійснює команда менеджерів туризму в процесі створення нового турпродукту, використовуючи власний приклад.

Діяльність суб'єктів туризму зі створення, просування та реалізації туристичних послуг розглядається в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: Зорін І.В., Квартальнов В.О., Кифяк В.Ф., Любіцева О.О., Сокол Т.Г. та ін. Вивчивши літературу з даної проблеми, ми дійшли до висновку, що процес розробки нового туру складається з наступних етапів:

- передпроектний етап;
- проектування туру;
- ринковий етап [1, с. 32].

Мету та завдання дослідження ми реалізували в процесі вивчення наступних дисциплін "Туристичне країнознавство", "Туристичні ресурси України", "Організація обслуговування туристів в готелях", "Технологія туристичної діяльності". Результати роботи були узагальнені в процесі роботи над курсовим проектом "Створення нового туру "Розваги по-українськи" на прикладі туроператора "Супутник".

На етапі створення туру ми з'ясували, що головними напрямками роботи є:

- моніторинг ринку, оцінка конкурентоспроможності власного підприємства;
- вибір ринкової стратегії та тактики виходу на певний туристичний ринок;
- оцінка обраного ринкового сегменту;
- попереднє визначення параметрів туру.

Тур "Розваги по-українськи" є культурно-пізнавальним, груповим за формою організації, організованим за маршрутом: Київ–Черкаси–Чигирин–Умань–Пирогово–Київ.

Спираючись на досвід роботи на тренінгах, а також на власний досвід ми можемо стверджувати, що найбільш складною і відповідальною ділянкою роботи є розробка ідеї туру і обґрунтування вибору нового туру. На цьому етапі важливо провести дослідження ринку аналогічних продуктів, проаналізувати ті туристичні ресурси, що є на території представленого регіону, визначити круг споживачів, які зацікавлені нашою пропозицією. Так, досліджуючи туристичний регіон Черкащини, територією якого проходить маршрут, ми переконалися, що цей край є одним з привабливих в Україні.

Далі на стадії проектування туру ми здійснювали наступні заходи:

- розробляли власно схему туру;
- вирішували організаційно-технічні питання щодо майбутнього туру;
- визначали економічні параметри турпродукту.

Ще однією ключовою дією етапу проектування є складання програми туру. На цьому етапі найбільш важливо приділити:

- вибору пунктів маршруту;
- вибору об'єктів огляду;
- вибору партнерів з обслуговування [2, с. 147].

Спираючись на власний досвід організації та проведення туру ми стверджуємо, що остання дія є особливо складною. Головними критеріями вибору партнерів ми вважаємо:

- надійність;
- своєчасна інформованість про всі зміни;
- оптимальна ціна та якість;
- зручність на маршруті.

Обов'язковою та відповідальною професійною дією також є оформлення поточної документації до туру (внутрішньої і зовнішньої). Нами були підготовлені та оформлені такі документи: програма туру або програма перебування на маршруті, програма обслуговування туристів під час маршруту, технологічна картка маршруту, графік завантаження турфірми, інформаційний листок до путівки туристичної подорожі, розрахунок вартості туру. Також нами було зроблено рекламну презентацію туру та зібрано приклади рекламного матеріалу.

Не менш важливим етапом є реалізація придуманого туристичного продукту.

Наприклад, пропозицій турів Черкащиною достатньо багато, але переважна їх більшість є традиційними. Ми пропонуємо комбінований варіант туру, який поєднує як культурно-пізнавальну програму, так і розважальну.

Також ми наполягаємо на встановленні привабливої ціни на тур, тому що він за класом обслуговування є туристичним та розрахований на туристів з невисокими доходами. Ми сприятиме розповсюдженню інформації про наш тур шляхом “сарафанного радіо”. Крім цього, реклама в Інтернеті є дуже ефективною на даний час, але вона повинна бути цільовою. Тому ми сприятиме розміщенню позитивних відгуків про наш тур на власному сайті та інших туристичних порталах.

Необхідними засобами просування нашого туристичного продукту є реклама, особисті продажі тощо. Ми повинні запропонувати наш продукт так, щоб він вигідно відрізнявся від інших. Наприклад, ми беремо участь в конференції і розповідаючи про тур вже пропагуємо відпочинок на Черкащині. Також можна обмінюватися досвідом серед студентів, влаштовуючи навчальні екскурсії і подорожі. Ми плануємо здійснювати подорожі в період численних фестивалів, які проходять на Черкащині.

Висновок. В результаті виконання проекту та інших практичних завдань ми з’ясували наступне. Процес

розробки нового туристичного продукту включає три етапи: розробка і узагальнення ідеї туру, проектування туру і етап виведення на ринок. Кожний з етапів включає виконання певних дій професіоналів – менеджерів туризму, головними відмітними особливостями яких є:

- чітка відповідність нормам та правилам туристичного законодавства (перш за все, вимоги безпеки);
- дотримання якості на всіх етапах роботи;
- узгодженість дій менеджерів, тобто робота в команді;
- трудомісткість дій;
- прояв творчості і креативу в процесі роботи;
- відповідальність.

Отже, процес створення туру – це тривалий трудомісткий процес, запорукою успіху якого є професіоналізм команди менеджерів, що працюють над турами. Їх робота складається з послідовних злагоджених професійних дій результат яких – унікальний туристичний продукт здатний продаватися та приносити підприємству прибуток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любицева О. О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. та допов. – К.: Альтерпрес, 2008. – 300 с.
2. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності. Підручник. – К.: “Грамота”, 2006. – 263 с.

УДК 006.83

ФЕЩЕНКО Д.

Наук. керівник: ПЕРШКО І.О., к.б.н.

м. Житомир

СТАНДАРТИ ЯКОСТІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Безсистемне та безконтрольне використання природних ресурсів, порушення й руйнування природоохоронних систем, забруднення навколишнього середовища, надмірне техногенне навантаження та викликані ним надзвичайні ситуації та аварії призвели до того, що екологічні проблеми стали одними з найактуальніших й найгостріших проблем сьогодення, як світового, так й державного та регіональних рівнів.

Стандарти дають короткий узгоджений виклад інформації щодо сучасної технічної практики та служать засобом передачі технологічної інформації, характеризують технологію чіткою, стислою мовою й відображають погляди експертів з усього світу. Стандарти сьогодення – це стратегічні ділові проблеми першого порядку, які стосуються таких життєво важливих турбот країни як якість, екологічна відповідальність, доступ до світових ринків тощо. Екологічна стандартизація та нормування становлять невід’ємну частину всієї діяльності людства й більшість вважає, що вони впливають майже на усі аспекти нашого життя.

Система екологічних стандартів – найважливіша складова природоохоронного законодавства. Є стандарти міжнародні, державні, галузеві й стандарти підприємств. Стандарти з охорони природи об’єднано під загальним номером 17: 17.1 – Охорона природи. Гідросфера; 17.2. Охорона природи. Атмосфера та ін. На Україні ще діють стандарти СРСР, хоча проводиться робота зі створення власних державних стандартів.

Якість атмосфери – це сукупність властивостей атмосфери, по визначенню ступеню впливу фізичних, хімічних та біологічних факторів на людей, рослинний й тваринний світ, а також на матеріали, конструкції й довкілля у цілому. Атмосферне повітря лише умовно можна вважати невичерпним природним ресурсом. Повітря необхідне тільки певної якості, а під впливом антропогенної діяльності хімічний склад та фізичні властивості повітря дедалі погіршуються. На Землі вже практично не залишилося місця, де б повітря зберегло свої початкові чистоту та якість, у деяких промислових

зонах стан атмосфери вже просто загрозливий для навколишнього середовища.

Забруднення атмосфери відбувається як природним, так й антропогенним шляхами. Природне забруднення атмосфери відбувається за рахунок надходження до неї вулканічного газу, природного пилу, спорів грибів, різних мікроорганізмів, пилку рослин тощо. Антропогенне забруднення атмосфери – це наслідок непередбаченої виробничої діяльності людини. Забрудненістю атмосфери називають несприятливі зміни стану атмосферного повітря, цілком або частково зумовлені діяльністю людини та інше.

Система стандартів з методів й методик визначення забруднюючих речовин у повітрі розглядає методи пошарового відбирання проб для оцінювання якості навколишнього середовища, методи визначення швидкості та витрат газових потоків, які відходять від стаціонарних джерел забруднення, методи визначення тиску та температури газопилових потоків, які відходять від стаціонарних джерел забруднення; методи визначення вологості газопилових потоків, які відходять від стаціонарних джерел забруднення, прилади для відбирання проб повітря населених пунктів, газоаналізатори автоматичні для контролю забруднювачів, засоби вимірювань обсягу або маси рідини та газу, що протікає та ін.

Нормативно-правовими документами контролю є: європейські угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів та постанови Кабінету Міністрів України (наприклад, постанова "Про здійснення екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон", "Про впорядкування справляння зборів у пунктах пропуску через державний кордон", "Про забезпечення транспортних засобів первинними засобами пожежогасіння").

Якість води – це характеристика її складу та властивостей, яка визначає придатність для конкретних видів використання. Згідно з водним кодексом України, оцінювання якості води здійснюється на основі нормативів екологічної безпеки водокористування та екологічних нормативів водних об'єктів. Чинні нормативи дають змогу оцінювати якість води комунально-побутового, господарсько-питного й рибогосподарського використання. Забезпечення належної якості води є однією з найбільших й важливих проблем та має глобальне значення.

Якість водних об'єктів – це сукупність властивостей води по визначенню ступеня впливу фізико-хімічних та біологічних факторів на людей, рослинний й тваринний світ та довкілля у цілому. Регламентується за стандартами в яких розглядаються основні терміни та визначення, правила контролю якості води водойм й водотоків, правила вибору, оцінка якості джерел центрального господарсько-питного водопостачання, гігієнічні вимоги й контроль за якістю питної води, правила контролю якості морських вод та ін. Серед забруднень розрізняють фізичне, хімічне, біологічне й теплове.

Якість ґрунтів – це сукупність фізично-хімічних й біологічних властивостей ґрунтів, що визначають їх безпечність у епідеміологічних та гігієнічних відносинах. Визначається якість ґрунтів за показниками їх санітарного стану та комплексу критеріїв (санітарно-хімічних та санітарно-мікробіологічних). У ґрунті взаємодіють усі компоненти біосфери, поєднуючись, формуючи там складну полігенетичну біокосну систему. Ґрунти є важливим та незамінним природним ресурсом й головним завданням діяльності людини є підтримка здатності ґрунтів до самовідновлення у процесі ґрунтоутворення.

Система стандартів визначення забруднюючих речовин у ґрунтах розглядає методи визначення ємності катіонного обміну, метод вимірювання та розрахунку суми токсичних солей у розкритих та вміщуючих породах, методи визначення органічної речовини, метод визначення іонів карбонату та бікарбонату у витяжці, методи визначення іонів хлориду у водній витяжці, метод визначення іону сульфату у водній витяжці, метод визначення натрію та калію у водній витяжці, визначення нітратів за методом ЦІНАО, визначення обмінного амонію за методом ЦІНАО та ін.

Система екологічних стандартів згідно з УКНД (ДК 004) включає такі групи:

- систему стандартів з захисту довкілля;
- систему стандартів з відходів;
- систему стандартів з якості повітря;
- систему стандартів з якості води;
- систему стандартів з якості ґрунту;
- систему стандартів з безпеки праці, довкілля та життєдіяльності населення.

Система стандартів з якості повітря розглядається згідно з УКНД й каталогами нормативних документів, у яких всі стандарти розподілені на групи та підгрупи за ієрархічною трирівневою ознакою. Ця система стандартів встановлює терміни, характеристики й настанови щодо вимірювання якості повітря, розробляє правила та вимоги щодо якості повітря, розглядає якість повітря взагалі, атмосферу довкілля, повітря в середині приміщення, атмосферу робочої зони, викиди стаціонарних джерел і викиди двигунів транспортних засобів.

Система стандартів якості води розглядається згідно з УКНД та каталогами нормативних документів, у яких всі стандарти розподілені на групи та підгрупи за ієрархічною трирівневою ознакою. Ця система стандартів встановлює терміни й визначення основних характеристик та показників, розробляє настанови, правила та вимоги щодо якості води взагалі, води природних джерел, питної води, води на промислові потреби, стічної води; досліджування фізичних й біологічних властивостей води, а також для визначення вмісту хімічних речовин; методів визначення забруднюючих речовин середовища та їх класифікацію, встановлює правила визначення забруднюючих речовин, методи відбору проб, апаратуру й реактиви, прилади для

вимірювання параметрів середовища, проведення аналізу, обробку результатів та документацію для рестрації результатів.

Система екологічних стандартів є невід'ємною складовою частиною комплексу стандартів держави тому, що необхідно постійно враховувати антропогенний вплив на навколишнє природне середовище, який зростає у часі та просторі. Придатність навколишнього середовища для життя характеризується рівнем його якості. Якість природного середовища постійно впливає на якість продукції, сировини, матеріалу. Тому ця проблема є також об'єктом екологічної стандартизації й привертає все більшу увагу як урядів різних країн, так й громадських організацій.

Проблеми навколишнього середовища за самою своєю природою є міжнародними: національні кордони не мають реального значення, вода невловима й текуча течія річок, річка може протікати через кілька різних країн, іноді вона є природним кордоном між ними, обриси озер сформовані головним чином геологічними факторами, а не за рахунок діяльності людини, течія підземних вод не підкоряється кордонам на поверхні, стаючи у деяких випадках причиною гострих суперечок між державами. Якщо води мігрують між країнами, те саме робиться із забруднюючими речовинами, які в них розчинені.

УДК 338.48(477)

ШИМАНСЬКА В.

Наук. керівник: САУХ І.В., доц.

м. Житомир

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

На початку третього тисячоліття туризм перетворився на одну з найбільш високоприбуткових і динамічних галузей економіки в світі. Туристична індустрія охоплює близько 10 % виробленого у світі продукту та приблизно 30 % світової торгівлі послугами. Щорічні прибутки від світового туризму сягають 400–600 млрд. дол., або близько 12 % світового валового продажу. Кількість міжнародних туристичних подорожей зростає. Щорічно їх обсяг коливається в межах 700–800 млн. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації до 2020 року цей показник зросте до 1,6 млрд. на рік, а щорічні витрати туристів у зв'язку з цим підвищаться до рівня 5 млрд. дол.

Україна проголосила туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки. У нашій країні туризм має вагомий вплив на такі ключові галузі господарства, як транспорт і зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання та багато інших, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку держави.

Програма дій на ХХІ століття проголошує системність заходів, системний підхід до сталого розвитку як основний методологічний засіб, інструментарій розв'язання екологічних проблем усіх рівнів діяльності людини: від глобального всесвітнього до приватного життя людини з метою збереження довкілля в аспекті удосконалення стандартів якості навколишнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абошняк П.П. Екологічний менеджмент: Навч. посібник / П.П.Абошняк. – Х.: Нова хвиля, 2008. – 471 с.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко // РВПС України НАН України. – К., 2007.-716 с.
3. Ловець А.С., Черняк В.А. Стандарти якості навколишнього середовища: сучасне вирішення питання // Нова парадигма довкілля. – 2009. № 3. – С. 24-29.
4. Науменко Г.Б. Екологічна політика на Україні та здоров'я населення у плані подальшого удосконалення стандартів якості навколишнього середовища // Нова парадигма довкілля. – 2009. – № 8.- С. 11-15.
5. Орушняк М.М., Падалка З.Й. Принципи раціонального природокористування та стандарти й нормативи якості навколишнього середовища // Нова парадигма довкілля. – 2009. – № 1.- С.47 – 51.
6. Пашенко В.М. Загальнонаукові проблеми природничих досліджень у контексті парадигми сталого розвитку // Проблеми сталого розвитку України. – К.:БМТ, 2008. – 402 с.

Однією з найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України в сучасних умовах є туристична діяльність, яка сприяє розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції країни. Оптиміальне використання потенційних можливостей туристично-рекреаційних ресурсів, підприємств туристичного бізнесу й історико-культурного потенціалу дозволяє не лише поліпшити економічний стан, але і впливає на соціальний рівень життєзабезпечення та розвиток інфраструктури в конкретному регіоні.

В умовах трансформаційних змін в економіці України туристичний бізнес є перспективним з погляду динамічності розвитку та потенційної прибутковості. А його безпосередній розвиток у кожному регіоні країни веде до підвищення конкурентоспроможності держави.

Вагомою структурною складовою економіки України в даний період стає регіональний туристичний комплекс, що виступає основою інтегрального суспільно-географічного районування території країни.

Сфера рекреації й туризму в регіонах України перебуває на етапі зародження. Руйнування наявної інфраструктури, відсутність належного фінансування для розвитку, криза в більшості підприємств цієї сфери зумовлюють необхідність пошуку шляхів відновлення та поступального розвитку туризму в регіонах. Ринкові перетворення поставили багато підприємств туристичного комплексу в складне становище, зумовивши кризу всього туристичного комплексу країни. У сучасних умовах регіональні туристичні комплекси мають ряд серйозних проблем: низька якість рекреаційно-туристичних послуг, слабка інфраструктура, високий рівень зносу основних фондів, стагнація розвитку внутрішнього і в'їзного туризму.

Регіональний туристичний комплекс є однією з вагомих складових конкурентоспроможної економіки України, він має виразно експортно-орієнтований характер і сприяє інтеграції країни в систему світового господарства.

Важливо також зазначити, що туристичний комплекс виконує суспільно необхідні функції, основною з яких є максимальне задоволення потреб платоспроможного населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку.

Нині туристичний комплекс країни реалізує свої можливості на третину. Це зумовлено низкою причин, серед яких: високі податки; невирішеність питань з приватизації землі та захисту приватного капіталу; недостатня державна підтримка суб'єктів державного підприємництва; відсутність системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг; недостатнє кадрове забезпечення сфери туризму та ін.

Головними стратегічними напрямками подальшого розвитку регіональних туристичних комплексів в Україні є:

- забезпечення загальнодержавної і регіональної підтримки туризму, залучення до його розвитку як державних, так і підприємств інших форм власності, а також окремих громадян;
- створення розвиненої туристичної інфраструктури з метою надання якісних і різноманітних послуг туристам;
- забезпечення пріоритетності вітчизняного внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму на основі використання туристичних ресурсів, національної історико-культурної спадщини українського народу;
- розвиток інформаційно-рекламної і маркетингової діяльності;
- підготовка і перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів для потреб рекреаційно-туристичної діяльності.

Регіони України володіють багатим рекреаційно-туристичним потенціалом, який при ефективному використанні здатний не лише привести до відродження туристичного комплексу регіонів, а й здійснити поштовх для розвитку всієї вітчизняної економіки. Світова практика показала, що при ефективному державному управлінні туризм може давати відчутні результати як для окремих регіонів, так і для держав у цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 440 с.
2. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.unwto.org
3. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tourism.gov.ua>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.98:615.851

ЛІТАШ Г.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м.Київ

ТРАНЗАКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ПСИХОТЕРАПІЇ

Транзакційний аналіз – це філософія особистості та людських стосунків, модель для аналізу поведінки та взаємодій між людьми, а також чудовий метод, що допомагає налагоджувати комунікації у будь-яких групах, колективах чи організаціях. Він дивовижно об'єднує теорію та практику, розум та емоції, розкриває найпотаємніші сховища психіки, сприяє актуалізації та усуненню внутрішніх конфліктів, звільняє особистість від надмірної адаптивності та критичності.

Захопившись цим методом, важко не скористатись ним в повсякденному житті. Проте не слід забувати, що для дійсного опанування методом треба багато вчитись, на практиці здобувати досвід здорових транзакцій, ухвалення нових рішень та іншої роботи над собою, про які йде мова в ТА.

Основи транзакційного аналізу розробив німецький психолог та психіатр Ерік Берн (справжнє ім'я Леонард Бернштейн). Він почав публікувати свої спостереження ще в 60х роках, але пік суспільного інтересу прийшов до ТА в 70-х.

Транзакційний аналіз розглядає людину насамперед як продукт взаємодії з оточенням і базується на трьох загальнофілософських засадах:

1. Всі люди ОК (О'Кей).
2. Люди мають здатність мислити (виключення складають лише випадки, коли інтелект людини вроджено чи набуто знижений).
3. Люди самі обирають свою долю, а тому при бажанні можуть змінювати своє життя та свої рішення.

Будучи теорією особистості, ТА дає нам картину психологічного “устрою” людини. Цьому служить тричленна модель, відома як модель особистості, основана на станах Я. Вона допомагає зрозуміти не тільки структуру особистості, але і її функціонування, допомагає зрозуміти, як особистість людини виражається в її поведінці.

ТА пропонує теорію дитячого розвитку. Концепція життєвого сценарію пояснює, яким чином у дитинстві формуються витоки стереотипів нашого нинішнього реагування на життя. У рамках цієї концепції ТА пояснює, чому ми, виростаючи, можемо й надалі користуватись виробленими в дитинстві стратегіями поведінки навіть у випадках, коли це призводить до

саморуйнівних та болісних для нас наслідків. Таким чином, ТА є також теорією психопатології.

ТА може застосовуватись в будь якій галузі, де потрібно розуміти людей, їх стосунки та закономірності їх спілкування.

Модель особистості, заснована на станах Я.

Фундаментом ТА є модель особистості, що заснована на станах Я. Стан Я – це сукупність взаємопов'язаних думок, почуттів та поведінкових проявів. Це те, як ми виражаємо якусь частину своєї особистості в даний момент.

Модель описує три стани Я:

Стан Дорослого – стан коли я думаю, почуваю та поведжусь реагуючи на те, що відбувається тут і зараз усіма ресурсами своєї дорослої особистості.

Батьківський стан – стан коли я можу думати, почуватись чи поводитись як хтось з моїх батьків чи фігур, які їх заміняли.

Стан Дитини – стан коли я в своїх думках чи поведінці повертаюсь до дитячої моделі поведінки.

Використання цієї моделі для виявлення різних сторін особистості називається структурним аналізом.

Спілкуючись можна звертатись до одного із трьох можливих станів Я. Особа, у свою чергу, може відповісти також з одного з трьох можливих станів свого Я. Такий обмін повідомленнями називається транзакцією.

Використання цієї моделі для аналізу ланцюжків транзакцій називається власне транзакційним аналізом (конкретна методика в рамках ТА, а не ТА в цілому).

Приклад:

Людина переходить дорогу, вона зосереджена на швидкості машин та відстані між ними. Стежить за дорожніми знаками. Вона реагує на те, що відбувається тут і зараз. Це стан Дорослого.

Раптово машина проїхала біля людини з високою швидкістю, загрожуючи збити її. Людина відскакує. Почуття страху було адекватною реакцією на ситуацію, воно допомогло їй зреагувати та уникнути небезпеки.

Коли машина вже проїхала, людина нахмурюється, погрожує в бік машини кулаком та каже: “Таким водіям права видавати і близько не можна”. В цей час

проявляється стан Батька. В дитинстві ця людина часто бачила як її батько реагував на подібні ситуації.

Через кілька хвилин людина підходить до офісу, де вона працює, і розуміє, що запізнилась на зустріч з начальником. Серце в неї стискається і на якусь мить її охоплює паніка. Зараз наш герой перейшов у стан Дитини. В нього виринули спогади про покарання, які міг накласти на нього хтось із дорослих (наприклад: вчитель в школі). Його почуття паніки є результатом на пережиті старі спогади, а не на те, що може відбутись з ним зараз як з дорослою людиною.

Транзакційний аналіз

Ви йдете по вулиці. Назустріч вам йде ваш знайомий. Він каже: "Привіт". Ви дивитесь на нього й відповідаєте "Здоров був". Щойно ви здійснили просту транзакцію.

Берн говорив про транзакцію як про "основну одиницю спілкування між людьми".

Привітавшись, ви з товаришем продовжили б розмову. У відповідь на ваше "здоров будь", він міг би запитати: "Як справи?", і ви могли б йому щось відповісти.

Аналіз транзакцій з використанням моделі особистості, застосованої на станах Я, покликаний пояснити, що відбувається в процесі такого спілкування.

Є декілька видів транзакцій:

Доповнюючі транзакції – транзакції, під час яких відгукується той стан Я, до якого було направлене звернення.

Наприклад я запитую вас: "Котра година?", ви відповідаєте: "Перша". Це обмін транзакціями зі стану Дорослого. Одні з найпоширеніших доповнюючих транзакцій є Дорослий-Дорослий, Дитина-Батько, Батько-Дитина, Батьківство-Батьківство та Дитина-Дитина. Спілкування буде продовжуватись доки транзакції будуть доповнюючими.

Але якщо я звертаюсь до вашого Дорослого з позиції Дорослого, а ви відповідаєте мені з Батьківської позиції до Дитини, то транзакцію буде перекреслено. Наприклад, на питання "котра година?" ви підхоплюєтесь, червонієте та кричите: "Котра, котра! Не питаєте мене, котра година. Ви знову спізналися!" Своєю лайкою ви пропонуєте мені вийти зі стану Дорослого та увійти в стан Дитини.

Перекреслені транзакції – це транзакції, під час яких відгукується не той стан Я до якого ми звертались. Перекреслення транзакції приводить до розриву в спілкуванні, і для відновлення останнього треба, щоб учасники, або хоча б один із них, перейшли в інший стан Я. Цей розрив у спілкуванні може сприйматись всього лише як легка затримка. З іншого боку, він призводить до того, що люди вибігають з кімнати, гримазюють дверима і ніколи більше одне з одним не розмовляють.

Ерік Берн підрахував, що теоретично перекреслених транзакцій може бути 72 різновиди. На практиці ж трапляються найчастіше такі, де звертання-стимул Дорослий-Дорослий перекреслюється відгуком Дитина-Батько або Батько-Дитина.

Якщо потренуватись аналізувати стани з яких до вас звертаються, ви зможете виходити з конфліктів та не допускати їх появи. З іншого боку, ви завжди зможете припинити бесіду з людиною яка вас дратує.

Транзакційний аналіз включає в себе безліч цікавих та безумовно практичних методик, які використовуються як в соціальній сфері, так і в психотерапії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Е. Ігри в які грають люди. Люди які грають в ігри. – С.-П.: Талісман, 1994. – 306 с.
2. Стьюарт Й., Джойнс В. Основи ТА: транзакційний аналіз. – М.: Просвещение, 1998. – 294 с.

УДК 316.6

ПАНФИЛОВ Д.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.

г. Киев

МАНИПУЛЯЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В наше время, в эпоху рыночной экономики, все больше совершенствуются методы влияния на потребителя, часто эти методы далеки от понятия "честных". Одним из основных "нечестных" методов влияния на людей являются манипуляции. "Манипуляция" от франц. manipulation – и от лат. manipulus – пригоршня, горсть; manus – рука – действие рукой или руками при выполнении какой либо сложной работы; сложный приём в ручной работе, в переносном смысле проделка, махинация. Это настолько часто используемый способ воздействия, что манипуляции вошли даже в наш быт. Кроме того все сек-

ты и культы в той или иной степени построены на манипуляциях. Бывает человек активно манипулирует другим сам при этом чётко не осознавая своих действий и, если попробовать уличить его в манипулировании, он может возмутиться таким "оскорблением" в свой адрес. Происходит это потому, что умению манипулировать мы учимся еще с детства. Простейший пример: ребенок наблюдая за тем, что когда он плачет на него обращают внимание, заботятся, начинает плакать не только когда хочет есть или у него мокрые штаны, а и просто ради внимания. При взрослении плачь и капризы могут стать одним из наибо-

лее действенных методов влияния на родителей (но родителям не стоит все списывать на хитрых детей, дети прибегают к манипулированию не от правильного воспитания).

Многие паттерны поведения связанные с манипуляциями ребенок получает от родителей, даже более того некоторые формы манипуляции стали общественными (“эксперт сказал”), об этом речь пойдет ниже. Манипуляций так много, что в них можно потеряться. В то же время есть риск видеть манипуляции и манипуляторов во всем и во всех или не видеть и стать чем-то похожим на очень социализированную “марионетку”. Однако стоит упомянуть, что многие манипуляции изжили себя и поддастся им, значит выставить себя совсем уж недалевидным (мягко говоря), а это уже асоциально.

Целью данной статьи является классификация основных и наиболее изысканных манипуляций.

Условно их можно разделить по сферам их применения:

1. культовые – т.е. те, что часто используются в сектах и культах, для вербовки, зомбирования, обучения adeptов;

2. политические – используемые политическими партиями и отдельными политиками для влияния на избирателей.

3. Информационные – используемые СМИ для генерирования определенных эмоций или для произведения эффекта на зрителей.

4. Бытовые – применяемые в межличностном общении, в быту, как вариант в семье, часто отличаются тем, что манипулятор не полностью или вообще не осознает тот факт, что он манипулирует;

5. Рекламные – используются в торговле, представлении различных услуг как реклама, акции, промо-компания и т.д.

Теперь рассмотрим подробнее каждую из этих сфер и технологии, которые наиболее часто применяются на практике :

“Культовые” манипуляции

Методы:

– подмена общепринятого, общеизвестного понятия другим более выгодным секте.

Например, известный призыв “твори добро”. В обыденной жизни под словом “добро” мы воспринимаем морально-этические нормы и понятия. Секта используя уже существующее у нас понятие о “добре” может собирать у своих adeptов деньги, причем в крупных размерах, мотивируя это тем, что люди творят “добро”. При этом те самые деньги идут и так уже не бедным руководителям секты;

– использование понятий или терминов, о которых человек не имеет никакого представления и часто никак не может проверить достоверность этих понятий.

Например, в секте рассуждают о каких-то нематериальных энергиях или сущностях, выводят законо-

мерности их существования на которых и строится вся их “религия”. При этом человек часто не понимает, что все его сектантское мировоззрение строится на том, что он в самом начале поверил в какую-то энергию или сущность, существование которой ничем конкретным, чем слова его “учителей” не подтверждалось. А далее на этот акт веры наносить уже логическую структуру не так сложно. Отсюда у человека формируется позиция логического конструктивизма;

– применение абстрактных выражений “будь счастлив”, “живи одним днем”, “проживай жизнь по-полной”, “будь собой”, “расти духовно”. Здесь возможны два варианта манипулирования: 1. сами по себе использовать эти слова можно для того, чтобы заставить человека что-либо сделать, но при этом человек не задается вопросом – а что вообще значит “быть счастливым”, что значит “живи одним днем”, в итоге учитель дающий такие призывы получается мудр, а у adeptов развивается невроз; 2. когда под видом столь благородных и на первый взгляд разумных лозунгов манипулятор предлагает свой единственно верный способ достижения счастья, духовности, полноты жизни, гармонии и т.д.

– манипулятор представляется “жертве” человеком чуть ли не святым или, что более характерно, учит своих adeptов, чтобы они такими выглядели и тем самым дает понять, что есть еще оплот доброты, рассчитывая на тех кому в данный момент по каким-либо причинам плохо и их тянет к тем, кто их пожалеет, вселит надежду ...

– использовании научных фактов и открытий – один из самых современных способов манипулирования, рассчитанный на взыскательного и интеллектуально развитого потребителя, а потому на состоятельного adeptа. Малоизвестен для понимания простыми людьми, логически обоснован и запутан, апеллирует к фактам, но фактам вычлененным из общего контекста. Одной из таких сект является “Онтопсихология” Антонио Менегетти. В философии этого культа намешан целый каскад манипуляций. Отметим только некоторые из них: очень сложная терминология созвучная с научной. А поскольку они себя позиционируют с отдельной наукой, то она отличается по смысловому наполнению, что ведет к манипуляции известными терминами. “Игра с моралью” – еще одна манипуляция, поскольку деятельность секты направлена на властимущих. Им предлагается способ переделать их моральную сферу в соответствии с концепцией правильности, то есть с концепцией получения удовольствия. Именно это и подкупает представителей бизнеса, ведь “все, что приносит удовольствие – является жизнеутверждающим и есть правильно”. Adeptам дается возможность чувствовать себя высокодуховными, при этом делая то, что в моральном контексте не совместимо с внешним миром. Так же используется признанное

в мире научное открытие, но выводы, уже никем из ученых не признанные, ведут к совершенно определенному результату выгодному секте (стоит признать, что не всем сектам так повезло с научными открытиями); происходит заигрывания с религией ввиду того, что у христианства много поклонников и поэтому для объяснения некоторых религиозных понятий вводится “монитор отклонения”, куда “сбрасываются” понятия грех, дьявол, демоны и т.д. Еще одна известная секта для богатых – “Саентология”.

– присваивание лидеру секты сверхъестественных качеств и способностей – один из наиболее действенных методов манипуляции. Иногда лидера/ов представляют как святых, апостолов (мормоны), сверхчеловека, пророка. Таким образом суггестивается священный трепет у адептов, который усиливается в следствии освидетельствования подстраиваемых чудес.

– внешний вид также может быть манипулированием, как, например, у свидетелей Иеговы. Они имеют приличный внешний вид: хорошо одеты, выбриты, с хорошими манерами – не какие то там проходимцы, а серьезные люди, как бизнесмены. Этот же эффект используется в экономических сектах (Орифлейм, Фаберлик, Джунион Грейс, Эйвон и т.д.). Все их представители выглядят как бизнесмены с серьезными доходами, в то время как их доход очень не высок.

Особенно хотелось бы остановиться на экономических сектах. Рассмотрим пример Джунион Грейс. Официально она представлена как страховой брокер, а ее члены – страховые агенты. На самом деле людям под видом одной из страховых услуг, которая у них называется “life”-страхование, “втхивается” финансовая пирамида под названием “мой дом”. “Новонавернутые” собирают деньги на свою квартиру по 5 000 гривен и чем больше они приведут новых адептов, тем больше денег будет у них на счету. В то время их реальные деньги идут в страховую компанию под процент ниже, чем депозитный – 4%. В данном случае мы имеем дело с явной подменой понятия. life-страхование – это страхование жизни. Вместо этого участниками манипулируют при помощи целой серии финансовых сводок, приводя к ощущению масштабности развития компании и исключительности в страховании жизни.

На самом деле, страхование жизни сводится к накоплению на новую квартиру. Чтобы накопить на новое жилище за 70 000 у.е. предлагается необходимо привести около 100 людей. Абсурдность этих цифр – очевидна.

– обучение в других странах при крещении в их церкви и привлечении новых адептов. Особенно в этом направлении преуспели мормоны;

– один из способ прикрыть секту от предвзятых к религиозным организациям людей, это убрать из название любые признаки религиозности, а назвать на-

пример “Секретные знания Шумеров”, и чудеса “пропускать” через СМИ, многие верят тому, что написано в газетах, а о заказных статьях даже не слышали. Тем временем в газету за определенные деньги можно заказать любое чудо-исцеление, воскрешение, дар и т.д.

Политические культы

Методы:

– формируется образ кандидата состоящий из внешних данных: одежды, движений, жестов, биографии и т.д., которые будут на психологическом уровне ассоциироваться у людей, например, с надежностью, уверенностью, добротой, заботой, т.е. всем положительным. При этом, как правило, данный кандидат не то что не обладает такими качествами, но часто обладает прямо противоположными чертами характера.

– политики вызывают и манипулируют вопросами национальной принадлежности, языка, патриотизма, раздувая в прессе конфликты которых до этого не возникало. Например, политик в СМИ говорит, что одна часть страны враждует с другой и выступает с критикой одной из этих частей. В то время сограждане, которые до этого даже не видели этих “ненавидящих” соседей выходят с подачи политиков на улицы, проводят демонстрации и протесты;

– создание впечатления у населения, что у данной силы очень большая поддержка среди народа. За деньги нанимается какое-то количество людей, происходит митинг или демонстрация, с флагами, рупорами, плакатами, иными словами с шоу, которое естественно освещается в СМИ. И не обязательно иметь очень много участников, ведь эти действия происходят на главных площадях города, там обязательно будут люди, толпа зевак и просто случайных прохожих, что по телевизору создадут нужный массовый эффект.

– Огромный манипулятивный эффект создает поддержка партии учеными, военными, звездами эстрады и кино, т.е. теми, чье мнение для многих значительно, кого уважают и любят. Электорат полагает, раз этот уважаемый человек поддерживает эту политическую силу, значит она серьезная. Замалчивается тот факт, что большинство из этих деятелей, участвует в политических акциях за деньги или другие бонусы.

– Партии устраивают концерты эстрадных исполнителей, рок групп. Зачем? Ведь не этим же они планируют заниматься в парламенте? Здесь реализуются два принципа: первый – “хлеба и зрелищ”, второй – создание позитивного имиджа и восприятия партии. Нам запоминается то, где нам было хорошо, где были яркие позитивные эмоции.

– Очень популярны политические ток-шоу, в которых не обсуждаются насущные проблемы и не достигается консенсус, а политики упражняются в ораторском искусстве, т.к. других аргументов кроме слов не приводится.

Информационные:

– В новостях часто звучит фраза “как пояснил эксперт” или “по информации экспертов” в расчете на то, что зритель сочтет – раз эксперт сказал – значит правда. Хотя на самом деле не известно, что это за эксперт? В чем именно он эксперт? Почему он вообще таковым считается? И для кого? А без ответа на эти вопросы, легко внушить любую информацию.

– Тот же вариант с экспертом усложняют, когда приглашают какого-то реального эксперта. А здесь возможны варианты: 1. Выдернуть из контекста и воспроизвести то, что выгодно СМИ. 2. Элементарно подкупить. 3. Эксперт может говорить на малопонятном для обычных обывателей языке, используя сложную терминологию, которая вполне для специалиста может оказаться ахинеяй.

– “Принцип бутерброда”, когда сначала подается объективная информация, потом явная дезинформация, попросту ложь, а затем снова правдивая информация. Тем самым человек воспринимает и то, и другое. Этот же принцип используется и в быту, и в политике.

– В газетах печатается вроде бы позитивная статья, но приправленная невинными “едкими фактами” и замечаниями, которые целиком меняют представления о человеке или организации.

– Один из обыкновенных способов привлечения внимания – громкие заголовки, иногда даже не связанные со статьей. .

Бытовые:

– Манипулятор притворяется “жертвой”, более слабым человеком, несведущим в этой области, нуждающимся в помощи. Затем вдруг набрасывается на оппонента с резкой критикой, ловит на словах, говорит: “Ты что самый умный?” или заставляет сделать работу за него.

– Манипулятор всячески льстит: какой вы хороший, умный, мужественный, и при этом просит сделать что-то за него.

– Поддабривающие высказывания (“Тебя что, так легко заставить подчиниться”).

– Подзадоривающие высказывания (“Вряд ли ты можешь позволить себе такое купить”) – широко используется в продажах;

– замаскированные под малозначительные и случайные высказывания – оговор и клевета, которые могут быть приняты за таковые лишь по недоразумению;

– “невинный” шантаж (дружеские намеки на промахи, ошибки, допущенные адресатом в прошлом, шуточные упоминания “старых грехов” или личных тайн адресата);

– Признание своего незнания или поражения, таким тоном и словами, как-бы говорящими – сам дурак, ты не достоин тягаться со мной, я как умный избегаю столкновения с дураком и т.д.

– В группе людей манипулятор часто высказывается от имени всех, тем осуществляя давления на кого-то или утверждая свою идею;

– Выставляет одного человека, своего соперника на показ льстивыми выражениями, а потом планомерно свержает оппонента с явно завышенного пьедестала.

– “Динамо”, манипуляция характерная в основном для женщин. Дама демонстрирует всяческое расположение состоятельному кавалеру, намекая на финиш их отношений в постели, сама же раскручивает его на деньги, а потом подводит черту под их отношениями;

– Власть – как способ заставить человека сделать то, что нужно. Человек, облеченный властью, благодаря впечатлению самого факта власти, заставляет делать другого то, что власть имущему нужно.

Рекламные:

– Манипулируется на принадлежности к референтной группе. Например, в рекламе известный спортсмен пользуется кремом для бритья, на психологическом уровне нам говорят – пользуйся кремом и ты будешь таким как он. Хотя, скорее всего, звезда не пользуется кремом за 3–5 долларов. Это пример отсылки и к дорогим брэндам;

– Используются неоконченные фразы, силлогизмы: окончание додумывает человек по аналогии;

– Играют на тщеславии, расточают похвалы тем, кто купил этот продукт и услугу.

– Показывают людей, воспользовавшихся данной услугой или товаром, счастливыми и подчеркнуто радостными. “Вы будете счастливы, если в ваше туалет будет пахнуть лавандой”.

– Используются факты, которые неизвестны широкой аудитории. “Вы верите что немцы, особые ценители пива, будут пить “Зиберт”?”

Мы рассмотрели лишь малую часть манипуляций, а приведенные примеры служат лишь иллюстрацией происходящего вокруг нас. Хочется предостеречь людей слишком увлекающихся поиском манипуляций везде и у всех: не все люди прибегают к такой форме взаимодействия, многие добиваются своих целей без хитростей и уловок. В тоже время, не стоит сильно осуждать всех манипуляторов – в конце концов они придают нашей жизни новых красок. Тем более, если бы не было спроса – не было бы и предложения. В тоже время не следует применять манипуляции в общении с людьми, которых любите. Это может разорвать очень тонкую нить доверия, которое может никогда не вернуться.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Е. Стацевич, К. Гуленков, И. Сорокина. Манипуляции в деловых переговорах: Практика противодействия. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 138с.
2. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. – М.: Эксмо, 2008. – 864 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. П.:СПБ-Питер, 2004.
4. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком /Психология манипулирования. М.: Эксмо, 1997.

УДК 159.923.2

ПІОНТКОВСКИЙ-ВИХВАТЕНЬ Б.О.

м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФКОНСУЛЬТАЦІЯ ЯК КРОК У МАЙБУТНЄ

Профконсультація – (від лат. Professio – рід занять, consultatio – нарада), науково організоване інформування про професії, призначене головним чином для молоді, яка закінчує загальноосвітню школу, з метою практичної допомоги у виборі професії з урахуванням схильностей, інтересів і сформуваних здібностей, а також потреб суспільства. Профконсультація повинна мати відомості про роль і перспективи кожної професії, про потребу в кадрах, про зміст трудової діяльності, соціально-економічний і санітарно-гігієнічний статус професій, шляхах професійного навчання, з одного боку, і про ті вимоги, які пред'являє професія до людини, його психологічним особливостям, про медичні і фізіологічних показання і протипоказання до професії – з іншого.

Кожна людина хоча б раз в житті обирає собі професію. Щоб прийняти правильне рішення, необхідно враховувати ряд факторів – власні побажання, психологічні особливості та можливості. Не слід забувати й про потреби ринку праці. Існує формула вибору професії, яка в загальному вигляді показує, як прийняти оптимальне рішення.

Щоб дійти до зваженого рішення цієї формули, слід зробити декілька кроків.

Сім кроків до зваженого рішення

1. Скласти список підходящих професій. Складіть список професій, які Вам подобаються, цікаві, за якими Ви хотіли б працювати, які Вам підходять.

2. Скласти перелік вимог до професії, що обирається. Складіть перелік своїх вимог:

- професія, що обирається, й майбутній рід занять;
- професія, що обирається, й життєві цінності;
- професія, що обирається, й життєві цілі;
- професія, що обирається, й сьогоденні гарячі проблеми;
- професія, що обирається, й реальне працевлаштування за фахом;
- бажаний рівень професійної підготовки;
- професія, що обирається, й мої схильності й здібності;
- бажані зміст, характер й умови роботи.

3. Визначити значимість кожної вимоги. Визначте, наскільки всі перераховані вимоги значимі. Може бути, є менш важливі вимоги, які, за великому рахунком, можна й не враховувати.

4. Оцінити свою відповідність вимогам кожної з підходящих професій

Крім тих вимог, які є у Вас до професії, існують і вимоги самої професії. Проаналізуйте, чи розвинені у Вас професійні якості, чи відповідають ваші інтелектуальні здібності, психологічні особливості, стан здоров'я вимогам професії.

5. Підрахувати й проаналізувати результати. Проаналізуйте, яка професія із усього списку більше інших підходить Вам по всіх пунктах.

6. Перевірити результати, щоб переконатися в правильності Ваших міркувань, обговоріть своє рішення із друзями, батьками, вчителями, психологом, профконсультантом.

7. Визначити основні практичні кроки до успіху
Отже, Ви прийняли рішення, тепер важливо визначити: у якому навчальному закладі Ви зможете одержати професійну освіту, як розвивати в собі професійно важливі якості, як можна отримати практичний досвід роботи з даної спеціальності, як підвищити свою конкурентоздатність на ринку праці.

Помилки при виборі професії

1. Ставлення до вибору професії як до незмінної
У будь-якій сфері діяльності відбувається зміна занять, посад у міру росту кваліфікації людини. При цьому найбільших успіхів досягає той, хто добре пройшов початкові щаблі.

Проаналізуйте ситуацію на ринку праці. Зверніть увагу на те, що з кожним роком з'являються все нові професії. Будьте готові до того, що прийдеться регулярно підвищувати кваліфікацію, освоювати суміжні спеціальності. Не бійтеся того, що вибір професії зараз, в 11 класі, фатальним образом визначить всю Вашу долю. Зміна вибору, освоєння нової спеціальності зробить Вас цінним фахівцем, необхідним у міждисциплінарних областях діяльності. Перша професія, навіть якщо Ви потім передумаєте й знайдете щось більш привабливе, знадобиться в несподіваних ситуаціях. Наприклад, перша освіта мистецтвознавця допоможе юристові за своєю другою освітою розібратися в складних питаннях спадкування антикварних цінностей...

2. Існуючі думки про престижність професії

Відносно професії забобони проявляються в тім, що деякі важливі для суспільства професії, заняття вважаються непристойними (наприклад: сміттяр).

Економіст або психолог нітрохи не більш корисний для суспільства, ніж хімік або слюсар. Престижність професії повинна враховуватися – але після врахування Ваших інтересів і здібностей. Інакше будете володарем (якщо будете) “модної”, але не тієї спеціальності, що приносить задоволення. Або, чого доброго, виявитесь непридатними для виконання основних робочих функцій...

3. Вибір професії під впливом товаришів (за компанію, щоб не відстати)

Професію ми вибираємо за своїм “смаком” й “розміром” так само, як одяг і взуття. Почуття групи, орієнтація на однолітків – дуже позитивні особливості юнаків. Вони потрібні для освоєння норм поведінки в суспільстві, формування образу “Я” і самооцінки. Тому оглядайся на інших, **порівнюючи** (себе із друзями), а не сліпо повторюючи. Намагайся побачити, чим ти відрізняєшся від товаришів – і в чому ви подібні. Це допоможе зрозуміти, що якщо Вася йде на пожежника (а він – ризикова людина), тобі ця професія може не сподобатися (ти адже дуже обережний і розважливий).

4. Перенесення ставлення до людини-представника тієї або іншої професії на саму професію

При виборі професії треба враховувати насамперед особливості даного виду діяльності, а не вибирати професію тільки тому, що тобі подобається або не подобається людина, що займається даним видом діяльності.

Особливо небезпечно зачарування викладачем (якщо тебе захоплює щирість фізика – це не означає, що тобі подобається фізика сама по собі, поза “комплексом”). Крім того, часто юнаки роблять помилку, намагаючись одержати професію кумира – спортсмена, політика, журналіста, артиста. Спортсмени – вони не всі такі.

5. Захоплення тільки зовнішньою або якою-небудь частковою стороною професії

За легкістю, з якою актор створює на сцені образ, стоїть напружена, буденна праця.

А журналісти не завжди виступають у телепередачах – частіше вони перелопачують масу інформації, архівів, розмовляють із десятками людей – перш, ніж підготують 10-хвилинне повідомлення, що, до того ж, озвучить інший (диктор на телебаченні).

6. Ототожнення шкільного навчального предмета із професією або погане розрізнення цих понять

Є такий предмет, як іноземна мова, а професій, де потрібна здібність до мови, багато – перекладач, екскурсовод, телефоніст міжнародного зв’язку тощо. Тому при виборі професії треба враховувати, які реальні заняття й професії за цим предметом стоять.

Для цього найкраще не просто вивчити професіограми або словники професій. Варто проаналізувати газети з вакансіями на біржі праці (там звичайно вказується, яка освіта потрібна для конкретної вакансії). Наприклад, людина з лінгвістичною освітою (“українська мова й література”, “іноземна мова” у школі) може працювати й викладачем, і перекладачем, і редактором, і серетарем-референтом. До того ж май на увазі, що

професій існує більше, ніж шкільних предметів. Можна стати юристом, маркетологом, апаратником. Професії звичайно можуть бути асоційовані з декількома шкільними предметами (звичайно відповідають вступним іспитам у ВНЗ при вступі на цю спеціальність). Скажімо, майбутньому економістові в школі може подобатися одночасно й математика, і географія.

7. Застарілі уявлення про характер праці в сфері матеріального виробництва

У всі професії, і насамперед у робітників, впроваджується складна й цікава техніка, підвищується культура праці.

(А комп’ютер впроваджується абсолютно у всі сфери діяльності – аж до тваринництва).

8. Невміння/небажання розбиратися у своїх особистісних якостях (схильностях, здібностях)

Розібратися в собі, тобі допоможуть профконсультанти, батьки, учителі, товариші.

Корисними також можуть виявитися психологічні тести, а також статті й публікації на тему популярної психології. Однак май на увазі, що серед них багато непрофесійних, так що стався критично як до результатів тестів, так і до того, що пишуть у психологічних книжках. Завдання популярних тестів – активізація діяльності по самопізнанню (самоспостереженню, самоаналізу), а не видача тобі готової відповіді на питання про те, ким бути або наклеювання ярлика про те, який ти.

9. Незнання/недооцінка своїх фізичних особливостей, недоліків, істотних при виборі професії

Існують професії, які можуть бути тобі протипоказані, тому що вони можуть погіршити твій стан здоров’я.

Таких професій небагато й до них належать, в основному, ті, у яких потрібна тривале напруження тих або інших фізіологічних систем. Комп’ютерники сильно напружують очі, а льотчики – серце...

10. Незнання основних дій, операцій та їхнього порядку при розв’язку, обмірковуванні завдання при виборі професії

Коли ти вирішуєш завдання по математиці, то виконуєш певні дії в певній послідовності. Було б розумно підійти також і до вибору професії.

Не сприймай жодні інструкції буквально, краще навіть, якщо ти творчо підійдеш до справи й розробиш для себе свій власний план – список необхідних для вибору професії дій. Сюди можуть бути включені: аналіз пропозицій на ринку освіти, аналіз попиту на ринку праці, об’єктивна оцінка своїх здібностей, схильностей, знань (за допомогою тестів або ще якимось) тощо.

Що впливає на вибір професії

Які фактори обумовлюють вибір людиною тієї або іншої професії? На практиці виявляється, що схильності враховуються в останню чергу, а от думка батьків впливає в першу чергу. Існує 8 факторів вибору професії (за Є.О. Климовим):

1. Позиція старших членів родини. Є старші, які несуть пряму відповідальність за те, як складається

твое життя. Ця турбота поширюється й на питання про твою майбутню професію.

2. Позиція товаришів, друг. Дружні зв'язки у твоєму віці вже дуже міцні й можуть сильно впливати на вибір професії. Можна дати лише загальну пораду: правильним буде рішення, що відповідає твоїм інтересам і збігається з інтересами суспільства, у якому ти живеш.

3. Позиція вчителів, шкільних педагогів. Спостерігаючи за поведінкою, навчальною і позанавчальною активністю учнів, досвідчений педагог знає багато такого про тебе, що приховано від непрофесійних очей і навіть від тебе.

4. Особисті професійні плани. Під планом у цьому випадку маються на увазі твої уявлення про етапи освоєння професії.

5. Здібності. Про своєрідність своїх здібностей треба судити не тільки по успіхах у навчанні, але й по досягненнях у найрізноманітніших видах діяльності.

6. Рівень вимог на суспільне визнання. Плануючи свій трудовий шлях, дуже важливо подбати про реалістичність своїх вимог.

7. Інформованість. Важливо подбати про те, щоб відомості, що здобуваються тобою, про ту або іншу професію не виявилися перекрученими, неповними, однобічними.

8. Схильності. Схильності проявляються в улюблених заняттях, на яких витрачається більша частина вільного часу. Це – інтереси, підкріплені певними здібностями.

Професіограма – повний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною. Вона складається на основі аналізу змісту професійної діяльності і містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини.

Наприклад, **Професіограма психолога-консультанта з менеджменту підприємництва та бізнесу:**

I. Соціально-економічна характеристика професії		
1	Галузь народного господарства	Економіка, сфера бізнесу
2	Потреба в кадрах	Обмежена
3	Географія професії	Поширена переважно у містах
4	Тип підприємства або організації	Підприємства та організації різної форми власності
5	Форма організації праці	Індивідуальна
II. Виробнича характеристика професії		
1	Місце роботи	Приміщення з мікрокліматом побутового типу
2	Знаряддя праці	ПЕОМ, довідкова література, оргтехніка
3	Предмет праці	Система стратегій, принципів, методів, засобів, функцій та форм управління
4	Мета праці	Підвищення ефективності виробництва та зростання прибутку
5	Основні виробничі операції	Консультації керівників підприємств та організацій з питань: підбору персоналу; підготовки до ділових зустрічей та участь в них у ролі консультанта керівників; іміджу підприємства, фірми та їх керівництва; специфіки психологічного впливу на колектив; оптимального використання умов і організації праці; особливостей психологічного впливу нових товарів на масового покупця; маркетингу та збуту; впливу реклами та прийняття участі в обговоренні як рекламної компанії, так і реклами окремих виробів. Консультації керівників різного рівня та співробітників з питань: ділової кар'єри; вирішення конфліктних ситуацій; впливу економічних факторів на мвсову свідомість. Прийняття участі в підборі агентів по рекламі, маркетингу та в їх підготовці з використанням методів психологічного тренінгу та ділових ігор.
6	Професійні знання, уміння і навички	Повинен знати: основи загальнопсихологічних дисциплін в обсязі, необхідному для успішного виконання своїх функціональних обов'язків; основи маркетингу та реклами; новітні дослідження як в сфері психологічних, так і економічних наук; основи психодіагностики та профвідбору; основи фізіології та гігієни праці. Повинен уміти: користуватись сучасними засобами обробки інформації; психодіагностичними методиками і тестами.
III. Санітарно-гігієнічна характеристика професії		
1	Ступінь важкості та напруженості праці	Значна інтелектуальна напруженість праці
2	Обмеження за віком та статтю.	Відсутні
3	Режим праці та відпочинку	Ненормований робочий день
4	Змінність	Відсутня
5	Завантаженість аналізаторів	Зоровий, мовно-руховий
6	Несприятливі фактори	Підвищене навантаження зорового аналізатора, відсутність фізичних навантажень, гіподінамія

7	Медичні протипоказання	Хронічні та гострі психічні захворювання, хронічні інфекційні хвороби, функціональні розлади органів мовлення
IV. Вимоги професії до індивідуально психологічних особливостей спеціаліста		
1	Нейродинаміка	Висока рухомість і лабільність нервової системи, міцний тип темпераменту
2	Психомоторика	Спеціальних вимог немає
3	Сенсорно-перцептивна сфера	Спеціальних вимог немає
4	Пам'ять.	Добре розвинена оперативна та довгострокова пам'ять
5	Увага	Значна концентрація та стійкість довільної уваги
6	Мислення та мовлення	Логічність, кмітливість, гнучкість аналітичного мислення, логічне, чітке, грамотне мовлення
7	Інтелект	Добре розвинений інтелект
8	Емоційно-вольова сфера	Добра вольова регуляція психічних процесів
9	Риси характеру	Акуратність, зібраність, уважність, комунікабельність, ерудиція, загальна культура
V. Підготовка кадрів		
1	Тип навчального закладу.	Вищі навчальні заклади відповідного профілю навчання
2	Термін навчання	Згідно умов навчання
3	Необхідні знання з загальноосвітніх предметів.	Математика, основи держави та права, українська та іноземна мови
4	Перспективи росту	Підвищення кваліфікації, професійний та фаховий ріст

ЛІТЕРАТУРА:

1 Професіограми і професіокарти основних професій. Методичний посібник для працівників служби зайнятості, –

Під редакцією П.М.Василенко, укладач В.В.Синявський, – книга – 4. К.- 1997р. с.-70-73

2. [www.osvita.org.ua /abitur/occupation/articles/2.html](http://www.osvita.org.ua/abitur/occupation/articles/2.html)

УДК 616.89

КОНОНЧУК А.

Наук.керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

НАУКОВА АРГУМЕНТАЦІЯ В РІШЕННІ “АРА” ЩОДО ВИЛУЧЕННЯ ГОМОСЕКСУАЛІЗМУ З КАТАЛОГУ ХВОРОБ DSM

Освітлення науковості рішення Американської психіатричної асоціації щодо виключення гомосексуалізму з каталогу хвороб DSM є безумовно вельми складним та суперечним питанням до вирішення якого слід підходити дуже виважено та професійно, опираючись на історичні факти тих подій. Тому спробуємо на основі досліджених матеріалів науковців, громадських та релігійних діячів показати наукову аргументацію в рішенні “АРА” (the American Psychiatric Association) і розібратися в сутності її підґрунтя.

Можливо, нам людям 21 сторіччя не так легко зрозуміти те рішення АРА, яке було прийняте в 70-ті роки сторіччя минулого. Як колись казав відомий філософ Геракліт “все тече, все змінюється”. Проте не змінилась історія. І для того, щоб зрозуміти дії АРА, нам потрібно повернутися назад, в політичну ситуацію 60–70-х років.

У зазначений період виявилися поставленими під сумнів всі традиційні цінності та переконання. Це був час бунту проти будь-яких авторитетів. Молоді люди більше не хотіли вірити “фахівцям і експертам”. У розрахунок приймалися тільки почуття, суб’єктивні переживання і особисті емоції. “Ти є те, що ти відчу-

ваєш”, – таким було головне гасло. А “якщо ти не даси виходу своїм почуттям, ти зрадиш самого себе і захворієш”. Хіба не інтригуюче...?

У такій атмосфері невелика група радикально налаштованих американських гомосексуалістів розгорнула політичну кампанію за визнання гомосексуалізму нормальним альтернативним способом життя. Їхнім головним гаслом була така фраза – “Я блакитний і щасливий цим”.

Найцікавішим є те, що їм насправді вдалося отримати перемогу в комітеті, який займався переглядом “Діагностичного і статистичного довідника DSM”, що починаючи з 1952 року випускає АРА. Перед самим прийняттям рішення відбувалось коротке слухання в якому ортодоксально налаштованих психіатрів звинуватили в “фрейдистському зміщенні”.

Під заголовком “Ні науково, ні демократично” доктор Джеффри Сатіновер, член АРА з 1982 по 1998 рік, зібрав основні матеріали про той механізм, завдяки дії якого АРА прийняла рішення про виключення гомосексуалізму зі свого переліку сексуальних розладів.

Завдяки його праці і даних, які були ним зібрані щодо виключення гомосексуалізму, у хронологічному порядку ознайомимо вас з тими матеріалами

і механізмами, які і послуговували тому не науковому рішення, і яке вже наробило багато суперечок і, що найприкріше, наслідків як в світі психології та психіатрії, так і загалом у нашому з вами.

Все почалося у далекому 1963 році. Вже тоді Нью-Йоркська медична академія дала доручення своєму Комітету громадської охорони здоров'я підготувати звіт з питання про гомосексуалізм, оскільки гомосексуальна поведінка набувала все більш широкого поширення. Комітет прийшов до наступних висновків:

"Гомосексуальність, дійсно, є захворюванням. Гомосексуал – це індивідуум з порушеннями в емоційній сфері, не здатний до формування нормальних гетеросексуальних відносин". Крім того, в цьому звіті було сказано: "Деякі гомосексуали виходять за рамки суто оборонної позиції і починають доводити, що таке відхилення є бажаним та благородним. І взагалі, вони віддають перевагу такому способу життя."

Виключенню гомосексуалізму з розряду розладів у великій мірі сприяла боротьба осіб з одностатевою сексуальною орієнтацією за громадянські права. У цьому зв'язку варто згадати їх повстання в Грінвіч-Віллідж (Нью-Йорк), спровоковане рейдом поліції моралі в гей-бар "Стоунволл Інн" на Крістофер-стріт 27 червня 1969. Це повстання тривало всю ніч, а на наступну ніч – геї знову збиралися на вулицях, де вони ображали патрулюючих поліцейських, кидали в них каміння, влаштовували пожежі. На другий день повстання – 400 поліцейських вже билися більше ніж з двома тисячами гомосексуалів. Починаючи з цього часу, який вважають початком боротьби за громадянські права геїв, цей рух, що надихнувся прикладами рухів за громадянські права негрів і проти війни у В'єтнамі, носив агресивний і часом конфронтаційний характер. Результатом такої боротьби, зокрема, стало припинення поліцейських нальотів на гей-бари. "Натхнені своїм успіхом у боротьбі з поліцейським переслідуванням, учасники руху за права гомосексуалів спрямували зусилля проти іншого історичного супротивника – психіатрії."

Далі вже на засіданні АРА у 1970 році Ірвінг Бібер, видатний психоаналітик і психіатр, представив доповідь про "гомосексуальність і транссексуалізм". Його піддали різкій критиці: спроби Бібера пояснити свою позицію були зустрінуті образливим сміхом і навіть один з критиків образив його таким чином: "Я читав вашу книгу, доктор Бібер, і якщо б у цій книзі говорилося про чорношкірих так, як у ній йдеться про гомосексуалістів, вас би випотрошили і четвертували як ви того заслуговуєте". Звісно, дуже дивно, як таким чином на засіданні поважної організації можуть відбуватися подібні речі.

Ця наступаюча і в якійсь мірі авантюрна тактика гомосексуалістів спрацювала. Переставши чинити на них тиск, організатори наступної конференції АРА в 1971 році, погодилися створити комісію не по гомосексуалізму, а з гомосексуалістів. Якщо склад комісії

не буде схвалений, попереджали голову програми, засідання всіх секцій будуть зірвані активістами "блакитних". Тут вже розпочалися погрози на адресу організації, проте найгірше відбувалося далі...

Гомосексуалістам самої комісії виявилось недостатньо... Незважаючи на згоду дозволити самім особам з гомосексуальними розладами провести обговорення складу комісії на конференції 1971 року, активісти "блакитних" у Вашингтоні вирішили, що вони повинні завдати ще один удар по психіатрії... Тому що, занадто гладкий перехід позбавив би рух його головної зброї – загрози заворушень. І "блакитні" звернулися до Фронту звільнення гомосексуалістів із закликом провести демонстрацію в травні 1971 року. Разом з керівництвом фронту вони ретельно розробили стратегію організації заворушень, приділивши увагу самим дрібним деталям.

І вже 3 травня 1971 року протестуючі психіатри увірвалися на збори "обраних" представників своєї професії, схопили мікрофон і передали його своєму активісту, що проголосив наступні слова: "Психіатрія – це ворожа наука. Психіатрія веде проти нас безжалюну війну на винищення. Ви можете вважати це оголошенням війни проти вас... Ми заперечуємо повністю вашу владу над нами".

Несподіванка і страх спрацювали. Ніхто із присутніх не висловив жодних заперечень. Потім ці активісти з'явилися перед Комітетом АРА з термінології. Його голова під тиском припустив, що, можливо, гомосексуальна поведінка і не є ознакою психічного розладу і що в "Довіднику з діагностики та статистики" цей новий підхід до проблеми обов'язково має знайти своє відображення.

Коли в 1973 році Комітет зібрався на офіційне засідання з цього питання за закритими дверима, то було прийнято заздалегідь вироблене рішення, зрозуміло на чию користь.

На першому етапі розгляду АРА вирішила, що в майбутньому діагноз "гомосексуальність" повинен застосовуватися тільки у випадках "его-дистонічного" гомосексуалізму, тобто у випадках, коли гомосексуальна орієнтація приводила до "видимих страждань" пацієнта. Якщо ж пацієнт зі свого боку відчував себе нормально з цієї сексуальною орієнтацією, то відтепер вважалось неприпустимим ставити йому діагноз "гомосексуаліст". Критерій суб'єктивного психологічного стилю замінив об'єктивну оцінку фахівців. Крім того, піддався повному перекинуванню базовий принцип психоаналізу, який проголошував, що невротик, який відчуває себе незатишно в своєму стані, більш здоровий, ніж той невротик, який не усвідомлює свого захворювання: "Якщо я не відчуваю себе невротиком, то я не невротик".

На другому етапі: слова "гомосексуалізм" і "гомосексуальність" були зовсім вилучені з "Довідника", тому що, як сказано в коментарі до 10-го видання, цей діагноз визнаний "дискримінуючим".

У 1973 році, як і в наш час, не було жодних наукових аргументів і клінічних свідчень, які виправдовували б таку зміну позиції відносно гомосексуалізму.

Необхідно зауважити, що рішення АРА про виключення “гомосексуалізму” з переліку діагнозів принесло чимало неприємностей тим, хто хотів подолати свою сексуальну орієнтацію (наприклад, тому хто мріяв про справжню сім’ю і дітей). Проблема гомосексуальності зникла з порядку денного конференцій і симпозіумів при зростаючому невігластві щодо того, що ж насправді являє собою гомосексуальна орієнтація.

У 1978 році, п’ять років по тому як АРА вирішила виключити “гомосексуалізм” з “Довідника”, було проведено голосування серед 10 000 американських психіатрів, які є членами АРА. 68% з тих психіатрів, хто заповнив і повернув анкету, як і раніше вважали гомосексуальність психологічним розладом.

В 1992 році ВООЗ виключила “гомосексуалізм” з переліку діагнозів. Але так вчинивши, вона просто пішла за Американською психіатричною асоціацією АРА, яка виключила гомосексуалізм зі свого “Довідника з діагностики та статистики” DSM, тобто з переліку психологічних розладів.

В даний час дискримінації зазнають ті, хто хоче позбутися від своєї гомосексуальної орієнтації, тому що, з одного боку, вони не хочуть пригнічувати свої почуття, а, з іншого боку, бачать, що гомосексуальний спосіб життя не відповідає їх базовим цінностям і уявленням про повноцінне життя.

Зараз, коли минуло вже 20 років, ми бачимо ще більш тривожні зміни. Віце-президент (“NARTH” National Association for Research and Therapy of Homosexuality) Джозеф Ніколас пише у своїй статті “Педофілія не завжди психічний розлад?": В останньому виданні “Довідника з діагностики та статистики”, що випускається Американською психіатричною асоціацією, ми бачимо тривожні зміни у відношенні визначення педофілії. Згідно DSM-IV, людина більше не вважається педофілом, якщо вона просто пристає до дітей або фантазує на предмет інтимного контакту з ними. Він вважається педофілом тільки в тому випадку, якщо усвідомлює, що чинить погано і відчуває від цього тривогу, або якщо педофілія перешкоджає його нормальному життю.

Джеффри Сатіновер коментує: “Діями, різьбленими на ті, що відбулися в сімдесяті роки щодо гомосексуальності у виданні” Довідника “1994 року (DSM-IV), абсолютно змінені використовувані тривалий час визначення всіх парафілій (статевих збочень).

Тепер для того, щоб вважати людину такою яка страждає парафілією (зокрема: садомазохізм, скопофілія, ексгібіціонізм і, серед іншого, педофілія), слід, щоб ця проблема викликала дискомфорт у самої особи. DSM тлумачить так: “Якщо людина, яка вступає у статеві зносини з дітьми та чинить це без всяких розкаянь совісті і при цьому не страждає, її функціонування в інших сферах життя не може бути визнаною педофілом, що потребує лікування...”

Психоаналіз виник в західній культурі на світському ґрунті і базується на іудейо-християнському уявленні про “нормальну” і “ненормальну” поведінку. Психоаналітики хоч і хотіли бути вільними від поняття “моральності”, але насправді класифікували морально неприйнятні і соціально небажані види поведінки як “хвороби” або як “моральні дефекти” (нарцисизм, гомосексуалізм тощо), тобто далі констатації цих явищ як об’єктивної реальності, що походить із суб’єктивних переверсій переживання особи, не пішли.

Але під час сексуальної і культурної революції 60-х певні політично активні групи голосно заявили про те, що гомосексуалізм є тепер вже не небажаною, а навпаки – бажаною формою поведінки і, що не окрема людина була “хворою”, а швидше потрібно вважати “хворим” суспільство. Внаслідок тих всіх подій психоаналітичне поняття “хвороби” стало ще більш туманним.

Замість того, щоб орієнтуватися на АРА і викреслювати слідом за нею гомосексуалізм зі списку діагнозів, ВООЗ могла б провести перше і вирішальне справжнє дослідження соціальної прийнятності гомосексуального способу життя та проаналізувати наявні на цей рахунок медичні факти. З медичної точки зору, такий спосіб життя ніяк не можна вважати “бажаним”. Він пов’язаний, не кажучи вже про СНІД, з безліччю інших серйозних захворювань, що роблять вплив не тільки на окрему людину, але і на суспільство в цілому. Так в країнах ЄС більшість хворих СНІДОМ – гомосексуалісти, але цей факт ретельно ховається. “А нонсенс полягає в тому, що саме гей-організації отримують більшість грошей на боротьбу зі СНІДОМ. Також за деякими даними відомо, що серед гомосексуалістів педофілія поширена в три рази частіше, ніж у гетеросексуальних людей.

Слід зазначити, що ряд відомих клінічних сексологів України та Росії все ж таки не вважають гомосексуалізм нормою. Серед них професори В.В. Кришталь, Г.С. Васильченко, А.М. Свядощ, С.С. Лібіх. Так, В.В. Кришталь і С.Р. Григорян відзначають, що сексуальне здоров’я припускає оптимальну сексуальну адаптацію до протилежної статі і заявляють, що неправильна орієнтація по статі об’єкта потягу, тобто статевий потяг до представників своєї статі (відомо як гомосексуалізм) є порушенням психосексуальної орієнтації, що називають статевим збоченням, сексуальною перверсією, або ж парафілією.

Наслідками вилучення гомосексуалізму з каталогу хвороб DSM можна сміливо вважати дозвіл на укладення одностатевих шлюбів...

Серед країн, що надали одностатевим парам повноцінне право на шлюб, належать *Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Канада, ПАР, Норвегія, Швеція і Португалія*. Одностатеві партнерства (цивільні союзи) узаконені в переважній більшості Штатів Америки, в багатьох країнах Західної і Північної Європи, зокрема: *Великобританії, Данії, Гренландії, Ісландії, Франції, Андорі, Німеччині, Фінляндії, Чехії, Словенії, Угорщині, Швейцарії, Хорватії, Люксембургу, а також у Ізраїлі, Новій Зеландії і в деяких*

штатах *Австралії*. Крім того, і в деяких країнах Північної та Південної Америки одностатеві пари можуть укладати шлюб. У різних країнах одностатеві шлюбні союзи можуть називатися по-різному; розрізняється і перелік прав, якими користуються члени подібних союзів.

Проте, чи можливо подібні союзи вважати адекватними людській природі? Звісно, ні. Бо продовження роду входить до базових дефініцій людського буття. І скільки б ми не намагалися видати одностатеві відносини за норму, ці відносини не приведуть до народження дітей. Але АРА приймаючи рішення про виключення гомосексуалізму з каталогу DSM чомусь вважає це абсолютно нормальним явищем...

У наш час при спрямованості сексуального потягу на представника особи своєї статі практично не звертаються за сексологічною допомогою або звертаються за нею вкрай рідко, так як гомосексуалізм не розглядається в DSM в якості патологічного стану. До речі, варто зазначити, що рішення про вилучення гомосексуальної орієнтації з розряду патології було прийнято перевагою всього лише в один голос.

У тексті, який тлумачить закріплене в даній класифікації ставлення до цього питання, наголошується, що та чи інша сексуальна орієнтація сама по собі не розглядається в якості розладу. Більш того, звертає на себе увагу код F66.1 (его-дистонічна сексуальна орієнтація), яка відображає такий стан, коли "статева приналежність або сексуальна перевага не викликають сумніву, однак індивідуум хоче, щоб вони були іншими по причині додатково наявних психологічних або поведінкових розладів, і може шукати лікування з метою змінити їх". В контексті того, що гомосексуальна орієнтація в розглянутій класифікації сама по собі не вважається патологією, бажання позбутися від названої орієнтації, по суті, свідчить про наявність психологічної аномальності.

Приклад західних країн не вселяє оптимізму, так: у 2005 році шведський пастор Окі Грін, якимось назвав гомосексуалізм "раковою пухлиною суспільства" за що і був відправлений за ґрати. А наприклад у Великій Британії за критику одностатевих шлюбів звільняють з роботи...

На основі представленого матеріалу, ми можемо сміливо зробити висновок: рішення про виключення гомосексуалізму з каталогу хвороб DSM під собою не має жодного наукового підґрунтя; воно було прийнято виключно під тиском організацій і рухів гомосексуалістів. Фрейд, Юнг і Адлер розглядали гомосексуалізм як пато-

логію. Сьогодні ж гомосексуалізм не може бути знайдений в керівництві з психіатрії як психічний розлад.

Це – політика, яка зупинила професійний діалог. Войовничі гей-захисники викликали апатію і замішання в американському суспільстві. Гей-активісти наполягають, що прийняття гомосексуала як людини не може відбутися без схвалення гомосексуальності. Тобто, як виявляється, прихованим підґрунтям вилучення гомосексуалізму яке нам було запропоновано АРА – це, те що менш як 1% гомосексуалістів захотіли диктувати іншим більш як 99% відсоткам гетеросексуалам свої моральні принципи, погляди на те якою має бути сім'я ... І завдяки тому, що склад комітету був складений із представників гомосексуалів, їм це вдалося. Рішення АРА вилучити гомосексуалізм з DSM було представлено публіці як таке, що базується на твердій науковій основі, хоча ця основа фактично була відсутня. АРА і інші стали повторювати ті ж самі помилкові твердження, що громадськість. І навіть Верховний суд тепер вважає само собою зрозумілим, що наука довела, що гомосексуалізм – абсолютно нормальний варіант людської сексуальності, якщо вона рано фіксується та не змінюється.

Дійсно, подібна позиція дещо лякає та змушує задуматись над теперішнім і майбутнім нашого народу та країни в цілому. Якщо говорити про гомосексуалізм з точки зору релігії, то всі конфесії засуджують таку поведінку. Тому для віруючих людей, в принципі, питання гомосексуалізму давно вирішене: священне писання кожної релігії його засуджує.

Тож однозначно можемо з підсумку сказати: гомосексуалізм – це особистісна психосексуальна форма деформації індивіда.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кратохвил С., Васильченко Г.С. Психотерапия сексуальных дисгармоний. М., Медицина, 1991.
2. Гридковець Л.М. Психосексуальні паталогії /Світ подружнього життя. – К.:РД, 2004. – С.142-157.
3. Келли Г.Ф. Основы современной сексологии. С-Петербург, Москва, Харьков, Минск: "Питер", 2000.с 900 с.
4. Каплан Г.И., Сэдок Б.Дж. Клиническая психиатрия. Из синопсиса по психиатрии в 2-х томах. М: Медицина, 1994.с т.1.С. 332-530.
5. <http://ura-inform.com/politics/2010/04/12/artek>
6. <http://christianpost.com /invictory.org>
7. <http://obozrevatel.com/news/2010/7/3/375703.htm>
8. <http://lady.tochka.net/5536-lechish-ot-gomoseksualizma-zaplati-shtraf>
9. <http://versii.com/news/204005/>
10. <http://zman.com>

УДК 159.922.6

АНДРОЩУК О.

Наук. керівник: КУЛЬБІДА Н.М., к.психол.н.
м. Житомир

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО ЮНАЦТВА В ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Початок ХХІ століття характеризується швидким розвитком соціуму, який проявляється не лише в появі

нових технологій та комп'ютеризації всіх сфер життя людини, але також у змінах самої особистості. Ці про-

цеси спонукають сучасну молодь до активного пошуку себе, побудови власного світогляду та стійкої життєвої позиції, аби мати змогу зайняти гідне місце в суспільстві.

Саме тому останніми роками спостерігається зростання інтересу до особистісного підходу у вивченні різних психічних явищ. Особливу увагу привертають ті аспекти особистості, які донедавна залишались поза увагою психологів, або ж були вивчені недостатньо. Саме особистісне самовизначення є досить актуальною проблемою сьогодення. Аналіз багаточисленних визначень даного поняття (А.В.Петровський, К.К.Платонов, І.С.Кон, Е.Еріксон, В.І.Овчаренко та ін.) та їх інтеграція дали можливість зробити висновок, що особистісне самовизначення – це акт побудови власного світогляду; утворення на його основі життєвої позиції, вибір професії, ідеологічних переконань та ціннісних орієнтацій. Самовизначення у вузькому розумінні слова – це визначення своїх планів на подальше життя, а це означає спрямованість на майбутнє. З даного визначення видно, що суб'єктивне переживання часу є визначальним в його побудові.

Ряд психологів вважають, що особистість, як правило, орієнтована лише на один із часових планів. Так, Л.І.Божович [1] доводить, що для юнаків характерна орієнтація на майбутнє, і все теперішнє виступає для них в світлі цієї спрямованості їх особистості. Вибір подальших життєвих планів та самовизначення стають для молоді центром, навкруги якого обертається вся їх діяльність та інтереси.

Існує й інша думка, що хоча майбутнє і має важливе значення в юнацькому віці, однак всі три часові плани (минуле, теперішнє і майбутнє) представлені в процесі особистісного самовизначення. За словами Е.Еріксона [4], невід'ємним супутником ідентичності (тобто самовизначення) є підтримання значущих зв'язків з минулим, встановлення відносно стійких цілей на майбутнє та підтримка адекватних міжособистісних зв'язків в теперішньому.

Дослідженнями життєвої перспективи особистості у взаємозв'язку з цінностями займався К.Муздибаєв [3]. Він вважає, що життєві установки та цінності людей є результатом їх відношення до минулого, теперішнього та майбутнього. Усі життєві події, цілі та засоби, надії та сподівання людей, розміщуючись протягом осі часу, утворюють часову перспективу. Міра насиченості часової перспективи подіями, планами та прагненнями має прямо пропорційний зв'язок зі ступенем цікавості та змістовності життя.

Дослідження, проведені К.Левіним вказують на те, що з віком часова перспектива подовжується. Він відмічає, що у віці 18 – 24 років у студентів коледжу часові горизонти є найбільш подовженими. Американськими вченими К.Штайном, Т.Сарбіном, Я.Куліком також доведено, що формування часової перспективи (реалістична організація її структури, чітке визначення в ній життєвих цілей, її неперервності та

ін.) є результатом соціалізації. Експерименти, проведені ними, вказують на значну скороченість майбутньої часової перспективи у делінквентних юнаків у порівнянні з неделінквентними.

У найбільшій мірі нам імпонують дослідження, проведені Л.Бороздіною та І.Спірідоною [2]. Вони виділяють три основні сфери, що складають основу часової перспективи: “Я”, навчально-професійна сфера та соціальні контакти. В кожній з вікових груп ці категорії мають свою змістовну специфіку.

На їх думку категорія “Я” є основною в юнацькому віці. Юнацтво починає оцінювати та аналізувати себе. Ця категорія представлена в усій структурі часової перспективи, особливо в теперішньому.

Погляд на майбутнє стає більш реальним та змістовним, а тема професії – не просто абстрактні дитячі мрії; це вибір, підготовка, бажання самореалізації в професії. Майбутнє розглядається не лише в світлі ближньої перспективи, а й досить віддаленої, оскільки ставиться в ракурсі пошуку сенсу життя.

Поряд з віковою диференціацією часової перспективи та розвитком особистості спостерігаються і гендерні відмінності в процесі самовизначення. У цьому аспекті цікавими є дослідження американських психологів. Дослідження, проведені в Сполучених Штатах в 40-50 роках ХХ століття, показують, що ядром особистісного самовизначення юнаків є професійне самовизначення та відповідні досягнення у вибраній сфері діяльності [5]. Проте, для самовизначення дівчат сім'я має більше значення, ніж професія. Відповідно відрізняються і критерії самооцінки юнаків та дівчат. Якщо перші оцінюють себе, головним чином, за власними досягненнями в професійній діяльності, то для дівчат важливіші міжособистісні відносини. Звідси і дещо інше співвідношення компонентів самовизначення юнаків та дівчат. Юнаку, що професійно не визначився, нелегко відчувати себе дорослим. Дівчина ж може свої домагання на дорослість оцінювати за іншими показниками, наприклад, наявністю серйозних претендентів на її руку та серце. Іншими словами, чоловічі і жіночі об'єктивні та суб'єктивні критерії дорослості не у всьому співпадають.

Зважаючи на неоднозначність та різноплановість думок у вище вказаних роботах, об'єктом нашого дослідження стало особистісне самовизначення в юнацькому віці. Оскільки в становленні особистості велике значення має сприймання суб'єктом свого часового простору, то предметом нашого дослідження стало вивчення часової перспективи особистості в процесі особистісного самовизначення.

У відповідності з об'єктом та предметом були визначені основні завдання нашого дослідження:

- вивчити особливості особистісного самовизначення в ранньому юнацькому віці у взаємозв'язку з часовою перспективою;
- вивчити гендерні відмінності особистісного самовизначення сучасного юнацтва.

Дослідження проводилось в 10-х, 11-х класах на базі шкіл міста Житомира, школи смт. Черняхова та Житомирської школи-інтернату впродовж 2009–2010 н.р.

У дослідженні використовувалась проєктивна методика. Школярам було запропоновано записати основні інтереси та цілі на майбутнє. При цьому вони мали записати їх в порядку зменшення значущості для себе. Жодних готових варіантів відповідей не було запропоновано. Найбільше нас цікавили такі категорії як "професійна діяльність", "освіта" та "сім'я".

Результати дослідження подані в таблиці 1 та рис. 1, 2, 3.

"освіти", як реалізована ціль, не є актуальною і витісняється більш важливою метою – отриманням професії.

Професійна діяльність. Проблема майбутньої професії майже повністю займає свідомість досліджуваних юнаків. Оскільки в нашому суспільстві з певними професіями пов'язаний відповідний соціальний статус та тип поведінки, то вибір значно ускладнюється. Від юнацтва вимагається, перш за все, зрозуміти, хто вони і чого вони прагнуть від власного життя.

Тема майбутньої професії активно розробляється молодими людьми. Вони не лише усвідомлюють себе

Таблиця 1

Домінуючі цілі, що ставить перед собою юнацтво (у %)

№	Категорії	10 клас		11 клас		11 клас*		1 курс		інтернат		Загалом	
		Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х	Д	Х
1	Освіта	54	60	50	44	95	89	39	20	75	31	63	51
2	Професійна діяльність	59	20	60	13	50	28	39	60	75	16	54	30
3	Створення сім'ї	27	40	60	50	36	39	44	40	90	12	48	34
4	Діти	14	-	20	25	-	33	11	-	50	19	15	23

Примітка: * – юнацтво, що навчається в сільській місцевості, Д – дівчата, Х – хлопці

Середньоарифметичні результати нашого дослідження не відображають всі аспекти даної проблеми, оскільки ми можемо спостерігати різкі відмінності у різних групах досліджуваних. У зв'язку з цим ми намагались висвітлити вікові особливості самовизначення та його залежність від умов соціалізації за основними, виділеними нами, категоріальними групами.

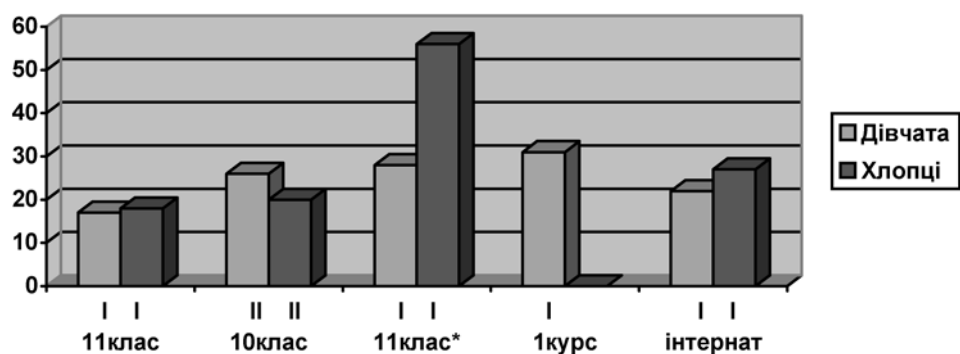
З таблиці 1 видно, що загалом 63% дівчат та 51% юнаків усвідомлюють значення здобуття вищої освіти. У всіх групах опитуваних, окрім 10 класу, велика частка юнаків та дівчат ставлять навчання у вищих навчальних закладах на перше місце (див. рис.1). Для десятикласників першочерговим завданням є закінчення школи. Ця близька ціль має для них досить важливе значення, оскільки від результатів випускної атестації залежить подальша їх доля, а саме шанс вступити до вищого навчального закладу.

Для молодих людей, що навчаються в сільській місцевості, здобуття вищої освіти є особливо важливим. З таблиці 1 видно, що у 95% одинадцятикласників та 89% одинадцятикласників домінуючим у системі цілей є вступ до ВНЗ. Однак ця мета є швидше запевнітим бажанням, оскільки більшість з опитуваних молодих людей усвідомлюють труднощі, пов'язані зі вступом до навчального закладу. При цьому вони чітко усвідомлюють перспективи, які відкриває їм освіта.

У молодих людей, що вже вступили до університету, категорія

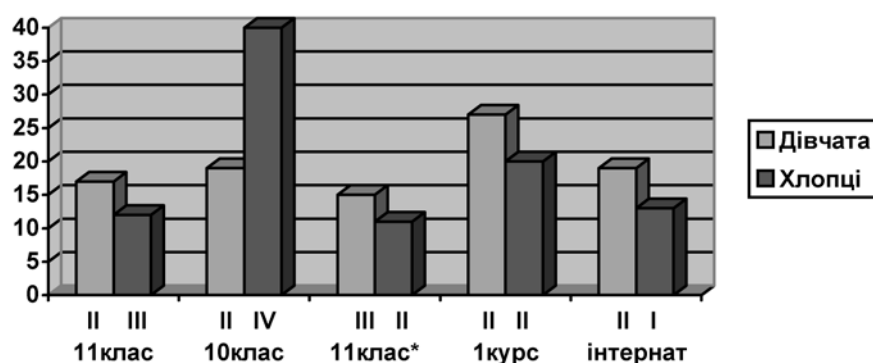
в якості юриста, міліціонера чи водія, а й активно випробовують себе в тій чи іншій сфері діяльності. Деяка частка молодих людей займаються підприємницькою діяльністю. Однак, мотивами її, здебільшого, є покращення свого матеріального добробуту. Як правило, цю діяльність вони не пов'язують з майбутньою професією.

Результати дослідження вказують на те, що сучасні юнки все більше прагнуть самоствердитись в професійній сфері. На сьогодні лише сімейне життя та роль домогосподарки не можуть задовольнити домагання та прагнення сучасних дівчат. Кар'єра, що донедавна вважалась суто чоловічою справою, стала засобом актуалізації бажань молодих дівчат, прагнень бути поміченими та незалежними. Образ "бізнес-леді", створений засобами масової інформації, є настільки принагідним, що досить висока частка юнок (54%) на одне з перших місць в своїх планах на майбутнє ставить роботу і досить часто під нею розуміється таке поняття як "зробити кар'єру". З рис.2 ми можемо бачити, що для юнок з міських шкіл майбутня професійна

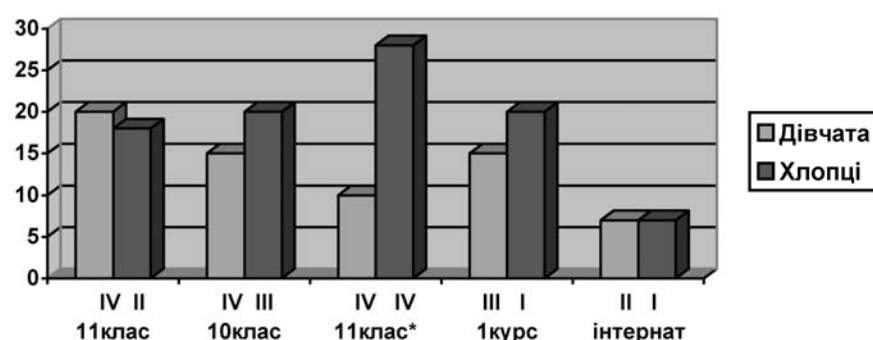
Примітка: * – юнацтво, що навчається в сільській місцевості; I, II, III, IV – ранги

Рис.1. Рангове співвідношення основних цілей юнацтва (категорія "освіта")

Примітка: * – юнацтво, що навчається в сільській місцевості; I, II, III, IV – ранги

Рис. 2. Рангове співвідношення основних цілей юнацтва (категорія "професійна діяльність").

Примітка: * – юнацтво, що навчається в сільській місцевості; I, II, III, IV – ранги

Рис. 3. Рангове співвідношення основних цілей юнацтва (категорія "влаштування сім'ї").

діяльність більш важлива ніж для юнаків (відповідно друге та третє місця).

Цікаві результати були отримані при порівнянні особистісного самовизначення юнацтва, що виховується в різних умовах соціалізації. Для юнаків з школи-інтернату майбутня професійна діяльність є найбільш важливою, оскільки оволодіння професією вони ставлять на перше місце в своїх планах. Очевидно це пояснюється тим, що період отримання освіти в них значно коротший, ніж у респондентів інших груп, так як вони можуть розраховувати лише на отримання неповної вищої освіти. Більшість з них вимушена працювати відразу після закінчення школи.

Загалом, тема професії має ще досить абстрактний характер для всіх досліджуваних груп. Найчастіше вона визначається такими поняттями як "знайти роботу", "отримати престижну професію" та ін. Більшість з опитуваних вказували на отримання саме високооплачуваної роботи і лише деякі (6%) мали на увазі цікаву роботу, до якої б вони мали хист. Ще менша частка тих молодих людей, які вже обрали конкретну професію. Загалом це були учні зі школи інтернату. Це, очевидно, пов'язано з тим, що у них спектр професій, якими вони можуть оволодіти досить невеликий. Юнаки можуть розраховувати на професію слюсаря або водія, а дівчата на професію швачки. Ця ситуація має як переваги, так і недоліки: з одного боку їх професійне самовизна-

чення не супроводжується кризою вибору, а з іншого – це об'єктивно обмежує їх майбутню діяльність та життя вцілому.

Проте, сучасне юнацтво хвилюють не лише подружні взаємини, а й виховання дітей. З таблиці 1 видно, що загалом 15% дівчат та 23% хлопців замислюються про майбутніх дітей. Дівчата зі школи-інтернату мріють дати гарне виховання своїм дітям (50%). При цьому юнацтво інтернату хоче дати "краще життя" своїм дітям. Жоден з них не бажає схожувати на їх долю для своїх дітей.

Загалом юнаки ставляться досить відповідально до планування майбутньої сім'ї та виховання дітей. Досить розхожими були фрази типу "дати добре виховання дітям", "піклуватися про жінку та дітей" та ін. Для них високооплачувана робота виступає засобом для підтримання та забезпечення сім'ї.

В процесі дослідження було виявлено й досить позитивні та обнадійливі результати. Помічено, що сучасне юнацтво стурбоване розвитком власної особистості. Це проявляється у фразах типу "стати кращим", "досягти духовного спокою", "позбутися комплексів та страхів" і таке інше.

Така гостра зацікавленість власною особистістю та прагнення до самоактуалізації характерна лише для юнацького віку, де інтерес до внутрішнього світу є визначальним в процесі вивчення молодими людьми самих себе. Оскільки для ефективного самовизначення необхідно, в першу чергу, усвідомити "Хто я", юнаки не лише пізнають себе, а й намагаються змінити ті риси власного характеру, які їх не задовольняють. Це вже не підлітки, які заявляють: "Любіть мене таким, який я є". Це дорослі люди, які усвідомлюють, що якщо оточуючі чимось не задоволені, значить проблема не в них, а в мені самому, тому треба щось змінити.

Прагнення до духовного спокою є результатом протиріч між бажаннями та неможливістю їх реалізувати. Проте, слід відмітити, що дані страхи не турбують молодь із школи-інтернату. Це пояснюється іншим рівнем соціалізації даної групи молодих людей. Їх теперішнє та майбутнє є менш суперечливим, оскільки пропонує менше альтернатив майбутнього життя. Тому зробити вибір їм набагато легше, і цей вибір не супроводжується кризою.

Крім того, сучасні юнаки прагнуть досягнути розуміння оточуючих та визнання їх незалежності. Такі бажання є характерними для підліткового та юнацького віку. Проте, якщо підліток прагне поваги дорослих нічого для цього не роблячи, то юнаки своїм навчанням, своїми вчинками хочуть довести, що вони гідні займати рівне місце зі старшими людьми.

Приблизно 4% опитуваних проявляють альтруїстичні наміри та бажання – "бути чимось корисним іншим", "допомогти врятувати світ", "брати активну участь в благодійності", "приносити оточуючим радість" та ін. Наявність таких мотивів свідчить про високий розвиток та зрілість особистості. Можна констатувати, що ці юнаки завершили пошук власного "Я" та вже самовизначились, або ж знаходяться на завершальній стадії даного процесу.

На основі експериментального дослідження було зроблено наступні висновки:

- процес емансипації жінок призводить до зміни їх фемінних якостей, що в свою чергу веде до особистісних девіацій. У становленні особистісного самовизначення молодих дівчат головне місце почав займати вибір кар'єри;

- у сучасних міських юнаків сім'я почала відігравати більш важливу роль у побудові особистісного самовизначення, на противагу юнакам з сільської місцевості, для яких робота займає вирішальне місце в системі цінностей у порівнянні з сім'єю;

- об'єктивна обмеженість можливостей вибору соціально депривованих юнаків та дівчат полегшує їх

самовизначення, перш за все професійне. Процес самовизначення в даній групі проходить менш суперечливо і більшість молодих людей не переживають кризу вибору. Але це також обмежує можливості їх майбутньої діяльності та життя в цілому;

- молодь з сільської місцевості, головним чином, зорієнтована на досягнення ближньої мети, а саме – отримання освіти;

- процес самовизначення супроводжується не лише пізнанням себе, але й удосконаленням власної особистості. Сучасні юнаки намагаються змінити ті риси, якими вони не задоволені;

- прагнення молодих людей до духовного розвитку і визнання є результатом суперечностей між бажаннями та наявними можливостями їх реалізувати;

- молоді люди, що знаходяться на останньому етапі досягнення ідентичності, проявляють альтруїстичні риси та бажання допомагати іншим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Избранные психологические труды. Проблемы формирования личности / ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 208 с.
 2. Бороздина Л.В., Спиридонова И.А. Возрастные изменения временной трансспективы субъекта // Психологический журнал. – 1998. – № 2. – С.40-47.
 3. Муздыбаев К. Переживание времени в период кризисов // Психологический журнал. – 2000. – № 4. – С. 5-21.
- Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М.: Владос, 1996. – 336с.

УДК 159.9

ПОГОРЕЦЬКА Ю.

Наук. керівник: КУЛЬБИДА Н.М., к.психол.н.

м. Житомир

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ ДУХОВНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Необхідність рішучого повороту до реальних практичних завдань національного відродження, розбудови правової держави, вирішення цілого комплексу політичних, соціально-економічних проблем, що виникають в зв'язку з цим, передбачає переосмислення всіх суспільних та індивідуально-особистих цінностей, формування на цій основі нової системи духовно-світоглядних орієнтацій підростаючого покоління.

Молоді в Україні (віком до 28 років) понад 10 мільйонів, тобто п'ята частина населення держави. Саме з нею пов'язуються надії на майбутнє. Але в умовах глибокої кризи економіки, культури, ідеології, моралі, освіти і виховання наша молодь все більше втрачає духовно-світоглядні орієнтири, не відчуває твердого ґрунту при формуванні життєвих планів, плутається в загальнолюдських цінностях, втрачаючи сили внаслідок духовного голоду. Студенти, як представники молоді, тут не виняток. За результатами соціологічних досліджень, проведених в Україні у 2009

році, серед молоді віком 16–28 років Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді, відповіді на питання: "В чому ви вбачаєте перш за все сенс свого життя?" розподілилися таким чином:

Таблиця 1

Результати опитування сучасної молоді щодо сенсу власного життя (у %)

Варіанти відповіді	Це для мене головне	Важливе, але не головне	Другорядне значення	Не має значення
Створення життєвих благ для себе і своєї сім'ї	67,9	17,9	2,8	1,0
Прожити життя так, щоб заслужити вічне життя	18,0	81,8	15,8	17,1
Забезпечити процвітання своєї Батьківщини	11,1	26,8	28,4	13,2
Служіння суспільству та людям	14,4	34,5	22,8	9,7
Залишити про себе добру пам'ять	27,4	37,2	12,4	6,2

Як бачимо з табл.1, духовний голод, інверсивне уявлення про життя, виявлення його лише від народження до смерті очевидне. Отже, закономірним є не тільки для молоді України, але й і для всього нашого сучасного суспільства відчуття того, що життя – одне-єдине, що в свою чергу приводить до акцентування уваги на системах цінностей, які ґрунтуються на матеріальному аспекті, “...отсюда проистекают все человеческие извращения, построенные на низменных инстинктах; отсюда такой сильный акцент на логическом мышлении; отсюда – страшный духовный голод, отсюда – бытующий лозунг “что жизнь одна и прожить её надо, как можно лучше, богаче, сытнее, и чтобы дети жили ещё богаче и ещё сытнее . . .” [1].

Духовність мислиться як щось другорядне, що може зрости тільки на “...фундаменте материального изобилия” [2]. Такий інформативний, світоглядний, культуротворчий спадок отримала наша молодь взагалі, студентство, зокрема.

Ціннісна акцентуація орієнтується не на віддачу, а на отримання. Ми тим і бідні, що маємо багато, але не тільки бідні, але й невірні, оскільки не речі нам служать, а ми їм. Страшимося втратити те, що маємо, водночас заглиблюємося в цілу систему страхів, яка за законами індукції породжує, з одного боку, замки, сигналізацію, а з іншого, – крадіїв, злодіїв. Ми і до ближніх своїх ставимося з більшою мірою власності: нам жаль не стільки тих, хто пішов, скільки себе – тих, хто втратив.

Сучасна політизація суспільства, технократизм, перехід на ринкову основу усіх складових суспільства хронізували такий стан речей. Якщо взяти систему освіти, то збільшується кількість учнів, студентів, у яких талант – це не органічна сила, яка виростає із середини і має під собою міцну основу, тонкий, шляхетний знак доброякісності, гарної породи, моральності, а “є чимось випадковим, узурпованим, краденим. Учень, студент нікчемної душі, але дуже кмітливий або з блискучою уявою, або з матеріальним “тилом” стає візитною карткою студентської молоді сучасної України. Саме такі люди, які просто здібні, які не можуть служити, покликані тільки блищати, заповоляють керівництво шкіл, вузів, держав, які мають тільки бажання правити, але не вміють служити, масово з’являються в періоди духовного занепаду суспільства.

Піднімаючи проблеми духовної орієнтації молоді, організації виховання духовних ідеалів студентства, визначення специфіки пріоритетів їх формування, ми отримуємо і реалізуємо ще одну можливість змінити на краще стан речей в суспільстві взагалі, в освіті зокрема, коли принципово стане позиція “истинное воспитание, образование – это не то, что накачивается нам в голову, вдалбливается в неё из внешних источников. Цель подлинного воспитания – вывести на поверхность существа бесконечные источники внутренней мудрости” [3]. Все це стане можливим в гуманізованому соціумі, де під “гуманним” ми розуміємо все те, що сприяє збереженню і підтримці не тільки

людського життя і задоволенню найважливіших людських потреб” [4], а збереженню життя взагалі, де “гуманізм – це витончення сутності людини, доброзичливе ставлення до всього живого, з розумінням і відчуттям того, що світ є єдність, сукупність генетичних та чуттєво-свідомих здібностей людини при провідній ролі чуттєвих поривів” [5]. Гуманізм ґрунтується на прагненні людини до збереження власного життя, яке виявляється з перших миттєвостей життєдіяльності людини. Зазначена властивість свідомо і несвідомо виявляється в любові до життя.

Духовність – це зреалізована потенційна життєва сила на шляху самопізнання, самовідкриття. Забезпечити гарантії для духовного становлення молоді ми можемо через виховання відповідальності за всіх людей на Землі, за створення здорового планетарного оточення, необхідного людині і гідного її як зараз, так і в майбутньому.

Що таке відповідальність? Перш за все, потрібно відзначити, що з усіх живих істот вона властива тільки людині. Лише людина здатна нести відповідальність. Інша річ – чи реалізує вона цю здатність і в якій мірі? Бути відповідальним – означає бути готовим, зобов’язаним давати відповідь, тобто відповідати будь-кому будь за що. Відповідь можна і необхідно отримувати за будь-який вчинок, дію, прийняття рішення, виконання завдання... Відповідальність передбачає наявність об’єкту, перед яким ми відповідальні. Це може бути певна інстанція, якийсь суб’єкт в особах конкретної людини, соціальної спільності, нарешті, совісті людини. Остання, на наш погляд, є самою високою і вирішальною інстанцією для відповідальності.

Незалежно від обставин, практично неможливо визначити провину або заслугу кожного індивіда окремо. Зрівнялівка закономірно приводить до втрати почуття відповідальності. Єдиним в цьому випадку критерієм відповідального ставлення до справи може бути совість людини. У кожної людини повинна формуватися моральна відповідальність, яка завжди індивідуальна. Моральна відповідальність, яку несе людина перед своєю совістю, не дозволяє їй зняти, розподілити, відхилити, а тим більше зовсім зректися її.

Отже, для відродження духовності в українському суспільстві взагалі, для формування духовних орієнтацій молоді зокрема, слід гуманізувати усі елементи як соціальної статистики, так і соціальної динаміки. Це означає не що інше як розвиток і використання досягнень людства з метою створення найбільш оптимальних умов для життєфункціонування усієї системи Всесвіту, в т. ч. і людини, як її складової частини. Найважливішими атрибутами гуманізації соціуму є компетентність і відповідальність. В умовах наслідків НТР, колегіальності авторства, проектів і конструкцій, складністю прогнозування віддалених соціально-політичних, людських, екологічних наслідків науково-технічних досягнень, на перший план виступає моральна відповідальність і совість, які є останньою і вирішальною

інстанцією відповідальності. Вона є необхідною на шляху пробудження внутрішньої дійсності нашого людства, нашої душі, внутрішнього прагнення увійти в контакт з безкінечністю, Вічністю, Життям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартынов А. Исповедимый путь. – М., 2005. – С. 123.

2. Налимов В. Прошлое в настоящем. – М., 1994. – С. 5.
3. Рабиндранат Тагор. Избранное. – М., 1964. – С. 159.
4. Парсонс Г. Человек в современном мире. – М., 1985. – С. 89.
5. Дяченко І. Сутність гуманізму та форми її прояву // Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. Вип. 29. – К.: РВЦ "Київський університет", 2007. – С. 29-32.

УДК 343.244

ЩЕРИЦЯ С.

м. Біла Церква

ПРОФІЛАКТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Актуальність даної праці полягає в тому, що правопорушення, які вчиняються неповнолітніми – це досить широка та масштабна проблема, яка потребує подальшого вивчення, враховуючи зміни у суспільному житті, адже підрастаюче покоління – це майбутнє нашої держави і слід приділяти йому детальну увагу.

Метою цієї праці є вивчення особливостей правопорушень серед неповнолітніх, зокрема адміністративних правопорушень, причин та умов, які сприяють їх скоєнню та виявлення профілактичних заходів для їх попередження органами внутрішніх справ.

Людство завжди відводило соціальній ролі молоді особливе місце, бо пов'язувало з нею надії на майбутнє. Неповнолітні, тобто, особи, які не досягли 18-річного віку, складають особливу соціальну групу населення, якій притаманна висока соціальна мобільність, а тому це специфічна категорія. Ось чому я вважаю за доцільне приділити їй детальну увагу, зрозуміти, що сприяє вчиненню нею адміністративних правопорушень, яку форму вияву вони мають і як їм запобігти.

У своїй праці я звернула увагу на такі відхилення від норм поведінки, як правопорушення, що, як правило, належать до поодинокого випадку – конкретного вчинку, на відміну від інших соціальних відхилень. Мене цікавили адміністративні правопорушення, тобто такі, які протирічать існуючим суспільним відносинам, які спричиняють чи здатні спричинити шкоду правам та інтересам громадян, державі, суспільству. Отож розглянемо, які ж є види правопорушень: за ступенем суспільної шкоди – злочини і вчинки (проступки, правопорушення); за галузевою належністю – цивільно-правові, конституційно-правові, адміністративно-правові; за суб'єктом – вчинені деліктоздатною та неделіктоздатною особою; осудною та неосудною особою; за формою зовнішнього виразу – протиправні дії і бездіяльність; залежно від оцінки спричиненої шкоди (наслідків) – правопорушення з матеріальним складом і правопорушення з формальним складом; залежно від кількості суб'єктів які вчинили правопорушення, – одноосібні і групові.

Постає питання, які ж саме чинники обумовлюють адміністративні правопорушення неповнолітніх? Я вважаю, що це перш за все негативний вплив сім'ї, недоліки у шкільному вихованні та незайнятість суспільнокорисною працею, негативний вплив мікросередовища, а також вади у діяльності правоохоронних органів щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Відхилення від норм поведінки повинні бути предметом уваги перш за все в тому мікросередовищі, де формується людина як особистість – в сім'ї, школі, трудовому колективі. Саме тут в першу чергу слід вести клопітку роботу по попередженню антисоціальних навичок та звичок. Тут повинні брати активну участь і органи, які безпосередньо ведуть боротьбу з правопорушеннями та злочинністю. В даному випадку мова йде про виховання та перевиховання осіб, які вже вчиняють протиправні вчинки. Мабуть міри загального виховання в сім'ї, школі виявились не досить ефективними і не здійснили на таких осіб належного впливу; шкідливий вплив виявився сильнішим, в сфері виховання були допущені помилки та прорахунки.

Аналізуючи життєвий шлях правопорушника, завжди можна знайти ті негативні риси особистості, які спочатку привели його до аморальних вчинків, а потім і до більш серйозного конфлікту із законом. Профілактична робота, особливо спеціальні її форми, що пов'язані з аналізом конфліктних ситуацій і попереджувальним впливом на осіб, у яких вже переважають антисуспільні навички, покликана нейтралізувати вплив антисоціальних передумов і разом з тим активізувати все корисне і позитивне в особі.

Крім цього, правопорушення, що скоюються цією категорією осіб характеризуються генезисом та специфічною мотивацією, яка відрізняється від дорослого населення. Це обумовлено специфікою виховання і життєдіяльності, соціально психологічними характеристиками та статусом, який займають неповнолітні у суспільстві.

Проблема неповнолітніх правопорушників – це проблема їх виховання як у широкому так і в вузькому

розумінні. У вузькому розумінні під вихованням розуміють ціленаправлену діяльність по формуванню позитивних якостей людини, яка здійснюється в основному у системі навчально-виховних установ під керівництвом педагогів. Виховання як педагогічна діяльність може досягнути позитивних результатів лише в умовах сприятливого середовища і при наявності можливостей для всестороннього розвитку індивідуальних здібностей. У ході соціалізації індивід відчуває як негативний, так і позитивний вплив тих, чи інших суспільних процесів, у нього повинна виникнути правильна з точки зору інтересів суспільства поведінка, яка має відповідати загальноприйнятим соціальним нормам. Але в сучасних умовах, в силу певних об'єктивних і суб'єктивних факторів, в процесі соціалізації мають місце небажані наслідки. Вони призводять до десоціалізації індивіда, що знаходить своє вираження у формуванні антисуспільного типу особистості, що включає в себе особистість правопорушника і особистість злочинця. Неповнолітні – це специфічна категорія населення, ось чому я вважаю за доцільне приділити їй детальну увагу, зрозуміти що сприяє вчиненню нею адміністративних правопорушень, яку форму вияву вони мають і як їм запобігти.

Адміністративні правопорушення, тобто такі, які протирічать існуючим суспільним відносинам, які спричиняють чи здатні спричинити шкоду правам та інтересам громадян, державі, суспільству. Необхідною ознакою правопорушення є вчинення його деліктоздатною особою, тобто такою, яка може відповідати за свої діяння. Деліктоздатність особи визначається законом з урахуванням віку і здатності людини контролювати свою поведінку волею і свідомістю.

УДК 179.7

ТРОФІМУК К.

Наук.керівник: Гридковець Л.М., к.психол.н.

м. Київ

ФІЛОСОФІЯ СУЇЦИДАНТА ЯК ОНТОЛОГІЧНА ДЕСТРУКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Не кожна смерть, причиною якої стає сама людина, можна назвати самогубством. У людини, що заснула за кермом своєї машини і врізалася в дерево, немає наміру убити себе.

Так, Едвін Шнейдман, один із самих компетентних фахівців, що досліджують проблему суїциду, визначає самогубство як навмисну смерть – акт позбавлення себе життя, під час якого людина робить цілеспрямовану і свідому спробу припинити існування.

Як безумовна дія, самогубство не може бути пізнане статистичними методами психологічної науки. Це явище слід вивчати на глибинному філософському рівні буття людини.

У науковій літературі ми зустрічаємо наступні статистичні данні: в Європі найбільшу схильність до са-

могоубства мають німецькі народи, серед інших країн найбільша частота самогубств в Данії. В Німеччині частота самогубств вище в північних провінціях, чим в південних. Частота самогубств росте з віком, досягає максимуму між 60 і 70 роками, а надалі знову знижується. Протягом року пік самогубств припадає на травень-червень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України.
2. Кримінальний кодекс України.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення України.
4. Бугаєва Л.П. Личность и ее социальная деятельность. – В кн.: Очерки методологии познания социальных явлений. – М., 1970. – 179 с.
5. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку // Право України. – 1999. – № 7.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 576 с.
7. Герасименко Є. Форми та види вини при вчиненні адміністративного правопорушення // Право України. – 1998. – № 7.
8. Гилинский Я.И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория // Соц. исследования. – 1991. – №4.
9. Гринчак В.М. Кримінологія і сучасність // Науковий вісник НАВСУ. – 2000. – №2.
10. Денисов Ю.А. Общая теория правонарушений и ответственности: (социолог. и юрид. аспекты). – Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. – 142 с.

могоубства мають німецькі народи, серед інших країн найбільша частота самогубств в Данії. В Німеччині частота самогубств вище в північних провінціях, чим в південних. Частота самогубств росте з віком, досягає максимуму між 60 і 70 роками, а надалі знову знижується. Протягом року пік самогубств припадає на травень-червень.

Ці та інші статистичні закономірності, точні цифри, яких потрібно шукати в роботах з моральної статистики, не дають ніякого уявлення про окрему душу: вони не встановлюють ніякого закону, якому була б підпорядкована кожна окрема людина. Це кількісні відношення, дійсні тільки для великих чисел, які дають уявлення про загальні особливості народів, вік і стать, як і каузальні чинники, вони важливі, але не є вирішальними.

Екстатично орієнтоване, ексцентричне прагнення до ідеалу не містить у собі основ для суїциду. Таке буття не є включеним у жорстку авторитарну систему, а відкрите для дійсно іншого (перспективно). Якщо ж людина вважає себе цілком (сутнісно) включеною у систему, то, по-перше, вона змушена підкоряти себе вимозі стійкості цієї системи (і, отже, заперечувати себе в ім'я цієї стійкості і гармонійності); по-друге, будь-яка погроза вимикання із системи (дезадаптації) може з'явитися підставою (провокацією) для вільного запуску танатогенетичних механізмів.

Отже, авторитарна жорстка сутність смертельна для особистості. Твердження сутності є початком особистої смерті. Одержимість сутністю як наявним є необхідною умовою самогубства; достатньою ж обставиною може служити будь-яка подія, уже не належна філософському контексту (тому що такі обставини суть факти, предмети статистичних операцій) і демонструють лише те, що людина остаточно упустила екзистенціальну ініціативу. От саме такий стан людини (метафізична самотність, екзистенційна пасивність, одержимість наявним, онтологічна безперспективність) і описана релігійним поняттям гріх. Не цілком коректним було би питання про те, чи є самогубство гріхом. Усякий гріх по суті є самогубством, запереченням себе як особистості (на користь одержимості безособовим); але суїцид є граничним вираженням гріха, тому що саме в ньому остаточно закривається перспектива і встановлюється панування цілого за рахунок деструкції особистого. Отже, як пише Н. Бердяєв, самогубство не є проявом сили людської особистості, воно відбувається нелюдською силою, яка за людину робить цю страшну і важку справу. Самогубець все-таки є людиною одержимою. Він, одержимий пільмою, і загубив волю. Самогубство як гріх (у його онтологічному значенні) виражає собою покірність наявному, рабство у світі, яке досягло крайнього ступеня. Самогубство є заглибленістю людини в себе і рабство людини у світі; заглибленість у себе і рабство наявному – суть двох сторін есенціалізму.

Самогубець виражає своїм актом повну згоду з тим, що кінцівка є головна, гранична можливість його буття; інакше кажучи, смерть у самогубстві затверджується в якості означення життя (як смертного життя). Смерть у такому випадку межа усього, як пише Моріс Бланшо. Хто владний над нею, має граничну владу і над собою, знаходить усі свої можливості, є однією великою здатністю; тому що влада над смертною межею є межею усякої влади. Ясно, що самогубство не дає людині такої влади, а, навпаки, віддає людину у владу смерті. Знайти владу над власною смертю можна лише тоді, коли вона буде для людини як її можливість. Можливість не визначається по формулі детермінізму, якщо та можливість не залежить ні від яких якщо, тому що сфера можливого – це сфера волі, що затверджує і можливість неможливого. Факт позбавлення себе життя ще не забезпечує щасливого воло-

діння смертю, він дозволяє вмерти з задоволенням лише в негативному змісті (радіючи, що настав кінець безрадісного життя). Це далеко не воля людського відношення до смерті, це звільнення смерті для повного й остаточного панування над людиною. Роблячи власну смерть (переводячи її з можливості в дійсність), людина виступає в якості її безпосереднього агента, тобто виявляє себе як зовсім пасивна істота. Робити-розпоряджатися в кінцевому рахунку означає надходити в розпорядження.

Хотіти, щоб смерть була можливою, значить не допускати її необхідності, не дозволяти їй ставати єдиною перспективою, що позбавляє особистість усяких реальних перспектив. Пошук і твердження смерті в статусі можливості – це ціль, гідна людини. В обрії наявного смерть є тим, що нам забезпечене, і тому начебто не вимагає ніякої турботи. Це правда, але саме істини в цьому і немає. Істина висвітлює смерть не як голий факт, але саме як можливість. Людині, заявляє Моріс Бланшо, недостатньо бути смертною, вона хоче нею ставати, виявлятися смертним подвійно, своєю владою, у граничному ступені. Для людини смерть – це не те, що дане, а те, що варто створити; це завдання, яке ми активно беремо на себе і яке стає джерелом нашої активності і нашої влади. Уточнимо, що якщо розуміти під зазначеною активністю самогубство, то вона неминуче виявляється помилковою. Створення смерті повинне бути зрозуміле саме як переклад її в статус можливості зі статусу даності (при цьому навіть видима фізична загибель не скасовує проблематичності смерті); у противному випадку створення приводить до загибелі сотворившого. Влада над власною смертністю саме і знаходиться через перехід смерті в статус можливості, тому що смерть у нашій владі – це смерть, що втратила владу над нами, з необхідності перетворена в проблему. Отже, смерть виявляється в нашій владі (а не ми в її) тільки в тому випадку, якщо ми змогли затвердити своє активне відношення до неї як до нашої можливості.

Ця активність задається таким онтологічним настроям, який іменується надією. Зазначений настрій є відкритістю буттєвої перспективи людини за рахунок її спрямованості до трансцендентного. Саме ця синергійно трансцендентуюча спрямованість обґрунтовує перспективу людини як абсолютну можливість, як безконечне (нескінченне) може бути. Уникнути зовнішнього примусу смерті можна намагатися через акт присвоєння її, але це значить впускати смерть у себе, звертати її у власну сутність, підносити несвободу до більш серйозного ступеню внутрішнього примусу. При цьому людина з діяча у виді смерті перетворюється в поле діяльності самої смерті. У самогубстві не людина привласнює смерть, а смерть привласнює людину. Таке присвоєння, крім всього іншого, є актуалізацією смерті, переклад її зі статусу можливої в статус дійсної (і тому необхідної). Якщо ж ми хочемо зберегти смерть як можливість і тим самим зберегти свою волю стосовно

неї, то ми обдумуємо в той же час і іншу можливість – можливість безсмертя. У зворотньому випадку смерть виявляється єдиною перспективою, тобто неможливістю в точному змісті, а лише відкладеною необхідністю, за Хайдеггером – невизначено вірною смертю. Тільки варіативність перспективи відносить людину до можливого і дозволяє утримувати смерть у статусі можливої, тобто існувати.

Утвердження себе в якості існуючого (трансцендентного) дозволяє людині перевести власний кінець в статус проблеми. Не можна закінчити існування (екзистенція безупинна). Існування при цьому означає саме радикальну переривчастість, трансценденцію. Тут необхідно уточнити, що положення про неперервність екзистенції не означає, що існування саме по собі нескінченне (тобто не може закінчитися). Таке твердження перетворювало б існування в сутність. Безперервність екзистенції є таке положення справ, коли при всякій спробі тотальної об'єктивізації існування, його не виявляється в наявності. Усякий раз, коли відбувається метафізичний рух з метою перервати це існування, у той самий момент виявляється, що екзистенції тут немає. Існування, що звернене на себе як на об'єкт (найбільш радикальним виступає при цьому саме самогубне звернення), виявляє майбутнє собі тільки як ніщо. Таке радикальне звертання (само-об'єктивація) екзистенції і є сама суть суїциду, доступна вираженню в мові.

Робить самогубство не особистість, а індивід, одиничний представник загального, тобто така істота, яка не має існування, але якою володіє буття, у яке вона занурена. Така істота лише являє собою ціле в його окремому явищі (Dasein), але вона не здатна трансцендентувати дане ціле. Вільна смерть тільки підтверджує положення справ, оскільки вона (як смерть, з якою остаточно погодилися) є ілюзорною зміною, тому що ця зміна не веде ні до чого іншого; смерть – це становлення, що робить вигляд, що стає чимось іншим, але насправді не стає нічим. Дійсно, ставати нічим (перетворюватися в ніщо) означає нічим не ставати, тобто стати (і тому не існувати, а тільки бути). Самогубство – негативна форма нескінченної волі. Щасливий, хто знайде позитивну. Така шукана форма може бути знайдена лише в особистому бутті (існуванні, трансцендентуванні наявного).

Отже, підводячи підсумки, слід зазначити, що в психологічній науці категорія особистості належить до числа базових категорій. Вона не є суто психологічною і вивчається, власне кажучи, усіма суспільними науками.

У людини, що володіє вищими формами відображення дійсності, об'єкти, що спонукають до діяльності, можуть бути відбиті у формі свідомого образу чи представлення, у формі думки чи поняття, у формі ідеї чи морального ідеалу.

Отже, в основі будь-якої діяльності людини лежить мотив, що спонукає її до цієї діяльності. Однак співвідношення діяльності і мотиву як особистісного

утворення не просте й не однозначне. Той чи інший мотив, що виник в особистості і спонукає її до визначеної діяльності, не завжди в цій діяльності вичерпується, тоді, завершивши її, особистість починає іншу. Вітчизняні психологи виходять з того, що конкретний дійсний індивід включений у систему суспільних відносин, і досліджують яким чином ця система відбивається в його індивідуальній свідомості. Б.Ф.Ломов вважає, що для розуміння мотиваційної сутності сфери (її складу, будови, динаміки) і розвитку цієї сфери необхідно розглядати зв'язки і відносини особистості з іншими людьми.

Незважаючи на розходження трактувань особистості, що існує у вітчизняній психології, у всіх підходах в якості її провідної характеристики лежить її спрямованість. Під якою розуміють сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості.

Для розвитку сучасної суїцидології необхідно, щоб у наукових програмах були присутні біомедицинські і соціальні дисципліни, а для практики суїцидальної превенції потрібне співробітництво професіоналів, компетентних у різних областях знання про людину, і сприяння соціальних і суспільних інститутів. Радянські закони донедавна були настільки ж нещадні: заповіт самогубця після смерті визнавався недійсним; якщо ж він залишався живий, його притягали до кримінальної відповідальності як “посягнувшого” на людське життя. Основоположники клінічної психіатрії ще в минулому столітті, висуваючи тезу про тотожність самогубства і божевілля, керувалися моральними спонуканнями. Вони прагнули, визнавши самогубця душевнохворим, відгородити його від переслідування, надати йому необхідну допомогу.

Українська суїцидологія, розвиваючись у рамках офіційної психіатрії, зіштовхується з упередженням і страхом населення стосовно психіатрії в нашій країні.

Отже, для реалізації профілактики суїцидів необхідне залучення медичних психологів, соціальних працівників, суспільних і державних організацій і соціальних служб, волонтерів, створення груп самопомогі, а також активна участь засобів масової інформації.

Діяльність всіх структур повинна бути зосереджена на наступних напрямках:

- цілодобова невідкладна телефонна допомога;
- освітні програми для населення, спрямовані на знання ознак кризового стану і можливого суїциду в себе і близьких;
- освітні програми для медичних працівників, спрямовані на знання ознак суїцидонебезпечних станів (сховані депресії, посттравматичний стресовий розлад, наркологічні захворювання);
- активне виявлення і спостереження за особами з групи суїцидального ризику (особливо, за тими, які зробили суїцидальні спроби, прямо чи побічно загрозливими зробити суїцид);
- психологічне консультування населення (можливо анонімне);

- кризові стаціонари, у яких будуть здійснюватися психотерапевтичні і реабілітаційні програми;
- створення інституту часткової госпіталізації при денних і нічних стаціонарах ПНД, у яких будуть продовжувати амбулаторне лікування виписані зі стаціонару суїциди анти для отримання ними підтримуючої терапії без відриву від трудової діяльності;
- наступність між токсикологічними центрами, кризовими стаціонарами і амбулаторною службою;
- створення груп само- і взаємодопомоги;
- зняття табу з теми смерті.

УДК 159.98

МИНАЕВА К.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.
г. Киев

СИСТЕМНЫЕ РАССТАНОВКИ КАК СОВРЕМЕННЫЙ МЕТОД ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ КЛИЕНТАМ

Основатель современной психологии З. Фрейд обнаружил влияние взаимоотношений с родителями на психологическое развитие личности в целом. Считалось, что мать имеет особое влияние на наше психическое состояние, и ответственность за возникновение неврозов и подавленное состояние клиента возлагалось всецело на мать. Но в 60-х гг. 20 ст. психиатры Р.Д. Лайнг, Томас Саз и др. изучали динамику влияния всей семейной системы на невротичное поведение клиента с нарушениями психики. Подобно квантовой физике, где все частицы атома одновременно испытывают на себе воздействие других частиц и сами воздействуют друг на друга – то же самое происходит в более крупных системах – биологических, социальных – таких как семья в частности и человеческое сообщество в целом.

Законы, которым подчиняются семейные системы, в дальнейшем изучались Вирджинией Сатир и ее последователями, а затем, в 1990г. всемирное внимание привлек немецкий семейный психотерапевт Берг Хеллингер, который ввел совершенно новый метод работы с семейными и организационными системами. Будучи психоаналитиком, Хеллингер объединил результаты различных психологических наблюдений и теорию семейных систем, интегрировав их со своим личным опытом миссионерской работы в Южной Африке.

Хеллингер создал сжатую интенсивную форму терапии. Новый метод вобрал в себя элементы психодрамы, разработанным Я. Морено, а также элементы семейной скульптуры В. Сатир, которая работала с реальной семьей клиента, но когда кто-то из ее членов не смог присутствовать на занятии, его заменили по-

Зі смертю кожної людини гине Всесвіт – неповторний світ ідей і почуттів, унікальний досвід і світогляд. Суспільство не може і не повинне залишатися стосовно цього спокійним і байдужим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія: книги священного писання старого та нового заповіту. І К.: Видання Київської патріархії УПЦКП, 2004.
2. Фрейд З. Интерпретация смерти. – М.: “АБК”, 1998. – 189 с.
3. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. – М.: “Класс”, 2005. – 572 с.

сторонним человеком, которого попросили сыграть отсутствующего члена семьи. Вот тогда-то и выяснилось, что человек, не принадлежащий к данной семейной системе, находясь в роли, может чувствовать, и на самом деле чувствует, что и действительный член семьи. Заместители, следуя своим внутренним ощущениям, свободны от воздействия субъективных интерпретаций клиента.

В своей работе Хеллингер использовал также опыт транзактного анализа Эрика Берна. Если человек признает свой жизненный сценарий – у него появляется возможность изменить его. Работая с жизненными сценариями, Берн и Хеллингер выявили “разрешающие” и “исцеляющие” фразы, который помогают клиенту восстановить необходимый баланс и порядок в семейной системе, тем самым гармонизируя ее.¹

В своих исследованиях Б.Хеллингер выделил основные законы системных моделей: закон принадлежности системе и закон иерархии в системе. Соответственно были сформулированы основные закономерности:

1. Проблемы возникают вследствие нарушения движения любви ребенка к матери, системных переплетений, нарушения баланса “давать-брать”, нарушения иерархии, отказ одному из членов системы:

- уважение и благодарность не подразумевают под собой подчинения;
- человеку нужно признание его заслуг, уважение, благодарность и принятие;
- когда ребенок рождается, он подсознательно знает, что нужно системе и подсознательно берет на себя это. Тогда в сознательной жизни вроде все хорошо, а в подсознании – конфликт.

¹ Свагито Р. Либермайстер “Семейные расстановки – от зависимости к свободе”, Санкт-Петербург, 2008

Любая система, отражающая работу человеческой психики, помогает людям глубже понимать себя, свою внутреннюю реальность, следовательно, корректирует внутренние установки, будь-то семейные расстановки, райхианские телесные практики, эннеаграмма типов личности или юнгианская психология женских и мужских архетипов.

Для того, чтобы система сохраняла равновесие, нужно, чтобы все члены семейной группы имели равное право принадлежать к системе. Если одного из членов семьи исключают по какой-то причине, судьба исключенного будет неосознано перенесена и продолжена каким-то другим членом этой семейной системы в следующих поколениях – это называется “переплетение”. Системное переплетение – результат действия архаичных порядков, согласно которым ужасное искупается ужасным. Восстановив принадлежность исключенных членов к семейной системе и уравновесив семейную систему признанием, выражением любви и уважения, создается другой порядок, действующий во благо этой семейной системы. И первый, и второй порядки являются порядками любви.

Мы много знаем о законах физических внешнего мира, но мало обращаем внимания на законы, действующие внутри человеческих отношений.

Каждый из нас является частью человеческих взаимоотношений – системы: семьи, в которой он живет; родительская семья, род, различные организации и т.д. И если мы нарушаем законы человеческих взаимоотношений, наши отношения становятся системными переплетениями, и это приводит нас к кризисам и проявляется в виде других проблем: психосоматические заболевания, депрессии, конфликты и т.п.

Можно ли освободиться от системных переплетений? Да, можно. Методы системных расстановок позволяют это сделать.

Семейные расстановки – широко известный психотерапевтический метод, простой и действенный, им пользуются миллионы людей во всем мире. С его помощью можно добиться значительных положительных результатов за один сеанс. Его используют при решении любых жизненных трудностей:

- мужчины и женщины;
- родители и дети;
- здоровье и болезнь;
- профессия и успех
- организации;
- примирение и мир.

Надо помочь клиенту выйти из состояния мало-возрастной детской любви и осознать, что у каждого своя судьба, и это не мешает любить членам семьи друг друга. А если забирать на себя чужую ответ-

ственность – этим лишаешь другого силы и достоинства – и сам их не приобретаешь.

Во время расстановки выстраивается образ системы, в которую мы входим. Он отражает наши отношения с другими людьми. Через ряд промежуточных шагов образ трансформируется и обычно при этом клиенты переживают интенсивные чувства, происходят инсайты. Кажется, что идешь по темной комнате, наощупь, но вдруг включается свет – и все становится ясным. В завершении создается образ-решение, который используется клиентом как ресурс для желаемых изменений. Он благотворно действует на человека очень долгое время. За один сеанс можно проделать работу, на которую в обычной психотерапии уходит много сеансов. 500 часов психоанализа сжимаются в один час.

При работе методом семейных расстановок необходимо помнить, что нельзя лишать человека возможности действовать самостоятельно после того, как он признал главное. А следовательно понимать и принимать, что:

1. Отдают только то, что имеют сами и ожидают только того, что примут и в чем нуждаются.

2. Многие из внешних обстоятельств заданы заранее, их невозможно изменить; в сдержанности – сила; желание помочь вопреки обстоятельствам ослабляет и клиента, и терапевта.

3. Избегать отношений “родитель-ребенок”; когда помощник в душе уважает родителей своего клиента, это помогает самому клиенту прийти к своим родителям, и клиент не может уклониться от них. Помощник не может обращаться с клиентом, как с ребенком и лишать его того, за что он сам в состоянии и должен нести ответственность.

4. Восприятие помощника должно быть в меньшей степени личным и в большей степени системным.

5. Любовь к человеку такому, какой он есть, даже если он не похож на тебя. Тот, кто действительно помогает – не судит.

Расстановки позволяют “увидеть” соответствующую жизненную реальность и, если возможно, наполнить ее любовью, не оказывая при этом влияния на то, что клиент сделает с этим в своей жизни. Расстановщики не сопровождают клиента. Это иной взгляд на помощь, чем во многих других формах психотерапии. Вмешиваться с поддержкой терапевт может только настолько, насколько это позволяет достоинство клиента, и это смирение оказывает хорошее воздействие и на терапевта.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Свагито Р. Либермайстер. Семейные расстановки – от зависимости к свободе. – Санкт-Петербург, 2008. – 246 с.
2. L. von Bertalanffy, General System Theory—A Critical Review, “General Systems”, vol. VII, 1962, p. 1–20. Перевод Н. С. Юлиной

УДК 615.851

ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

СОПРИЧАСНА ХРИСТИЯНСЬКА ПСИХОТЕРАПІЯ – НОВИЙ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕТОД ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ

Сопричасна християнська психотерапія є досить молодим напрямом психологічної допомоги. Вона виникла в середині дев'яностих років як результат психотерапевтичних експериментів та узагальненого семіричного досвіду християнської психотерапії. Теперішнього інструментального вигляду метод набув наприкінці дев'яностих років, і розглядався як метод індивідуальної допомоги особам із гомосексуальною залежністю. Його результативність у подоланні даного виду залежності виявилася надзвичайно великою (наближеною до 100%). Лише на початку нового століття ми почали застосовувати сопричасну терапію і в груповій роботі, зокрема: з особами, що виходять з деструктивних культових організацій, цільовими групами на подолання суїцидальних дефініцій, психосоматичних розладів, родинних негараздів тощо.

Даний метод базується на кількох постулатах:

1. Ми є со-причасними всім проявам власного життя;
2. Ми со-причасні своєму роду;
3. Ми є со-причасними своєму народу.

Слово "со-причастя" походить від "причастя" – спільне споживання з однієї чаші. Базова парадигма яка лежить в основі со-причасної психотерапії ґрунтована християнськими засадами розуміння як людини, так і буття в цілому.

Відповідно до християнського розуміння, людина є образом та подобою Бога. І саме образ Творця забезпечує індивіду особистісність як таку. М.Бердяєв у своїх працях [1, 311] наголошував, що істинна людяність є богоподібністю, божественним у людині.

Відповідно до Східної традиції розуміння Бога, як трійці особистісних іпостасей, що зливаються у божественному танці любові і є со-причасними одне одному, і із повноти любові запрошують кожен людську особистість до со-причасності, Творець наділяє кожен особистість со-причасною структурою соціалізації. Так, за переконаннями Боффа со-причасність існує лише між особистостями, оскільки лише особистості із внутрі відкриті на інших, існують з іншими і одна для одної [4].

При цьому, під особистістю в контексті християнської парадигми ми розуміємо єдність, що існує в собі і для себе, а також володіє здатністю в наслідок цього спрямовувати рефлексію самопізнання на свої власні багатовимірні зміни. "Людська особистість можлива лише у множинному числі; вона може існувати лише у визнанні іншими, і вона реалізує себе тільки у спільноті любові. Особистості, таким чином, існують, тільки віддаючи одне одному і отримуючи одне від одного... Особистість існує тільки у стосунках; конкретна особистість

існує тільки як міжособистісність, суб'єктивність, тільки як інтерсуб'єктивність. Людська особистість існує лише у відношення Я-Ти-Ми" [5].

Опираючись на праці Рішара Сен-Вікторського, Боффа, Мольмана, М.Алексєєва-Мерсова можемо сказати, що через взаємну со-причасність в любові Божественні Особи є "єдиним Богом-любов'ю". На думку богословів саме трійчність запобігає зустрічі Отця та Сина обличчям до обличчя у "нарцистичному спогляданні". Третя особа являє відмінність, відкритість та сопричасність. При цьому християнський Бог розглядається в якості процесу ісходження, зустрічі, со-причастя окремих особистостей, пов'язаних одним життям та любов'ю.

Виходячи з вищесказаного, повнота любові неможлива у спогляданні двох осіб, бо подібне споглядання завжди буде мати нарцистичний характер. Лише трійчність єдності забезпечує повноту любові, отже цінність особистості визначається потенціалом створення подружжя, де суть самого подружжя полягає в тому, що воно зберігає потенцію до трійчності, яка у матеріально-просторово-часовому контексті набуває вигляду чоловік-дружина-дитина.

При чому, до базових моделей со-причасності належить розуміння первинної цілісності, тобто системи особистісної взаємодії, що передбачає любов між чоловіком та жінкою, вдячність одне одному за те, що просто є; любов, безумовне прийняття дітей; любов і вдячність дітей до своїх батьків. То ж при ушкодженні будь-якого із зазначених компонентів відбувається викривлення цілісної системи особистісного буття людини.

Якщо у людському середовищі любов є основою тісної со-причасності між особистостями, то в середині Бога вона обумовлює повну тотожність буття. Тож для досягнення повноти любові має бути подружжя, проте це подружжя повинно бути не тільки со-причасним одне одному, але й перебувати в середині Бога, тобто бути йому також со-причасним.

В ученні Боффа йдеться про те, що кожна Особа (Бога) вміщає дві інші, кожна з яких проникає в інші та проникнута ними. На думку Вілсона-Кастнера: "Якщо розуміти любов як самоспількування чи самовіддачу блага, тринітарне життя є досконалою любов'ю" [5].

Традиція у християнстві предстала Псевдо-Діонісієм Аргітопагітом, Рішаром Сен-Вікторським, Бонавентурою та іншими, розуміє досконалість як благо, що все наповнює собою, а не замикається в собі, благо є розповсюджувачем себе.

При цьому чітко постає розуміння людини як образу цього блага. Людина не може замикатися в собі,

а повинна наповнювати собою світ, і розповсюджувати себе у цьому світі. Але для особистості постає важливість суб'єктивного образу блага. Коли особистість відірвана від першоджерела блага, вона втрачає внутрішню подібність цьому благу, бо образ як потенція закладена у особистості про сутність блага не залежно від знання і віри у Бога, ця сутність є об'єктивною реальністю. Проте подоба передбачає обов'язкову суб'єктивність і саме ця суб'єктивність дає особистісні образи людині про благо. Відповідно до цих суб'єктивних образів особа розповсюджує у світ ту модель, яка відбиває її власне "предстояніє" на осі благодаті, де максимальна конструктивність спрямована на уподібнення Божественної благодаті, а деструктивність задається вектором віддалення від Божественного уподібнення.

То ж по первинним викривлення системи особистості ми, крок за кроком аналізуючи зміни в почуттєво-емоційних та поведінкових проявах, віднаходимо джерело порушення на осі "благодаті" і завершуємо в контексті особистісного несвідомого незавершені емоції (найтиповішими серед яких є: непростення, образа, біль, страх тощо), що є джерелом деструктивної внутрішньої чи зовнішньої дії.

Попри те, що со-причасна психотерапія увібрала в себе цілу низку сегментів наявних психотерапевтичних шкіл, зокрема: гештальттерапію, психодраму, екзистенційну психотерапію, когнітивну та поведінкову психотерапію, системні сімейні розтановки тощо, базовими для неї є робота з різними проявами несвідомого людини: особистісне несвідоме, родове несвідоме, колективне несвідоме. Особливість роботи полягає в тому, що група в цілому працює на заявника проблеми, але при цьому – кожен учасник піднімає власну історію і доопрацьовує особистісні сегменти.

На відміну від будь-якого психотерапевтичного напрямку, запит клієнта не є базовим складником психотерапевтичного процесу со-причасної психотерапії, запит є лише приводом початку клієнтської роботи.

Мета терапії – не вирішення ситуативних проблем клієнта (хоча це і забезпечується самім процесом), а його психологічний, духовний розвиток на шляху до святості, де під святістю розуміють "найвищий прояв предстояння перед Творцем", що досягається лише у підсумку життя. Со-причасна психотерапія не прив'язує клієнта до себе чи до терапевта, а лише дає резерв і відкриває власні можливості клієнта на цьому шляху. Вибір у подальшій реалізації власного потенціалу клієнт робить самостійно без будь-якої конфесійної сугестії.

На даний момент існує постійно діюча відкрита психотерапевтична група на території Храму св. Василя Великого, що у Києві. Значну роль у експериментальному дослідженні ефективності сопричасної християнської психотерапії відіграють студенти факультету психології Київського інституту бізнесу та технологій.

Християнська сопричасна психотерапія успішно зарекомендувала себе не тільки при роботі із особами із сексуальними перверсіями та жертвами деструктивних культів, але й при подоланні безпліддя, при допомозі особам з психічними розладами, при супроводі онкохворих, хворих на кишково-шлункові, серцево-судинні та інші захворювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. М.Аксенов-Меерсон. Созерцание Троицы Святой...: Парадигма Любви в русской философии троичности. – К.: "Дух и литера", 2007. – 320 с.
2. Н.Бердяев. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого/ О назначении человека. – М.: "Республика", 1993. – 422 с.
3. Біблія: книги священного писання старого та нового заповіту. І К.: Видання Київської патріархії УПЦКП, 2004.
4. Щедровицкий Д.В. Введение в Ветхий Завет: Пятикнижие Моисеево (в восьми томах). І М.: "Теревинф", 2001. І 1086 с.
5. Boff, Leonardo. Trinity and Society.- Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 1988. – s. 3
6. Patricia Wilson-Kastner. Faith, Feminism, and the Christ. – Philadelphia: Fortress Press, 1983. – p.126-128.

УДК 615.851

ЛЯШЕНКО О.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.
г. Киев

РАЗВИТИЕ СЕНЗИТИВНОСТИ В ГРУППЕ СОПРИЧАСТНОЙ ПСИХОТЕРАПИИ: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

Целостный, или синтетический подход к психическим процессам, наблюдаемым в ходе психотерапии не может быть решен без интеграции сознательного и бессознательного. С точки зрения Юнга, этот вопрос "выступает практически основным вопросом всех религий и философий вообще".

Психология бессознательного протаряет пути к дальнейшему развитию внутреннего человека, чья

интеллектуальная и моральная несостоятельность есть одно из самых болезненных открытий нашей эпохи. Есть достаточно оснований предположить, что человек в общем и целом питает глубокое отвращение к желанию знать о себе несколько больше и, что тут и следует искать подлинную причину того, почему внешнему прогрессу не соответствовало никакое внутреннее развитие и очищение.

Психологическая "трансцендентная функция" возникает в результате соединения имеющихся *сознательных* содержаний и *бессознательных* содержаний-тенденций.

К содержаниям бессознательного Юнг относит:

- весь забытый материал индивидуального прошлого;
- все наследственные, структурные следы функций человеческого духа вообще;
- комбинации фантазии, в том числе о будущем, которые с течением времени при определенных условиях вступят (могут вступить) в сознание.

Из этой формулировки сама собой следует комплементарная установка бессознательного по отношению к сознанию. В философии комплементарными называют различающиеся или даже противоположные теории, концепции, модели и точки зрения, отражающие различные взгляды на действительность, и которые совместно создают более полное представление, чем каждая по отдельности. Сознание и бессознательное редко согласуются друг с другом в отношении настоящего содержания и возможной тенденции. "Встретить" их и "устроить переговоры", а также "подписать договор о сотрудничестве" – означает выйти за ограниченные пределы в новое пространство с более широкими пределами, а значит, реализовать трансцендентную функцию.

Сензитивность – это интегральная, многоаспектная эмоциональная чувствительность без развития которой невозможен процесс трансцендентной функции на всех ее этапах:

- актуализации потребности (снятие "цензуры");
- осознание констелляции – уменьшение "проницаемости перегородки между сознательным и бессознательным";
- нахождение резерва;
- пребывание с резервом – вплоть до выработки нового навыка, достижения цели и пр.

Алгоритм осознания и решения любой психологической проблемы можно представить такой последовательностью:

- что именно происходит в бессознательной области психики человека;
- что является действительной причиной его неуспехов и неудач;
- что необходимо изменить в первую очередь;
- какие психотехники наиболее подходят конкретному человеку;
- как долго продолжать работу по улучшению состояния и когда следует ее закончить.

Главная заслуга сопричастной терапии в том, что она позволяет осуществить перевод "негативностей" в позитив. В природных условиях достаточно 8–12 раз не подкрепить, например, обиду на родителя – вырабатывается новая связь, новое отношение. На сопричастной терапии у активированных участников этот процесс происходит не 8–10 раз, а десятки за время работы группы.

Когда рассматривается проблема Клиента – например, отношения дочери с отцом – у активированных участников, имеющих такую же проблему, возникает эффект сопричастности – возникает слабодифференцируемое, малоотчетливое – но – ощущение. Человек сам, без прибора Юнга, "регистрирует" у себя происходящие изменения, хотя точно не может сказать пока, в чем они заключаются. Актуализируется потребность – приблизительно та же, что и у Заказчика. Происходит это по нескольким причинам:

Эффект группы

Цензура выключена или приглушена: то, что происходит, "происходит не со мной". Поэтому и осуществляется отклик на какое-то "эмоционально заряженное" слово, действие из центра круга. А поскольку не я есть заказчиком, следовательно, моя система психологической защиты не включается и позволяет постепенно прочувствовать и осмыслить проблему вместе с заказчиком, находя при этом собственные резервы.

Информационная теория П. В. Симонова

Симонов попытался в краткой символической форме представить всю совокупность факторов, влияющих на возникновение и характер эмоции. Он предложил для этого следующую формулу:

$$\mathcal{E} = f(\Pi (\text{Ин} - \text{Ис})),$$

где – $\mathcal{E}$ – эмоция, её сила и качество;

- Π – величина и специфика актуальной потребности;
- (Ин – Ис) – оценка вероятности (возможности) удовлетворения данной потребности на основе врожденного прижизненно приобретаемого опыта;
- Ин – информация о средствах, прогностически необходимых для удовлетворения существующей потребности (прогностически – соответствует бессознательным тенденциям Юнга);
- Ис – информация о средствах, которыми располагает человек в данный момент времени (соответствует осознанию наличного состояния).

Согласно теории эмоций Симонова, возникновение эмоции обусловлено дефицитом прагматической информации (когда Ин больше чем Ис), именно это вызывает эмоции отрицательного характера: отвращение, страх, гнев и т. д. Положительные эмоции, такие, как радость и интерес, появляются в ситуации, когда полученная информация увеличивает вероятность удовлетворения потребности по сравнению с уже существующим прогнозом, другими словами – когда Ис больше чем Ин.

При сопричастной терапии мы имеем: Π – потребность актуализируется; Ис – информация об имеющихся средствах и о их "недостаточности" осознается; Ин – находится резерв.

Справка о приборе К.Г. Юнга

Впервые метод регистрации неосознаваемых эмоциональных реакций с помощью измерения электрического сопротивления кожи в психотерапию ввел в 1906 г. швейцарский психолог К.Г.Юнг, которому при-

надлежит сам термин “кожно-гальваническая реакция” (в настоящее время вместо него все шире используется термин “электрическая активность кожи” – ЭАК). Как заявлял К.Юнг, нам не доступно прямое исследование бессознательной области психики, потому что “бессознательное есть бессознательное, и мы, следовательно, не имеем с ним никакой связи”. Также К.Г.Юнг проводил своим пациентам оценку их бессознательной области психики при помощи специально разработанных оценочных списков, позволяющим найти в бессознательной области понятия и символы, вызывающие заболевания или неадекватные реакции пациента. В своей книге “Изучения и анализ слов” (1906 г.), К.Г. Юнг описывает методику подсоединения человека, держащего в руках электроды, к прибору, измеряющему изменения в сопротивлении кожи, в то время как ему читаются слова из подготовленного заранее списка. Если слово в этом списке было эмоционально заряжено, происходило изменение в сопротивлении тела, вызывая отклонение стрелки гальванометра. Таким образом, Юнг работал для локализации (определения) и разгрузки отрицательного неосознанного материала. Этот метод исследования, используемый Юнгом, по крайней мере, с начала 1900-ых, снова упоминался в работе М.Коллинз и Дж. Дривера “Экспериментальная Психология” (1926 г.). Авторитетные психологи и психофизиологи утверждают, что электрокожное сопротивление наглядно отражает эмоциональные реакции и мысли, в том числе и неосознаваемые самим человеком (бессознательные реакции).

В сопричастной терапии то, что улавливает прибор – неясные недифференцированные ощущения – активированные участники приобретают способность ощущать самостоятельно.

Системный подход

Метафорически системный подход может быть выражен через идею всеобщей взаимосвязанности. Конечно существуют трудности, возникающие при разработке психологической гипотезы, пытающейся объяснить эмпирические наблюдения.

Движущая сила жизни; особый энергетический поток идущий от начала рода. Его особенность в том, что он как река, может течь только вперед. Вследствие некоторых нарушений, он как бы поворачивает вспять, можно сказать останавливается. В результате этого – жизнь, отягощённая сложностями, проблемами, нездоровьем. Человек имеет взаимоотношения с миром как взаимоотношения со старшими информационными системами:

- семейной;
- родовым бессознательным;
- коллективным бессознательным;
- Богом (Космосом).

В сопричастной психотерапии уже в основе заложена сопричастность со старшими системами.

Системный подход в психологии обусловлен исследованиями и разработками Ганзена, Морено

(психодрама), Вирджинии Сатир (метод семейной скульптуры), Берта Хеллингера (системными расстановками) и др.

Сопричастная психотерапия также базируется на системном принципе.

Феноменологический подход

Феноменология – течение западной философии XX в. Хотя сам термин использовался еще Кантом и Гегелем, но широкое распространение он получил благодаря Гуссерлю, который создал масштабный проект феноменологической философии. Феноменология в понимании Гуссерля – это описание смысловых структур сознания и предметностей, которое осуществляется в процессе “вынесения за скобки” как факта существования или бытия предмета, так и психологической деятельности направленного на него сознания. В результате такого “вынесения за скобки” или осуществления феноменологического, предметом исследования феноменолога становится сознание, рассматриваемое с точки зрения его интенциональной природы. Интенциональность сознания проявляется в направленности актов сознания на предмет.

К познанию ведут два движения. Первое “выхватывает” что-то на данный момент неизвестное и стремится им овладеть, покуда оно не окажется у него в руках и он не получит возможность им пользоваться. Такого рода движением является научная деятельность, и мы знаем, насколько она изменила, обезопасила и обогатила наш мир и нашу жизнь.

Второе движение возникает, если в какой-то момент этой “выхватывающей” деятельности мы останавливаемся и направляем свой взгляд уже не на что-то конкретно-постижимое, а на некое целое. Следовательно, взгляд готов одновременно воспринимать многое перед собой. Отдавшись этому движению, созерцая, например, пейзаж или столкнувшись с какой-нибудь задачей или проблемой, мы замечаем, что наш взгляд и полон и пуст одновременно. Ибо предаться полноте и выдержать ее можно, лишь отказавшись сначала от частного. И мы останавливаемся в своем “выхватывающем” движении и отступаем немного назад, пока не достигаем той пустоты, которая способна устоять перед полнотой и многообразием.

Это сначала останавливающееся, а потом отступающее назад движение мы называем феноменологическим. Оно ведет к постижениям иного рода, чем “выхватывающее” движение познания. И тем не менее они друг друга дополняют. Поскольку и при “выхватывающем” научном движении познания нам приходится иногда останавливаться и переводить взгляд с узкого на широкое и с близкого на далекое. А понимание, полученное феноменологическим путем, точно так же требует проверки частным и близким.

Сопричастная психотерапия как феноменологический метод – находится на стадии описания явле-

ний, собирання фактов (відеосъемки, записи відеосъемок условными обозначениями – элементами и отношениями между ними – установление базиса).

Переход от изучения явления к его сущности через установление базисов

В этом направлении в первую очередь известны работы Ганзена, а также системные описания в психологии. Базис определяется числом элементов и типом отношений между ними. По числу элементов базисы можно разделить на конечные и бесконечные. Полнота базиса может быть доказана, постулирована или установлена эмпирически. Базис может состоять как из элементов, так и из операций с ними в символической записи. Кроме отношений порядка между элементами базиса возможны как логические (математические, лингвистические), так и диалектические отношения. Для представления данного множества может существовать несколько базисов с различным числом элементов. Одной из задач является нахождение минимального базиса. В случае нескольких базисов для представления целесообразно использовать систему базисов.

С помощью принципов соответствия или критериев близости множество характеристик описываемого явления соотносится с компонентами базиса. В этом состоит главная идея использования базисов для системных описаний. Что она дает? Базис позволяет:

- 1) убедиться в полноте системного описания,
- 2) упорядочить его компоненты,
- 3) получить устойчивую "опору" описания",
- 4) использовать ее для соотнесения различных описаний одного и того же объекта, 5) обнаружить общность объектов различной природы.

Пример базиса в системных расстановках Хеллингера:

Элементы базиса: мужчина, женщина, ребенок, родитель... Типы отношений между элементами: муж и жена (женаты) – развелись, жив – умер, вычеркнут из рода, пропал без вести и т.д. Каждая расстановка может быть записана в определенной знаковой форме и такая запись является эмпирическим фактом.

Базис в сопричастной психотерапии расширен – вводятся "резервы" – Божий Путь, молитва, прощение, с которыми у клиента устанавливаются свои собственные "отношения".

Развитие сензитивности в группе СПТ как активности психики по Леонтьеву

Согласно предположению А. Н. Леонтьева, толчком к появлению психического отражения (чувстви-

тельности) мог послужить переход от жизни в однородной, гомогенной среде к среде дискретных, вещно-оформленных объектов. Вот как он описывает главные события этого процесса.

Вполне вероятно, что простейшие живые организмы существовали в гомогенном растворе питательных веществ, с которыми они были в непосредственном контакте. Для усвоения этих веществ им достаточно было простой раздражимости.

Если биотических свойств, к которым были раздражимы организмы, было несколько, то витальная реакция на одно из них могла подготавливать (обуславливать) реакцию на другое. Иными словами, уже на стадии раздражимости какие-то свойства могли приобретать двойную функцию: непосредственного участия в обмене веществ и сигнализации о другом жизненно важном воздействии.

Следующий шаг мог состоять в том, что из-за изменений среды некоторые воздействия перестали быть витально значимыми сами по себе. Однако организм продолжал на них реагировать как на сигналы биотических воздействий. Это и означало появление чувствительности.

Раздражимость	<i>Раздражимость</i> – это способность живых организмов реагировать на биологически значимые воздействия. Корни растения раздражимы по отношению к питательным веществам, которые содержатся в почве: при соприкосновении с раствором этих веществ они начинают их всасывать.	Раздражимость субъективного аспекта не имеет. Раздражимость не имеет и объективного аспекта
Чувствительность	<i>Чувствительность</i> – это способность организмов отражать воздействия, биологически нейтральные, но объективно связанные с биотическими свойствами.	Вместе с субъективным компонентом впервые появилась способность организма отражать <i>объективные связи между свойствами среды</i> .

Резюме: когда речь идет о чувствительности, "отражение", согласно гипотезе А. Н. Леонтьева, имеет *два аспекта*: объективный и субъективный.

В *объективном* смысле "отражать" – значит реагировать, прежде всего -двигательно, на данный агент; в дальнейшем развитии – "отражать объективные связи между свойствами среды".

Субъективный аспект *выражается во внутреннем переживании, ощущении, данного агента*.

Таким образом, чувствительность, вероятно, появилась на базе раздражимости. Вместе с тем она означала качественно новый тип отражения. Дело не только в появлении ее субъективного компонента: вместе с ней впервые появилась способность организма отражать *объективные связи между свойствами среды*.

Теперь появляется как бы вставленная активность. Она "вставлена" между актуальной ситуацией и биологическим витальным актом – обменом веществ.

Естественно, что появиться и получить дальнейшее развитие этот тип отражения мог лишь в условиях, где существовала устойчивая связь между объектами или их отдельными свойствами. Такую устойчивую связь и обеспечивала вещественно-оформленная среда.

Предположение о том, что субъективная форма отражения впервые появляется вместе с реакциями на абиотические раздражители, является очень важной научной гипотезой. Ввиду этого ее автор, Леонтьев А.Н., счел необходимым организовать ее экспериментальную проверку.

Испытуемый помещал палец правой руки на электрический ключ, через который он мог получать достаточно ощутимый удар током. Перед каждым ударом ладонная поверхность руки засвечивалась зеленым светом в течение 45 с; когда свет выключался, сразу давался ток. Испытуемому говорили, что перед ударом тока его ладонь будет подвергаться очень слабому воздействию; если он научится улавливать это воздействие, то сможет снимать палец с ключа до подачи тока, чтобы испытуемый при этом не снимал руку без всякого повода, ему сообщали, что за каждую «ложную тревогу» он будет в следующей пробе наказываться током. Таким образом, принимались все меры к тому, чтобы побудить испытуемого активно «вчувствоваться» в слабые оптические воздействия, подаваемые на ладонь.

Главный объективный результат опытов состоял в том, что испытуемые научились заранее снимать руку с ключа в ответ на засвет ладони. Главное субъективное событие при этом заключалось в появлении неясных, недифференцированных, но все-таки достаточно заметных ощущений в ладони. По отчетам испытуемых эти ощущения и были основанием для снятия руки с ключа*.

В дополнительных сериях того же исследования были установлены по крайней мере еще два важных факта.

Во-первых, оказалось, что если испытуемый не предупреждался о предваряющих засветах и не пытался их «уловить», то не возникало ни объективного, ни субъективного результата: у него не вырабатывалась условная двигательная реакция (снятие руки с ключа) на засветы руки и не возникало ощущение этих воздействий. Иными словами, было доказано, что неизменным условием превращения неоощуемых воздействий в ощущаемые является состояние активного поиска организма (или субъекта). *Во-вторых*, выяснилось, что описанные кожные ощущения возникали не вслед за выработкой условной двигательной реакции, а, наоборот, до нее; они являлись непременным условием такой выработки. Иными словами, **ощущение** засвета всегда опосредствовало снятие руки.

Этот результат А. Н. Леонтьев «связывает с одним из фундаментальных методологических положений марксистской психологии о том, что ощущение как элементарная форма психического – это не эпифеномен, т. е. не явление, которое надстраивается над условно-рефлекторными процессами и не имеет никакой функции. Наоборот, оно составляет необходимое звено условного приспособительного акта. Функция этого «звена» – ориентировать организм относительно значимых условий среды, *опосредствовать* его витальные приспособительные акты, будучи, повторимся, «вставленной» между актуальной ситуацией и биологическим витальным актом – обменом веществ».

Описывая опыт Леонтьева, параллельно проведем описание работы в группе СПТ с позиции активированного участника.

		Процесс	Результат	В группе СПТ
Актуальная ситуация	Среда	Электрический ключ в ящике, на который подают слабый ток	Подача/неподача тока	Заместителю кладут руки на плечи и просят быть «тем-то»
«Вставленная» активность	Психика («внутренний» контакт со средой); интенциональность, психическая направленность («вовне»)	...неизменным условием превращения неоощуемых воздействий в ощущаемые является состояние активного поиска организма (или субъекта)	Главное <i>субъективное</i> событие при этом заключалось в появлении неясных, недифференцированных, но все-таки достаточно заметных ощущений в ладони. По отчетам испытуемых эти ощущения <i>и были основанием</i> для снятия руки с ключа	Заместитель психически активизируется и при этом «сразу или позже», по мере развития сензитивности, неоощуемые воздействия превращаются в ощущаемые.
Биологический витальный акт (обмен веществ)	Тело (внешний контакт со средой)	Рука на ключе	Главный <i>объективный</i> результат опытов состоял в том, что испытуемые рано или поздно научились заранее снимать руку с ключа в ответ на засвет	

Наблюдаемой объективно и отражаемой субъективно средой для Заместителя в расстановках Хеллингера есть иная, не "родная" система Заказчика (индивидуальная, семейная, родовая). В то время, как для участника в группе СПТ отклик идет только на свои собственные системные деформации, которые резонируют с системой Заказчика, а соответственно активированный участник становится сопричастным системе заказчика и при этом остается в своей собственной системе сопричастности со своим бессознательным, включая родовое и коллективное бессознательное.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Новейший философский словарь Интерпрессервис Минск 2001

2. К.Г. Юнг Трансцендентная функция (из книги "Об энергетике души" Москва Академический проект 2008, стр.15-42)

3. Симонов П.В Лекции о работе головного мозга. Потребностно-информационная теория высшей нервной деятельности. М., 1998

4. Ганзен В. А. Системные описания в психологии. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 176 с. Напечатано по постановлению Редакционно-издательского совета Ленинградского университета

5. Свагито Р. Либермайстер. Семейные расстановки – от зависимости к свободе. – Санкт-Петербург, 2008. – 246 с.

6. Ю.Б. Гиппенрейтер Введение в общую психологию Аст Астрель Москва 2007, стр. 181-188

7. L. von Bertalanffy, General System Theory–A Critical Review, "General Systems", vol. VII, 1962, p. 1–20. Перевод Н. С. Юлиной

УДК 615.851

ШЕЛЕСТОВА О.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

КАЗКА ПРО СЕБЕ – ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ПСИХОТЕРАПІЇ

Одним з найефективніших напрямків сучасної психотерапії є казкотерапія. Терапевтичні казки можна писати як для дітей, так і для дорослих. Їх пишуть не тільки на вирішення конкретних проблеми, а для набуття нового досвіду. В психотерапевтичній практиці казка зазвичай пишеться спільно з клієнтом. Якщо точніше, то казку клієнт пише самостійно у присутності консультанта, з його допомогою, але про себе і для себе.

У ході консультативної роботи нами була розроблена психотерапевтична казка, яка зарекомендувала себе в якості хорошого інструментарію в практичній діяльності. Тож наведемо її у повному обсязі:

"Жила була дівчинка (хлопчик), яку феї при народженні наділили багатьма різними якостями. Дівчинка була _____

(тут клієнт прописує якості які йому притаманні, про які він знає і користується ними, пригадує про якості, які має, але якими не користується. При необхідності консультант може доповнити тими якостями, які помітив)

Йшли роки, дівчинка (хлопчик) підросла, їй дуже хотілося подібатися оточуючим її людям і, в першу чергу, мамі та татові, а ще _____

(клієнт пригадує спочатку людей, думка яких для нього була важливою. А потім взагалі всіх інших, хто оцінював його поведінку і суворо погрожував пальцем. А то ще і, не дай Боже, крутив цим паль-

цем біля скроні: "Мов чого ти не як усі? Нам така дівчинка (хлопчик) не потрібна, нам її, мабуть, в пологовому будинку підмінили.")

А ще в сім'ї говорили _____

(з клієнтом прописується все те, що в сім'ї про нього говорили.)

Позаяк дівчинка (хлопчик) дуже хотіла, щоб інші люди її любили і не вважали _____

(ретельно записує все те, що вважали про вашого клієнта оточуючі люди), вона з часом навчилася ховати подарунки фей як подалі, доки вони закидані в комору не перетворилися на її тінь.

А тим часом, поки подарунки фей припадали пилюкою у коморі, дівчинка (хлопчик) працювала над виготовленням гарної, зручної маски. Ні, не до свята Нового року, а для себе і свого життя. Як майстерний художник, вона виліплювала якості, протилежні тим, за які отримувала осуд протягом свого щасливого і безтурботного дитинства.

Маска вийшла на славу, це був портрет _____

(детально прописує з клієнтом його якості і те, якою людиною він є.)

Панна (пан) лише іноді дозволяючи собі хіба що _____

(прописує те, що може дозволити собі клієнт.)

Ця юна Леді (Джентльмен) ніколи не дозволяла собі _____

(прописуєте те, що вона (він) собі не дозволяють робити чи думати)

Але й іншим вона (він) не дозволяла _____

(прописуєте заборони клієнта, щодо інших людей)

Ця Леді (Джентльмен) дуже поважала _____

(аналізуєте і записуєте якості, що поважає клієнт)

Дівчина (юнак) знала _____

А якщо потрібно _____

то _____
(прописуєте з клієнтом як він діє у вище поданих дефініціях).

Дівчинка (хлопець) дуже довго сміялася над потворним обличчям красуні, яку вигадала, щоб догодити оточуючим. “Нехай всі думають, що я така, – розмірковувала дівчинка, – Я то знаю, яка я насправді”.

Усе це було дуже давно, дівчинка виросла, а зроблена нею маска назавжди приросла до обличчя. Маска приймала за дівчинку (хлопця) рішення, ходила до начальства, розписувалась у документах, їла, пила, і от одного разу надумала одружитися.

Взагалі-то дівчинці (хлопцеві) дуже подобалось, що маска робить за неї всю брудну роботу. “Яка вдала копія вийшла”, – жартувала вона про себе.

Але час ішов і потреба в одруженні ставала все гострішою. А тут і наречений (наречена) з’явився на обрії _____

Хлопець закохався (дівчина закохалася) і каже своїм приятелям: “Таку гарну дівчину я зустрів: не геготить, як гуска, не скаче як коза, голосом розмовляє тихим і лагідним, працює в гарному місці. Хочу таку дружину.”

Та і уся рідня дівчини радить їй: “Кращого чоловіка тобі не знайти!”.

Усе б було добре, та дівчина (хлопець) розуміє, що юнак закохався не в неї, а в її маску, та зробити вже нічого не можна. Кого вона тепер переконає, що після стількох років життя, усе що їй потрібно від цього світу – як слід посміятися над кимось, потім з ним же посваритися, подарувати йому всі свої іграшки, і піти завойовувати світ. Ніхто дівчинці вже не повірить, що вона не така. І все тому, що дівчинки тієї у цьому реальному світі не існує, вона приходить у вісні, безтілесна, дивна, похмура, намагається щось сказати, кудись кличе, а потім махає рукою і пропадає...”

Далі аналізуєте з клієнтом в цілому, що вийшло, допрацьовуєте казку в деталях. Активуючі клієнта, допомагаєте йому власноруч визначити потрібні для його життя зміни, розробляєте стратегію цих змін.

Оцінюєте екологічність власної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки. – М.: “Лабиринт”, 1998.

УДК: 373.2.035.6: 821.161.2

ШКРЕБТІЄНКО Л.П.

м. Київ

ПРОВІДНА РОЛЬ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У контексті особистісно-орієнтованої моделі сучасної освіти концептуально важливим є положення про здійснення педагогічного впливу через внутрішній світ дитини. Першими сходами до внутрішнього світу дитини є позитивні емоційні переживання, які за умови цілеспрямованого виховного процесу, перетворюються у почуття. За визначенням відомого психолога П.М.Якобсона, почуття є стійким емоційним ставленням до певних явищ дійсності [12].

У науковій літературі широко представлені дослідження емоційної сфери особистості. Провідні психологи (В.К.Котирло, А.Д.Кошелева, Л.П.Стрілкова, Т.П.Хризман і т. д.) одноставно висловлюють думку про багатоманітність функцій емоційних процесів: спонукальну, оцінну, смислоутворювальну, підкріплюючу, орієнтувальну, тонізуючу тощо [5, 16].

Первинний емоційний тон відчуття модифікує поведінку дитини у напрямку максимізації чи мінімалізації теперішнього стану, визначає тип поведінки як “наближення” чи “уникнення” об’єкта. Ситуативні емоційні переживання залишають на об’єкті емоційні “позначки”, виконуючи функцію оцінки та упорядкування впливів оточуючої дійсності.

Ж.Піаже досліджуючи емоційний розвиток дітей відмічав, що когнітивна та емоційна регуляція дій одночасно розвивається у дитини, підкреслював важливу роль почуттєвої сфери: “...саме почуття дають діям необхідну енергію, в той час як знання накладають на поведінку певну структуру” [8, 63].

П.М.Якобсон, який досліджував проблему виховання почуттів у дітей, наголошував на необхідності спиратися у навчально-виховному процесі на

емоційно-почуттєву сферу дитини. Переживання, проходячи через емоційно-почуттєву сферу, формують ставлення дитини до того чи іншого об'єкту. За П.М. Якобсоном моральні почуття мають такі стадії розвитку: емоційний відгук, сприйнятливості до почуттів інших людей, співчуття, переживання почуттів із іншими людьми [12].

Переживання у дошкільників досить часто виступають єдиним фактором, що спонукає або гальмує активність. На думку В.Г.Асєєва одна із функцій емоцій полягає в тому, що вони визначають значущість об'єкта, суб'єкта чи явищ оточуючого середовища, на їх модальність, позитивність чи негативність. Діти молодшого дошкільного віку здатні швидко давати оцінку-штамп "добрий – поганий", досить лише однієї несприятливої ситуації, як одразу іде незадовільна оцінка "ти поганий". Причиною є недостатній досвід переживань. Саме тому слід "формувати у дітей досвід переживань і відчуттів та разом з тим необхідність обережності в спонуканні дитини до вживання у мові оцінок, які швидко перетворюються у мовні штампи" [5, 24]. Значення емоцій полягає в тому, що "емоції дитини розглядаються в першу чергу як внутрішня система підкріплення, мотивація до пізнання і діяльності, система афективної селекції "корисних" з точки зору генетичної програми розвитку стимулюючих ситуацій і форм поведінки на даному віковому етапі" [6, 123].

За допомогою почуттів дитина виявляє своє ставлення до того, що їй подобається чи не подобається, що хвилює, чому вона радіє (почуттєва сфера формується, під впливом виховання). Роль почуттів підкреслював у своїх творах К.Ушинський: "Ніщо – ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так якісно і правильно нас самих і наше відношення до світу, як наші почуття; у них відбивається характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої і її будови" [10, 117-118].

Особливістю молодшого дошкільного віку є те, що ситуативна емоція, виконує функцію оцінки. Пізніше емоційні оцінки диференціюють у свідомості дитини предмети на приємні та неприємні, формуючи вибіркове ставлення до них. Таким чином ці оцінки слугують упорядкуванню впливу зовнішнього світу. Прикладом, вони є одномірної форми (добра – погана), оскільки дитина швидше здатна усвідомити "яка я", ніж "хто я". Емоційні оцінки збуджують дитячу активність, або, навпаки, гальмують. Вони можуть бути різного ступеня інтенсивності: від емоційного тону відчуттів до усвідомлених оцінок (оціночних дій). Така емоційно-оцінкова поведінка легко фіксується (не залежно від предметного змісту) на ранніх етапах розвитку дитини [5, 22].

Дошкільний вік характеризується інтенсивним емоційним життям, тому в цей період важливо дбати про емоційний розвиток дитини. Ставлення дітей до близького їм оточення сповнене почуттями, які спонукають їх до пізнання, мотивованої діяльності. Дошкільники ще не здатні приховувати своїх почуттів і про-

являють їх як реакцію на ситуацію, що склалася. Дитина одразу відповідно реагує на похвалу, зацікавлення – проявляє гаму почуттів задоволення, радості і т. д. У старшому дошкільному віці почуття стають більш стійкими. Якщо раніше окрім батьків і близьких дитина нікого не сприймала, то в цьому віці вже з'являються улюблені друзі, улюблені місця де дитина любить проводити час. Важливою умовою розвитку емоцій у дитини є те, наскільки у неї організована здатність до емпатії, тобто вміння поставити себе на місце іншого (найкраще організовувати цей досвід на практиці, в ідеальній уяві дитини). Головною умовою є досвід взаємодії дорослого і дитини, позитивна емоційна валентність та емоційна привабливість, яка походить від дорослого. Якщо з якихось причин порушується контакт дитини та дорослого, дитини стає безпомічна у засвоєнні предметного змісту (емоційне реагування знижується) [5, 27].

Одним з найважливіших та найвищих моральних почуттів, які формуються у дошкільників є почуття патріотизму. Це почуття є одним із найсуттєвіших показників моральності особистості.

Аналіз досліджень (С.М.Карпова, Н.С.Карпінська, Н.Д.Молдовська, Л.С.Славина, Н.О.Циванюк і т. д.) свідчить про те, що одним із ефективних засобів виховання патріотичних почуттів є художня література. До переваг цього засобу дослідники зараховують наступне, яке є цінним для нашого дослідження. Зокрема, висловлювання Н.С.Карпінської про те, що діти швидко і правильно виявляють своє ставлення до героїв літературного твору. Вчинки героїв вони співставляють зі своїм досвідом і переносять на себе, а також на товаришів. Оцінка дій та моральних вчинків набуває вже більш свідомого характеру [4].

Народна казка – чудовий феномен національної культури у якій прихована натуральна ідея життя народу, що закріплює в дитини морально-патріотичне почуття і є народним засобом виховання. Н.Стельмахович довів вплив фольклорної казки на почуття та емоційну сприйнятливості дітей [9].

Українські народні казки образністю не лише збуджують психічні процеси, вони допомагають у ролях краще уявити суть твору, ідейний зміст. Вони насичені художніми засобами, які підсилюють емоційність твору за допомогою алегорій, гіперболізації, повторів, зачину та кінцівки ("Жили-були дід та баба...", "Де-не-де у далекім царстві, далекім госуларстві жив собі цар та цариця", "За сіма горами, за сіма ріками жив цар...", "...і ми там були, мед-пиво пили, по вусах текло, а в рот не попало", "...от вам казочка, а мені бульбиків в'язочка", "...і тут нашої байці кінець", "...розбився горнець – нашої казці кінець").

Як засіб виховання патріотичних почуттів старших дошкільників для нас є цікавими думки Пабат В.В., дослідниця у своїй роботі вказує на важливість емоційно-почуттєвої сфери у сприйманні твору та значенні для дітей дошкільного віку, вона визначає: "Діти

через емоції і почуття викликані казкою, сприймають колорит народності в передачі казкового образу і краси мови. Казки, що систематично використовуються у роботі з дошкільниками, формують і розвивають у них сприймання, уяву, пам'ять, інтереси, почуття, нахили і здібності, художній смак; уможливають глибинніше відчуження характеру, настрою твору; сприяють виникненню активного ставлення до життя; пробуджують почуття любові до природи, рідної мови, народу, Батьківщини" [7, 75].

Н.Ільїнська виділяє казку, як не просто розповідь про фантастичні чинки, а цілий світ у якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю. Без казки, що оволоділа свідомістю та почуттями дитини, неможливо уявити дитяче мислення та дитячу мову як визначний ступінь дитячого мислення і мови. Казка невіддільна від краси, сприяє розвитку почуттів, без яких неможливо уявити благородність душі, сердечну чуйність до людського нещастя, горя, співчуття. Завдячуючи казці дитина пізнає світ не лише розумом, але і серцем [3].

Важливу роль казки визначав Л.Виготський, як "закон емоційної реальності фантазій". Незалежно від того, реальна чи нереальна дійсність, впливає на людину, її емоція пов'язана з цим впливом, завжди реальна. Таким чином, на думку психолога казка має реальну емоційну основу [2].

На думку І.Беха, Д.Ельконіна інсценування казки є найбільш ефективним методом виховної роботи. Емоції у дітей знаходять своє продовження у русі, під час інсценування казки, а також формуються під час виконання ролі казкового героя, коли дитина переживає його почуття та вчинки [1, с. 26–29].

За Д.Ельконіним у дитячих ролях реалізується характер переживань дошкільників, їх здатність пережи-

вати почуття інших, відтворювати їх, взаємодіяти у рольовій ситуації. Сприймання казкового сюжету відбувається завжди активно, дитина намагається бути в епіцентрі вирішальних подій, а моральна основа казки викликає у старших дошкільників великий емоційний підйом [11].

Таким чином, можемо зробити висновок, що казка як засіб виховання патріотичних почуттів може у різноманітних та доступних формах передавати дошкільникам всю народну мудрість та цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Емоції в процесі морального виховання молоді // Початкова школа. 1996. – №10. – С.26-29.
2. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. – Собр. Соч. в 6 т. – Т. 3. – Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1984с.
3. Ильинская Н.И. Формирование нравственно-эстетического отношения подростков к природе средствами художественной литературы: Дисс. ... канд. Пед. Наук. – К., 1989. –182с.
4. Карпинская Н.С. Воспитание детей литературными произведениями. – М.:Педагогика, 1972. – 275с.
5. Мещерякова С.Ю., Авдеева Н.Н. Особенности психической активности ребёнка первого года жизни жизни // Мозг и поведение младенца. – М., 1993.
6. Пабат В.В. Формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами української народної казки: Дис. ... канд. пед. Наук. – К., 1997. – 216с.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М., 1969. – 659с.
8. Стельмахович М.Г. Методичні засади української етнопедagogіки // Початкова школа. – 1998. – №2. – С.3-5.
9. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии // Собр. соч. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. – Т. 9. – 562с.
10. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М., 1989.
11. Якобсон П.М. Психология чувств. – М., 1960. – 381с.

УДК 159.9:618.2

ВАКУЛА О.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

г. Киев

ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БЕРЕМЕННЫХ К РОЖДЕНИЮ РЕБЕНКА

Беременность есть природным процессом жизнедеятельности женщины. Соответственно, как природный процесс, она не требует кардинального изменения поведения. Хотя, действительно существует мнения, что женщина "в положении" должна меньше проявлять активность, ограничить свое передвижение, интенсивность жизни. Но все больше встречается научной литературы в которой как врачи, так и психологи говорят о природности процессов в женском организме, а соответственно об отсутствии необходимости ограничивать природный ритм жизни у женщины, которая ведет здоровый образ жизни.

Для каждой беременной женщины очень важным есть психологический климат как в семье, так и на работе. Но психологический климат не ограничивается только социальными связями. Необходимо чтобы женщина чувствовала себя комфортно даже во взаимодействии с самой собой. Все процедуры, которые приходится выполнять беременной, она должна выполнять в позитивном настроении. К серии таких процедур принадлежат и гимнастики. Мы предлагаем рассмотреть несколько методик, которые хорошо зарекомендовали себя на практике и были усовершенствованы нами.

Методика Диканя:

Женщина ложится на бок, предварительно включив музыку. В данном случае более подходящей есть произведения, которые активируют правое полушарие коры головного мозга. Именно при активации правого полушария активизируется образное мышление, и женщине легче войти как в контакт со своим телом, так и с ребенком. Беременная лежа поворачивается попеременно на правый и левый бок, лежит после каждого поворота 10 мин, наслаждаясь процессами, которые происходят в ее организме; процедуру повторяют 2–3 раза, занятия проводят 3 раза в день.

Методика Грищенко и Шулешиной:

Вводное упражнение:

1. Исходное положение: ноги расставлены на ширину плеч, руки опущены вдоль туловища.
2. На счет "раз" руки поднять в стороны ладонями вниз, подтянуться на носках, немного прогнуть спину и одновременно сделать глубокий вдох.
3. На счет "два" руки опустить в исходное положение и сделать выдох.

Упражнение является разминкой и повторяется 3–4 раза. При этом важно поставить активную музыку, которая будет стимулировать психофизиологическую деятельность.

Основное упражнение:

1. Лежа на бок на жесткую кушетку, одноименный позиции плода при ягодичном предлежании, или противоположный позиции при поперечном положении плода. Ноги согнуть в коленях и тазобедренных суставах; лежать спокойно 5 минут. Для выполнения этого упражнения ставится более спокойная музыка, которая позволит женщине вступить в психологический контакт со своим ребенком.
2. Делая глубокий вдох следует перевернуться через спину на противоположный бок. Лежать спокойно с согнутыми ногами 5 минут.
3. Оставаясь на боку, необходимо выпрямить ногу, соответствующую позиции плода при тазовом предлежании и противоположную при поперечном (вторая нога остается согнутой).

4. Сделав глубокий вдох, резко согнуть выпрямленную ногу в коленном и тазобедренном суставах, обхватить руками колено и отвести в сторону спинки – при ягодичном предлежании, и в сторону тазового конца плода – при поперечном положении. При этом наклониться вперед, описывая согнутой ногой полукруг внутрь, касаясь передней брюшной стенки.

5. Глубокий удлинённый вдох. Ногу выпрямить и опустить.

6. Повторить упражнение через 5 с. После полного вдоха и выдоха лежать в течение 10 минут.

Упражнение выполнять 5–6 раз в день.

Заключительное упражнение:

1. Лежа на спине с согнутыми и несколько разведенными бедрами, упор на стопы, разведенные на ширину плеч. Руки вдоль туловища.
2. По счету "раз" делается вдох и приподнимается таз (упор при этом на плечи и стопы).
3. По счету "два" принять исходное положение и сделать выдох.

4. Выпрямить ноги, сократить мышцы ягодиц, втянуть живот и промежность, одновременно сделать вдох, расслабить мышцы – выдох.

Упражнение повторяют 5–6 раз (для укрепления мышц промежности).

При отсутствии правильного предлежания у ребенка во второй половине третьего триместра, необходимо проанализировать ситуации, когда была выказана самой беременной или близкими ей людьми позиция не принятия ребенка. Необходимо попросить у него прощение за ситуативную слабость и предложить чувство безусловного принятия.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Батуев А.С. Возникновение психики в дородовой период: краткий обзор современных исследований. // Психологический журнал, 2000. – том 21, № 6. – С. 51–56.
2. Гридковец Л.М. Світ подружнього життя. – К.: Родинний дім, 2004. – 187 с.
3. Тробіш І. Бути жінкою – це радість. – Львів: Свічадо, 1995. – 120с.

УДК 615.851:159.922.76

ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА МЕТАФОРА ЯК СУПРОВІДНИЙ ЗАСІБ ДОПОМОГИ РОДИНІ У ЯКОЇ НАРОДИЛАСЯ ДИТИНА ІЗ ВАДАМИ

У мовному контексті під метафорою розуміють мовний зворот при якому один об'єкт називають іменем іншого об'єкту чи явища на основі певної аналогії, схожості зовнішньої чи сутнісної.

Взагалі, метафорою може бути будь-який вислів, фраза, притча, анекдот чи казка. Проте далеко не кож-

на метафора має позитивну психотерапевтичну дію. Психотерапевтичною метафорою стає лише та метафора, яка при певній прихованості смислу доходить до рівня несвідомого людини. Останнє відбувається лише тоді, коли метафора має схожість, але не тождність проблемі клієнта, або пропонує модель, яка

здатна провести клієнта через заміщений досвід і сформувати нові вибори.

Особливість метафори полягає у тому, що вона сприймається людиною зразу на двох рівнях: свідомому та несвідомому. При створенні метафори самим клієнтом, активуються неусвідомлені прагнення, а оскільки у метафоричних оповідях не виникає фактору особистісної оцінки, то “підсвідоме” при цьому не активізує контроль за інформаційним конструктом, що передається з “несвідомого” до “свідомості”. У даному випадку ми говоримо про психоаналітичну модель запропоновану З.Фройдом, де особистість розглядається як взаємодія трьох базових рівнів: свідоме, підсвідоме та несвідоме.

Частина життя людини проходить поза її свідомістю. Несвідоме впливає на переживання та поведінку, зберігає чисельні факти та враження, що є травмуючими для свідомості, а також і ті які легко можуть бути усвідомленими. Неприпустимий для свідомості матеріал витісняється із неї і не допускається до усвідомлення. Та частина яка зберігає оперативний потенціал для усвідомлення називається підсвідомістю (або передсвідомістю). Підсвідомість є свого роду екраном між свідомим та несвідомим. Всі ці частини тісно взаємодіють між собою.

Несвідоме зберігає не тільки витіснені переживання, події, але первинний інстинктивний матеріал. Воно належить до поля первинних психічних процесів, без будь-якої оцінювальної системи. В ньому не існує розуміння добра чи зла. Це свого роду накопичувач всього матеріалу, який прориваючись на зовні спонукає нас до певних вчинків як внутрішніх, так зовнішніх.

Підсвідоме є породженням свідомості і включає суспільні стандарти, сформовані під впливом батьків та середовища в ранньому дитинстві. Крім того, підсвідоме включає пізні поза батьківські впливи та власні ідеали людини. Цікавим є те, що зароджуючись у свідомому, переважна більшість цих стандартів залишається неусвідомленими.

Наша свідомість – це зв’язок з реальністю, який у відповідності до вчення З.Фрейда діє за вторинним принципом через сприймання, вирішення проблем та витіснення, тобто на основі реалістичного, логічного мислення та дослідження реальності. При цьому вона належить до виконавчої частини особистості і опосередковує та примірює вимоги несвідомого, підсвідомого та зовнішнього світу.

За допомогою психотерапевтичної метафори вдається приспати активність підсвідомості і активізувати вплив на несвідоме, забезпечуючи засвоєння нових можливих поведінкових матриць, що знаходять свою реалізацію уже в контексті свідомого переосмислення поставленої проблеми і напрацювання власних стратегічних та тактичних шляхів її вирішення.

Психотерапевтична практика показала, що перша реакція, яку переживають батьки, що дізналися про неповносправність дитини – це реакція шоку. Безпе-

ечно, вони проходять у своєму розумінні проблеми ще цілу низку етапів. Проте, нерідко відбувається фіксація батьків на стані “трагедії”, що перекриває доступ до здорової комунікації батьків з дітьми із вадами, а також, до ніжного, люблячого сприймання своїх нащадків при збереженні адекватної критичності. То ж ми пропонуємо далі приклад психотерапевтичної метафори допомоги таким батькам, що успішно зарекомендувала себе на практиці.

Якщо дитина не така як ви чекали

Вагітна жінка в українському народі завжди називалася жінкою “при надії”. Надії як на безпосереднє диво, якою є сама дитина, так і надії на власне майбутнє, на майбутнє своєї родини. Перебуваючи у цьому стані надії не тільки жінка, але уся родина мріє: якою буде ця життєва подорож з малюком. Всі очікують свого роду лагідного сонця, теплого моря, що огортає своїми хвилями маленькі ніженьки дитятка поряд з нашими великими впевнено крокуючими ногами. Так, чекаючи дитину, ми мріємо про море: про відпочинок на чудовому пляжі, про красу довкілля, про занурення у морські глибини, про дослідження краси підводної фауни та флори. І чим ближче до пологів, то тим ближче ми до цієї дивовижної подорожі до моря. І ось вже остання ніч перед від’їздом, всі валізи завантажені, ви засинаєте з великим очікуванням та надією... А коли прокидаєтеся, то бачите... гори. Так, ви опинилися не на омріяному пляжі, а на гірській череді кам’яних велетнів. І тоді шок...

Де море? Чому гори? Чому саме я тут опинився? Саме ці питання в першу чергу виникають в голові батьків, у яких народилася дитинка з вадами. І тоді здається це все не правдою та маривом, здається, що лікарі помилися, можливо переплутали дітей. Ні тільки не гори, ми ж так мріяли про море. То ж заплющуємо міцніше очі в надії, що коли прокинемося все буде хай не краще, але принаймні як раніше. Ми поволі розмикаємо повіки і розуміємо, що це не сон, це реальність і це – реальні гори.

Тоді нарікаючи на цілий світ, на несправедливість, на Божу жорстокість ми замикаємося у своєму неприйнятті і починаємо ненавидіти гори. Ми вважаємо їх бездушними бованами, місцем загибелі наших надій і не спроможні побачити, що це всього-на-всього гори, як і море є всього-на-всього лише море.

Тоді ми ставимо мету будь-що вибратися з цієї кам’яної пастки. Ми хапаємо свого малюка і як навіжені ліземо в гору без передиху, без озирання довкола, без прагнення збагнути довколишню красу. І коли ми безсилі падаємо, то все більше переконуємося у несправедливості і байдужості світу. А ми лише так прагнули моря...

Ми можемо і далі сліпо лізти, думаючи, що ось-ось це закінчиться і врешті-решт ми опинимося на морі. А можемо просто озирнутися довкола і побачити лагідний поцілунок перших промінців сонця незайманих

гірських верхівок. Можемо дослідити загадкові печери і насолодитися красою давніх столоктитів та стологмитів. Можемо вдихнути дивовижні пахощі гірських луків, та відчутти живодайну прохолоду гірських джерел та потічків, показати дитині красу піснного водоспаду.

І вибір завжди є за нами, за кожним із нас. Ми можемо жити в ілюзіях нарікаючи на світ, а можемо дякувати Богові за це місце, за цей дар, дар гір. Бо лише в горах ми можемо побачити справжню вартість тих хто поряд, і вартість себе. Лише в горах ми по-справжньому розуміємо значення плеча і зв'язки, лише в горах, долаючи труднощі, ми відкриваємо нові потенціали своєї душі та свого тіла. Ми вчимося любити, любити по-справжньому; ми вчимося допомагати – допомагати щиро; ми вчимося приймати допомогу – приймати із вдячністю. Ми просто вчимося жити, жити у любові, підтримці одне одного, вдячності одне одному і всьому світові. Гори це не море. Тут не

доведеться лежати та ніжитися на піску, будуть труднощі і випробування, але це новий вимір життя, життя прекрасного, життя відкриваючого та провітлюючого. Тож вибір за кожним.

Коли ми чекаємо на дитину, то сподіваємося лише на море... І це природно: нам так хочеться плескатися з малюком у хвилях лагідного блакитно-зеленого моря, уповатися сонцем, насолоджуватися тупотом дитячих ніжок піщаним берегом... Але море – це лише море. Так само як гори – це лише гори. І де б ми не опинилися, це лише місце, а те чим воно стане для нас, нашої дитини і родини залежить лише від нас самих...

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гридковець Л.М. Світ подружнього життя. – К.: РД, 2004.
2. Ткач Р. М. Психотерапевтические сказки для женщин. – М., 2008.
3. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991.

УДК 159.9:616-06:159.922.7

ЯНОВСКАЯ Л.А.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.

г. Киев

АКТУАЛЬНОСТЬ РАБОТЫ ПСИХОЛОГА В ОТДЕЛЕНИИ ДЕТСКОЙ ОНКОЛОГИИ

Словосочетание ДЕТСКАЯ ОНКОЛОГИЯ с трудом укладывается в сознании обычного человека. Рак является одной из основных причин смерти во всем мире. В Украине рак является причиной 15% смертности и уступает по показателям только сердечно-сосудистым заболеваниям. Ежегодно в Украине более 160 тыс. человек узнают, что они онкобольные. Ежегодно от рака умирают около 90 тыс. человек, из них 35% люди трудоспособного возраста. Ежегодно в Украине фиксируют 11–12 случаев рака на 100 тыс. населения детского возраста (до 18 лет). Злокачественные новообразования детского возраста занимают 7 место в структуре детской инвалидности. По показателям смертности от злокачественных новообразований у детей Украина занимает 5 место в Европе (5 случаев на 100 тыс. населения).

Рак – болезнь века, его трагический символ. Короткое убийственное слово. Сколько бы не было подтверждений излечимости от рака, страх перед этим диагнозом всегда существует.

Существует масса гипотез касательно этиологии возникновения такого заболевания, как рак, начиная с вирусной, заканчивая наследственной. Однако сегодня уже мало кто будет спорить с тем, что рак относится к заболеваниям психосоматическим. Если мы допускаем, что одним из провоцирующих факторов рака является психосоматическая составляющая, то логично было бы утверждать, что одним из факторов про-

цесса выздоровления будет являться тоже психосоматическая составляющая.

Лечение онкологических заболеваний представляет собой сложную борьбу за жизнь. Однако зачастую у нас забывают о психологической помощи при лечении онкологических больных. А ведь именно она позволяет пациенту адекватно реагировать на происходящие события.

Отсутствие должной психологической поддержки при лечении приводит к серьезнейшим депрессиям, психозам, нарушениям сознания, попыткам суицидов.

Проходящие лечение дети просто "задавлены" огромным количеством комплексов и страхов: из-за специфичности процесса лечения, потери волос при химиотерапии (причем, не только девочки), из-за невозможности полноценно общаться со сверстниками и посещать школу и многого другого.

Психологическая поддержка нужна не только детям, но и конечно же их родителям, которые страдают от глубочайшего чувства вины перед своим ребенком, что нередко выливается в потерю мужества, жизненных сил и жесточайшую агрессию (направленную, как правило, на врачей, но зачастую, и на всех окружающих, даже пытающихся помочь), а подчас и на детей. Особая категория, нуждающаяся в поддержке – это родители, потерявшие своих детей и испытывающие так называемый синдром острого горя, который

перерастает в психические и физические недуги: удушье, психозы, суициды. И конечно медперсонал, который тоже нуждается в помощи психологов. Очень часто мы забываем о медиках, на которых лежит огромный психологический груз.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что в психологической поддержке нуждаются как минимум три категории: сам больной, его семья и окружение, а также медперсонал, врачи.

Психологическая помощь детям с онкологической патологией направлена на устранение проявлений болезни, изменение отношения больного ребенка к своему состоянию, самому себе и окружающему миру. Дети, находящиеся на лечении с онкологическими заболеваниями, имеющие долгосрочное и, как правило, болезненное лечение, постоянно получают эмоциональные травмы, что приводит к искаженному восприятию происходящего. Как известно, во время прохождения химиотерапии состояние пациентов сильно ухудшается по всем показателям. Ведь лекарство, которое вводят ребенку капельным путем, по сути, является ядом для всего организма и убивает не только раковые клетки, но и здоровые. Перед очередной химиотерапевтической процедурой, особенно высокодозированой, актуализируются страхи у детей и родителей, растет эмоциональная напряженность, повышается тревожность, а также конфликтность детско-родительских отношений. Зачастую дети перед химией соматизируют свои переживания, а соматические реакции, в свою очередь, отсрочивают химиотерапевтические процедуры, и теряется драгоценное время. Задача психолога – помочь справиться с психотравмирующими обстоятельствами, выяснить психологические причины страданий пациента, возможно в рамках индивидуальной и групповой психотерапии. Известно, что любая деятельность снимает эмоциональное и стрессовое напряжение. Такой подход при оказании психологической помощи в условия клинического учреждения, на мой взгляд, самый оптимальный и эффективный.

При работе с детьми младшего возраста очень удачным является применение разного рода арттерапевтических методик (лепка, рисунок, сказкотерапия и т.д.). Дети представляют себе лимфоциты, лейкоциты и раковые клетки в виде каких-либо образов. Это могут быть и причудливые животные, и солдаты, и рыцари, сражающиеся с болезнью. Это дает возможность ребенку мобилизовать внутренние защитные силы. Большой акцент делается на развитие креативности и способности сублимировать различные переживания в процессе творческого самовыражения. Также дети хорошо реагируют на предлагаемые им релаксационные упражнения в виде игры (как правило, сидя).

Непросто найти подход к подростку, создать условия для его самораскрытия, поскольку этот возраст характеризуется протестными реакциями,

недоверчивостью, особенно когда ребенок находится в подавленном состоянии и не верит в то, что он имеет право на жизнь, не хочет бороться с болезнью. Поэтому данная работа требует от психолога способностей к нестандартным подходам, к гибкости, терпимости. Акцент в групповой и индивидуальной работе с детьми подросткового возраста ставится на легализации и проживании, как позитивных, так и негативных эмоций, таких как любовь, гнев, страх, обида; на психотерапии различных соматических симптомов и депрессий; на осознании своих собственных потребностей и желаний; на осознании собственной ценности и ценности окружающего мира; а также на поиске смысла жизни, что особенно важно для подросткового периода. В таком возрасте также актуально применение арттерапевтических и релаксационных методик. Арттерапия, игровая терапия и другая творческая работа должна включать последующее обсуждение результатов творчества. Цель такой работы – активная положительная деятельность детей во время прохождения лечения, сводящая к минимуму отрицательное влияние больничных условий. Нужно отметить, что возможность открыто говорить о своих проблемах, о своей болезни, о страхе смерти значительно сказывается на улучшении не только психологического, но и соматического здоровья детей. Остается только дело за выбором формы, методики и стиля этого взаимодействия, с учетом возрастных и личностных особенностей ребенка, степенью “психологической защищенности”.

Немаловажную роль в процессе выздоровления ребенка играют его родители. Самой большой жизненной трагедией является смерть ребенка, а родители, узнав, что у ребенка злокачественная опухоль, часто связывают это с приближением его смерти. Они всеми силами борются за жизнь и надеются на чудо, однако часто чувство тревоги и страха, даже после доказанного выздоровления ребенка, не покидает их много лет. Как правило, в онкологических клиниках с детьми в отделении постоянно находятся мамы, от их психологического состояния зависит очень многое.

Мама онкобольных детей подвергаются значительному психологическому дистрессу, находясь один на один, в вакууме со своим горем. Дистресс можно смягчить, а риск развития тревожного состояния или аффективного расстройства свести к минимуму, если во время беседы с психологом мама будет иметь возможность получить психологическую поддержку, проанализировать, в какой именно информации она нуждается, начиная с момента попадания в больницу или установления диагноза.

Кроме того, целесообразно оказывать психологическую помощь не только в индивидуальном порядке, но и путем организации психологом групп поддержки для родителей. Люди, пережившие похожие

испытания, легче находят общий язык, им проще понять друг друга, поделившись своим опытом. Такие встречи имеют информационный, разъяснительный и поддерживающий характер. Задавая тему таких встреч, предоставляя рекомендации родителям относительно возрастных особенностей детей, психологической составляющей течения болезни и т.п., поддерживая необходимую психологическую атмосферу бесед, достигается положительный психотерапевтический эффект не только у самой мамы, но и в конечном итоге у ребенка, т.к. мать и ребенок находятся в едином поле.

В групповой форме также можно предлагать мамам дыхательные, релаксационные упражнения и телесно-ориентированную терапию, целью которых будет снижение эмоционального напряжения.

Следует также отметить, что необходим системный подход и помощь всей семье. Сегодня, во многих случаях происходит отчуждение родителей, вплоть до распада семьи, и тогда один из родителей (чаще мать) несет на себе душевный и физический груз сложившейся ситуации. Эта ситуация приводит, в свою очередь, к серьезным жизненным проблемам у родителей: к алкоголизации, наркотизации, невротическим реакциям, депрессивным синдромам.

Другая серьезная и важная проблема: наличие в семье здоровых детей, которые испытывают на себе тяжесть семейной ситуации, у них возникают невротические симптомы (энурез, тики и т.п.), нарушения поведения, демонстративные реакции отказа от просьб и распоряжений взрослых, истерические (диссоциативные) расстройства, у старших детей – уход из дома. Все эти проблемные темы могут затрагиваться при взаимодействии психолога и родителей ребенка, что в свою очередь, бесспорно, будет оказывать только положительное влияние на эмоциональную составляющую лечебного процесса.

Кроме работы непосредственно с родителями и детьми, было бы желательно, если бы психолог постоянно находился во взаимодействии и с медперсоналом. С одной стороны, психолог мог бы получать от медиков информацию о состоянии пациента для своей работы, с другой – врачи могли бы получать интересующую их информацию, полезную в процессе лечения.

Без должного внимания в наше время остается эмоциональное состояние врачей-онкологов и всего персонала. Из-за отсутствия в отделениях психологов, этим людям приходится иногда решать психологические и социальные проблемы больных детей и их близких. Чувство ответственности перед родителями, чувство вины, порой беспомощности, высокая смертность в онкоотделениях, скрытые и открытые конфликты с родителями приводят к тому, что врачи очень рано "сгорают", становятся эмоционально бесчувственными, у них страдают или распадаются семьи, они испытывают невротические переживания. Поэтому

необходимость в психологической службе сегодня поистине огромна. Для стабилизации эмоционального состояния врача и соответственно улучшения качества его работы индивидуальная консультация с психологом отделения может быть незаменимым средством.

Актуально также создание в клиниках групп взаимной поддержки. Группы взаимоподдержки медперсонала эффективны для предупреждения деморализации и выгорания, а также повышения удовлетворенности работой. Они позволяют поделиться своими переживаниями, обсудить различное понимание "трудных" пациентов, решать проблемы междисциплинарного и этического характера.

Врачам может быть полезной информация об общих и частных психологических аспектах онкозаболеваний у детей. Поэтому в стационаре стоит организовывать регулярные лектории с психологической тематикой для медперсонала с последующим обсуждением лекционного материала. Посредством подобных форм работы специалист-психолог может оптимизировать взаимодействие лечащих врачей с родителями и детьми.

Подводя итог статьи, хочется сказать, что подключение к лечебному процессу психолога на ранних этапах болезни ребенка необходимо. Интенсивное лечение, его побочные эффекты, сам факт наличия такого заболевания и многие другие обстоятельства вызывает тяжелый стресс у больного и его близких, что в свою очередь приводит к множеству психологических, а порой и психиатрических проблем, захватывающих всю семью.

Все это говорит о необходимости создания целой системы психолого-психотерапевтического, а при необходимости психиатрического сопровождения онкобольных детей и членов их семей, чтобы не только побороть тяжелый недуг, но и сделать так, чтобы качество их жизни не отличалось от здоровых детей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Реабилитация онкологического больного / Под ред. Н.П. Напалкова. – Л.: Лениздат, 1979. – С. 62–63, 72–73.
2. Руководство по медицине. Диагностика и терапия: В 2 т. / Пер. с англ.; Под ред. Р. Беркоу, Э. Флетчера. – М.: Мир, 1997. – Т. 2. – С. 3–7; 61–66, 73–76.
3. Руководство по профилактической медицине. Рекомендации по психической помощи онкобольным / Пер. с англ. И.В. Левандовского. – М.: Медицина, 1995. – С. 49–55.
4. Саймонто К., Саймонто С. Психотерапия рака. – СПб: Питер, 2001 – 288 с.
5. Дудниченко А. С., Дышлевая Л. Н., Дышлевой А. Ю. О важности оценки психического состояния онкологических больных и членов их семей // Проблемы медицинской науки та освіти. – 2003. – № 3.
6. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика. – Синтез-Бук. – 2008. – 1022 с.
7. Психонкология: достижение зрелости. – Charles Montgomery Psycho-oncology: a coming of age? © The Royal College of Psychiatrists 1999.

УДК 31.6:173

ТОНКОГОЛОС Ю.

Наук. керівник: КАЗЬМЕРЧУК А. В.

м. Житомир

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У СІМ'Ї

На сьогодні розвиток цінностей особистості – одна із основних, найбільш актуальних тем в суспільстві. Адже ціннісні орієнтації характеризують ті загальні сфери людської діяльності, у яких концентруються основні життєві інтереси особистості, її мрії, внутрішні домагання і прагнення.

Метою нашої статті – є дослідження основних тенденцій розвитку громадянських цінностей у сім'ї.

Особистість у взаємовідносинах з суспільством, іншими людьми, а також у ставленні до самої себе є діяльною соціальною структурою, в якій багатогранно відображені характеристики соціальної системи. Вияв в особистості її соціальної суті відбувається в досить суперечливих формах. Будь-яке суспільство моделює і формує громадянина за своїм образом і подобою. Але це процес не механічний. Цілісність особистості, яка залежить у своєму змісті від рівня розвитку, загального стану і характеру цілісності суспільства, має свої специфічні риси. Індивідуальність людини завжди означена у суспільно-конкретному контексті, завжди у своєму змісті залежить від рівня розвитку суспільства.

Слід підкреслити, що сприйняті особистістю громадянські цінності на рівні знання, ще далеко не виражають її власні моральні позиції: орієнтуючи особистість серед відповідних моральних цінностей, вони можуть і не стати її спонукальною силою до дії, до вчинків, які відповідають змісту засвоєних знань. Знання, що є необхідним щаблем для вироблення моральної позиції особистості, відіграють свою важливу роль в єдиній системі компонентів моральної свідомості, оскільки моральна свідомість особистості є органічною єдністю знань і переконань, моральних потреб і мотивів, раціонального і емоціонального. Тому моральна освіта спирається на широку ціннісну орієнтацію, що відображає процеси розвитку суспільного життя.

Основа морально-цілісної особистості – її переконання. В переконаннях пов'язані в єдине ціле знання і почуття, емоціональне і раціональне. Переконання дають можливість знайти правильні рішення, вірно застосовувати вимоги у конкретній ситуації відповідної поведінки, проте вони не залишаються раз і назавжди засвоєними. Переконання повинні спонукати до пізнання, до аналізу існуючого, до морального переживання, до конкретного вирішення суспільних проблем.

Необхідно звернути увагу на роль мотивів у громадянській свідомості особистості, бо саме вони виступають засобом, що забезпечує її моральну цілісність.

Найважливіша функція моральних мотивів – бути посередницькою ланкою при переході переконань у поведінку. Саме таким чином вони приймають участь в забезпеченні моральної цілісності особистості. Мотивація вчинку складна. У неї входить багато мотивів, що показують близькі та віддалені інтереси особистості і суспільства.

У своєму виборі ціннісних орієнтацій, вчинків, поведінки, характеру взаємовідносин з іншими людьми – людина як особистість – індивідуальна. Обравши відповідну лінію поведінки, індивід кожен раз, з кожною новою ситуацією знову і знову повинен обирати власні вчинки, хоча і на основі уже обраної загальної лінії. Він повинен співвідносити свій вибір із конкретною ситуацією, з вчинками інших людей, співвідносити свій моральний склад зі суспільними вимогами до нього, з суспільним інтересом, з різними обставинами. Здійснюючи моральний вибір, індивід усвідомлює себе як відносно самостійну частину суспільної системи, як особистість, що відповідальна перед суспільством і перед собою за виконання громадянських обов'язків [1].

Ціннісні орієнтації як внутрішня основа ставлення індивіда до різноманітних матеріальних, моральних і духовних цінностей дають можливість розкрити механізми його поведінки, пояснити і спрогнозувати її. Адже ціннісні орієнтації є глибинним проявом нормативного змісту свідомості і самосвідомості особистості і посідають одне з головних місць в її структурі як компонент спрямованості. Зміст і структура ціннісних орієнтацій визначають характер взаємин людей. Ефективність взаємодії батьків і дітей залежить насамперед від узгодженості ціннісних орієнтацій подружжя, особливо у виконанні виховної функції [3].

Для з'ясування громадянської спрямованості сімейно-родинних ціннісних орієнтацій ми застосували анкету, у якій запропонували старшокласникам (N=50) і їх батькам (N=50) прорангувати за ступенем значущості список із одинадцяти пунктів, що включав перелік цінностей різних сфер індивідуального та суспільного життя людини. В експерименті взяли участь десятикласники і їх батьки школи №22 м. Житомир.

Отримані дані свідчать про те, що десятикласники, так само, як і їх батьки, диференційовано підходять до аналізу цінностей, що означають громадянську спрямованість. Головними цінностями громадянина вони вважають такі загальнолюдські якості, як: турботливе і відповідальне ставлення до оточуючих, особливо до рідних; утвердження гуманних начал у особистісних стосунках; працелюбство; екологічну вихованість. Що

ж стосується таких важливих цінностей як: патріотизм, розвинена національна свідомість, діяльна участь у збереженні традицій народу, збагаченні його культури, мистецтва, науки, усвідомлення неоціненного значення в житті людини рідної мови, то вони посідають останні рангові місця. Як видно з результатів, старшокласники володіють значним об'ємом громадянських цінностей, але їм важко проаналізувати, як саме ці поняття можуть виявитися у їх власній поведінці. Цінності, першочергові для суспільства, втрачають таке значення для школярів та їх батьків.

У старших класах готовність до самовизначення передбачає формування у школярів стійких, свідомих уявлень про свої обов'язки і права до держави, суспільства, батьків, розуміння почуття обов'язку, відповідальності, уміння оцінити власний життєвий досвід з тим, щоб забезпечити активне творче життя у суспільстві. Спілкування учнів з батьками має свої закономірності. Особливо це стосується цінностей, які так чи інакше сім'я вносить у свідомість дитини. Необхідно підкреслити потребу спілкування старшокласників з батьками у питаннях, пов'язаних з формуванням світогляду, ставленням до політики, з професійним самовизначенням тощо [2]. Так, описуючи у своїх творах цінності сім'ї, десятикласники називають такі:

1) соціально-політичні: участь у виборах, піклування про державу, боротьба з негативними соціальними явищами (бандитизм, наркоманія), інтерес до політичних подій – 80%;

2) господарчо-економічні: праця та утримання сім'ї – 65%;

3) освітньо-виховні: освіта дітей, зацікавленість шкільними справами, піклування про виховання дітей – 55%;

4) рекреативні – піклування про здоров'я та відпочинок дітей – 20%.

Отже, проаналізувавши тему нашого дослідження, можна зробити висновок, що громадянські цінності особистості у сім'ї – це першочергові цінності людини, як активного громадянина у суспільстві. Результати показали, що досліджувані основними цінностями вважають такі загальнолюдські якості, як: турботливе і відповідальне ставлення до оточуючих, особливо до рідних; утвердження гуманних начал у особистісних стосунках; працелюбство; екологічна вихованість. Цінності, які першочергові для суспільства, втрачають значення для школярів та їх батьків і займають останні рангові місця.

Таким чином, одержані нами дані показують, що батьки відіграють значну роль у формуванні громадянських цінностей старшокласників і створюють об'єктивні умови для утвердження старшокласника як громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева М.И. Семья как фактор социализации. – Зб.: Психологія на перетині тисячоліть. / Зб. наук. праць учасників п'ятих Костюківських читань. – В 3-х томах. – Т. 3. – К.: Гнозис, 1998. – С. 5-11.
2. Пенькова О.І. Внутрішньосімейна взаємодія та моральність особистості / Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д. – К., 2001. – Т. III. – С.155-158.

УДК 159.9:23:173.1

ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

РОЗЛУЧЕННЯ ПОДРУЖЖА В ПАРАДИГМІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Сучасне суспільство вже здається адаптувалося до такого феномену людського буття як розлучення. Розлучення у своїй суті є виключним актом, який виходить за дію природного закону. Не даремно у Святому Письмі написано: "Так то полишає чоловік свого батька і матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом" [1]. Тобто подружжя – це єдине тіло, тобто єдиний цілісний організм. Подальші слова ніби дають нам уточнення розуміння сказаного: "Сотворив Господь Бог їх – чоловіка і жінку, і благословив їх, і назвав їх людиною" [2]. Тобто християнська парадигма представляє нам людину лише в контексті наявності двох осіб: чоловіка та жінки, що зберігають потенцію до зачаття нового життя.

А тепер уявімо, що Господь при всій своїй мудрості створює природний процес розчленування. Звучить досить таки абсурдно. Тож те, "що об'єднав Гос-

подь людина нехай нероз'єднає". Цілком справедливо, що думка викладена вище декому не сподобається. Є багато об'єктивних та суб'єктивних аргументів щодо необхідності процедури розлучення чи анулювання шлюбу. То ж для того, щоб розібратися у цих аргументах спробуємо визначитися, що насправді ми розуміємо під шлюбом і, що відбувається, коли двоє перестають бути одним цілим.

Існує багато визначень шлюбу, проте всі вони більше стосуються видимої його частини: дітей, обов'язків, матеріальних благ. А як поділити духовний та психологічний простір? Зараз дуже модно говорити про рівнопартнерські стосунки, про рівність чоловіка та жінки і при цьому ми не задумуємося дуже часто над абсурдністю самої постанови подібного питання. А коли ми не розуміємо істинної суті, то дозволяємо іншим, подібно до злодіїв, проникати у

нашу святую-святих – наші цінності. То ж почнемо по-порядку.

Рівнопарнерські стосунки. Цей термін прийшов у сімейну психологію із сфери бізнесу. І дійсно для бізнесу – це оптимальний тим взаємодії. Проте, родина – це не бізнес структура. Родина – це живий, цілісний організм. У бізнесі, коли партнер перестає відповідати нашим очікуванням, не виконує свої функції, ми просто міняємо партнера. Родина – це зовсім інша спільнота. В родині двоє присягають одне одному на вірність доки смерть не роз'єднає, далі беруться за руки і йдуть спільно в одному напрямку. І коли один у подружжі падає, другий бере його на плечі, а ще кладе на свої рамена його хреста і несе доти, доки той другий здужає стати на свої ноги. А далі знову спільна дорога і знову чиєсь падіння, і знову “половина” бере хреста коханого чи коханої, бере самого коханого і знову несе. Отак все життя і носять один одного.

Коли ж ми у шлюбі переходимо на рівнопарнерські стосунки, то тим самим порушуємо подружню гармонію і створюємо бізнес-організацію. І тоді, коли половина падає, Ти замість того, щоб брати її на свої рамена – починаєш обурюватися: “А чого я?” І твоя гординя різко зростає і активує бунт у всьому організмі. Взагалі, гординя дуже цікава штука, вона вміє маскуватися, мімікрувати, то ж часто-густо ми приймаємо її за свої цноти. Наприклад, жінка нерідко починає розповідати своїм подругам, як вона своєму чоловікові їсти готує, прибирає, він при цьому, невдячний, ще й не вдоволений. У таких випадках жінка рідко відслідковує свої істинні мотиви зазначеної турботи. Коли починаєш працювати з такими панянками, то відкривається, що в основі дій є в кращому випадку обов'язок. Їм здається, що любов, як така, до буденної рутини не має ніякого відношення. Але ми чомусь забуваємо, що людина у своїй суті дуже складна істота. Кожен унікальний та неповторний, і кожен у цій неповторності вміщає цілий всесвіт. Якби ми про це пам'ятали, то розуміли б, що сприймаємо одне одного не тільки через психічні процеси, але й через психологічну та духовну спорідненість, близькість. То ж коли ваші дії викликані не любов'ю ніжною, тріпочучою, а гордовитим обов'язком, то “ваша половина” аж ніяк не прийме порожнечу за повноту і через власні неусвідомлені процеси буде реагувати на правдиву сутність ваших дій. А саме – порожнечою на порожнечу, повнотою на повноту.

А тепер розглянемо істинні причини розлучення:

– У першу чергу, це *прийняття бажаного за дійсне*.

Молоді люди нерідко настільки захоплюються своїми сексуальними інстинктами, що саме сексуальне хвилювання до якоїсь особи приймають за істинні почуття, а відповідно власне бажання узаконити сексу-

альний потяг за правдиве бажання – одружитися. Для того щоб відокремити одне від одного слід поставити собі декілька запитань. Зокрема: “Чи хочу я постаріти саме з цією особою? І чи хочу саме цій людині, коли вона буде стара, бурчатиме, принести капці? Чи хочу я саме цій людині, якщо з нею трапиться лихо, міняти до кінця життя памперси?” Ці питання можливо трохи жорстокі, але досить непогано протверезляють голову і проявляють наші справжні почуття.

– *Відсутність любові*.

Сучасний світ все більше набуває рис та характеристик холодної прагматичності. І молоді люди нерідко вбирають в себе не красу світу, який сотворив Бог, а викривлення, породжені людською гріховністю: знову ж таки гординею, жадобою, зажерливістю, лінівством, недбалістю. То ж замість того, щоб шукати свою половину, ми хапаємо те, що на нашу думку має зиск. Але з часом з'ясовується, що зиск досить примарний у порівнянні з розчаруваннями, депресіями, невротичними реакціями. Бо людина, яка не є нашою половиною, при всіх своїх найвищих цнотах починає нас дратувати. При чому з часом у такій особі дратує все: те як він чи вона їсть, як п'є, як стоїть, як дивиться, і врешті-решт як дихає.

– *Неготовність до шлюбу*.

Вона проявляється у відсутності елементарного розуміння, чим є шлюб насправді. Якщо когнітивної інформації ми ще там-сям нахапатися можемо, то “душевного” та “духовного” розуміння слід набувати у щоденній праці та посвяті.

– *Деадаптована батьківська родина*.

На жаль чимало батьків стають негативним прикладом для власних дітей. Будучи зорієнтованими на себе, вони за рахунок дітей намагаються вирішити власні психологічні проблеми. Наприклад, жінка сама виховувала сина і навіть після його одруження намагається всіма правдами та неправдами прив'язати його до себе. Кожного дня запрошує у гості, а потім вмовляє залишитися в неї, щоб по-ночі не ходити. Культивує в собі синдром втікання в хворобу і вибухає безліччю найсерйозніших захворювань тільки син приділив занадто (на її думку) уваги своїй дружині. Також яскравим прикладом є категорична підтримка батька своєї доньки, особливо в моменти її сімейних конфліктів, включно із закликом до розлучення, тощо.

– *Так звані світські шлюби (співжиття)*.

Існує хибна думка, що молодят доцільно пожити разом, придивитися одне до одного, щоб потім не жалкувати. На перший погляд думка слушна, але це лише на перший погляд. Бо двоє співмешканців завжди оглядаються на зад і готують собі плацдарм для відступу. Навіть, коли вони в подальшому одружуються, то умовний рефлекс відступу при загостренні ситуації вже сформований і таке подружжя втрачає природній резерв для відновлення родини. Не даремно кажуть, що “звичка, то друга натура”. Коли ви протягом

кількох місяців чи навіть років придивлялися і знаходилися на валізах, то цей стан душі ви збережете і у безпечному середовищі. Щоб було більш зрозумілим, візьмемо за приклад людину, яка тривалий час перебувала у зоні військового конфлікту. Коли така особа опиняється у безпечному середовищі, вона і надалі продовжує реагувати з підвищеною чутливістю до зовнішніх подразників, бо ця здатність в тих умовах дозволила їй вижити.

Ми вже перерахували цілу низку причин, їх можна назвати набагато більше. Але в основі всіх цих причин лежить все той же "першородний гріх" – гріх гордині. Ми краще за Бога знаємо, хто нам потрібний, ми відчуваємо себе більш кращими за своїх половин, ми вважаємо себе розумнішими за ближніх, а як наслідок – почуття жалю до себе: мене ніхто не любить, вони мене ображають, вони наді мною знущються, він чи вона мене не розуміє ... Тож необхідно хоча б інколи перефразувати ці фрази і чесно зізнаватися собі: це я нікого не люблю, це я дозволяю себе ображати і знущатися, це можливо я ображаю своїми реакціями та поведінкою інших... І тоді, можливо, відкриється друге дихання, як на довгій біговій дистанції.

Не рідко, коли спілкуєшся з подружжям, що розлучилося, стикаєшся з однією і тією самою проблемою. Кожен із них хоче бути поряд зі своєю дитиною. Починаються війни: судові, психологічні, інформаційні, духовні. Кожен з подружжя у всіх інстанціях доводить, що він готовий зробити для своєї дитини все. Саме цікаве те, що вони дійсно переконані у щирості своїх намірів. Проте існує одне просте питання, яке виводить на чистоту ці наміри. У своїй практиці я завжди ставлю людей перед об'єктивним фактом і задаю одне просте запитання: "Вашій дитині насправді не треба ваші гроші, ваші будинки, їй треба лише одне: щоб тато та мама були разом, були у мирі, щоб вони були сім'єю. То раз ви кажете, що готові для дитини зробити все, то зробіть для неї лише те одне, що їй потрібно". І тоді зазвичай чуєш "Ні, це не можливо".

Батьки не хочуть розуміти, що своїм розлученням шматують серце дитини, вони ніби роздирають її навпіл, ріжуть по-живому. Я не беру випадків виключних, коли духовне падіння одного з партнерів є настільки великим, що становить загрозу життю і здоров'ю дитини та іншій половині. Але і в цьому випадку є можливість без розривання шлюбу проживати окремо та спробувати знайти резерв для родини за допомогою фахівців.

Дитина є носієм батьківського сценарію. І батьки розлучаючись повинні розуміти, що на 70% створюють потенціал для розлучення вже в подружній родині власної дитини. Парадокс є в тому, що зазвичай

діти переконані, що переживши подібний процес в батьківській родині, ніколи не повторять подібної помилки, а потім не можуть зрозуміти, чому їм також не вдається зберегти власну родину. Бо сценарій батьківської сім'ї прописаний не тільки на рівні нашого розуму, але й у несвідомому. Саме воно відповідає за відтворення отриманої моделі у поколіннях і тим самим докладає зусиль для втілення цього сценарію в життя, при тому що розум активно бореться із зовнішніми чинниками розлучення.

Крім того батьківське несвідоме також грає у різного роду ігри з дітьми та їхніми родинami. На рівні розуму батьки хочуть, щоб їхні діти були щасливими, то ж ніби-то докладають всіх зусиль для того, щоб родини дітей народжувалися та міцніли. І все б було добре, якби батьківське несвідоме не починало грати у злі жарту. Саме це несвідоме прагне виправдання та визнання своєї правдивості та непогрішимості. А як можна виправдати власну недосконалість у втраченому шлюбі? ... Тільки, коли ця недосконалість стане нормою, а нормою визнають те, що притаманне більшості. То ж почуття батьківської провини за власне розлучення із процесів особистісного та родового несвідомого перебивається розлученням дітей, і визнанням того, що "нам в роду просто не щастить", і що "нам по-роду трапляються лише негідники чи негідниці".

Колись відомий у світі психолог, засновник логотерапії, В.Франкл казав: "Людині не рідко бракує розуму чинити мудрі вчинки, але ніколи не бракує розуму виправдати будь-яку дурницю". Тож якщо ми християни, чи принаймні прагнемо ними бути, то в першу чергу повинні навчитися бути відвертими із собою та Богом. Коли ми починаємо, замість того щоб виправдовувати свої дурниці, називати їх справжніми іменами, то проявляємо справжню сутність свого ворога, а за таких обставин набагато простіше розпочати правдиву війну, війну не зі світом, а з власною недосконалістю, пихатістю та самолюбством.

То ж єдиний шлях не допустити розлучення – це подивитися на себе у правді. Прийняти власну недосконалість і недосконалість своєї половини. Подякувати Богові за недоліки подруга, бо саме ці недоліки проявляють нашу власну недосконалість. І у такий дивовижний спосіб ми отримуємо особливий шанс виправити свої власні хиби, виправити не з позиції гордині, а з позиції тихої любові та довіри до Творця, тихої радості і тихої посвяти своїй половині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія: книги священного писання старого та нового заповіту. К.: Видання Київської патріархії УПЦКП, 2004. – Буття 2, 24.
2. Біблія: книги священного писання старого та нового заповіту. К.: Видання Київської патріархії УПЦКП, 2004. – Буття 5, 2.

УДК 159.9:314.55

ПАШКОВА Н.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ РОЗЛУЧЕННЯ

За даними статистики кількість розлучень в Україні за минулий рік досягла 800 на 1000 укладених шлюбів, що на 200 більше, ніж 10 років тому. І це властиво не лише нашій країні, але і се світовою тенденцією. У такій ситуації величезній кількості людей необхідна допомога кваліфікованого фахівця, що володіє основними методами і техніками, направленними на надання психологічної допомоги і адаптації до нового соціального статусу клієнта.

В Україні лише останнім часом психологи стали виносити на обговорення види психологічної допомоги, що рекомендуються для надання клієнтам при розлученні, і методи консультування найбільш адекватні для даної ситуації.

Навчання в КІБІТ дало знання і можливість для втілення в життя нової унікальної програми “Інститут сучасної сім’ї”, а зокрема її модульного курсу “Життя після розлучення Є...”. Який розроблений і з січня 2010 року діє в Центрі у справах сім’ї та жінок Шевченківського району, де я працюю.

Розлучення – це сильний стрес і емоційний вибух. Тому подружжя рідко уявляє собі реальні наслідки цієї події. Після юридичного оформлення розлучення усі члени родини переживають кризу. На якийсь час може втратитися здатність нормально функціонувати в суспільстві. Цей період може тривати від декількох місяців до року в залежності від ресурсів родини і соціальної підтримки.

Розлучення сприймається особистістю, особливо в перший момент, як доказ її неповноцінності, неспроможності, і призводить до невпевненості в собі, депресії, самозвинувачення. Навіть через п’ять і більше років після розлучення дехто переживає цю подію як травму і не може налагодити власне життя.

Ця програма розрахована на людей, яким необхідна допомога в урегулюванні внутрішнього стану, переживанні сімейної кризи.

Нашим центром була розроблена програма, учасники якої зможуть навчитися ефективно спілкуватися, побачити перспективу власного розвитку на майбутнє.

Програма побудована таким чином, що кожен учасник має можливість долучитися як до окремих тематичних групових занять, так і пройти весь курс. Індивідуальні консультації психолога та інших спеціалістів оптимізують процес виходу з кризи.

Цільова група: жінки та чоловіки, що розлучилися. *Кількість учасників пілотного проекту:* 10 чоловік. *Частота зустрічей у групі:* 1 раз на тиждень. *Частота індивідуальних зустрічей:* 1 раз на тиждень у зручний для учасників час.

Мета: допомогти адаптуватися особам, що розлучилися, до нових умов життя.

Завдання:

- стабілізувати емоційний стан подружжя;
- допомогти подолати відчуття тривоги, страху, безвиході;
- допомогти взяти відповідальність за себе і за дітей;
- допомогти побудувати новий спосіб життя;
- подолати “емоційний дефіцит” і “дефіцит ділового співробітництва”;
- поліпшити фінансову та економічну компетенцію;
- вдосконалити навички у вихованні дітей;
- побудувати нову систему соціальних стосунків з друзями, колегами, батьками.

Програма реабілітації розлучених осіб

Модуль № 1. “Емоційне розлучення”.

Врегулювання емоційного стану: подолання відчуття тривоги, страху, безвиході. Формування позитивного ставлення до відповідальності за своє життя, перегляд соціальних стереотипів бачення шлюбу.

Завдання: врегулювати емоційний стан клієнта.

Кількість зустрічей – 3. Групу проводить психолог

Модуль № 2. “Ресурси щастя”.

Усвідомлення важливості проживання кожного дня з відчуттям задоволення та щастя, подолання емоційного дефіциту та набуття психологічної, фізичної розкутості. Навички для самостійного заспокоєння та релаксації.

Завдання: напрацювання внутрішніх ресурсів.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Модуль № 3. “Негативний досвід – також досвід”.

Плюси і мінуси спільного життя у шлюбі. Розгляд сімейної історії. Перегляд соціальних стереотипів бачення шлюбу.

Завдання: усвідомлення власних особливостей сприймання сімейних ролей і функціонування в сім’ї.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Модуль № 4. “Щастя дитини – відповідальність для двох”.

Вплив розлучення на дітей та на їхнє майбутнє життя. Стратегії поведінки батьків з дітьми. Особливості спілкування з дитиною та один з одним. Формування нового образу родини, допомога в розподіленні ролей в сім’ї.

Завдання: вдосконалення навичок взаємодії з дитиною.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Модуль № 5. "Хто переміг?"

Сутність та причина конфліктів. Коріння конфліктів всередині вашої родини. Практичні навички для вирішення конфліктних ситуацій. Поліпшення вміння спілкуватися.

Завдання: покращення комунікативних навичок.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Модуль № 6. "Сам собі режисер".

Багатство внутрішнього світу. Прийняття своєї індивідуальності, унікальності та цінності для світу. Розширення кола інтересів, та речей які приносять задоволення

Завдання: наголос на розширенні кола інтересів розлучених осіб.

Кількість зустрічей – 3. Групу проводить психолог

Модуль № 7. "Чоловік і жінка".

Аналіз різниці двох вимірів: чоловічого та жіночого. Соціальний та культурний стереотип бачення ролі жінки та ролі чоловіка у суспільстві, сім'ї. Аналіз внутрішнього відчуття жіночості та мужності. Теорія архетипів, її практичне застосування

Завдання: усвідомлення різниці і сутності жіночого та чоловічого.

Кількість зустрічей – 3. Групу проводить психолог

Модуль № 8 "Ритуал прощання".

Кількість зустрічей – 1. Групу проводить психолог

Модуль №9 "Мої фінанси співають... те, що я хочу"

Професія, яка є справою життя – приносить велике задоволення та великі гроші. Проф. орієнтація для дорослих. Гроші – це енергія. Практичні методи взаємодії з матеріальним ресурсом, як потоком.

Завдання: формування позитивного відношення до досягнення матеріального достатку.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Модуль № 10 "Створення нового іміджу".

Внутрішнє світло летить через очі. Усвідомлення та опрацювання принципів взаємозалежності внутрішнього психічного, фізичного стану та зовнішнього вигляду, навичок риторики, акторської майстерності.

Завдання: показати співвідношення самопрезентації і міжособистісного спілкування.

Кількість зустрічей – 3. Групу проводить іміджмейкер, візажист

Модуль №11 "Готовність до нової зустрічі".

Хто він – мій герой? Хто вона – моя мрія? Розуміння потреб, які Ви задовольняєте в парі та риси характеру партнера, які допоможуть чи завадять цьому процесу. Бачення спільного майбутнього, шляхи його реалізації.

Завдання: допомога в усвідомленні майбутніх стосунків.

Кількість зустрічей – 2. Групу проводить психолог

Критерії здорових стосунків після розлучення:

- 1) Подружжя "не ділить" дітей; кожен з них бажає спілкуватися з дітьми і робить це стільки, скільки захоче.
- 2) У стосунках присутня взаємоповага: кожен з подружжя, спілкуючись з дітьми чи з іншими родичами, воліє говорити про іншого лише хороше.
- 3) Подружжя з готовністю згадує про приємні моменти минулих сімейних стосунків.
- 4) Кожен з подружжя бере на себе лише частину відповідальності за те, що не склалося, а рештки віддає іншому.
- 5) Кожен з подружжя відчуває, що може створити іншу родину.

Особи, що пережили розлучення часто-густо потребують психологічної допомоги. Особливої гостроти подібна проблема набуває за умов, коли розлучення стало несподіванкою для людини і було ініційоване її партнером. За таких обставин не можна полишати особу в стані відчаю і знецінення себе. Слід допомогти людині набутися як позитивне мислення, так і забезпечити її когнітивно-поведінковим резервом для вирішення особистісних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гридковець Л.М. Світ подружнього життя. – К.: Родинний дім, 2004. – 187 с.
2. Малкина-Пых И.Г. Семейная психотерапия / Справочник практического психолога. – М.: Эскимо, 2008. – 870 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы / Справочник практического психолога. – М.: Эскимо, 2006. – 1007 с.

УДК 159.9:314.55

ПАШКОВА Н.

Науч.руководитель: ГРИДКОВЕЦ Л.М., к.психол.н.

г. Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ ПРИ РАБОТЕ С КРИЗИСНЫМИ СУПРУЖЕСКИМИ ПАРАМИ

Основная цель психологического консультирования – помочь клиенту в преодолении эмоциональных стрессов, в стремлении к свободе, в обучении адаптивному поведению, в поиске полноценного самовыражения. В советский период в практике психологической помощи, консультирование в ситуации раз-

вода не выделялось как особый вид работы, поскольку эта проблема не считалась актуальной. Это происходило не потому, что отсутствовала сама проблема и переживания с ней связанные, а в силу того, что развод считался явлением не показательным для советского образа жизни. Поэтому вопрос о помощи

в этой ситуации практически не мог быть поставлен. Люди, переживающие кризисную ситуацию развода, как показывает опыт зарубежных коллег, нуждаются в помощи на разных уровнях: психологическом, социальном, материальном, физическом и др.

В Украине только в последнее время психологи стали выносить на обсуждение виды психологической помощи, рекомендуемые для оказания клиентам при разводе, и методы консультирования наиболее адекватные для данной ситуации. Современная действительность диктует острую необходимость обобщения методов и техник, применяемых в консультировании таких клиентов.

Рассмотрим некоторые техники, применяющиеся при психологическом консультировании клиентов, обращающихся за помощью в ситуации развода.

Под процедурами в психологическом консультировании принято понимать группы приемов ведения специалистом клиента, объединенные по целевому назначению, с помощью которых решается одна из задач данного этапа.

Каждой процедуре соответствуют определенные техники – специальные приемы, применяемые консультантом для решения задач процедур на каждом из этапов психологического консультирования.

Этап 1. “Начало работы”

Первой процедурой на этом этапе, безусловно, является встреча клиента с консультантом.

Техники, уместные для решения данной задачи: приветствие клиента, проведение клиента на место, выбор клиентом своего места, выбор психологом места для себя, приемы установления психологического контакта.

Техника приветствия. Осуществляется при помощи стандартных фраз: “Рад Вас видеть...”, “Приятно познакомиться...”. Составным элементом данной техники, который может быть применен специалистом по его усмотрению, в зависимости от того, где происходит встреча клиента со специалистом – у входа в консультацию или в фойе, перед кабинетом.

Техника “проведение клиента на место”. Особенно уместна в случаях первичного посещения клиентом психологической консультации: психолог идет впереди клиента, указывая ему дорогу и пропуская вперед себя при входе в кабинет. В данном моменте техника “проведение клиента на место” тесно соприкасается с техниками “выбор клиентом своего места” и “выбор своего места психологом-консультантом”.

Вторая процедура первого этапа: установление положительного эмоционального настроя клиента.

Прежде всего, это установление раппорта. Он устанавливается в течение первых тридцати секунд. Это то, что может произвести приятное впечатление: опрятный внешний вид, благожелательное выражение лица, соблюдение социальной зоны общения.

Третья процедура: снятие психологических барьеров. Клиент испытывает волнение, снять которое могут специальные техники:

- дать клиенту побыть некоторое время одному – извинившись, попросить несколько минут для “завершения” какого-либо дела;
- спокойная, ненавязчивая музыка также будет способствовать созданию благоприятной атмосферы;
- занять клиента – под предлогом помощи попросить что-либо сделать,
- прямое разделение эмоций клиента: “Я тоже волнуюсь...” [1; с.106-108]

Этап 2. “Сбор информации”

Процедура первая: диагностика личности клиента. В рамках данной процедуры применяются техники: беседа, интервью, наблюдение.

Беседа, целенаправленно организованная специалистом, является основным методом ведения психологической консультации. Применяется на разных стадиях психологического консультирования. В зависимости от целей этапа консультативного процесса меняются и цели беседы. Как специфический вид беседы выделяется интервью.

Интервью – способ получения социально-психологической информации с помощью устного опроса. Выделяют два вида интервью: *свободное* и *стандартизированное*. В случае консультирования клиентов после развода более подходит свободное интервью, так как стандартизированное интервью полезно в начале консультативного процесса при ориентировке в проблеме, а в нашем случае проблема уже обозначена, также при этом виде беседы теряется эмоциональный контакт с клиентом, что совсем недопустимо в конкретном консультативном процессе. Но ориентироваться необходимо на индивидуальность клиента и использовать более приемлемый вид интервью.

Наблюдение – эмпирический метод психологического исследования, заключающийся в целенаправленном и осознанном восприятии специалистом психических проявлений клиента. Позволяет специалисту собрать информацию о клиенте, выявить наиболее значимые событийные моменты, отследить изменение его состояния на разных этапах консультативного процесса. Применяется на всех этапах консультативного процесса. [4; с.109]

Процедура вторая: прояснение сути проблемы клиента, определение его ресурсов.

Основные техники: диалог, слушание.

Диалог. Определяется как речевое общение между двумя и более людьми, предполагающее обмен репликами. В широком смысле репликой считается и ответ в виде действия, жеста, молчания. В основе данной методики лежит логическая аргументация, преподносимая специалистом клиенту в виде вопросов, которые предполагают только положительные ответы. В результате клиент планомерно подводится к при-

нятию суждения, которое перед этим им не принималось или не понималось.

Техника "слушание". Прежде всего, предполагает "слышание" другого человека, в данном случае клиента. Можно выделить два аспекта слушания: вербальный аспект и невербальный.

К *вербальному аспекту* относятся непосредственно слова, словосочетания, метафоры, которые употребляет клиент в своей речи.

К *невербальному аспекту* (фону) относятся:

- 1) "язык тела" (позы, жесты, мимика);
- 2) психофизиологические реакции (изменение цвета кожного покрова, частота и глубина дыхания, степень потоотделения);
- 3) голосовые характеристики (тон, тембр, темп, интонации).

Существует ряд приемов, которые способствуют наиболее успешному осуществлению техники слушания. Обычно их объединяют в единую группу под названием "*Приемы активного слушания*". Активное слушание позволяет расположить клиента, завоевать его доверие, собрать максимально полную информацию о нем и его проблеме. [1; с.109-111]

Приемы активного слушания

1. *Кивание головой* и использование междометий "да", "угу".

2. *Вопрос-эхо*.

3. *Дословное повторение* основных положений высказанных клиентом.

4. *Прием уточнения*. Вы просите уточнить отдельные положения, высказывания клиента.

5. *Переформулирование* – заключается в возвращении смысла высказывания клиента консультантом при помощи использования других слов.

6. *Отражение эмоций*. Заключается в прямом описании переживаний, которые консультант заметил в поведении клиента. [1; с.112]

Процедура третья: активизация памяти клиента.

Техники: помощь в определении истинных чувств и формулировании высказываний, психологическая поддержка клиента, насыщение пауз, провоцирование клиента.

Для оказания клиенту помощи в *определении истинных чувств* и их вербализации хорошо работают приемы активного слушания, которые были рассмотрены в рамках второй процедуры.

Для того чтобы определить их, достаточно просто внимательно слушать клиента можно будет понять, что является главной ценностью данного клиента.

Техника "*Психологическая поддержка клиента*" применяется на всем протяжении процесса консультирования и особенно важна при данном виде консультирования клиента – в ситуации развода. Заключается в выражении эмпатии клиенту на вербальном и невербальном уровнях.

Техника "*Насыщение паузы*". В процессе консультации, как и при любом общении, не исключено воз-

никновение пауз. Консультант может их заполнить несколькими способами: вопрос, метафора, "держать паузу".

Техника "*Провоцирование*": слова клиента ставятся под сомнение. Цель, с которой используется провоцирование, состоит в том, чтобы помочь клиенту взглянуть на проблему с другой стороны. Это можно сделать при помощи "усиления ситуации". [1; с.114]

Этап 3. "Стратегический"

Процедура первая: определение возможных решений.

Техники: информирование клиента, совет, убеждение, разъяснение.

Техника "*информирование клиента*". Количество информации, предоставляемой клиенту специалистом в ходе консультационной сессии, прежде всего, будет зависеть от характера терапевтических отношений, личностных особенностей клиента. Однако важно, чтобы предоставляемая информация соответствовала требованиям: доступность, конкретность и объективность.

Техника "*совет*". *Совет* – мнение, высказываемое кому-либо по поводу того, как ему поступить, что делать, и предполагающее дальнейшее совместное обсуждение.

Предложение советов близко предоставлению информации. Отличие заключается в том, что предлагающий совет неизбежно высказывает личное мнение в то время, как в основе информирования лежит, прежде всего, безоценочность.

Прямого предложения советов целесообразно избегать. Однако совет, данный в косвенной форме может иметь большой психотерапевтический эффект.

Техника "*убеждение*". *Убеждение* – логически безупречная аргументация правильности высказываемой позиции. Как правило, должно в своей основе иметь факты. Применяется при даче советов как подкрепление, обоснование высказанной профессиональной позиции. Убеждение должно строиться психологом-консультантом на уровне данного клиента.

Техника "*разъяснение*". Подразумевает развернутое конкретное объяснение позиции консультанта по проблеме клиента. Главная цель – сделать предельно понятными мысли специалиста, ход его размышлений по поводу проблемы для клиента. Может включать в себя эмоционально-личностный аспект. [1; с.116-118]

Процедура вторая: согласование плана действий.

Техники: поиск множественных решений, стимулирующие вопросы, определение алгоритма по разрешению проблемы, конкретизация ожидаемого результата.

Прежде чем выработать конкретный план по разрешению проблемы и для того, чтобы данный план был предельно оптимальным, необходимо максимально расширить поиск возможных решений. С этой

целью разумно применить *методику творческого решения проблем Дилтса*. Предложить клиенту придумать не менее двадцати самых невероятных способов решения данной проблемы. Подумать, насколько желательно воплощение каждого из них, какие наиболее вероятные последствия могут возникнуть. Выбрать оптимальный вариант (возможно, что некоторые из предложенной клиентом “двадцатки” станут элементами плана достижения).

Стимулирующие вопросы уместно применять на протяжении всего стратегического этапа. Однако особенно они помогут во время второй процедуры, поскольку клиенты, как правило, затрудняются в проявлении творческой активности.

Если специалист достаточно искусно применил две предшествующие техники, то *алгоритм достижения* возникнет естественно. Однако при его детализации необходимо тщательно прояснить, как именно понимает клиент каждый из этапов и каким образом собирается его реализовывать. Это позволит как прояснить непонятные для клиента моменты, так и инициировать возникновение новых идей.

Техника “конкретизация ожидаемого результата”. При помощи данной техники определяются “приемы”, по которым клиент сможет определить, что проблема разрешена. Они должны быть конкретны и предельно ясны.

Конкретизировать ожидаемый результат можно при помощи вспомогательных уточняющих вопросов. Техника “конкретизации результата” может применяться на разных этапах консультирования.

Процедура третья: определение способов контроля за реализацией намеченного плана.

В рамках данной процедуры могут применяться те же техники, что и в рамках предшествующей, но

здесь они касаются способов контроля и оценок ожидаемых результатов.

Техники “укрепление уверенности клиента” и “формирование готовности к достижению” взаимосвязаны.

Они применяются на протяжении всего процесса консультирования. Наиболее эффективны невербальные средства и психологические поощрения: “Вы просто молодец...”, “У Вас огромный потенциал...”. [1; с.118-120]

Четвертый этап “Реализация плана клиентом” проводится клиентом самостоятельно, без присутствия и вмешательства профессионала. Это объясняется спецификой данного вида психологической помощи – любой психически здоровый человек способен самостоятельно решить свои проблемы. Консультант – проводник в горах, для заблудившегося в сумерках путника. Он поможет найти путь на вершину, но подняться на нее должен сам человек.

На самом деле не принципиально, какой именно структурной композиции консультативного процесса придерживается специалист. Но что действительно важно, так это последовательное решение задач и соблюдение интересов клиента. [1; с. 121]

Самым важным является то, чтобы метод был эффективным и в результате психологической консультации конечный результат был достигнут.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Колесникова Г.И. Психологические виды помощи: психопрофилактика, психокоррекция, консультирование / Г.И. Колесникова. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 350с
2. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Пер. с англ. – М.: Класс, 1994. – 144 с.
3. Кочунас Р. Основы психологического консультирования. М.: Академический Проект, 1999. – 240с.

УДК 159.9:37.015

ПІОНТКОВСЬКИЙ-ВИХВАТЕНЬ Б.

Наук. керівник: ХОМЕНКО Т.В., ст. викладач

HIDDEN MANAGEMENT AND MANIPULATION OF STUDENTS (ПРИХОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МАНІПУЛЮВАННЯ СТУДЕНТАМИ)

Lately considerably grows the personal interest of both psychologists-specialists and ordinary non-specialists, in such concepts as “psychological manipulation”, “control of consciousness”, “psychological dependence”, and others. There is no question that these topics require attention from all kind of research workers, scientists and practical psychologists-workers. In fact all of us are “up-front” in a war, possibility of which appears with sharp expansion of information and communication channels and with current technological progress – the war over a mind and consciousness of everyone. Thus an awareness of a danger of informative violence in the form of manipulative influence over one’s psyche, activates integration of

knowledge, practices and other technologies among the specialists of different areas and degrees of professionalism, about this shows us materials of international conference, devoted the prophylaxis of psychological violence and manipulation and development of critical thinking in youth environment, which took place in Kiev in May 2004.

Attempts to manage a man, group of people and other types of human groups, quite often meet a resistance from the last. In this case initiator of managing influence has a choice out of two approaches:

1) to make an attempt compel to execute an action, which is imposed, in other words break resistance;

2) to mask influence so that it did not cause a resistance (hidden manipulation).

Clearly, that it is impossible to apply the second method after a failure of the first – addressee understood an intention and is alerted.

The second method is applied when resistance is foreseen.

Actually in every group of people there is a person who influences on others, however often unnoticed, and other unconsciously submits their will to this person.

The hidden management takes place despite will of addressee and assumes possible disagreement with that is offered (otherwise there are not reasons to hide the intentions an initiator).

How morally is that to manage hidden against someone's will? It depends on a degree of morality of initiator's goals. It is surely amorally if his purpose is to gain personal profit using other man. Hidden management of man against his will that brings an initiator one-sided advantage – called manipulation.

Thus, manipulation is a kind of hidden management, conditioned by selfish, dishonorable goals of manipulator, which inflicts to material or psychological losses of the victim.

The hidden management can pursue fully noble goals. For example, when father instead of giving orders gently and painlessly manages a child's behavior, slightly pushing him to the actions in the right direction, or when similar happens in relationship between employer and employees. In both cases an object of management don't lose his dignity and awareness of own freedom. Such kind of hidden management is not a manipulation.

The hidden management of a initiator of a managing influence is called – managing subject or simply subject, or the sender of influence. Hence, the addressee of influence is called managing object or simply object (of influence).

Our lives are filled by cross-influences. One has to defend himself not from influence in general, but from negative psychological influence. Children, pupils and youth are especially unprotected from these things.

Any school carries in itself the element of violence of a teacher over student. Research, conducted by State Committee of Young People, gave such results: 38% of pupils feel violence at school, including 16% – physical (physical abuse) and 22% – psychological.

Almost the third of teenagers gives up school because of violence from teachers or classmates.

Psychological violence is carried out as a manipulation. Some school and kindergarten teachers encourage children to point out at someone who break the rules (behaves like a hooligan, smokes or do similar thing to that), thus encouraging tattlers. The target of this influence is a desire of a child to get praise and support from senior person (teacher), tempted by good marks and "special relationships". The other side of this manipulation is firstly, neglected attitude created towards

tattlers, secondly a habit of tattling, that in contrast, let's say from American society in our culture is criticized.

Some teachers have a prime goal to gain lordship over students. They experience pleasure while manipulating children, hence fulfilling their desire to manage.

The signs of manipulative teachers are giving an orders while managing students: "Stand up!", "Sit down!", "To the board!", "Open your textbooks!", and others. Children fear such teachers as a fire.

Teacher's hidden management has a positive impact on a child, if it has an objective to protect his dignity, this differs from manipulation.

Teasing students refers to management. Children, teenagers, and senior pupils, afraid probably the most in the world to be laugh at by a whole class. To cause the laughter in students is easy, as a necessity to laugh in them is enormously high and considerably exceeds such necessity among adults. Hence, any witty teacher able to cause friendly laugh of students.

It is the other case if teasing is used by a teacher for pressuring students without having a relevant necessity, or moreover for humiliating anyone of them.

If an elder brother or sister attends the same school and succeed better then his/her junior brother or sister, comparison of a last with a first is unavoidable. Practice shows that this method of hidden management is quite effective, especially if conducted not insistently (however, bad execution can destroy any remarkable idea).

So the target of influence here is a desire of a child to be better and compete with others in family where judges are teachers and parents.

Open and hidden managements cause interest to the subject of study. The target of influence here is natural curiosity of children. However some charming abilities are required to get one interested despite "dry" formulations of laws and rules of the subject of study.

Thus different methods of grabbing and retaining attention could be used.

Sending letter with test results to parents of a student proved to be strongest motivation for the last to study better.

Many of students "get back on the track" only by knowing that a dean's office can reveal test results to their parents. This is a successful example of hidden management of students.

Manipulation of one's personality is in a spotlight of researchers. It is necessary here to pay attention to a culture which forms this or that type of personality. Thus personality is moving force and creator of culture, and also primary goal of culture's existence. Negative manipulation for a healthy man, causes feelings of shame and guilt, which are closely connected with each other however they are not the same. Feeling of shame appears, if you were caught on manipulation and were exposed. Then one feels down. Whereas feeling of guilt is connected with same situations, but for its appearance

exposure is not required as there is enough voice of self-conscience, which tells us about wrongdoing, thus one starts to punish himself.

Consequently, an awareness of a dangerous manipulative influence over a man is an important step to stop such manipulation and neutralize psychological pressure.

УДК 658.310.8(07)

КУЛИНИЧ В.М., ст. викладач

ЩЕРИЦЯ С. І.

м. Біла Церква

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Для менеджера прийняття рішення – це постійна, досить відповідальна робота. Необхідність прийняття рішень пронизує всю діяльність керівника будь-якого рівня. Одним із показників ефективної діяльності менеджера є його вміння приймати правильні рішення.

Рішення – це відповідна реакція на внутрішні та зовнішні впливи на організацію, які спрямовані на розв'язання проблем і досягнення запланованої її мети (рис. 1).

Рисунок 1 – Місце управлінських рішень в процесі розв'язання проблем організації

Слід відмітити, що управлінське рішення є актом психологічним, тому що – це результат розумової діяльності людини і її вольового зусилля. Із інформаційної точки зору рішення – це результат опрацювання інформації, на основі чого здійснюється вибір серед можливих варіантів такого, що є оптимальним.

Характер основних рішень менеджера залежить від його місця у системі ієрархії організації, а також від функцій менеджменту, які він виконує в процесі управління (табл. 1). Зауважимо, що чим вищий ієрархічний рівень управління менеджера, тим більш характерними для нього є стратегічні рішення, і відповідно, чим рівень нижчий – тим більш характерними є тактичні, оперативні управлінські рішення (табл. 2).

Нами досліджено та сформовано розподіл психологічних (соціонічних) типів менеджерів за оптимальним виконанням ними основних функцій менеджменту (табл. 1) у відповідності до їх психологічних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Профілактика психологічного насильства і маніпулювання свідомістю та розвиток критичного мислення в молодіжному середовищі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2005.
2. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования). – М.: Харвест, 2007.

Таблиця 1

Прийняття управлінських рішень за основними функціями менеджера

Функції	Соціонічні типи
Планування	Дон-Кіхот, Джек Лондон, Гамлет, Гекслі
Організація та мотивація	Гюго, Цезар, Жуков, Штірліц
Контроль	Горький, Дюма, Драйзер, Габен
Координація	Робесп'єр, Бальзак, Есенін, Достоевський

Таблиця 2

Розподіл психотипів за рівнем прийняття управлінських рішень

Рівні прийняття управлінських рішень та їх зміст	Соціонічні типи
Перший рівень – рутинний (нічого нового, все, що повторюється щодня)	Гюго, Цезар, Жуков, Штірліц
Другий рівень – селективний (вибір із множини відомих рішень – найкращого)	Горький, Дюма, Драйзер, Габен
Третій рівень – адаптаційний (такий, що при звичаються до обставин, які змінюються, тобто нова проблема – нове рішення)	Робесп'єр, Бальзак, Есенін, Достоевський
Четвертий рівень – стратегічний (формулювання проблем і способів їх розв'язання)	Дон-Кіхот, Джек Лондон, Гамлет, Гекслі

Як же співпрацюють соціологічні типи в процесі формування управлінських рішень?

Рівні управління виділено за можливостями приймати рішення на відповідному рівні управління та у відповідності до умов (табл. 3), що склалися в організації. Адже інтуїти можуть приймати стратегічні

управлінські рішення, тобто на далеке майбутнє. Застосовується системний підхід, широкий спектр людських і управлінських технологій. Інтуїтивні соціотипи мають особливість – вони з ентузіазмом збирають інформацію в великих об'ємах, але потребують логіків для співпраці і логічних висновків щодо формулювання та прийняття правильних рішень.

Логіки приймають логічні рішення на основі зібраної інтуїтами інформації із застосуванням глибинного аналізу та узагальнення.

Таблиця 3

Види управлінських рішень в залежності від психофізіологічних функцій психотипів

Вид управлінських рішень	Соціонічні типи
Ірраціональні (спонтанні, непередбачувані, непередбачувані, оперативні)	Мають за набором функцій сенсорику та інтуїцію, а саме Цезар, Жуков, Дон-Кіхот, Гекслі, Габен, Дюма, Бальзак, Есенін
Рациональні (продумані, на фактах та аналізі інформації)	Мають за набором функцій етику та логіку, а саме: Джек Лондон, Гамлет, Гюго, Штірліц, Горький, Драйзер, Робесп'єр, Достоевський

Сенсорики здатні реалізувати управлінські рішення за рахунок ділових якостей та рухливості. Вони із

легкістю мотивують та організовують персонал для виконання поставлених завдань.

Основним завданням етичних психотипів є налагодження зв'язків (комунікацій) між персоналом в процесі реалізації управлінських рішень.

Організація є системою, що розвивається, у якій виникають нові потреби, видозмінюються старі вимоги, з'являються нові вимоги можливості задоволення потреб, тобто так чи інакше з'являються нові проблеми, що потребують нових творчих рішень.

Отже, кожен керівник в залежності від власних психологічних особливостей приймає притаманні йому управлінські рішення, спрямовані на подолання проблем, які виникають у організації в процесі її діяльності. Найважливішим, на нашу думку, є те, що управлінське рішення керівника, не залежно від його психологічних особливостей повинно бути результативним, тобто таким, що досягає поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каганець І. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика. – К.: Тернопіль, 1997. – С. 78-79.
2. Мегедь В., Овчаров А. Учитесь эффективно управлять людьми. – Ровно: ППФ "Волинські обереги", 2000. – С. 49-50.
3. Неборакина В. О ролях в квадрах, клубах, кольцах заказа. // Соционика, ментология и психология личности. 2009. – №3. – С. 7-16.

УДК 159.922.4(438)

ТРОФИМЕНКО С.

Науч. керівник: ШКРЕБТІЄНКО Л.П.

ПОЛЬСЬКИЙ ЕТНОС ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ

Насмілюся припустити, що ми недооцінюємо поляків, їх досягнення в мистецтві й культурі, а у відповідь цей дуже гордий і самолюбний народ платить нам презирливими висловленнями і зарозумілою поведінкою. Згадаємо Володимира Маяковського, його вірш про радянський паспорт, де є такі рядки, що характеризують відношення іноземних чиновників до польського паспорта: "На польський – дивляться, як в афішу коза, На польський – витріщають очі. В тугій поліцейській слоновості – Звідки, мол, і що це за географічні новини?" [1;с.63]

Чому Маяковський вибрав саме Польщу, а не іншу, менш відому країну? Може бути, це випадковість, а може бути, і ні. Але Маяковський жив на початку минулого сторіччя, а як ставиться до цієї країни й до народу сучасне покоління росіян?

На жаль, ніяк. Америка – це військова міць і Голівуд, Англія – це престижний утвір і "Бітлз", Франція – це мистецтво й витонченість, Німеччина – це мерседеси й БМВ, а Польща – це що!? Таке відношення ще образливіше, бо неповага, спрямована на народ, який

має підстави пишатися своєю культурою, історією й красою. При будь яких обставинах Польщу й поляків не варто недооцінювати. Територія цієї країни більше Англії або Італії, а за чисельністю населення не уступає Іспанії. ВВП Польщі дорівнюється сумарному валовому продукту таких країн, як Угорщина, Чехія, Болгарія, Словаччина й Хорватія. Історія Польщі вражає ще більше. На початку XVII століття Польсько-литовська держава була найбільшою у Європі, вона простиралася від Балтійського до Чорного моря.

У середні століття Польща виконувала місію захисту католицизму від ворогів зі Сходу, а також проводила католицьку експансію. На політичній арені недавнього минулого саме польський робітник профспілки "Солидарність" поклав кінець соціалізму в країні й став свого роду прикладом у для інших країн колишнього соцтабору. Розділені між Німецької, Австрійської й Російської імперіями Польщі вдалося вижити й повернути собі незалежність. У цьому полякам допоміг їхній характер, їх культура. Якщо згадати класифікацію Річарда Льюїса [2;с.84], який поділяє всі культури на

три групи – моноактивні, поліактивні й реактивні, – то польська культура буде одночасно моноактивною і поліактивною. По способу організації своєї діяльності й збору інформації цей народ серед слов'ян займає проміжне положення між моноактивними чехами й поліактивними росіянами. Самобутність Польщі проявляється й у її відношенні до релігії.

Співвітчизники Римського Папи

Як відомо, із усіх слов'ян – католиків поляки – найбільш затяті прихильники римської гілки християнства. Вибір поляками католицької віри в X столітті був продиктований насамперед політичними й економічними важелями, у тому числі й необхідністю протистояння німецької експансії. З тих пір поляки не змінювали цієї релігії, незважаючи на те, що зовнішні умови їх існування стали іншими. Правда, поляки “підкоректорували” й пристосували католицизм до свого менталітету. У результаті він придбав деякі притаманні лише польському менталітету риси.

Особливості польського католицизму:

– Як і всі католики, поляки визнають дійсною тільки свою церкву, але вони терпимі до інших релігій і легко вживаються із православними, протестантами, мусульманами й іудеями.

– Вони не дуже дотримуються суворих догм і католицьких ритуалів, а воліють зберігати віру у своїх серцях.

– Їм в меншій мірі, ніж католикам Південної Європи, притаманні сімейність і клановість у бізнесі.

– Вони не дуже пунктуальні, але все-таки дорожать часом більше італійців, португальців та іспанців.

– На відміну від інших католицьких країн, особисті відносини для поляків не є визначальними в просуванні службовими сходами.

Комбінаторика цінностей

Поляків називають романтичними ідеалістами, які вважають, що їх гідності настільки численні, що їх важко перелічити. Дійсно, у ході тисячолітньої історії Польщі проявлялися багато характерних рис цього народу, серед яких найбільш помітними є: романтичність, патріотизм, незалежність, гордість, самопожертва, сентиментальність, гумор, вільнодумство, красномовство, любов до мистецтва, любов до родини, індивідуалізм, готовність ризикувати, прагнення до слави, гостинність, надмірна чутливість, галантність стосовно жінок, містицизм, упертість, прагматизм, прагнення захистити слабких, уміння вести щиросердечні бесіди. Усі ці якості тією чи іншою мірою присутні й в інших народів, але поляки, навіть серед слов'ян, виділяються особливою поведінкою й відношенням до життєвих цінностей. Уся справа в тому, що цінності різних народів відрізняються не тільки набором, але якістю й комбінаторикою, тобто особливою сполучуваністю.

Наприклад, і для поляків, і для жителів арабських країн і Середньої Азії характерна гостинність. Поляки ж, якщо достукатися до їхнього серця, щирі у своїй

привітності до гостей. Ця щира гостинність уживається в серцях поляків з надмірною чутливістю й болочістю. Комбінацією цих якостей пояснюється непередбачуваність їх поведінки. Вони дружелюбні й готові йти на поступки, коли вважають обіг гідним, але стають упертими, незговірливими й ворожими, якщо відчують несправедливість. Поляки люблять весело жити. Для них “Якість життя – не в кількості матерій, а в цінностях душі: воля, честь, радість життя” [3; с. 286]. Тому польська знать, шляхтичі, психологією були дворянами, а побутом – мужиками. Якщо придивитися до цінностей народу й з'ясувати, у яких комбінаціях вони зустрічаються, то можна пояснити багато манер поведінки й угадати реакцію людей на ваші дії – а це перший крок до встановлення дружніх відносин. Для спілкування з одними народами дружнє ставлення не обов'язкове, для спілкування з іншими – надто важливо. Поляки належать до другої категорії.

Поляки про себе.

Для визначення правильної стратегії спілкування з носіями іншого менталітету також досить корисно знати, що вони думають про себе, якими вони бачать себе. Поляки вважають себе шляхетними захисниками слабких і пригноблених. Свою історичну місію бачать у захисті європейської культури. Знаючи це, можна легко скорегувати свою поведінку й уникати розмов на хворобливі теми. Наприклад, м'яко кажучи, своєрідне ставлення до росіян автоматично переноситься й на російську мову. Тому іноземцям, що знають російську мову, краще говорити з поляками англійською. Звичайно, насамперед це стосується фази вступу в контакт. Коли вони пізнають вас краще, мова спілкування перестає мати такого значення. Незважаючи на їхнє красномовство й уміння слухати, з поляками нелегко спілкуватися. Насамперед цьому заважають дві особливості їх поведінки:

1. Прагнення вижити й зберегти незалежність за будь-яку ціну. “Тільки смерть поляків може знищити Польщу”, – говорять вони. Саме по собі ця якість, до певної міри, позитивна, але дуже часто вона приводить до недовіри й підозрілості. Не даремно ж говорять: “Лякана ворона куща боїться!”

2. Із цієї рисою зв'язана інша особливість поведінки – ненависть до всього, що може ущемити національну гідність, зіпсувати репутацію або загрожувати безпеці. Через свою надчутливість поляки за образу честі й гідності можуть прийняти цілком невинні вчинки іноземців, наприклад, іронічне відношення до деяких рядків з гімну або згадування про програні битви. Спілкування з поляками те саме, що грі в шахи – один невірний хід, і партія може бути програна. Але, знаючи особливості менталітету поляків, їх життєві пріоритети, можна без особливої праці визначити мотиваційні фактори в поведінці з ними. До того ж росіяни – гарні гравці в шахи.

Тож можемо підсумувати!

1. Поляки – гордий народ і, що ще довго буде пам'ятати образи й утиску, нанесені їм колишніми завойовниками. Але дивуватися цьому й тим більше ображатися не варто. Таке ставлення характерне для багатьох країн, що побували під гнітом завойовників. Наприклад, ворожість корейців до японців або шотландців до англійців.

2. Більшість росіян вважають, що негативне відношення до них з боку поляків існує, але не потрібно його перебільшувати. Воно швидко зникне, якщо виявити щирість.

3. У росіян до поляків двоїсте ставлення: з одного боку, вони недолюблюють їх за гординю й надмірну уразливість, з іншого боку – поважають за внесок у світове мистецтво, який зробили представники цього

народу. Польська література багата й оригінальна, режисери театру й кіно завоювали популярність в усьому світі, а композитори – уміють торкнутися самих тонких струн душі й викликати досі невідомі комбінації почуттів. Однак подвійність відносини до поляків може легко зникнути, якщо їх гординю будемо вважати гордістю, а уразливість – чутливістю, тим більше що для цього є всі підстави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маяковский В. Зібрання творів в 12 томах. – Москва, 1978, т. 6, с. 63.
2. Косов А. Знайомтеся, Річард Льюїс! // Валютний спекулянт, 2003, № 1, с. 84 із 168
3. Гачев Г. Ментальності народів миру. – Москва, 2003, с. 236 із 541 с.

УДК 159.9:37.015

ПІОНТКОВСЬКА Н.

м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ У ПРОФІЛЬНОМУ НАВЧАННІ

Підготовка учнів до майбутньої професійної самореалізації є однією з актуальних завдань сучасної школи. Одним з шляхів вирішення цього завдання виступає запровадження у школі профільного навчання.

Згідно із законом України "Про загальну середню освіту", профільне навчання впроваджується у:

- Профільних класах звичайних загальноосвітніх шкіл (I – III ступеня);
- Спеціалізованих школах (школах-інтернатах) – загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;
- Гімназіях – загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;
- Ліцейях – загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою;
- Колегіумах – загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно естетичного профілів. [5]

Проте, саме по собі профільне навчання не може вирішити питання професійного самовизначення молоді людини. Рішення про вибір професійного шляху, як і будь яке інше відповідальне життєве рішення, повинно прийматись особистісно. Психолог-консультант може лише допомогти з прийняттям усвідомленого рішення, але не брати відповідальність за саме рішення.

Тому в профорієнтації має важливе значення наукові знання про індивідуальні особливості характеру та практичне застосування цих знань в профорієнтації. Ці особливості характеру можна назвати – особистісним стилем. Л.Хейрен висунув гіпотезу про існуван-

ня трьох загальних стилів прийняття рішення про вибір професійного напрямку: 1) раціональний; 2) інтуїтивний, 3) залежний. *Раціональний стиль* – це коли людина свідомо приймає на себе відповідальність за вибір свого життєвого шляху, вона логічно аналізує можливі варіанти, оцінює майбутні наслідки свого вибору. *Інтуїтивний стиль* – також характеризується тим, що людина сама відчуває себе відповідальною за вибір професійного шляху, однак провідну роль тут відіграє емоціональний фактор, рішення приймається імпульсивно. *Залежний стиль* – відрізняється тим, що особистість перекладає відповідальність на зовнішні ситуації, випадки, чи на інших людей.

Відсутність ефективної системи інформування молоді про можливості працевлаштування та умов праці на підприємствах (фірмах і т.д.), призводить до великої втрати часу на пошук роботи. У подальшому, зміна місць праці знижує працездатність і професіоналізм особистості.

На цей час накопичено достатньо великий обсяг знань з професійної орієнтації. Можна виділити ряд напрямів, що сприяють вирішенню практичних питань професійного самовизначення підростаючого покоління. Так, Асмолов О. Г., Чистяков М. М., Шадриков В. Д., Побірченко Н. А. розробили теорію і практику профорієнтації; Клімов Є. О., Синявський В. В., Єгорова Є. В. надали психологічну характеристику професійної діяльності, розкрили теоретичні основи профконсультації; Федоришин Б. О. обґрунтував системний підхід до профорієнтації школярів; Вітковська О. І. запропонувала модель змісту профконсультації; Пряжников М. С. виклав досвід використання ігрових технологій в груповому консультуванні; Літвінова Н. І.

розкрила питання мотивації вибору професії; Овчинникова О. В. розкрила процедуру прийняття рішення щодо вибору професії.

Систему профорієнтації складає єдність цілі, змісту, принципів, організаційних форм, методів, засобів праці, які допомагають індивіду в дослідженні професії, особистісних якостей, які забезпечують вибір професії, сфери діяльності, навчального закладу, який відповідає інтересам та здібностям учнів, їх здоров'ю та фізичних даних і в той же час відповідають потребам та вимогам в кадрах в умовах ринку праці.

Професійна придатність визначається не лише рівнем розвитку здібностей, але й рівнем розвитку інших особистісних властивостей індивіда, зокрема мотивації.

Під мотивацією в психології розуміють сукупність факторів, що організують і спрямовують поведінку індивіда. В якості мотиваторів, згідно з Ільїним, можуть виступати моральний контроль, інтереси, переваги, схильності, зовнішня ситуація, власні можливості, бажання, інтереси та ін. Усі спонукальні джерела активності особистості об'єднуються поняттям мотиваційної сфери, яка включає потреби, інтереси, прагнення, захоплення, переконання, установки, ідеали, наміри тощо.

Обираючи професію, слід враховувати наступні фактори:

- особливості професії, умови праці;
- власні здібності, вимоги до рис характеру;
- погляди сім'ї;
- значущість професії в суспільстві.

Типові помилки, які допускають при обиранні професії:

- отождествлення учбового предмета з професією;
- перенос відношення до людини – представнику тієї чи іншої Професії – на саму професію.
- захоплення зовнішньою, чи виокремленою часткою професії;
- невміння розібратися в своїх здібностях.

Дуже точно і стисло сказано про завдання системи освіти у сфері трудової і професійної підготовки учнівської молоді у Національній доктрині розвитку освіти України. Відповідно до неї, система освіти має забезпечувати:

- формування особистості та професіонала – патріота України, який усвідомлює свою приналежність до сучасної європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки;
- формування у дітей і молоді цілісної наукової картини світу і сучасного світогляду, здібностей і навичок самостійного наукового пізнання;
- розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, підтримку обдарованих, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості;
- формування трудової і моральної життєвої мотивації, активної громадської та професійної позиції,

навчання основних принципів побудови професійної кар'єри і навичок поведінки в сім'ї, колективі та суспільстві, системі соціальних відносин і, особливо на ринку праці;

– підготовку людей вікової освіченості й культури, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в освоєнні та впровадженні новітніх наукомістких й інформаційних технологій [5].

Проте, цей закон не регламентує безпосередньо ті особистісні зусилля, які має мобілізувати учень, щоб правильно втілити в даному просторі свій професійний вибір. Зважаючи на це, психологи говорять про професійне самовизначення, яке тісно пов'язане із особистісним та життєвим самовизначенням.

При цьому ключовий вибір, який має зробити юна особистість, полягає у обранні персональної життєвої позиції – пристосовуватись або створювати. Використовуючи ідею С.Л. Рубінштейна про існування двох способів життя, сучасні дослідники-профорієнтатори пропонують дві моделі професійного самовизначення особистості: адаптивну та рефлексивну. При адаптивному самовизначенні у людини в процесі пошуку професії домінує тенденція до підпорядкування зовнішнім обставинам, наприклад, принцип економії сил, прийняття готових штампів, шаблонів, стереотипів. При використанні рефлексивної моделі професійного самовизначення людина характеризується здатністю усвідомити та оцінити свої потенційні можливості, перспективи особистісного та професійного зростання з урахуванням ціннісних орієнтацій. Поза рефлексією неможлива об'єктивна самооцінка, продуктивне прогнозування, ціннісне ставлення до життя. На жаль, значна частина старшокласників не має змістовної моделі майбутнього, не здатна до рефлексії. Їх позиція: "життя покаже..."

Дослідження, яке було проведене на базі одного з ліцеїв м. Києва, продемонструвало певну неузгодженість професійних установок учнів старших класів: при високих показниках прогнозованої самооцінки власного професіоналізму у майбутньому ("Я буду справжнім профі": 55% – середній рівень, 45% – високий рівень) і певному оптимізмові щодо власного професійного майбутнього ("Все у мене складеться якнайкращим чином": 60% – середній рівень, 40% – високий рівень) виявлено достатньо високий рівень залежності під час вибору майбутньої професії (лише 20% опитуваних мають низький рівень за цим показником) і лише половина всіх учнів виявили високу рішучість у професійному самовизначенні. Слід зазначити, що за результатами досліджень рішучість під час професійного самовизначення пов'язана із сформованістю смисло-життєвої сфери старшокласників, перш за все з рівнем визначеності життєвих перспектив і цілей. Це супроводжується вираженою активністю у відстоюванні власних позицій і має зворотній зв'язок із показником психологічної залежності. Вміння

відстоювати власну позицію, в свою чергу, знаходиться у прямому зв'язку з рівнем самооцінки та оптимістичним прогнозуванням власного професійного майбутнього. Таким чином, допомога старшокласникові у професійному самовизначенні одночасно виступає потужним психокорекційним засобом загальної особистісної гармонізації.

Отже, запровадження психологічного супроводу професійного самовизначення учня в системі профільного навчання сприятиме не тільки більш ефективного навчально-виховному процесові, але й загальній оптимізації психологічного розвитку й саморозвитку учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. А. Климов. – М.: Изд. центр "Академия", 2004. – 342 с.

2. Селезнев В. А. Подготовка будущих учителей к профориентационной работе со школьниками в условиях профилизации школы / Селезнев Валерий Анатольевич – [электронный ресурс], режим доступа – <http://modern-obraz08.livejournal.com/5963.html>

3. Побірченко Н. А. Успішна професія – як її вибрати: нові підходи до організації професійного самовизначення учнівської молоді. / Н. А. Побірченко, О. Л. Мерзлякова – //Психолог – 2009. – № 1 – С.12-17.

4. Мерзлякова О. Л. Готовність старшокласників до вибору успішної професії / Мерзлякова О. Л. // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення в умовах фінансово-економічної кризи: зб.наук.-праць за матеріалами IV Всеукр. наук.-практ. конф., 30 жовт. 2009. / [уклад. Л. М. Капченко, С.О. Тарасюк та ін.]. – К.: ІПК ДСЗУ, 2009. – 448 с., С.220-227.

5. Готовність учня до профільного навчання / Упоряд.: В.Рибалка. За заг. ред. С.Максименка, О.Главник. – К.: Мікрос CBS, 2003. – 112с. – (Психол. інструментарій). с. 4-5.

УДК 658.310.8(07)

КУЛИНИЧ В.М., ДОРОШЕНКО І.В.
м. Біла Церква

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Психологічний рівень управління має відношення до таких компонентів людського фактору, як особистість, робоча група, трудовий колектив. Керівник перебуває в психологічній реальності діяльності трудового колективу і керує працівниками з урахуванням психологічних закономірностей поведінки людей. Нехтування зазначеними закономірностями призводить до виникнення конфліктів, що призводять до плинності кадрів, порушення трудової дисципліни, зниження продуктивності праці і якості продукції та послуг тощо.

Управління трудовим колективом на психологічному рівні дає керівникові ефективні важелі спонукання людей до активної трудової діяльності, дозволяє йому повніше використовувати приховані резерви колективу [2].

Завданням керівника є – на основі оптимального розкриття психологічних можливостей персоналу, спонукати людей до високої активності, для досягнення мети організації.

Термін "темперамент" був уведений ще у Давній Греції Гіппократом для розрізнення людей одне від одного. З тих часів людство має справу з 4 типами темпераменту, вони покладені в основу типології людей. Відповідно до вчення І.П. Павлова, темперамент залежить від особливостей вищої нервової діяльності людини,

основних нервових процесів – збудження і гальмування та від їхнього співвідношення. Він довів, що процеси збудження і гальмування в різних людей можуть відрізнятися по силі, рухливості і врівноваженості. Поєднання цих процесів регулюється в тому чи іншому темпераменті (табл. 1).

Оскільки соціальний менеджмент вирізняє 16 психологічних типів, які утворились шляхом поділу чотирьох типів темпераменту на 4 психологічні типи ($4 \cdot 4 = 16$), то ми поєднали результати наших досліджень та Павлова І.П. в в таблиці 1.

Науковці стверджують, що оптимальним в колективі для створення сприятливого психологічного клімату

Таблиця 1

Особливості психологічних типів в залежності від типу темпераменту

Тип темпераменту	Види психологічних типів	Особливості нервових процесів			
		сила	врівноваженість	рухливість	тип вищої нервової системи
холерик	Гюго, Гамлет, Джек, Штірліц	сильний	неврівноважений	рухливий	невтримний
сангвінік	Дон-Кіхот, Гекслі, Жуков, Цезар	сильний	врівноважений	рухливий	живий
флегматик	Достоевський, Горький, Робесп'єр, Драйзер	сильний	врівноважений	інертний	спокійний
меланхолік	Єсенін, Бальзак, Габен, Дюма	слабкий	неврівноважений	загальмований	хворобливий

є поєднання флегматиків та холериків; меланхоліків та сангвініків.

Нами здійснено практичні дослідження щодо поєднання типів темпераменту в студентських групах під час занять (комунікаційні групи). Результати досліджень подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Структура поєднання типів темпераменту в студентських комунікаційних групах

Типи темпераменту	Питома вага, %
1. Однакові типи темпераменту (тотожні)	35,5
2. Сангвінік + меланхолік	32,3
3. Холерик + сангвінік	12,9
4. Холерик + флегматик	9,6
5. Сангвінік + флегматик	6,5
6. Меланхолік + флегматик	3,2
Всього	100

Як видно із даних таблиці 2, для співпраці студенти обирають ідентичні типи темпераменту [1] (сангвінік + сангвінік тощо). Такі поєднання складають найвищу питому вагу 35,5 %.

На другому місці за рейтингом поєднань типів темпераменту перебувають доповнюючі типи “сангвінік + меланхолік” – 32,3 %. На третьому місці за частотою формування зв’язків в процесі співпраці перебуває поєднання “холерик + сангвінік”. Останнє місце належить у питомій вазі поєднанню “меланхолік + флегматик”, лише – 3,2 %.

На наш погляд, тотожні за типом темпераменту студенти співпрацюють на основі взаєморозуміння, тотожних поглядів на вирішення проблем. Поєднання “сангвінік + меланхолік” забезпечує оптимальну співпрацю на основі взаємопідтримки і розгляду

проблем з різних позицій і досягнення консенсусу. Поєднання “холерик + сангвінік” – теж не є конфліктним, оскільки дані типи темпераменту є психологічно близькими (конфліктними є лише поєднання “холерик – меланхолік” та “флегматик – сангвінік”, оскільки через велику різницю у темпераменті виникає нерозуміння партнерів по співпраці, що і породжує конфлікти).

Отже, для ефективної діяльності в колективі бажано поєднувати, на наш погляд, холериків та флегматиків, сангвініків та меланхоліків, а також людей із однаковими типами темпераменту, що впливає із наших досліджень.

Оцінка людей за властивостями темпераменту дає керівникові надійну методику вивчення підлеглих і підвищення ефективності управлінської діяльності. При цьому, варто спиратися на позитивні риси темпераменту і переборювати негативні, слід формувати ефективні групи та колективи на основі знань про оптимальне поєднання працівників за типами темпераменту, що забезпечить ефективну діяльність на основі плідної співпраці.

Використання вище вказаних знань в процесі управління персоналом націлює керівника на врахування індивідуально-психологічних особливостей своїх підлеглих, тобто на індивідуальний підхід. Керівник повинен ефективно управляти всіма видами темпераменту підлеглих, враховуючи їх особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко А.Э., Трехов А.В. Ода тождественным отношениям. // Менеджмент и кадры: психология управления, соционика и социология. – 2009. – № 4. – С. 55.
2. Рейнин Г.Р. Морфология малых групп. // Психология и соционика межличностных отношений. – 2006. – № 4. – С. 18.

ГРОМАДЯНСЬКА СВІДОМІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

УДК 81.112.2

ВЕРБОВСЬКИЙ В.В., к. і. н.

м. Луганськ

ЕТИМОЛОГІЯ СЛОВА “ВОРОГ” В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Поняття “ворог” – одне з найдавніших. Воно при-
таманне багатьом видам живих істот. “Образ ворога”
в культурі має потужне релігійно-філософське, місти-
ко-окультурне та наукове обґрунтування. Суттєву роль
при створенні та вдосконаленні цього образу відіграє
природна агресивність, схильність до насилля, харак-
терного маскулітному (чоловічому) способу мислен-
ня та життєдіяльності. Найбільш типовою теоретич-
ною моделлю, яка сприяє відродженню поняття “во-
рог”, є перш за все полярна модель. В основі полярної
моделі знаходиться твердження про існування проти-
борчих та ворогуючих двох сторін у всьому.

Поняття “ворожість” та “зло” глибоко близькі по
суті. Вони є критерієм живучості культури, її схиль-
ності до шкідливих впливів. Простота понять “ворог”
та “зло”, має велику як консолідуючу так і руйнівну
силу. Крім іншого, те що в сучасному світі пропагу-
ються ідеї “імперії зла”, “вісі держав зла”, підтверджує
глибину, небезпеку глобальної кризи та конфлікту
людської культури.

Втім з давніх часів поняття “ворог” та “зло” – подібні
та взаємопов’язані. Людська культура, з давніх часів
і до сьогодення, породжує два типи “образу ворога”,
а саме “ворог людини” (племіні, роду, соціуму, люд-
ства) та “ворог бога” (богів). Початок патріархату, при-
близно співпадає з народженням перших писемних
культур, залишив достатню кількість письмових дже-
рел, де ми можемо знайти “образ іноплеменника”, як
“образ ворога”. В Давньому Єгипті їх називали “сина-
ми д’явола”. Платон знаходить образ ворога в куль-
турі варварів.

В цілому, для всієї епохи патріархату, включаючи
сучасний її етап, характерне скидання богів, кумирів,
власителів дум, вождів та перетворення їх в ворогів.
Таку долу зазнали безліч богів епохи матриархату та
язичництва. Наприклад в “Рігведі” – асури-боги (Агні,
Варуна, Мітра, Індра). Пізніше в “Архарваведі” асу-
ри-демони називались ворогами людей. Пізніше, в
епоху брахман, асури, уособлюючи темряву, ніч,
остаточно стали ворогами богів.

Патріархальна систем дуалістичних міфів створи-
ла величезну традицію “агресивності – злобності –
ворожнечі” на біологічному, психологічному та ду-
ховних рівнях, звідки походить боротьба статей,

етносів, рас, релігій, ідеологій. Вплив та сила фено-
мену “образу ворога” на патріархальну свідомість,
можна помітити в Біблії, де відповідне словосполу-
чення зустрічається 304 рази. Серед них “ненавидіти
ворога твого” [Мф. 5:43]; “вороги мої всякий день
шукають поглинути мене” [Пс. 55:3]; “мстить Гос-
подь ворогам своїм” [Наум. 1:2]; “тоді як загинуть
вороги твої” [Суд. 5:31].

На середньоіндоєвропейському етапі формування
мов, формування слова “ворог” виглядало таким чи-
ном, що воно складалось з двох коренів *weg* + *gwa* =
скритно + приходить. Праславянський фонетичний
облік “*worgwos*”. Слово “ворог” в українську мову
потрапив із давньослов’янської, де ворог (*vorgъ*) оз-
начав диявол, чорт, недруг, того ж кореня, що давнь-
опруське слово “*wargs*” – злий, готське “*wrikan*” –
переслідувати, латинське “*urgere*” – угнітати, гнати.
Етимологію слова “ворог” співвідносять, також, з ли-
товським “*vargas*”, що значить біда. Існує також точка
зору, що архаїчна форма слова “ворог” була утворе-
на від слова “ворожити”. Оскільки християнство відно-
силось до ворожби з підозрою, тому і відбулась транс-
формація змісту вбік негативного значення. З часі
перших слов’янських державних утворень, варяги –
скандинави та німці, були віковичними ворогами сло-
в’ян. Це була епоха, коли жорстокі та кроваві набіги
на мирні поселення Київської землі приносили багато
страждань давнім українцям. З тих часів “варяги”
(вразі) означало не що інше, як “видозмінене, інше,
несправжнє”. Тоді ж появилось в цьому значенні сло-
во “враг”. Звідси походять перші суспільні стереоти-
пи щодо держави як ворожої, іногородної та небезпеч-
ної організації, яку краще не чіпати [1].

До приходу християнства на Русь корінь “вар”
мав те значення оберігати, захищати. Головним суп-
ротивником християнства на Русі, виступали “волх-
ви”, “ворожеї” та інші захисники Русі – “вороги”,
“врагі”. Тому в християнстві вони стали першими,
імені яких набули негативного значення. Володимир
Даль в словниковій статті “Ворог” пише “Ворогуш(-
х)а – стар. ворожея; ныне; злоумышленница, злодей-
ка” [2, ст. Ворог]. М. Фасмер прямо вказує на нега-
тивний зміст слова “ворог”, пов’язаний з тим, що був
запозичений з церковнослов’янського [3]. Дійсно,

історичні події середньовіччя, підтверджують те, що “ворожей”, “вохлів” та інших ворогів – захисників Русі, але супостатів по відношенню до християнства спалювали, варили живцем, здирали шкіру, виколювали очі, четвертували тощо.

Слово “варяг” ми зустрічаємо, також, в візантійських джерелах як верінги “vaeringjar”, а в арабсько-грузинських “варанг”, в латинській мові, як варінгі “varingi”. Ціми назвами з початку називали вихідців із Скандинавії, частково дружинників, які поступали на руську або візантійську службу, рідше іноземні купці. Поступово назва “варяг”, стало слугувати для визначення католицької віри “варяжська віра”, “варяжський поп” та скандинавів, взагалі.

Семантичне значення “ворог”, ми знаходимо, також, в слові “сатана”. Саме ж слово “диявол” походить від індійського “деви”, яке значить “бог”. Сатана є опозицією всім релігіям, які служать приниженню та підкоренню людини за його природні інстинкти. Сатана, верховний диявол західного світу, з початку був ангелом, обов’язок якого полягав в тому, щоб доповідати Богу про людські провини. Лише з XIV століття він став замальовуватися злою істотою, напівлюдиною з напівтваринними ознаками – рогами та копитами. До того, як християнство дало йому назву сатана, люцифер тощо, плотський бік людської природи був у владі бога, якого звали Діонісій, Пан або Азazel, який зображувався у формі сатира або фавна давніми греками. Азazel символізував родючість та плодovitість. Порівняння диявола з козлом, можемо знайти в Старому завіті християнської Біблії. Святкування Дня Спокутування, як описується в Біблії, супроводжується вбивством двох цапів відбувало, один з яких признався Азazelю. Коли цивілізація переходить до нового етапу свого становлення, старі боги стають розбійниками сучасності, так сталося з титанами Греції та стародавніми слов’янськими богами.

Перші християни вірили, що стародавні боги не зникли, а провалились до Аду та стали чортами, бісами та іншою нечестю. Домові, гобліни та бугі (англ. – bogey, bugaboo), ями лякають дітей, були утворенні від слов’янського слова “Бог” та індійського “Бхага”.

Сучасне значення ворог, враг (в російській мові), ворожити, при всій своїй відмінності, мають спільне смислове та дійове навантаження, а саме робити щось зле. Продовжує синонімічний ряд одно корінних слів з коренем WR, що значить “схитний”, слово “вор” (збереглося в російській мові – ВВ.). В українській мові слово крадій, тобто той хто схито робить свою справу.

Таким чином, поняття “ворог” було отримано у спадок від стадної, тваринної епохи існування людства. Палеоліт, неоліт та сучасна епоха просякнуті страхом, побоюваннями, фобіями, скорботою, зміцнюючи присутність поняття “ворог” в людській культурі, в цілому, та масовій свідомості, зокрема. Сучасні джерела стійкості “образу ворога”, в цілому, полягають в агресивно-раціональній патріархальній владі, яке домінує

у всіх сферах життя. Глибинна криза сучасної Європейської цивілізації (О.Шпенглер), загострила страх про те що Бог помер, зруйнувала традиційні уявлення про сенс життя тощо. Втім, найбільш універсальним принципом, неспричинення зла всьому живому (А. Швейцер). Крім іншого, штучність проблеми “ворога” визначена тим, що модель ворога більш груба, недостовірна ніж навіть модель реальності – “зло-добро”.

Інстинктивне поведіння тварин, на думку Конрада Лоренца, контролюється цілою системою гальмування агресивності. Зміна умов існування виду може привести до зриву цієї системи регулювання внутрішньовидового добору. “У неприродних умовах неволі, де переможений не може врятуватися втечею, постійно відбувається те саме: переможець старанно добиває його – повільно та жахливо”. Агресор спонукує жертву до втечі, а тій нікуди подітися. Для тварини “образ ворога”, або те що він уособлює треба, або підкорити, або бути підкореним, навіть знищеним.

Механізм формування “образу ворога”, на думку Лоренца, пояснюється системою розпізнавання “своїх” і “чужих” заснованому на формуванні стереотипів, що притаманні живим істотам на всіх рівнях біологічної еволюції. Бактерія класифікує хімічні компоненти середовища на атрактанти і репеленти і реалізує стосовно них дві стереотипні поведінкові реакції: гусаки знають, що “усе руде, велике і пухнате дуже небезпечно” і т.д [4].

В умовах жорсткого міжвидового добору неволя або просторове обмеження тварини також приводить до неадекватної агресивності, у якій немає орієнтира на власне виживання. Закладена від природи агресивність у неприродних умовах не регулюється іншими біологічними мотивами. Тоді перемагає найсильніший. Втім, нормальні умови існування біологічного виду, дають поштовх до виникнення колективних форм виживання, коли вирішують не тільки сила м’язів і міць іклів, але і стадний інстинкт – тобто, єдність “образу ворога” для цілої групи істот.

Для стада хижак найчастіше персоніфікований. Останній же, навпроти, сприймає як “образ ворога” стадну масу, у той час як жертва для нього персоніфікована (наприклад, своєю слабкістю). Ворога треба уникати, жертву – атакувати. Ми бачимо розходження в стратегіях виживання та виникнення тваринної типології “образу ворога”.

Соціал-дарвіністський підхід, ми знаходимо у Лоренца, під час аналізу сучасної організації суспільства, де природний інстинкт агресивності не знаходить адекватного виходу. Тому людина страждає, крім іншого, від недостатньої розрядки природних інстинктивних спонукань (не може уникнути присутності ворога, не може атакувати його через небезпеку стадного покарання). Пригнічена агресивність породжує ті неврози, що реалізуються, з одного боку, у формі гіпертрофовано агресивних політичних теорій (зняття заборони

на атаку жертви, незважаючи на присутність стадного ворога), з іншого боку – у формі "гуманістичних" мрінь, подібних до перетворення соціуму, що забув образ ворога, що втратив уявлення про небезпеку [4].

Зігмунд Фрейд писав про механізм внутрішнього знешкодження агресії, як культурний феномен. Більшість людських культур, на думку З.Фрейда, переборює небезпечні агресивні устремління індивідів. Культура знаходить ворога не ззовні, а в середині людини, таким чином замінюючи зовнішню агресію, почуття провини [5].

Механізм психологічного гальмування агресії Зігмунда Фрейда описує саме стадну форму організації, коли усередині співтовариства "образ ворога" зникає. Така ситуація можлива за умови, коли члени групи мають інші джерела для підтримки свого існування, не пов'язані з внутрішньою організацією групи. Саме в зв'язку з цим відбувається розподіл на "ми" і "вони". У відношенні перших діють етичні норми, у відношенні других є присутнім тільки стереотип "образ ворога" [5].

УДК 316.6

ЛІСОВЕНКО Н.

Наук. керівник: ДОМОРОСЛИЙ В.І., к.і.н.
м. Умань

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Велику роль в процесі створення громадянського суспільства відіграє національний чинник. Це означає, що сучасна політична демократія зародилася у національній формі на основі формування нового типу ідентичності – громадянської спільноти. Тобто принципом та метою створення нації є участь у житті держави всіх її громадян, незалежно від етнічних чи інших відмінностей.

Модерна нація організовує населення у суспільство громадян, існування якого легітимізує внутрішню та зовнішню політику держави. Держава є інструментом нації. Її діяльність спрямована насамперед на інтеграцію населення через громадянство у новітніх історичних умовах у напрямі визнання свободи людини та запровадження правових норм у соціальні відносини.

Таким чином, громадянське суспільство – це здатність національно організованих громадян солідаризовано впливати на урядові рішення з метою забезпечення умов вільного розвитку людини. У цьому світлі особливої актуальності для нас набувають слова президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами, який під час переможного тріумфу говорив: "Великі міста і маленькі містечка зібралися разом, щоб сказати: – Ми є одна нація, ми є одним народом і наш час для змін настав".

Стереотипи, що характеризують "образ ворога", заощаджують час і енергію на вироблення нової інформації і дозволяють швидко, по деяким вирішальним критеріям розпізнавати друга і ворога. Втім спрощення інформації про зовнішній світ, дає змогу зробити певну систематизацію впливів середовища, побудувати ієрархію цих впливів. Стереотипізація ворога, формування його образу, переважно формує етнічні статуси за зовнішнім виглядом, поведінкою, стилем життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Этимологический словарь русского языка // Под редакцией Крылова Г.А. – М.: Полиграфуслуги, 2005. – 432 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Современное написание: В 4 т. – М.: ООО "Издательство Астрель", 2003 – Т.1.: А–З. – 1155 с.
3. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х тт. / Перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачева. – М., 1964-1973; II изд. – М., 1986-1987; III изд. – СПб., 1996.
4. Лоренц К. Агрессия (так называемое "зло"). – М.: Издательская группа // Прогресс-Универс, 1994. – 272 с.
5. Фрейд З. Психопанализ. Религия. Культура. – М.: Ренессанс, 1992. – 292 с.

Основна проблема українського суспільства в новітній час є перехід від суспільства тотального контролю та патронажу до суспільства, побудованого на європейських цінностях і принципах – політичній демократії, ринковій економіці та національній державності. Основна проблема в цьому напрямі полягає не стільки в створенні нових інституцій чи спілок, скільки в перосмисленні функцій і старих, і новостворюваних елементів громадянського суспільства за умов демократії, незалежності і ринку.

Події, що мали місце під час "Помаранчевої революції", засвідчили. Що суспільство не хоче повертатися до авторитаризму. Поряд із тим, ми стали також свідками, що суспільство не зовсім готове до підтримки демократичного поступу влади. Постає питання, чому ж тоді незгоду із зловживаннями владою висловила більша та не вся українська громада? Це відбулося по причині того, що зловживання владою передбачає наявність почуття національної ідентичності. Не всі мали таке почуття, і не всі його мають на сучасному етапі. Занадто потужними залишаються чинники минулого, про які, як правило не люблять говорити регіональна влада Півдня та Сходу України, і їх категорично відкидає Комуністична партія України.

Наша історія це в значній мірі спадок комуністичного режиму та його партійних нащадків. Це спадок

колоніально-геноцидний. Перший його аспект стосується тривалій підлеглості чужинській владі, за століття якої виробилася людина, за словами Ліни Костенко, з адаптованою свідомістю до підлеглості керівникам і державі. Другий аспект – геноцидний – вказує не просто на депопуляцію українського населення у ХХ столітті; його деструктивні прояви простежуються в ліквідації приватної власності, внаслідок чого народ перетворився в пасивну масу для спекуляцій з боку деяких державних та політичних діячів. Подібний стан передбачає тривалу маргіналізацію суспільства і його політичного представництва. У ситуації, що склалася, населення країни в переважній більшості не може бути надійною основою формування громадянської спільноти, як і не являє собою бізнесово активного “третього стану”. Навпаки воно схильне до маніпулятивних технологій і часто на виборах голосує за того, хто роздає чи то продуктові пайки чи грошові подарунки. Прикладом можуть бути вибори київського міського голови. Це мало місце не в депресивному районі. Виборець, який не може бути економічно незалежним від влади, голосує за іншими критеріями, ніж самостійний громадянин.

Великий вплив на визначення позиції при голосуванні має соціальна залежність виборця від претендента на державну посаду при умові, якщо він є ще й його роботодавцем, і над виборцем-працівником звисає дамоклів меч безробіття при “неправильному” голосуванні. З цих же причин не можемо рівнятися на умови сучасного європейського парламентаризму. Створення парламентської форми врядування на пост геноцидній і постколоніальній основах на про-

порційних засадах лише остаточно закріпить владу за олігархічними кланами та приведе до подальшої маргіналізації суспільства і людини. Суспільству з його домінуючим вертикальним, ієрархічним типом відносин відповідатиме псевдо соціальний тип держави. Це держава, що формується не громадянською спільнотою і не на основі публічно відкритих процедурних рішень, а засобами “адміністративно-командного ресурсу”. Не випадково простежується послідовність у тому, що суб’єктом, владних повноважень в Україні є не національно орієнтована культурно-політична еліта народу, а сукупність олігархів, номенклатури та їх сателітів. Складається ситуація аналогів якої не знає світ, коли простежується тенденція концентрації величезної фінансово-економічної і політичної влади у руках невеликої групи сімей на одному полюсі, і такої позбавленої власності маси народу – на другому.

Якщо громадянському поступові буде надаватися імпульс згори, замість того, щоб дати йому можливість розвиватися знизу, то воно стане поза українським за соціально-культурною ідентичністю, маргіналізованим, а громадянська спільнота нестійкою, схильною до коливань, яка кидатиметься за тими чи іншими гаслами окремих політиків авантюристів. Вихід з цієї ситуації полягає в тому, що громадянам необхідно пояснювати через незалежні засоби масової інформації, що сутність громадянського суспільства полягає в тому, що в ньому держава та громадяни перебувають у рівновазі, причому державі не дозволяють забирати надмірної влади. І якщо суспільство справиться з цим завданням то буде у більшій мірі готовим розв’язати і національні питання.

УДК 316.728

ОРЕЛО.

Наук керівник: ДОМОРОСЛИЙ В.І., к.і.н.

м. Умань

ПОЛІТИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНИЙ СТАН ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМІСТІ УКРАЇНЦІВ

Українська історія впродовж свого розвитку неодноразово і в різних варіантах виявляла “духовну порожнечу” на місці традиційних форм політико етичного устрою – порожнечу, в якій твориться щось неординарне і незрозуміле.

Радянська імперія залишила нам у спадок велику кількість проблем у економіці, політиці, культурі. Крім розбалансованої економіки, суперечливої політики, невиправданої байдужості у вирішенні національних питань, занедбаності у національних культурах і ще низку психологічних комплексів.

Часи російського царизму, радянського тоталітаризму привили представникам національних республік, у тому числі й українцям почуття про-

вінційності, меншовартості. Ці негативні риси нашої ментальності розпочали формуватися ще з середини XVII ст. після приєднання України до Московщини. Особливо вони активізувалися у XVIII ст. коли різні російські царі то обмежували українські політичні права (Петро I, Анна Іоанівна), то розширювали їх (Петро II, Єлизавета Петрівна) аж до повного підпорядкування України Російській імперії аж за часів Катерини II. На перший погляд подібне шарахання з боку в бік російських царів було нібито чимось непродуманим, безсистемним, насправді подібною політикою імперські кола Росії намагалися прищепити українцям переконання провінційності, упослідженості, що права народам даровані не природою, як вважають

матеріалісти чи Господом, як вважають ідеалісти, а волею монарха, який хоче жалує, хоче карає.

Соціальний вибух як історичний факт кінця ХХ ст. призвів до струсу суспільної свідомості, перевіряючи здібність людини новітньої історії до інтелектуальних авторефлексій, виділенню джерел подальшого буття. Цей період демаскував глобальність значення культури в її орієнтації на основи буття: культура в постсоціалістичних країнах Східної Європи сприяє розвитку інтелекту людини – осмисленню своєї історичної долі і можливості розв'язання глобальних наслідків руйнівної сили цього розуму. Сила духу людини в нескінченному звільненні розуміння суті історії, свобода духу – орієнтир цього проникнення в глибини історичного всесвіту.

На жаль в Україні цього не відбулося. Політика перетворилася на систему декласованих кланів, які в процесі боротьби на самознищення перетворюють державу у чергову руїну. Народ, після жовтнево-грудневої 2004 р. спроби позбутися почуття провінційності, знову занурився в неї з почуття безвихідності. За те що наш народ сприйняв нав'язані йому соціально-психологічні риси дорікав своїм попередникам, сучасникам та нащадкам Ю. Шевельов закликаючи: "Карфаген нашої провінційності мусить бути зруйнований. Або ми знайдемо свій ритм у нашу функцій ну добу, або нас не стане". І далі: "Провінція – не географія, а психологія. Не територія, а душа" [1]. Почуваємо себе провінційними тому, що надто глибоко запустили у свідомість значної частини українського суспільства комплекс історичної невдачі, фатальності, неминучості поразки. Запрограмованість на невдачі, постійні оглядки в бік Москви переслідувала українця і він не спішив розпрощатися з цим фатумом.

Провінційність, меншовартість, упослідженість настільки увійшли у нашу свідомість, що у нашій країні з більшими урочистостями відзначаються різного роду поразки і втрати, аніж перемоги. Як стверджує Ю. Винничук, лише два народи в світі – українці та євреї пишно відзначають дати своїх поразок: битва під Берестечком, поразка Крутами, голокост. Тільки євреї мають з цього певні економічні та політичні дивіденди, ми ж не маємо нічого, крім чергового акцентування уваги на власних невдачах [2]. Так, про трагічні сторінки власної історії треба пам'ятати, щоб не допустити їхнього повторення, але наголос на них був виправданий саме на етапі пробудження національної свідомості, але на сучасному етапі коли вже держава відбулася необхідно звертати увагу на перемоги, з метою консолідації нації та подальшого поступу. Але сталося не зовсім так. Національну свідомість розбудили, і тому наша тривога має бути не тільки кризу економіки, а й за соціально-психологічний стан суспільства. Чого варті були постійні зауваження: ось, мовляв відродимо економіку, а потім візьмемося за культуру. Так ніколи не було і доказ тому – вся історія світової культури. В епоху Відродження – занепад еко-

номіки в Італії, але в культурі Леонардо, Рафаель, Мікеланджело; в Іспанії – економічний занепад, проте був значний поступ у культурі. Сервантес – учасник якоїсь авантюри – втратив руку, жив у бідності, але створив "Дон Кіхота".

Ось де головний напрям діяльності наших "слуг народу". Проте, останню політичну ситуацію в Україні можна змалювати однією цитатою з Шекспіра "Всі були стурбовані і не розуміли один одного, кожен думав, що саме в ньому криється істина".

Не краща ситуація і в економічному житті. Україна і надалі дивиться вбік "перспективно-безвихідної" сировинної Росії. Частина наших керманців та більшість опозиції, прагнучи до економічного раю не бачить тоталітарного провалля свого північно-східного сусіда. Коріння цього феномену – в колоніальному Союзі. У Радянській імперії результати діяльності кожної людини виливали в загальний "суспільно-комуністичний казан". Людина одержувала з цього "казана" певну винагороду за працю нікому не потрібну, орієнтовану в добу "Холодної війни" на військово-промисловий комплекс. Продукція згнивала. Інтелект було звалашено. Культуру – спотворено.

Що ж нам потрібно? "Хотіння бути" [1]. Ми потребуємо інтеграції насамперед в собі. Це дасть можливість вийти з кризи історії, увійшовши у власне свою історію. Саме ця модель може створити базу для формування політики та економіки з часовими перспективами. Потрібні технології, інтелект та національна свідомість. Як показує досвід японської революції Мейдзі ісин (1867–1868 рр.) вихід з кризи необхідно шукати не в аристократії, а в народові. Це в свою чергу сприятиме об'єднанню держави і підвищенню національної свідомості. Ми ж з фатальною впертістю, на межі самогубства, продовжуємо втримувати 450 представників "еліти", неробів-законотворців з сумнівним рівнем інтелекту. Тоді як у Стародавньому Китаї високі державні посади вважали привілеєм людей розумних. Існував суворий відбір, що давав можливість виявити найталановитіших. Пошана до інтелекту породила "націоствердну інтелектуальну потугу". У нас усе до навпаки: народ, становий хребет нації живе в своїй більшості на рівні чи за всякими рівнями бідності. За таких умов життя перетворюється з категорії "перспективне" на категорію "заблоковане собою". Відчинені двері Європи залишаються позаду. Меншовартість, упослідженість, провінційність як стан душі за таких умов не подолаємо.

Сучасна політична дійсність, як стверджують кращі зразки європейського досвіду, передбачає вирішення цієї проблеми шляхом створення громадянського суспільства, як сукупності всіх формальних і неформальних організацій і правил, що сполучають окремого індивіда з державою (владою) і бізнесом (приватним сектором економіки). Тобто громадянське суспільство є зв'язком людини з державою і приватною економікою через ті або інші форми організації, об'єднання.

Його побудувати, як і відродити українську культуру національну самодостатність можливо за умов створення мосту між Україною та Європою. Це може здійснюватися шляхом розширення освітянського простору. Вища школа має формувати нове покоління професіоналів, готових створювати нове майбутнє, історично перспективне.

УДК 321

РУДЕНКО В.В.
м.Вінниця

ПАТРИМОНІАЛІЗМ ТА ЙОГО СУЧАСНІ ВИМІРИ

Україна майже постійно знаходиться в умовах політичної та економічної нестабільності. Вибори приводять до періодичної зміни однієї політичної еліти іншою. Але чи позначається це на політичному режимі України, як можна визначити його сьогоднішню специфіку? Чи є присутніми патримоніальні взаємини між суспільством і владою в Україні?

Проблемам особливостей становлення політичних режимів, зокрема, патримоніалізму присвячено досить багато праць. Визначальний вплив на проблематику нашої роботи справили концептуальні підходи зарубіжних дослідників таких, як Р.Бендікс, П.Бурд'є, М.Вебер, Г.Джилл, К.Джовіт, С.Ейзенштадт, Т.Пайпс, Д.Пелассі, М.Річард та інші. Серед російських фахівців в цій галузі привертають увагу праці В.Масловського, Є.Ожиганова, М.Афанасьєва, Л.Васильєва, М.Догана та інших.

В основних своїх обрисах концепція патримоніалізму розроблена М.Вебером. Зокрема, його теоретичні конструкти ("патримоніальна бюрократія", патріархальна і станова моделі патримоніалізму) дозволяють чітко уявити особливості й закономірності протікання політичного процесу незахідного типу, його політико-адміністративної і макроекономічної складових.

Серед теоретиків сучасних перехідних процесів особливу цінність становлять дослідження О.Бельського, В.Горбатенка, В.Заріна, Н.Зарубіної, О.Зубова, Г.Кіма, В.Лі, Г.Мирського, Г.Мюрдаля, Г.О'Доннелла, О.Фісуна, В.Хороса, М.Чешкова, М.Шаповаленко, В.Шейніса, Ф.Шміттєра, В.Янова та інших. Проте концептуальний рівень осмислення саме патримоніальних відносин в вітчизняній політичній науці залишається явно недостатнім. Передусім, це пов'язано з певною обмеженістю теоретичної перспективи тих досліджень, які намагаються узагальнити трансформаційну динаміку посткомуністичних переходів.

Проблеми патримоніалізму в західній науці фактично зведені до дихотомії харизми і бюрократії. З 70-х років відомо досить багато досліджень, де в різному ступені знайшла застосування концепція патримоніалізму, яка є теоретичною основою для розгляду політичних структур в окремих країнах третього світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Велич нації полягає в її культурі. Розмова з директором інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, академіком Миколою Жулинським // Українська культура. – 1998. – №8. – С. 3.
2. Винничук Ю. Малоросійський мазохізм // Post-Поступ. – 1993. – №№ 44-46.

Починаючи з 80-х рр. західні автори намагалися застосувати поняття "патримоніальне панування" до радянської системи.

Щодо вітчизняних дослідників, то веберівська концепція патримоніалізму освоєна недостатньо. В багатьох роботах розмежування між патріархальним і патримоніальним типами панування практично не проводиться. Проте поняття "патримоніальна бюрократія" використовується П.Гайденом і Ю.Давидовим, які підкреслюють ірраціональний характер цього типу бюрократії [7]. В цілому, проблему патримоніалізму вітчизняні вчені тільки починають аналізувати.

Тому метою нашого дослідження є вивчення патримоніальних відносин в сучасному суспільстві.

Взагалі поняття патримоніалізму отримало різні, іноді суперечливі тлумачення. Патримоніалізм походить від слова *patrimonium*, яке вперше зустрічається в римському праві й означає спадкоємне, родове майно. Німецькі історики XIX ст. розглядали патримоніалізм як форму беззастережного володіння й керування державою як своєю приватною власністю на взірць розпорядження землевласником своєю вотчиною. Як ми зазначали, комплексну концептуальну розробку цього поняття вперше здійснив М.Вебер у своїй фундаментальній праці "Господарство і суспільство". За його визначенням, "у своєму чистому вигляді патримоніальне панування розглядає всі владні повноваження та відповідні економічні права як приватно привласнені економічні можливості" [4]. Специфічною особливістю патримоніалізму є, насамперед, апропріація (привласнення) сфери управління офіційними носіями політичної влади, а також нерозчленованість публічно-політичної й приватної сфери соціуму, внаслідок чого держава розглядається як приватне володіння правлячих груп, які приватизують різні державні інститути. Щодо поняття патримоніальної бюрократії, то воно інтерпретувалося по-різному. На думку деяких дослідників, вона є теоретичною моделлю, ідеальною за своїм характером.

Згідно із Вебером, патримоніальний тип панування є похідним від патріархату, тобто в результаті

децентралізації патріархального господарства між паном і підданими виникають відносини, які вже не можна розглядати як патріархальні, хоча вони ґрунтуються на особистій відданості. При децентралізації господарства пан в значній мірі залежить від згоди своїх підданих і від їх здатності доставляти йому натуральну ренту. Отже, закріпленим в традиціях виявляється не всевладдя пана, а встановлення меж його свавілля.

М. Вебер підкреслює відмінність між владою патріарха над його домочадцями і патримоніальним пануванням як формою політичної влади, яка знаходить своє втілення в патримоніальній державі. Така держава включає не тільки маєтки правителя, що належать йому, а також залежних особисто від нього підданих. Проте правитель здійснює владу над всією державою так, як і управління власними володіннями, тобто піддані існують, перш за все, для задоволення його потреб.

Одним з основних компонентів патримоніального режиму є управлінський апарат, який набирається з особистих слуг пана. Проте незадоволеність підданих піднесенням певних людей так само, як і потреби самого управління, спонукали господаря залучати до цього процесу і своїх підданих. Призначення на державну посаду є "милістю" правителя, яку він надає лише тим, на чію відданість може покладатися. Таким посадовим особам дозволено робити все, що сумісно з владою, інтересами правителя [1; 2].

Вебер розглядає різні способи, за допомогою яких патримоніальні государі намагалися приборкати чиновників. Зазвичай правитель прагнув обмежити термін перебування чиновників на посаді: призначав їх в ті регіони, де вони не мали земельної власності і впливових родичів; систематично контролював діяльність чиновників через довірених осіб тощо. Крім того, в патримоніальних державах часто залучалися чиновники, які не походили з привілейованих шарів суспільства або були іноземцями, не мали влади, а повністю залежали від пана [4; 5].

Поняття патримоніальної бюрократії використовується Вебером принаймні в двох значеннях. З одного боку, він підкреслює відсутність або слабку вираженість раціональних рис, з іншого – особисту залежність чиновника від правителя. У будь-якому випадку патримоніальну бюрократію відрізняє, перш за все, не ірраціональний характер, а її становище в патримоніальних владних структурах. Вирішальна відмінність між цими двома типами – відсутність легального компоненту в адміністрації, заснованій на традиції або на самовладді правителя.

На нашу думку, праці сучасних західних дослідників, де застосовується веберівська концепція патримоніалізму, можна згрупувати по трьох основних напрямках. По-перше, ті, де була зроблена спроба продовжити і в світлі нових даних доповнити порівняльно-історичний аналіз тих суспільств, політичний устрій яких розглядався в працях Вебера. Це стосується, перш за все, Китаю, Росії та ісламських країн.

По-друге, концепція патримоніалізму розглядалась щодо політичних режимів сучасних держав, що розвиваються, причому особлива увага приділялася країнам Латинської Америки.

По-третє, поняття патримоніалізму використовувалося для характеристики комуністичних режимів, головним чином, в СРСР і Китаї. Хоча найбільша кількість досліджень, що спираються на концепцію патримоніалізму, відноситься до другої з перерахованих груп. Для нас особливо цікавими є роботи, в яких розглядаються політичні інститути українського і російського суспільства дореволюційного і радянського періодів.

Концепція неопатримоніалізму, на нашу думку, дає більш чіткий орієнтир для інтерпретації транзитів у посткомуністичному регіоні взагалі, так і в Україні зокрема. Історична траєкторія розвитку пострадянських політичних режимів (демократизація до, а не після будівництва модерної держави) досить точно відтворює логіку виникнення неопатримоніального синтезу в умовах посткомуністичного розвитку: поєднання сучасного фасаду демократичного устрою з внутрішньою неопатримоніальною логікою його функціонування [3; 6].

Отже, важливо здійснити комплексний теоретичний синтез і концептуальне переосмислення головних рис і особливостей українського політичного процесу. Саме факт того, що ключовим елементом пострадянського розвитку є незакінчене національне будівництво і раціонально-бюрократична трансформація держави, визначає те, що у більшості випадків політичні траєкторії після розпаду Радянського Союзу призвели не до встановлення демократії, а до консолідації системи неопатримоніального панування. На наш погляд, вивчення концепції неопатримоніалізму при аналізі політичних структур українського суспільства може виявитися вельми плідним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Roth G. Personal rulership, patrimonialism and empire-building in the new states / G. Roth // *World Politics*. – 1968. – Vol. 20. – № 2. – P. 194-206.
2. Theobald R. Research note: Patrimonialism / R. Theobald // *World Politics*. – 1982. – Vol. 34. – № 4. – P. 548.
3. Mommsen W. The political and social theory of Max Weber / Mommsen W. – Chicago: The University of Chicago Press. – 1992. – P. 129.
4. Weber M. The social psychology of the world religions // *From Max Weber: Essays in sociology* / Ed. by H. Gerth and C. Wright Mills. – London: Routledge, 1991. – P. 300.
5. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // *Избранные произведения*. – М: Прогресс, 1990. – С. 701-703.
6. Gill G. Ideology, organization and the patrimonial regime / G. Gill // *Journal of communist studies*. – 1989. – Vol. 5. – № 3. – P. 285-302.
7. Гайденок П.Л. Проблема бюрократии у Макса Вебера / Гайденок П.Л., Давыдов Ю.Л. // *Вопросы философии*. – 1991. – № 3. – С. 176.

УДК 355.1 (075.8)

ШАКОЛЮКОВА В.Д., к.филос.н.

Российская Федерация

ФЕНОМЕН ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКОГО ВРЕМЕНИ

Отражение объективной действительности в сознании человека составляет содержание процесса его познавательной деятельности. Что представляет собой объект военно-исторического исследования и возможно ли его адекватное отражение в теории – вопрос, на который военный историк отвечает в зависимости от разделяемого им философского мировоззрения. Существенной стороной ответа на этот вопрос является раскрытие понятия военно-исторического времени, соответственно эпохе, общественно-политического строю, политике государства.

Правильное истолкование категории “военно-историческое время” неотделимо от понятия “историческое время”. Военно-историческая реальность, формы её конкретного бытия всегда существуют в определённом историческом времени и пространстве. Фиксация пространственно-временных рамок бытия явлений есть лучшее подтверждение его реальности. Разработка этих категорий как в методологии всеобщей, так и военной истории представляет огромный интерес для современных исследователей.

С пониманием категории “военно-историческое время”, его основных черт и функций в процессе исследования военно-исторической реальности связана целая цепочка вопросов, имеющих важное мировоззренческое и методологическое значение для военно-исторической науки. К ним можно отнести вопросы о том, каковы объективные критерии определения временных отношений в военной истории, т.е. какова природа и структура категории “время” применительно к военной истории как к объективному процессу, с одной стороны, и развития военно-исторических знаний – с другой. Категория “историческое время” всегда привлекала к себе внимание историков, философов, социологов. Этот вопрос занимал древнегреческих и древнеримских историков, а в средние века – идеологов христианства. Античные историки Геродот, Фукидид, Полибий, освещавшие военно-исторические события, не только видели цель в изложении того, что им известно о том или ином событии, но и определяли их временные рамки.

Освещение событий общей и военной истории требовало находить такой отправной пункт, который послужил бы “точкой отсчета”. Возникает вопрос об историческом времени. Характерными способами его решения было выделение определенного полиса (а если шире – географического региона) и отсчет времени от олимпийских игр. Так возникает региональная (ограниченная) хронология как выражение исторического времени. Однако уже для Полибия и дру-

гих древних историков характерным становится не только диахронный (последовательный по времени) подход к освещению событий, но и синхронный.

Такой подход показывал все события, которые совершались одновременно и, по его убеждению, объективно способствовали быстрому росту могущества Рима, его влиянию на судьбы других народов Средиземноморья и объясняли возникновение Римской империи. Для древнегреческих и древнеримских историков в целом присуща связь стихийной идеи развития общества с их пониманием исторического времени как последовательной смены событий.

В Средние века попытку сформировать концепцию исторического времени предпринял Джамбатиста Вико. Он вывел общий принцип, согласно которому для всех народов характерны три стадии развития: век богов, век героев, век людей. По его мнению, Египет, Турция и Рим прошли все эти стадии и после падения Римской империи человечество вновь оказалось в стадии “века богов”, после чего в период средневековья наступил “век героев”, который сменился цивилизованным “веком людей”. Хотя в отличие от евангельской концепции времени теория Вико не отрицает изменений и развития в истории человечества, все же она представляет данную теорию в виде вечного круговорота. Решить проблему исторического времени с идеалистических позиций оказалось совершенно невозможно. Об этом свидетельствуют многочисленные примеры. Даже Гегель, который, по словам Ф.Энгельса, “впервые представил весь природный, исторический и духовный мир в виде процесса, т.е. в непрерывном движении, изменении, преобразовании и развитии, и сделал попытку раскрыть внутреннюю связь этого движения и развития” [1, с. 185], решил эту проблему в духе своей идеалистической системы, в перевернутом виде. Однако, “его историческая заслуга состояла в том, что он поставил её” [1, с. 185].

Другие философы-идеалисты, например Кант и Шпенглер, также пытались решить проблему исторического времени в отрыве от реального исторического процесса. В основу периодизации истории Кант положил идеалистическую концепцию о трех ступенях развития способа мышления, которые, по его мнению, накладывают отпечаток на все социальные отношения и процессы, а каждому из них соответствует и определенная историческая эпоха. Такими способами мышления являются: теологический, абстрактный и позитивный.

С помощью первого способа события истории объяснялись вмешательством сверхъестественных

сил; второго – посредством различных абстрактных идей, субстанций т.п.; третьего – объяснение истории относилось лишь к новейшему времени. Исходя из этой концепции, Конт не видел единства исторического процесса и полагал возможным лишь отдельные культурно – исторические периоды, существующие как замкнутые в себе и параллельные друг другу. О.Шпенглер, основываясь на своей иррационалистически-мифологической концепции, утверждал, что всемирная история как таковая не существует. Понять же ту или иную историческую эпоху можно, лишь постигнув сущность феномена “великих культур”, история которых представляет полную аналогию с животного, дерева или цветка с историей отдельного человека: детство, юность, возмужалость и старость [2, с. II 4]. По этому он делал вывод, что исторические эпохи рождаются, развиваются, стареют и умирают по циклу, равному примерно одной тысяче лет. Такая трактовка исторического времени фактически означала концепцию круговорота в истории и была отходом от историзма в объяснении всемирной истории и истории отдельных стран и народов.

Военная история есть единая цепь возникновения и функционирования военных событий и процессов, их исчезновения или перехода в другие состояния. Военная история процесс развития военного дела, военной практики, мирные и немирные формы которых взаимосвязаны и взаимообусловлены. Этот процесс складывается из отдельных, но переплетенных событий, каждое из которых характеризуется таким признаком, как длительность существования. В различные фазы своего бытия событие может иметь различный пространственный размах, разную степень влияния на ход истории, неодинаковую напряженность, темпы и т.п. Учет таких объективных показателей служит основанием для выделения определенных периодов в развитии военно-исторического процесса и его событий.

В военной истории время обладает различной степенью плотности для различных событий и даже

периодов внутри одного события. Более емким, насыщенным и уплотненным будет время событий и процессов, имеющих место в ходе войны, по сравнению с военными событиями мирного времени. Но даже в пределах одного периода войны события на разных ее участках будут характеризоваться неодинаковой степенью емкости, насыщенности во времени. В качестве примера можно назвать события на Восточном фронте как исключительно плотные и напряженные по сравнению с событиями на других фронтах Второй мировой войны.

Раскрытие содержания понятия “военно-историческое время” в гносеологическом отношении означает не что иное, как установление характера движения и развития объекта военно-исторического исследования, границ его длительности, синхронности с другими событиями. С этим связаны интерпретация закономерностей развития

этого развития объекта, его периодизация, а также решение вопроса отбора единиц временных измерений, позволяющих наиболее верно реконструировать военное прошлое и выработать выводы и рекомендации для будущего.

Таким образом, военная практика диалектически противоречива, имеет объективную и субъективную стороны, как неоднозначны военно- исторические события, факты, процессы. Каждое военно-историческое событие имеет свои конкретные, только ему присущие стороны. Освещение событий военной истории требует нахождения отправного пункта, который бы служил “точкой отсчета”. В военной истории время обладает различной степенью плотности для тех или иных событий, как и периодов внутри одного события

ЛИТЕРАТУРА

1. Цит по изд.: *Философия и военная история* // Под ред. А. Е. Рыбкина. - М.: Наука, 1979.-623 с.
2. Шпенглер О. *Закат Европы*. – Т. I. – М. – Пг., 1923. – 513 с.

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

УДК 378

ЯКОВЛЕВА Е.В., к. филос. н.

г. Киев

КИЕВ – ФОРМИРУЮЩИЙСЯ МИРОВОЙ ГОРОД. ЗАДАЧИ БИЗНЕС ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена вопросу необходимости и важности подготовки специалистов с высшим образованием высшими учебными заведениями Киева, анализу предпосылок и перспектив рынка труда мегаполиса.

Выявлены недостатки проекта в Законе об образовании и не готовность Киева на данном этапе своего развития претендовать на роль международного финансового центра в связи со значительным отставанием от других финансовых центров по общей конкурентоспособности.

На сегодняшний день существует несколько точек зрения по вопросу подготовки квалифицированных специалистов для рынка труда Украины в условиях интеграции в мировую систему распределения трудовых ресурсов. Активная работа над созданием квалификационной рамки специалиста должна упорядочить и облегчить взаимодействие рынка труда и работника, навести порядок в администрировании квалификаций. Но для более глубокого понимания взаимодействия работодателя и работника необходимо заглянуть не только в ближайшее, но и в несколько отдаленное будущее столицы, чтобы понимать какие тенденции будут доминировать в развитии нашего мегаполиса и какую роль будет играть финансовая система Украины в международной системе экономических отношений.

Прежде всего, определим, что же такое “международный финансовый центр”. МФЦ – это рынок, концентрирующий операции большинства участников глобального фондового рынка – как отечественных, так и иностранных финансовых организаций и инвесторов. При этом преобладающее число операций осуществляется с иностранными финансовыми инструментами. В зависимости от масштабов сосредоточения участников рынка и финансовых инструментов разных континентов или только стран региона, различают глобальные и международные финансовые центры.

К глобальным рынкам по классификации Лондон-Сити причисляют только два: Лондон и Нью-Йорк. Международных же центров (таким, например, является Гонконг) значительно больше.

Всемирно известный американский неoinституционалист Дж. Фридман (J. Friedmann) для выделения

городов-лидеров, играющих главенствующую роль в мировой экономике и международных отношениях, предложил принимать для сравнения в качестве ключевых следующие показатели:

- численность населения;
- масштабность деятельности, связанной с оказанием услуг в финансовой сфере; – количество штаб-квартир транснациональных корпораций (transnational corporations);
- роль в международной политике;
- развитость системы транспортных и иных инфраструктурных коммуникаций;
- масштабы роста сектора деловых услуг;
- размерность и уникальность городской экономики [5].

Фридман допускает, что далеко не все критерии использовались в каждом случае, но несколько критериев должны были быть удовлетворены прежде, чем город мог быть идентифицирован как мировой город специфического разряда [5]. Многие научные деятели привели доводы против этого случайного эмпиризма, и Фридман с готовностью признал, что построение устойчивой городской глобальной иерархии является достаточно трудной задачей, однако он ранжировал тридцать мировых городов на основании их взаимосвязи с мировой экономикой. В порядке убывания, ранжирование Фридмана мировых городов идентифицирует степень их значимости следующим образом:

- глобальное финансовое значение (центры, схожие по своим показателям с Лондоном);
- многонациональное значение (такие как Майами);
- центры, имеющие важное национальное значение (на одном уровне с Парижем);
- региональное значение (например, Осака – Кобе) [6].

П. Холл (P. Hall), С. Химер (S. Humer) и Д. Хинан (D. Heenan) – ранние сторонники мирового городского исследования, которые идентифицировали стратегическое доминирование определенных мировых городов в мировой системе, анализировали и оценивали преимущество географического расположения и роль транснациональных корпораций в “развитом” мире. Холл в 1966 г. рассматривал в качестве мировых

городов Лондон, Париж, Рандстад, Рейн-Рур, Москву, Нью-Йорк и Токио. Холл включил эти города в городскую иерархию мировой системы из-за их глобальных функциональных способностей, влияния в международной политике; торговле; сфере коммуникаций; финансах; образовании; культуре и технологии [4].

Исследование иерархии городов и попытка их классификации на основе концентрации городов и роста их взаимного влияния предложено учеными университета Великобритании Лоуборо (Loughborough) под руководством П.Тейлора (P. Taylor), который через некоторое время сформировал научный коллектив "Исследовательская группа глобализации и мировых городов" (Globalization and World Cities StudyGroup, GaWC). На основе оценки по балльной шкале реализуемых функций в сферах четырех типов услуг:

- бухгалтерский учет и аудит;
- реклама;
- финансы и банки;
- страхование.

Исходя из суммы набранных баллов, все города подразделены на три категории – α , β , γ – и вместе с тем параллельно на 12 категорий (12 – наивысшая, 1 – низшая). На основе данного исследования определено 55 глобальных городов различн ранга и 67 городов, располагающих достаточным потенциалом, чтобы в будущем приобрести статус глобальных (таблица 1). По мнению исследователей, данная классификация не является окончательно устоявшейся, общепринятой и остается спорной [9].

Французские исследователи П. Маршан и И. Самсон подчеркивают, что представленная методология не учитывает ни наличия высших управляющих органов компаний, ни выполнения функций управления потоками, ни научного измерения. Такие города, как Эдинбург (6-е место в Европе по управлению активами) или Хельсинки (биржа правления компаний "Nokia" и "Kone"), по неизвестным причинам исключены из списка метрополисов [1].

Приведенный рейтинг показывает, что столица Украины город Киев располагается в тридцатке мировых городов, оставив позади Санкт-Петербург. Правда, надо понимать, что позиция Киева в разделе "формирующиеся" мировые города является определенным авансом и является серьезным вызовом власти как города так и страны на покорение такой высокой планки и не допустимости упущения шанса вхождения Киева в группу

Таблица 1

Категория мировых городов	Баллы	Города
α (Альфа) Ведущие	12	Лондон, Нью-Йорк, Париж, Токио
β (Бета) Главные	10	Гонконг, Лос-Анджелес, Милан, Сингапур, Чикаго, Франкфурт-на-Майне
	9	Сан-Франциско, Сидней, Торонто, Цюрих
	8	Брюссель, Мадрид, Мехико, Сан-Паулу
	7	Москва, Сеул
γ (Гамма) Второстепенные	6	Амстердам, Бостон, Вашингтон, Каракас, Далиас, Джакарта, Дюссельдорф, Женева, Йоханнесбург, Мельбурн, Осака, Прага, Сантьяго, Тайбей, Хьюстон
	5	Бангкок, Варшава, Монреаль, Пекин, Рим, Стокгольм
	4	Атланта, Барселона, Берлин, Будапешт, Буэнос-Айрес, Копенгаген, Гамбург, Стамбул, Куала-Лумпур, Манила, Майами, Миннеаполис, Мюнхен, Шанхай
Формирующиеся	3	Афины, Вена, Дублин, Люксембург, Лион, Мумбай (Бомбей), Нью-Дели, Рио-де-Жанейро, Тель-Авив, Филадельфия, Хельсинки
	2	Абу-Даби, Алма-Ата, Бирмингем, Богота, Братислава, Брисбен, Бухарест, Каир, Кливленд, Кельн, Детройт, Дубай, Хошимин, Киев , Лима, Лиссабон, Манчестер, Монтевидео, Осло, Роттердам, Сизэл, Штутгарт, Гаага, Ванкувер
	1	Аделаида, Антверпен, Балтимор, Бангалор, Богота, Бразилиа, Калгари, Кейптаун, Колумбус, Дрезден, Эдинбург, Генуя, Глазго, Гуанчжоу, Ханой, Канзас, Лидс, Лилль, Марсель, Ричмонд, Санкт-Петербург, Ташкен, Тегеран, Турин, Утрехт

*Источник: [9].

влиятельных и значимых в широком понимании мировых городов.

Самым известным теоретиком мирового городского формирования и глобальной городской иерархии во время этого периода, был экономист Стефан Химер (Stephen Humer). Он утверждал, что высшее исполнительное руководство, корпоративные функции, предпринятые в пределах штаба ТНК должны быть расположены близко к рынку капитала, средствам массовой информации, и правительству... из-за потребности в контакте лицом к лицу на более высоких уровнях принятия решения... Применяя эту схему к мировой экономике, можно было бы находить самые большие офисы транс национальных корпораций сконцентрированными в главных городах в мире [8].

Способность Киева конкурировать с такими финансовыми гигантами, как Лондон, Франкфурт и даже Москвой, уже признанными международными финансовыми центрами на данный момент является не актуальной.

На сегодняшний день около 82% инвестиционных банковских операций прямо или косвенно проходят через Лондон, поэтому столица Великобритании по праву считается ведущим финансовым центром мира. При этом 20 лет назад ситуация в банковской сфере позиционировала Лондон совершенно в ином свете. В 1970-х гг. именно Нью-Йорк, считающийся главным финансовым центром США, являлся явным лидером в сфере глобальных финансов. И вопреки ожиданиям большинства аналитиков подъему Японии не удалось потеснить Нью-Йорк с лидирующей позиции.

В 1980-е гг. лондонский Сити по сути был “закрытым клубом”, концентрирующимся в достаточной близости к зданиям Банка Англии и Королевской биржи. Динамичный Нью-Йорк того времени невозможно было сравнить с размеренной жизнью лондонского Сити.

Маргарет Тэтчер и Сесил Паркинсон, министр экономики, в середине 80-х гг. XX столетия провели радикальную реформу. Либерализация рынков финансовых услуг уничтожила старые принципы ведения дел. В результате реформы были отменены фиксированные комиссии, распространяющиеся на торговлю акциями, компаниям брокеров разрешалось преобразовываться в акционерные общества, именно с этой реформаторской деятельностью связано заложение основ для проведения электронных торгов акциями на бирже. Законодательно установленные трансформации в финансовой сфере Великобритании были направлены на ослабление контроля государства за биржевой деятельностью, саморегулирование в рамках биржи. Именно эти предпринятые действия позволили Лондону приобрести статус ведущего международного финансового центра. Радикальное реформирование существующей

Таблица 2

Общая конкурентоспособность (сравнение по количественным показателям)*

МФЦ показатель	ВВП страны, 2007 г. (млрд. долл.)	ВВП на душу населения 2007 г. (ППС)	Средний ВВП страны 2000– 2007 гг. (IMF)	Уровень инфляция страны 2000– 2007 гг. (IMF)	неравенства доходов населения, коэффициент Джини (World Bank, 2007)	индексы				эффективности государства, от 0 до 100 (World Bank, 2008)	полити- ческих рисков, от 0 до 100 (World Bank, 2008)
						глобальной конкуренто- способности, GCI (место из 131 стран, World Economic Forum, 2008/2009)	человеческого развития HDI (место из 177 стран, UNDP 2008)	экономиче- ской свободы (место из 157 стран, Heritage Foundation, 2008)	свободы слова, от 0 до 100 (World Bank, 2008)		
Лондон	2772.6	35 100	2.8%	1.6%	36%	16 место	12 место	10 место	93.8	93.8	66.3
Нью-Йорк	13843.8	45 800	2.5%	2.8%	40.8%	12 место	1 место	5 место	85.1	91.5	55.8
Гонконг	206.7	42 000	5.3%	-0.8%	43.4%	21 место	11 место	1 место	64.9	94.3	86.1
Сингапур	161.3	49 700	5.9%	1.0%	42.5%	25 место	5 место	2 место	35.1	100	89.9
Москва	103.8	11 100	10.2%	8.5%	33.9%	73 место	66 место	76 место	17.8	32.7	57.7

*Источник: [2, с. 138 документа]

финансовой системы привлекло в окрестности Темзы передовые финансовые институты всего мира. Среди американских банков можно выделить Citigroup, Goldman Sachs, Merrill Lynch, JP Morgan и Bank of America, открывших в лондонском Сити офисы своих компаний, которые осуществляли свою деятельность по всему региону EMEA (Europe, Middle East, Africa). Немецкий Deutsche Bank перебазировал свою штаб-квартиру инвестиционного подразделения из района Франкфурта в Лондон-Сити. Эти действия не только привнесли в Лондон значительные масштабы капитала, но при этом повлияли на переустройство на нью-йоркский лад всех бизнес-процессов.

Глобальная миграция финансового капитала по миру непосредственно зависит от тех же факторов, что и размещение людей: как человеческие, так и финансовые ресурсы направляются, как правило, в ту местность, которая предоставляет наилучшие возможности для "въезда", располагает всей необходимой инфраструктурой, дешевизной жизни и возможностью заработать в данном районе.

Статус Мирового центра позволит Киеву привлечь значительные инвестиции, увеличить базу, подлежащую налогообложению, повысить количество и качество рабочих мест. Опираясь на работы директора института урбанистики Г. Фильварова, можно сделать вывод, что город в ближайшие годы ждет комплексное реформирование на основе "философии ген.плана Киева". Что же стало предпосылкой включения нашей столицы в лидирующий список? Ответ на этот вопрос не односложный: во-первых это наше историческое и архитектурное наследие, во-вторых: это ландшафт – город на семи холмах, могучий Днепр, мягкий климат, в-третьих: научный и образовательный потенциал города, национальная академия наук, десятки высших учебных заведений, в-четвертых: культурный и спортивный центр, в-пятых: транспортные ворота страны (два аэропорта, транспортные коридоры север-юг и восток-запад и др.). Но все наши конкурентные преимущества работают при одном условии – масштаб проводимых мероприятий должен перешагнуть за национальные рамки. В этом ключе хорошей иллюстрацией к сказанному есть участие Киева в проведении чемпионата Европы по футболу 2012, которое влечет колоссальные инфраструктурные изменения практически всех сторон городской жизни. Проведение научных исследований не только для украинских предприятий, а и для европейских заказчиков не на словах, а на деле приближает нас к европейскому уровню, организация зрелищных мероприятий с участием мировых звезд (технически сложнейшие задачи), театральные гастроли, фестивали, выставки, демонстрации коллекций лучших музеев мира – это атрибуты жизни мировых городов. Кто же может реализовать эти задачи, где взять специалистов? Ответ на этот вопрос

очевиден – национальная высшая школа и система бизнес образования. Это важно для Киева, располагающего значительным количеством высших учебных учреждений. Кроме того, столица, будучи Мировым центром, сможет привлекать, в отличие от сегодняшней ситуации, кадры с высокой квалификацией при повышении оплаты труда, а, следовательно, и уровня жизни киевлян; развивать туризм, в том числе и бизнес-туризм.

Статус города – мирового центра – это привилегия стран с высоким уровнем развития экономики, и, следовательно, в результате определенного ряда мер, у людей значительно улучшится качество жизни [3].

Создание Концепции и реализация идеи создания мирового центра в городе Киеве является актуальной и требующей активных действий.

В Концепции необходимо предусмотреть такие важные элементы, как:

- мониторинг финансового рынка на предмет выявления и предупреждения системных рисков;
- повышение финансовой грамотности населения;
- подготовка квалифицированных кадров для финансовой сферы.

Глобальная трансформация Киева не означает умаления роли уже сложившихся "финансовых городов" – Донецка, Харькова, Днепропетровска, Одессы.

Если Киев упустит свой шанс и не сосредоточит усилия на прорыве в лидирующую группу мировых центров, то будет вынужден стать частью другого мирового центра, скорее всего Москвы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Маршан П., Самсон И. Метрополисы и экономическое развитие России // Вопросы экономики. – 2004. – №1. – С. 4–18.
2. Проект Концепции создания международного финансового центра в Российской Федерации и план по ее реализации. – URL: <http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/myconnect/economylib/mert/welcome/economy/corporatemanagement/devfininfrastructdirect/doc1234164684623> (Официальный сайт Министерства экономического развития Российской Федерации).
3. Рубль будет международной валютой, если Россия станет мировым финансовым центром. 2008. – URL: http://www.fcsn.ru/catalog.asp?ob_no=101190 (Сайт Федеральной службы по финансовым рынкам).
4. Clark D. Urban world/global city (Routledge, London). – 2003. – P. 160.
5. Friedmann J. The world city hypothesis' Development and Change. – 1986. – Vol. 17. – P. 69–83.
6. Friedmann J. Where we stand: A decade of world city research' In Knox P L and Taylor P J (Eds) // World Cities in a World-System (CUP, Cambridge). – 1995. – P. 21–47.
7. Hausmann R., Tyson L., Zahidi S. The Global Gender Gap Report // World Economic Forum (Geneva). – 2008. P. 20. – URL: <http://www.weforum.org/pdf/gendergap/report2008.pdf>.
8. Hymer S. The multinational corporation and the law of uneven development In Bhagwati J. (Ed) Economics and World

Order from the 1970s to the 1990s (Collier-MacMillan). – 1972. – P. 113-140.

9. Taylor P. World cities and territorial states under conditions of contemporary globalisation // Political Geography (Leics, England). – 2000. Vol. 19. – P. 5-32.

10. The global Financial Centres index City of London – London (Guildhall, London). – March 2009 – P. 6. –URL: http://www.cityoflondon.gov.uk/NR/rdonlyres/8D37DAE2-5937-4FC5-A004-C2FC4BED7742/0/BC_RS_GFCI5.pdf

УДК 378.14

АТАМАНЧУК Ю., к.п.н., PhD

м. Умань

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

Створення та впровадження систем управління якістю у вищих навчальних закладах є актуальним завданням сучасної вищої школи. У Національній доктрині розвитку освіти, якість освіти визначена пріоритетним напрямом державної освітньої політики, а науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності освітніх реформ названі обов'язковими елементами модернізації системи управління освітою.

На теперішній час в Україні здійснюються суттєві заходи щодо забезпечення якості освітніх послуг, які надають ВНЗ різних форм власності. Йдеться про такі форми як ліцензування, акредитація, атестація вищих навчальних закладів,

У міжнародній практиці управління освітою широкого застосування набули системи ранжування та рейтинги навчальних закладів. В системі вищої освіти України також накопичено певний досвід з розробки та використання рейтингового оцінювання результативності діяльності закладів освіти.

Однак, як свідчить вітчизняна і зарубіжна практика, державний контроль якості освіти не спроможний повною мірою забезпечити виконання сучасних вимог споживачів освітніх послуг та повну реалізацію сучасних принципів менеджменту якості в діяльності освітніх закладів. Значною мірою вирішення цієї проблеми залежить від впровадження сучасних систем управління якістю у діяльність вищих навчальних закладів, розробка яких потребує подальших досліджень науковців і практиків.

Управління якістю освіти стало предметом філософських, політичних, культурологічних і педагогічних дискусій.

Дослідженню цієї проблеми в науковій літературі приділена значна увага. Це роботи В. Андрущенка, Н. Бойченко, С. Гончаренка, І.Зязюна, К. Корсака, В.Кременя, О. Локшиної, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, Л. Одерія, Л. Пронкіної, В. Сафоновой, С. Сисоевої, О. Савченко, В.Чепорова та інших.

Метою даної статті є визначення концептуальних засад створення системи управління якістю професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі.

З позицій системного підходу управління якістю освіти у ВНЗ є відносно цілісною, динамічною,

соціально-педагогічною системою, яка відповідає всім ознакам систем:

1. Наявність структурних частин (підсистем, елементів). До них слід віднести: професорсько-викладацький склад, навчально-методичне забезпечення, організація навчального процесу, рівень професійної підготовки студентів, результати працевлаштування, виховна робота тощо.

2. Взаємопов'язаність і взаємодія всіх елементів системи.

3. Відносна цілісність, адже окремі підсистеми мають певний рівень самовизначеності і можуть бути розглянуті як складні утворення, мають свої складові компоненти.

4. Ієрархічність і субординаційні зв'язки, завдяки яким системою можна управляти. Ці зв'язки відбивають відношення між управліннями і підлеглими, розпорядниками і виконавцями.

5. Взаємодія системи із зовнішнім середовищем, до якого ми можемо віднести державну освітанську політику, особливості ринку праці, співпрацю з роботодавцями тощо.

6. Цілеспрямованість і цілепокладання щодо забезпечення якості професійної підготовки всіх елементів системи.

До властивостей системи віднесено також вплив змін, що мають місце в окремій підсистемі на діяльність всієї системи і наявність у будь-якому елементі ознак цілісної системи.

Отже при проектуванні системи управління якістю професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі мають бути враховані всі ці положення системного підходу.

Аналіз наукових джерел дозволив нам виявити, що існують організаційні, методичні і технологічні фактори, які впливають на якість професійної підготовки студентів [1; 3; 4]

Дослідники які вивчають проблеми якості освіти, виділяють ряд факторів, що спричиняють опір якісній підготовці майбутніх фахівців. До них віднесено:

– відірваність викладача вищої школи від реалій в діяльності підприємств і організацій за фахом і, як наслідок, – недостатність сучасного практичного досвіду;

– слабкий зв'язок ВНЗ з роботодавцями та відсутність достатньої інформації про вимоги до компетенції сучасного фахівця;

– переважність репродуктивних підходів у роботі зі студентами та недостатній обсяг дослідницької роботи майбутніх фахівців, значною мірою формальний підхід до виробничих практик;

– відсутність цілеспрямованої навчально-виховної роботи по формуванню у студентів комунікативних навичок, умінь працювати в команді. Значна частина працівників вищої школи ще вважає, що такі вміння складаються самі по собі, або в процесі громадської роботи;

– недостатній зворотній зв'язок ВНЗ із своїми випускниками, іноді відсутність інформації про результати к професійної діяльності, успіхи та невдачі, їх кар'єрного шляху;

– відсутність обґрунтованих прогнозів щодо потреб ринку праці у молодих кадрах тощо [3; 4].

Для забезпечення якості освіти та подолання протиріч, які виникають у процесі професійної підготовки студентів, ВНЗ впроваджують системи управління якістю.

Вважаємо доцільним обґрунтувати окремі елементи системи якості освіти у ВНЗ.

Однією із найважливіших складових проблеми підвищення якості освіти є активність студентів у професійній підготовці. У навчальному процесі студент виступає як суб'єкт пізнавальної діяльності, від активності якого залежать результати навчальної діяльності і рівень фахової підготовки. Із психолого-педагогічної практики відомо, що навчальна активність студента значною мірою залежить від його соціально-психологічних характеристик та професійної спрямованості як важливого мотиваційного фактору. В зв'язку з цим, перед викладачами вищої школи стоять завдання:

– по-перше, в організацію навчального процесу широко впроваджувати індивідуальний та диференційований підходи з метою забезпечення особистісно-орієнтованого навчання;

– по-друге, в процесі викладання всіляко сприяти підвищенню інтересу студентів до обраної професії, усвідомленню професійного значення дисциплін, що суттєво впливає на рівень навчальної активності майбутніх фахівців.

Стосовно першої задачі, погоджуємося з дослідником В.О.Якуніним, що сучасний викладач вищої школи повинен вміти застосувати індивідуально-диференційований підхід, який полягав в тому, щоб допомогти студенту знайти раціональні для нього прийоми роботи за рахунок активації найбільш розвинутих рис його особистості та засоби, які найбільш відповідають індивідуально-психологічному складу студента [9. с.296].

Що стосується другої задачі, то на нашу думку, формування професійної спрямованості, підвищення інтересу до вивчення дисциплін і усвідомлення їх

значення у фаховій підготовці залежить від педагогічної майстерності викладача вищої школи та рівня його фахової компетенції, в тому числі досвіду практичної роботи.

Підвищенню навчальної активності значною мірою сприяє впровадження в організацію навчального процесу у вищій школі кредитно-модульної системи.

Саме кредитно-модульна система дозволяє:

– забезпечити систематичну роботу студентів протягом семестру, зокрема вивчення кожної дисципліни;

– підвищити зацікавленість студентів в результатах навчальної діяльності через рейтингову систему оцінювання;

– формувати навички самостійної навчальної діяльності;

– посилити;

– практичну складову професійної підготовки відповідно від потреб та вимог роботодавців;

– здійснювати індивідуально-диференційований підхід до організації навчальної діяльності студента;

– отримувати своєчасну інформацію про стан успішності студентів та впливати на її результативність, тощо [6. с.217].

Однак, практика доводить, що не завжди сучасний викладач вищої школи спроможний до виконання місії духовного наставника, авторитетного джерела інформації, досвідченого керівника пізнавальної діяльності студентів [2].

Тому важливим напрямком в управлінні якістю освіти вважаємо оновлення кадрової політики вищого навчального закладу, в основу якої має бути покладений соціально-орієнтований підхід в роботі з педагогічними кадрами, націлений на підвищення педагогічної майстерності викладацького складу та підтримку його прагнення до самовдосконалення і самореалізації. Основними завданнями кадрової політики сучасного ВНЗ виступають:

– правильний підбір і розстановка кадрів з урахуванням їх компетентності;

– планування людських ресурсів відповідно до стратегії розвитку ВНЗ;

– створення сприятливих соціально-економічних умов для здійснення наукової та навчально-методичної діяльності викладачів вузу;

– мотивація творчої діяльності науково-педагогічних кадрів, їх прагнення до підвищення педагогічної майстерності;

– відтворення та оновлення науково-педагогічного персоналу вузів;

– створення дієвої та об'єктивної системи атестації науково-педагогічного персоналу;

– формування професійної та корпоративної культури персоналу ВНЗ;

– стабілізація та підтримка на належному рівні морально-психологічного клімату в організації та ін.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблем кадрового менеджменту та вивчення досвіду роботи

сучасних вищих навчальних закладів дозволив визначити систему принципів кадрової політики вузу на сучасному етапі до яких ми віднесли: системність, науковість, концептуальність, професіоналізм, перспективність, наступність і послідовність, престижність, демократичність та корпоративність.

Важливим напрямком в реалізації кадрової політики вищого навчального закладу як організації виступає мотивація діяльності науково-педагогічних кадрів. Мотивація за визначенням І. Тімошенка, О. Сосніна “це не тільки сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, котрі спонукають людину до діяльності, але й задає межі і форми цієї діяльності, надає їй спрямованість, орієнтовану на досягнення визначених цілей” [7, с. 77].

Серед пріоритетних напрямків роботи з персоналом у вищій школі виступає пошук нових підходів для забезпечення високої мотивації викладацьких кадрів в удосконаленні своєї професійної майстерності, педагогічної і колегіальної культури в різних формах діяльності. Це обумовлено низкою проблем у кадровій політиці ВНЗ: формальний підхід до проведення конкурсів на заміщення посад, формальне підвищення кваліфікації, зрівнялівка у розподілі заробітної плати та інші.

З метою подолання цих протиріч в діяльності сучасних вузів стало популярним впровадження рейтингової оцінки діяльності науково-педагогічних кадрів. Аналіз наукових публікацій з проблеми якісної оцінки професійної майстерності викладачів вищої школи доводить, що активні і точні дані отримати важко, так як діяльність викладача багатоаспектна, віддалений в часі результат, а досягнуті результати мають різну ступінь валідності. Ми погоджуємося з думкою Т. Ісаєвої, що якість викладання базується на комплексі особистісних властивостей, відносин, талантів, внутрішній мотивації викладачів, їх почуттів професійної приналежності, соціальної значимості і задоволеності результатами своєї праці [10, с. 22].

Вивчення досвіду впровадження методик рейтингової оцінки роботи викладача у вітчизняних ВНЗ заслуговують на увагу. Однак, на нашу думку, потребують доопрацювання критерії оцінки діяльності, показники їх визначення та учасники експертної оцінки. Запропоновані критерії: навчально-методична робота, науково-дослідна робота, матеріально-технічна база, виховна та спортивно-масова робота, заохочення, виконавча та трудова дисципліна – зводяться до кількісного виміру витраченого часу. Для приватних вищих навчальних закладів, на нашу думку, важливим є введення такого критерію як соціальна активність та колегіальна культура. Показниками цього критерію мають бути стиль спілкування з колегами, студентами; зацікавленість в кінцевих результатах діяльності вузу; у формуванні іміджу ВНЗ; виконання суспільної роботи; участь в житті навчального закладу; авторитет викладача серед співробітників, студентів і їх

батьків, у громадськості. Дати оцінку такому критерію безумовно важко. Тому вважаємо, що поряд із самооцінкою викладача, оцінкою його діяльності завідувачем кафедри, деканом факультету має бути забезпечений зворотній зв'язок – оцінка діяльності викладача студентами та зовнішніми експертами.

Досвід доводить, що викладацька діяльність багатьох фахівців складається з інтуїтивних висновків або копіювання досвіду колег. В той же час традиційна система підвищення кваліфікації зорієнтована, як правило, на фахову підготовку. Розглядаючи вимоги до сучасного викладача І. А. Зязюн відмічає з цього приводу “...йдеться про соціально-педагогічну компетенцію викладача, що передбачає його обізнаність не лише в сфері науки, представником якої він є і яка акумулюється в навчальному предметі, а і у сфері педагогіки” [5, с. 10].

Навчальні заклади самі повинні стати центром педагогічної підготовки і підвищення майстерності викладацького складу. Форми такої роботи – постійно діючі науково-педагогічні та навчально-методичні семінари, школи педагогічної майстерності, майстер-класи, тренінги тощо.

Головна мета такої роботи – озброїти викладачів основними теоретико – педагогічними проблемами, педагогічним понятійним апаратом, навчити орієнтуватися в педагогічних технологіях, використовувати більш ефективні форми і методи навчання, управляти пізнавальною діяльністю студентів. Така програма має бути реалізована під керівництвом досвідчених науково-педагогічних кадрів ВНЗ із залученням провідних вітчизняних науковців та зарубіжних спеціалістів.

Управління якістю професійної підготовки фахівців неможливо без здійснення ефективної системи педагогічного моніторингу, яку дослідник В. І. Андрєєв визначає його як системну діагностику якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування і тенденцій саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі, зміст, форми, методи, дидактичні і технічні засоби, умови і результати навчання, виховання та саморозвитку особистості і колективу [1, с. 75]. Пріоритетними об'єктами педагогічного моніторингу у ВНЗ мають бути:

- виконання державних освітніх стандартів: освітньо-професійної програми і освітньо-кваліфікаційних вимог до фахівців;
- вивчення і оцінка мети, завдання і змісту робочих програм;
- оцінка ефективності традиційних і інноваційних форм і методів навчання і виховання;
- вивчення і оцінка якості навчально-методичного забезпечення вивчення дисциплін: навчальних посібників, методичних рекомендацій, технічних засобів навчання, комп'ютерних технологій тощо;
- розробка діагностичного забезпечення для отримання об'єктивної інформації про результати навчальної діяльності студентів;

- раціональне використання науково-педагогічних кадрів та підвищення їх педагогічної майстерності;
- результативність працевлаштування випускників та їх кар'єрного зростання;
- комплексна оцінка ефективності функціонування вищого навчального закладу.

Збір і обробка результатів діагностики якості функціонування ВНЗ, як соціально-педагогічної системи, потребує створення відповідних підрозділів навчального закладу (рада з якості, навчально-аналітичний центр, служба тощо).

Підсумовуючи сказане, ми можемо зробити наступні висновки.

Управління якістю освіти складний і багатограний процес, який залежить від організаційних, методичних і технологічних факторів. З метою подолання протиріч, які виникають в процесі професійної підготовки студентів доцільним і необхідним є впровадження системи управління якістю освіти, яка ґрунтується на системному підході.

Важливими складовими підвищення якості освіти є навчальна активність студентів, рівень їх мотивації та професійної спрямованості. Впровадження індивідуально-диференційованого підходу, кредитно-модульної системи в організацію навчального процесу значною мірою сприяють підвищенню результативності навчальної діяльності студентів.

Провідна роль у забезпеченні якості освіти належить викладачу вищої школи, що потребує суттєвих змін у кадровій політиці сучасного ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В. И. Проблемы, базовые понятия и приоритетные стратегии педагогического мониторинга качества образования // Менеджмент качества современного образования. Приложение №4. Персонал, 1999. – С.72-76.
2. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз). Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.
3. Гаффорова В. Планирование в системе менеджмент качества вуза // Высшее образование в России. – 2005. – №5. – с.56-59.
4. Ермошенко Б., Порошенко В., Литвинова Т. Система управления качеством // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – с.9-14.
5. Зязюн І. А. Сучасний викладач технічного вузу: особливості педагогічної дії // Шлях освіти. – 1998. – № 2. – С 9-13.
6. Пронкіна Л.И. Современные проблемы внедрения системы менеджмента качества в высшее образование Украины /Вища освіта України – Додаток 3 (т.3) – 2006 р. – Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: ІВО АПН України, 2006. – С.215-219.
7. Тимошенко И., Соснин А. Мотивация личности и человеческих ресурсов. – К.; Евр. Университет. – 2004. – 576 с.
8. Федько А., Федько Ю. Якість освіти як об'єкт управління // Освіта і управління. – 2006. Т.9-№1.-084-87.
9. Э.Якунин В.А. Педагогическая психология: Учеб.пособие. – СПб.: Полиус, 1998. – 639 с.
10. Исаева Т. Преподаватель как субъект качества образования // Высшее образование в России. – 2003. – № 2. – С. 17-23.

УДК 519.(242+857)

АНДРЕЄВ М.В., д.ф.-м.н.
м. Київ

БАЙЕСОВІ ПОСЛІДОВНІ РІШЕННЯ У ЗАДАЧАХ ПЛАНУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ З БАГАТЬМА АЛЬТЕРНАТИВАМИ

ВСТУП

Розглядається формалізований байєсів підхід до розв'язання задачі статистичних рішень за наявності багатьох альтернатив, коли деякі статистичні дані можна збирати періодично і на кожному періоді доступні різні можливі вибори статистичних рішень. Можна оцінювати випадкову величину X негайно без статистичних даних, або можна проводити спостереження над випадковою величиною Z . На базі цього спостереження можна оцінювати X , або можна спостерігати випадкову величину Y , а тоді оцінювати X і навпаки, можна спостерігати випадкову величину X безпосередньо. Вартість, що приписується кожному спостереженню і кожному періоду, представляє деякі втрати, залежні від істинних даних величини X , і від отриманої оцінки. На рис. 1 представлено дерево статистичних рішень з різними альтернативними виборами рішень для будь-якого періоду збору статистичних даних.

У цій статті наводиться байєсів підхід; початкова інформація стосовно середнього значення розподілу випадкової величини X закодована в апіорному розподілі, який уточнюється у кожному періоді згідно з можливими спостереженнями випадкових величин X, Y, Z . Оскільки додаткові спостереження Y, Z дають інформацію про параметри основного розподілу X , а також інформацію про істинні величини даних поточного періоду, то можна внести плату на довготерміновий план отримання додаткової інформації на деякий період, коли загальні очікувані втрати тільки на той період були б меншими, коли б не було отримано цю додаткову інформацію. Постає задача прийняття рішень, коли саме кожному з випадкових величин X, Y, Z спостерігати, використовуючи скінчений або нескінчений горизонт.

Дослідження моделі збору статистичних даних наводиться у наступному розділі. Усі випадкові величини нормально розподілені і функція втрат від неправильно прийнятих рішень є квадратичною. Результати для критерію очікуваних втрат включають доведення того, що на скінченному горизонті структура оптимальної стратегії вимагає спостережень Z та X , здійснених на початкових періодах із змінами до менш дорогих форм збору даних, по мірі того, як процес ідентифікації параметрів моделі підходить до завершення. Аналогічні результати отримано на нескінченному горизонті, але з обмеженнями на величину фактора переоцінки (дисконт-фактора). Результати, пов'язані з даною задачею, містяться в посиланнях [1–4].

Плануванню експериментів при ідентифікації та фільтрації об'єктів керування присвячено роботи [5–6]. Послідовні методи прийняття рішень у задачах планування експерименту стосовно вибору авторегресивних моделей з екзогенними змінними розглянуто в [7], а застосування послідовних експериментів у сільськогосподарському та промисловому виробництві і у багатьох галузях прикладних наукових досліджень наведено у [8].

Модель статистичних рішень

В кожний період особа, що приймає рішення, ОПР має вибір, який зображено на рис. 1. Час, що вимагається для проведення спостереження припускається незначним, і вартості спостережень Z , X і Y позначаються через c_z , c_x та c_y відповідно.

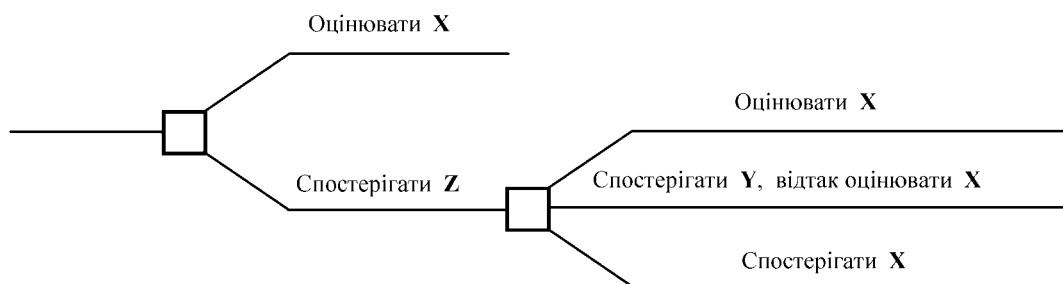

Рис. 1. Дерево послідовних рішень з різними альтернативами для одного періоду

Постає задача оцінювання істинного стану природи з квадратичною функцією втрат, тобто, термінальні втрати за один період складають $l(x, a) = c(x - a)^2$. Якщо мінімізувати очікувані втрати, після проведення спостережень для будь-якого періоду, то рішення a має бути вибрано як математичне сподівання апостеріорного розподілу випадкової величини X за даних спостережень. Таким чином вибір рішення a еквівалентний оцінці стану природи X . Тоді очікувані втрати або ризик від прийняття рішення a дорівнюють сталій c помноженій на варіацію апостеріорного розподілу X , а тому, без втрати загальності, величину c можна прирівняти до 1.

Досліджується конкретна модель, що має вигляд

$$\begin{aligned} X_n &= \lambda + \varepsilon_{1n}, \\ Z_n &= X_n + \varepsilon_{2n}, \\ Y_n &= X_n + \varepsilon_{3n}, \end{aligned} \quad (1)$$

де індекс n позначає n -ий період і

X_n – істинний стан природи для періоду n (випадкова величина),

Z_n і Y_n – додаткові спостереження (випадкові величини),

λ – невідомий параметр та

ε_{in} , $i = 1, 2, 3$ – взаємно незалежна система „залишкових членів” для цієї моделі.

Усі випадкові величини припускаються нормально розподіленими. Апріорний нормальний розподіл для параметра λ має вигляд

$$\lambda \sim N(\mu_\lambda, V), \quad (2)$$

і система залишкових членів розподілена наступним чином

$$\begin{aligned}\varepsilon_{1n} &\sim N(0, v_1), \\ \varepsilon_{in} &\sim N(\mu_i, v_i), \quad i = 2, 3,\end{aligned}\quad (3)$$

де $v_i, i = 1, 2, 3$ та $\mu_i, i = 2, 3$ – відомі сталі величини.

У кожний період, в результаті спостереження певної змінної величини, змінюється апостеріорний розподіл для невідомого параметра λ на даному періоді, який в свою чергу, стає апіорним розподілом у наступному періоді. За допомогою цих змін оцінка невідомого параметра послідовно уточнюється, так як із збільшенням кількості спостережень, варіація апостеріорного розподілу зменшується.

Оскільки функція втрат квадратична, то очікувані втрати співпадають із дисперсією апостеріорного розподілу. Дисперсія для нормального апостеріорного розподілу не залежить від конкретних значень спостережень. Тому комбінування квадратичної функції втрат із нормальним розподілом стану природи приводить до задачі детерміністичного динамічного програмування. Для випадку скінченного горизонту, нехай n позначає число періодів, що залишилось до кінця, для кожного з яких потрібно прийняти відповідне рішення. Далі, нехай $V^{(n)}$ позначає варіацію апіорного розподілу параметра λ , коли до кінця залишилось n періодів. Коли тільки спостерігати випадкову величину Z для даного періоду, тоді апіорна варіація параметра λ для наступного періоду набуває вигляду

$$v_1^{(n-1)} = \frac{1}{1/V^{(n)} + 1/(v_1 + v_2)}. \quad (4)$$

Коли спостерігати значення Z та x , тоді нова апіорна варіація набуває вигляду

$$V^{(n-1)} = \frac{1}{1/V^{(n)} + 1/v_1}. \quad (5)$$

Коли спостерігати значення Z та y , тоді нова апіорна варіація дорівнює

$$V^{(n-1)} = \frac{1}{1/V^{(n)} + (v_1 + v_2 v_3 / (v_2 + v_3))^{-1}}. \quad (6)$$

Коли не проводити спостереження, тоді звичайно апіорна варіація залишається незмінною. За нормального розподілу, варіація X набуває вигляду

$$V_X = v_1 + V, \quad (7)$$

варіація X , за заданого z , дорівнює

$$V_{X|z} = \frac{1}{1/(v_1 + V) + 1/v_2}, \quad (8)$$

варіація X , за заданих z та y , набуває вигляду

$$V_{X|z, y} = \frac{1}{1/(v_1 + V) + 1/v_2 + 1/v_3}. \quad (9)$$

Співвідношення (4)–(6) впливають із формули Байєса для оцінки варіації параметра λ (2), а формули (8)–(9) – для варіації стану природи X .

Далі розглядається метод динамічного програмування знаходження мінімуму суми очікуваних втрат з переоцінкою. Незначні зміни у цільовій функції необхідно провести для інших критеріїв оптимальності, а саме, для суми очікуваних втрат та середніх очікуваних втрат за період, що розглядається наприкінці розділу. Більшість результатів, які описано в наступному розділі, отримано методом динамічного програмування Беллмана, який наводиться наразі. Нехай

N – кількість розглядуваних періодів (горизонт дорівнює $N - 1$);

n – індекс, що вказує на період рахунку з кінця N ($n = 1$ відповідає передостанньому періоду у майбутньому; $n = 1, 2, \dots, N$);

$d_N = (t_N, \dots, t_1)$ – правило прийняття рішень або стратегія рішень;

$t_n = \phi$: оцінити X без будь-якого спостереження;

$t_n = z$: спостерігати z , тоді оцінити X ;

$t_n = z \& x$: спостерігати z та x , тоді оцінити X ;

$t_n = z \& y$: спостерігати z та y , тоді оцінити X ;

$V^{(n)}$ – апіорна варіація для параметра λ на початку періоду n , тобто коли до кінця процесу прийняття рішень залишається n періодів.

Нехай $g(V^n, t_n)$ – очікувані втрати для періоду n , тоді з урахуванням співвідношень (7)–(9) можна перевірити, що

$$\begin{aligned} g(V^n, t_n) &= v_1 + V^{(n)}, & \text{якщо } t_n = \phi; \\ &= c_z + \frac{1}{1/(v_1 + V^{(n)}) + 1/v_2}, & \text{якщо } t_n = z; \\ &= c_z + c_x, & \text{якщо } t_n = z \& x; \\ &= c_z + c_y + \frac{1}{1/(v_1 + V^{(n)}) + 1/v_2 + 1/v_3}, & \text{якщо } t_n = z \& y. \end{aligned} \quad (10)$$

Нехай $h(V^{(n)}, t_n)$ – апіорна варіація для параметру λ , коли до кінця залишається $n-1$ період. Через α позначається дисконт-фактор за один період.

Ставиться задача – знайти правило рішень d_N , яке мінімізує функціонал якості

$$\sum_{n=1}^N \alpha^{N-n} g(V^{(n)}, t_n) \quad (11)$$

за умови $V^{(n-1)} = h(V^{(n)}, t_n)$, $n = 2, 3, \dots, N$. Тоді загальні співвідношення детерміністичного динамічного програмування набувають вигляду

$$f_n(V^{(n)}) = \min_{t_n} [g(V^{(n)}, t_n) + \alpha f_{n-1}(V^{(n-1)})] \quad (12)$$

за умови

$$V^{(n-1)} = h(V^{(n)}, t_n)$$

де $f_n(V^{(n)})$ – сумарні дисконтні очікувані втрати за n періодів за оптимальної стратегії d_n при $f_0(\cdot) = 0$.

Для суми очікуваних втрат при $\alpha = 1$ та середніх очікуваних втрат за один період, співвідношення детермінованого динамічного програмування мають вигляд

$$F_n(V^{(n)}) = \min_{t_n} \left[\frac{g(V^{(n)}, t_n) + (n-1)F_{n-1}(V^{(n-1)})}{n} \right]. \quad (13)$$

Розглядається два критерії оптимальності для визначення правил прийняття рішень. Перший, очікувані втрати за один період, і другий, сума дисконтних очікуваних втрат (поточна вартість). Для критерію середніх очікуваних втрат за один період, скінчений горизонт є визначальним, оскільки для нескінченного горизонту, довільну стратегію можна використати для будь-якого скінченного числа періодів. Для критерію суми дисконтних очікуваних втрат обидва, скінчений та нескінчений горизонти представляють інтерес.

Критерій середніх очікуваних втрат за один період

Основний результат цього параграфу є конструктивним і його сформульовано у теоремі 2, у якій стверджується, що для будь-якого скінченного горизонту, оптимальна стратегія, взагалі кажучи, вимагає спочатку проведення спостережень змінних z та x для декількох періодів, відтак – спостережень змінних z та y , далі – тільки спостереження змінної z , і, нарешті, після певного числа періодів, – жодних спостережень. Доведення теореми 2 базується на використанні теореми 1, яка стверджує, що для будь-якого скінченного горизонту, середні очікувані втрати є не спадною функцією від апіорної варіації. Результат теореми 1 випливає із лем 1.1 і 1.2.

Лема 1.1. Очікувані втрати для періоду n , $g(V^{(n)}, t_n)$ є не спадною та увігнутою функцією відносно $V^{(n)}$ для усіх t_n .

Доведення леми 1.1 випливає з розгляду часткових похідних функції g відносно апіорної варіації.

Лема 1.2. Якщо $F_{n-1}(V^{(n-1)})$ є не спадною функцією відносно $V^{(n-1)}$, тоді $F_n(V^{(n)})$ є не спадною функцією відносно $V^{(n)}$ для усіх t_n .

Доведення леми 1.2 отримується використанням ланцюгового правила для часткових похідних.

Теорема 1. Мінімум середніх очікуваних втрат, $F_n(V^{(n)})$, є не спадною функцією відносно $V^{(n)}$ для усіх t_n .

Доведення теореми 1 здійснюється індуктивним методом, використовуючи результати лем 1.1 та 1.2.

Теорема 2. Для будь-якого скінченного горизонту з критерієм середніх очікуваних втрат, структура оптимальної стратегії вимагає проведення N_{zx} спостережень змінних z та x , відтак, N_{zy} спостережень змінних z та y , а далі тільки N_z спостереження змінної z , де $N_{zx} + N_{zy} + N_z \leq N$, із знаком рівності, якщо $c_z = 0$.

Доведення теореми 2 випливає безпосередньо із шести лем, кожна з яких стверджує, що оптимальна стратегія не могла б вимагати деякої конкретної множини спостережень протягом одного періоду і деякої іншої конкретної множини спостережень протягом наступного періоду. Наступні визначення використовуються у доведенні цих лем. Нехай

(t_n, t_{n-1}) – стратегія для двох послідовних періодів n і $n-1$,

$V = V^{(n)}$ – апіорна варіація на початку періоду n ,

$V(t_n) = V^{(n-1)}$ – апіорна варіація на початку періоду $n-1$, коли приймається рішення спостерігати t_n для періоду n ,

$V(t_n, t_{n-1}) = V^{(n-2)}$ – апіорна варіація на початку періоду $n-2$ для стратегії (t_n, t_{n-1}) , та

$c(t_n, t_{n-1})$ – очікувані втрати, що виникають на періодах n і $n-1$ для стратегії (t_n, t_{n-1}) .

Лема 2.1. Для будь-яких послідовних часових періодів згідно з оптимальною стратегією ніколи не будуть спостерігатись z і y на першому періоді та z і x – на другому.

Для доведення цієї леми слід показати, що стратегія $(t_n, t_{n-1}) = (z \& x, z \& y)$ є кращою (або, принаймні, такою ж) як стратегія $(z \& y, z \& x)$. Це має місце, оскільки:

а) для очікуваних втрат на двох періодах n і $n-1$ виконується нестрога нерівність

$$c(z \& x, z \& y) \leq c(z \& y, z \& x); \quad (14)$$

в) нерівність (14) виконується і для решти періодів $n-2, n-3, \dots, 1$.

За умови (в) можна показати, що апіорні дисперсії на початку періоду $n-2$ задовольняють нерівність

$$V(z \& x, z \& y) \leq V(z \& y, z \& x). \quad (15)$$

Якщо має місце нерівність (15), тоді результату монотонності теореми 1 достатньо, щоб показати умову (в). Те, що формули (14) і (15) виконуються, можна показати, використовуючи формули (10), (5) і (6).

Лем 2.2–2.6. Для будь-яких двох послідовних часових періодів, оптимальна стратегія ніколи не вказуватиме спостереження t_n у першому періоді та t_{n-1} у другому, де стратегія (t_n, t_{n-1}) задається як $(z, z \& x)$ для леми 2.2, $(\phi, z \& x)$ – для леми 2.3, $(z, z \& y)$ – для леми 2.4, $(\phi, z \& y)$ – для леми 2.5 і (ϕ, z) – для леми 2.6.

Доведення лем 2.2–2.6 проводяться по аналогії з доведенням леми 2.1.

Теорема 3. Для будь-якого скінченного горизонту, за оптимальної стратегії, очікувані втрати на будь-якому періоді часу більші або дорівнюють очікуваним втратам на наступному періоді.

Доведення цієї теореми використовує структурований результат теореми 2. Розглядається кожна із структур оптимальної стратегії $(\dots, t_n, t_{n-1}, \dots)$ і для кожної припускається, що очікувані втрати на періоді n менші, ніж на періоді $n-1$, даючи нерівність, включаючи системні та апіорні варіації. Можна показати, використовуючи аргументацію, подібно до тієї, що використовується при доведенні леми 2.1, що коли така нерівність має місце, тоді таку стратегію можна покращити, а це суперечить припущенню, що ця стратегія оптимальна.

Теорема 4. Для будь-якого скінченного горизонту

$$F_{n+1}(V) \leq F_n(V). \quad (16)$$

Доведення цієї теореми використовує результат монотонності теореми 3 і той факт, що повна оптимізація будь-якого процесу, принаймні, практично оптимізує частину процесу, відтак умовно оптимізує залишок.

Критерій суми дисконтних втрат

У цьому параграфі досліджується критерій поточної вартості з висвітленням деяких властивостей цільових функцій $f_n(V^{(n)})$ та $f(V)$.

Теорема 7. Цільова функція $f_n(V^{(n)})$ є не спадною відносно $V^{(n)}$ для будь-якого n .

Доведення цієї теореми дуже схоже до доведення теореми 1 (відповідної теореми для критерію середніх очікуваних втрат).

Теорема 8. Для обмеженої варіації V , функція $F(V)$ є не спадною відносно V .

Теорема 8 є копією теореми 7 для нескінченного горизонту і випливає із теореми 7 і того факту, що послідовність $f_n(V)$ збігається до функції $f(V)$. Рівномірна збіжність випливає із загальної теореми для поточної вартості динамічних програм.

Теорема 9. Для будь-якого α і будь-якого n (скінченного або нескінченного)

$$f_n(V_a) - f_n(V_b) \leq (V_a - V_b) \frac{1 - \alpha^n}{1 - \alpha}, \quad (17)$$

де $V_a \geq V_b$.

Доведення індуктивне, випливає із двох лем, структурованої однієї для задач нульового горизонту і однієї, яка показує, що різниця в апостеріорних варіаціях найбільша, коли не проводиться спостереження.

Теорема 10 представляє структурований результат, який має місце для усіх дисконтних факторів.

Теорема 10. За критерію суми дисконтних втрат, для будь-якого дисконтного фактору α , $0 < \alpha < 1$, і для будь-якого горизонту, скінченного або нескінченного, оптимальна стратегія устанавлює, що коли оптимальним рішенням для деякого періоду є рішення не проводити спостереження, тоді оптимальним рішенням для усіх періодів, що залишились, є також рішення не проводити спостереження.

Доведення випливає із трьох лем, подібно до доведення теореми 2, що випливає із її шести лем. Перша частина кожної леми виключає послідовність $(\phi, t), t \neq \phi$, двох періодів спостереження, показуючи, що для великого α , послідовність (t, ϕ) дає менші очікувані втрати. Друга частина дає можливість використати теорему 9 із $V_a = V$ і $V_b = V(t)$, щоб показати, що для малого α , послідовність (ϕ, ϕ) має перевагу над послідовністю $(\phi, t), t \neq \phi$. Перетин двох областей для α є область $0 < \alpha < 1$, що завершує доведення. Відповідні $t \in z \& x$ для леми 10.1, $z \& y$ для леми 10.2 і z для леми 10.3.

Теорема 11. За критерію суми дисконтних втрат із $c_y = \infty$, якщо $0 < \alpha \leq \alpha_1$ або $\alpha_2 \leq \alpha < 1$, тоді для будь-якого горизонту, скінченного чи нескінченного, оптимальною стратегією для перших двох періодів не може бути $(z, z \& x)$.

Для α_1 і α_2 можна отримати верхню та нижню грані як функції V , використовуючи теорему 9 для знаходження нижньої грані для α_1 і або теорему 7 (скінчене n) або теорему 8 (нескінчене n) для знаходження верхньої грані для α_2 .

Наслідок 11.1. Для будь-якого скінченного горизонту коли $c_y = \infty$, існує $\alpha_2^*(N) < 1$ таке, що для $\alpha_2^*(N) \leq \alpha < 1$, структура оптимальної стратегії вказує спроби провести N_{zx} спостережень z та x , а відтак тільки N_z спостережень z , де $N_{zx} + N_z \leq N$, і де N_{zx} та N_z – функції від дисконт-фактора α .

Доведення наслідку 11.1 використовує теорему 10, а також теорему 11, і отримується перевіркою того, що верхню грань для α_2 можна знайти, яка буде вірною для кожної пари послідовних періодів, а також для перших двох періодів. Ця грань є функцією від N і збігається до 1 при зростанні N до безмежності.

Границя спостереження

Припускаючи, що оптимальна стратегія на нескінченному горизонті за критерію поточної вартості передбачає лише спостереження z на деякому періоді, відтак жодного спостереження в подальших

періодах, то границя між областю, у якій має спостерігатись z і областю, у якій не буде проведено жодного спостереження, задається виразом

$$0 = \frac{v_1^2}{c_z} - (v_1 + v_2) + \left(\frac{2v_1}{c_z} - 1 \right) V + \left(\frac{1}{(1-\alpha)c_z} \right) V^2. \quad (18)$$

Цей результат отримано, якщо прирівняти значення $f(V)$ для V в області “спостереження z ” (близько до границі) до значень $f(V)$ для V в області “не проведення спостереження z ”. Це дає деяку допомогу у застосуванні розглянутої моделі, даючи частину розв’язку в реальних задачах.

Приклад

Розглядається модельний приклад, у якому $N = 2$, $c_y = \infty$ і $c_z = 0$. Таким чином, у кожному періоді існує два рішення z & x та z , що приводить до розгляду $2^2 = 4$ можливих стратегій.

Далі, нехай для простоти $v_1 = v_2 = 1$, і нехай початкова апіорна варіація $V^{(2)} = V$. Задача полягає у відшукуванні оптимальної стратегії як функції змінних V та c_x .

Із формули (5), спостереження z & x у першому періоді дає $V^{(1)} = V/(1+V)$, а із формули (4), спостереження тільки одного z у першому періоді дає $V^{(1)} = 2V/(2+V)$. Нехай $V(t)$ позначає апостеріорну варіацію для першого періоду (апіорну для другого періоду), коли змінна t позначає рішення стосовно спостереження у першому періоді. Таким чином, $V(z \& x) = V/(1+V)$ та $V(z) = 2V/(2+V)$. Із формули (13)

$$F_2(V^{(2)}) = \min_{t_2, t_1} \frac{g(V^{(2)}, t_2) + g(V^{(1)}, t_1)}{2},$$

або

$$F_2(V) = \min_{t_2, t_1} \frac{g(V, t_2) + g(V, t_1)}{2},$$

де t_2 – рішення у першому періоді, і t_1 – у другому.

Нехай $c(t_2, t_1)$ – загальні очікувані втрати, що виникають у першому і другому періодах при стратегії (t_2, t_1) . Отже,

$$c(t_2, t_1) = g(V, t_2) + g(V(t_2), t_1)$$

та

$$F_2(V) = \min_{t_2, t_1} \frac{c(t_2, t_1)}{2}.$$

Із формули (10),

$$g(V, t) = c_x, \quad \text{якщо } t = z \& x, \\ = \frac{1+V}{2+V}, \quad \text{якщо } t = z.$$

Можна перевірити, що оптимальна стратегія планування експерименту має вигляд:

- (1) $(z \& x, z \& x)$, якщо $(1+2V)/(2+3V)$,
- (2) (z, z) , якщо $c_x \geq (13V^3 + 34V^2 + 28V + 8)/4(3V^3 + 11V^2 + 12V + 4)$,
- (3) $(z \& x, z)$, в іншому випадку.

Цікаво також зазначити, що коли цю задачу розв’язувати на одному періоді (нульовий горизонт), то оптимальна стратегія планування експерименту буде такою:

- (1) Спостерігати $z \& x$, якщо $c_x < (1+V)/(2+V)$,
- (2) Спостерігати z в іншому випадку.

Отже, рішення 1-горизонту для першого періоду відрізняється від рішення нульового горизонту (спостереженнями z & x замість z) для

$$\frac{1+V}{2+V} < c_x < \frac{13V^3 + 34V^2 + 28V + 8}{4(3V^3 + 11V^2 + 12V + 4)}.$$

ЛІТЕРАТУРА

1. Gilliland D.C. Sequential Compound Estimation. //Ann. Math. Statist. – 1968. –39. – 6. – P. 1890–1904.
2. Grubbs F.E. Procedures for Detecting Outlying Observations in Samples. //Technometrics. – 1969. – 11. – 1. – P. 1-21.
3. Noe N.H. and Ehrenfeld S. A Bayesian Sequential Multi-Decision Problem. //Management Science. – 1973. – 20. – 3. – P. 274–281.
4. Rutherford J.R. and Krutchkoff R.G. Some Empirical Bayesian Techniques in Point Estimation. //Biometrika. – 1969. – 56. – 1. – P. 133–137.
5. Андреев Н.В., Караченец Д.В., Ткаченко Л.Н. Планирование экспериментов при идентификации многомерных объектов. //Адаптивные системы автоматического управления. – К. ИК АН УССР. – 1974. – С. 13–22.
6. Андреев Н.В., Оныськ С.Б. К задаче фильтрации для управляемых линейных стохастических систем с распределенными параметрами. //Адаптивные системы автоматического управления. – К.: Техника. – 1984. – 12. – С. 107–111.
7. Андреев М.В. ЛЕКЦІЇ З БАЙЄСОВОЇ ЕКОНОМЕТРІЇ. Оптимальні статистичні рішення та системний аналіз проблем прийняття рішень в умовах невизначеності. – К.: КІБІТ. –2007. – 464 с.
8. Андреев М.В. ЛЕКЦІЇ З БАЙЄСОВОЇ СТАТИСТИКИ. Послідовні методи у статистиці та оптимізації стохастичних моделей. – К.: АПСВ.–2009. – 376 с.

УДК 32.019.51:37

БІЛЯЄВ М., ст. викладач
м. Біла Церква

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Однією із особливостей періоду, який переживає нині Україна, є модернізація всього суспільства. Вона здійснюється політичними, і в першу чергу, державними інститутами. Концептуальну основу цієї модернізації розробляють гуманітарні науки, в тому числі політологія, яка узагальнює багатоманітний досвід проведення суспільних перетворень в різних країнах. Як свідчить цей досвід, модернізація охоплює і систему освіти. По-своєму відбувається вона і в Україні.

Модернізація здійснюється на ґрунті нової парадигми гуманізації, компонентами якої є новий зміст, різноманітні методи та форми учбового процесу. Гуманітарна освіта може характеризуватися як рефлексивна, дискретна, направлена на інтегроване знання. Це передбачає вивчення всебічної взаємодії людини із суспільством як системою, з якої не може бути волюнтаристськи виключена ні одна сфера. Такий підхід включає органічну єдність природно-технічної і гуманітарної освіти, нерозривність яких зумовлена двома формами мислення, двома типами культури – матеріальною і духовною, які складають частини єдиного цілого.

У всі часи обидві гілки культури крокували поряд, взаємозбагачуючись і доповнюючи одна другу. Як логічне продовження кращих традицій, інтегрована освіта направлена на подолання технократичного підходу до життя представників природничих і технічних спеціальностей, покликаних творити не лише

технічні об'єкти, а неодмінно взаємодіяти із соціокультурним середовищем.

Складовою частиною такого середовища виступає політична культура. Одним із каналів її формування є політична освіта, яку у вищому учбовому закладі покликана давати політологія.

В Україні, вона нарешті, здобула повноцінне право на існування – і як самостійна наука, і як навчальна дисципліна. Після майже столітньої “еміграції” в далеких країнах вона повернулася у коло вітчизняних суспільних наук і швидко поширюється у системі освіти.

Становлення вітчизняної політології відбувається в перехідний період, для якого в політико-культурній сфері характерне багатоманіття ідей, включаючи анархістські, радикально-націоналістичні, прагматичні, які перероджуються в примітивно-егоїстичні, а також зниження чутливості суспільства до моральних цінностей.

Це, в свою чергу, створює сприятливий ґрунт серед громадськості в поглядах на політику як “брудну справу”, а на політиків, як людей, які роблять її “нечистими руками”. Така думка не може не викликати в суспільстві абсентеїзм, відчуження громадян від політики. Ненормальність такого стану речей в період формування державності, відродження політичної сфери на демократичному, морально-культурному ґрунті очевидна.

Наряду з цим, очевидна і масштабність задач, які стоять перед політологією по моральному очищенню

політичної сфери суспільства, приведення принципів її функціонування у відповідність з визнаними людством правовими та етичними нормами. Це тим більше необхідно, тому що політологія ще не пройшла етап, коли політична сфера вичерпала себе.

Політика, як розумів її Арістотель, залишається явищем, яке належить природі людини як істоті, проживаючій більшу частину свого життя в колективі, і тому змушений взаємодіяти з іншими людьми.

Сучасному етапу розвитку цивілізації відповідає взаємодія, яка ґрунтується на принципах раціональності, демократизму, гуманізму. Формування такої колективної взаємодії суб'єктів суспільно-політичних відносин є дуже складна проблема. Її вирішення знаходиться в полі зору політології як науки і навчальної дисципліни, яка в цьому плані має великі можливості, закладені в її змісті та тематиці.

Відомо, що система вищої освіти поряд із сім'єю, школою, засобами масової інформації, відноситься до загально значимих інститутів політичної соціалізації особи. Вони покликані залучати її до накопиченого суспільством, сім'єю досвіду, традиціям, допомагати набуті вміння самостійно орієнтуватися в складному соціально-політичному просторі, критично засвоювати інформацію, творчо використовувати весь накопичений матеріал в повсякденному житті, стримуючи при цьому прояви в політичних діях вузько егоїстичних аморальних мотивацій, ідеологічного ірраціоналізму. Соціалізація, яка здійснюється на такому ґрунті, допоможе гуманізувати політику.

Першорядне значення демократичної політичної освіти визначається, як підкреслювалось раніше, перехідним станом українського суспільства. Вона вимагає корінних змін в політичній культурі як мистецтві цивілізованого проживання різних в національному, соціальному, конфесійному аспекті людей в єдиній державі. Прискорити цей процес може демократична політична освіта, яка включає в себе засвоєння особистістю цінностей і норм демократичної політичної культури таких як свобода, рівність, справедливість; формування необхідних особистісних якостей – толерантності, готовності до компромісів і партнерству, прагненні до діалогу та консенсусу; сприйняття соціальних конфліктів не як аномалій, а як нормального

розвитку, вміння запобігти конфлікту чи знайти найбільш оптимальні, цивілізовані способи його вирішення.

Заснована на загальнолюдських цінностях і нормах політична освіта сприяє поширенню політичних знань по-вертикалі, в підготовці професійних політиків, парламентаріїв, урядовців, працівників державного апарату нижчої і середньої ланок, тобто всіх тих, з кого складається ієрархізована "піраміда" державної влади, і в горизонтальній площині: серед найширших верств населення, учнівської і студентської молоді, серед усіх соціальних груп і партій, рухів та організацій.

Українська держава, структури які безпосередньо включені в систему політичної освіти та просвітництва, в свою чергу зацікавлені в цивілізованій соціалізації громадян, в формуванні в нього демократичної політичної свідомості і культури, законопослухання, обмежуючих прояви крайнощів і радикалізму. Така політична освіта сприяє створенню стабільної соціально-політичної обстановки в країні, яка є вкрай необхідною передумовою реформування економіки.

Таким чином, в широкому поширенні політичної грамотності серед громадян зацікавлено суспільство, тому що, саме воно запобігає від крайніх проявів антигуманності – деспотизму, тиранії, тоталітаризму, від нерациональних і економічно неефективних форм суспільної організації.

Якщо в кожній із сфер життєдіяльності людини будуть поставлені подібні гуманістичні задачі, то від цього виграє соціум в цілому, тому як тільки таким шляхом можна створити передумови майбутнього громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бебик В.М. Базові засади політології. – К., 2000
2. Габрієлян О. Політична наука в Україні: стан і перспективи // Політична думка. – 2002. – № 4
3. Лола В. Проблеми формування громадянина України // Людина і політика. – 2000. – № 2.
4. Проскуріна О. Політична культура і соціальна дійсність // Нова політика. – 2000. – № 2.
5. Рудич Ф. Політологія в Україні: теоретичний та прикладний аспект // Віче. – 1997. – № 7.
6. Філіпчук Р.Р. Політологія у сфері української освіти // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2.

УДК 378(477)

БОЖКОВА Ю.

Науч. керівник: ЧЕРНЮК О., к.е.н.

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Рівень розвитку країни значною мірою визначається рівнем розвитку освіти, яка повинна на нинішньому етапі розвитку цивілізації швидко й адекватно реагувати на потреби суспільства, позбавляючись шляхом проведення кардинальних реформ притаманного теперішній освіті

консерватизму. Одним із важливих чинників реформування освіти є її інформатизація. Побудова ефективних систем інформатизації освіти з урахуванням світового досвіду, особливостей і реалій стану вітчизняної освіти – одна із актуальних і важливих наукових і практичних проблем.

Різним аспектам інформатизації освіти присвячені численні дослідження. Проте загальні методи і закономірності створення та використання засобів і систем інформатизації освіти з урахуванням необхідних напрямків реформування освіти, видів діяльності, що здійснюються в системі освіти, сучасного стану інформатизації освіти і розвитку галузі інформаційних технологій в Україні, досліджені недостатньо. До основних публікацій, у яких висвітлені деякі аспекти зазначених загальних питань, можна віднести Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [1], у якому, зокрема, дана оцінка нинішнього стану інформатизації освіти України і визначені основні напрямки її розвитку, статтю В.Г. Кременя [2], в якій наведені основні напрямки реформування освіти України, і статтю Б.М. Богатиря [3], у якій пропонуються деякі загальні підходи до вирішення проблем інформатизації системи освіти Російської Федерації. Проте публікації, у яких висвітлювалося б питання відповідності існуючих засобів інформатизації вимогам реформування освіти і визначалися б напрямки досліджень, які необхідно здійснити, щоб забезпечити побудову ефективних систем інформатизації освіти, нам не відомі. Ціль цієї статті – якоюсь мірою заповнити цю прогалину.

Нині, на жаль, в Україні рівень інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема суттєво нижчий рівня інформатизації суспільства й освіти розвинутих країн.

Важливою віхою у створенні інформаційного суспільства в Україні в цілому і інформатизації освіти зокрема повинен стати прийнятий 9 січня 2007 року за № 537-V Верховною Радою України Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [1].

У Законі констатується, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Наведені причини відставання, серед яких:

- ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, є низькою;
- розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній;
- рівень комп’ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, упровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним;
- рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;
- спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп’ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення “інформаційної нерівності” між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення.

У Законі вказано також, що розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, названі:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя;
- забезпечення комп’ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;
- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров’я, освіти, науки, культури, охорони довкілля.

Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, визначені:

- надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок із використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;
- створення умов для забезпечення комп’ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивації щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства.

Таким чином, інформатизація освіти визнана одним із пріоритетних державних завдань. Інформатизація системи освіти повинна бути невід’ємною складовою інформатизації України і здійснюватися згідно з єдиними державними нормативами, враховуючи при цьому особливості системи освіти.

Інформатизація освіти важлива не сама по собі. Вона повинна сприяти виконанню тієї місії, яка покладається на освіту суспільством. Можна погодитися з думкою Б.М. Богатиря [3], що “найголовнішою місією освіти в сучасних умовах є забезпечення стійкого соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни з урахуванням її національних і регіональних культурних і соціальних особливостей, а також глобальних тенденцій у світі”, додавши, що цей розвиток повинен бути спрямований на благо як суспільства в цілому, так і кожної людини зокрема.

Для виконання своєї місії освіта повинна бути реформована таким чином, щоб своєчасно й адекватно реагувати на виклики суспільства, продиктовані розвитком людської цивілізації.

Основні проблеми, які необхідно вирішувати в освіті у процесі її реформування, щоб вона відповідала сучасним цивілізаційним змінам суспільства:

По-перше, у зв’язку з тим, що зміна ідей, знань і технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління, навчити людину на все життя за звичної, традиційної освіти неможливо. Тому слід змінювати

функції навчального процесу в освітніх закладах. Поряд із засвоєнням базових знань необхідно навчати учнів самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя. Суттєвою є також функція навчального процесу – навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності. Особливо це важливо в умовах, коли людство рухається до нової якості суспільного розвитку – суспільства знань, вирішальним чинником якого буде Людина, здатна діяти на основі отриманих знань і їх практичного використання.

По-друге, враховуючи, що процес глобалізації, який супроводжується розвитком сучасних інформаційних технологій, суттєвим чином збільшує сферу комунікації, у якій живе і функціонує людина. Вона отримує нескінченну множину інформаційних впливів з усього світу, вступає у відносини і контакти з громадянами своєї та інших країн. Ці впливи не тільки різноманітні, а й часто суперечливі, протилежні, що суттєвим чином ускладнює визначення самостійної позиції людини. Тому навчально-виховний процес в освітніх закладах, а також і соціальне середовище суспільства в цілому, мають бути максимально зорієнтовані на формування розвиненої, самодостатньої особистості.

По-третє, зважаючи, що смислом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей, актуальним є завдання максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. На перший план тут виступає принцип дитиноцентризму в значенні уваги до кожної дитини з її сутнісними характеристиками. Організація навчально-виховного процесу за принципом дитиноцентризму єдиний шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства і єдиний шлях до щастя кожної людини. Упровадження принципу дитиноцентризму потребує як зміни навчальних планів, так і зміни взаємовідносин учителя й учня (професора і студента). З огляду, насамперед, на застосування нових інформаційних технологій, учитель має бути партнером учня в навчанні і розвитку.

По-четверте, для виконання освітою її місії необхідно, щоб держава забезпечила максимально наближені стартові можливості дітей із різних сімей у здобутті освіти і здійсненні перших самостійних кроків у житті.

Можна стверджувати, що інформатизація освіти – один з основних чинників вирішення вище зазначених проблем в освіті.

У вирішенні першої із зазначених проблем сучасні інформаційні технології, враховуючи можливості Інтернету, мають вирішальне значення. Такі їх властивості як:

- можливість надавати практично необмежені обсяги інформації з будь-яких галузей знань;

- можливість доступу до інформаційних ресурсів у будь-який час і в будь-якому місці;

- наявність в Інтернеті значної кількості спеціальних навчальних курсів із різних дисциплін, яка постійно збільшується;

- можливість дистанційного навчання дозволяють кожній людині, що має можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями, навчатися в будь-які моменти впродовж усього свого життя, самостійно вибираючи бажану галузь і траєкторію навчання.

Завдання інформатизації освіти у вирішенні даної проблеми – постійне вдосконалення програмних і технічних засобів з урахуванням досягнень педагогічних, психологічних і технічних наук, спрямованих на спрощення пошуку необхідних знань, їх засвоєння і практичне застосування.

Друга проблема – необхідність формування розвиненої, самодостатньої особистості, здатної приймати правильні рішення в умовах дії на неї все зростаючої кількості різноманітних впливів, часто суперечливих і протилежних – значною мірою є породженням інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема. Її вирішення окрім відповідної орієнтації навчально-виховного процесу в освітніх закладах на формування особистості, очевидно, може здійснюватися і засобами інформаційних технологій. Завдання інформатизації освіти у вирішенні цієї проблеми – розробка з урахуванням досягнень психологічної науки спеціального програмного забезпечення, присвяченого формуванню особистості, а також врахування під час розробки програм з інших навчальних предметів фактору впливу їх майбутнього використання на формування особистості.

У вирішенні третьої проблеми – організації навчально-виховного процесу за принципом дитиноцентризму – важливу роль повинні відігравати інформаційні технології. Уже сьогодні створені навчальні комп'ютерні програми і системи, які певною мірою спроможні адаптуватися до здібностей учня. Завдання інформатизації освіти у вирішенні цієї проблеми – створення спільно з педагогами і психологами навчальних комп'ютерних систем, які дозволять максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. Особлива увага повинна бути приділена створенню навчальних комп'ютерних систем для дітей з особливими потребами. Природно, що в таких навчальних системах учитель (викладач) повинен бути не ментором, а партнером учня (студента) в навчанні і розвитку.

Вирішення четвертої проблеми лежить як у науково-технічній, так і в фінансово-економічній і адміністративній площинах.

Одним із важливих факторів, що суттєво впливають на можливість одержання якісної освіти, є можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями. Тому "забезпечити максимально набли-

жені стартові можливості дітей із різних сімей у здобутті освіти” в сучасних умовах означає, зокрема, забезпечити для всіх дітей рівні можливості користуватися інформаційними технологіями. Особливо це стосується загальної середньої освіти, яку безкоштовно (за рахунок держави) повинні одержати всі громадяни України. У процесі інформатизації освіти Академії педагогічних наук спільно з МОН України необхідно визначити науково об’рунтовані вимоги до засобів інформатизації, які необхідні і достатні для вивчення навчальних предметів в обсягах, передбачених державними стандартами загальної освіти, а державі забезпечити такими засобами всі навчальні заклади, що надають загальну середню освіту, згідно з єдиними нормативами.

Вище наведені приклади свідчать, що інформатизація освіти є важливим засобом і складовою реформування освіти. Перехід системи освіти на якісно новий рівень без її інформатизації просто неможливий. Водночас необхідно зауважити, що використання інформаційних технологій необхідне і корисне не лише у реформованій, але й у нинішній освіті.

Здійснення інформатизації освіти вимагає з’ясування сутності цього процесу і визначення основних напрямків його реалізації.

Є різні визначення поняття інформатизація освіти [4, 5]. Вони відображають різні аспекти і складові процесу впровадження в систему освіти інформаційних технологій. Узагальнено ж можна сказати, що інформатизація освіти – це створення і використання інформаційних технологій для підвищення ефективності видів діяльності, що здійснюються в системі освіти.

Система освіти є складною ієрархічною системою, цілі і правила функціонування якої встановлюються Законами та іншими нормативно-правовими актами України у сфері освіти. Досягнення поставлених цілей і реалізація встановлених правил забезпечується шляхом побудови відповідної організаційної структури системи освіти і здійснення в ній певних видів діяльності. Реформування освіти – це передусім внесення змін у нормативно-правові акти у сфері освіти, які викликають відповідні зміни в структурі та здійснюваній діяльності в сфері освіти.

Основне завдання інформатизації освіти – впливати на виконувані види діяльності таким чином, щоб досягати поставлених цілей із меншими затратами ресурсів (часових, матеріальних, фінансових тощо).

Створення ефективної системи інформатизації освіти потребує дослідження системи освіти як об’єкта інформатизації. Необхідно розробити методiku досліджень, застосування якої забезпечувало б одержання параметрів об’єкта інформатизації, які необхідні для визначення оптимальних параметрів системи інформатизації. Слід зауважити, що під системою інформатизації системи освіти розуміється сукупність систем інформатизації всіх об’єктів освіти всіх рівнів ієрархії.

Основною сутністю інформатизації освіти є використання інформаційних технологій у різних видах діяльності, які здійснюються в системі освіти. Тому, досліджуючи систему освіти як об’єкт інформатизації, основну увагу необхідно приділити дослідженню цих видів діяльності, визначити критерії їх класифікації, виходячи з психолого-педагогічних та інформаційних характеристик і класифікувати їх за визначеними критеріями.

Для всіх кваліфікаційних груп видів діяльності в освіті необхідно визначити основні вимоги до засобів ІКТ для їх інформатизації.

Здійснення інформатизації освіти України на належному сучасному рівні з максимальною вигодою, зокрема, економічною, потребує також:

- дослідити сучасний стан застосування засобів ІКТ в освіті;
- дослідити фактори, що впливають на ефективність використання засобів ІКТ;
- дослідити відповідність існуючих засобів ІКТ визначеним основним вимогам та можливість їх ефективного використання для інформатизації усіх видів діяльності в освіті;
- сформулювати (можливо, у вигляді проекту нормативного документу) основні вимоги до перспективних засобів ІКТ;
- проаналізувати існуючі способи організації розробки і виробництва засобів ІКТ та забезпечення ними закладів і установ освіти в Україні і за рубежом;
- проаналізувати науково-технічний і промисловий потенціал України щодо розробки і тиражування засобів ІКТ для інформатизації освіти;
- розробити рекомендації щодо найбільш доцільних способів організації розробки і тиражування засобів ІКТ та забезпечення ними закладів і установ освіти;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності використання засобів ІКТ в закладах і установах освіти України;
- дослідити існуючі способи моніторингу стану інформатизації установ і закладів освіти і ефективності використання засобів ІКТ.

Аналіз напрямків реформування освіти і можливостей застосування інформаційних технологій під час їх здійснення, дає підстави стверджувати, що вирішальним чинником досягнення основних цілей реформування освіти є її інформатизація. Ефективні системи інформатизації освіти можуть бути створені, якщо вони базуються на дослідженні видів діяльності, що здійснюються в системі освіти, і враховують як сучасний стан, так і можливі трансформації освіти у процесі її реформування, сучасний стан і перспективи розвитку галузі інформаційних технологій, останні досягнення педагогіки, психології та інформаційних технологій навчання.

Для успішного вирішення проблем інформатизації освіти України доцільно комплексно проводити дослідження за вище зазначеними напрямками з широким залученням до виконання цієї роботи наукових

установ АПН України, вищих навчальних закладів та виробників засобів ІКТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" від 9 січня 2007 року № 537-V- <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

2. Кремень В.Г. Суспільство знань і якісна освіта // Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик "Освіта", № 13 – 14, 21-27 березня 2007 р.

3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.

4. Жук Ю.О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкту інформатизації // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. -№2.-С.35-37.

УДК 519.8:33

БУЛАВЕНКО С.

м. Ніжин

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Головна мета сучасної освіти полягає в тому, щоб створити таку систему навчання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів та можливостей. Для досягнення цієї мети необхідно кардинально змінити парадигму навчання і виховання. На ефективність перетворювальних процесів у першу чергу впливає культурологічний чинник. Саме культуроемість освіти і виховання найбільше впливає на ступінь сформованості особистості.

Західні вчені Дж. Мід, Р. Лінтон, Дж. Морено, А. Надяліна, Т. Ньюком, Т. Парсонс та інші розробили теорію пріоритету соціально-економічної ролі людини в історичному розвитку суспільства, в якій усебічно висвітлюється особистісний аспект економічної культури. Згідно їх теорії, різні культурні типи суб'єктів визначаються виконуваними ними соціально-економічними ролями – комплексами норм, закріплених за визначеними функціональними позиціями суспільства. Рольові норми проявляються у вимогах, що ставляться до індивідів, які займають функціональні позиції в сфері суспільного розподілу праці, зайнятості, ієрархії управління тощо. Ці вимоги фіксуються в культурі, а саме в законодавчих, політичних, освітніх, громадських нормах, а також у нормах моралі. Вони передаються від одного покоління до іншого і регулюють поведінку людей, що потрапляють на ці рольові позиції [1 / 118].

У 1999 році американський економіст Б.Селігмен писав: "Економіка – це перш за все суспільна наука, яка визначається культурою і поведінкою людини у складному соціально-культурному оточенні" [6 / 19]. Дійсно, у критичні періоди суспільних перетворень завжди поставали питання про пошук прийнятих взірців життєлаштування – історичних або сучасних, реальних або ідеальних, для запозичення або наслідування. Як правило, такі взірці знаходились без особливих труднощів, інколи їх було навіть забагато. Але коли люди починають перебудовувати своє життя, беручи за приклад чужий, нехай і досить привабливий для них взірець, неминуче виникають проблеми,

зокрема, проблеми сприйняття нового і його адаптації, сумісності "старої" і "нової" ціннісних шкал, духовної плати за очікуваний успіх запланованих змін.

У свідомості значної кількості українців вкорінився скептицизм щодо цілковитої бездоганності низки звичних універсалій і водночас основоположних елементів сформованого буття: нав'язаної економіки (яка повинна бути "економною"), соціальної організації ("хто раніше жив, той і зараз живе"). Наш народ розпорошався з вирощеним у Росії і принесеним в Україну соціалізмом, і, недовго думаючи, змірився з необхідністю йти невтвореною соціальною дорогою в напрямку магістральних маршрутів західної цивілізації.

Економічні перетворення прищеплюють певній частині залучених до нових відносин людей нові стереотипи економічної поведінки, формуючи нові оцінки, змушуючи засвоювати нові мотиваційні цінності. Але коли і за яких умов така "частина" стане "критичною масою"? Доки нова культура повністю не "проросте", не завоює соціальний простір, не набуде нормативних та інституціональних характеристик, не стане справжнім духовним (неформальним) імперативом людської поведінки, жодні технологічні чи організаційні зміни не впишуться органічно в суспільну реальність. Тому "ринок, демократія і право" як лозунг сучасних змін може залишатися для України безглуздом або перекинутим за змістом, якщо для нього немає підкріплення в тому опорному духовному субстраті, який досить багатозначно й туманно для пересічного українця іменується в літературі словами "ментальність", "менталітет" і який інтерпретується як людський вимір історичних макромас, або ж як людська активність, об'єктивована в культурних пам'ятках.

Економічна освіта і виховання служать основою, яка формує тенденції гуманізації або дегуманізації суспільства, яка може деформувати або, навпаки, укріпити основні характеристики суспільно-економічного життя.

Дзундза А.І. зазначає: "Соціально-економічна культура українського суспільства, будучи важливим фактором

розвитку економіки, перетерплює останнім часом істотні зміни. Розвиток господарства країни уповільнений через низку причин. Однією з них є несформованість соціальних та економічних якостей фахівців, їхня невідповідність до професійної діяльності в нових економічних умовах життєдіяльності соціуму. Незалежно від професійної спрямованості сьогодні кожному фахівцю потрібні знання нових соціально-економічних законів, розвинені якості економічного мислення, переосмислення системи цінностей. До того ж, в нових умовах господарювання в Україні народжуються нові принципи налагодження корпоративних стосунків, нормативи комунікативної культури, закони споживання товарів та послуг, принципово нові умови інвестиційної діяльності” [2 / 5].

У філософському словнику економічна культура визначається як основна характеристика економічних відношень у соціумі, які виникають між людьми з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ. У свою чергу економічні відношення визначають всі інші соціальні відношення, є їх базисом [7 / 20].

“Економічна культура: 1) зберігає цінності і норми, які необхідні для подальшого розвитку економіки; 2) накопичує еталони економічної поведінки, економічної активності (наприклад, зберігає традиції майстрів-умільців, традиції економічної взаємодопомоги у колективі тощо); 3) транслює з минулого в сучасність соціальні цінності і норми, що лежать в основі організації праці, інвестування коштів, споживання, розподільчих, фінансових та інших соціально-економічних дій і відношень; 4) оновлює цінності і норми, які регулюють розвиток соціально-економічної сфери, як скарбниця, нормативних уявлень, зразків поведінки.” [2 / 57].

Поняття загальної та економічної культури мають спільні риси, такі як: соціальні якості, що мають фор-

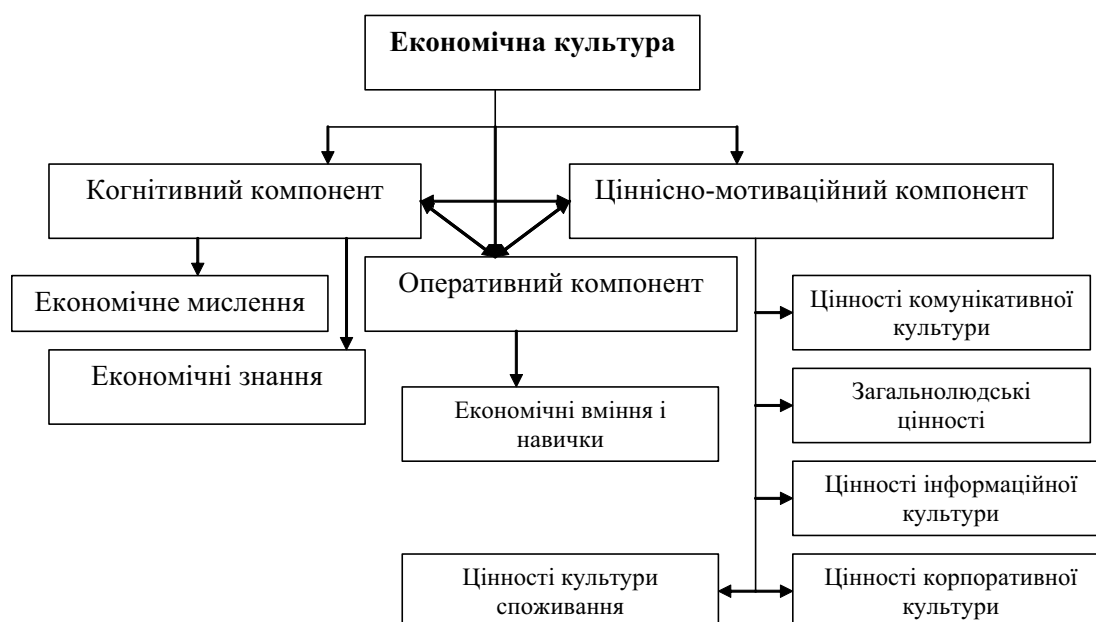
муватися в особистості (справедливість, чесність корпоративності, порядність) та інституціональні якості (критичність і продуктивність мислення, прагнення до набуття нових знань і вмінь, дбайливе ставлення до навколишнього середовища тощо). Певна річ, що економічна культура суттєво відрізняється від поняття культури у її широкому значенні. Проте економічна культура охоплює цінності, норми, потреби, що виникають із суспільно-економічного життя певної економічної системи. Через вплив на свідомість суб’єктів господарської діяльності вона має високу організаційну спрямованість [2 / 57].

Отже, особистість, як суб’єкт економічних відносин виступає одночасно як продукт, носій і творець економічної культури. До структури якої входять системоутворюючі складові – когнітивний, оперативний та ціннісно-мотиваційний компоненти, який у свою чергу складається з підсистем загальнолюдських цінностей (особистісної та інституціональної спрямованості), цінностей комунікативної, корпоративної, інформаційної культури (соціальної спрямованості) та цінностей інвестиційної культури та споживання (економічної спрямованості) та проявляються у соціально-економічній діяльності через систему соціально-економічних ролей.

У своєму дослідженні ми будемо керуватися визначенням сформульованим на основі визначень понять “культура” та “економічна культура” різними авторами. **Економічна культура** – це складне особистісне утворення, що визначається і регулюється взаємодією когнітивного, ціннісно-мотиваційного та оперативного компонентів, рівень сформованості яких визначає економічну поведінку особистості.

Структуру економічної культури відобразимо у вигляді схеми 1.

Схема 1. Структура економічної культури

Отже, культурна діяльність (у вузькому значенні терміну) є цілеспрямованою діяльністю з оволодіння і споживання, обміну і створення культурних цінностей, норм, технологій, способів поведінки, з розвитку потреб і інтересів у сфері вільного часу. Вона є практичною підготовкою до виконання у майбутньому кожною особою її культурних функцій в трудовому колективі, в сім'ї, в громадських організаціях і неформальних групах.

Економічна культура учнів загальноосвітньої школи – це складне особистісне утворення, яке визначається і регулюється системою взаємодії когнітивного, ціннісно-мотиваційного та оперативного компонентів, рівень сформованості яких визначає соціально-економічну адаптованість підростаючого покоління в економічній системі.

Значення культурної соціально-економічної діяльності полягає в тому, що вона забезпечує самореалізацію соціально-економічного потенціалу майбутнього суб'єкта господарської діяльності і тому впливає на розвиток змісту професійної, суспільно-політичної діяльності і соціальної поведінки. Значною мірою якість культурної діяльності учня знаходить вираз і в його учбовій, науково-дослідній діяльності, в спілкуванні з однолітками і вчителями. Вона зв'язує воедино всі різноманітні процеси реалізації культурних функцій у сфері пізнання, творчості, спілкування і відпочинку. Не слід вважати, що до кожного окремого виду діяльності необхідні тільки певні напрями і форми виховання. Особа формується цілісно. Будь-яка діяльність може розвивати всю систему соціокультурних якостей, якщо цілісна сама організація такої діяльності. Отже, у середньому навчальному закладі необхідно сформувати таку систему навчально-виховних заходів, які б найповніше сприяли всебічному розвитку особистості і забезпечили соціально-економічну адаптацію учнівської молоді у ринковій економіці країни.

Процес формування економічної культури учнів – це цілісна організація навчально-виховного процесу у ЗОШ, яка ґрунтується на визначеній сукупності економічних знань, стереотипів економічного мислення, моральних норм і цінностей і яка проявляється в стійких переконаннях особистості і нормативах її соціально-економічної поведінки.

Для формування економічної культури необхідно застосувати певним чином сплановану систему навчально-виховних заходів. Як зазначає А.І. Дзундза "У кожній системі можна виділити компоненти, які найбільшою мірою забезпечують її цілісність, визначають функціонування всієї системи та її окремих складових, тобто системоутворюючі компоненти. Окрему групу утворюють компоненти, які характеризують функціональні значення всієї системи, функціонально залежать від системоутворюючих – функціональні компоненти" [2 / 65]. Безумовно, у цілісній системі, якою є соціо-економічна культура, будь-яке відокремлення компонентів певною мірою є штучним, бо всі компоненти глибоко

проникають один в одного, своєю єдністю цементують цілісність системи. Як зазначалося вище до системоутворюючих складових ми відносимо когнітивний та оперативний компоненти економічної культури, а функціональною складовою вважаємо ціннісно-мотиваційний компонент, у якому виділяються підсистеми.

Ціннісно-мотиваційний компонент як функціональна складова економічної культури особистості виділяється тому, що формування системи цінностей лежить в основі мотиваційної сфери діяльності людини. Саме сформована система цінностей стала передумовою реальних економічних, соціальних, політичних перетворень Української держави. Метою формування ціннісного компоненту економічної культури є досягнення учнями такого рівня розвитку системи особистісних цінностей, який би повною мірою відповідав не лише інтелектуальному та когнітивному потенціалу особистості, а й соціально-економічному запиту держави щодо майбутніх суб'єктів господарської діяльності. Проте розвиток цінностей економічної культури передбачає формування в учнів мотивів безперервного набуття економічних знань, умінь та навичок, а також якостей та операцій економічного мислення. Організація процесу формування економічної культури учнів, адекватної вимогам ринкової економіки України, повинна забезпечити ефективність при формуванні компонентів економічної культури, активізації процесу формування готовності особистості до аналізу та розв'язання соціально-економічних проблем, прийняття рішень у соціально-економічній діяльності.

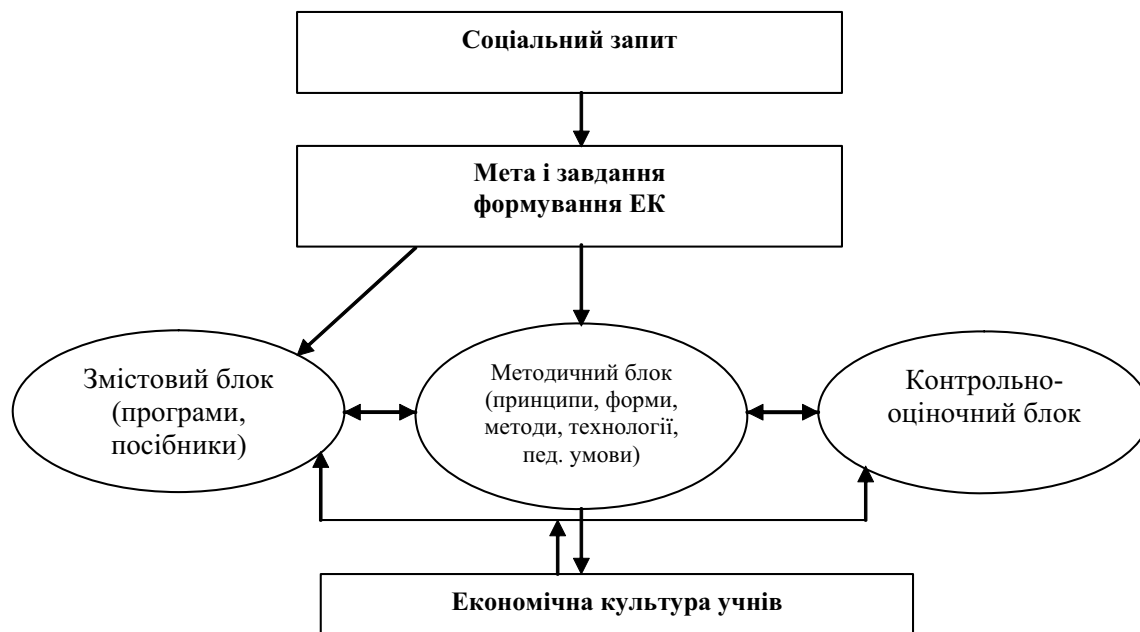
Завдання з формування цілісної економічної культури особистості вирішує вся сукупність дисциплін, що вивчаються у школі. Особистісна культура формується як результат саме всебічності підготовки. Інший принцип – забезпечення умов для поглиблення вмотивованості їх навчальної діяльності, розвитку їх зацікавленості і відповідальності за результати навчання.

Навчання – основний вид діяльності учнів, тому воно відіграє найважливішу роль у формуванні цілісної культури особистості. Навчальній діяльності належить особливе місце і в становленні особистості, її мисленні, кругозорі, соціальних установках, характері, працездатності. На це звертають увагу психологи, зокрема А.Н. Леонтьєв підкреслює: "Щоб не формально засвоїти матеріал, потрібно не "відбути" навчання, а прожити його, потрібно, щоб навчання увійшло до життя, щоб воно мало життєвий сенс для учня" [4, 16]. Успішність навчання багато в чому залежить від особистого ставлення до нього. У своїх розвинених формах воно служить основою формування відповідального ставлення до будь-якої справи, до праці, до доручення.

Теоретичною основою формувального етапу педагогічного експерименту стала розроблене нами структурно-функціональна модель формування економічної культури учнів.

Структурно-функціональна модель формування економічної культури учнів представлена нами на схемі 2.

Схема 2. Структурно-функціональна модель формування економічної культури учнів

Нижче проаналізуємо основні складові структурно-функціональної моделі формування економічної культури. Соціальний запит формування економічної культури визначено в директивних документах про освіту [3, 107]. Стратегічною метою сучасної освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, що передбачає увагу до її всебічного, практично спрямованого розвитку формування соціально-адаптованої особистості, а отже підвищується значення формування економічної культури.

Загальноосвітня економічна освіта на сучасному етапі має такі основні цілі:

- 1) ознайомлення з основами економічної теорії і прикладних економічних дисциплін;
- 2) формування в учнів економічного мислення;
- 3) формування вмінь і навичок приймати обґрунтовані рішення;
- 4) проведення соціальної адаптації до змін, що відбуваються в сучасному суспільстві у зв'язку з переходом до ринкових відносин;
- 5) проведення професійної орієнтації в галузі економічної, правової, підприємницької діяльності та розвиток підприємницьких здібностей учнів.

Завдання полягають у формуванні системних і функціональних складових економічної культури учнів загальноосвітньої школи; формування ключових економічних компетенцій в когнітивній, ціннісно-мотиваційній та операційній сферах особистісного розвитку; формування особистісних якостей; різнобічна соціально-економічна підготовка, адаптація особистості до реалій життя та свідомого вибору професії; виховання громадянина, здатного бути учасником і організатором соціально-економічних процесів.

Для реалізації поставленої мети і завдань ми визначили навчально-методичне забезпечення процесу формування економічної культури.

Нами проаналізовано наявні програми з економічних дисциплін, які пропонуються для навчання у школі, їх методичне і матеріальне забезпечення, можливі міжпредметні зв'язки і можливості використання додаткового матеріалу при вивченні економіки.

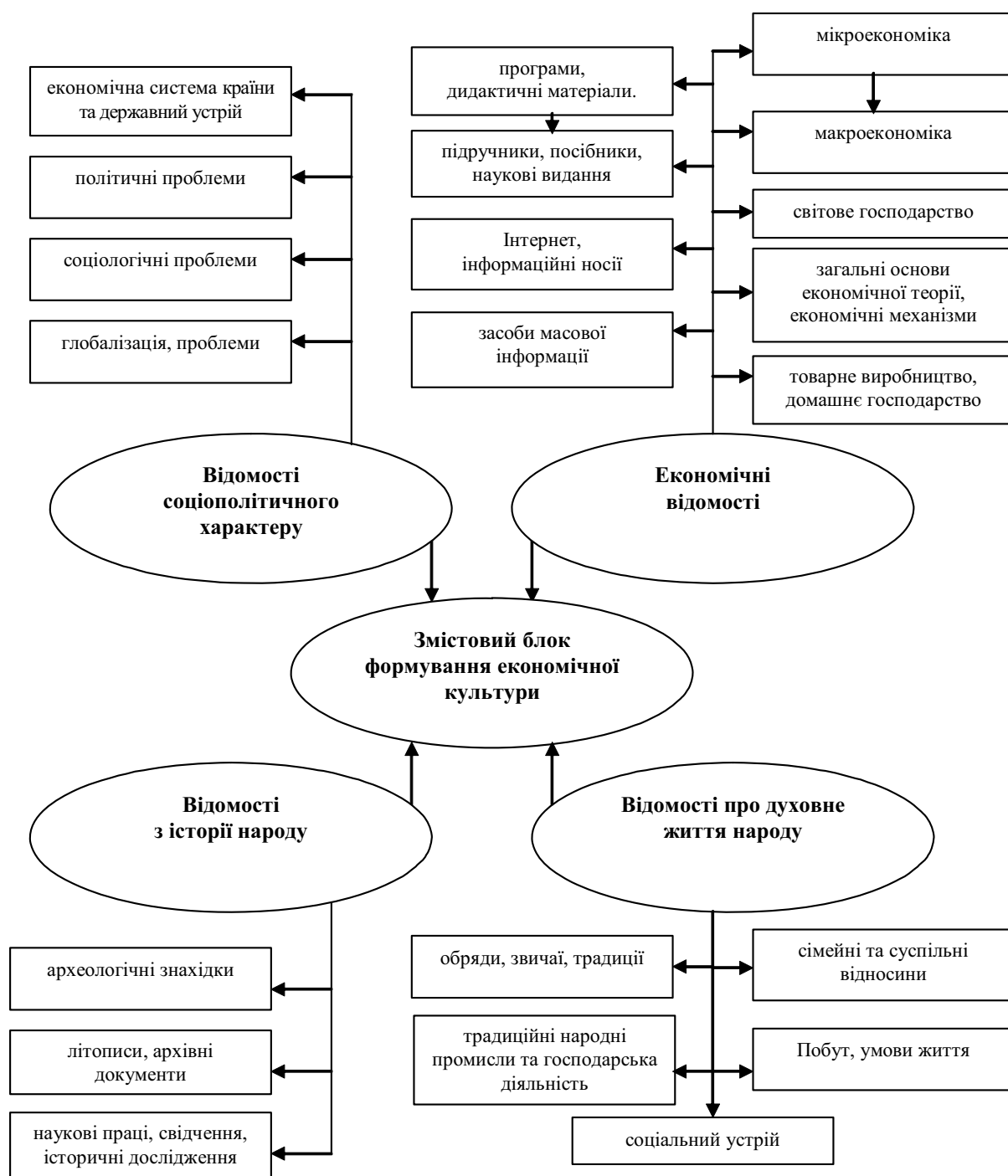
На основі проведеного дослідження методичного і матеріально-технічного забезпечення економічної освіти, ми створили схему змістовного ядра моделі формування економічної культури.

Проаналізувавши складові змістового блоку, можна відмітити, що необхідно збагатити зміст економічної складової шляхом відображення у змісті навчального предмету "Економіка" сучасних тенденцій розвитку ринкової економіки в Україні.

Отже складовими методичного ядра формування економічної культури ми вважали створені педагогічні умови та основні принципи навчання, методи, засоби і форми навчання. Основною умовою ефективного використання нашої моделі є дотримання дидактичних принципів особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, спрямованих на активізацію навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності учнів та формування у них на цьому підґрунті економічної культури.

Змістова спрямованість елементів технології формування когнітивного компоненту економічної культури передбачає застосування активних методів навчання. Сучасна дидактика має десятки класифікацій методів навчання, найпоширеніші серед яких належать Ю.Бабанському, І.Лернеру, М.Скаткіну, С.Петровському, Є.Голанту, М.Данилову, Б.Єсіпову, В.Онищуку А.Алексюку, І.Підласому тощо. Серед педагогів поширена традиційна

Схема 3. Змістовне ядро моделі формування економічної культури

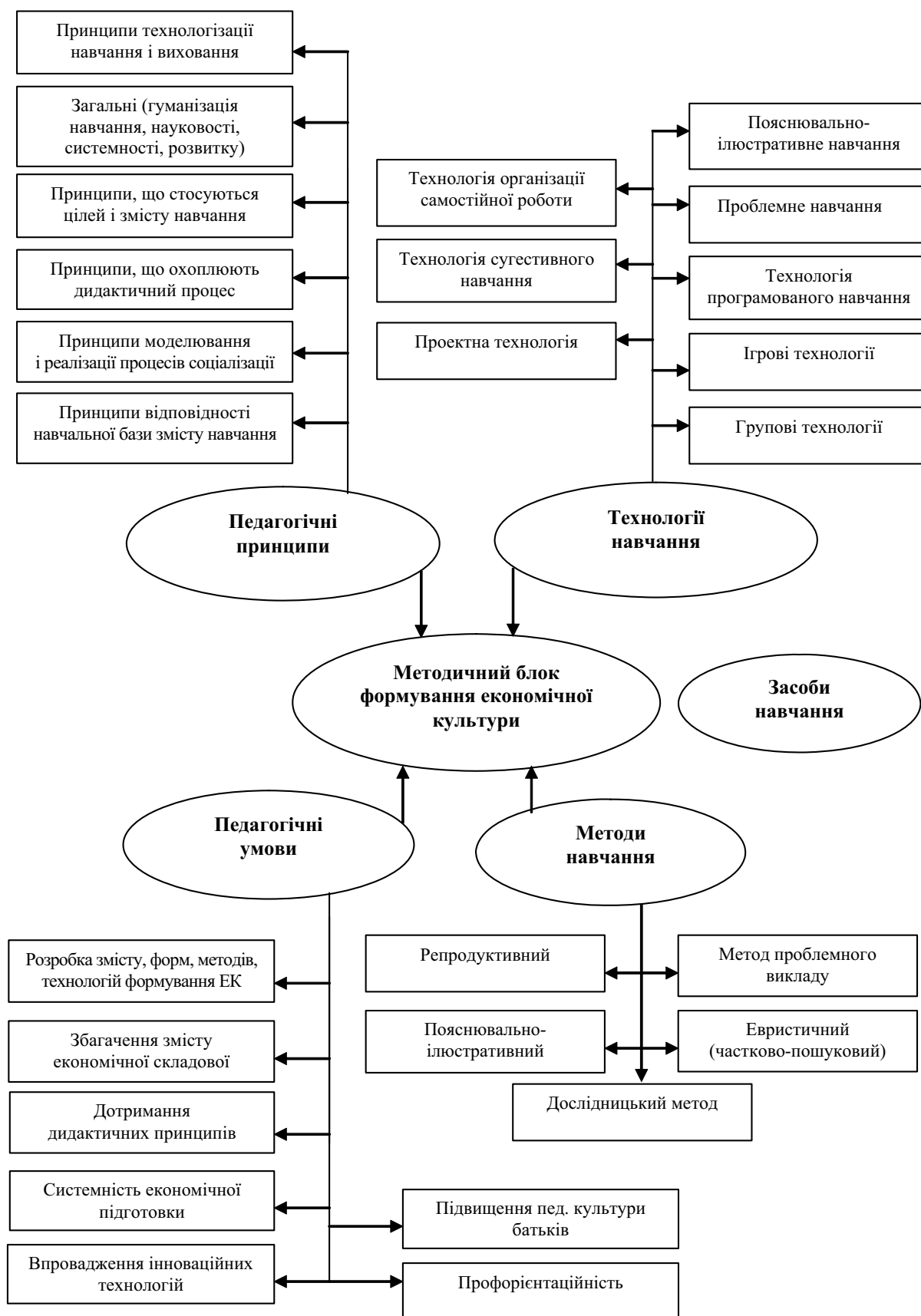
класифікація: методи словесні, наочні, практичні тощо [5]. Ця класифікація ґрунтується на способі подання навчальної інформації. Якщо в основу класифікації покласти, характер пізнавальної діяльності учнів у набутті знань, одержимо інший набір методів: пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний) та дослідницький методи (А.Алексюк, М.Скаткін, І.Лернер).

Ми у своєму дослідженні теж скористалися цією класифікацією для визначення найефективніших методів і прийомів при формування економічної культури.

Звичайно кожний з цих методів має свої переваги і недоліки, а тому успішність їх використання залежить від правильного вибору та поєднання різних методів навчання залежно від особливостей змісту, мети, особливостей класного колективу й кожного учня.

Пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи економлять час, забезпечують системність і логічність викладу, за багатократного повторення сприяють міцності знань, проте не враховують індивідуальність учнів, формують догматичність поглядів і учні на таких уроках відносно пасивні.

*Схема 4. Змістовне ядро інструментального блоку
формування економічної культури*

Проблемний виклад сприяє засвоєнню алгоритмів розмірковування і є першим кроком від виконавчої до творчої діяльності. Але недоліком цього методу є те, що учні не є активними учасниками, а лише спостерігачі й мислительні асистенти вирішення проблеми вчителем.

Частково-пошуковий та дослідницький методи допомагають творчому і усвідомленому засвоєнню знань, формують вміння їх використовувати та розвивають творчі і пізнавальні здібності. Проте і ці, на перший погляд, ефективні методи навчання мають свої недоліки: значні витрати часу та енергії вчителя й учнів, вимагають високої кваліфікації та особливих особистих якостей учителя.

Жоден з методів не дає прямого навчально-виховного результату, він лише стимулює певний вид діяльності учнів. Тільки сукупність методів приводить до досягнення поставленої нами мети. Також важливо, для нашої моделі, забезпечити системну економічну підготовку учнів шляхом встановлення міжпредметних зв'язків у процесі вивчення суспільно-гуманітарних, та економічних предметів та позаурочної діяльності учнів.

Засоби навчання ми розглядали за класифікацією В.Оконя, які він розділив на прості і складні. До простих відносяться словесні (підручники, посібники тощо) та прості візуальні (реальні предмети, моделі, фото тощо). Складними дидактичними засобами є: механічні візуальні (демонстрації за допомогою проектора, кодоскопа); аудіальні (магнітофонні записи); аудіовізуальні (відео, телебачення); засоби, які автоматизують навчання (комп'ютерні програми, мультимедіа, телекомунікаційні мережі тощо). Звичайно, засоби навчання, які використовуються під час занять, мають підбиратися таким чином, щоб ефективно і з найменшими затратами часу і зусиль давали можливість досягти найкращого результату. Окрім того, деякі з них вимагають спеціальної підготовки як педагога, так і учнів. У першу чергу це стосується використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Зазвичай навчання передбачає певним чином організовану діяльність. Найчастіше методичні розробки рекомендують поділ форм організації навчально-пізнавальної діяльності (за М.Махмутовим) на: фронтальну, індивідуальну і групову роботу (відповідно є: однорідна, диференційована, кооперативна, парна, індивідуально-груповою). Сьогодні широко впроваджуються у навчально-виховну діяльність інноваційні технології. Для вивчення економічних дисциплін ми їх адаптували, враховуючи специфіку тем шкільного курсу економіки. Не залишили ми поза увагою, під час вивчення економічних дисциплін, і профорієнтаційну роботу з учнями, адже саме в школі закладаються основи професійного спрямування.

Контроль і оцінювання діяльності учнів є важливим етапом формування економічної культури. Ми побудували ядро контрольно-оціночного блоку структурно-функціональної моделі формування економічної культури.

Під час експерименту запроваджували усі види контролю: попередній, поточний, тематичний і кінцевий. Ми виходили з того, що усі види контролю в єдності створюють контрольно-оціночний комплекс, який виконує, поряд з іншими, стимулюючу функцію у навчально-виховній діяльності школярів. Важливим видом контролю є самоконтроль. Його значення полягає в тому, що він стимулює навчання, формує критичність та автономність думки. Самоконтроль застосовувався нами як у процесі виконання самостійної так і позаурочної роботи і був спрямований на виявлення недоліків у знаннях і навичках.

Різноманітність форм контролю сприяла повнішій реалізації функції контролю, підвищувала інтерес учнів до навчання та його результатів. Перевірка та оцінювання здійснюється за допомогою різних прийомів: усних, письмових, графічних, програмованих, тестових, тематичних, зрізів знань, з використанням ТЗН тощо.

Нами використовувалися різноманітні методи контролю: спостереження, усне опитування, письмовий контроль, комбіноване опитування, тестовий контроль, програмований контроль, практичний контроль (ситуаційні завдання), самоконтроль, залік тощо. Поряд із традиційними, переважно індивідуальними формами контролю, використовували методи спільної групової роботи, презентації її результатів і оцінювання виконання. Як показали наші спостереження організація роботи у мікрогрупах, поряд з індивідуальною, є ефективним засобом підвищення активності учнів, поглиблення їх самостійної праці. У мікрогрупах відбувалися процеси інтеграції, підвищення якості знань учнів, їх взаємозбагачення.

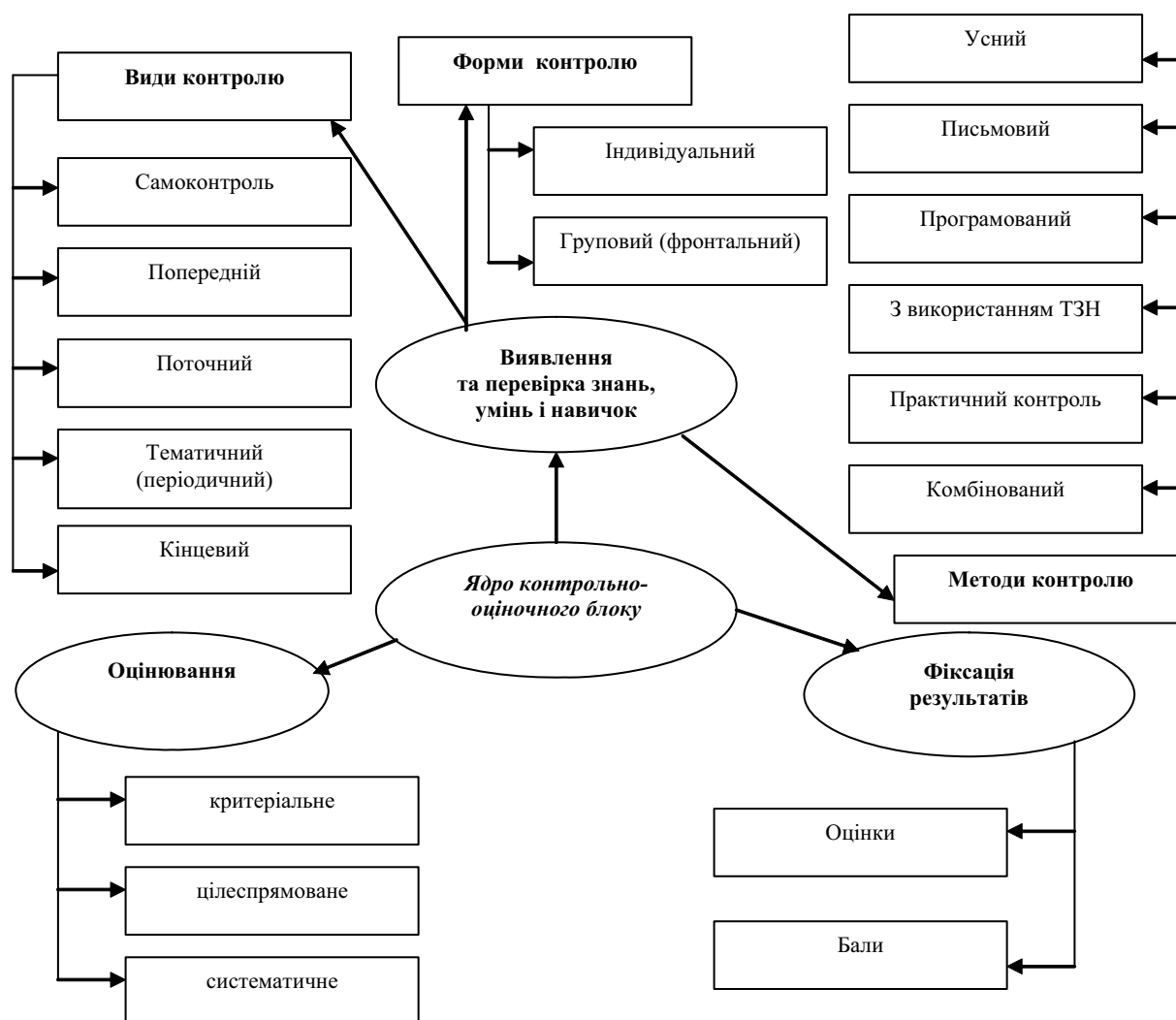
Ми враховували, що основними завданнями контролю є:

- виявлення та перевірка знань, умінь і навичок, як процес кількісного і якісного аналізу співвідношення виявленого знання з еталонним, певними вимогами навчальних програм. Знання виявлялися за допомогою різного рівня запитань, перевірочних завдань, тестів тощо;

- оцінювання як об'єктивне вимірювання результатів діяльності учнів. Для об'єктивності оцінювання повинно бути критеріальним, цілеспрямованим, систематичним, що дає змогу з'ясувати, наскільки учень успішно оволодів навчальним матеріалом (глибоко, повно, самостійно), яка якість результатів його навчально-пізнавальної діяльності. При оцінюванні також враховувався рівень усвідомлення та міцність засвоєння найважливішої наукової інформації, уміння застосувати набуті знання;

- облік, тобто фіксація результатів вимірювання за допомогою балів (під час гри) та оцінок. Оцінка відображала рівень навчальних досягнень учня, вона водночас була і дидактичним засобом розвитку пізнавальних сил, до певної міри характеризувала учня: його здібності, підготовленість, розвиток, ставлення. В оцінці – і думка вчителя про учня, його успіхи, і думка учня про самого себе.

Схема 5. Змістове ядро контрольно-оціночного блоку формування економічної культури

Ми виходили з того, що ефективність комплексної діагностики знань значною мірою залежить від рівня навчально-методичного забезпечення, організації і проведення різних видів та форм перевірки і оцінювання на всіх етапах навчання.

У розробці підходів до оцінювання першим кроком було чітке формулювання завдань оцінки. Традиційно це такі завдання:

- показати учням, як вони досягли мети уроку;
- визначити найкращих за результатами учнів;
- стимулювати мотивацію учнів до навчання й отримання знань;
- визначити рівень здібностей учнів;
- з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні або “перенавчанні”;
- виставити оцінки.

Проте оцінювання при формуванні економічної культури має ще показати рівень оволодіння навичками економічного мислення і комунікації, вирішення складних проблем і завдань, практичне використання економічних, правових та соціальних інструментів. Якщо для перевірки знань є традиційні способи оці-

нювання, то перевірка навичок вимагає набагато більше часу, а оцінити виховний ефект за короткий проміжок часу практично неможливо. Ми враховували, що цінності, особисте ставлення проявлятимуться в реальному житті, а завдання учителя – надати можливість учням проявляти і захищати власну думку в навчальних ситуаціях. Саме в таких випадках вчителю необхідно по новому підійти до завдань оцінювання. Тому ми застосовували подвійну форму оцінювання – оцінювання в рамках шкали оцінок-балів і описове оцінювання, яке давало можливість краще передати учням інформацію про способи і результати їхньої роботи, досягнення і труднощі.

При оцінюванні також враховувалося те, як учень бере участь у навчально-виховній діяльності – його активність, спосіб спілкування, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками тощо. Цей аспект оцінювання не може замінити інших критеріїв, але його не можна недооцінювати чи зовсім не враховувати.

Для об'єктивності оцінювання учителем ми розробили стратегію оцінювання, яка складалася з таких дій:

- з'ясувати, які знання учні мають засвоїти і на якому рівні;
- визначити, якими вміннями, навичками, компетенціями вони повинні оволодіти;
- з'ясувати, як і де практично вони зможуть використати набуті знання, навички, уміння і компетенції;
- визначити, які цінності в собі учні можуть сформувати.

Очікувані результати процесу формування економічної культури у нашому дослідженні мають проявитися у таких діях учнів: можуть пояснювати, розрізняти, наводити приклади, отримувати навички, сформувати та висловити власне ставлення, використати, розробити, запропонувати своє бачення чи проект тощо.

Результатом формування економічної культури в учнів має бути сформоване економічне мислення, економічні знання, вміння і навички. У них мають бути сформовані загальнолюдські цінності, цінності комунікативної культури, цінності культури споживання, цінності корпоративної культури, цінності інформаційної культури.

УДК 336. 144

ВЕЛИЧКО А.В., к. э. н.
г. Луганск

БЮДЖЕТНЫЙ МЕХАНИЗМ РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В 90-х годах XX столетия были заложены новые правовые основы организации и функционирования образовательной отрасли следующими законодательными документами: Конституция Украины; законы Украины "Об образовании" /23.05.91/; "Об общем среднем образовании" /13.05.99/; "О высшем образовании" /17.01.2002/. Украина определяет образование приоритетной сферой социально-экономического, духовного и культурного развития общества [1]. Основные контуры развития системы образования Украины на первую четверть XXI столетия определяет принятая на Всеукраинских сборах в 2001 г. Национальная доктрина образования Украины.

Успех разработанных программ стратегии развития образования возможно лишь в условиях эффективной структуры управления самой системой, координации работы всех структурных элементов механизма образовательной деятельности, ее составных частей, поиска оптимального соотношения между централизацией и децентрализацией функций власти.

Бюджетный механизм регулирования социальной политики в сфере образования предполагает использование государством следующих основных функций, как организация, планирование, финансирование и контроль:

- организация, т.е. формирование наиболее соответствующей организационной структуры системы

ЛІТЕРАТУРА

1. Вохрышева М.Г. Информационная культура в системе культурологического образования специалиста //Проблемы информационной культуры: Сб. статей. М., 1994. – С.117-124.
2. Дзундза А.І. Аналіз теоретичних та методологічних засад формування соціоекономічної культури студентів ВНЗ України // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки / зб. наук, праць. – Київ-Запоріжжя. – 2003 – Вип.27. -420с.
3. Довідник учителя економіки в запитаннях і відповідях / Авт.-упорядн. Н.Б.Бескова, В.М.Проценко. – Х.: Веста: Видавництво "Ранок", 2006. – 608 с.
4. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. Т.2 /Под редакцией В.В.Давыдова и др.- М.: Педагогика, 1983.- 456 с.
5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків: Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 1997.- 339 с.
6. Хейне П. Экономический образ мышления. – М.: Новости, 1991. – 757 с.
7. Щеглов Ю. Экономическое образование и новые информационные технологии // Экономика в школе. – 1998. – №1.- С. 16-28.

образования, распределение полномочий и ответственности между центральными и местными уровнями управления и учебными заведениями;

- планирование, т.е. процесс формирования целей и соответствующих мероприятий, определения необходимых для этого способов и методов для их достижения, наиболее эффективных в конкретных условиях. Процесс планирования позволяет более четко формулировать цели, обеспечивает координацию всех структурных частей и системы показателей, необходимых для контроля деятельности;

– контроль, т.е. обеспечение соответствующего выполнения работы всеми структурными элементами системы образования. Задачей контроля является количественная и качественная оценка и учет результатов работы системы образования вообще, ее подсистем и отдельных учебных заведений. В последние годы процессы накопления фондов в народном образовании резко затормозились. Это касается ввода новых фондов в строительстве общеобразовательных школ, детских дошкольных учреждений, профессионально-технических учебных заведений, а также высших учебных заведений.

Анализ состояния и закономерностей развития учреждений образования невозможно осуществлять без учета его экономического потенциала. Необходимо,

проанализировать экономический потенциал как совокупность материальных, нематериальных, трудовых и финансовых ресурсов, которые используются в высшей школе. Поэтому, до настоящего времени проблема ресурсного обеспечения деятельности ВУЗов остается центральной.

В центре государственной социальной политики также должна быть реальная институционализация производственных отраслей, которая способна адекватно отражать новое содержание социально-трудовых отношений. Процесс формирования правового поля и конкретных механизмов функционирования отечественной модели социального обеспечения только начался.

Изменение форм и методов обучения в высшей школе, пересмотр учебных планов и программ ставит необходимость формирования других подходов, касающихся разработки новой стратегии и тактики в образовании. При этом целесообразно использовать значительный международный опыт многоуровневой системы образования, который применяется в индустриально развитых странах. Вместе с тем, нельзя допустить утраты национальных традиций и богатый опыт отечественного образования.

В последние годы получила широкое распространение точка зрения относительно целесообразности сохранения в ближайшем будущем двуединой системы высшего образования: традиционной и многоуровневой. Многоуровневая подготовка принципиально видоизменяет содержательную структуру высшего образования, так как переход студентов с одного образовательного уровня на другой осуществляется на конкурсной основе. Сущность образовательного процесса состоит в получении диплома конкретного уровня, что обуславливает дискретность образовательного процесса. Особое значение в многоуровневой системе образования приобретает наличие научных школ и теоретических направлений, формирование имени научного руководителя. Иначе будут девальвированы ученые ступени бакалавра и магистра.

Бюджетный механизм государственного финансирования образования можно охарактеризовать в следующей последовательности:

- 1) методы и формы распределения финансовых ресурсов;
- 2) разграничение ответственности между государственным бюджетом и местными бюджетами в области финансирования;
- 3) права субъектов на распоряжение финансовыми ресурсами;
- 4) формы ответственности субъектов за результаты своей деятельности.

Формы бюджетного обеспечения учреждений образования также становятся все более многообразными. Они могут осуществляться в виде:

– прямого финансирования (из одного или нескольких уровней государственного управления) на основе сметной стоимости или нормативов;

– дополнительных ассигнований по отдельным категориальным программам, мероприятиям и тому подобное (например, программа поддержки лучших студентов);

– дотаций или субвенций с целью выравнивания диспропорций между регионами;

– финансирование специфических программ (кредитование обучения, питание малообеспеченных детей);

– выделение материальных ресурсов, предоставления льгот;

– по формуле, которая учитывает определенные количественные и качественные показатели деятельности учебного заведения;

– по конкурсу;

– на уровне прошлого года.

Эти формы финансирования могут применяться отдельно или в комбинации. Именно поэтому различной может быть формула, за которой учебные заведения получают государственные ассигнования, то есть определяются количественные объемы финансирования.

В Украине практика бюджетного финансирования образования нуждается в своем совершенствовании. В основе определения объемов финансирования часто лежит принцип “от достигнутого уровня”, когда на потребности образования просто выделяется определенная сумма из бюджета (безотносительно к потребностям) и основной целью выступает сохранение уровня финансирования прошлых лет.

Постановлением Кабинета Министров Украины №1258 от 29.12.2000 г., начиная с 2000 г. предусмотрен нормативный порядок формирования областных, городских Киева, Севастополя и АР Крым бюджетов. Этот порядок устанавливает нормативы расходов на образование, здравоохранение, культуру, социальную защиту и тому подобное. Расчет объема расходов на дошкольное и среднее образование определяется в зависимости от норматива расходов на одного ученика и приведенного контингента учеников различных типов общеобразовательных учебных заведений.

Формула, по которой осуществляется финансирование заведений общего среднего образования, включает два типа отличий.

Первый тип касается отличий между заведениями, которые обслуживают различные категории учеников. К основным можно отнести следующие отличия:

- а) дневные общеобразовательные средние заведения;
- б) вечерние школы;
- в) общеобразовательные школы-интернаты;
- г) школы-интернаты для детей с изъятиями физического и умственного развития;
- е) детские дома, школы – интернаты для детей-сирот.

Эти отличия проявляются разными коэффициентами коррекции основного расчетного норматива, которые предлагаются для различных групп учеников.

Второй тип отличий в финансировании заведений среднего образования относятся к их местонахождению: в городской или сельской местности. Особенно выделяется ученический контингент населенных пунктов, которые по статусу отнесены к горным.

Противоположный нормативному методу – это способ финансирования на основе результатов деятельности, который связывает финансирование с текущей и плановой результативностью деятельности учебных заведений и показателями выпуска.

Такой подход к финансированию образования приобретает все большее распространение во многих странах. Важным моментом финансирования образования выступают условия, которые определяют порядок использования учебными заведениями своих финансовых ресурсов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон України "Про Освіту" – К.: Парламентське видавництво, 1999. С – 4.

УДК 811

ВОЙТЕНКО К.
м. Біла Церква

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІТОНІМІВ-ЗАПОЗИЧЕНЬ

Ботанічна номенклатура – невід’ємна частина лексичної системи кожної мови. Основними складовими ботанічної номенклатури є народні назви рослин і наукові фітонімічні інновації. Як за формою, так і з погляду семантики вона характеризується значною розмаїтністю складу й генетичною неоднорідністю. Саме тому, в зв’язку з активізацією досліджень з історичної лексикології й етимології української мов, фітонімічна лексика поглиблено вивчається в синхронічному й діахронічному аспектах. В ботанічній номенклатурі фігурує термін фітонім (від основ іменників грецької мови *φύτον* "рослина, пагін" та *ὄνομα* "ім'я, назва"), що позначає частину словникового складу мови, що відображає рослинний світ. Фітоніми є основною термінологією в такому розділі ботаніки, як флористика, предметом якої є вивчення та систематичний опис усіх видів рослин, що ростуть у певній країні, області, районі і становлять флору даної території.

З генетичної точки зору фітонімічна лексика української мови поділяється ще й на запозичену фітонімію (тобто назви рослин, які потрапили в мову шляхом запозичення), в яку входять фітоніми-латинізми та фітоніми-грецизми.

Фітоніми-запозичення з класичної мови, латинської, в українській представлені великою кількістю назв рослин, наприклад, лаванда – *Lavandula*, перила – *Perilla*. Також як і в українській, так і в англійській мовах наявні фітонімічні запозичення з грецької мови. Прикладом даних ботанічних запозичених назв є *Altheae* – алтея, *Eukalyptus L.* – евкаліпт.

Визначення загальних принципів історичної семантики є одним із важливих завдань сучасних етимологічних студій. Розв’язання цієї проблеми ускладнюється тим, що шляхи семантичних змін є складними, індивідуальними для кожної мови.

Серед значної кількості досліджень, присвячених проблемам походження та формування цього шару лексики, можна встановити найбільш поширені

напрямки вивчення українських та англійських назв рослин – це словотвірний, семантичний, етимологічний аналіз та ін.

До цього часу переважна більшість робіт з фітонімії спрямовувалася на встановлення словотвірних аспектів термінів на позначення рослин. У цій групі назв можна виділити певні закономірності в систематизації матеріалу, адже протягом багатовікової історії розвитку мов у ботанічній номенклатурі відбилися майже всі основні засоби словотворення, які забезпечували формування нових назв. У галузі словотвору спостерігається багато рис, спільних для слов'янських мов, зокрема, у засобах афіксації і семантичних функціях афіксів. Це пояснюється значною стійкістю словотворчих засобів і прийомів, що сягають до прахови і зберігаються протягом століть.

Відмінна риса словотвірного підходу у вивченні фітонімів-запозичень полягає у встановленні способів словотвору, притаманним назвам рослин. Переважна більшість способів словотворення фітонімів – морфологічні: префіксальний, суфіксально-префіксальний і суфіксальний. Аспектом словотвірного аналізу східнослов'янських ботанізмів є встановлення їхньої мотиваційної бази. Так, розглядаючи когнітивно-онимасіологічні механізми мотивації назв лікарських рослин в українській мові, було розподілено мотиватори на дієслівні та іменні, що дозволило вказати способи такої мотивації: "Найбільш частотними в українських назвах лікарських рослин є мотиватори з рівня аргументів: дестинатив, локатив, темпоратив, квалітатив, квантитатив, комітатив, партитив" [5: 11]. Виділяють чотири види словотвірних моделей (деривати, складні слова, складносуфіксальні утворення та декількаслівні компоненти) та встановлено, що "типовими суфіксами, які позначають рослини в слов'янських мовах, є суфікси чоловічого роду та жіночого роду".

У ряді ґрунтовних досліджень Пашенко О.М. щодо походження фітонімів української мови зазначено, що

“найпродуктивнішим способом словотворення у ботанічній лексиці української мови був морфологічний, а з його видів – суфіксальний”. Зокрема, на цьому зосереджено увагу при вивченні назв ягід [6: 2].

Згідно з теорією про ботанічні терміни українських говорів Закарпатської області, цей пласт лексики поділяється на віддієслівні, відсубстантивні, відад’єктивні, при цьому кожній групі відповідає певна частотність вживання новотвірних суфіксів. “Словотворення назв рослин у своїй основі відтворює тенденції та процеси, які властиві словотворенню взагалі. З іншого боку, ботанічні номінації мають свої специфічні властивості, які полягають у свободі вибору одного із синонімічних суфіксів, в активному використанні формально демінутивних суфіксів в емоційно-нейтральній функції, у спрощенні складних двослівних назв у процесі універсалізації, в постійно діючій тенденції до метафоричної номінації”. З одного боку, тут відзначено певну свободу у виборі суфіксальних морфем, завдяки чому зустрічається дублетність різних словотвірних структур, що були утворені від одного і того ж кореня, а з іншого боку – словотвірну однотипність для назв однієї і тієї самої рослини, тобто збереження не лише словотвірної моделі, але й семантичної структури (наприклад, *подорожжик і припутник; кропива і жалива; дурець, омилець і шалець*) [3: 8]. Пащенко О.М. вважає суфіксальний спосіб словотворення вважається найбільш поширеним у сфері терміносистеми біологічних наук: “Терміни-іменники, утворені суфіксальним способом, поділяються на деривати, мотивовані основами іменників, дієслів і прикметників”, тобто сучасна українська наукова біологічна термінологія пройшла шлях від термінологізації спільнослов’янських і давньоруських загальнозживаних слів, прямого запозичення лексичних одиниць з грецької та латинської мов до вироблення власних найновіших словотворчих моделей з використанням як національних, так і інтернаціональних терміноелементів [6: 4].

Відаючи належне досягненням у вивченні словотвору, зокрема, мотиваційного аспекту фітонімічної лексики, слід, однак, відзначити, що працям цього спрямування бракує історичного підходу, що спричинило відсутність етимологічних тлумачень більшості східнослов’янських назв рослин. Дедалі більша кількість дослідників (Коваленко І.Д., Козловські М.М) схиляється до думки, що при вивченні словотвірних закономірностей творення східнослов’янських фітонімічних назв дуже важливим є історичний підхід та застосування порівняльно-історичного методу, який був розроблений у І пол. XIX ст. Це науковий засіб реконструкції (відновлення) незафіксованих писемністю давніх мовних явищ шляхом зіставлення двох чи кількох конкретних мов, які відомі за писемними пам’ятками чи безпосередньо за вживанням у живому усному мовленні, “спосіб визначення генетичних відношень між мовами і відтворення напрямків

доісторичного розвитку мов на підставі виявлених конкретних ознак звукової спорідненості семантично-тождних чи близьких морфем порівнювальних мов та історії послідовної зміни інших варіантів у межах однієї мови” [1: 4]. Результативність порівняльно-історичного методу, видатні досягнення вітчизняних та зарубіжних компаративістів доводять те, що саме порівняльно-історичний метод є особливо важливим для вивчення давньої і прадавньої історії слов’янських мов з їх різноманітною та діалектною роздробленістю, з численними архаїчними рисами в фонетиці, морфології, акцентно-інтонаційних відношеннях. Цей метод дозволяє з більшою вірогідністю реконструювати такий давній стан мови (окремих його сторін або рівнів), який ніякими іншими методами відтворити неможливо.

Вивчення словотвору українських східнослов’янських фітонімічних назв потребує специфічного підходу в процесі їх аналізу й характеристики в історично-і синхронно-порівняльному аспекті. “Фітоніми, що походять від спільноіндоевропейського та спільнослов’янського фонду, характеризуються великою частотністю, вживаністю, значною дериваційною активністю, тобто становлять важливу частину лексичних засобів мови – системи. Дослідження цих груп лексики у споріднених мовах дають можливість зробити висновки про закономірності розвитку успадкованих лексичних засобів у кожній із досліджених мов. Це, у свою чергу, дає матеріал, поперше, для порівняння з іншими групами лексики, подруге, для характеристики особливостей еволюції генетично спільного матеріалу у кожній мові” [2: 7].

Вітчизняне мовознавство має певні традиції використання порівняльно-історичного методу дослідження фітонімів. Так, на лексичному матеріалі, виявленому в писемних пам’ятках і говорах української мови, досліджено формування української ботанічної номенклатури на загальнослов’янському тлі від найдавніших часів до початку XX ст., охарактеризовано склад і шляхи поповнення назв рослин окремо в праслов’янській мові і в різні періоди розвитку української мови, простежено тенденції номінації рослин [5: 9]. У цьому напрямку при дослідженні ботанічної термінології Етимологічного словника української мови, відзначено первісний зв’язок цих лексем з етимологічно спорідненими у праслов’янській мові.

Як показав огляд сучасних досліджень, розглядаючи походження назв рослин, доцільно поділяти їх на етимологічно прозорі та непрозорі. Для дослідників є особливо цікавими етимологічно непрозорі лексеми, “внутрішня форма яких з’ясовується лише в результаті глибокого етимологічного аналізу. Причиною забуття внутрішньої форми таких слів, втрати ними відчутних етимологічних зв’язків з іншими словами мови на сучасному етапі є давність їх походження, довгий історичний шлях розвитку, пройдений такими словами. На попередніх етапах могли зникнути або перейти в розряд діалектної лексики проміжні ланки, що зв’язували їх з іншими словами мови”.

Встановлено, що серед праць, присвячених формуванню рослинних назв, дуже плідним є дослідження семантики фітонімічних назв, що стосуються дописемного мовного стану, та використання прийомів діахронічної семантичної реконструкції змісту праслов'янських лексем. "Тут повинна приділятися увага до давніх семантичних закономірностей, до дослідження утворення діахронічних семантичних переходів, до семантичної реконструкції". Досліджуючи фітонімічну лексику індоєвропейського походження в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов, ми вивчаємо ці мовні явища історично, оскільки "в будь-якому мовному явищі можна виявити сліди його історії, адже процес розвитку мови – це не лише процес закріплення її минулих етапів розвитку. Нове, як правило, спирається на попереднє і разом з ним збагачує його" [4: 57].

У той же час звернення лише до споконвічних назв залишає поза увагою дослідника такий вагомий прошарок ботанізмів, як запозичення. Але, безумовно, важливим для подальшого вивчення фітонімів є те, що мотиваційні основи, названі дериватологами, спонукають до більш глибокого семантичного аналізу цієї лексико-семантичної групи слів, а також сприяють подальшим дослідженням етимологічного характеру.

Потреби порівняльно-історичного, етимологічного вивчення слов'янської лексики ставлять перед дослідниками завдання розроблення більш чіткого лексичного і термінологічного підходу до явищ міжмовної синонімії, лексичних і семантичних паралелей, моделей номінації (мотиваційних моделей), пошуків інших постійних міжсистемних семантичних відношень. Етимологічні словники та спеціальні лексикологічні дослідження слов'янських мов створюють для цього достатньо велику базу і містять цінні особисті спостереження, що потребують систематизації та теоретичного обґрунтування.

Аналіз семантики рослин, зокрема, глибоке й систематичне дослідження їхньої семантичної мотивації і семантичних моделей словотворення – важливе і актуальне завдання сучасної лексикології, до того ж такий аналіз становить значний інтерес як для етимоло-

гічних розвідок, так і для постановки й розв'язання проблем загально-теоретичного плану: питання співвідношення мови і дійсності, конкретного і абстрактного, сутності і явища, історичного й логічного у ботанічній номенклатурі, питання принципів найменування у результаті пізнання навколишньої дійсності.

У більшості випадків лексичне значення слів тієї чи іншої тематичної мікросистеми розвивалось на базі метонімічних та синекдохальних переходів. Метафоричне переосмислення слів надає їм образно-фігурального змісту і часто виводить ці лексеми за рамки даної тематичної групи (*плід справедливості, овоч правди* та ін.) [4: 194]. Стверджується, що віднесеність слів до тієї чи іншої тематичної групи, їх предметна спільність зумовили однакові чи близькі шляхи розвитку їхньої семантичної структури: більшість слів тематичної мікросистеми назв городніх та садових культурних рослин збагачувало семантику на базі матеріальної та поняттєвої аналогії. Значна увага лінгвістів до когнітивного аспекту мовних змін зумовила появу праць, присвячених закономірностям семантичних трансформацій, у яких за останні десять років розглядалася проблема формування фітонімічних назв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975 – 190с.
2. Довбня Л.Е. Семантична трансформація спільнослов'янських слів в російській та українській мовах: Автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 // 10.02.02. – К., 1993. – 20 с.
3. Закревская Я.В. Украинское диалектное словообразование в ареальном аспекте (Субстантивная суффиксация): Автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.02 // Львовский гос. ун-т им. И.Франко. – Львов, 1984. – 55 с.
4. Иванов В.А., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. – М.: Наука, 1965. – 246 с.
5. Калько В.В. Когнітивно-онимасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 // Одес. нац. ун-т. ім. І.І.Мечнікова. – Одеса, 2003. – 20 с.
6. Пашенко О.М. Семантична стратифікація фітонімічної номенклатури східнослов'янських мов: порівняльно-історичний аспект: Автореф. дис. канд. філолог. наук: 10.02.17/ Київський національний університет. – Київ, 2006. – 20 ст.

УДК 001.891

ЖИРОВ А.
г. Луганск

РОЛЬ МАТЕМАТИЧЕСКОГО АППАРАТА В ПРИНЯТИИ РЕШЕНИЙ

Каждый человек принимает решения, но для менеджера принятие решений становится профессией. Принимая решения, человек осознанно или неосознанно проходит определенные этапы с выбором альтернатив.

Процесс принятия решений, понимается как выбор одной из нескольких возможных альтернатив. Боль-

шинство решений мы принимаем не задумываясь, так как существует автоматизм поведения, выработанный многолетней практикой. Есть решения, которым мы придаем малое значение, и поэтому мало задумываемся при осуществлении выбора. И, наконец, существуют проблемы выбора, решая которые, человек испытывает мучительные раздумья. Ответственность

за правильность сделанного выбора многократно возрастает при принятии профессиональных решений. И для достижения точного и правильного результата решения используется математический аппарат.

Математический аппарат – это совокупность приемов теории вероятности, математической статистики математического моделирования и т.д. Математический аппарат – это инструмент для описания практически всех явлений и процессов.

Теория вероятностей – это раздел математики, изучающий закономерности случайных явлений: случайные события, случайные величины, их свойства и операции над ними. Математическая статистика – наука о математических методах систематизации и использования статистических данных для научных и практических выводов. Эти дисциплины – основа вероятностно-статистических методов принятия решений. Чтобы воспользоваться данным математическим аппаратом, необходимо задачи принятия решений выразить в терминах вероятностно-статистических моделей.

Рассмотрим несколько примеров, когда вероятностно-статистические модели являются хорошим инструментом для решения управленческих, производственных, экономических, народнохозяйственных и других задач.

Пример. Монетка, которую используют как жребий, должна быть “симметричной”, т.е. при ее бросании в среднем в половине случаев должен выпадать герб, а в половине случаев – решетка (решка, цифра). Но что означает “в среднем”? Если провести много серий по 10 бросаний в каждой серии, то часто будут встречаться серии, в которых монетка 4 раза выпадает гербом. Для симметричной монеты это будет происходить в 20,5% серий. А если на 100000 бросаний окажется 40000 гербов, то можно ли считать монету симметричной? Процедура принятия решений строится на основе теории вероятностей и математической статистики.

Рассматриваемый пример может показаться недостаточно серьезным. Однако это не так. Жеребьевка широко используется при организации промышленных технико-экономических экспериментов, например, при обработке результатов измерения показателя качества (момента трения) подшипников в зависимости от различных технологических факторов (влияния консервационной среды, методов подготовки подшипников перед измерением, влияния нагрузки подшипников в процессе измерения и т.п.). Допустим, необходимо сравнить качество подшипников в зависимости от результатов хранения их в разных консервационных маслах, т.е. в маслах состава А и В. При планировании такого эксперимента возникает вопрос, какие подшипники следует поместить в масло состава А, а какие – в масло состава В, но так, чтобы избежать субъективизма и обеспечить объективность принимаемого решения.

Задачи оценивания. В ряде управленческих, производственных, экономических, народнохозяйственных ситуаций возникают задачи другого типа – задачи

оценки характеристик и параметров распределений вероятностей.

Рассмотрим пример. Пусть на контроль поступила партия из N электроламп. Из этой партии случайным образом отобрана выборка объемом n электроламп. Возникает ряд естественных вопросов. Как по результатам испытаний элементов выборки определить средний срок службы электроламп и с какой точностью можно оценить эту характеристику? Как изменится точность, если взять выборку большего объема? При каком числе часов T можно гарантировать, что не менее 90% электроламп прослужат T и более часов?

Предположим, что при испытании выборки объемом n электроламп дефектными оказались X электроламп. Тогда возникают следующие вопросы. Какие границы можно указать для числа D дефектных электроламп в партии, для уровня дефектности D/N и т.п.?

Или при статистическом анализе точности и стабильности технологических процессов следует оценить такие показатели качества, как среднее значение контролируемого параметра и степень его разброса в рассматриваемом процессе. Согласно теории вероятностей в качестве среднего значения случайной величины целесообразно использовать ее математическое ожидание, а в качестве статистической характеристики разброса – дисперсию, среднее квадратическое отклонение или коэффициент вариации. Отсюда возникает вопрос: как оценить эти статистические характеристики по выборочным данным и с какой точностью это удастся сделать? Аналогичных примеров можно привести очень много. Таким образом теория вероятностей и математическая статистика могут быть использованы в производственном менеджменте при принятии решений в области статистического управления качеством продукции.

Теория принятия решений – быстро развивающаяся наука. Задачи, которыми она занимается, порождены практикой управленческих решений на различных уровнях – от отдельного подразделения или малого предприятия до государств и международных организаций. А поставленные задачи решает – математический аппарат.

Таким образом, благодаря использованию математического аппарата мы можем принять более верное и точное решение, так как повышается возможность рассчитать, предвидеть конечное число, значение или событие. Это сводит риск к минимуму при принятии решения. Поэтому можно сделать вывод о необходимости использования математического аппарата при принятии важного решения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Герчикова И.Н. Процесс принятия и реализации управленческих решений. //Менеджмент в России и за рубежом, 2003. № 12. – с. 39-42
2. Глушенко В. В., Глушенко І. І. “Розробка управлінського рішення. Прогнозування – планування – оцінка. Теорія проектування експертів”: Підручник для ВНЗ. – К., 2006. – 436 с.

УДК 35.08

ЗАПЛОТИНСЬКИЙ Г.С., к.і.н.

м. Київ

**ШЛЯХИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА КАДРОВОГО РЕЗЕРВУ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Проблема ефективності існування будь-якої держави на пряму залежить від ефективності функціонування державних інституцій та структур. За цих умов саме умови та обставини, що визначають діяльність державної служби є ключовими для якості самої державної та політичної системи, її стабільності та перспективності.

Варто зауважити, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризувався активним процесом становлення нової української державності, яка відповідала б сучасному рівню розвитку суспільства. Україна прагне наблизитися до стандартів Європейського Союзу, які мають стати нормою життя. Першочерговими завданнями, які слід вирішити у реалізації такого прагнення, є дотримання верховенства права, забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Успіх у розв'язанні цих складних завдань значною мірою залежить від професіоналізму державних службовців, які є головним чинником ефективності державної машини. Державна служба є тим суспільним інструментом, який забезпечує стабільність держави як інституту, зумовлює послідовність й наступність у проведенні державної політики, тяглість у наданні публічних послуг. Починаючи з кінця ХХ ст. в Україні розпочався процес побудови професійної та ефективної державної служби, що завдяки орієнтації на задоволення споживача послуг, патріотизму та доброчесності кожного державного службовця мало забезпечити сталий розвиток держави, її утвердження на міжнародній арені. Однак вже з урахуванням сучасних обставин, коли державна служба вже є сталою, проблема підвищення її ефективності не є остаточно вирішеною. До цього-ж неможливо обминути увагою ту тезу, що саме кадрове забезпечення та їх досконалість виступають ключовою засадою покращення ефективності роботи державних служб. Отже спробуємо розглянути ті аспекти, що на нашу думку сприятимуть покращенню навчання державних службовців в Україні.

Виходячи з вже відомої закономірності про залежність результатів діяльності державного апарату від якості підготовки його персоналу, маємо зазначити, що загальнодержавну систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців потрібно значно вдосконалювати.

Насамперед, в основу реформування професійного навчання кадрів має бути покладено зміщення акцентів у бік підготовки національної управлінської еліти. У процесі професійного навчання державних

службовців особливої уваги потребує їх підготовка до управлінської діяльності, прийняття рішень, стратегічного менеджменту тощо.

Основними напрямками з цих питань на сучасному етапі мають стати:

- забезпечення випереджаючого характеру навчання з урахуванням перспектив розвитку держави, вдосконалення завдань і функцій її органів;

- запровадження цільової спрямованості навчання на основі дотримання державних освітніх стандартів, гнучкості застосування всіх видів, форм і методів навчання, досягнення інтенсифікації та оптимізації навчального процесу;

- удосконалення підготовки та підвищення кваліфікації кадрового резерву та новопризначених державних службовців;

- розширення підготовки та перепідготовки державних службовців за спеціальністю "Державна служба" та за спеціалізаціями з економіки, права, а також соціальної, гуманітарної та кадрової політики;

- оптимізація мережі навчальних закладів різних форм власності, які здійснюють підготовку спеціалістів для державної служби;

- запровадження дистанційного навчання, що дасть можливість розширити коло державних службовців, які професійно підвищують кваліфікацію без відриву від роботи;

- забезпечення єдиного навчально-методичного управління та координація практичної діяльності всіх структурних елементів системи.

Окремим перспективним напрямом роботи державної служби, на нашу думку може стати підготовка нової генерації державних службовців. З цією метою необхідно поширити управлінську підготовку в закладах середньої, вищої та післядипломної освіти, здійснити комплекс заходів з пошуку талановитої молоді для подальшого професійного навчання за спеціальністю "Державна служба".

Особливу увагу потрібно зосередити на переорієнтації діяльності Національної академії державного управління при Президенті України від переважно масового навчання управлінських кадрів до підготовки керівної еліти, здатної здійснювати суспільні реформи. Навчання кадрів для державного управління повинно базуватися на відповідних державних освітніх стандартах з урахуванням світового досвіду, у розробленні яких провідну роль має відігравати зазначена Академія як центральний загальнонаціональний заклад з підготовки керівного персоналу.

Вітчизняна система підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців вимагає, на наш погляд, вимагає у майбутньому:

- визначення рівнів і напрямів підготовки за спеціальностями і спеціалізаціями (як у межах освітньої галузі “державне управління”, так і в інших галузях із фаховим спрямуванням на державну службу), встановлення термінів та обсягів навчання, а також проведення акредитації закладів освіти і ліцензування навчальних програм для забезпечення державних стандартів якості підготовки у цій сфері;

- приділення у процесі професійного навчання державних службовців особливої уваги їх підготовці до управлінської діяльності, прийняття рішень, розроблення та аналізу політики, стратегічного менеджменту тощо;

- запровадження нормативів відбору на навчання залежно від рівня освіти, напрямку (спеціальності, спеціалізації) підготовки, а у системі підвищення кваліфікації кадрів – від категорії та професійно-кваліфікаційної характеристики посади;

- чіткого розмежування завдань і повноважень загальнонаціональних, галузевих, регіональних та місцевих закладів навчання персоналу державної служби з урахуванням специфіки здійснення ними підготовки і підвищення кваліфікації кадрів, передусім керівників і спеціалістів;

- встановлення гарантій працевлаштування випускників навчальних закладів, що готують кадри для державної служби, з метою ефективного використання набутого освітньо-професійного потенціалу;

- посиленого стимулювання навчання державних службовців із задіянням механізму планування їх професійної кар’єри та відповідальності керівників державних органів за ефективне використання спеціально підготовлених кадрів;

- запровадження розгорнутої, упорядкованої та об’єктивної системи підвищення кваліфікації державних службовців з використанням різних форм навчання;

- розширення мережі підготовки кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру і докторантуру для підвищення наукового рівня діяльності органів державного управління;

- зміцнення матеріально-технічної бази закладів підготовки і підвищення кваліфікації персоналу державної служби, насамперед тих, що навчають керівні кадри.

Таким чином, врахування вищенаведених аспектів дозволить Україні не лише оптимізувати роботу державної служби, а й покращити загальний інтелектуальний рівень працівників державних структур, їх відповідність вимогам часу та зазначеним в законодавстві критеріям. Більш того, зазначені заходи сприятимуть покращенню рівня освітніх структур і закладів, що спрямовані на підготовку державних службовців та найближчого їх кадрового резерву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.
2. Закону України “Про основи державної служби” від 1 січня 1994 р.
3. Авер’янов В. Організація апарату державного управління (структурно-функціональний аспект) – К., 2004.
4. Картузова І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців – К., 2008
5. Титаренко Л. Державна кадрова політика: соціально-психологічний та гуманітарний компоненти удосконалення підготовки управлінських кадрів 2005 року – К., 2006.
6. Олійник А. Організаційно-правові питання забезпечення законодавчої діяльності в Україні – К., 1998.
7. Константій О. Джерела адміністративного права України – Харків, 1997
8. Леліков Г. Організаційно-правові засади формування функціонування державної служби в Україні – К., 2007
9. Козловський В. Морально-психологічний потенціал державних службовців (організаційно-управлінський аспект) – К., 2001.
10. Школик А. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні – К., 2005
11. Яцуба В. Організаційно-правові засади реформування адміністративної системи в Україні – Харків, 2009
12. Продаєвич О. Проходження державної служби в Україні: організаційно-правовий аспект – К., 2007.

УДК 021

ПОДОКОПНАЯ Е.Ю.

г. Киев

РОЛЬ БИБЛИОТЕК В ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

“Библиотека – это что-то вроде магического кабинета. Там заколдованы лучшие души человечества, но они ожидают нашего слова, чтобы выйти из немоты. Мы должны открыть книгу, и тогда они очнутся”.

Хорхе Луис Борхес

Ключевым пунктом международных программ и деклараций ООН, ЮНЕСКО, Совета Европы, международных и профессиональных библиотечных организаций выступает принцип общедоступности инфор-

мации, реализации прав каждого человека на информацию. Именно гарантия интеллектуальной и информационной свободы личности стала основополагающей идеей во взглядах ученых всего мира, фундамен-

том для инновационных проектов библиотек. В современных условиях в деятельности библиотек всех видов и типов изменились приоритеты, связанные с доступом к знаниям и расширением номенклатуры библиотечных услуг.

Развитые зарубежные страны уже не одно десятилетие сталкиваются с проблемой информационного взрыва и повышением роли информации во всех сферах жизни современного общества, а также с информационным кризисом, связанным с несовершенной системой поиска и предоставления информационного продукта потребителям.

Развитие автоматизации и внедрение новых информационных технологий способствовали активизации библиотечных исследований, разработок в области усовершенствования и модернизации работы библиотек, которые выступают важным средством в формировании комфортной информационной среды с высокой концентрацией информационного продукта.

До недавнего времени модернизация библиотек концентрировалась, главным образом, вокруг автоматизации внутренних процессов. Сейчас же интегральные решения позволяют охватить все аспекты деятельности библиотеки, что помогает улучшить управление локальными библиотечными фондами, повысить качество обслуживания читателей. К тому же, значение библиотеки теперь определяется не только размером фонда, но и многообразием услуг, которые она может предоставить читателю. Первоочередной задачей библиотек является удовлетворение читательских потребностей, индивидуализация обслуживания.

Переосмысление основ библиотечно-информационного обслуживания базируется на изучении специфики информационных потребностей, степени их удовлетворения, уровня научно- информационной культуры потребителей. Происходит переосмысление функций библиотеки в эпоху информатизации общества и перехода от управления потоками и массивами документов к управлению самой информацией. В связи с этим актуальным является создание индивидуализированных систем обслуживания, которые удовлетворяют каждого потребителя, учитывают общее и индивидуальное в его интересах. Это стало возможным благодаря электронным технологиям, когда читатель может получать информацию, не посещая библиотеку.

Мировая практика показывает, что главной в библиотечной практике становится не политика накопления фондов, а политика приобретения метаинформации, то есть информации об информации, электронной информации.

Библиотеки уделяют все больше внимания приобретению разных средств обеспечения доступа к информации, например баз данных (БД) на компакт-дисках, а также организации аналитико-синтетической переработки информации и передачи ее на расстояние.

Положительной является и такая новая тенденция в информационном обслуживании потребителей, как переход от формирования БД для широкого круга абонентов к организации специализированных, почти персональных баз данных или информационных систем. Такие БД учитывают разнообразные аспекты информационных потребностей определенного заказчика – от тематики, вида изданий, хронологии, до лингвистических приоритетов, записи и структуры, формата обмена информацией и т.п.

Крупнейшие библиотеки мира, такие как Британская библиотека, Библиотека Конгресса США, Национальная библиотека Франции, Национальная парламентская библиотека Японии, имея большой опыт использования и организации ЭК, постоянно занимаются его усовершенствованием [2, 3, 4]. Этот вид услуг, предоставляемый пользователям, как в стенах библиотеки, так и за ее пределами, имеет тенденцию постоянного обновления, усовершенствования и внедрения новейших технологий.

В Национальной библиотеке Украины им. В.И. Вернадского в рамках ведомственной темы “Информационные технологии в системе инновационной деятельности научной библиотеки” продолжено исследование эффективности использования ЭК. Осуществляется постоянное наблюдение за техникой работы пользователей ЭК, производится сбор данных о наиболее активных категориях пользователей, анализируются динамика их информационных потребностей и степень удовлетворения, изучается влияние фоновых факторов на тематику информационных запросов. Это дает возможность определить закономерности эволюции читательских потребностей и разработать рекомендации относительно усовершенствования поисковых возможностей ЭК, политику комплектования фондов и расширения спектра услуг. На основе анализа результатов исследования составлены рекомендации для отдела комплектования и центра компьютерных технологий, которые нашли свое воплощение на практике.

В контексте современного развития компьютеризации и телекоммуникационной связи одним из наиболее приоритетных видов сервисных услуг остается электронная доставка документов (ЭДД). Сервис с помощью ЭДЦ позволяет значительно сократить временные рамки получения информации пользователем. И хотя ЭДД является частью традиционной библиотечной технологии, с появлением электронных ресурсов, электронных библиотек этот вид библиотечного сервиса приобретает качественно новое значение. На современном этапе ЭДД – одна из основных составных библиотечного партнерства.

Практика национальных библиотек показывает, что качество обслуживания в значительной мере зависит от нововведений в структуру и организацию пространственной среды библиотек. В читательских зонах разрабатываются разные варианты читательских

мест: от бесплатного места со стандартным набором современной техники до платного, которое оборудуется для исследовательской и редакторской работы ученого.

Для большинства национальных библиотек (НБ) характерным является переход к функциональной или комбинированной структуре. В качестве примера может служить опыт Британской библиотеки, где были объединены фонды гуманитарных, естественных и технических наук, что значительно расширило межотраслевое и многоотраслевое их использования. Доступ ко всем фондам ведется через одну автоматизированную кафедру выдачи. Такая тенденция характерна для НБ Франции, Германии и соответствует потребностям современной науки, развитие которой испытывает интеграционные процессы.

Соответственно информационным изменениям в обществе меняется качество обслуживания в библиотеке, возникает необходимость расширения сферы ее влияния. В библиотеки вливаются новые категории пользователей, информационные потребности которых связаны с бизнесом, предпринимательской деятельностью, маркетингом, менеджментом и т. п., что побуждает библиотечные учреждения к поиску новых форм и методов организации обслуживания, внедрения новых видов библиотечных услуг. В последние годы довольно распространённым стало понятие “интеллектуальное библиотечное строение”, в которое вкладывается идея отношения к пользователю как к главной фигуре в библиотеке, активизации роли библиотечаря в повышении качества обслуживания, модернизации самой библиотеки на основе внедрения технического интеллекта.

Примером применения новой концепции обслуживания являются Информационный центр имени Жоржа Помпиду в Париже, НБ Германии во Франкфурте, где гибкая система зон обслуживания без стен и перегородок, открытый фонд в читальных залах разрешают осуществлять быстрый доступ к информации.

Важными факторами реализации принципа интеллектуальной и информационной свободы являются: организация широкого взаимного использования библиотечных ресурсов, как в отдельном регионе, так и в международном масштабе; внедрение новых информационных технологий, средств автоматизации и телекоммуникации; создание справочно-поискового аппарата на фонды определенной группы или системы библиотек, баз и банков данных с интерактивным доступом; обучение читателей самостоятельной работе на ПЭВМ.

К разряду инновационных в последнее время можно отнести новые ориентиры по координации библиотечной деятельности, направленные на оптимизацию общего использования информационных ресурсов и обслуживания читателей.

Одной из основных идей, которая сейчас активно реализуется во многих странах мира, является идея новой библиотечной кооперации. Осознание необ-

ходимости создания единого информационного пространства, которое объединяет мировые интеллектуальные ресурсы, относится еще к середине XIX столетия, откуда берут начало такие виды взаимодействия библиотек как международный абонемент и развитие международного книгообмена. Благодаря высокому уровню оснащения электронными и телекоммуникационными средствами созданы условия для мобильного реагирования библиотек на информационные потребности пользователей, их оперативного удовлетворения на основе свободного доступа к локальным и мировым информационным ресурсам.

Сотрудничество на международном уровне осуществляется, главным образом, в рамках программ ЮНИСИСТ, НАТИС, УБО, ЮАП. Основной целью каждой из них является организация информационных сетей, полный библиографический учет произведений печати в каждой стране и обеспечение общей доступности изданий для всех и каждого в любой части земного шара.

Опыт крупнейших библиотек мира – Национальной библиотеки Франции, Британской библиотеки, библиотечных объединений США и др. доказывает успешность реализации библиотечных проектов относительно взаимодействия библиотек мира.

Особенно остро проблема кооперации и координации стоит не только перед библиотеками развитых стран, но, в первую очередь, в странах с переходной экономикой.

Сейчас активно разрабатываются и внедряются программы по организации взаимного использования информационных ресурсов библиотек в странах СНГ, о чем свидетельствуют публикации в профессиональных изданиях. В Украине действуют единые отраслевые справочно-информационные фонды по сельскому хозяйству и медицине. В них входят специализированные библиотеки и отраслевые органы научной информации.

Реализация в НБ таких корпоративных проектов, как: “Национальная электронная библиотека Украины”, “Система электронных изданий “Библиотека – обществу”, “Национальный формат представления библиографических данных”, “Интернет-портал социогуманитарных наук” и др. направлены на усиление межбиблиотечного взаимодействия для улучшения информационного обеспечения пользователей библиотек и общества в целом и, безусловно, несет в себе инновационные элементы.

Анализ новейших тенденций в развитии информационно-библиотечного обслуживания национальных библиотек мира показывает, что динамизм социально-экономической жизни, информатизация общества, возрастание научного и культурного уровня людей, информационных потребностей обуславливают необходимость трансформации работы библиотек. Однако внедрение инновационного опыта

должно проходить с учётом национальных традиций, а также готовности библиотекарей и общества к коренным изменениям.

Творческое восприятие опыта совершенствования библиотечно-информационного обслуживания, накопленного мировым библиотечным сообществом – неотъемлемое условие успешной реализации инновационных проектов и библиотечных программ, взаимообогащения культур.

ЛИТЕРАТУРА

1. Багрова И. Ю. Стратегический менеджмент: опыт национальных библиотек Европы. Международный семинар в РГБ // Библиотековедение. – 2003. – № 5. – С. 84-89.
2. Березина Н. Е. Британская библиотека – читателям // Библиотековедение. – 2002. – №2. – С. 88-94.
3. Библиотека в эпоху перемен [Электронный ресурс]: философско-культурологические и информационные аспекты: Информ. сб. – Вып. 2 (26): Библиотека в контексте административных реформ. – М.: РГБ, 2005
4. Гальцева Т. Е. Изучение запросов пользователей автоматизированной информационно-поисковой системы // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 3-й междунар. конф. "Крым-96". – Судак, 1-9 июня, 1996 г. – Т. 2. – С. 293-295.
5. Дворкина М. Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность. – Г., 2002. – 43 с.

6. Ивина Н. Ф. Библиографическое сотрудничество национальных библиотек в Европе // Проблемы национальных библиотек и региональных библиотечных центров. – СПб., 1997. – Вып. 4. – С. 210-218.

7. Каліберда Н. Ю. Організаційні структури обслуговування в національних бібліотеках (Огляд) // Бібл. вісн. – 1998. – № 2. – С. 13-18.

8. Кулиш О. Н. Современные библиотечные технологии в обслуживании и новые здания библиотек // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 5-й междунар. конф. "Крым-98". – Судак, 6-14 июня 1998. – Т. 1. – С. 96-99.

9. Недашковская Т. А. Библиотечная стажировка в Париже [Электронный ресурс] I, Библиотеки за рубежом. – 1996. – № 3. – Режим доступа: <http://www.libfl.ru/win/nzb96.3.html> – Загл. с экрана.

10. Недашковская Т. А. Организация библиотечного обслуживания в новом комплексе национальной библиотеки Франции // Библиотеки за рубежом. – 2000. – С. 4-14.

11. Полякова И. А. Библиотеки Украины на пути создания системы деловой и коммерческой информации // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Материалы 5-й междунар. конф. "Крым-98". – Судак, 6-14 июня, 1998. – Т. 1. – С. 318-321.

12. Федоров В. В. Консолидация библиотек – путь в новое тысячелетие // Научн. в техн. б-ки. – 2000. – № 1. – С. 36-43.

13. Шенина С. А. Внедрение новых технологий в обслуживание читателей: проблемы и преимущества // Научн. и техн. б-ки. – 2000. – № 2. – С. 75-80.

УДК 37.01:007

СТРЕЛЬНИКОВ М.А.

м. Ніжин

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ: LEARNING MANAGEMENT SYSTEM TA WIKIWIKI

Друкарська книга стала першим в історії засобом масової інформації, що дозволив передавати знання і досвід з покоління в покоління в доступному, довговічному і достатньо компактному вигляді. І до цього дня книга залишається основою всіх видів навчання. Багато століть освітній процес будувався заочною схемою: "вчитель- учні" або "лектор-студенти". Проте існувало і заочне навчання: форма організації учбового процесу для осіб, що поєднують здобування освіти з професійною трудовою діяльністю. Сучаснішою формою заочного навчання у наш час стала дистанційна форма навчання – отримання освітніх послуг майже без відвідування вищого навчального закладу, за допомогою сучасних інформаційно-освітніх технологій і систем телекомунікації, таких як електронна пошта, телебачення та Інтернет. Широке розповсюдження персональних комп'ютерів і створення глобальної мережі Інтернет створило абсолютно нові можливості в сучасній системі освіти.

У країнах Заходу все більшою популярною стає "віртуальна" освіта – сучасна форма заочного-дистанційного навчання. У таких ВНЗ студенти спілкуються з викладачами і кафедрами переважно за допомогою інформаційно-комунікаційних мереж. Очевидно, нова інформаційно-комунікаційна мережа грає домінуючу роль в процесі навчання, надає рівні можливості здобування освіти для всіх охочих вчитися. За матеріалами проекту "Концепція створення і розвитку системи дистанційної освіти": під дистанційною освітою розуміється комплекс освітніх послуг, що надаються широким верствам населення в країні і за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну учбовою інформацією на відстані. Водночас необхідною для функціонування комп'ютерної техніки є розробка новітніх програмних засобів, які не просто надають можливість отримати матеріал для навчання а на якісно новому рівні репрезентують навчальні предметні середовища, котрі вбирають у себе логіку й структурованість програмно-методичних комплексів і комп'ютеризованих курсів, обсяг інформації і способи її передачі. Одним з напрямків розробки новітніх програмних засобів є системи управління навчанням або так звані віртуальні середовища навчання.

ються з викладачами і кафедрами переважно за допомогою інформаційно-комунікаційних мереж. Очевидно, нова інформаційно-комунікаційна мережа грає домінуючу роль в процесі навчання, надає рівні можливості здобування освіти для всіх охочих вчитися. За матеріалами проекту "Концепція створення і розвитку системи дистанційної освіти": під дистанційною освітою розуміється комплекс освітніх послуг, що надаються широким верствам населення в країні і за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну учбовою інформацією на відстані. Водночас необхідною для функціонування комп'ютерної техніки є розробка новітніх програмних засобів, які не просто надають можливість отримати матеріал для навчання а на якісно новому рівні репрезентують навчальні предметні середовища, котрі вбирають у себе логіку й структурованість програмно-методичних комплексів і комп'ютеризованих курсів, обсяг інформації і способи її передачі. Одним з напрямків розробки новітніх програмних засобів є системи управління навчанням або так звані віртуальні середовища навчання.

В англomовній літературі можна зустріти наступні аббревіатури систем управління навчанням:

- LMS – Learning Management System (система управління навчанням);
- CMS – Course Management System (система управління курсами);
- LCMS – Learning Content Management System (система управління учбовим матеріалом);
- MLE – Managed Learning Environment (оболонка для управління навчанням);
- LSS – Learning Support System (система підтримки навчання);
- LP – Learning Platform (освітня платформа);
- VLE – Virtual Learning Environments (віртуальні середовища навчання).

Найпоширенішими є LMS і CMS.

Система управління навчанням або LMS є основою, на якій будується весь процес навчання. Це одночасно інфраструктура і база даних, яка дозволяє одержувати оперативну оцінку знань і навиків кожного і при цьому забезпечувати ефективний контроль процесу навчання. Вона включає підсистему тестування і звітності, що дає можливість оцінювати і аналізувати ступінь професійної придатності і ефективності всього процесу навчання.

LMS необхідна для вирішення наступних задач:

- надання учбового контенту
- контроль використання учбових ресурсів
- управління навчанням окремих слухачів і груп
- звітність по процесу навчання
- оцінка існуючих і придбаних навичок
- планування всіх видів і стадій навчання і складання індивідуальних учбових планів
- оцінка ефективності програми навчання організації

З одного боку LMS служить оболонкою доступу користувачів до змісту учбових програм і курсів, з другого боку вона дозволяє адміністратору навчання здійснювати оперативний контроль над процесом навчання в цілому. Це досягається за рахунок розмежування прав доступу до системи.

Сучасні поширені системи управління навчанням:

1. MOODLE – Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment. Дизайн і розробка домінуючої системи Moodle визначаються особливою філософією навчання, яку можна коротко назвати “педагогіка соціального конструкторизму” (social constructionist pedagogy). Офіційний сайт: www.moodle.org

2. Claroline. Додаток був створений в Бельгії інституті педагогіки і мультимедіа католицького університету в Лувене. Офіційний сайт: www.claroline.net.

3. Dokeos. Платформа побудови сайтів дистанційного навчання, заснована на вітці (fork) Claroline. Вітка є клоном вільно поширюваного програмного продукту, створеним з метою змінити додаток-оригінал в тому або іншому напрямі. Прикладом реалізації Dokeos можна назвати сайт www.ugent.be/en Офіційний сайт: www.dokeos.com

4. Atutor. Система створена канадськими розробниками. Включає весь необхідний e-learning інструментарій. Офіційний сайт: www.atutor.ca

5. LAMS. Learning Activity Management System – “Система управління послідовністю учбових дій”. LAMS є революційно новим додатком для створення і управління електронними освітніми ресурсами. Вона надає викладачу інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для створення освітнього контенту, який може включати різні індивідуальні завдання, завдання для групової роботи і фронтальну роботу з групою навчаних. Офіційний сайт: <http://www.lamscommunity.org>

6. OLAT. Розробка системи почалася ще в 1999 році в University Zurich, Switzerland, де вона є основною освітньою платформою електронного навчання. Офіційний сайт: <http://www.olat.org>

7. ILIAS, SAKAI, OpenACS, LRN, COSE, LON-CAPA, ELEDGE, Colloquia, OpenLMS, Manhattan Virtual Classroom, DodeboLMS, Acollab. В більшості випадків використовуються мови додатків: PERL, PHP, Java, СУБД: MySQL на основі GNU General Public License (GPL)

І хоча система управління навчанням, або як ще називають: віртуальне середовище навчання – програмний засіб, що управляє навчальною та освітньою діяльністю, все ж дана система рано чи пізно стає досить громізкою та складною, а тому на її місце приходять більш прості системи – такі як ВікіВікі.

Вікі (wiki) – це колекція взаємозв’язаних між собою записів. Спочатку творець технології Вард Каннінгем називав додаток середовищем для швидкої гіпертекстової взаємодії. Потім як назва прижився термін ВікіВікіВеб, що на гавайській мові означає “швидко-швидко”.

Переваги системи:

- при використанні Вікі людина може не піклуватися про використання команд мови гіпертекстової розмітки;

- реалізована радикальна модель колективного гіпертексту, коли можливість створення і редагування будь-якого запису надана кожному з членів мережного співтовариства;

- Вікі дотримується іншої ідеології створення нових сторінок, ніж та, до якої ми звикли при побудові веб-сайтів;

- Вікі та схожі з нею середовища створення колективних гіпертекстів можуть служити і персональними інформаційними менеджерами і базами даних – сховищами колективного досвіду. У випадку колективного використання, бази даних Вікі є моделями систем, що самоорганізуються;

- сторінки МедіаВікі формують Scale-free network – безмасштабну мережу, де розподіл зв’язків вузлів і основні властивості мережі не залежать від розміру самої мережі.

Нажаль процес інформатизації освіти в Україні здійснюється суперечливо й багато в чому не послідовно. Причому, мова йде не лише про матеріальну чи фінансову сторону справи, але й про вчасне та вдале

застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, систем управління навчанням та віртуальних мереж, психолого-педагогічний супровід, формування базового пласту якого в Україні ще не завершено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олійник А.І. "Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті". Дисерта-

ція на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2008.

2. <http://www.acadex.kiev.ua/>

3. <http://en.wikipedia.org/>

4. <http://www.dokeos.com/>

5. <http://ifets.ieee.org/russian/>

6. <http://www.ua5.org/technol/>

7. <http://www.uhl-edu.kiev.ua/>

УДК 37.011

СТРУК В.

Наук. керівник: СЕМЕНЮК К.С., к.філос.н.

м. Київ

ІДЕЇ АНТРОПОЛОГІЗМУ В ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ НАВЧАННЯ

У сучасних глобальних перетвореннях значення проблем людини актуалізується в цілому комплексі питань, найважливішими з яких є питання освіти та педагогіки. Зміна методологічної орієнтації освіти – з формування особистості на стратегію її розвитку й саморозвитку – вимагає від педагогічної теорії і практики зосередження уваги на осмисленні природи людини, її внутрішнього світу, на закономірних зв'язках цього світу з усіма зовнішніми впливами, на створенні гуманних відносин в освітньому середовищі. Ці завдання певною мірою реалізуються в різних напрямках модернізації освіти: диференціації, диверсифікації, багаторівневості, фундаменталізації, комп'ютеризації, індивідуалізації, безперервності, гуманізації і гуманітаризації, які вважаються необхідною вимогою нового тисячоліття і які зазначені в основних документах, прийнятих у рамках Болонського процесу.

За мету дослідження визначимо основні характеристики антропологізму в освіті, проаналізувати освітній досвід розробки й впровадження антропологічних інновацій, розкрити принципи і критерії реалізації педагогічного антропологізму в навчанні.

Об'єктом дослідження є теоретико-методологічні основи еволюції освіти.

Предметом дослідження є систематизація ідей і змістової основи педагогічної антропології для обґрунтування принципів використання антропологізму як чинника інноваційних технологій навчання.

Визначення антропології і антропологізму як змістових характеристик філософської культури людства, що визнають людину цілісною, універсальною, біосоціальною й духовною істотою, яка є "мірою всіх речей", обумовило розгляд антропологізму не тільки як сукупності концепцій, але й як способу дослідження проблем людини. Отже, антропологічний підхід як педагогічну категорію можна розуміти як методологію гуманістичної педагогіки й саморозвитку особистості, ядром якої є діалектична єдність освіти як соціально-педагогічного феномена й особистості, яка навчається і має можливості самореалізації і впливу на усі складові педаго-

гічного процесу. Антропологічний фактор в освіті у категоріальному плані виступає як її системний чинник, як знання, розуміння біосоціальних, духовних феноменів людини й реалізація в науково-педагогічному процесі технологій, способів, що активізують особистість до розвитку й саморозвитку[1].

Дослідники визначають антропологічний фактор, як атрибут, з погляду відповідності навчання й виховання соціогенетичності, біогенетичності, психогенетичності людини, яка навчається[2]. Якщо розглядати вияви антропогенного чинника з погляду соціогенетичності, то необхідно вивчити основні шляхи пристосування до середовища навчання й індивідуального засвоєння інструментарію пізнання. Аналіз біогенетичності людини дозволяє розглянути її онтогенез і філогенез, а відповідно, загальне й особливе, їхній взаємозв'язок і екстраполювати ці дані на розуміння антропогенного чинника у взаємозв'язку з освітніми процесами. Психогенетична, когнітивістська характеристики конкретизують антропологічний фактор ознакою суб'єктності.

Антропологізм як інтегральний вектор освітнього простору, враховуючи міждисциплінарний підхід у педагогічному процесі, є зорієнтованим на підготовку "цілісної людини" в єдності її біологічних, політико-громадських, професійних, соціокультурних і духовних феноменів. Він забезпечує активність дій суб'єктів педагогічного процесу, спрямованість педагогічних технологій на саморозвиток, відповідність педагогічного впливу природі учня. Головними принципами реалізації інноваційних педагогічних технологій стають у цьому контексті культура виховання і виховання культури; створення сприятливих соціальних умов для успішного розвитку і саморозвитку учня; організація педагогічного впливу, узгодженого з постійно змінюваними природними й внутрішньоособистісними умовами тощо.

Антропологізм є теоретико-методологічною основою змісту технологічних компонентів педагогічних інновацій, оскільки він надає інтегроване, системати-

зоване знання про всі процеси буття людини, яка навчається, і поєднує суперечливі тенденції її пізнання – природного, наукового, експериментального, розумового й герменевтичного[3].

Антропологічний підхід відкриває широкі можливості для новаторства й інновацій в освітньо-інформаційному просторі, оскільки нові інформаційні технології спираються на внутрішні особистісні потенції індивіда (свідомість, активність, самостійність, креативність тощо) і надають можливість компенсувати природно-соціальну обмеженість реалізації сенситивності окремих індивідів (дистанційне, Internet-навчання), зокрема учням, які проживають у віддалених від культурних осередків районах, інвалідам, дорослим, які здійснюють перепідготовку. Метою навчання і виховання замість формування людини для колективу і через колектив стає конструктивна зміна суспільства, а тому головне завдання освіти полягає в створенні умов для саморозвитку особистості, коли формуються нові характеристики знань: широта, універсальність, гнучкість, еволюційність, мобільність тощо, коли школа стає складною соціокультурною організацією, що впливає на учня не тільки і не стільки знаннями, скільки укладом життєдіяльності, орієнтує на соціокультурні ідеали суспільства й особистості, де вчителю необхідно постійно зіставляти ідеали, що існують у його мисленні, з реальністю, і бути спроможним перебудовувати їх відповідно до еталонів розуміння дитини і її природи.

Для всіх інститутів виховання антропологізм визнає головним пріоритетом самостійність і активність дитини: вибір засобів виховання узгоджується з проектом життя дитини зараз і в майбутньому, відносини “дитина – дорослий” спираються на ідеї, які враховують інтереси дитячої соціальної групи та її зв’язок з усіма сферами суспільно-культурного життя; “лейтмотивом” внутрішнього світу дитини є любов як першооснова всього; особистість дитини, яка розвивається, повинна досягти самостійності в думках, у пошуках, у діяльності; ставлення дитини до дорослих і дорослих до неї будується на основі підтримки дитини з опорою на допитливість, ризик, щирість, самовідкриття, потяг до іншої людини тощо[4].

Знання природи людини і, насамперед дитини, дає підстави вважати, що в розвитку будь-якого учня спостерігаються як процеси, що повторюють еволюцію людини як виду, так і ті, що характеризують індивідуальну історію конкретної людини. Тому діти багато в чому неоднакові, а в силу цього результати розвитку й соціалізації є завжди різними. Звідси робимо висновки, що національні системи навчання і виховання повинні забезпечити для людини, яка навчається, оптимальні умови активного розвитку як у фізичному, так і в соціальному й духовному плані. А для цього педагогічна діяльність має бути своєчасною, оскільки кожен період у житті – це окрема цілісність, самостійність і самоцінність як з сильними, так і з слаб-

кими моментами, що передбачає результатом розвитку дитини зміну людини в цілому, а не тільки психіки й інтелекту.

Антропологізація педагогічного процесу взаємопов’язана з такими методологічними принципами, як цілеспрямованість вивчення особистості, комплексність дослідження особливостей освітньої системи, об’єктивність, динамічність навчання, а також його безперервність. Антропологізм акцентує увагу на певних соціокультурно обумовлених позиціях: пізнання дитини як реального індивіда з притаманними йому слабкими й сильними якостями і як повноцінного суб’єкта наукового пізнання; як змінну соціальну істоту, що знаходиться на конкретному етапі розвитку в процесі глибоких внутрішніх і зовнішніх змін, результати яких можуть бути повністю виявлені лише в майбутньому; як суб’єкта педагогічного процесу, у якому вихователю слід спиратися на базові характеристики конкретного етапу, враховуючи особливості віку й умови життя дитини в родині й у суспільстві[5].

Освітні інновації, головними домінантами яких стають суб’єкт-суб’єктні відносини, гуманність, інтерактивність у навчанні і вихованні тощо, значною мірою притаманні особистісно орієнтованій парадигмі, яка спирається на антропологічні принципи самоцінності, природовідповідності, соціо- і культуровідповідності, амбівалентності людини, яка навчається, а тому вона більш за все відповідає критеріям реалізації педагогічного антропологізму. Вихідним положенням цієї освіти є ідея самоцінності особистості, її духовної суверенності, а метою – формування людини як особистості, творця самої себе і довкілля, розвиток її духовних цінностей.

Антропологічна орієнтація підготовки майбутнього фахівця націлює його на збереження й удосконалення природи людини в процесі навчання й виховання поряд з традиційним набуттям знань, умінь і навичок, що цілком відповідає і потребам вільної творчої особистості. В управлінні процесом професійної діяльності антропологізм наповнює змістову складову професійного розвитку особистості філософією людини, динамічну – професійним розвитком через ідентифікацію до творчої самореалізації, інституційну – організацією позитивного гуманного середовища, технологічну – адекватними формами, методами й засобами реалізації гуманістичного управління.

Антропологічно спрямована підготовка фахівця сприяє розвитку гуманістичного світогляду, складовими якого можна вважати: органічну орієнтованість на кожну людину як на таку, що має певну цінність і невід’ємні права й обов’язки; визнання антропологічних пріоритетів (життя, фізичне й психічне здоров’я дитини, дотримання її прав і свобод тощо); формування ціннісного ставлення до кожного дня й періоду життя, до дитинства як найціннішого часу в розвитку

людини; визнання й органічне сприйняття гуманістичних цілей виховання (цілісний розвиток дитини як особистості, гармонія дитини з природою, суспільством, собою, створення комфортних емоційних умов у освітніх закладах тощо); орієнтація на виховання як на важливий компонент педагогічного процесу, на взаємодію, діалог, взаємний рух дорослого і дитини назустріч один одному; усвідомлення того, що успішно виховувати можна тільки за умов збігу уявлень дорослого й дитини про досконалу людину тощо.

Таким чином, на підставі здійсненого аналізу антропологічного внеску видатних учених, впливових національних шкіл і педагогічного досвіду реалізації антропологічно спрямованої педагогічної діяльності в межах особистісно орієнтованої парадигми освіти, проведеного обґрунтування гуманістичних засад навчання і виховання, а також визначення в категоріальній площині педагогіки понять, які досить часто в науці ідентифікуються (антропологія, антропологізм,

антропологічний підхід, антропоцентризм, антропологічний фактор), доходимо висновку, що антропологізм здатний змінити як мету, орієнтацію, так і всі складові освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аносов І.П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи)// Автореферат дисертації на здобуття наук. ст. д.пед.наук. Київ – 2004
2. Аносов І.П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект: Монографія – К.: Твім інтер, 2003. – 391с.
3. Булатов М. О., Загороднюк В. П., Малеев К. С., Солонько Л. А.. Філософська антропологія в контексті сучасної епохи / Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К.: Стило, 2001. – 245с.
4. Задорожна Л. К. Педагогічна антропологія в соціально-філософському контексті: Автореф. дис... канд. філос. наук: – О., 2007.
5. Коул М. Культурно-историческая психология. Наука будущего. М.: Когито-центр, 1997.

УДК 37.01:007(477)

СТРУКО.

м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВНЗ УКРАЇНИ

Досвід просування інновацій не раз підтверджував істину про те, що нові технології, застосовані для вирішення погано сформульованих і недостатньо досліджених проблем, не тільки не приносять очікуваних результатів, але часто навіть погіршують ситуацію. Щось подібне відбувається зараз в області нових інформаційних технологій в навчанні. Не тільки в нашій країні, але і навіть у високотехнологічних країнах ейфорія поголовної переможної комп'ютеризації часто змінюється розчаруванням, появою нових проблем, часто не менш гострих, ніж ті, які висувалися спочатку.

Важко помилитися, якщо просто сказати, що інформаційні технології треба розвивати в наших навчальних закладах, що це важливо і відставання тут загрожує втратою технологічних орієнтирів як освітньої системи, так і всієї держави.

Керуючись системним підходом при розробці комплексної інформатизації вищого закладу освіти, потрібно розглянути об'єкт інформатизації як відкриту систему. ВНЗ як відкрита система, взаємодіючи із зовнішнім середовищем, "перетворює" зовнішню інформацію, фінансові і трудові ресурси, матеріальні кошти і об'єкти навчання в кадри для потреб, в зростання і розвиток ВНЗ, розширення частки ринку підготовки висококваліфікованих фахівців.

Процес управління ВНЗ можна розглянути як такий, що складається з чотирьох взаємопов'язаних класів функцій:

– планування – формулювання напрямів зусиль усього особистого складу для досягнення загальних цілей ВНЗ;

– організації – створення структур для оптимального виконання робіт і рішення задач ВНЗ;

– мотивації – забезпечення для співробітників і підрозділів засобів задовольняти свої потреби через хорошу роботу;

– контролю – встановлення стандартів, вимірювання досягнутих результатів і коригуючих дій.

Зв'язуючими процесами функцій управління, засобами для їх здійснення є прийняття рішень і комунікації.

Використовуючи як доступні інструменти інформаційних технологій можливості збору, обробки, відображення і передачі інформації, модель інформатизації покликана забезпечити такі функції підтримки управління:

– інформаційне забезпечення прийняття рішень;

– автоматизація планування і управління технологічними процесами;

– підтримка ефективних внутрішніх і зовнішніх комунікацій;

– контроль і моніторинг процесів.

Одним з пріоритетних напрямів в галузі освіти є розвиток технологічних інновацій. Телекомунікації сприяють розширенню освітнього простору, його глобалізації, наданню освітніх послуг незалежно від територіальних і національних кордонів. У свою чергу, технологічні інновації сприяють розвитку неформальної освіти, тобто наданню освітніх послуг соціальними інститутами, для яких освіта не є головною метою (підприємства, музеї тощо).

Ця нова модель освіти згодом отримала назву відкритої. Основою розвитку цієї системи був і зали-

шається один із головних принципів демократичного суспільства – вільний розвиток особистості. Відкрита освіта характеризується насамперед, свободою вибору місця і відкрите планування навчання; свободою вибору часу і темпу навчання, можливістю доступу до всіх рівнів освіти, рух джерела знань до людини.

Одним з найперспективніших шляхів реалізації ідей відкритої освіти є впровадження системи дистанційного навчання з використанням інтернет-технологій. Воно являє собою комплекс освітніх послуг, що надаються широким колам населення в країні та за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, що ґрунтується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок та ін.). Характерною рисою дистанційної освіти є можливість отримувати необхідні знання, користуючись розвинутими інформаційними ресурсами, що надаються сучасними інформаційними технологіями: базами даних і знань, комп'ютерними, в тому числі мультимедіа, навчальними й контролюючими системами, відео- й аудіо-записами, електронними бібліотеками, що разом із традиційними підручниками та посібниками створюють унікальне середовище навчання, доступне широкій аудиторії. Тому істотною перевагою дистанційного навчання є ефективне використання навчальних площ, технічних та транспортних засобів, концентроване та уніфіковане представлення навчальної інформації і мультидоступ до неї, що дозволяє знизити витрати на підготовку фахівців. При цьому знімається проблема нестачі кадрів, оскільки вдало створений навчальний курс може легко транслюватися в інтерактивному режимі на всіх учасників навчання.

Характерні особливості і переваги дистанційного навчання:

Для студентів:

- доступність здобування освіти для порівняно великого числа слухачів, місце мешкання яких віддалене від місця розташування учбового закладу;
- достатня гнучкість у виборі учбового закладу, місця і часу навчання;
- реальна можливість реалізації прискореного варіанту здобування освіти у вузах, що в результаті пов'язане із значною економією часу і грошових коштів;
- дозволяє реалізувати для студента індивідуальну учбову програму і індивідуальний учбовий план. Можна самостійно вибирати послідовність вивчення предметів і темп їх вивчення;
- система оцінки знань – об'єктивна і незалежна від викладача;
- відсутність проблем придбання учбових матеріалів і допомоги. Студент отримує доступ до комплексу необхідних учбових матеріалів у сучасному електронному вигляді безпосередньо з програм навчального середовища;
- е-студент дистанційної форми навчання отримує ті ж самі знання, що і студент, який відвідує очні заняття. Єдиною відмінністю є те, що для дистанційного

навчання потрібно бути дисциплінованим за характером. В даному випадку багато чого залежить від настрою і завзятості студента. Фахівець-викладач може відповісти на питання того, хто навчається, тільки тоді, коли ці питання коректно поставлені. А грамотні питання з'являються саме тоді, коли студент вивчає тему не поверхнево, а прагнучи дійти до суті.

– підвищується творчий і інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння взаємодіяти з комп'ютерною технікою і освоюючи новітні інформаційні технології.

Для викладачів:

- вільний графік, оскільки аудиторні заняття зведені до мінімуму або повністю відсутні;
- можливість автоматизувати систему оцінки знань;
- одночасно проводити навчання по декількох дисциплінах і в різних учбових закладах;
- використання сучасних мультимедійних технологій в учбових матеріалах, що не завжди можливо при аудиторних заняттях;
- синхронне або асинхронне спілкування студентів між собою і з викладачем. Синхронне спілкування може реалізовуватися за допомогою відео конференцій, асинхронне спілкування можливе через електронне листування. Таким чином, здійснюється взаємодія викладача з аудиторією слухачів курсу.

Для учбових закладів:

- залучення висококласних викладачів незалежно від їх місця мешкання;
- кількість студентів може бути у багато разів більшою, ніж при традиційних видах навчання. Збільшення чисельності студентів, які одержують очну освіту, прямо пропорційно зростанню додаткових фінансових витрат і обмежено масштабами самого учбового закладу, тоді як зростання кількості слухачів дистанційних курсів вимагає значно менше фінансових вкладень і не залежить від розмірів учбової установи;
- економія коштів на проведенні учбового процесу з використанням сучасних дорогих мультимедійних проекторів, камер та іншого устаткування. Таке устаткування потрібно тільки для підготовки учбових матеріалів дистанційного курсу;
- значне вивільнення аудиторного фонду;
- економія витрат на експлуатаційних витратах і відповідно комунальних платежах;
- вирівнювання інфраструктури освітнього комплексу по всій території країни та інтеграція в світовий освітній простір.

Тому дистанційне навчання при умові здійснення ретельної професійної підготовки учбових планів і графіків, методичних і учбових матеріалів, дає можливість здобування освіти високої якості, на рівні денного очного навчання і більш високого рівня.

У Європі ведучим є Французький національний центр дистанційного навчання (CEND). Кількість учбових курсів – 2,5 тисяч, кількість користувачів – 350 тисяч, філії в 120 країнах світу, 5 тисяч викладачів беруть

участь в розробці учбових курсів і освітньої діяльності. Технічні засоби, які використовуються в організації роботи CEND, включають супутникове телебачення, відео – та аудіо касети, електронну пошту, Internet, а також традиційні літературні джерела.

Інші центри дистанційної освіти в Європі – це Національний університет дистанційної освіти (UNED) в Іспанії (58 учбових центрів в країні, 9 за кордоном) і Балтійський університет (BU) з штаб-квартирою в Стокгольмі, який об'єднує 10 країн Балтійського регіону.

Для ВНЗ України впровадження дистанційної форми навчання є життєво необхідним кроком, щоб отримати нових абітурієнтів у світлі наступних даних:

кількість випускників у 2010 році – на 30 тисяч осіб менше попереднього;

кількість випускників в 2012 році – понад 200 тисяч осіб;

держзамовлення – 145 тисяч місць, а кількість вступних місць – близько 400 тисяч місць.

Тому використання нової форми навчання дасть змогу охопити інші вікові категорії населення та залучити їх в якості студентів.

Крім того використання новітніх інформаційних технологій дає можливість суттєво знизити затрати. Хоча частка витрат на IT і складає від 5% до 20%, але після впровадження навіть одного модуля CRM з ERP-системи економія коштів наступна:

– зниження операційних та управлінських витрат на 15–20%;

– економії оборотних коштів – від 3 до 5%;

– скорочення циклу реалізації послуг на 25–30%;

– зниження комерційних витрат на 30–35%.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журнал "Інформаційні технології. Аналітичні матеріали" № 11. – К.: 2010.
2. Колмогоров В.П., Малитиков Е.М., Карпенко М.П. Теоретические и практические аспекты развития дистанционного образования в Российской Федерации // Образование. – 2000.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. – К.: КПІ, 2000.
4. Крилов І. В. "Інформаційні технології: теорія і практика", М.: "Центр", 2006 р.
5. <http://www.microsoft.com>
6. <http://www.techdays.in.ua>

УДК 378.016:81'243:371.133

ТУКІНА І.

м. Запоріжжя

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТА ІНШИХ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Робота присвячена проблемі використання комп'ютерних та інших аудіовізуальних технологій на заняттях з іноземних мов. Мета – дослідити роль даних технологій у сфері вивчення іноземних мов.

Іноземна мова – це явище, до якого треба звикати, і йдеться не про логіку і пам'ять, а про формування навичок. Попит на знання іноземних мов у наші дні надзвичайно великий. Вивчення кращого зарубіжного досвіду у цій царині є актуальним та доречним. Сучасний історичний етап розвитку світової спільноти, зумовлює розглядати іноземну мову важливим механізмом порозуміння народів і націй у різноманітних сферах життєдіяльності.

Оскільки мова залишається єдиною універсальною базою мислення, знання іноземної мови слід розглядати з погляду вдосконалення інтелектуальних здібностей (пам'яті, уяви, критичного, логічного, креативного мислення). На думку Ю. А. Гопана, на основі розвинених інтелектуальних здібностей відбувається процес формування творчих здібностей, бо творчість є найвищим виявом розвитку людського розуму [1]. Творча здібність – це здатність дивувати і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях.

Новітні інформаційні технології стрімко ввірвалися в усі сфери життя, стали такою ж реальністю, як телефонний зв'язок чи подорож літаком. Як зазначає

В. Андрущенко, інформаційні технології спрощують спілкування та співпрацю, стають визначальними в економіці та на виробництві, культурі та мистецтві, науці та освіті [2]. Суспільство, яке дбає про своє майбутнє, має усвідомити колосальні можливості нових інформаційних технологій і навчитися грамотно застосовувати їх. Насамперед в освіті.

Під засобами нових інформаційних технологій В. Андрущенко має на увазі "програмно-апаратні засоби і пристрої", що функціонують на базі мікропроцесорної техніки, сучасних засобів і систем телекомунікацій, інформаційного обміну, аудіотехніки, відеотехніки, забезпечуючи операції зі збору, продукуванню, накопиченню, зберіганню, обробки, передачі інформації" [2, с. 5–6].

До засобів і систем нових інформаційних технологій, які використовуються і можуть бути потенційно використані у вивченні іноземних мов, належать: комп'ютери всіх класів, дисплей, принтер, пам'ять, пристрій введення мови в комп'ютер, сканер, клавіатура, бази даних і знань, відео текст, ролик, телетекст, ТВ – інформ, модем, комп'ютерні мережі, експертні навчальні системи, пристрої виводу графічної інформації, гіпертекстові системи, телебачення, телефон, факс, телеконференції, електронна дошка оголошень, програмні засоби навігації в Інтернеті, автоматизовані

бібліотеки, редакційно-видавничі системи CD-ROM, системи розпізнавання тексту, програмні комплекси, системи [3].

Мультимедіа і гіпермедіа також відіграють велику роль у вивченні іноземних мов. Мультимедіа – виступи з опорою на мультимедіа-презентації, які підвищують ефективність комунікації доповідача з аудиторією. Гіпермедіа твори – це аналоги текстового рукописного твору, які містять створені студентами у співпраці з вчителем – предметником, учителем інформатики [4].

Працює медіатека та відеотека. У цій робочій зоні, як підкреслює І. Дудка, формується фонд навчальних відеозаписів, роликів, аудіо записів, комп'ютерних програм і організовуються місця для індивідуальної та групової роботи з відеоінформацією [3]. Це веде до інтенсивного навчання іноземних мов, зростання рівня професійної майстерності і забезпечує умови для підвищення мотивації навчання та якості знань.

Компоненту подій фільму, на думку Т. Гусака і О. Малінко, необхідно приділяти значну увагу, тому що середовище, оточення не можуть бути пасивними, вони органічно пов'язані з темою, з сюжетом і мають певну драматичну силу [5]. Показ кінофільмів прискорює формування мовленнєвих навичок і умінь, активізує пізнавальну діяльність студентів, розширює їх кругозір. Т. Яхнюк підкреслює, що демонстрація фільмів є одним з ефективних засобів у процесі інтенсифікованого навчання [6].

Згідно Близнюка, відео фрагмент – це екранізація не всього художнього твору, а лише згустку найдраматичніших подій, подій, які є найважливішими для розвитку сюжету, для характеристики головних героїв, для визначення стилю письменника, зокрема мови твору [7]. За допомогою відео фрагментів можна позбавити будь-який етап заняття – його організаційну частину, перевірку і корекцію знань, вивчення нового матеріалу.

Основне завдання відео фрагментів як засобу інтенсивного навчання іноземних мов – сприяти якісному виконанню програми з іноземної мови та літератури з мінімальною затратою часу на підготовку та реалізацію мети. Ефективність цього засобу навчання іноземної мови забезпечують технічні можливості відео, які дозволяють зупиняти та повторювати дію.

На даний час комп'ютерні технології викликають інтерес у молоді, стимулюють їх пізнавально – творчу активність, дають можливість індивідуалізувати процес пізнання і вивчення іноземних мов. Доцільно використовувати електронні енциклопедії для забезпечення більшої ефективності у вивченні іноземних мов та збагачення матеріалу. На думку О. О. Грецької, електронні енциклопедії сприяють розвитку пізнавальної і дослідної діяльності осіб, а також забезпечують підтримку інтересу до вивчення обраної теми завдяки оригінальним способам подачі тексту на екран, їх художньому оформленню [8]. Робота з електронними енциклопедіями значно економить час, витрачений на

пошук та обробку інформації, вони компактні і зручні в користуванні.

Поглибити вивчення іноземної мови можна також через використання Internet для отримання потрібної інформації та її аналізу, здійснення досліджень, участі у веб-проектах та публікації самостійно розроблених матеріалів [4].

Все вище викладене веде до інтенсивного зростання майстерності у іноземних мовах і забезпечує умови для підвищення мотивації навчання та якості знань.

Зростаючий інтерес громадян різних вікових категорій, соціальних прошарків та професійних галузей до вивчення іноземної мови, зумовлює популярність курсів, гуртків, організацій, де можливе вивчення іноземних мов.

Я відвідую гурток з вивчення польської мови. Ми беремо участь у лекційних та практичних заняттях, організовуємо свята, конкурси, змагання, вистави. У 2009 році був проведений конкурс на кращий відеоролик на тему “Рідне місто Запоріжжя”. Для здійснення цього завдання нам знадобилося таке обладнання як відеокамера і комп'ютер.

Уся робота над роликом поділялася на три великі етапи:

- Підготовка до знімання відеоролика, закріплення пройденного матеріалу за темою “Моє рідне місто” і опрацювання додаткового;
- Знімання фрагментів відеоролика з настановою на повне охоплення їх змісту;
- З'єднання фрагментів за допомогою спеціальних комп'ютерних програм, аудіо оформлення і демонстрація ролика.

Знімання відеоролика призвело до вдосконалення вмінь висловлюватися за даною темою. За допомогою використання аудіовізуальних технологій ми закріпили мовний матеріал, сформували мовленнєві уміння на основі здобутих мовленнєвих навичок, а також продемонстрували творчий підхід до навчання.

Отже, використання новітніх інформаційних технологій у навчально-виховному процесі забезпечує виконання таких дидактичних цілей та завдань:

- Розвиток умінь здійснювати експериментально-дослідницьку діяльність;
- Формування інформаційної культури, умінь виконувати обробку інформації;
- Формування вмінь приймати оптимальне рішення або пропонувати варіанти розв'язання в складній ситуації;
- Розвиток мислення;
- Естетичне виховання;
- Розвиток комунікативних здібностей.

Результативність використання технологій у сфері вивчення іноземних мов розглядається як функція оптимізації інноваційної поведінки та культури учасників освітнього процесу, творчого потенціалу осіб, їх готовність до використання інноваційних технологій, дотримання методологічних принципів та усунення психологічних бар'єрів в інноваційній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапон Ю. А. Застосування комп'ютерної техніки на етапі введення нового матеріалу у системі інтенсивного навчання іноземних мов // Іноземні мови. – 2000. – №2. – С. 22–26
2. Андрущенко В. Новітні інформаційні технології // Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 5–15
3. Новітні педагогічні технології – у практику школи // Навчальний курс "Країнознавство" – на електронному диску. Іноземні мови в закладах. – 2007. – №1. – С. 112–117

4. Тарасенко О. І. Телекомунікаційна методика навчання // Англійська мова та література. – 2003. – №6. – С. 6–7.
5. Гусак Т., Малінко О. Використання відеофільмів при вивченні іноземних мов // Рідна школа. – 2007. – №7. – С. 41–43.
6. Яхнюк Т. А. Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики // Іноземні мови. – 2009. – №3. – С. 33–36.
7. Близнюк О. І. Відео у навчанні іноземних мов // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С. 22
8. Грецька О. О. Використання електронних енциклопедій у навчанні іноземних мов // Іноземні мови. – 2006. – №2. – С. 38–40.

УДК 378.14(4)

ФІЛІПОВ В.В.,
 ВЕРБОВСЬКИЙ В.В., к.і.н.
 м. Луганськ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ECTS: АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Європейська система перезарахування кредитів (ECTS) була розроблена у 1989/1990 рр. у формі п'ятирічного проекту, в якому брали участь 145 європейських навчальних закладів. У подальшому практика ECTS була рекомендована для широкого використання вищими навчальними закладами.

Загальна характеристика ECTS.

Система ECTS базується на трьох ключових елементах:

- інформації (стосовно навчальних програм і здобутків студентів);
- взаємної угоди (між закладами і студентом);
- використання кредитів ECTS (щоб визначити навчальне навантаження для студентів).

Ці три ключові елементи приводяться в дію через використання трьох основних документів:

- 1) Інформаційного пакету.
- 2) Форми заяви (навчального контракту).
- 3) Переліку оцінок дисциплін.

Використання ECTS є добровільним і базується на взаємній довірі і переконанні щодо якості навчальної роботи освітніх закладів.

ECTS забезпечує прозорість через такі засоби:

- кредити ECTS, є числовим еквівалентом оцінки, необхідні для завершення курсу;
- інформаційний пакет, який дає письмову інформацію студентам і працівникам про навчальні заклади, факультети, організації і структуру навчання і розділів курсу;
- перелік оцінок з предметів може легко передаватися від одного закладу до іншого;
- навчальний контракт є обов'язковим як для місцевого і закордонного закладів так і для студентів.

ECTS також дає можливість для подальшого навчання за кордоном. З ECTS студент не обов'язково повернеться назад до місцевого закладу після періоду навчання за кордоном; він може віддати перевагу тому, щоб залишитися у закордонному закладі – можливо,

щоб здобути ступінь – чи навіть перейти до третього закладу. До компетенції закладів належить вирішувати прийнятне це чи ні, і які умови студент повинен виконати, щоб одержати диплом чи реєстрацію перезарахування. Перелік оцінок дисциплін є особливо корисним за цих умов, оскільки він показує історію навчальних здобутків студентів, яка допоможе закладам приймати ці рішення.

Загальні умови користування ECTS.

Основними вимогами до навчального закладу, який користується ECTS є:

- призначення координатора ECTS від навчального закладу;
- призначення координаторів ECTS з числа працівників кафедр (факультетів) за дисциплінами на усіх факультетах, що мають намір користуватися ECTS;
- призначення кредитів ECTS для блоків курсу;
- випуск інформаційного пакета для усіх навчальних предметів чи дисциплін, у яких ECTS буде використовуватися;
- використання форм заяв для студентів, перелік оцінок дисциплін і навчальних контрактів.

Кредити ECTS.

Кредити ECTS є числовим еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для розділів курсу, щоб охарактеризувати навчальне навантаження студента, що вимагається для їх завершення. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен блок курсу, відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота і екзамени чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням.

Кредити ECTS – це відносне, а не абсолютне мірило навчально навантаження студента, що лише визначає, яку частину загально річного навчального навантаження займає один блок курсу у закладі чи на факультеті, який призначає кредити.

У ECTS 60 кредитів становить навчальне навантаження на один навчальний рік, і, як правило, 30 кредитів на семестр.

Призначення кредитів ECTS.

Кредити ECTS потрібно **розподіляти за принципом “від найбільшого до найменшого”**. За відправну точку потрібно брати повну структуру програми і звичайну модель курсів, які студент повинен буде пройти у навчальному році, щоб завершити кваліфікацію в рамках офіційної тривалості навчання.

Кредити ECTS слід призначати всім наявним розділам курсу – обов’язковим або факультативним. Кредити слід також виділяти на дипломний проект, кваліфікаційну роботу і виробничу практику, де ці “розділи” є офіційною частиною програми з присвоєнням відповідного кваліфікаційного ступеня, включаючи вчені ступені, поки триває процес оцінювання успішності.

Присвоєння студентам кредитів ECTS

Загальна кількість кредитів на один курс є фіксованою і однаковою для всіх студентів. Кредити ECTS призначаються для розділів курсу, але присвоюються лише студентам, які успішно завершили курс, задовольняючи всі необхідні вимоги стосовно оцінювання. Іншими словами, студенти не одержують кредитів ECTS просто за відвідування занять – вони повинні задовольнити всі вимоги щодо оцінювання, визначені у закладі, щоб продемонструвати, що вони виконали заявлені навчальні завдання для даного розділу курсу. Процедура оцінювання може проводитися у різноманітних формах: письмові чи усні екзамени, курсова робота, поєднання цих двох чи інших засобів таких, як презентації на семінарах, інформацію про які слід включити в інформаційний пакет.

Перезарахування кредитів ECTS

Місцеві і закордонні заклади готують інформацію та обмінюються переліком оцінок дисциплін для кожного студента, який бере участь у ECTS. Копії цих переліків додаються до особової справи студента. Інший навчальний заклад визнає загальну суму кредиту, одержаного студентом у закладах-партнерах і перезараховує їх.

Координатори ECTS

Навчальні заклади, які користуватимуться ECTS, повинні призначити координатора ECTS від закладу і від кожного задіяного факультету. Їх роль полягає у тому, щоб займатися адміністративними й академічними аспектами ECTS і надавати консультації студентам.

Роль **координатора від закладу** полягає в тому, щоб гарантувати виконання зобов’язань закладу перед нормами ECTS.

Координатор від факультету, звичайно, буде тією особою, яка підтримуватиме ділові зв’язки із студентами та викладацьким складом кафедри чи факультету і займатиметься практичними й навчальними аспектами реалізації ECTS.

Інформаційний пакет

Кожен заклад, що використовує ECTS, випускає інформаційні пакети як довідники для потенційних

партнерів, студентів і викладацького складу закладів-партнерів, до своїх курсів, навчальних програм, навчального й адміністративного устрою. Призначення інформаційних пакетів у тому, щоб орієнтувати студентів на вибір відповідних програм і планувати їхнє навчання за кордоном, і забезпечувати практичною інформацією.

Інформаційні пакети повинні систематично – кожного року – оновлюватися і бути легко доступними для користувачів, студентів і викладацького складу.

Таблиця

Шкала оцінювання ECTS

Оцінка ECTS	Визначення
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як отримати залік
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота

Шляхи адаптації європейської системи вищої освіти у вищу освіту України

Основними стратегічними завданнями для адаптації вищої освіти є:

Перше. Суттєво скоригувати спрямованість освітнього процесу.

Друге завдання – модернізація освіти.

Третє завдання. Переведення матеріально-технічної бази навчального процесу на сучасний рівень.

Четверте завдання. Полягає у забезпеченні знань державної мови.

Для адаптації Європейської вищої освіти має бути удосконалена вища освіта України згідно вимог Болонського процесу.

Має бути **запроваджена кредитно-модульна система**. Основні кроки щодо запровадження кредитно-модульної системи у вищій освіті України:

1. Адаптація системи освітньо-кваліфікаційних рівнів (“бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”).

2. Визначити термін підготовки бакалаврів і магістрів, обрати схему тривалості (у роках) підготовки для кожного рівня: 3+2; 4+1; 4+2.

3. Завершити розробку Стандартів вищої освіти.

4. Визначити залікові кредити курсів.

Розроблення структурно-логічних схем та навчальних планів підготовки за напрямками і спеціальностями передбачає:

1. Розробити змістовні модулі залікових кредитів.

2. Розробити системи оцінювання змістових модулів та залікових кредитів.

Мають бути адаптовані **організація навчального процесу**.

Значна увага має приділятися проведенню самостійної роботи та контролю за нею. В навчальних планах на самостійну роботу студента відводиться 50–60% навчального часу. До самостійної роботи відносять такі форми робіт: семестрові завдання для самостійної роботи, реферати, розрахунково-графічні роботи, контрольні роботи. До самостійних робіт відносять також курсові, дипломні та магістерські роботи.

Курсова робота – це один з видів індивідуальних завдань навчально-дослідного, творчого чи проектно-конструкторського характеру, який має на меті не лише поглиблення та закріплення знань студентів, а й застосування їх при вирішенні конкретного завдання. Курсова робота оцінюється за шкалою ECTS.

Дипломна робота – це індивідуальне завдання науково-дослідного, творчого чи проектно-конструкторського характеру, яке студент виконує на завершальному етапі фахової підготовки і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань.

Магістерська робота – це індивідуальне завдання науково-дослідного, проектно-конструкторського характеру, яке студент виконує на завершальному етапі фахової підготовки і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань та містить елементи наукової новизни в даній галузі знань.

На даному етапі запропоновано використання в навчальному процесі **індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)**.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) – це завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Метою (ІНДЗ) є самостійне вивчення частини програмного матеріалу, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу і розвиток навичок самостійної роботи.

Структура (ІНДЗ):

- вступ (зазначається тема, мета і завдання роботи та основні її положення);
- теоретичне обґрунтування (виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання);
- основні результати роботи та їх обговорення (подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо);
- висновки;
- список використаної літератури.

Порядок подання та захисту ІНДЗ:

- звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді скріпленого реферату з титульною сторінкою

стандартного зразка та основним текстом згідно структури (за об'ємом до 10 аркушів);

- ІНДЗ подається викладачеві не пізніше ніж за 2 тижні до екзамену (заліку);

- оцінка за ІНДЗ виставляється на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу;

- оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом екзаменаційної оцінки (заліку). Питома вага (ІНДЗ) становить до 50% від загальної оцінки.

Освітньо-кваліфікаційна система вищої освіти України максимально наближена до структури ступенів більшості країн Європи. В Україні відповідно до Закону України "Про освіту" структура вищої освіти включає такі освітні кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності. Програма підготовки молодшого спеціаліста реалізується навчальними закладами I-II рівнів акредитації.

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності. Програма підготовки бакалавра реалізується навчальними закладами III-IV рівнів акредитації.

Спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності. Програма підготовки спеціаліста реалізується навчальними закладами III-IV рівнів акредитації.

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, що передбачає здобуття особою повної вищої освіти з відповідної спеціальності на основі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" чи "спеціаліст". Особа, яка здобула освітньо-кваліфікаційний рівень "магістр", повинна володіти поглибленими знаннями з обраної спеціальності, навичками науково-дослідної діяльності. Особі, яка здобула освітньо-кваліфікаційний рівень "магістр" може бути запропоновано радою факультету навчатися в аспірантурі.

Одним з кроків до Болонського процесу є розроблення в Україні **державних стандартів освіти**. Стандарти вищої освіти з певної спеціальності формуються за трьома рівнями: державний стандарт; галузевий стандарт; стандарт вищих навчальних закладів.

Державні стандарти вищої освіти визначають перелік напрямів, спеціальностей, кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра та вимоги до професійної підготовки фахівців.

Галузеві стандарти вищої освіти відображають освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника вищого навчального закладу, вимоги до рівня його компетентності. Крім того, галузеві стандарти визначають термін навчання за відповідними програмами підготовки.

Стандарти вищих навчальних закладів визначають спеціалізації підготовки фахівців з урахуванням вимог ринку праці та регіональних особливостей. Також вони відображають навчальні плани та графіки навчального процесу, форми навчальних занять і форми підсумкового контролю.

В Україні існує структура **системи контролю якості освіти** – це трирівнева організація із залученням недержавних експертів. Вона містить такі складові: державна система оцінки якості, контроль на рівні навчального закладу та участь недержавних структур.

Важлива особливість європейського простору це **вільне пересування студентів і викладачів** між вищими навчальними закладами та державами. Вищі навчальні заклади України отримали право формувати і здійснювати програми обміну студентів та персоналу при національних і зарубіжних університетах.

УДК 37.014

ШЕВЧЕНКО В.Л., ШЕВЧЕНКО А.В., к.т.н.
г. Вінниця

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕГО ПОНИМАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО КОМПЕТЕНЦИЙ ВЫПУСКНИКА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Интеграционные процессы в Европе затронули все сферы общественной и социально-политической жизни европейцев, в том числе и область высшего образования. Подписанная в 1999 году в Болонском университете тридцатью европейскими министрами образования декларация положила начало созданию единого европейского образовательного пространства. Основной целью Болонского процесса является создание Европейского пространства высшего образования, имеющего высокие стандарты качества, открывающие большие возможности для обучающихся, в первую очередь обеспечивающие их конкурентоспособность на рынке образовательных услуг.

Болонский процесс создает условия и дает возможность всем участникам, обогащая друг друга опытом и знаниями, развивать национальную систему высшего образования во имя заявленных целей. В рамках Болонского процесса появится возможность по-новому решать общие вопросы о роли и месте высшего образования в современном обществе, о его рациональных масштабах, о желательной пропорции граждан с высшим образованием, о реальных потребностях общества в выпускниках вузов с дипломами бакалавра и магистра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. В.С. Журавський, М.З. Згуровський.
2. Кредитно-модульна технологія навчання. Навчальний посібник П.І.Сікорський, К: Вид-во Європ. Ун-ту-2004.-125с.
3. Болонський процес у фактах і документах. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіяно. Київ, Тернопіль, 2003р. – 59с.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. за редакцією В.Г. Кременя, М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіяно Київ-Тернопіль, 2004р. – 95с.
5. Болонський процес і навчання впродовж життя. М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. Товажнянський, Харків, 2004р. – 110с.
6. Болонський процес: цикли, ступені, кредити. Л.Л. Товажнянський, Є.І. Сокол. Б.В.Клименко, Харків-2004р. – 143с.
7. Болонський процес. Нормативно-правові документи.
8. З.І.Тимошенко, І.Г.Онїщенко та ін. – К:Вид-во Європ. Ун-ту, 2004р. – 102с.
9. Болонський процес. Документи. З.І. Тимошенко, А.М. Грехов, Ю.А.Гапон, Ю.І.Палеха –К:Вид-во Європ. Ун-ту, 2004. –169с.
10. Вища освіта України і Болонський процес. Навчальний посібник за ред. В.Г. Кременя. Автори: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіяно – Тернопіль, Навч. Кн...-Богдан, 2004 – 384с.

Для современной ситуации характерны следующие моменты: во-первых, профессиональные навыки быстро устаревают, а значит понижается ценность специализированной профессиональной подготовки; во-вторых, приобретают большое значение навыки самообразования и самостоятельной научной работы; в-третьих, высшее образование становится все более массовым, если не сказать всеобщим. В то же время на рынке труда существует множество рабочих мест, которые требуют от людей высшего образования без указания его направленности.

За последнее время в научной педагогической литературе появилось большое количество публикаций, связанных с рассмотрением компетентностного подхода в образовании. Термин “компетентность”, отражающий современные требования к результату образования, пришел из западной педагогической мысли и неразрывно связан с философией успеха, именно успешная профессиональная деятельность является сегодня ожидаемым результатом образования. Желание участвовать в Болонском процессе обязывает украинскую образовательную систему говорить на языке, адекватном языкам образовательных систем остальных стран-участниц. Необходимо только добиться ясности в определении новых понятий и того, чтобы

их значение одинаково понималось всеми участникам процесса.

Одной из первостепенных задач при обсуждении компетентностного подхода является определение используемых понятий и терминов.

Внутри компетентностного подхода выделяются два базовых понятия: "компетенция" и "компетентность".

Словарь Ожегова [2, 288] трактует эти термины таким образом:

Компетенция:

- круг вопросов, в которых кто-нибудь хорошо осведомлен;
- круг чьих-нибудь полномочий, прав.

Компетентный:

- знающий, осведомленный, авторитетный в какой-либо области;
- обладающий компетенцией.

Словарь "Профессиональное образование" дает следующее определение [1, 130-131]:

Компетентность:

- мера соответствий знаний, умений и опыта лиц определенного социально-профессионального статуса реальному уровню сложности выполняемых ими задач и решаемых проблем;
- область полномочий управляющего органа, должностного лица; круг вопросов, по которым они обладают правом.

Компетенция:

- круг полномочий, прав и обязанностей конкретного государственного органа;
- круг вопросов, в которых данное должностное лицо обладает познаниями, опытом.

Р. Бояцис, один из основателей концепции компетенций, писал, что компетенция – "основная характеристика личности, которая лежит в основе эффективного или превосходного выполнения работы" [5, 12].

В Болонском процессе компетентностный подход определяет следующие позиции: компетенции интерпретируются как единый (согласованный) язык для описания академических и профессиональных профилей и уровней высшего образования; язык компетенций является наиболее адекватным для описания результатов образования; ориентация стандартов, учебных планов на результаты образования делают квалификации сравнимыми и прозрачными во всем европейском пространстве [3–6].

Обратимся к докладам европейского проекта "Настройка образовательных структур в Европе" (Tuning Educational Structures in Europe), суть которого заключается в использовании инструментов Болонского процесса для согласованного представления структур и описаний программ всех уровней на основе компетентностного подхода.

Рассмотрим более подробно именно эти результаты проекта. Прежде всего, нужно иметь в виду, что компетентностный подход увязывается в проекте с уровнем высшим образованием, переход на кото-

рое является для большинства европейских стран актуальной проблемой: речь идет о том, что образовательные программы должны рассматриваться как двух- или трехуровневые, и каждый из уровней должен представлять собой заверченный этап профессионального образования и, в то же время, открывать доступ как на следующую ступень образования, так и на рынок труда. Именно это указывает на необходимость формулирования результатов образования на языке компетентностного подхода.

В проекте "Tuning" дифференцируются понятия "результаты обучения" и "компетентности", что подчеркивает различие ролей преподавателей и студентов. Результаты обучения формулируются как утверждения о том, что студент знает, понимает или в состоянии продемонстрировать после завершения обучения в рамках учебного курса, модуля, цикла или иного периода обучения и являются основанием для получения кредитов. Компетентность представляет собой динамическую комбинацию знаний, понимания, умений, способностей, на их становление направлены целые образовательные программы, поскольку их формирование происходит в совокупностях учебных дисциплин и курсов и оценивается по результатам этапов обучения.

Европейскими экспертами предлагается использовать понятия общих и предметных компетенций.

К наиболее важным общим компетенциям отнесены: умения в области анализа и синтеза, умение/способность применять знания на практике, базовые знания в области изучения, умения в области управления информацией, межличностные умения, умение работать самостоятельно, базовые умения в области ИКТ, умения осуществлять научные исследования.

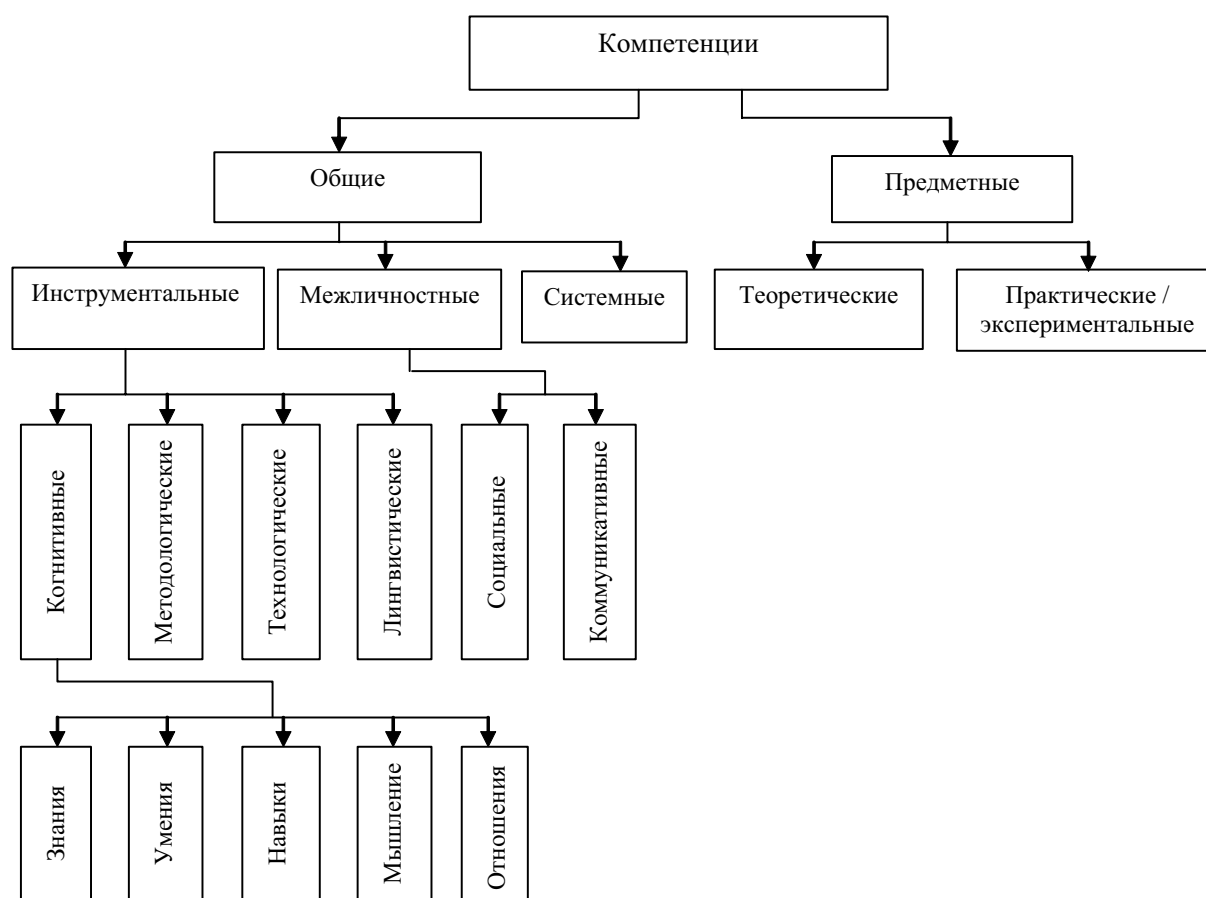
Предметные компетенции включают в себя компетенции, связанные с использованием знаний в области изучения, на основе соответствующих этой области методов и способов деятельности.

И, хотя "Tuning" в полной мере признает важность формирования и развития предметных специфических компетентностей как основы университетских образовательных программ, проект акцентирует внимание на том, что в университетском образовании время и внимание должно быть уделено развитию общих компетентностей, что становится все более значимым в плане подготовки студентов к их будущей роли в обществе как соискателей на рынке труда и как граждан.

Используя материалы проекта "Tuning" схематически покажем типы компетенций, необходимые для формирования модели специалиста высшего учебного заведения.

В проекте "Tuning" выделяется три типа общих компетентностей:

- инструментальные;
- межличностные;
- системные.

Инструментальные (общенаучные) включают базовые общие знания в области математики и естественных наук, гуманитарных и социально-экономических наук; базовые компьютерные и лингвистические науки; умение извлекать и анализировать информацию из различных источников; способность понимать и использовать новые идеи; способность организовать и спланировать работу и пр.

Инструментальные компетенции включают в себя: когнитивные, методологические, технологические и лингвистические компетенции.

Когнитивные компетенции. Готовность к постоянному повышению образовательного уровня, потребность в актуализации своего личностного потенциала, способность самостоятельно приобретать новые знания, умения, саморазвитию потребности в актуализации своего личностного потенциала. Когнитивные компетенции содержат в себе знания, умения, навыки, мышление, отношения.

Знания. Включают информированность о целях и видах предстоящей деятельности, их характеристиках, способах обучения, требуемых навыках, способности к поиску возможностей образования и обучения.

Умения. Способность самостоятельно приобретать новые знания, комбинировать их и применять в реальных ситуациях, рефлексия.

Навыки зависят от уровня базовых навыков (языковая грамотность, математическая грамотность

и др.), которые необходимы для дальнейшего обучения.

Мышление. Активный процесс отражения объективной действительности в понятиях, суждениях, умозаключениях. Основными мыслительными операциями являются: сравнение, обобщение, абстракция, анализ, синтез, индукция, дедукция. Особенности концептуального и аналитического мышления формируют практический или прикладной интеллект.

Отношения. Включают готовность к повышению образовательного уровня, познавательный интерес, взаимодействие, учет общекультурных приоритетов и др.

Методологические компетенции. Умение исследовать, анализировать, классифицировать, систематизировать, обобщать явления действительности, научные знания; владение методами научного познания окружающего мира; формирование навыков самоопределения, имеющих существенное значение для решения проблем в любых видах деятельности; умение проектировать и планировать собственную деятельность (познавательную, социальную, профессиональную); развитие рефлексивных способностей, самоанализа, самоконтроля своих интересов и возможностей.

Технологические компетенции следует рассматривать в качестве базовой интегративной характеристики, обеспечивающей единство и взаимосвязь ког-

нитивно-информационного, коммуникативного, специально-технологического и социального компонентов и отражающей уровень сформированности профессиональных знаний, умений, навыков и профессионально важных качеств обучающегося применительно к конкретной профессиональной деятельности.

Лингвистические компетенции (языковые) – устное и письменное общение, знание иностранного языка.

Социальные компетенции. Владение знаниями и опытом в сфере гражданско-общественной деятельности (выполнение роли гражданина, наблюдателя, избирателя, представителя), в социально-трудовой сфере (права потребителя, покупателя, клиента, производителя), в сфере семейных отношений и обязанностей, в вопросах экономики и права, в области профессионального самоопределения.

Коммуникативные компетенции. Знание о средствах, способах, закономерностях общения; владение средствами предупреждения и разрешения конфликтов в реальной жизненной ситуации; знание психологических особенностей личности, законов и закономерностей личностного развития; прогнозирование и оценивание последствий развития конфликтных ситуаций в быту, обществе, в общении со сверстниками; саморегуляция собственного поведения в рамках норм коммуникации; навыки работы в группе, владение различными социальными ролями в коллективе.

Системные компетенции. Способность к систематизации, оценке учебно – познавательной информации, самостоятельная идентификация собственных образовательных потребностей: системы способностей и навыков (комбинации понимания, восприимчивости и знания; предварительное приобретение инструментальных и межличностных компетентностей, становление которых происходит на более поздних этапах обучения).

Системные компетенции основаны на инструментальных и межличностных компетенциях.

Предметные компетенции (теоретические и практические / экспериментальные). Включают в себя знания, относящиеся к данной дисциплине, экспериментальные знания и умения, обеспечивающие освоение предметных умений, подходы к решению проблем, знание истории данного предмета и современных тенденций его развития и т.д.

Компетентностный подход следует рассматриваться как своего рода инструмент усиления социального диалога высшей школы с рынком труда, средством углубления их сотрудничества и восстановления в новых условиях взаимного доверия.

Традиционная подготовка специалистов, ориентированная на формирование знаний, умений и навыков в предметной области, все больше отстает от современных требований. Главная задача внедрения компетентностного подхода к обучению это переориентация образовательного процесса с возможностей и желаний преподавателей на ожидания обучаемых –

ожидания того, что они будут уметь делать из сферы своей профессиональной деятельности после окончания подготовки в вузе. Эти ожидания можно описать с помощью идентификаторов, сформулированных на языке результатов обучения. Самым важным и определяющим идентификатором результата обучения являются компетенции. Компетенции описывают ту или иную деятельность специалиста, освоение которой является целью обучения. Таким образом, компетенции являются основным идентификатором результатов обучения, а результаты обучения, в свою очередь – языком для формулировки компетенций.

Принимая во внимание тот факт, что сущность концептуальных проблем, связанных с реализацией компетентностного подхода, определяется множественностью и разнонаправленностью интересов всех участвующих в этом процессе субъектов, компетенции будут не только отличаться по своему составу, но и, что гораздо более важно – они будут связаны с потребностями разных субъектов. Таким образом, мы можем утверждать, что для получения объективной оценки необходимы различные по содержанию и структуре диагностические процедуры с целью анализа динамики личностно-профессионального становления.

Актуальность проблемы развития компетенций специалиста, как основной цели высшего образования, требует новых подходов, как в их оценке, так и в развитии. На сегодняшний день нет единого подхода к решению задачи оценки компетентности специалиста, большая часть методик и методов носит описательный и узконаправленный характер.

Предполагается, что компетентностный подход – это приоритетная ориентация на цели – векторы образования: обучаемость, самоопределение, социализацию, развитие индивидуальности и самоактуализацию. Такой подход ориентирует систему образования на обеспечение качества подготовки в соответствии с потребностями современного общества, что согласуется не только с потребностью личности интегрироваться в общественную деятельность, но и потребностью самого общества использовать потенциал личности. Вместе с тем обеспечение результативности подготовки специалиста подразумевает создание модели профессиональной подготовки в соответствии со специализацией. Безусловно, и каждый отдельный этап подготовки специалиста требует особого подхода, определения средств, технологий.

Понятие “компетенция” чаще используется для описания эффективности освоения и выполнения конкретного типа деятельности, с одной стороны, и как свойство личности, проявляющееся только в процессе деятельности, с другой стороны. Оно выражается в готовности субъекта эффективно организовать внутреннее и внешние потенциальные возможности для решения проблем и воплощения поставленных целей, т.е. компетенция – это своего рода модель поведения,

в которой используется знания, умения и навыки в соответствии с определенной деятельностью для достижения результатов.

Освоение деятельности на практике, реализация знаний, полученных в вузе, формирование коммуникативных навыков, вхождение в профессиональную среду через адаптацию в ней, последующую индивидуализацию и интеграцию – важнейшие факторы в развитии личности профессионала. Определив современные требования к подготовке специалистов разного уровня, необходимо четко представить компетенции выпускника того или иного профиля; задать требования к объему и уровню его знаний по выделенному профилю.

Безусловно, никто не оспаривает необходимость приобретения специалистами прочных знаний, соотношения их с научным потенциалом и требованиями современной науки и практики. Однако реализация новых проектов требует продумать пути решения актуальных задач подготовки выпускников вузов, которые помогут приблизить их знания и практические умения к жизни; будут способствовать принятию на себя ответственности за решение многочисленных задач и разнообразных ситуаций; помогут выработать стили деятельности (компетенции), овладевая профессиональными обязанностями; осуществлять подготовку в соответствии с требованиями времени, быть способными к конкуренции на рынке труда, реализовывая собственный потенциал и удовлетворенность профессией. Таким образом, четкое представление компетентностей и компетенций в подготовке выпускников высших учебных заведений, их взаимосвязь обуславливает результат деятельности и обеспечивает выработку качественных показателей результатов образования. Вместе с тем, реализуя компетентностный подход в образовательном процессе в контексте конкретной профессии, необходимо четкое различение указанных понятий. Более ясные и определенные их трактовки позволят усилить практические ориентировки и направленность в процессе профессиональной подготовки молодого поколения.

Содержательное определение компетенций является ответственностью научных кадров высших учебных заведений и экспертов, только специалисты той или иной сферы способны сформулировать их адек-

ватным образом. Однако роль работодателей в определении профессиональных целевых задач подготовки невозможно игнорировать, поскольку конкурентность вуза прямо зависит от количества выпускников, получивших работу, что означает адекватность и востребованность профессиональных характеристик выпускников.

Таким образом, компетентностный подход, с нашей точки зрения, наиболее точно отражает суть модернизационных процессов в сфере образования, так как характеризуется такими умениями, способностями, личностными характеристиками, которые должны непосредственно использоваться в практической деятельности и формироваться через личностный опыт студентов. В тоже время, компетентностный подход расширяет сферу влияния образования на личность обучающегося за счет установки на саморазвитие во всех видах жизнедеятельности (познавательной, профессиональной, социальной, личностной) и предполагает качественно иную систему оценки готовности выпускника к дальнейшей профессиональной деятельности и успешной адаптации к быстро меняющемуся обществу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М.: НМЦ СПО, 1999.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 1997.
3. Азарова Р.Н. Проектирование компетентностно – ориентированных и конкурентноспособных основных образовательных программ ВПО, реализующих ФГОСТ ВПО. Методические рекомендации [Текст] / Р.Н. Азарова, Н.В. Борисова, В.Б. Кузов. – М., Уфа. – ИЦПКПС. – 2008. – 81 с.
4. Ефремова Н.Ф. Парадигма образования XXI века – формирование компетенций [Текст] / Н.Ф. Ефремова // Всероссийская конференция. – Ростов-на-Дону, 2001.
5. Ефремова Н.Ф. Подходы к оцениванию компетенций в образовании. [Текст] / Н.Ф. Ефремова. – Ростов-на-Дону: Аркол, 2009. – 228 с.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования [Текст] / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5.
7. Лисицына Л.С. Теория и практика компетентностного обучения и аттестаций на основе сетевых информационных систем. – СПб: СПбГУ ИТМО, 2006. – 147 с.

УДК 141.2

РОМАНЕНКО О.Я.

м. Київ

ЗДІЙСНЕННЯ ВИБОРУ ЧЕРЕЗ ПОДОЛАННЯ ПРОТИСТОЯННЯ ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ ТА РЕЛЯТИВІЗМУ ЗА РОБОТОЮ П. БЕРГЕРА “ПОХВАЛА СУМНІВУ”

Соціальне передбачення – це одна з форм конституювання соціального ідеалу. “Робота з майбутнім” передбачає певні умови у теперішньому, задля того

щоб можливість могла перетворитися в дійсність. Перетворення світу потребує досконалого знання про те, що може бути перероблене, як воно може бути

перероблене та знання мети, яка буде результатом дій.

Прогнозування майбутнього впливає, в першу чергу, на соціальну поведінку людини у теперішньому, адже через передбачення майбутнього здійснюється цілепокладання людини. Актуальність дослідження полягає в тому, що виявлення умов можливості соціального передбачення збільшують вірогідність означених передбачень, та дозволяють побудувати методологію конструювання майбутнього.

Завданням є виявлення 1) умов можливості соціального передбачення шляхом дослідження вже здійснених та певним чином втілених передбачень у минулому (переважно у 20 ст.), 2) принципів побудови проєктів майбутнього та 3) духовно-пізнавальних здатностей людини, що здійснює передбачення майбутнього у двох стадіях – планування (проєктуванні) та його безпосередньому втіленні.

Релятивізм може бути пояснений через такі три шаблі: 1. Релятивність існує, відповідно до нормативного статусу. 2. Визнання будь-якого факту дійсності. 3. Прийняття цього факту дійсності [1;49].

Для релятивізму не існує єдиної вірної етичної системи, а моральні цінності та поведінка, що характерні для майже всіх культур, є прийнятним доповненням до власної етичної традиції. Звісно не всі традиції можуть бути доповненням до етики, так, наприклад, людські жертви або рабство виключаються з можливих загальних поглядів. Останній крок у перемозі релятивізму пролягає між запереченням того, що істину важко досягти, та заявою про те, що кожна згадка про істину є безмістовною та має бути припинена. Не існує об'єктивної істини. Не має також об'єктивно верифікованих фактів. Є лише різноманітні наративи, що всі однаково рівноправні – цього погляду дотримуються пост-модерністи. Автори зауважують, що ще Паскаль сказав, що те що є істинним з однієї сторони Піреней, може бути хибним з іншої [1;52]. Це стосується ще одного вислову Паскаля про те, що якщо релігія істинна, віра людини буде нагороджена опісля, але якщо вона не істинна, і не має ніякого опісля, то про це ніхто не здогадається [1;53].

Рене Декарт дав визначення основ мислення як сумнів. Що безперечно існуючим початком будь-якої логічної структури є мислення, яке сумнівається. Автори переводять цю тезу порівнюючи її з мисленням первісної людини у наступну форму – "Моє плем'я є, отже і я існую". Проте мисленики не вважають, що існування окремої людини може бути взятим за основу існування реальності.

Вчені визначають трьох мислителів, вплив котрих є визначним на новочасне розуміння реальності, а саме – К.Маркса, Ф.Ніцше та З.Фрейда [54]. Так для Маркса істина є релятивною відповідно соціальному класу, з якого вона висловлена. Ніцше розглядає релятивність крізь призму жаги до влади, ідеї є знаряддям боротьби за владу. На протигагу цьому, Фрейд вбачав ідеї як

раціоналізацію підсвідомих бажань. Провідну роль відіграє думка, що людські ідеї є залежними, релятивними соціальному та психологічному стану людини. Ця думка, за міркуванням авторів, лежить в основі теорії постмодернізму (М.Фуко, Ж.Деріда, Р.Рорті).

Те що сприймається як "знання", завжди спрямовано на отримання влади. Однак знання не є чітко визначеним, воно виступає знанням у певному дискурсі, який у свою чергу виступає наративом. Коли наратив визнається істинним, знанням також довіряють, але коли змінюється наратив, змінюються і його складові. Однак наратив залежить від суб'єкта який його сприймає, тому всі наративи рівні і не можна сказати, який знаходить ближче, а який далі від істини. Вони всі мають право на існування. Взагалі, за постмодерністами, не можливо раціонально або емпірично визначити істину, оскільки мова йшла про мораль, то ми можемо зробити висновок, що автори в першу чергу мають на увазі моральну істину, тобто універсальну поведінку.

Релятивісти мають визнати слабкість власної теорії, адже вони самі також перебувають у певному дискурсі, який впливає на них, порушуючи об'єктивність. Але вони, нібито сприймають себе як еліту, яка володіє істиною, недосяжною для всіх інших. Так у теорії Маркса, тільки пролетаріат несе істину, яка недосяжна іншим класам. Багато мислителів шукали де знаходиться ця епістемологічна інтелігенція. Так К.Мангейм, наголошував, що все людське знання детерміноване власним соціальним контекстом, тобто є історично та соціологічно релятивним [1;61]. Але є група яка не підвладна детермінізму – інтелігенція, "вільно плаваючі інтелектуали", свобода поглядів яких забезпечувалася відсутністю класових інтересів.

Для Ніцше надлюдина поставала такою епістемологічною елітою. але для нього це було не принципове питання, тому він його не розробляв, чим скористалися нацисти, вклавши у "надлюдина" расистські погляди. А для Фрейда, вважають автори, такою елітою постає коло психоаналітиків, знання яких не піддається критиці. Для постмодерністської теорії, будь-яка людина, що володіє термінологією "таємним жаргоном" цієї школи мислення, належить до еліти.

У висновку автори зазначають, що релятивізм заперечує універсальну істину [1;63], яка тим не менш може бути доведена фактами об'єктивної реальності. Але для постмодерністів не існує фактів, а лише рівноправні наративи, хоча деякі з них є привілейованими (ті, яких притримується епістемологічна еліта).

Визначення фактів є необхідним у житті суспільства, неможливий рух без чіткого напрямку, який координується саме такими чітко визначеними однозначними фактами. Релятивізм є широко популяризованим особливо у Західному суспільстві, і відбувається це через постійне занурення у дискусії з представниками різноманітних поглядів, коли не залежно від бажання людина приймає позицію співрозмовника. Але

автори зауважують, що релятивізм є не тільки епістемологічно дефектним, але і політично небезпечним [1;68], цитують Е.Дюркгейма, що суспільство не може бути цілісним без спільних цінностей. Неуважність до моральних принципів призводить до того, що сама мораль виключається з соціальної сфери.

Термін “фундаменталізм” походить з специфічного простору американського протестантизму. “The Fundamentals” (Основи) називався трактат, що складався з 12 збірок, і який мав відстояти протестантське світобачення від зазіхань ліберальних думок. Автори виокремлюють три основні аспекти фундаменталізму [1;71]:

1. Фундаменталізм – це чинник протидії, він виникає як реакція на дії суспільства.

2. Фундаменталізм – сучасний феномен, який суттєво відрізняється від традиціоналізму тим, що останній пояснюється як прийняття за належне традицій, тоді як фундаменталізм виникає тоді, коли традиції втрачають свою наочність та безперечність. Автори наводять цікавий приклад, який повно ілюструє показану відмінність. Наполеон III з Імператрицею Євгенією були з візитом у Англійської королеви Вікторії. Королеви разом відвідали театр, Євгенія, як гість королеви перша зайшла до ложі, її зустріли аваціями, вона прийняла цю увагу, відповіла на неї, озирнулася назад побачити своє крісло, та граціозно сіла. Королева Вікторія також повторила всі дії колеги, за однієї деталі – вона не озиралася у пошуках крісла, вона і так була впевнена у тому, що воно буде позаду неї. Таким чином, традиціоналіст є спокійним щодо сприйняття світу і є толерантним по відношенню до тих, хто не розуміє очевидних речей.

І, 3. Фундаменталізм є спробою відновлення довіри до традиції, що розуміється як повернення до першооснов [1;73].

Фундаменталізм та релятивізм є різними сторонами однієї медалі. Ці явища характеризують динаміку суспільного розвитку. Так релятивізм приймає динаміку, а фундаменталізм заперечує її. Однак ці процеси не існують один без одного, в цьому проявляється діалектика, вони заперечують один одного, проте не можуть існувати окремо. І ці два напрямки є відмінними від не рефлексивного традиціоналізму, де людина робить те що має робити, не замислюючись над тим чому вона робить саме це і саме так.

Автори описують дві моделі фундаменталізму: перша – намагання охопити все суспільство однією вірою; друга – встановлення певної віри лише у частині суспільства. Але і перша і друга модель зазнають краху, через те, що фундаменталізм потребує свідомого дотримання обраних поглядів, що можливе лише через самостійне ознайомлення та раціональне осмислення кожної людини.

Зазвичай групи, які утворюються як фундаменталістські структури висувають чіткі умови до своїх членів, основними з яких є не підтримувати комуніка-

цію з людьми не з власної групи, та потрібно не мати сумнівів у тому, що робиться у групі.

Фундаменталізм є несумісним зі свободою, суспільство яке, виховує своїх громадян на цінностях свободи буде боротися проти фундаменталізму. Релятивізм же підриває колективну солідарність та суспільні ідеали. Тобто небезпека першого полягає у недостатці сумніву, а другого в тому, що пропонується забагато сумніву [1;87]. Правда полягає десь посередині.

Впевненість у істині не може бути абсолютною. Істина завжди потребує фальсифікації. Фанатична впевненість у абсолютності тієї чи іншої істини властива фанатикам. Впевненість завжди має доповнюватися сумнівом, невпевненістю. Але, на жаль, релігійний вплив знівелював цінність сумніву, що розповсюдилось не тільки на релігійну, а й на інші сфери життя. Іншими словами, весь наш світ наповнений фанатиками різних вірувань, як релігійних так і світських [1;89].

Звісно є істина, в якій неможливо сумніватись, наприклад, математична. Правила числення та інші математичні закони є очевидними. Також до безсумнівно точних автори відносять закони логіки. Але у повсякденному житті людину оточують не математичні та логічні перцопринципи, а ситуації, які потребують рішень та правильного вибору, який часто протилежить раціональному та логічному висновку.

Для людини проте існує така впевненість, яку А.Гелен називав “благодатною впевненістю”, у соціальні інститути. Автори перелічують такі позиції: релігійні та світські церемонії, поведінку, спосіб мислення та сприйняття, або одним словом інституції [1;93]. Всі означені компоненти забезпечують людині відчуття своєї культури, свого дому, чогось незмінно існуючого незалежно від тебе, дають відчуття стабільності, того, на що можна покластися, забезпечують основу світосприйняття.

Процес звільнення від сталості, деінституалізація руйнує звичну впевненість у житті. Релятивізм вимагає повсякчасного включення у процес вибору, рефлексію над кожним власним кроком. Задеклароване плюралістичне бачення світу перетворюється на одну з двох позицій: або повернення до релігійного фундаменталізму чи наукового раціоналізму; або впадання у постмодерністське невизначення, з головним принципом “підходить будь-що” [1;94]. Ні перша, ні друга позиція не включає сумнів, ці позиції ведуть в нікуди.

Фанатики, які наповнюють сучасний світ характеризуються наступними ознаками: а) вони не можуть слухати позицію опонентів, б) вони вважають, що їх істина незаперечна, в) вони декларують, що їх істина є єдиною. Таким людям не потрібний сумнів, вони заперечують навіть натяк на нього. Для сучасного фанатика, або фундаменталіста (за визначенням авторів) віра, це не “віра у неможливе”, але покладання на божественне одкровення, яке не можна піддати сумніву.

Сумнів та істина [1;105], на думку авторів стосуються відносин між людьми. Дослідження свідомості людини як соціальної істоти, яка живе у постійній комунікації з собі подібними, по новому розкриває проблему сумніву та моралі.

За Р. Декартом сумнів виступає вихідною позицією міркувань. Автори же пропонують на перше місце поставити здивування, з якого проростає філософське мислення. Це здивування пробивається через ідоли, які окреслює Ф. Бекон, руйнуючи їх та споглядаючи світ без нашарувань людського досвіду.

Проте є достатньо підстави мати сумніви щодо самого сумніву [1;121]. Філософи формують наступний парадокс: ми можемо жити у повній невпевненості щодо усвідомленого визначення реальності, і в той самий час приймати моральні рішення без жодних сумнівів.

Сумнів потребує політичного та соціокультурного укріплення. Без цього він перетворюється з плодотворного інструменту пошуку знання, на безплідну втрату часу або перебування у визначеному та незмінному контексті певного "знання" – агностицизм, фундаменталізм, цинізм. На думку авторів, ліберально-демократичний устрій з його пишним захистом прав та свобод, є найбільш прийнятним гарантом свідомого та морального сумніву, принаймні що стосується нашого часу [1;144].

Людина, яка сумнівається завжди має вибір як діяти, що обрати. Фанатик же не має необхідності в обмірковуванні, у здійсненні вибору, він одразу діє, у

нього не буває "агонії вибору". Анекдот про інтелігента, який має сортувати картоплю і божеволіє від кожного здійсненого вибору показує відмінність між свідомим здійсненням вибору та просто дією відповідно до традиційного чи фундаменталістського переконання.

Завданням авторів було показати, що існує позиція середини між релятивізмом та фундаменталізмом як у релігії, моралі так і в політиці. Позиція "золотої середини" дозволяє уникнути негативних наслідків і релятивізму і фундаменталізму, та водночас досягти результатів на які претендують обидві ці позиції, але які не досяжні кожній з них окремо одній від іншої.

Тільки поєднавши точки зору цих двох позицій – релятивізму та фундаменталізму, можна уникнути проблем які характерні для цих позицій, та вийти на новий рівень сприйняття дійсності, що веде до діалектичного розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Berger, Peter L. In praise of doubt: how to have convictions without becoming a fanatic / Peter Berger and Anton Zijderfeld. – 1st ed. 2009. 180 p.
2. Керимов Т.Х. Интерсубъективность // Современный философский словарь / под общей ред. д.ф.н. проф. В.Е. Кемерова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект, 2004. – 864 с. С. 282.
3. Смирнова Н. М. Концепция релевантности А. Шюца и ее значение для социальной философии // Социемы 2004 №10 (джерело з Інтернету – http://www2.usu.ru/soc_phil/rus/texts/sociemy/10/smirnova.html).

УДК 681.3

ТАРАСЮК Б.И.,

ЯКОВЛЕВ В.Я.

Научн. руководитель: БАУЖА А.С.

г. Киев

РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАЛОМОЩНЫХ РС В СОЧЕТАНИИ С ВЫСОКОПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫМИ ИВЦ ПО СРЕДСТВАМ ПЕРЕДАЧИ ИНФОРМАЦИИ СКОРОСТНЫМИ СЕТЯМИ

Главным принципом работы данной системы есть то, что множество вычислительных процессов одновременно могут выполняться средствами одного локального вычислительного центра, запросы на который поступают от компьютеров данной сети.

Далее будут рассмотрены примеры использования таких систем и их экономическая целесообразность при использовании таких систем в разных отраслях деятельности человека.

7 июля 2009 года компания Google официально анонсировала выход новой операционной системы Google Chrome OS, которая работает по принципу использования единой системы обработки и хранения данных. Каждый пользователь данной системы может входить в систему под своим аккаунтом, на котором хранится его личная информация. Такой подход по-

зволяет пользователю не привязываться к одному компьютеру. Исходя из этого Google Chrome есть первым шагом к развитию полноценных систем "компьютер-сеть-ИВЦ", поскольку пользователь потеряет необходимость в наличии собственного хранилища информации и в то же время это станет еще одним фактором в пользу развития сверхскоростной сети, что и послужит толчком к глобальному переходу на систему "компьютер-сеть-ИВЦ".

27 января 2010 года Стивен Джобс (генеральный директор корпорации Apple inc) презентовал новое устройство (iPad), который даже при наличии высокой собственной производительности прибегает к использованию мощностей вычислительных центров Apple, для ускорения обработки данных, передавая информацию средствами Internet.

Такой ход развития технологий ведет к тому, что у простого пользователя пропадает необходимость в приобретении высокопроизводительных РС. Технологический процесс изготовления процессоров к ним на сегодняшний день равен 32 нанометрам, который является почти граничным, отсюда вытекает тот факт, что изготовление более мощных процессоров становится невозможным до открытия новых технологий.

Рассматриваемую технологию выгодно использовать, например, в жилых домах. Можно установить один высокопроизводительный ИВЦ, который будет обслуживать всех подключенных к нему пользователей, что позволит экономить на покупке мощных РС.

Эту концепцию можно применять в отдельных отраслях. Один большой компьютер будет собирать и обрабатывать информацию одного направления. Например, метеорологический, сейсмический, транспортный, центр обработки прессы и т.д.

Каждый кластер, обслуживающий свою отрасль сможет собирать, обрабатывать и хранить информацию своего направления. Доступ к кластеру сможет получать каждый подписчик на конкретную информацию.

В медицине, например, можно использовать такую технологию таким образом:

Внедрив эту систему в больницы, становится возможным создать глобальную информационную медицинскую базу, что позволит ускорить диагностику и увеличить эффективность лечения, поскольку информация о каждом пациенте будет доступна из любой точки планеты. Такая технология создаст отдельную отрасль медицины – дистанционную медицину.

Применив такую систему в транспортной отрасли, пользователь, подключившись к сети, имеет возможность в минимальные сроки получить информацию об оптимальном маршруте с учетом расписания движения транспорта, наличии пробок на маршруте и навигации в глобальном масштабе, например, при маршруте Лодон-Киев.

Применение такой концепции можно найти практически в каждой сфере деятельности человека. И на сегодняшний день многие трансконтинентальные корпорации уже внедряют прототипы такой системы. К примеру, компания “UPS”, занимающаяся доставкой

почты и посылок по всему миру применяет эту технологию. Оборот за прошлый год составил 52 млрд. долларов, а количество сотрудников по всему миру насчитывает 427 700. Эта компания показывает что, применяя наиболее современные информационные технологии можно заставить полумиллионный коллектив работать максимально эффективно, что приносит сверхприбыли – чистый доход в размере 5 млрд. долларов в год. Такой подход выводит компанию в лидеры и делает ее монополистом своей отрасли.

Недостатками такой системы на сегодняшний день является слабое развитие сетей передачи информации. Любители современных компьютерных игр также мало оценят эту технологию, поскольку есть существенный недостаток в возможностях скорости и объеме передачи обработанной информации с ИВЦ. Учитывая тот факт что рассматриваемая система предусматривает глобальное совмещение всех локальных систем “компьютер-сеть-ИВЦ” в единое целое, будет вероятно появление информационных террористов.

Выводы:

Такая информационная технология имеет массу плюсов и большое количество положительных сторон, так и отрицательных сторон, которые имеют свое решение. Применение этой концепции в локальных масштабах начинается уже сейчас и объединение в глобальный массив информации неизбежно. С экономической точки зрения получают все стороны, как крупные корпорации, удерживающие ИВЦ и собирающие абонентскую плату с подписчиков, так и простые пользователи, у которых пропадает необходимость в постоянном обновлении своих РС. Однако спрогнозировать цену на разрешение пользования своим сервисом на сегодняшний день невозможно.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Wireless LAN Medium Access Control (MAC) and Physical Layer (PHY) specifications. ANSI/IEEE Std 802.11: 1999 (E) Part 11, ISO/IEC 8802- 11, 1999.
2. <http://www.ietf.org/rfc/rfc3220.txt/> 5. Young J. Lee, Jin H. Lee, Yeong M. Jang, Gi J. Jeon An Strategy for interworking between WLAN and cdma2000 November 2003.
3. http://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/10092/1174/1/thesis_fulltext.pdf 10. Hemant Chaskar, Dirk Trossen, Govind Krishnamurthi Seamless Handoff of Mobile Terminal from WLAN to cdma2000 Network 2004.

ЗМІСТ

РОЗВИТОК БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА І БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Городецька М.О. Антикризові стратегії для України: теоретичні та практичні аспекти	3
Гончарук А.М. Розвиток інвестування в АПК України	4
Dmytro Zherybor Gas price increase for population and factual gas price dividends for traditional industries: what is the future of ukrainian economy?	6
Ільченко Л.Б. Управлінський облік як інструмент підвищення ефективності економіки підприємств	9
Кривий В. В. Моделі і принципи стратегічного планування розвитку підприємства	11
Маринченко М., Хоменко Т.В. Globalization as the greatest locomotive of human energy potential	13
Мошко В.В. Особливості антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств	15
Нікітіна О., Неживенко А.П. Проблеми економічних стосунків у малому бізнесі	17
Пахомова Т.М. Антикризове управління як найважливіша умова сталого розвитку підприємств	19
Руда Є.А., Кучеренко С.М. Проблеми розвитку енергетики України	20
Слюсарчук Л. І., Язиніна Р. О. Методика та організація аудиту реалізації продукції	22
H.Uchto Kresoviana w gorzowie wielkopolskim jako element kolorytu lokalnego regionu	26
Овчаренко Є.І. Умови виробничого планування в динамічній організаційній системі	32
Соболев В. Проблеми утилізації твердих побутових відходів	34
Маринченко М.В. Перспективи співпраці України з МВФ та СБ у 2010 р.: вигоди та втрати економічних позицій	36
Філіппов В.В. Основні напрямки макроекономічного регулювання трансформаційної економіки України	38
Marianna Greta Aktywizacja gospodarcza polsko-ukraïskiego pogranicza przez Euroregion Karpacki	40
Чернюк О.В. Виділення однорідних регіонів України за соціально-економічними характеристиками для оптимального планування їх розвитку	43
Шевченко В.Л., Шевченко А.В. Медичне страхування в Україні: проблеми реалізації та перспективи	48

ФІНАНСОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА СТАБІЛІЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Кончин В.І. Роль глобального економічного середовища та економічного добробуту у пом'якшенні нерівності доходів в світовій економіці	52
Обвинцев М., Кончин В.І. Перспективи розвитку глобальної та української банківської системи в умовах фінансової невизначеності	56
Слюсарчук Я. Д., Язиніна Р. О. Грошова система – основа стабілізації економіки України	65
Войтюк М., Захарчук С.С. Актуальність і необхідність реформування та удосконалення бюджетної системи України	68
Воронько І.Л. Фінансове оздоровлення комерційних банків як фактор економічного зростання в Україні	70
Довгань О.В., Боровик П.М. Переваги та недоречності податку на додану вартість	72
Кринична О., Неживенко А.П. Система забезпечення фінансового менеджменту	73
Мельохіна М.В., Чернюк О.В. Пропозиції щодо фінансової стабілізації в Україні	77
Сарафаннікова Т., Чернюк О.В. Проблеми фінансової системи України	79

НАУКОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Великочий В.С. Вибір управлінської моделі туризмом в Україні: північноамериканський вектор	81
Биханова Ю., Лопатенко Л.О. Ефективна система мотивації праці – шлях до успіху підприємства	84
A.Woloszyn, J. Kurianska-Woloszyn Uwarunkowania wykorzystania terenów górskich w nauczaniu studentów specjalności turystyczno – rekreacyjnych na przykładzie doświadczeń państwowej wyższej szkoły zawodowej w gorzowie wlkp	86
Головина А., Коростелев В.А. Акио Морита – бунтарь в сфере бизнеса и менеджмента	93
Гопкало А., Новикова Н.А. Особенности и тенденции формирования туристического имиджа Крыма	94

Горбатюк В.А., Коростелев В.А. Игорь Ансофф – основатель стратегического менеджмента	97
Горевая Н. С. Активный менеджмент и маркетинг – путь к оптимизации управления предприятием	98
Денисюк С.Г. Зовнішня реклама як комунікативна технологія виборчої кампанії 2010 року	100
Ковальчук А., Новикова Н.А. Хостелы, как оптимальный способ организации туризма для молодежи: современное состояние и перспективы развития в Украине	102
Ковальчук А., Новикова Н.О. Тенденції формування активної позиції України на світовому туристичному ринку	104
Лопатенко Л.О. Сучасні методи викладання дисциплін з менеджменту	107
Мартінова Н.С. Система підготовки майбутніх менеджерів туризму в КІБіТ	110
Михайловська Н., Першко І.О. Екобезпека та екостратегія на підприємстві	111
Новикова Н.О. Світовий ринок туристичних послуг: особливості та перспективи	113
Е. Skorupska-Raczyńska Internacjonalizacja terminologii turystycznej (praca badawcza)	116
Струк Ю., Мартінова Н.С. Аналіз професійних дій в процесі розробки нового туристичного продукту	120
Фещенко Д., Першко І.О. Стандарти якості навколишнього середовища	121
Шиманська В., Саух І.В. Розвиток регіонального туристичного комплексу як засіб підвищення конкурентоспроможності держави	123

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Літаш Г., Гридковець Л.М. Транзакційний аналіз як ефективний напрямок психотерапії	125
Панфілов Д., Гридковець Л.М. Манипуляції в современном обществе	126
Піонтковский-Вихватень Б.О. Психологічна профконсультація як крок у майбутнє	130
Конончук А., Гридковець Л.М. Наукова аргументація в рішенні “Ара” щодо вилучення гомосексуалізму з каталогу хвороб Dsm	133
Андрощук О., Кульбіда Н.М. Психологічні особливості часової перспективи сучасного юнацтва в процесі особистісного самовизначення	136
Погорецька Ю., Кульбіда Н.М. До проблеми відродження духовних орієнтацій молоді сучасного українського суспільства	140
Щериця С.Профілактика адміністративних правопорушень неповнолітніх в органах внутрішніх справ	142
Трофімук К., Гридковець Л.М. Філософія суїциданта як онтологічна деструкція психології особистості	143
Минаєва К., Гридковець Л.М. Системные расстановки как современный метод психологической помощи клиентам	146
Гридковець Л.М. Сопричасна християнська психотерапія – новий психотерапевтичний метод допомоги особистості	148
Ляшенко О., Гридковець Л.М. Развитие сензитивности в группе сопричастной психотерапии: системный подход	149
Шелестова О., Гридковець Л.М. Казка про себе – як дієвий засіб психотерапії	154
Шкретб'єнко Л.П. Провідна роль казки у процесі виховання патріотичних почуттів старших дошкільників	155
Вакула О., Гридковець Л.М. Психофизиологическая подготовка беременных к рождению ребенка	157
Гридковець Л.М. Психотерапевтична метафора як супровідний засіб допомоги родині у якій народилася дитина із вадами	158
Яновская Л.А., Гридковець Л.М. Актуальность работы психолога в отделении детской онкологии	160
Тонкоголос Ю., Казьмерчук А. В. Основні тенденції розвитку громадянських цінностей особистості у сім'ї	163
Гридковець Л.М. Розлучення подружжя в парадигмі християнської психології	164
Пашкова Н., Гридковець Л.М. Психологічна допомога особам, що пережили розлучення	167
Пашкова Н., Гридковець Л.М. Психологическое консультирование при работе с кризисными супружескими парами	168
Піонтковский-Вихватень Б., Хоменко Т.В. Hidden management and manipulation of students	171
Кулинич В.М., Щериця С. І. Психологічні особливості прийняття управлінських рішень	173
Трофименко С., Шкретб'єнко Л.П. Польський етнос через призму етнопсихології	174
Піонтковська Н. Психолого-педагогічні проблеми профорієнтації у профільному навчанні	176
Кулинич В.М., Дорошенко І.В. Особливості управління типами темпераменту	178

ГРОМАДЯНСЬКА СВІДОМІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Вербовський В.В. Етимологія слова "ворог" в контексті філософсько-історичного процесу	180
Лісовенко Н., Доморослий В.І. Громадянське суспільство і національні проблеми	182
Орел О., Доморослий В.І. Політичний досвід та сучасний стан історичної свідомості українців	183
Руденко В.В. Патримоніалізм та його сучасні виміри	185
Шаколюкова В.Д. Феномен воєнно-історичного часу	187

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Яковлева Е.В. Киев – формирующийся мировой город. Задачи бизнес образования	189
Атаманчук Ю. Концептуальні засади управління якістю професійної підготовки студентів у ВНЗ	193
Андрєєв М.В. Байєсові послідовні рішення у задачах планування експерименту з багатьма альтернативами	196
Біляєв М. Особливості розвитку політичної освіти в Україні на сучасному етапі	203
Божкова Ю., Чернюк О. Проблеми освіти в Україні та напрями їх вирішення	204
Булаченко С. Модель формування економічної культури учнів загальноосвітньої школи	208
Величко А.В. Бюджетний механізм регулювання соціальної політики держави в сфері освіти	216
Войченко К. Основні напрями визначення досліджень фітонімів-запозичень	218
Жиров А. Роль математического аппарата в принятии решений	220
Заплотинський Г.С. Шляхи і перспективи професійного навчання державних службовців та кадрового резерву в умовах сучасної України	222
Подкопная Є.Ю. Роль библиотек в формировании информационного общества в Украине	223
Стрельников М.А. Сучасні інформаційні технології навчання: Learning Management System та WikiWiki	226
Струк В., Семенюк К.С. Ідеї антропологізму в інноваційних технологіях навчання	228
Струк О. Перспективи використання інформаційних технологій у ВНЗ України	230
Тукіна І. Використання комп'ютерних та інших аудіовізуальних технологій у вивченні іноземної мови	232
Філіппов В.В., Вербовський В.В. Європейський досвід впровадження ECTS: аналіз загальних положень	234
Шевченко В.Л., Шевченко А.В. Процесс формирования общего понимания относительно компетенций выпускника высшей школы	237
Романенко О.Я. Здійснення вибору через подолання протистояння фундаменталізму та релятивізму за роботою П. Бергера "Похвала сумніву"	241
Тарасюк Б.І., Яковлев В.Я., Баужа А.С. Рентабельность использования маломощных РС в сочетании с высокопроизводительными ИВЦ по средствам передачи информации скоростными сетями	244

Інформаційне повідомлення

Київський інститут бізнесу та технологій запрошує 26 травня 2011 року взяти участь у роботі науково-практичній конференції **СТУДЕНТ – ДОСЛІДНИК – ФАХІВЕЦЬ**

Орієнтована тематика

- Економіка України перехідного періоду;
 - Сучасний менеджмент – шлях до оптимізації управління підприємством;
 - Екологічний менеджмент і сучасне виробництво;
 - Системи технологій; інформаційні технології;
 - Математика – статистика – економіка – менеджмент як складові успіху підприємництва;
 - Психологічні аспекти професійної діяльності;
 - Іноземні мови і формування сучасного фахівця;
 - Філософський світогляд на межі тисячоліть.
- Робочі мови конференції – українська, російська, англійська.

Умови участі у роботі конференції

- До 15 березня 2011 року надіслати тези доповідей за адресою:

04078, м. Київ, Білицька, 41/43

Київський інститут бізнесу та технологій

e-mail : info@kibit.edu.ua

Телефони для довідок :

8-044-430-15-77 (Язиніна Раїса Олександрівна)

8-044-430-32-64 (Шкіль Світлана Олександрівна)

Оформлення матеріалів для конференції

(тези публікуються до початку конференції)

- текстовий редактор Word (версія 6,0 і вище), Times New Roman 14pt;
- обсяг тексту – 2 – 3 сторінки формату А4, через 1,5 інтервалів (10000);
- перша сторінка:
 1. УДК (правий верхній кут);
 2. прізвище, ініціали – праворуч, угорі сторінки;
 3. нижче – вчений ступінь, звання, назва міста, установи;
 4. через два інтервали – тема доповіді;
 5. через два інтервали текст.

Відповідальність за зміст, грамотність та достовірність інформації матеріалів несуть автори статей.

Примітка:

Для публікації у науковому фаховому виданні “Вісник КІБІТ” (галузь науки – економіка) стаття має бути оформлена у відповідності до вимог ВАК.

БЮЛЕТЕНЬ ВАК УКРАЇНИ, № 12, 2010*Атестаційний процес: нормативна база***ПРО ВНЕСЕННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ДРУКОВАНИХ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ
ДО НОВОГО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ****(із постанови президії ВАК України від 10 листопада 2010 р. № 1-05/7)**

Відповідно до п.14 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 423, наказу ВАК України від 07.07.2008 № 437 "Про внесення змін до наказу ВАК України від 04.04.2000 № 178 "Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та про їх апробацію", зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.01.2009 р. за № 21/16037, а також наказу ВАК України від 24.01.2009 № 29 щодо формування нового Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, та на підставі рекомендацій експертних рад президія Вищої атестаційної комісії України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

Внести періодичні друковані наукові фахові видання до нового Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (додається).

*Затверджено
постановою президії ВАК України
від 10 листопада 2010 р. № 1-05/7*

**ПЕРЕЛІК НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ,
В ЯКИХ МОЖУТЬ ПУБЛІКУВАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВИХ СТУПЕНІВ ДОКТОРА І КАНДИДАТА НАУК**

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузі науки
7	Вісник Київського інституту бізнесу та технологій	Київський інститут бізнесу та технологій	економічні

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Вимоги до оформлення матеріалів, які подаються до “ВІСНИКА”
Київського інституту бізнесу та технологій

Стаття повинна бути структурована і, відповідно до останніх вимог ВАК України, мати такі елементи:

- 1) постановку проблеми у загальному вигляді;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми;
- 3) формулювання мети статті;
- 4) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 5) висновок і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Стаття супроводжується:

- 1) рецензією кандидата, доктора наук (для магістрів та аспірантів – наукового керівника);
- 2) супровідним листом від організації, де працює автор;
- 3) відомостями про автора (авторів) (прізвище, ім’я, по батькові, рік народження, науковий ступінь та вчене звання, коло наукових інтересів, посада, місце роботи, службова адреса, адреса електронної пошти, службовий і домашній номери телефонів);
- 4) електронним носієм інформації (дискета або диск), на якому розміщуються **дві копії** вищезазначених матеріалів (стаття, анотації, відомості про авторів).

Обсяг статті повинен бути в межах від 20 тис. знаків (0,5 др.ак.) до 26 тис. знаків (0,65 др.арк.).

Стаття готується у текстовому редакторі Microsoft Word у такому порядку:

- 1) індекс **УДК** (правий верхній кут, жирний шрифт);
- 2) ініціали, прізвище автора (авторів) (правий верхній кут, курсив, жирний шрифт);
- 3) місце роботи, електронна адреса авторів;
- 4) назва статті (посередині, великими літерами, жирний шрифт); (між місцем роботи і назвою один інтервал);
- 5) анотація українською мовою (повинна бути змістовною, а не декларативною); (між назвою статті і анотацією один інтервал);
- 6) після анотації ключові слова (**ключові слова** жирним шрифтом, самі слова звичайним);
- 6) анотація з ключовими словами англійською мовою. Має починатися іменем, прізвищем автора та назвою статті (жирний шрифт).
- 7) сам текст (через інтервал після анотації англійською мовою).

Оформлення статті

- 1) Поля: зверху, знизу, зліва, справа – 2 см.
- 2) Шрифт – Times New Roman, розмір 14 пт., міжрядковий інтервал – 1,5.
- 3) розділи статті виділяються жирним стилем;
- 4) при цитуванні – кінцеві посилання (в тексті посилання оформити наступним чином: [1, с.50];
- 5) використання таблиць, малюнків і схем небажане.

Оформлення списку літератури

1) Список літератури подається відповідно до порядку посилання, згідно останніх вимог ВАК України наступним чином:

1. Мамардашвили М. Введение в философию / Мераб Мамардашвили. Мой опыт нетипичен. – СПб. : Азбука, 2000. – 400 с. – ISBN 5-267-00287-9.

2. Сумерки богов / [сб. первоисточников / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева]. – М. : Политиздат, 1990. – 398 с. – (6-ка атеистической лит.).

3. *Перспективы метафизики: Классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков: Российский гуманитарный научный фонд Международная Кафедра (ЮНЕСКО) по философии и этике СПб Научного центра РАН; ред. Г. Л. Тульчинского и М. С. Уварова. – СПб. : 2000. [электронный ресурс] / Г. П. Тульчинский, М. С. Уваров, Д. Н. Козырев, С. С. Гусев, Г. М. Бревде // Режим доступа: <http://ru.philosophy.kiev.ua/library/uvarov/perspmet/index.html>.*

4. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики / М. Хайдеггер; пер. и примечания А. В. Ахутина и В. В. Библина // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – с. 116-163.

5. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: Философия духа: в 3 т. / Г.В.Ф. Гегель – М. : Мысль, 1977 – Т.3. – 471 с.

- 2) Слово література розташовується через інтервал після тексту, посередині, курсивом, жирним шрифтом:
- 3) Джерела розташовуються у стовпчик.

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках збірника фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвище, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрукування матеріалів, опублікованих у збірнику дозволено тільки зі згоди авторів та видавця.

Увага!

- Невідповідність оформлення статті наведеним вище вимогам може бути **приводом відмови у публікації**. Редакція повідомляє авторів тільки про рішення з приводу публікації. Редакція не рецензує подані матеріалів, і, у випадку відмови в публікації, не повертає рукопис і не вступає в теоретичні дискусії. Рішення з приводу публікації приймаються протягом одного місяця від дня реєстрації рукопису.
- Не допускається включення у список літератури навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій